

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 22387

THEEK GENT

45

acc. 22. 387.

R O D O L P H I
A G R I C O L A E,
P H R I S I I

DE INVENTIONE DIALECTICAE

*Libri omnes integri & recogniti iuxta
autographi,*

NUPER D. ALARDI AEMSTELREDAMI

*opera in lucem educti fidem, atque doctissimis
Scholijs Illustrati.*

*Ioannis Phrissemij, Alardi Aemstelredami,
Reinardi Hadamarj.*

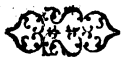
*Quorum Scholia exactissimo iudicio contulit ac con-
gessit Ioannes Nouiomagus.*

VENETIIS. M D LIX.

T Y P O G R A P H V S ² L E C T O R I.

*M*AGNA studiorum utilitate effectum est, humanissime Lector, ut tres libri de Inventione Dialectica Rodolphi Agricola Phrisij, tandem post multas editiones integri ac emendati. iuxta fidem autographi exemplaris in usum studiosorum peruenierint; idque opera doctissimi uiri Alardi Aemstelredami, quem à pluribus annis expectatio fuit effecturum hoc, ut aliquando Rodolphus esset integer: cuius industriæ fructus, & si ad nos peruenierit serius, non tamen non gratulari nos conuenit publicæ rei literariæ thesauri huius reperti integritatem, simul & agnoscere, multum quoque deberi tam fortunato ac strenuo duci, cuius opera ac diligentia utilissimus scriptor, squalore ueteri deterso, nunc demum integer, purus, nitidus, emaculatus in studiosorum manus peruenit, non sine erudita ac prolixa eiusdem enarratione. Mihi itaque autorem hunc de nouo typis excepturo utilissimum uidebatur exemplaris sequi fidem, quale id (nec dubium quin summa cum fide) exhibuit Alardus Aemstelredamus. De Scholijs uerò quæ adiecimus, si quis facta mei rationem requireret, hinc erit intelligere. Ioānes Phrisius

* 2 semius

femius qui primus prouinciam enatrandi autorem hunc suscepit, etsi alijs post se scripturis spem non exemit, sua laude tamen minime fraudandus: ut per quem Rodolphus primum familiarior esse studentibus cœpit. Tractauit idem argumentum, sed diuerso instituto Reinardus Hadamarus professor Marburgensis longè succinctissime. Successit utrique Aemstelredamus, haud dubie non scripturus, ni uiddisset præter superiores copiosius aliquid scribi in Rodolphum posse. Ex his tribus, Phrissemij scholia potissimum Rodolpho adiici curauimus, non alia de causa nisi quòd huius scholia plurimum annorum usu in scholis recepta sint, ne diuersum sectati, operis uarietate (unde non rarò iuniorum ingenia perturbantur) rem molestam diatribis faceremus. Detraximus tamen pauca quædam Phrissemio, ea nimirum quæ in eo reprehendit Erasmus epist. ad Hayonem, scripta; sed uicissim quædam adiecimus bis utiliora, ea potissimum quæ antiqui scriptores, rhetores ac dialectici, fusius suis libris descripsere, tantum appositis locis unde lector ea requirere poterit, aspersis etiam passim & alijs quibusdam ad autoris institutum facientibus. Qua in re cum quàm plurimum doctorum hominum, et cum primis eruditiss. uiri Ioannis Nouiomagi amici mei non uulgaris, consilium secuti simus, optima spes est legentibus hæc probatum iri. Vale.

3

V I T A R O D O L P H I
E X T R I T H E M I O.

Rodolphus Agricola Groningensis, natione Friso, uir in secularibus literis eruditissimus, & diuinarum scripturarum non ignarus, philosophus, rhetor et poëta, omnium sui temporis celeberrimus, Græci & Latini sermonis peritus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, ingenio excellens, sermone disertus, Ioannis Camerarij de Dalburg Vormacensis Episcopi, uiri æquè doctissimi, quondam præceptor, in gymnasio Heidelbergensi docendo & scribendo principatum facile obtinuit inter omnes etiam cuiuscunque facultatis doctores; scripsit quædam ingenij sui excellentissima opuscula, quibus nomen suum immortalitati consecrauit, & posteritati reliquit. De quibus extant subiecta;

Vita Francisci Petrarchæ, Liber unus.

Carmen de sancta Anna, Liber unus.

Anna parens summæ genitricis, &c.

Dialectica subtilissima, Libri tres,

Epistolæ & orationes uariæ, Liber unus.

Varia insuper & elegantissima carmina edidit, quibus ingenium suum propè diuinum ostendit.

Transtulit ex Hebraico Psalterium.

Ex Græco quædam opera Platonis.

Dionysij Areopagite uolumina traducere inci-

* 3 piens

VITA RODOL

piens, morte immatura praeventus, imperfecta reliquit.

Scripsit etiam alia.

Moritur Heidelbergæ mente in Deum porrectissima, sub Frederico Imperatore tertio, & Innocentio Papa octavo. Anno domini M CCCC LXXXV.

Indictione tertia. Cui Hermolaus Barbarus Patriarcha Aquilegiensis hoc Epitaphium scripsit:

Inuida clauferunt hoc marmore fata Rodolphum

Agricolam, Frisū spemq; decusq; soli.

Scilicet hoc uno meruit Germania, quicquid

Laudis habet Latium, Græcia quicquid habet.

Sepultus est Heidelbergæ apud fratres Minores, non sine iactura Latinarum literarum.

HVMAN-

4

HYMANISSIMO AC INTEGERRIMO
VIRO DOMINO MATTHIAE
VVAGENER,

*Aedis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam
Præceptori dignissimo*

IOANNES MATTHEVS
Phrissemius.

S. D.

200

SENTIO non defuturos mihi,
uir humanissime, qui quod dici à
Græcis solet, nihil referre, sis ne
planè inimicus, an importunè be-
neuolus, id in neminem perinde
atq; in me hoc tempore censeant
dici posse, neque ut fortasse immeritò. Impulit enim
huc me amor erga te meus, impulit singularis quæ-
dam tui beneuolentia, ut quæ scholia per ætatem
hanc succisui (ut aiunt) operis non tam scripsi,
quàm effudi in Dialectica Rodolphi Agricola, ea
& dedicarem tibi, & sub tuo nomine, si quam for-
san ea re utilitatem studiosis afferre possem, si-
terem in uulgum prodire. Sed enim quis non
uideat, quàm hic importunus sit amor? quàm
non apta temporis beneuolentia? Solent alij, si
cui suas uigilias nuncupant, ea id facere de cau-

* 4 sa, ut

*sa, ut illius, cui eas inscribunt, nomen reddant
 illustrius, posterisque commendent: ego tantum
 abest ut splendorem aliquem accessurum hinc cre-
 dam nomini tuo, ut uerear etiam, nequid existima-
 tioni decedat, neque minore alij posthac tui ad-
 miratione teneantur, quod non magis te suspexe-
 rim ego, quam ut tam uile hoc munusculum, uel
 inuito obtruderem: baud secus, atque rustici qui-
 dam ineptiores solent, qui cum egregie à se honora-
 tum uolunt hospitem aliquem, ita illum licet inui-
 tum, deprecantemque, piris, malis, aliisque id genus
 nugis à se oneratum dimittunt, ut nec ponderi feren-
 do ullo modo sit par, & omnino non habere hospi-
 tem ruri malit, quam eiusmodi subinde xenijs bono-
 rari. Et prestabat id quidem. Quanquam & in acci-
 piendo liberalitatem quandam inesse aiunt, putant-
 que non minus regium esse, parua interim ab amicis
 tenuioribus exporrecta, hilarique fronte cum offe-
 runtur accipere, quam uel maxima dare. Ita lauda-
 ri solet magnus ille Persarum Rex Artaxerxes, co-
 gnomento Memor: qui cum rusticus ei, nescio quis,
 aquam utraque manu è proximo hauritam flumine
 obtulisset, benigno illam iucundoque uultu accepit;
 & de rustico altero, ingens sibi malum porrigenti:
 Per Solem, inquit, hic uir is mihi esse uidetur, qui ex
 parua etiam urbe magnam possit efficere; animum
 uidelicet eius à quo dabatur magis spectandum ra-
 tus, quam quod offerebatur munus. Quod ego ut &
 te facturum nunc sperem, tua isthac toties iam co-
 gnita*

gnita mihi spem facit humanitas; cui uni assignes licet quicquid à me peccatum hic est, quando sola ea vos nobis animos fecit, ut quò affectus vocabat, quò inclinabat voluntas, ab eo ne nos pudor aliquis renocaret. Hoc si intellexero non fuisse usquequaque ingratum tibi, causa erit profectò, quamobrem ipse mihi debeam non immerito gratulari, ut cui tanto ea res futura sit gratior, tanto magis gaudium allatura, quanto minus ullis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te petiturus sum aliud præterea quicquam, nisi ut alijs per hoc commendatiora esse hac sinas, quod non sint exclusa à te; agitque gratias tibi, si quis forsan existet è multis unus, qui non omnem planè operam his legendis perdidisse se arbitretur. Nam patrociniò cum cuiusquam vel ob id mihi credo non fore opus, quod hæc mihi etiam ipsi humiliora videntur, quàm aduersus qua vires suas experiri uelit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca satis (ut dixi) erit sub tectum recipi; satis erit, munus hoc leuidentem non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam est cur habeas gratiam, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipso gratia habenda erit, quod placeat. Non placebit, nihilo minus erit, quamobrem mihi habeas gratiam tu, cui semel ego documento futurus sim importunitate hac mea, obesse etiam solere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita esse hanc temperandam

EPIST. NVNCVP.

*dam in posterum, ut ne alijs quoque idoneus
deare, quem, & ipsi, meum exemplum secuti,
eiusmodi xeniolis non tam honorent, quàm onerent.
Vale. Colonia. Anno M D XVIII. Nonis
Augusti.*

6

A R G V M E N T V M

O P E R I S.

Ω

DE argumento operis pauca dicturi, quedam paulò altius repetendo, à uulgatissima illa artium diuisione incipiamus.

Artium igitur (inquiunt) tria in uniuersum sunt genera, siquidem alia earum ad cognoscendas rerum naturas, alia ad uitam formandam, alia ad artificium orationis dicendique regulas pertinent. Primi generis quæ sunt, ea à Græcis physica, à Latinis naturales dicuntur. Quæ secundi, has illi Ethicas, nos morales uocamus. Quæ tertij, eas λογικά illi, quòd circa orationis artificium uersentur, appellant ex nostris sunt qui uocent rationales.

Iam in omni oratione, quæ modò digna sit legi, tria hæc exiguntur, ut sit emendata, ut elegans, ut probabilis. Quocirca tres etiam artes circa huius curam uersantur, Grammatica, Dialectica, & Rhetorica, quarum prima, quo modo emendatè loquamur, docet, altera, quo modo probabiliter, tertia, quo modo politè atque ornatè seu eleganter.

Claret ergo ex ijs, Dialecticè esse artem probabiliter de una quauis re differendi, quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis est capax.

Quisquis autem probabili uti uult oratione de re aliqua, ei duo cum primis necessaria sunt, alterum, ut inueniat ea, quibus res proposita in hanc aut illam

lam partem probari queat, alterum, ut inuenta illa uelut indice quodam probet, conueniant ne instituto suo, an non conueniant, ne qua fraus aut deceptio inter dicendum suboriat.

Hinc fit, ut tota hæc differendi facultas, quam dialecticen dicimus, in duas diducatur partes, unam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi pars ea est, quæ certos quosdam ostendit locos, è quibus uelut thesauris quibusdam in rem quamuis confirmandam refellendamue argumenta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis atq; normis quibusdam facile explores, idonea sint argumenta quæ inueneris instituto tuo, an non idonea, prosint an officiant magis, apta sint, an inepta. Neque enim ut quærenti quicque primum occurreret, ita & commodissimum erit in causam eam, de qua erit dicendum nobis, non magis quàm ut lapis quiuis temerè oblat, ad unam quamuis edificiij partem fulciendam est aptus, aut uniuerfis morborum generibus, una aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri, nihil nisi examinatum, exploratumq; prius, operi suo solent inferere, ita ne nos quidem, temerè unumquoduis operi nostro, hoc est, orationi qua fidem facere uolumus, infulcire debemus, sed uelut delectu quodā, inspicienda omnia, optima eligenda.

Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea est, qua docetur inuentio. Quocirca etiam hanc sibi initio explicandam existimauit Rodol-

rodolphus, deinde traditurus & alteram, si uita longior contigisset.

Porro inuentionem continent loci quidam. Ut enim piscator, uenator, auceps, certos quosdam definitos; locos habere solent, in quibus etsi non semper, tamen plerumq; id quod querunt inueniant, ita & dialecticus certos quosdam habet locos oportet, & quibus ceu latebris quibusdam argumenta in rem omnem ducantur. Atq; hos locos primo libro copiosissime describit Rodolphus, singulos ita explicans, ac diducens, ut facillime quid ex quoque duci in rem quamuis possit dispiciatur.

Sed enim tanquam militi parum profutura sint, quamlibet bona arma, qui quemadmodum utendum ijs sit armis ignoret: ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, nisi qua uia, quoque modo, ex ijs copia dicendi sit paranda, sciamus. Hæc causa fuit, cur secundum librum adiecerit de locorum usu, Etiam si in eodem libro traduntur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum uentum erit, dicemus.

Fit autem hoc sæpenumero, uti parum admodum, profuerit causam docuisse, nisi præter ea, & affectibus moueatur auditor, & uoluptate quadam demulceatur, ac ne doceri quidem causa commodè queat nisi quæ inuenta à nobis sunt, ea sic disponantur, ut sint ad fidem faciendam idonea. Proinde accessit his liber tertius, quo de his tribus differit Rodolphus, ut nec eruditius

nec

nec elegantius ijs de rebus differi possit . Estque res plane digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cum laude aliqua uel dicere, uel scribere uelit, & quod cupiat dicendo efficere . Quid enim admirabilius, quid potentius, quid efficacius, quàm in spem cum libet oratione erigere homines, & in metum deiecere, & leticia ipsos sibi auferre, & dolorem lachrymasque uel inuitis exprimere? denique dicendo consequi illud, ut non cum uelint ipsi, sed cum tibi libeat, misereantur, indignentur, inuideant, faueant irascantur? Quid dulcius, quid incundius, quàm honesta quadam uoluptate ita afficere animos hominum, ut quamobrem ita afficiantur ipsi nesciant, & tamen afficiantur itaque extra se positi sint, ut cum nulla sit manendi necessitas, tamen perinde, ut si catena illa Herculis Gallici alligati sint, discedere à dicente non queant? Quid ornatiùs, quid decentius, quàm quæ longo labore inuenta sunt, ea sic collocare, ut pulcherrimo omnia in ordine tanquam in domo diligentis patris familie disposita uideantur? Atque hæc sunt quæ cum alijs quibusdam non copiose minus, quam eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de causa minoris putet facienda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hispanus.

R O D O L P H V S

AGRICOLA

P L I N I O S V O

S. D. P.

602

ABSOLVI tandem libros, quos de inuentione Dialectica tuo suasu rogatuq, aggressus sum scribere. Scis tu quidem eos partim paranti iter, partim in itinere, excidisse mihi uerius, quam scriptos esse: suntq; uni tibi scripti, cui si satisfacient defuncti erunt munere suo. Non addo huc, si non satisfacient, quippe cum tibi beneuolentia nostri, omneis etiam nugas meas approbare possit. Quanquam autem uni tibi destinauerim eos, ut qui populi os iudiciumque, in re praesertim tam scrupulosi, reformidem: memor tamen eius quod dici solet, Oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quam audientium corona, scripsi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quo maiorem ipse mihi diligentiam, sollicitudinemq; operis circundarem minusq; indulgerem desidia causis, & conarer (si qua possem) non solum iudici tibi fidere, sed in causa spem aliquam habere. Quod si, quemadmodum Lucilius dicebat Consentinis & Tarentinis se scribere, sic ego possem dicere, solis me Phrissiis mei ista scripsisse

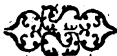
A

psisse

EPISTOLA.

psisse, minus esset uerendum fortasse, ut populum admitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quam usu peruulgatam, tractauimus more minimè peruulgato: & contra ueterem uulgatamq; persuasionem ausus sum, nonnunquam liberè proferre, quid mihi uideretur: multorum fortasse subeunda nobis esset censura. Quod si quid eos in manus sumpserit, uel philosophus, uel ex magnis professoribus his, patronisq; Latinae linguae: quid tu? nonne tibi protinus uideris audire: Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes? Ergo (ut initio dixi) tibi destinati, tibi dediti sunt, haec opera tibi est impensa. Et quemadmodum secundum uos Iurisperitos, filius qui in adoptionem datur, omnia sanguinis, gentisq; exuit iura, & in alterius transit nomen: alius in eum uitæ, necisque accipit potestatem; sic ego istos manu mea emissos, tuo posthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis sollicitudinem depono: tu si uoles, emittes. Quod si bene cesserit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, si secus: tuum in utranque partem aestimabitur consilium. Ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certe si potuissem, præstiturus. Vale.

Fraa

FRAGMENTVM EPISTOLAE

RODOLPHI AGRICOLAE

AD ADOLPHVM OCONEM

PHRISIVM MEDICVM.

A Eterum in hoc opere, præterquam quod stylum exercui, plane uideor mihi operam perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attingerit non uideo magno perẽ quid possit prodesse et, propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda: & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligant. Contra eorum, qui eruditi sunt, uel uideri uolunt, quotusquisque ulla artis præcepta attingit? aut si attingat, nõnne tibi uideris ad primum protinus conspectum audire: unde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poëtam tamen scriptum est.

*V*icturus genium debet habere liber:

Ita multos libros hoc solo credo uiuere, quia genium habeant. Qui si nobis sit, uiuemus etiam: sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamque præclara subierunt ingenia, quibus ut laborem eruditionis, diligentiaque suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna.

Vale.

A 2

Absol-

Absolui tandem.) Argumentum Epistolæ hoc est: Quamquam hi de Inventionem Dialecticæ Libri, uni Plinio scripti, destinatiq; sint, nō minori tamen cura eos ex horatos esse, quā si euulgandi sint omnibus: quocirca & si ipse premi eos, quā ædi malit, facere tamen se potestatem Plinio, ut pro suo is arbitrato eos uel emittat, uel supprimat. Porro qui sit Plinius, is cui hosce libros dedicauit, Rodolphus ipse in Epistola quadam ad Iacobum Barbirianum his uerbis docet: Est oppidū, inquit, uicinum nobis, quod Campos uocant, eò pridie decollationis Baptistæ, negocij cuiusdam, tum animi quoq; leuandi causa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi literæ ex Theodorico Plinio, ornato hoīe, & mēi amantissimo: qui Iuris ciuilis Doctor in primis eruditus, in consilio est comitis Palatini, Credo se uidisse illum superiori anno, in comitatu domini Augustensis, quia perpetuū magistrum Adolphum nostrum affectabatur, iuuenis decora facte, & flauis crispātibusq; capillis insignis, Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, ut etredam cum Plinio hoc in Italia familiariter uti cœpisset, cum ingenij excolendi causa agere Ferrariæ.

Excidisse mihi uerius quā scriptos esse.) Excidere ea dicuntur, quæ subito neq; consideratè satis effusa, rudia impollitaq; adhuc, in alienas manus perueniūt. Hinc Antonius apud Ciceronem libro de Oratore primo: Tū ego, inquit, has eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Crassus, Petimus ab Antonio, inquit, ut ea quæ cōtinet, neque adhuc protulit, ex quibus unum librum excidisse iamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enunciet. Ac rursus in eodem opere, libros rhetoricorum inueni sibi excidisse Cicero ait, Beneuolentia nostri] passiue accipiendum ut illud Vergilij, quo tibi pulsus amor nostri? Oratorem nulla alia re &c.] Quid
in

in excitando Oratore possit corona astantiam. Cicero explicat in libro de claris Oratorib. ubi post multa alia, nec enim posset idē, inquit, Demosthenes dicere, quod dixisset Antimachum clarum poetam ferunt, qui cum conuocatis autoribus, legeret ijs magnum illud quod nouistis uolumen suum, & cum legentem omnes præter Platonem reliquissent: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi unus est instar multorum milium. Et rectè. Poëma enim reconditum, paucorum approbatio oratio popularis, assensu uulgi debet moueri. At si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus à cæteris, uerbum facere non posset. Quid tu Brutè posses, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego uerò inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, uō queam dicere. Similia lib. 2. de Oratore, & P. Quintilianus lib. 1. cap. 3. Rodolphus lib. 3. cap. 7.

Quod si, quemadmodum Lucilius dicere solebat.) Aemulatus est locum Ciceronis primo lib. de bonorum atque malorum Finibus, quo in loco uerba illius sic habent. Nec uerò ut noster Lucilius, recusabo; qno minus omnes mea legant. Vtinam esset ille Persius, Scipio uerò & Rutilius multo essent magis, quorum ille iudicium reformandans, Tarentius ait se & Consentinis & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei, quanquam paulo diuersius, secundo libro de Oratore. Cur autem Lucilius Tarentinos, Consentinos ac Siculos, scriptorum suorum iudices non formidaret, illud nimirum in causa fuit, quod illi homines luxu perdiri, palatum (quemadmodum uicere solebat Cato) sapientius haberent; quam mentem. Vide Plinium in præfatione Natural. Histo. Ut populum admitteremus.) Ductum ab ijs, qui publice ea, quæ elucubrasent, recitare solebant populo, illiusque iudicium ac censuram subire. Mentione potius, quam usu peruulgatam.) Verissimum hoc est, siquidem nomen quidem dialecticæ identidem omnes occinimus,

A 3 usum

usum eius tam pauci norunt, quàm multi eum nosse arbitrantur. Vel ex magnis professoribus his patronisque &c.] *ἱππύκλος* dictum aduersus istos, qui cum ne nomen quidem bonarum artium quid sibi uelit, satis intelligat, harum tamen professores, patronique haberi uolunt. Quid tu] Eadem utitur figura in Epistola Rodolphus ad Barbilianum. Quid tu? oppidi uestri pulcherrimi quidem illius &c. iuxta autographi fidem. quis nouus hic nostris. Verba Didonis sunt de Aenea, lib. Aeneidos 4. Secundum uos Iurisconsultos.) Hoc est, secundum iureconsultos, in quorum albo & tu es. Vt ad uniuersum referatur iureconsultorum genus, non ad unum Plinium, Sic Ouidius: Quae uestra libido est, id est, uirorum. Cicero ad Trebatium. Hoc quemadmodum uos scribere soletis, in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Filius qui in adoptionem datur.) Hac de re agitur apud iureconsultos, primo digestorum libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et Institutionum Imperialis lib. 1. titulo, quibus modis soluatur ius patriae potestatis. quod autem addit Rodolphus patrem adoptiuum uitae necisque in filium adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendum cautius, quando huc nequaquam se extendit potestas patris. Veterem iuris rationem id permisisse satis docent argumenta Comœdiarum. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. ad quam consuetudinem Rodolphus respiciens, liber est à recentium Iurisconsultorum calumnijs. Sic ergo istos manu mea emissos.) ductum à feruis, qui manumitti dicebantur, cum eis à dominis concederetur libertas. Siquidem manumissio aliud non est, quàm datio libertatis. Instit. capite de Libertinis ff. de Manumissionibus.

In fragmentum Epistola posterioris.

Propter multitudinem exemplorum) infra lib. 3. cap. 16. Ut qui balbi) Prouerbium, balbum balbus rectius intelligit. Nouus Anacharsis iste.) Qui talis uideri uelit, qualis fuit Anacharsis, qui cum natus esset apud Scythas homines omnium maximè barbaros, insignis tamè studijs philosophiæ euasit. Vita eius est apud Diogenem Laertium, & Plutarchus mentionem de eo facit in uita Solonis. Dicere is solebat, leges sanè quam similes esse telis araneorum, & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, ualentiora transmittunt, ita legibus humiles quidem pauperesque constringi, diuites autem & præpotentes non alligari. Lucianus in Scythia, π' ὅτι δὲ ἦμιν ὄντος ὁ παῖς τοῦ ἀναχάρσιος. id est, unde nobis nouus iste Anacharsis. Post Aristoteles, Cicero.) Longe hoc festiuus, longe etiam acrius, quàm si numero singulari idem dixisset. Apud Horatium: Qui Curios simulant. Et Martialis, Pythagoras, Zenonas inexplicitosq; Platonēs. Idem, Qui loquitur Curios assertoresq; Camillos. Sed quemadmodum scriptum est apud poetam) Marcialem lib. epigrammaton sexto.

DE INVENTIONE DIALECTICA.

LIBER PRIMVS.

P roœmium	Cap. i
Quid sit locus.	2
Quo ab Arist. reliquisq; autoribus tractati sunt loci	3
Diuisio locorum	4
Definitio quid sit, & quomodo definie ndum	5
De genere & specie	6
Quæ diuidendi, & quàm uaria sit ratio	7
De proprio	8
De toto & partibus	9
De coniugatis	10
De adiacentibus	11
De actibus	12
De subiecto	13
De causa efficiente	14
De fine	15
De euentis	16
De loco	17
De tempore	18
De connexis	19
De antecedentibus, consequentibus, & adiunctis quid	20
Cicero, quid Boëthius dixerit	20
De contingentibus	21
De nomine rei	22
De pronuntiatis	23
De comparatis	24
De similibus.	25
De oppositis	26
De differentibus	27
Communis ratio locorum, uel ad aliorum traditionem	28
additorum, uel prætermisſorum	28
Cōclu. lib. & de maxiis, q̄s singu. locis Boëth. addidit.	29
DE INVENTIONE DIALECTICA. LI. II.	
P roœmiũ, quã corruptus. Et hodie omnis usus diale	Cap. i
cticæ	Quid

INDEX CAPITVM.

5

Quid sit dialecticæ.	2
Quid sit finis dialectices	3
Quod mouendi rō, à docendo inuentione nō differat	4
Qd itē i delectādo nō sit alia inuētiōis q̄ in docēdo rō.	5
Materiam dialectices questionem esse, & quid hoc alij de senserint.	6
À espōdet prædictis, docetq; quō dialectice, quō reliquarum artium singulæ singulis de rebus differant	7
Quid sit quæstio, & quas diuisiones eius fecerit Cicero, quas Aristoteles fecerit.	8
Diuisio quæstionis ex rerū quæsitatum diuersitate	9
Diuisio quæstionis ex uario quærendi modo	10
Diuisio qōnis ex diuerso genere artiu, ad quas prinēt.	11
Quomodo status quæstionis cuiusque inueniendus	12
In quauis re quo pacto summa qōnis constituenda.	13
Quomō una quæstio in multas diducitur quæstioēs	14
Orationis ex uaria struendi ratione diuisio	15
Alia diuisio orōnis, & quid sit expō, qd argumētatio	16
quam multiplex sit parandæ fidei ratio	17
Quot argumentandi species sint, & quæ singulatum specierum partes.	19
Quibus in dicendo speciebus utantur.	19
quomodo confirmandæ argumentationes	20
Quam multis modis argumentatio soluatur	21
De exponendi ratione, quæ ad credentē fit additorē	22
quō alterius rei confirmandæ gratia exponendū sit.	23
quæ sint partes orationis, & quādo quibufq; utendū	24
Quod nulli proprij rhetorices sunt inuentionis loci	25
Quomodo cognoscenda proposita argumētatio ex quo ducta sit loco.	26
quomodo possit apud autores argumentationes colligendæ sint, & formæ suæ reddendæ	27
Ratio cuiuslibet rei per omnes locos describendæ	28
Inter duas res propositas consentanea & discrepantia, quomodo ex locis inueniantur	29
Ordo rotius inuentionis in summa breuiter uelut aspectus subiectus	30

DE

INDEX CAPITVM.

DE INVENTIONE LIB. TERTIVS.

D E affectibus quid sint & unde oriantur	Cap. 1
Quot modis a dicente tractentur affectus	2
Quomodo augetur & diminuitur oratio, & quomodo soluitur affectus	3
De delectatione quibus rebus fiat, & de digrediendi extra rem propositam ratione	4
De copia in dicendo quomodo paretur	5
Quæ sit ad breuiter dicendum uia.	6
Quis sit optimus in dicendo copiarum breuitatisq; modus	7
De dispositione quid sit & quoduplex ordo rerum.	8
Quis poetis ordo, quis hist. quis tradend. artib. conueniat	9
De eis quibus libera est ordinis instituendi facultas	10
Quaratione partium orationis faciendus est ordo	11
Quomodo ordinandæ in dicendo quaestiones	12
Quo pacto disponendæ argumentationes	13
De uertendis argumentationum formis deque partibus earundem uaria collocatione disponendis.	14
Cautiones plures inter argumentandum diligenter obseruandæ	15
De usu & exercitatione.	16

Cap.	Loc.	Pag.		16	13	Effecta &	56
5	1	Definitio	21			14 Destinata.	57
6	2	Genus	25	17	15	Locus	58
	3	Species	74	18	16	Tempus	62
8	4	Proprium, &		19	17	Connexa	64
		Differen.	34	21	18	Contingentia	72
9	5	Totum &		22	19	Nomen rei	75
	6	Partes	36	23	20	Pronunciata	78
10	7	Coniugata	39	24	21	Comparata	81
11	8	Adiacentia	42	25	22	Similia &	85
12	9	Actus	46			& Disiuncti.	
13	10	Subiect.	49	26	23	Opposita	93
14	11	Efficiens	52	27	24	Differentia	
15	12	Finis	54			sue distant.	96
R O D O L.							

6
RODOLPHI AGRICOLAE
PHRISII DE INVENTIONE
DIALLECTICA
LIBER PRIMVS

PROOEMIUM.

RATIO quacunque de
re quaque instituitur,
omnisque adeò sermo,
quo cogitata mentis no-
stra proferimus, id age-
re, hocque primum, &
proprium habere uide-
tur officium, ut doceat
aliquid eum, qui audit.

Cuius rei quod certius quis, propriusque capiat in-
dicium, quàm quòd soli omnium animantium ho-
mini, ut rationis, doctrinaeque capaci, parens ille,
& autor rerum Deus, loquendi atque orationis in-
dulserit munus? Quod si est signum rerum, quas is
qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc esse
proprium opus ipsius, ut ostendat id atque explicet
cui significando destinatur. Nec me preterit maxi-
mis autorum placuisse, tria esse quae perfecta oratio-
ne fiant, ut doceat, ut moueat, ut delectet: & docere
quidem, rem facilem esse, & quam quisque tantum
non

non inertissime mentis præstare possit : concute-
 re uerò affectibus audientem , & in quemcunque
 uelis animi habitum transformare : allicere item ,
 audiendiq; uoluptate tenere suspensum , non nisi
 summis & maiori quodam musarum afflatu instin-
 ctis contingere ingenijs. Nec sanè inscias iuero, esse
 ista præcipua benè dicendi præmia sequi; oratio-
 nem : uerum sequi uerius , quàm effici : potiusque
 accessionem esse ipsius, quàm proprium opus . Sed
 de his alio loco explicatius dicendum erit . Hoc
 in præsentia dixisse sufficiat , posse docere oratio-
 nem , ut non moueat , non deleat ; mouere aut de-
 lectare, ut non doceat , non posse . Itaque precan-
 tes conquærentes , sed & interrogantes quoque ,
 quanquam aliud agere uidentur , hoc tamen pri-
 mum efficiunt , ut distant audiente , cuius desi-
 derio teneantur , quo urgeantur dolore , quid sit
 quod scire uelint . Docemus autem nonnunquam
 hoc tantum pacto , ut intelligat auditor ; quando-
 que , ut fiat illi fides . Fidem facimus , uel cre-
 denti , & uelut sponte sequentem ducimus , uel per-
 uincimus non credentem , atque repugnantem tra-
 hibimus. Alterum expositione fit , alterum argumen-
 tatione conficitur . Expositionem uoco orationem ,
 quæ solam dicentis mentem explicat , nullo quo fi-
 des audienti fiat adhibito . Argumentationem ue-
 rò , orationem , qua quis rei , ne qua dicit , fidem fa-
 cere conatur . Cùm uerò nulli dubiæ rei queat ex
 se constare fides , sed ex alijs quibusdam notioribus
 atq;

atq; magis exploratis, de unoquoq; certitudinem colligamus necesse sit: iamq; alij mentis acumine freti, huberius expeditiusq; argumentū, id est ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem excogitent, alij contra habetioe mentis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil, uel serò quid quaq; de re dici possit, inuenire queant: utilissimum uidentur fecisse, qui sedes quasdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauere, quorum admonitu, uelut signis quibusdam circumferremus per ipsas res animum: & quid esset in unaquaque probabile aptumq; instituto orationis nostrae, perspiceremus. Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cum magni parti humanorum studiorum (quandoquidem pleraq; in ambiguo haerent) & dissentientium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorum, quae discimus, certa & immota est; ad eaq; si Academia, credimus, hoc solum scimus, quod nihil scimus. Certè pleraq;, pro cuiusq; ingenio, ut accommodatissime ad probandum quisq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur. Tum uerò eis praecipue confert, qui tractant illa, quorum nulla tradita sunt artes: dico, qui consilio Rempublicam gubernant, quos de pace, bello, ceterisq; ciuitatis negocijs in rem praesentem saepe Senatui, saepe populo fidem facere, oportet quiq; in iudicijs item accusare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iusticiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nonnulla com
prehensa

prehensa sint artibus, subtiliora tamen illa & ex
medijs scholis deducta, uelut exilia nimium, uel non
intran crassiores uulgi animos, uel non harent ra-
dioribus & ex medio depromptis, tanquam popu-
laribus, robustioribusq; mouentur magis. Vtq; deli-
catioribus aures lyra, cythara ne delectat: ita mili-
tem non nisi tuba accenderis. Crassis enim (quod in
prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere so-
lum os facultas ista, & tantum dicendi copiam sub-
ministrare, sed prouidentiam animi, & recte consu-
lendi quoq; aperire uiam uidetur: quando non alia
re prudentiam constare apparet, quam perspicere
quid in qua; re sit positum, & consentanea repu-
gnantiaq;, & quò quidque ducat, quid'ue evenire
possit, colligere. Indicio fuerint duo utriusq; lin-
gua disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum
ut prudentissima fuit oratio, ita quanquam nonnulla
lae emuli reprehendenda sibi in ipsorum uita sum-
psere, consiliorum tamen prudentiaq; laus ipsis est
uel inuidia consentiende concessa. Namque dicere
prudenter, nisi qui prudenter cogitarit, non potest.
Fit enim ut quod prouiderit quis, non faciat; dicit
certè quod non prouiderit, nemo: Sed hac de Origi-
ne locorum, deq; ipsorum utilitate, haecenus pro-
fatos esse sufficiat.

Scholium

Scholia in Proœmium seu Caput primum.

ORATIO quæcunque.] Tamerli, inquit, ad perfectam illud pertinet orationem, ut doceat, moueat, delectet; proprium tamen eius munus atque officium est, docere, reliqua duo, potius accessio quædam eius sunt, quæ proprium opus. Quisquis autem docere cupit rem aliquam, ita ut & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuius semper ad manum, in promptuque sint, utilissimus nimirum labor eorum fuit qui locos quosdam descripserunt argumentorum: è quibus ceteri receptibus ac thesauris quibusdam rebus erui in rem quamque possent. Nec me præterit, maximis auctorum &c.] Id Cice. his verbis docet in Bruto; Tria sunt enim ut quidem ego sentio, quæ sint efficienda dicendo, ut doceatur is apud quæ diceretur, ut delectetur, ut moueatur. Idem in Oratore; Britigitur eloquens is, qui in foro causisque civilibus ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Habet eadem Fabius li. 3. Tria sunt, inquit, quæ præstare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Tantum non.] Id Latini usurpant elegantèr pro ferè, propemodum, vide Budæum in annot. Sed de his alio loco.] Is locus est lib. 2. cap. quarto. Et rursus libro tertio de Affectibus atque oblectatione agitur per capita aliquot. docemus autem] de hac duplici ratione docendi fusius lib. secundo. cap. duodecimo. ac deinceps per compluscula capita. Argumentum id est, ut inquit Cicero.] Cicero in partitionibus hoc modo argumentum definit. Utilem esse hanc.] Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. primum ad omnia humanitatis ac bonarum artium studia. deinde ad tractandas res eas, quæ nullis etiamnum comprehensæ sunt artibus. postremo, ad providentiam animi, recte quoque consultandum. Si Academiæ credimus.] Nam Academiçi ἀκαταληΐαι illa suâ probant adeo, ut nihil certo cōprehēdi cognoscique posse arbitrentur, Sed de his rursus li. 2. c. 5. Hoc solū scimus.

scimus quòd nihil scimus.] Socrati in more fuisse aiunt ,
ut diceret, hoc se unum scire , quòd esset inscius atque
omnis scientiæ expers, Lactantio uisum est, hanc Socra-
tis sententiam esse *ἐν τῷ αἰῶνι*, hoc est, inconsistentem,
quæque ipsa se ingulet, ac falsam conuincat. Crassus. n.
ut est in proverbio.] Id quàm sit uerum, docet Plutar-
chus exemplo. Ateæ regis Scytharum, Is Ateas siue (ut
quædam exemplaria habent) Anteas, Ismeniam opti-
mum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio
iusserat. quem cum cæteri, qui in conuiuio eo aderant,
ad stuporem usque admirarentur: At mihi, rex ait, longè
iucundior foret uox hinnientis equi. Notum est Græcè
illud, *διπλοῦς ἵππος πλεονεξίῃ, σαφὲς ἵππος*. quantumuis ru-
dius dicito, dum planius. dico qui consilio.] Videtur ab-
esse, eos. Ut legamus. Eos dico qui &c. Demosthenes &
Cicero.] Non defuisse qui in horum uitæ aliquid repre-
henderint, id constare uel ex Fabio potest, qui ita & in
Demosthenem multa falso conficta fuisse, & Ciceroni
nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuisse contendit,
ut aliorum tamen interim sententiam non dissimulet.
Notus sanè in demosthenem iocus eius, qui dicebat nō
σοφὴν esse quod pateret demosthenes, sed *ἀπρὸς σοφίαν*
quo minus dicere posset contra legatos Milesiorum. Itaque
quæ & quanta illi obiecit Aeschines? quæ ut maxima
ex parte mendacia fuerint, omnia tamen falsa fuisse, mi-
hi ego persuadere non possum. quin uerò & Ciceroni
duas illas sellas, quibus solitus esset sedere, obiecit La-
berius, illud nimirum significans, parum integra eum fi-
de fuisse inter Pompeium & Cæsarem. Ut taceam inte-
rim, quòd in aperto idem mendacio deprehensus, ita elap-
sus est, ut diceret, prudentis & cauti patris familias es-
se, quod emere uelit, id se empturum negare, propter
cōpetitores emptionis. Sed quis est, cui ignota sint hæc?

QVID

QVAD SIT LOCVS. CAP. II.

QVando igitur de locis dicturi sumus, commodissimum fuerit, definire quid sit locus. Id quò cum Ela magis in aperto sint, altius repetentes, paulò humerius explicemus. Dictum est nobis paulò ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse, quod clarius sanè arbitror esse, quàm ut ostendendum sit, non minus, quàm tenebras si visum oculosq; admittere debeant, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen probandis omnibus omnia conueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis statu, & utiliùsne sit eà principis unius arbitrio, quàm populi consensu regi, profuerit scire, respirent nec ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Casari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos ^{ἑταίρους} Graci uocant? Itaq; differentibus à re præsenti abhorrentia, neq; ulla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid uelis dicere non uideo. Quanquam autem sit apud Aristotelem, omne uerum uero consentire, neque possint plura uera discrepantia esse, aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem adstruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum esse oportet illi, cui probando adhibetur, talèque uideri, ut non subsiste-

B

*ye res sine illo, si affirmes, nō subuerti, si neges, possit. Id quò facilius accipi possit, crassiore quidem, sed apertiore exemplo ostendamus. Videmus in metiendā rerū magnitudine, si duo sint proposita, quæ æqualia esse uel inæqualia ostendere uelimus, si huiusmodi res sint ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquod, quod possit utriq; adhiberi, neque temerè illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitum, si fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratumq; est, eam magnitudinum esse proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint & inter se æquales, & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis, sint et inæquales inter se. Quorsum hæc? Ut ostendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, ut quæcunq; duo cuiquam tertio consentanea sint, inter se quoq; esse consentanea. Consentanea autem uoco, quorum possit alterum de altero dici. Ut homini & substantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contra, quorumcunq; duorum alterum consentaneum est alicui tertio, alterum dissidens, ea quoque inter se dissident. Ut lapidi & homini. Lapidem quidem animal dissidet, homini uerò cōuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dissidere. Si qua duo
itaq;*

itaq; uelis perspicere , conueniant inter se nec ne , sē
 sint eiusmodi , ut quemadmodum magnitudines dixi-
 mus applicari non posse , sic & ista consentanea sint
 an dissidentia , ex ipsis perspicere nequeat , necesse est
 tertium aliquod inuenias , quod alteri horum consen-
 taneum esse certius sit , idq; alteri deinde compara-
 tum , proinde ut illi fuerint consentaneum uel dissen-
 taneū , ita esse inter se ambo , quæ proposita fuerant ,
 sciamus . Id tertium , tum medium argumentationis
 dicitur , quoniā proposita uelut extrema duo coniun-
 git , tum quia probabiliter propositis iungitur , instru-
 mentumq; est faciendæ de illis fidei , uocatur argumē-
 tum . Hanc partē excogitandi uel mediū , uel argumē-
 ti , uocant dialectici inuentionis . Altera est pars , quæ
 iudicandi uocatur . Ea cuiusmodi sit , ex prædicta iti-
 dem similitudine indicemus . Cum mensuram aliquā
 metiendarum duarum magnitudinum sumpserimus ,
 ea si proba debeat esse , necesse est certa & firma sit ,
 quod si aut extendi possit , aut in arctum contrahi , et
 quemadmodum ait Aristoteles de regula Lesbia ,
 quæ ad parietis flectitur formam , sic ista aptetur ma-
 gnitudini metiendæ , fallax nimirum erit . Hoc pacto
 unū illud cui uel consentanea , uel dissidentia ea , quæ
 proponuntur , diximus esse debere , id si opinione so-
 lūm atque aspectu , non re uera sit unum , fallēmur
 argumentatione , euenietq; , ut quæ consentanea
 esse ostendi argumentatione credimus , dissideāt ma-
 ximè , & cōtrā , pro dissidentibus consentanea capia-
 mus . Ut si dicamus , aliquod animal est irrationale ,

B ij homo

homo est animal, ergo homo est irrationalis, uidentur quidem iungi in animali irrationale et homo: sed perspicuum est, non esse idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine, sed nomina tantum ambitu, & generis similitudine idem uideri. Quod si adhibito iudicio legem syllogismi obserues, dicasq; : Omne animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis, iam quando pro consentaneis accipiuntur ea quæ dissident, ut omne animal irrationale esse, nihil mirum est, homo & animal quanquam consentanea sint, hominem tamen et irrationale dissidere. Vt ergo certum sit atque liquidum, id quod in argumentum assumimus, non facie, sed re uera unum esse, adhibita est inuentioni hæc iudicii pars, cui omnis de modis figurisq; syllogismorum præceptio, & cautio omnis captiosarum argumentationum, quas fallacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Intuentem ergo illa quæ dixi de ea, non latebit uerum esse quod proposuimus, omnia quæ uel pro re quaq; , uel contra dicuntur, coherere, & esse ea quadam (ut ita dicam) naturæ societate coniuncta. Res autem numero sunt immensa, & proinde immensa quoq; proprietates atq; diuersitas earum. Quofit, ut omnia quæ singulis cōueniant, aut discrepent, singulatim nulla oratio, nulla uis mentis humanæ possit complecti. Inest tamen omnibus (tametsi suis quæq; discreta sint notis) communis quadam habitudo, & cuncta ad naturam tendunt similitudinem, ut
quod

Quod est omnibus substantia quedam sua, omnia ex aliquibus oriuntur causis, & omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaq; uirorum, ex effusa illa rerum uarietate, communia ista capita, uelut substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpserunt, uelut cum ad considerandam rem quâpiam animum aduertissemus, sequentes ista, statim per omnem rei naturam & partes, perq; omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accomodatum. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re potest, ita argumenta omnia intra se continent, idcirco locos uocauerunt, quod in eis ueluti receptu & thesauro quodam omnia faciendæ fidei instrumenta sint reposita. Non ergo aliud est locus, quàm cõmunis quedam rei nota, cuius admonitu quid in qua; re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

QUID SIT LOCUS. CAP. II.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit, Argumenta quibus confirmare aut refellere uolumus aliquid, ea cõiuncta modo quodam ei rei esse oportet, quæ in disputationem uenit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, ut singulatim ea quæ singulis coniuncta sunt rebus explicari, non queant, hinc est, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in cõmunia quedam capita digessere, ea; uocauerunt argumentorum locos, propterea quod in ijs, ceu thesauro atq; receptu quodam argumenta cuiusq; rei confirmandæ refutandæue

B 3 lateant

lateant repofita, ut cum ufus fuerit, inde promantur.
De optimo Reipub. ftatu.) Tres enim formæ funt
rerum publicarum, μοναρχίας, ἀριστοκρατία, δημοκρατία. Refpirent, ne fub aqua pifces.) Hoc Ariftoteles negat; aut Plinius, lib. naturalis hift. 9. cap. 7.
Suadentem Cæfari, ut inferat bellum Pompeio.) Id
facit Curio apud Lucanum Pharfaliæ lib. 1. Quos ἀντίχθονας Græci uocant.) ἀντί contra feu ex aduerfo
eft. χθών terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quòd in aduerfa
nobis terræ parte habitent. Sunt enim ij, qui alio uo-
cabulo dicuntur ἀντίποδες eò quod contraria atque ad-
uerfa nobis figant uestigia. Albertus Magnus non fatis
recte ἀντοικούς appellat. Lactantius & Auguftinus effe hoc
negant. Afferunt præter alios multos Plinius & Macro-
bius. Hodie certo effe a plerisque creduntur. Quorum
hæc? Diuus Hieronymus in epiftola quadam aduerfus
errores Iohannis Epifcopi Hierofolymitani. Vetus, in-
quit, narrat hiftoria, quidam cùm diferte diceret ferrere-
turque impetu & uolubilitate uerborū, caufamque om-
nino non tangeret, prudens auditor & iudex: Bene, in-
quit, bene, fed quo iftud tuum tam bene? Quemadmo-
dum ait Ariftoteles de regula Lesbica.) Verba Aristo-
telis hac de re. 2. lib. Moraliū fic habent, Τοῦ γὰρ ἀορίστου
ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ὡς περ τῆς λεοβίας ἐκείδομένης μολύβδινος κανὼν.
πρὸς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινῆται οὐ μὴν κανὼν. Ex uerba
hūc in modum uertit Braſmus: Si quidē infinitæ rei infi-
nita ita regula, quēadmodū plumbea Leſbix ædificatio-
nis regula. Ad lapidis. n. figurā tranſmouetur, neque ma-
net regula. Dicitur itaque regula Leſbia, quoties præ-
poſtere, non ad rationem factum, ſed ratio ad factum
accommodatur. Themiftius Itaque.) Hic de Aristo-
tele dicere ſolitus: Quemadmodum ſepia cū ſen-
tit retinacula piſcantium, liquorem fundit quo fal-
lat eorum oculos, ne capiat, ſic & ipſe Aristo-
teles obſcuritatem fundit, ne coarguatur. Per om-
nem rei naturam.) Rodolphus Agricola lib. tertio.

cap.

cap. septimo, ut dicatur quæ sit substantia, cum quæ partes sint rei, hinc ea quæ proprie naturæ cuiusque adiacent, Vtitur hoc artificio Rodolphus in oratione de laude Philosophiæ, uide primum librum Philippi in Rhetoricis de excutiendis quæstionibus. Omnia aliquid efficiunt. (Nulla est res quæ frustra sit condita. Cicero: Non potest cogitari quid sit, quod nihil agit. Communis quædam rei nota,) id est, signum, index. Vt enim quondâ statutz illæ mercuriales, ita nunc ferreæ istæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus, indicât iuitori, qua uertendum sit iter, ita hi loci eû qui inuenire cupiat argumenta, ueluti manu apprehensum, ducunt eo quo tendit. Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ delitescere soleât, raro onustus præda domum reuertitur, at qui lati bula earum cognita habet, qui sedes nouit, is est unum fortè aut alterum domicilium uacuum inuenit, nunquam tamen discedit, ita, quin alijs lustratis locis si non omnino, certe quadam tenus uoti compos redeat domum. Hunc in modum & argumenta inuenire qui uelit, nunquam ei ex sententia opus procedet, nisi certos quosdam definitosque habeat locos, è quibus ea, ceu latebris quibusdam ducantur. Quocirca recte dictum. illud: Locum esse notam ac signum; quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaque in hanc aut illam partem dici possint. Porro quemadmodum non omnem mare gignit piscem, neque in una quapiam terra omnis herba nascitur, ita neque fieri potest, uti uno ex loco omnem in rem suppetant argumenta. Quamobrem desperandum non erit, si excusso loco uno aut altero parû succedat. Inspiciendi sunt omnes, & quod negabit primus, id alter, tertiusue, aut etiam quartus suppeditebit. Erit fortassis, cum lustratis omnibus, nihil tamen quod sit in rem nostram inueniemus, at ne sic quidè abijciendus erit clypeus, nec arena cedendum, imo uerò redeundû ad campum, & per singulos rursus locos eundè, uidendûq; si quid forte prius oculos nostros subter-

B 4 fugerit

fugerit, si quid minus diligenter expensum sit. Quod si faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere possimus, qua de re plura libro secundo.

S E post Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themistium, Boethium, de locis scripsisse, non ut scriberet aliquid melius, sed ut explicatius fusi-
usq; de eis ageret, & ad captum inuentutis magis sese accommodaret.

QV ID SIT LOCVS. CAP: III.

Possum equidem videri, crassius effusiusq; aggressus esse istis de rebus dicere, quam uel pro natura ipsarum, uel pro more illorum, qui ante nos ista tradiderunt. Nec ego quidem sum tam rudis ueri, ut nesciam posse subtilius ista spinosiusq; dici: cum sit nihil alioqui facilius, quam suae quodque relinquere naturae, & de obscuris obscure differere: contra uero magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia proferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed cupio explicare ista mea turba, id est, crassioribus atque harum rerum imperitis, quando doctis quidem supernacius est praeceptor. Vellem itaque me non dicere modò ista, sed uel pingere, si res id caperet, uel sculpere etiam posse: & tum quoque pulchrè mecum agi putarem, si non sic etiam mihi soli ista uiderer elaborasse, sed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum esset studia inuaturus. *Quem*

mens utinam fuisset plerisque maximis & pari ingenio facundiaq; uiris, haberemus apertiora illustrioraq; in Philosophia profectò omnia. Ut enim eos transeam, qui rerum omnium naturam uel ad nomen uel ad figuras redigere: ut eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibusdam uelut mysteria texerunt; iam qui obscuritatem in dicendo secuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt, credas eos illa quæ sciebant noluisse prodere, et reticere nequiuisse. De Aristotele dicam. Hic enim propemodum solus omnium prisca ætatis philosophorum permansit in manibus: hunc solum qui philosophiæ destinantur, attingunt: hunc primum pueri discunt, huic ultimum senum studium immoritur. hunc artes omnes, omnia studiorum genera terunt, trahunt, discerpunt. Magnus utique uir, & quem iure omnis miretur posteritas. Nec enim uel memoriæ uiri absoluedis omnibus philosophiæ partibus optime de studiis meriti, obiectum quicquam uelim, uel laudi, quæ tot sæculorū firmauit opinio, putē quicquam detrahi posse. Sed uidetur mihi dolendū esse, sedisse illud animo grauiissimi hominis, ut non simpliciter atque aperte proferret, quæcunque inuenerat, ut præter laborem quem ipsa rerum esset habitura obscuritas, alia nobis etiam ex ipso obijceretur difficultas, quò necesse haberemus mentem ipsius, uelut oraculi suspensam & ambiguam, indagine perquirere. The mistius itaque autor est, longè aliter omnia foras esse edita ab illo, quàm sint domi tradita, dementiaq;
simile

simile esse, si quis legendis libris ipsius speret illius se
sententiam consecuturum. Sed quid Themistium di-
co? Ipse de se locupletissimus est testis. Scribit enim
quadam ad Alexandrū epistola, adidisse se quæ ad
Philosophiam pertinent, sed perinde tamen, nisi qui
ab eo audierint eadem ista, ac si ædita non essent, fu-
tura. Nos tamen omneis illius nos sententias modo,
sed uerba etiam pertinacissimè & mordicus tene-
mus, ac si quis mouere quicquam tentet, aut discedat
transuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter
atque qui secantur urunturq; clamamus, faciliusq;
tulerimus de mysterijs, summaq; religionis aliquid
auferri. Ego Aristotelem summo ingenio, doctri-
na, eloquentia, rerum peritia, prudentiaq;, & (ut
semel dicam) summum quidem hominem sed homi-
nem tamen fuisse puto, hoc est, quē et latere aliquid
potuerit, quiq; ut non omnia primus inuenerit, ita
alijs post se inuenienda aliqua reliquerit, qui etiam
non omnia quæ inuenerat, crediderit in vulgus pro-
denda, & nonnunquam fortasse contradicendi stu-
dio, quo maxima ferè tētantur ingenia, nō tam quid
ipse sentiret, quàm contrā quid alius sensisset, dicen-
dum putaret, Plurima ille rectè, sed & alius ali-
quid non malè. Quò iustiores ego ueniam credo il-
lis esse oportere, si qui fuerunt, qui putarent, nō uti-
que illi, tanquam scopulo usquequaq; adhærescendū
esse, neque de suis desperarunt ingenijs, cum ingra-
ti possit, & iniquè de parente omnium natura existi-
mantis uideri, credere ipsam omnia sua in uno illo
partem

partu effundentem munera, reliqua posteritati humani generis in omne ævum sterilem effatamq; manere voluisse, Verum ut de re nostra dicamus, scriptum sit de locis octo libros, eruditè & disertè, sicut omnia, sed angustius videtur eorum conclusisse materiam. Voluit enim cuncta de quibuscunq; disceremus, intra quatuor quæstiones contineri, ut quæretur definitio ne esset, an genus, an proprium, an accidens, ut sint hæ quæstiones eiusmodi, sit ne animal rationale definitio hominis, sit ne hominis genus animal, sit ne proprium hominis docibile esse, sit ne accidens, eius album esse. Sanè quicquid ulla de re querimus, intra aliquod horum quatuor recidit, neque enim plura sunt, quæ possunt ulla de re dici. Sed non id agimus, ut de istis semper queramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita: nec enim quero semper, sit ne album accidens hominis sed simpliciter, sit ne homo albus: Sic etiam, non, sit ne definitio defectus solis, interpositio lune inter solem & aspectum nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nam fuerunt etiam, qui aliud aliquid crederent esse defectum solis. Sic de alijs etiam non querimus, sit ne hominis genus animal, & proprium docibile: sed per se, sit ne homo animal, & sit ne docibilis. Verum hæ quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam solum id agunt, ut sciamus, sit ne hoc in illo, ut cum quero, sit ne homo animal, id percontor, insit ne animal in homine, & reliqua in hunc modum, quia etiam insit nec ne, de accidente primū solet

solet quaeri, poterat idcirco uideri, quod ad has quaestiones pertinet, satis esse accidentis tractatu explicatum. Effet hæc aliqua ratio, si omnia quæ ad ostendendum inesse aliquid accommodata sunt, recensuisset Aristoteles, cum de accidente loqueretur. Sed neque locos describit, neque numerum ipsorum facit, aut nomina, sed deducta ex locis argumenta quaestioni propositæ applicat. Deinde pleraque pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci, ut cum dicit, inspiciendum esse, quibus insit aliquid omnibus, uel quibus nullis, id est, de quibus uniuersaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus insunt? Iam pleraque; etiam accidentia (si debemus accidens uocare quicquid non est aliquid trium illorum) insunt omnibus. Nam quod de aliquibus non negetur uniuersaliter, nihil propemodum est, quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiam diuerso naturæ suæ negatur. Iam quod dicit, præscribendum esse differenti, quas res oporteat uocare ut uulgus, quas contra, sic etiã, si proposita res sit tenuior ad differendũ, quo pacto ad huberiores aliquam elabendum, sic pleraque; alia, quæ non res nobis subiiciunt unde possimus deducere argumentum, sed differentis tantum astus, artesque; continent, haud uideo, quo pacto ista possint loci uocari. Quid ergo? nõ utiliter præcipiuntur ista? Utilissime certe. Quis negat? Sed non tamẽ quicquid differetis utile est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id quod in disputationem

rationem uenit perspexisse, & contentiosius aliquando aliquid affirmare, locos credere uelimus, cum sine prioribus illis nemo commodè differere queat, & constans asseneratio persèpè argumenti impleat fidem. Adde quòd uidetur nimis arctos dedisse fines Dialectica, qui ips quatuor questionibus terminauit eam. Cum doceat enim rationem argumentandi, uel (quod idem est) probabiliter differendi dialecticè, uidetur tam latè distentos habere terminos, quàm sunt omnia de quibus ratione atq; uia aliqua differi possit, neque ullam certam sibi profinire materiam, sed arma tantùm dare, quibus parati, instructique simus in omne certamen. Sed de his quisq; ut uidebitur, statuat, illud res ipsa conuincit, magni & immà si laboris esse, anulos ab illis questionibus, quas ipse instituit, locos, in alium aliquem differendi usum traducere. Quiqui itaque Philosophia hodie nomen usurpant, cupiuntq; paulo uideri doctiores, libros illos legunt quidem, cumq; Peripateticos & haberi se, & dici uelint, qua præcipua semper Peripateticorum fuit laus, de qualibet re proposita in utrāq; partem aptè, expediteq; differendi, eam tamen ut præstent, multum utiq; abest. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in scholis multis iam seculis per manus tradita decantant. Qua id causa credam fieri, nisi quod (opinor) difficillimum est, maximiq; negotij, ex instituta Aristotelis locorum ratione, facultatem promptè, copioseq; differendi expedire? Secuti ergo alij, certos, definitosq; in omnem usum disputandi se cere

cere locos. E quibus Cicero, & in lib. quem ad Quintum fratrem de Oratore scripsit, et in Partitionibus ad filium enumerare eos satis putavit. Ad Trebatium autem, libro uni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed uir ut multarum, magnarumq; artium, ita iuris etiam peritus, habita praesertim Trebatij ratione, ad quem scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure civili exempla deduxit. Quo fit, ut nonnulla paulo obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto Institutionum, tradidit eos, magis (quantum uidetur) ut obseruatum alijs sequeretur morem quam quia putaret ad institutum suum magnopere pertinere. Itaque est uidere ab Dialecticis, Rhetoribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, & in unum confusos acervum. Themistius post hos & Boethius, eandem rem tractauerunt. Boethius non aliud sanè uidetur egisse, quam ut relatum Ciceronem & Themistium, quemque per se primum deinde conferret: & singulos utriusque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistium qui post Boethium scripserunt, maluerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos uel nominare, uel paucissimis signare quid essent uerbis. Credo, quod arbitrati sint, altiore locorum notitiam, ex penitior Philoſophia petendam. Quod haud dubiè uerum est: sed longum id est, nec omnibus uacat. & breuius, aptioreque compendio, quantum ad praesentem rem necessarium est, id confici potest, ut dicatur hic quid & eiusmodi potest,

test, quæue proprietas uniuscuiusque sit loci. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba, ut quisque placuit autor, aut sicubi nemo satis, pro autore rationem sum secutus. Non equidem, quod melius aliquid effecturum me sperem, quàm maximi illi, doctissimi que uiri (qui possem enim?) sed ut crassius effusiusque ista (ut prædixi) tradam: assequarque, ut si minus hæc subtiliter disputata esse, saltem (quod uoto meo sufficit) apertius explicata uideantur.

Scholia in caput 3.

Cerberum ab inferis extrahere.) Id Herculem fecisse scribunt Poetæ Tragici, qui cum ab Eurystheo abducendi canis gratia missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat perfecit, quemadmodum apud Homerum. octauo lib. Iliados refert Palas ipsa. Vide Plinium libr. vigesimo septimo. capite secundo. Enarrantur, & reliqui, eius labores apud Senecam in Hercule furente, & Isocratem in Encomio Helenes: postremò apud Boethium in consulatione philosophico. Non dicere modò ista, sed uel pingere!).) Ut qui aurum sensu capere hæc non possent, saltem uisu perciperent. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis Philosophorum, ita Plutarchus libro primo. sectione tertia. Rursus ab alterius auspiciu philosophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philosophiam hoc nomine appellauit, principia rerum numeros esse censuit, ex eorum symmetrias, idest accommodatas proportionones. Ad figuras.) Ab hac sententiâ non ita longe uidentur

videntur distare ea quæ dissierit apud Platon. Thimæus, Aristoteles certe tale quiddam Platoni ascribit libr. de cælo. i. c. 10. aduersus illum (ut uideri uult) docēs, corpora ex planiciebus constare non posse. Qui omnia inuolucris atque ambagibus,) Mirum ni ad Pythagorica illa alludit simbola. Ac uetustissimi quidem illi philosophi sacratiora esse Philosophiæ mysteria arbitrabantur, quàm quæ temere proferenda essent in uulgum. Qui obscuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantum non primus sit Heraclius ille Ephesus, qui & cognomen inde uenit, dictus σκοτεινός apud Græcos, hoc est, tenebricosus. Quod discipulos, si quid dixissent apertius, inebat obscurare, id uoce σκοτίον expediebat, autor Laertius. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, ut non crebro insulciantur placita Aristotelis. Quamquam hac in re longe primas tenent quidam concionatores, qui ita demum egregie institui credunt rupē plebeculam, si quàm sapissime eis in ore obambulet gentilis ille (ut uocant ipsi) magister. Horum ineptias mire depingit Brasmus in Moria & Ecclesiaste. Velut oraculi.) Oracula enim inuolucris quibusdam obscurari solebāt, & per hunc modum multis imponere. Notissima est responsio data Epirotarum regi Pyrrho.

Dico te Aeiacida Romanos uincere posse.

Vide Cicero. lib. 2. de Diuinatione, Quo pacto & Alexandrum illum Molossū, & Annibalem Carthaginiensem deceptos fuisse, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque Imperatori Deum consulenti de euentu belli aduersus Parthos, quam inuoluere responsum sit, explicat Macrobius lib. Saturnaliorum l. capite. xxiii. Quadā ad Alexandrum epistola.) Ea epistola est eiusmodi, Ἀριστοτέλης βασιλεῦ Αλεξάνδρῳ πρῶτην. ἔγραψά μοι περὶ τῶν ἀπορασματικῶν λόγων, διάματος δὲ αὐτοῦς φυλάττειν ἐν ἀπιγῆταις, ἵσθι ὅτι αὐτοῦς καὶ ἀποκρίσεις, καὶ μοι ἐκδομένους εὐετοῦ. γὰρ εἰσι λόγοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν ἔγγιστο. Eorum uerborum sententiam ita reddidit Gellius, ἀπορασματικῶν libros, quos editos queretis, non perinde ut arcana absconditos,

ditos neque editos scire esse, neque non editos, quoniam
 ijs solis qui nos audiunt, cognobiles erunt. Ac si quis mo-
 uere.) *Cōuellere, arguere, minus probare. Trāuersum*
quod aiūt, culmum.) Id est, uel minimum, tantillum. Si-
 milia sunt, latum culmum, latum pedem, trāuersum
 digitorum discedere. Non aliter, atque qui secantur, utun-
 turque.) Clamamus, inquit, prae indignatione haud se-
 cus ac solent ij, quos medici fecerāt aut cauterio adurūt.
 Ego Aristotelem.) Summus nimirum, inquit, uir fuit
 Aristoteles, ac non is tamen, cui oporteat adherere per
 omnia. Cuius rei triplicem adest causam. Primū, quod
 quemadmodum multa nouit, ita quaedam etiam uerissi-
 mile est ipsum nescisse. Deinde, quod non omnia quae
 inuenisset, putarit esse proferenda in lucem. Postremo,
 quod maior ei cura interim fuerit contradicendi alijs
 quam ueri inueniendi. Tanquam scopulo.) Allusum
 ad uerba Gellij libro 10. capit. 8. Tanquam ad Sireneos
 scopulos conseneskas. Usquequaque, adhærescendum.)
 Plutarchus in commentario. Quo pacto iuuenibus au-
 dienda poemata: Non quemadmodum omnia religio-
 se metuiamus ac reueremur in sacris, ita oportet in au-
 toribus omnia uenerari, sed audacter adhibito iudicio
 probare quaedam, quaedam improbare. Non sic paren-
 dum poetis aut philosophis quemadmodum pueri ob-
 temperant paedagogis. Sed quemadmodum Cato puer
 parebat quidem paedagogo iubenti, sed rogabat quā ob
 causam id iuberet: Ita fides habenda est autoribus si cau-
 sam idoneam reddiderint. Verūm ut de re nostra dica-
 mus.) Sex in summa causas enumera, propter quas
 Topica Aristotelis minus uideantur satisfacere studio
 fis. Primam, quod materiam eorum librorum angustis
 nimium sepe serit terminis. Alteram, quod non omnia ea
 numerat Aristoteles, quibus inesse aliquid aut non in-
 esse ostenditur. Tertiam, quod locos neque describat;
 neque in certum aliquem cogat numerum, ac ne nomi-
 net quidem. Quartam, quod quaedam pro locis ponat,
 quae nullius propriè sunt loci. Quintam, quod totias
 C etiam

etiam Dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimis terminos esse uoluerit. Postremam, quod nam inuoluta obscuraq; sint apud illum omnia, uti summæ difficultatis sit, ex ipsius quæstionibus ac locis, differendi usum, copiamq; parare. Ex his secunda, tertia & quarta, non ponuntur à Rodolpho, ut principales causæ, sed ut particulæ dilucionis cuiusdā, qua occurrentē dimouet obiectionē.

Voluit enim cuncta &c.) Fuit qui hunc locum ita acciperet, quasi Rodolphus plura uelit esse prædicata (ut uocant) dialecticam, quàm quatuor. Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, nosse debemus tria esse genera, quæstionum. Vnum quo quæritur an sit res, ut sint ne Antipodes, sint ne aliqui Manes & subterranea regna. Alterum quo quæritur num hoc illi insit; ut, sic nec ne Deus omnipotens, noceat, an pro sit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium uertitur, ecquid omnipotentia insit in Deo, & in eloquentia plus ne inquit commodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo num insit, num ut finitio, ut genus, ut proprium, ut accidens. Quod genus sunt illa, num animal rationale sit definitio hominis, sit ne virtus genus iusticiæ. Iam Aristoteles in Topicis ita loqui uidetur, quasi ad dialecticum pertineat solum postremum hoc quæstionum genus, non etiam duo illa priora. Atque hoc est quod conuellit Rodolphus, putans omnia hæc quæstionum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere, qua de re plenius lib. 2. ca. 7. Pleraque pro locis ponit.) Quæ hic recenset Rodolphus, apud Aristotelem in secundo libro sunt Topicorum. Constans asseueratio.) Hoc ipsum & Quintilianus docet lib. 11. vim per suadendi constare asseueratione, quæ interim plus ipsis valeat probationibus. Adde quod uidetur nimis arctos) Vide lib. 2. cap. 5. in utranque partem apte, expediteque differendi). Cicero in secunda Tusculan. Itaque mihi semper inquit Peripateticorum, Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset

set, quicquid in unaquaque re uerisimile esset, inueniri; sed etiam, quòd esse ea maxima dicendi exercitatio; qua princeps uisus est Aristot. deinde qui eum secuti sunt. Eadem ferme sententia apud eundem Ciceronem est 5. lib. de finibus. Dicta potius, ut inquit Cicero) Verba Ciceronis 4. lib. de bonorum ac malorum Finibus sic habent. Cunque duæ sint partes, quibus perfecte ratio & oratio compleantur, una inueniendi, altera disserendi hanc posteriorem, & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt. Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quasi thesauris, argumenta depromerentur, uestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit iisdem de rebus semper quali dictata decantare, neque à commentariolis suis discedere, &c. Ad Trebatium autem) De his Topicis Cicero ipse lib. Familiarum epistolarum septimo ad Trebatium scribens. Itaque ut primum inquit, Velia nauigare cæpi, institui Topica Aristot. conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui. Eum librum tibi nisi Rhegii scriptum, quam planissimè res illa scribi potuit. Sin tibi quædam uidebuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Fabius quoque libro. 5. Institutionum de Ciceronis Topicis loquens. Et ille quidem inquit, non his exemplis utitur, quia ad Trebatium scribens, ex iure ea ducere maluit ego apertiora posui. Magis, quantum uidetur, ut obseruatum aliis sequeretur morem) Hæc uerba quid sibi uelint, planius intelligi potest ex 18. cap. lib. 2. Quo in loco docet Rodolph. tractatū de locis ad solum dialecticū, non etiam pertinere ad Rhetorē. Ego ut qui in nullius.) Sic Hora. nullius additus iurare in uerba magistri.

LOCORVM DIVISIO. Caput IIII.

Cum (ut diximus) nihil ad faciendam de altero fidem possit assumi, quod non aliqua parte.

C 2 cum

cum ipso sit cohærens, illud in primis sciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, ut ipsis sint infixæ rebus, alia ut extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, ut si probem moriturum Ciceronem, quod homo est, quod ex corruptibilibus compositus est elementis, quod doloribus, morbisq; obnoxius est. Hæc omnia planum est inesse Ciceroni. At si dicam, mortali patre, mortaliq; matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihilq; nisi Deum & diuinam, esse immortale: hæc omnia, pater, materq; et cuncti ante ipsum hoïes, et Deus diuinâq; extra Ciceronem sunt. Hanc itaq; faciamus primam diuisionem locorum, ut alij Interni sint, alij Externi. Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum, alia circa substantiam sunt. In substantia sunt, de quibus res id ipsum quod sunt accipiunt, qualis est definitio: quanquam ea non tam in substantia uideatur, quam ipsamet rei esse substantia. Præterea illa, quæ completitur definitio, ut est genus, & propria rei notio, quam differentiam uocamus. Atque ea quoniam uel idem est ei quod proprium dicimus, uel pro ea proprio maxime utimur, locum illius proprii quoq; significemus nomine. Partes etiam in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id est, quæ solo nominis quodam deflexu distant, ut sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non sit in substantia sapientis, quatenus homo est: cum tamen de sapiente differitur, quatenus

*tenus sapiens est, certum est esse in substantia ipsius
 sapientiam, & nec intelligi quidem, nedum esse sine
 ipsa posse. Addamus etiam istis speciem & totum.
 E quibus species, quamvis non uideatur in substantia
 esse generis, tamen quia pars ipsius est, et genus
 quamvis sine singulis speciebus fortasse, sine omni-
 bus tamen esse non potest: & totum itidem quam-
 vis possint sine ipso permanere partes nonnullis in
 rebus, hoc ipsum tamen quod partes sunt, sine toto
 habere non possunt. Pleraque etiam partes eius sunt
 conditionis, ut manere sine toto non possint: neque
 enim defectam manum, neque euulsum oculum ma-
 gis dixeris esse id, quod ante fuerunt, quam eadem
 uel picta, uel ære aut alia quavis materia expressa.
 Verum hæc utcunque sint, haud ita multum in præ-
 sentia retulerit nostra. Id quod sufficit, quando co-
 gnatissima sunt ista, iunctumque habent tractatum,
 nos in eundem eque ordinem redigamus. Circa substan-
 tiam sunt ea, quæ cum rei insint, modum quendam
 ipsi, affectionemque afferunt. Ea duplici est conditio-
 ne accipere. Aut manent enim, quietisque habent
 faciem: ut sunt decor, robur, sanitas. Aut in agita-
 tione, fluxuque quodam sunt posita: ut pugnare, dor-
 mire, currere. Vocemusque illa adiacentia, hæc
 actus. Iungamus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt
 quæ ὑποκείμενα Aristoteles, nos usitato sanè uerbo
 subiecta dicimus. Sic eloquentiæ subiectum dicimus
 Ciceronem, et seueritatis Catonem. et quamque rem
 prout quodque adiacens aut actus in ipsa est. Inter-*

norum itaq; locorum, hæc sit nobis enumeratio. Ex-
 terni uerò ad hunc maximè sese modū habent. Qua-
 dam nanque eorum quæ sunt extra rem, necessario
 quodam uinculo coniuncta sunt rei. Eaque sunt hu-
 iusmodi, ut per ipsa res fiat, quæ causa uocantur; uel
 efficiens, ut adium faber; uel finis, ut adium habita-
 tio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum ef-
 fecta uocat, tum euenta: mihi maximè placet euenta
 dici. Ut sint propriè, quæ ab efficiente fiunt, effecta,
 ut à sutore calceus; quæ propter finem, destinata, ut
 calceus ob tutandos pedes. Hæcque uno nomine pos-
 sunt uocari cognata. Alia sunt quæ dicimus applici-
 ta, quæ sunt eiusmodi, ut non fiat quidem per ipsa
 res, sed habitudinem quandam, nomenque accipiat
 ab ipsis. Eorumque aliud rem ipsam complectitur, ut
 locus. Aliud actus ipsius metitur, ut tempus. Aliud
 alio quodam modo cum ipsa re coheret: ea sunt quæ
 connexa dicere placuit, qualia sunt, diuitiæ, regnum,
 amicitia. Rursus autem, alia eorum quæ extra rem
 sunt, necessitate nulla rei coherēt. Quorum quædam
 eius sunt generis, ut ea ipsa & res, cum altero alte-
 rum, & sine altero, esse & non esse possit: eaque dici-
 mus accidentia. Alia sunt, quorum alteri infestum
 est alterum, inque mutuam uicissim perniciem ten-
 dunt, ea repugnantia uocamus. Et accidentium qui-
 dem, aliqua hoc pacto se habent, ut unum uni confe-
 ratur. Idque uel res rei, ut inrgium cedi, pallor ægri-
 tudini, ea dicimus contingentia. Vel uerba rei, quod
 uel singulis sit dictionibus, ut cum nomen rei cum re
 com-

componimus, uel orationē rei, ut laus uiro forti, uitu
 peratio sceleri ea uocamus pronūciata. Aut duo con
 feruntur in uno tertio, quorū alterum altero uel ma
 ius est, ut rex populari, opibus: uel minus, ut discipu
 lus magistro, eruditione: uel par, ut iustus iusto, probi
 tate. Aut duo in duob. cōferuntur, ut hyems, et sene
 cta in frigore et segnicie. tēpestas et ira, in iactatione
 maris et perturbatione mētis: uocanturq; hęc similia
 illa uerō cōparata. At repugnantīū, quędam dicun
 tur opposita, quorū unum aduersatur uni, et certa re
 sistit lege: ut frigidū calido, cæcitati uisus. Quędam
 (uel ut uulgus) disparata, uel ut Seneca uidetur uel
 se) distantia dicuntur. Ea sunt quęcunq; nō possunt
 ad ipsum esse alterū, quod alterum, ut homo, equus,
 bos. Itē homo et candor, candorq; et uelocitas distāt,
 quia nullū eorum aliud est aliq; idē. Hęc est ergo lo
 corū summa, ut sint interni, qui in substantia definitio
 genus, species, propriū, totum, partes, coniugata. Qui
 circa substantiā sunt: adiacentia, actus, subiectū. Ex
 terni autē, quę cognata dicuntur: efficiens, finis, effe
 ctus, destinata. Quę applicita: locus, tēpus, connexa.
 Quę accidunt: contingentia, pronuntiata, nomen, cō
 parata similia. Quę repugnāt: opposita, distātia. Nō
 ignoro autē alios autores alia nonnullorū locorum,
 quā nos, nomina tradidisse: quosdam plures, etiam
 pauciores quosdam fecisse. Qui si quibus magis pla
 cebunt, nihil impēdio, habent quos sequātur: mihi na
 turā, ordinemq; rerū sequenti, uisum est apertissimē
 eos simul et distinctissimē hoc pacto posse explicari.

Scholia in caput. 4.

Cum ut prædiximus). Quam initio diuisionem locorum affert Rodolphus, eam habet & Cicero. Themistius triplices locos fecit, internos, externos, & medios. Quo autem facilius memoriz commendari possent loci Rodolphi, sequenti eos descriptione uelut ob oculos spectandos exposuimus.

Prout quodque). Prout Latinum esse quis neget? Cum Plinius Nat. histo. lib. 14. in fine sit usus. Item T. Lilius lib. 7. de bello Macedonico. Propensius cumulatiusque si quo possit, prout eius merita sint Senatum, facturum. Locum illius proprii quoque significemus nomine.) Sed improprie captis uocabulis. Differentia enim (aiunt) remi notat, quæ intrinsecus in substantia est proprium autem quod ab interiore potentia, extrinsecus in actu fuit. Ita ut differentia magis potentiam quandam actus interioris, & proprium fluxum significet actus possibilis à potentia.

Loco

	Definitio.	1
	Genus.	2
	Species.	3
	Proprium.	4
	Totum.	5
	Partes.	6
	Coniugata.	7
	Adjacentia.	8
	Actus.	9
	Subiecta.	10
	Efficiens.	11
	Finis.	12
	Effecta.	13
	Destinata.	14
	Locus.	15
	Tempus.	16
	Connexa.	17
	Contingentia.	18
	Prædicta.	19
	Nomen rei.	20
	Comparata.	21
	Similia.	22
	Opposita.	23
	Differencia.	24
Alij interni sunt & hi rursus.	Partim in substantia rei, ut	
	Partim circa substantiam rei, ut	
Aut circa	Alia causa sunt, ut	
gnata sunt	Alia euenta, ut	
quorum		
Alij externi, atq; hi	Aut applicata, quod genus sunt	
	Aut accidentia, quod	
	rum quicunque sunt genera	
	Aut repugnancia, ut	

(E quibus, species quamvis non uideatur.) Neque species inquit, proprie est in substantia generis, neque totum in substantia partium; fecit tamē arētissima quædam horum cognatio uel utique necessitudo, ut & generi speciem, & totum partibus in explicandis locis coniungeremus. Cætera quæ dicuntur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis queque locis explicabuntur, quare his misceis, reliqua aggrediamur.

Definitio quid sit, & quomodo definiendum.

QVID

QVOD SIT LOCVS. CAP. V.

IN hunc modum uelut semina quaedam, et initia,
 & numerus locorum descriptus sit. Nunc rursus
 à capite ordientes, singulos exactius et huberius ex-
 quamur. Primus locus (ut diximus) est Definitio-
 nis. Ea est oratio, qua quid sit, res explicatur. Come-
 nitq; inter omnes, debere confici eam ex genere &
 differentia, ut sit definitio hominis, animal rationale
 le, in qua animal, est genus, rationale, differentia, ho-
 mo, id scilicet quod diffinitur, species dicitur. Genus
 est quod de pluribus specie differentibus, in quid est
 predicatur, ut quærenti, quid est homo? quid asi-
 nus est? quid est bos? bene, responderetur, homo est
 animal asinus est animal, bos est animal. Species, in
 quam sub se cōprehensam diuiditur genus, ut homo
 est species animalis. Comprehenditur enim sub ani-
 mali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit &
 hominem, & diuiditur in ipsum, animalium enim di-
 cimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est
 propria rei nota, qua secūdū id ipsum quod talis est,
 ab alijs distinguitur rebus. Estq; nobis uel maxime
 omnibus ē rebus uerarum differentiarum penuria,
 adeoq; putant nonnulli, non cognosci illius a nobis
 rei propriam ueramq; differentiam, habere autem
 nos, quod ferē in reliquis rebus facere solemus, pro
 uera, quæ proxime uera uidetur, accedere. Ea est
 in homine, rationale. Est enim rationale propria ho-
 minis nota: nulli quippe animali nisi homini inest,
 conue-

conuenitq; homini, quatenus talis est, hoc est, homo eo maxime uidetur homo esse, quod sit capax rationis. Reliqua enim, ut est bipedē esse, & erectū ingredi, & manus habere, aut non sunt propria soli homini, aut ut sint propria, non tamē hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationabili paucisq; admodū alijs, sint nec ne ueræ differentiæ, sunt qui putent, sunt qui negent: In reliquis nemo ferē est, qui constanter ullius rei differentiā uerā cognoscī posse affirmet, ambitu quodā & loquēdi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus, multaq; persæpē colligimus, quorū quodq; latius pateat, quā hoc ipsum quod definitur, iuncta tamen equantur, & propriū quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiamus asinum esse animal solidis pedibus, auritū & fœcundum nihil est istorum, quæ post genus quod est animal, sumuntur, quod nō generalius sit quā asinus: nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepusq; auriti sunt, & omnia ferē animalia fœcunda, eo tamen quod solidis pedibus dictum est, omnia præter equū & mulum excluduntur, quod auritū, equus, quod fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibusdam ad id quod definitū est, peruenitur. Quidam hanc definiēdi formam, descriptionem uocauere. Ego cum hoc nomine Cicero- nem, atq; Aristotelem Græcē quidem, sed idē significante, usos uideam, non est quod maiores requiram autores. Neq; enim aliud uidetur esse definire quā rem intra fines naturæ suæ conclusam explicare.

care,

etare: quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratione mutandi nominis: nunc pro uera definiendi uia, eam quæ sola est, optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poetis crebro, nonnunquã Oratoribus in usu est, ea uerbosius rem exprimit: nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet, sed qualis sit, uelut inspiciendam ante oculos ponat. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu est. Illud est certum, quisquis definire quippiã uolet, utilissimum esse, cognitam sibi naturã eius & diligenter perlustratã habere. Id si fuerit, facile inueniet primũ in ipsa re commune quiddam, in quo cum alijs, quæ simili sunt natura, conueniat. Sumamus exemplo nobis ius definiendum. Inuenimus primum, ius uim quandam in se habere cogendi & iussu, unde nomen uidetur traxisse. Itaq; erit ius nobis uel placitum uel decretum quoddam. Verũ tamen non omnẽ decretum ius erit: nam & domini seruis, & patres filijs, & philosophi discipulis decreta adunt, quæ tamen ius non uocamus. Cogitemus igitur aliquid quo ista excludamus. Videmus potestatem quandam esse istis, sed minorem, quã ut iura facere possint: addamus ergo esse placitum maioris potestatis, hoc est, uel populi, uel in quem populus potestatem suam transtulit, ut Senatus, ut Princeps. Quid ergo? Quicquid inserit princeps, si seruis, ut lectum sternant, ut cœnam instruant, ius erit? non uidetur: sed quod ciuitati iussu est, idq, quod ad statũ eius tuendum pertinet

tinet. Sed neq; id quidem ius erit, si uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas naturæ gētium ne ledat. Aequum ergo esse oportebit. Circumferamus diligenter oculos, uideamusq; ecquid intra complexam definitionis possit uenire, quod nomine definiti non contineatur: sed & contra quoq; contineatur ne aliquid definito, quod definitio non admittat: quæ si non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusq;: Ius est decretum maioris potestatis, ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuenusq; quantum possumus prima discuntium studia. Queramus quid sit ciuitas. Certum est ex hominibus constare eam, nec posse ex uno tantum homine confici: itaq; relinquitur multitudinē esse, eritq; id genus ipsius. Sed multitudo, si passim uaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit: idcirco collectam faciamus. At ne illa quidem, si decem aut centum sint, ciuitatem efficient, quoniam eò conduntur ciuitates, ut mutuis succurrere casibus, communia pericula depellere, utq; ipsis praesidio sibi et adiumento esse sine expectatione opis externæ possint, quod quidem in tali numero contingere non potest. Neceesse igitur erit eam esse frequentiam, ut statum rerum suarum pertueri se queat. Iam uerò ut sint quamuis multi, sed dissideant animis, non consulant in cōe, non uitæ genere conueniant illam non ciuitatē dicas, sed hostes potius tanquam feras unam in caueam coniectos, quapropter

uin-

uinculo quodam legum concordiam ipsorum firmatam esse oportet. Quòd si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuendum per se sufficientem, quæ consensu sit legum uitæ quæ cõiuncta. Sunt autem in summa rectè definiendi leges, ut definitio neque plura complectatur quàm definitum, neque pauciora, sed de quocunque unum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, ut quid sit res, hoc est, substantiam eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc est, neque ambigua nominibus, & quæ in multas ducantur significationes, neque obscuris aut ex longinquo translatis constet. Profuerit ad hanc rem crebras aliorum definitiones soluere, et rationē singulorū uerborum exigere, iudiciumq; parare, et usu tractandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atq; explicatu faciles definire: quod si diligenter & cum ratione fiet, paulatim & difficiliorum spes erit. Vtilis est hæc definiendi ratio, cum propter rerum cognitionem, quæ definitione explicata, mirum est quo pacto, uelut certum quoddam signum destinandarū cognitionum proponant animo: tum quòd parat auctoritatem differenti. Neque enim melius rem noscere uidetur, quàm qui quid ea sit, breuiter & aptè possit explicare. Verum de Definitione hætenus.

Scholia in caput 5.

Ea est oratio, qua quid sit res explicatur.) Sic Cic. ad Brutū: Siquidē definitio est oratio, quæ quid sit de quo agitur

agitur, ostēdit quā breuissime. Et in primo de Orato:
 Est. n. definitio, inquit, rerū earū, quæ sunt eius rei pro-
 prie, quā definire uolumus, breuis & circumscripta quæ
 dā explicatio. Conuenitq; inter oēs cōfici eā debere ex
 genere & dīa. Præstiterit sane ex genere & dīa eā con-
 fici mō ea semper adsint ad manū, sintq; eiusmōi ut per
 ea res cōmode explicari possit. Quod si nō sit lōge præ-
 stabilius fuerit, per causas, per euentā, per accidentia,
 aut alia quouis rem dilucidē explicare, quā per genus,
 & differentiam definire obscurius. Vide Gel. Noctiū
 Atticarū. li. 4. c. 1. Peruulgatū autē est definitionē oēm
 ex genere & dīa cōsistere.) Si hoc intelligamus de philo-
 sophis, uerū est. Oratores. n. angustias illas & quasi
 orationis cōpedes oderūt. Nā seruitus est (inquit Quint.
 li. 7. c. 4.) ad certa se uerba astringere, & res nimium pe-
 riculosa, si uno sit uerbo erratum, propterea de tota cau-
 sa cadere. Eadem apud Ciceron. de Orato. uolum. 2.
 Genus est quod.) Hanc finitionem generis parum pro-
 bat Laurentius, propterea quod interroganti quid sit
 res, tota respondenda sit definitio, nō solum genus: mo-
 do satisfacere uelimus interrogātī, neque dimidiatam
 dare responsionem. Atque est sane aliquid quod oppo-
 nit Laurentius, neque mihi in præsentia satis succurrit,
 quomodo id quod obiicitur possit dilui, nisi dicere au-
 sis, aliud esse respondere bene, aliud totam interrogatio-
 nem absoluerē. qua de re alio quodam in loco, ita ad
 uerbum scribit Rodolphus. quod dicimus autem, quæ-
 stionem generis esse interrogationi quid est, inclusam,
 id uerum est, quoniam bene respondetur, quid est ho-
 mo? est animal, ueruntamen non sic, ut totam interroga-
 tionem absoluat. Nisi addideris enim differentiam, uel
 proprium, non uideberis satisfecisse quæstioni. quo fit,
 ut cum de solo genere quæramus, solitū sit interrogari
 nō quid est, sed cuius generis rerū est. Ut cuius generis
 rerū est lumē, substātia ne an accidēs? Et sentire nō quid
 sit interrogamus, cū scire uolumus agere sit, an pati, sed
 ad genus ptineat, actiōis ne an passiōis. hec Rodol. li.
 2. cap.

8. cap. 7. Verum utcumque res cadat, nihil est quod imputetur Agricolæ, quando non ipse, sed Aristoteles huius autque est finitionis, apud quem primo τὸν τοῦ αὐτοῦ libro sic legis, γένος δὲ ἐστὶ, τὸ κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ διαφύρατον τῶν ἰδῶν, ἐν τῷ αὐτῷ κατηγορηματό. Id est, genus vero est id, quod de pluribus & differentibus specie, in quid est prædicatur. Cicero 1. lib. de Oratore genus finit hoc modo: Genus autem id est, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte videatur obscurior, breui est explananda exemplo, Virtus est genus quoddam, complectitur enim plures partes, hoc est, species, nempe prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam, quæ partes quâ communione quadam generis sui, id est, inter se similes sint, tamen specie differunt Rursum, genus est animal, duas enim partes complectitur, hominem & brutum, quæ partes, etsi specie sunt differentes, tamen cōmunionē quadā ipsius generis, nulla inter eas est dissimilitudo, quoniam ipsa animalis ratio ex æquo convenit utrisq; Hæc uel idcirco ascribenda putavi, ne quis parum prudens, fidem habeat commentarijs ijs, qui hodie in hunc Ciceronis librum circumferuntur, qui uix dici queat, quæ ineptræ hunc explicent locum. Differentia est propria rei nota.) Id est, indicium, signum. Methaphora ducta, opinor à pecudibus, quibus inuri aut etiam incidi solent notæ quædam, quo facilius aliæ ad alijs dignoscantur. Quidam hanc definiendi formam) Horum ex numero & Themistius tuit, & post eum Boethius, id quod ex Topicis Boethianis liquere potest. Aristoteles si exempla eius, quæ in quinto sunt Topicorum libro, consideres, proprij uocabulo hoc definiendi genus comprehensisse uidetur. Nisi quid credas obstare illud, quod eodē in loco, quidditatem rei, proprio explicari negat. Descriptio enim. Hac de re ita Laurentius ualla. Quippe descriptio est, qualitatū omniū, quæ alicui rei adsunt, & eiusdem actionum explicatio. Quam sententiam & Cice.

Ciceronis uerba confirmant in Partitionibus, ubi non dubium, inquit, est id quidem, quin definitio genere declareretur & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit eluceat. Sed quoniam de proprijs oritur quandoq; magna dissensio, definiendū est sæpè ex cōtrarijs, sæpè etiā ex dissimilib. sæpè ex partibus. Quamobrem descriptiōes quoq; sunt in hoc genere sæpè aptæ, & enumeratio consequentium, inprimisq; commouet explicatio uocabuli & nominis. Vides hic finitionis uocabulum sumi tam latè, ut complectatur & eam definiendi rationē, cui descriptiōnis nomen dedi Boethius: & propterea descriptiōē uelut *diuersum quiddam* adiungi, quod in Topicis facit. Idem tamen alijs quibusdam in locis nomen descriptiōnis apertè pro definitione posuit, ut primo libro de Oratore, ubi hunc in modum loquitur Antonius: Philosophi deniq; ipsius, qui de sua ui ac sapientia, unus omnia penè proficitur, est tamen *quædam descriptio*, &c. Quo in loco descriptiōnem pro finitione poni, nemo negabit nisi qui locum ipsum nunquam uiderit. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta.) Quam rationem colligendæ definitionis affert Rodolphus, eam est mutuatus ex Topicis Ciceronis: Cuius equidem uerba non grauatius fuisset adscribere, nisi liber vulgo esset in manibus. Ius est decretum.) A Celso iureconsulto ius definitur hoc modo: Ius est ars boni & equi. ff. de Iustitia & iure. Cice. de Ora. Ius, inquit, est legitimæ atq; usitatæ in rebus causisq; ciuium æqualitatis cōseruatio. Sunt aut in summa.) Quæcunque definiendi leges traduntur, huc sp̄ ectant, ut conuertatur definitio cū eo quod definitur; & naturam eius cōmode explicet. Eam legem quisquis nō uiolarit, hunc securum esse iussero legum reliquarū.

GENVS ET SPECIES. CAP. VI.

Genus, species, differentia, quid sint, prædiximus. Illud quod ad omnem generis & speciei pertinet,

net, non abs re fuerit annotasse, eos, qui exactius ipsa distinguunt, addere istis indiuiduum. Ut sit genus quod in quid de pluribus specie differētibus, species, quæ de pluribus numero differentibus, indiuiduum, quod de solo uno dicatur. Ut animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de se solo Catone. Quanquam autem & Censorius Cato & Uticensis, uterq; Catones dicantur: Illud tamen non fit propter communem in ipsi speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nominum similitudinem. Res quidem hoc pacto se habet, sed quod ad speciem attinet, ea indiuiduis comparata, hoc nomine forte parum aptè notatur. Speciei nanq; nomen istud, sola comparatione ad genus uidetur inditum, dictamque speciem esse, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, non iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre uidentur, genus & species, species & indiuiduum. Quemadmodum enim si omne animal currit, hominem necesse est currere: & si homo non currit, aliquod animal non currit, sic etiam, si omnis homo currit, Ciceronem necesse est currere, & si Cicero, necesse est & aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendum cogamur subinde sine ullo usuperturbare nomina, uocentur promiscuè in recensendis

fendis locis : genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid : & species illa, de quibus id prædicatur. sed genus quemadmodum de speciebus dicitur, sic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentie. Animal enim rationali & irrationali assumpto, diuiditur in hominem & brutum. Et differentiarum uerarum (ut superius diximus) quia propemodum egeni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus, ut quemadmodum in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locum ipsarum expleat, mutuemur. Ut si diuidere brutum uelimus, dicamus aliud in terra, aliud in aere, aliud in aqua uitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natare, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

Scholia in caput 6.

Genus, species, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendunt, uocabulo generis hic utendum esse tā latè, ut quicquid de pluribus, siue specie siue numero solo diuersis, in quid prædicatur, generis nomen recipiat, speciem uerò dici, de quocunque genus sit sumptū prædicatur, siue illud re uera species sit, siue etiam indiuiduum. Sed quod ad speciē attinet.) Species, inquit, tum demum species dicenda est, cum refertur ad genus, nam indiuiduis collata, rationem speciei amittit, & faciem ac similitudinem quandam induit generis. Vel ut Cicero maluit formā.) Ciceronis hac de re uerba inuenies libri huius cap. 9. ubi agitur de discrimine totius & generis, formarū & partiū. Subiecimus hic quæ Rodolphus Agricola de uniuersalibus reliquit, tractatū utilē

sanè huic loco, præposita Alardi Aemstelredami doctissimi viri in eandem rem commendatione.

QVVM multæ res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sint, tû perdifficilis & subobscura quæstio est de uniuersalibus, circa quæ inexplicabilis & dialecticis ipsis pugna est, proinde non abs re fuerit hic referre censuram Rodolphi Agricolæ de uniuersalibus, licet nō in hoc conscriptam, ut æderetur unquā. Vt enim qui parant statuam facere, prius rude quoddam simulachrum fingunt è trunco, postea dolant ac poliunt, ita cū Rodolphus Agricola librum aliquem de uniuersalibus instituisset conscribere, hanc futuri operis syluulam delineauit. Vtinam hanc simul & ~~xpirmis~~ absoluisset, ut utriusq; ceu gustulum quendam præbuit. Iam uerò cū Ioannes Viues Valentinus & Iacobus Volcardus Bergenſis præter philosophiæ professionem undecunq; doctissimi, non minimo nobis adiumento fuerint, ut hanc censuram planè deprauatam, imò mutilam utcunq; restitueremus, illisq; uiris acerrimis sanè iudicii non indigna uisa sit, quæ in apertum proferretur, & huic loco inlarciretur, libens admodum obsequutus sum, uel hoc nomine potissimū, quod nihil sit eius uiri planè diuini, quāuis ex tempore, quamuis alieno stomacho scriptū, quod non diuinitatem quandam præse ferat. Quod si cui uideatur parum conuenire inuentioni dialecticæ censura de uniuersalibus, ei hoc ego respōsum uelim, quod mea quidem sentētia, longa secus res habet, & quod magno pere adiuuabit cum ad alia permultra, tum ad hunc maximè locum de genere, specie, & indiuiduis, quo ferè loco quæstio hæc impeditior, neq; prorsus adhuc à quouam satis explicata tractatur; constatq; magnum esse huius apud dialecticos usum, ac proinde non inutilem misam fuisse, cuius nos peruestigatio hic angeret. Quociens dialectici Aristotelici Porphirianam auspicantur Isagogen, mox in ipsa statim operis fronte: Existit aut, inquit, hoc loco quæstio subdifficilis, utrum uniuersalia,

lia, Sit ne dialectica scientia speculatiua, an practica &c. Quasi sui oblitū, uidentur propemodum iuxta Græcum prouerbum, τὸ ὀδὸν παρέρχον τὸ ἔργον πίπτοναι, & professionem in diuerticulo consumplisse. Quanquam ista quæstio quantula tandem est portio portentissimarum quæstionum, quas plenis plaustris, alias super alias trāsuerfim ingerunt, quarum uel sola recordatio nauseam moueat, remoramq; faciat generosis ac bene natis ingenijs. Nescio, si uel Crassus ipse, quem semel tantum resistere memorant, continere se posset à risu, quotiens harū recordaretur affaniarum. Etenim dum ostentandæ eruditionis suæ studio, in ipso statim operis limine perplexa quædam insulciunt, quæ post erant tradenda, nimirū rudes discipulos retundunt & alienāt, quos allici, inescariq; potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, simplicitate, alijsq; id genus illecebris. Porro dialectici, ut nesciunt nodum, ita non satis explicant, uerū hunc tantum aliqui nodum plusquam Herculæum. Rodolphus non aliter expedit atque dissoluit, quàm Alexander ille. Magnus ἑρμηνεύων ἀμυνά ἔνσε dissecat. Verus admodum quæstio hæc est iam inde à Parmenidæ, Zenone, Cleante in medium adducta. Plato uniuersales quædam posuit Ideas. Anthistenes Cinicæ sectæ antesignanus uniuersalia dixit esse à singularibus selucta. Atque hæc sunt quæstiones illæ à quibus Porphyrius ille in initio sese scribit uelle supersedere. Extat ac manet etiamnum circa uniuersalia inextricabilis dialecticis inter ipsos pugna, simul & diuersitas, nec adhuc suū inuenerunt Oedipodem, quæ tamen haud magno negotio bonam partem ex hac censura redigi potest in concordiam,

D 3

Rodol-

RODOLPHI AGRICOLÆ
SINGVLARES ALIQVOT DE
VNIVERSALIBVS QVAESTIONES.

DE *Uniuersalibus hæc in primis solent quæri, sint ne aliquid extra animam, id est, extra cogitationem, figmentumque mentis nostra. Deinde, si sint, an distinguantur à singularibus. Qua in re ut dicamus quantum nobis coniectura consequi licet, quòdque uerisimilimum uidetur; ante omnia dicendum arbitror quid sit uniuersale. Dicimus ergo uniuersale esse, quod unum existens per essentiam, est communicabile multis, ut animal unum esse genus dicimus, quod est in equo, in asino, boue, in homine. Sanè unum non simpliciter dicimus: nam, et unum dicitur collectione, ut multi lapides unus cumulus dicuntur. Et dicitur unum coniunctione, ut corpus & anima coniuncta unus homo dicitur: & unum abnegatione, id est, quia non est multa; sic unam dicimus esse passionem entis propriam, & omne quod est unum esse, & idè esse dictu, hominem & unum hominem. Dicitur præterea unum assimilatione, uel communitate, uel ratione; sic & alba dicimus habere unum colorem, quia sunt similia colore, & duos homines esse unam speciem, id est, habere similem in se speciem, uel formam*

nam, uel naturam humanitatis ; hocque ultimo modo uniuersale est unum . Nihil. n. uidetur aliud esse uniuersale , quàm aliquid quod in substantia aut in essentia alicuius est, cuius simile potest in alterius itidem essentia reperiri. Quemadmodum. n. si duas eiusdem rationis aut speciei qualitates in duobus inuenimus subiectis, dicimus ea subiecta similia ; itidem si duas quantitates, dicimus esse equalia. Siq; duas formas, uel naturas eiusdem rationis uiderimus in subiectis duobus esse, uocamus ea unum ratione . Id quod in utrisq; est eiusdem rationis existens, uniuersale dicimus; ut sit uniuersale nihil aliud, quàm essentialis quadā in multis, ut ita dicam, similitudo. Singulare uerò est, quod huic oponitur: uidetur etiam hoc nō uno modo dici: nam, & singulare dicimus unitate. Si cut dicimus angustum iter esse, per quod nisi singulis pateat aditus, & uni, & non multis . Idq; singulare est, quod unū numero. i. nō multa esse dicimus, quodq; hoc uocamus. Itaq; hac ratione & humanitatē quæ est in Platone per se acceptam, hanc humanitatem & singularem, & unam numero humanitatem dicimus. Ergo hæc singularitas, & unitas naturalis, & esse hoc, non uidetur esse ea quæ opponitur uniuersali. Imo tam latum esse ambitum horum quam est entis: & in omni ante eadem istorum inueniri rationem . Dicitur aliter singulare in causabilitate uel in communicabilitate ; ita dicimus singularem amorem, qualis inueniri in nullo alio posset; & singulare lumen Solis, quoniā nullum aliud Astrum tale lumen præbet.

bet. Sic Platonē dicimus singulārē hōminē, quoniam
 proprietas illa substantialis, qua Plato ab omnibus
 hominibus, qui sunt, fuerunt, erunt, differt, eiusmodi
 est, ut ei nulla alia possit similis inueniri, idcirco in-
 communicabilem eam dicimus. Non enim comuni-
 cabilitatē aliud dicimus esse, quā esse eius naturæ,
 aut generis, aut habitudinis, ut possit aliquid quod
 ei simile sit, reperiri, humanitas ergo quæ est in Pla-
 tone, singularis quidem est unitate, nequaquam ue-
 rò incommunicabilitate. Quare unitate? Quoniam
 & hæc est & una per se. Quare non incommunicabi-
 litate? quia eiusdem rationis uel naturæ inuenitur
 in Socrate, in Critone. Hoc ergo singulare est, quod
 arbitror opponi uniuersali. Singularia ergo prioris
 modi, satis est esse diuersa, secundi modi, nedum di-
 uersa, sed & differentia esse oportet. Sanè modi di-
 stinguendarum rerum tres uidentur esse. Quæcunq;
 enim distinguuntur, aut diuersa sunt, id est, quando
 uerum est dicere, hoc non est illud. Aut differentia
 sunt, hoc est, quum non solum uerū est dicere, hoc nō
 est illud, sed hoc habet certam proprietatē aut notio-
 nem adiunctam, qua ab illo discernitur. Tertius di-
 stinguendi modus est, quando discreta sunt quæ di-
 stinguuntur, id est, quodq; seorsum per se, ab alio di-
 uersum subsistit. Sic duas substantias, Socratē et Pla-
 tonē distinguimus, & non solum ita distinguun-
 tur, sed & differunt etiam, & sunt diuersi. Quæ quō
 facilius accipiantur, paulō explanatius dicam. Est
 pannus unus totus candidus, huius quidē duæ partes
 dimidiæ

dimidia ambæ sunt candidæ. Et quamuis utraque candida sit, sunt tamen diuersæ: quoniam hoc candidum, non est illud: non tamen quantum ad candorem pertinet, differunt. Nullum est enim in candore in eis discrimen. At si dimidiam unam nigro tingamus, iam non diuersa solum hæc dimidia, sed & differentia erunt. Habentque utraque notam, quæ possint alterum ab altero discerni, quod si iam hæc duo dimidia, quæ adhuc coniuncta unus sunt pannus, discendantur, iam non solum diuersa, non solum differentia sunt, sed discreta. Hæc dicta sunt nõ quidem *πρὸς τὸν ἀκριβολογίαν, καὶ τὴν λιπομετρίαν τῆς ἀληθείας*, sed nostra, hoc est, pingui Minerua, quod non exactius distinguantur hæc, sed capiantur facilius. Esse ergo aliquid uniuersale extra animam, quale nos supra definiuimus, ociosi uidetur esse querere, cæci negare. Quis.n. non uideat Socratem & Platonem, & Critonem, quemlibet horum hominẽ esse, et quatenus homines sunt, essentialiter uel eiusdẽ rationis uel (ut ita dicam) similes esse? Semota animi cogitatione aut mentis operatione sanè artes omnes, omnia doctrinarum genera distinguuntur, perinde ut distincta sunt ea quæ tractant: ea uerò sunt res. Neque physicus conceptus omnium generabilium, & corruptibilium considerat aut perquirat, sed ea quæ sunt uera generabilia & corruptibilia, quæq; sunt composita ex forma & materia. Eademq; aut elementa, aut ex elementis commista sunt, quæ nescio qua ratione quis uelit dicere fragmentum, aut opus animi

animi nostri. Quā aut omnes doctrinae aut scientiae
sint circa uniuersalia; necesse est uniuersalia ali-
quid esse extra animam, si quae tradantur ab arti-
bus, sunt extra animam aliquid. Præterea decre-
ta legum, philosophorum præcepta, iussa medico-
rum omnia, uniuersalia & communia sunt: ea er-
go necesse aut ad nullos pertinere si nihil commu-
ne est in rebus; aut ad unum tantum pertinere;
cum cuius, uel proprietate, uel singularitate,
commune illud conueniat; aut si ad omnes per-
tinent, necesse est in omnibus esse commune il-
lud, quo posito, omnia comprehenduntur; quod
si in omnibus est, & necesse est extra animam ali-
quid esse. Ad hæc, si sint uniuersalia tantum in
anima, utrum dicemus aliquid eis extra animam
in re respondere, aut nihil? Si nihil, non dice-
mus, quicquam interesse inter conceptum Chy-
mera, & hominis, quum perinde uterque sit
inanis, & cui nihil in re solidi, aut certi sub-
sit de quo formetur. At si dicimus subesse ali-
quid in re; illud aut dicamus tale esse quale con-
ceptum est, aut alterius habitudinis; si tale dicamus
quum sit uniuersale, conceptum erit & uniuersale.
Si alterius habitudinis, nihil intererit rursus inter
hominem & Chymeram, quum enim sit quod con-
cipitur uniuersale, unum, multa comprehendens
aut ambiens, et quæcunq; sunt in re, singularia sunt.
(nam esse aliquid uniuersale, id in cōtrouersia est).
Quid enim refert utrum mens nostra ea quæ prorsus

ius differunt, & in nullo conueniunt, in uno communi coniungat, quum inter se penitus discrepent? aut partes Chymerae dissidentis, & quae in unam formam cogi non possunt, in unius corporis formas coactas esse confingat? Quod si ergo inter Chymerae conceptum, & hominis reliquorumq; uniuersalium multum interest, & quae a legibus, philosophis & medicis statuuntur in commune, complectuntur multa, & traduntur multis communiter faciunda, non solum de multis concipiuntur: & artes scientiaq; : quae de rebus extra animam & de uniuersalibus idem differunt uniuersaliaque tractant. Et Socrates, Plato, Crito, unam habent in se communem uel uniuersalem naturam humanitatis, quod uniuersale diximus uocari, omni etiam animae aut intellectus opere semoto; erit nimirum uniuersale extra animum, quod omnia inter se clausa habeat, nec per ullam exteriorum cognitionem, aut inquisitionem nec recte intelligi possit, nec complecti quale, omni animi ministerio cessante uidetur esse.

Quod si est uniuersale extra animam, uidebitur diuersum quiddam à singularibus id esse oportere. Neque enim uidetur fieri posse, ut duo aliqua in eodem quatenus idem est, conueniant & differant. Sed singularia in uniuersali conueniunt, ut Socrates et Plato conueniunt, quatenus uterq; est homo. Differunt autem singularia, quatenus hic est Socrates, ille uero Plato, uterq; scilicet ab altero, notio-
ne

ne uel proprietate addita humanitati, cuius simile est in nullo alio inuenire. Quam, qui Ioannis Scoti sectam tuentur, differentiam indiuidualem uocant. Quum ergo in uniuersali conueniant & differant singularia, necessariò uidetur aliud esse uniuersale, aliud particulare. Ad hæc quacunque prorsus eadem sunt, impossibile est alterum eorum cognosci, ut alterum ignoretur. Sed possumus in Platone de longinquo prospecto, cognoscere hominem, ut ignoremus Platonem esse, ergo in eo diuersum quiddam Plato & homo sunt. Præterea impossibile est idem esse communicabile & incommunicabile, sed uniuersale communicabile esse ostendimus, singulare uerò incommunicabile. Qua in re semper uelim in mentem redeat, quid communicabile, quid unum in uniuersali, quid singulare uniuersali oppositum uocemus. Haud difficile erit uidere, non posse idem singulare esse & uniuersale. Postremò possemus multa testimonia maximorum in philosophia uirorum proferre, multa ab antiquis scholis decantata, et uelut per manus tradita, colligere; nisi non tam propositum esset nobis, quæ quisque dixerit tueri, quàm quærere, quicquid rectissime, et ad rerum naturam aptissime dicatur. Hactenus Rodolphus.

Quæ diuidendi & quàm uaria sit ratio.

Caput VII.

ET quia diuisionis locus nos admonet, quid sit ipsa, & quo pacto tractanda exequamur. Per quàm

quàm utilis enim est diuidēdi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrandam (proximum. n. est, ut cūm quid sit unumquodque dixeris, deinde quōtuplex sit ostendas) tum ad definiendum; definire nanque non aliud uidetur, quàm ex genere per differentias diuiso, in speciem descendere: Præcipue uerò ad differendi orationisq; copiam, ut si unum aliquid quod multa ambitu suo cōplectitur, in partes spargas; latè enim funditur quod in parteis spargitur; quemadmodum multa si in unum colligas, in angustum aguntur. Diuisio igitur est, generis in species per differentias diductio. Placuitq; omnem diuisionem duabus differentijs è diuerso positis, debere perfici. Deinde, ut repugnent eæ differentia, hoc est, ut nequaquam in idem conuenire possint. Postremo, ut quicquid in genere continetur, id totum differentia explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis observatio. Et corpus sanè per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto uidetur. Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, ut uideantur sub uno genere multa esse species. Ubi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius speciei differentiam; deinde aliarum specierum, quia unam aliquam communem differentiam non inuenimus, circūimus ipsam differentia alterius negatione, quemadmodum in diuisione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non nisi negationem rationalis explicat, quamobrem uera differētia esse non potest, cum omnis species ex differentia constitua-
tur,

tur, nihil autem constituitur ex negatione. Labat
scit ergo continuò uera illa diuidendi lex. Dein-
de cuius felicitatis est, ut uel prior differentia ue-
ra sit, quando uel paucas, uel planè nullas esse
ueras in confesso est? Ergo & hanc undecunque
datur arceßimus, sitq; ut altera non sit uera, ab-
tera nullo modo differentia sit, appareatque mul-
to ista dici speciosius, quàm rectius posse observa-
ri. Accedit istis, quod cùm unam fortasse dif-
ferentiam aliquo modo eloquamur: ut sit uerbi
causa, uolatile: & speciem quoque inueniemus;
quæ est auis. E diuerso quorundam cùm differen-
tiam aliquam inueniamus, desit speciei nomen: ut
bipes esse, animalis sit differentia fortasse, nul-
lam tamen ei speciem tribuere possis. Sic & pi-
scis nota est species, in reddenda differentia for-
tasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & uo-
to forsàn optandum, ut legitimis duabus differen-
tijs diuideremus, ita proximum erit, ut quali-
buscunque, duabus tamen: si minus poterimus dua-
bus, at quotcunque poterimus diuidamus dummo-
dò uniuersam eius quod diuiditur, complectamur
latitudinem. Quamobrem non per ea modò, quæ
in substantia eius sunt, quod diuiditur, sed per om-
nes locos qui circa, quiq; extra substantiam sunt,
ducitur diuisio. Sanè eorum quæ in substantia
sunt, aptissima per quam diuidatur est forma, quòd
ea perfectæ differentie origo est. Nam corporum
aliud animatum est, aliud expers anima, hæc ex
forma

forma ducta est diuifio. Deinde proxima, quæ ex materia ducitur: ut, arborū aliæ ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. Hinc iam ab adiacentibus accipitur: ut, animalium aliud mansuetum, aliud ferum. Et contra quoque diuiduntur adiacentia in ea, quibus adiacent: ut feritas, alia serpentis, alia auis, alia reliquarum beluarum est. Et per actus fit diuifio: ut hominum alius studio, alius lucro, alius uoluptati operam dat. Et per efficiētia: ut animalium aliud parentis efficacia, aliud calore solis, aliud putrefactione gignitur.

Et per effecta; Vt animalium aliud fœtum, aliud ouum, aliud uermen parit. Et ex fine; Vt rerum domesticarum aliæ ad necessitatem, aliæ ad uoluptatem, aliæ ad usum pertinent. Contra quoque ex ijs, quæ ad finem pertinent: Vt opum parandaram causa alij iustam operam nouant, alij fœnerantur, alij ui rapiunt, alij fraude subducunt. Iam uerò, animalium aliud terra, aliud mari degit: ex loco est. Et, flores aut hyberni sunt, aut uerni, aut æstiuī, aut autumnales: ex tempore est. Et, homines alij serui sunt, alij domini, alij neutrum, ex connexis famitur. Contingentia etiam diuifioni conueniunt: ut musicorum quidam literas sciunt, quidam ignorant: Et pronunciata, ut quidam hominum laudati sunt, quidam uituperati, quidam silentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio: ut populares quidam infra reges sunt opibus, aliqui pares, nonnulli superiores.

Et à

Et à similibus diuisionem exprefferimus , ut aliorū
puta propositum, industria formicam imitatur, alio-
rum segnicies similis est muscis. Opposita & diffe-
rentia prorsus à diuidendi ratione abhorrent. Ne-
cesse est enim, ut quicquid diuiditur, de ijs prædice-
tur in quæ diuisum est. Nihil autem de his, quæ re-
pugnant sibi, prædicatur, quo fit, ut ne diuidi qui-
dem possit per ea, quæ sibi repugnant. Nomen rei
præterij, quoniam parum accommodatum credidi
diuisioni. Quanquam fuerunt, qui facerent diuisionem
eius in res significatas, ut taurum diuiderent
in domesticum animal, & fidus, & montem. Quod
qua ratione diuisionem appellent non uideo, cum
id uel ratio loquendi coarguat. Nec enim quisquā
tam ineptus sit, ut dicat: taurorum alius animal, a-
lius fidus, alius mons est. Similiter longè minus di-
uisio est rei in nomina. Vt, non patiar, non feram,
non sinam. Nisi si quis diuisionem etiam putet esse,
Anna soror, soror Anna: cum hic quemadmodum
et illic, idem diuerso sono, quamquam non uerborū,
constructionis tamen repetatur. Diducitur tamen
unum, & in multa explicatur. Diducitur qui-
dem, sed non ita, ut id diuisio uocari possit. Ne-
que enim ignorandum nobis est, posse tripliciter ali-
quid quod unum sit, in plura diduci. Diuisione,
quæ quomodo fiat, diximus: Partitione, quam mox
dicemus; & enumeratione. Ea fit, quoties multa,
quæ uni alicui insunt, recensemus, ut cum dicimus:
Cicero eloquens fuit, & prudens, & uindex appe-
titæ

tate dominationis: & reliqua, quæ in immensum extendi possunt. Certum est non diuidi in ista Cicero- nem, quoniam Cicero indiuiduus est, nec partes etiã esse Ciceronis ista. Enumeratio ergo est multorum, quæ ad unum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa unius uerbi significata, & unius rei nomina, non diuidendo diducimus, sed enumerando recense- mus. Nonnulli artis admodum finibus clausurunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diui- sionem, quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, di- cerent, aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidentis in accidẽtia. Liberum est & suum cuiq; iudicium. Mihi uisum est quàm copio- sissimè possem, aperire rem istam, quoniam usus eius latè patet. Nec ignoro, posse eis, quorum aures non sint ijs audiendis imbutæ, uideri rem perplexiorem esse, quod tamen quãuis exigua animi intentio mol- liet, modò non pigeat tantisper subsidium petere à communi studiorum artifice labore, fructus certè la- borum, quod affirmare ausim, non pœnitebit.

Scholia in caput 7.

Quo pacto tractanda.) Vide Rodolphum lib. 3. cap. 5. Perquam utilis est enim diuidendi ratio.) Ad tria ait in primis conducere diuisionem, ad planè cognoscendam rem eam quæ diuiditur, ad aptè definiendum, ad differen- di orationisq; copiam. Refert huc Quintiliani locum lib. 4. cap. 3. & rursus libro 11. cap. 1. Ut unum aliquid.) Tamen si uel exemplum αὐτίγραφον ita habet, non dubiũ quin de sit si, ut sic legas, ut si unum aliquid &c. cui rei iudicio est uerbum spargas. Diuisio igitur est generis:
E in

in species.) A strictius capit nomen diuisionis, quam alij solent. Qua de re plura cap. 9. quem locum legas oportet, modo hunc uelis plenè intelligere.

Placuitq; omnè diuisionem.) Tres affert causas, quòbrem nò semper duabus inter se pugnantibus differentijs diuisio possit absolui. Primà, quod nullius penè generis utraq; nobis differentia sit cognita, sed alterà negatione ferè exprimamus, alterà, quod in plerisq; ne altera quidem illa, quæ affirmatione affertur, uera est differentia, postremà, quod sæpè differentia inuenta, ignota adhuc est species, & rursus nota specie, differentia tamè manet incognita. Deinde cuius fœlicitatis est.) Raræ, inquit, & maximæ cuiusdam fœlicitatis est, si uel prior illa, quam affirmatione exprimemus, uera sit differentia; propterea quod uel paucas uel nullas potius ueras esse constat, tantū abest, ut cognita habeamus utranque. Sic Cicero in Antoniū, Et quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio quærentē, abstinere maledictio. Circumimus ipsam differentiam.) Vide Laure. Vall. lib. 2. cap. 32. Ut arborum aliarum. Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores, inquit, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur, sponte, semine, aut ab radice. Animalium aliud mansuetum.) Aristoteles 9. lib. de Animalibus. Aliud fœtum, aliud ouū.) De Animalibus lib. 1. Aliud terra, aliud mari degit.) Rursus 1. lib. de Natura animalium. Nomen rei præteritij.) Hanc hodie uocant diuisionē uocis in significata, cuius sententiæ autorem laudant Boerhium. Eius ego hac de re uerba subieci, Est enim, inquit, diuisio generis in species, est rursus diuisio, cum totum in proprias diuiditur partes, est alia, cum uox significans multa, in significationes proprias recipit sectionem. Ex his tribus diuicendi generibus Rodolphus solam primum illud diuisionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezuntius postremum hoc distinctionem uocat, reliqua duorum, non finam.) Verba sunt Ciceronis in Catilinam. Anna soror.) Dido apud Virgilium,

Anna

Anna foror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 Partitione, quâ mox dicemus.) Capite 9. Vide Quintilianum lib. 4. cap. 2.

DE PROPRIO

Cap. VIII.

Aristoteles proprium uocauit, quicquid omni & soli inesset & semper. Ut sit homini proprium, natum esse ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisitque in definitionem, & id quod communi nomine (quoniâ aliud non suppetebat) proprium dixit. Eodemque proprij nomine complexus est & differentiam, Sanè differentia, quod ipsum nomen præ se fert, dicitur commodius, quoties generi quod diuidit comparatur. Rationali enim & irrationali animal ab animali differt. Aut quoties species cui diffiniendæ adhibetur, reliquis confertur speciebus ab illa differentibus. Suae enim speciei comparata, cuius substantiae pars est, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego istud sic accipi uelim, tanquam putem idem esse differentiam, & id quod propriam uocamus passionem (quæ quid sit, & quo pacto à differentia distet, persequi non nostri est instituti, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed ut ostendam placere mihi, in præsentia dici proprium, quo pacto Aristoteles uoluit, quicquid de eo, cui id proprium esse uolumus, conuersim dicitur, ut quæadmodum dico, omnis homo est capax disciplinæ, sic dicam, omne capax disciplinæ est homo, & sicut omnis uirtus est

E 2 expeten

expetenda, sic omne expetendum est uirtus. Porphyrius in Isagoge, quadrupliciter dixit Proprium dici. Quādoq; enim quod soli inest & non omni, ut nata tam esse uel musicum, homini, nihil enim præter hominem dici potest nauta uel musicus, nec omnis tamen homo nauta uel musicus dicitur. Quandoque quod inest omni & non soli, ut uiuere omni inest homini sed non soli, nam & omnia animalia & plantæ uiuere dicuntur. Tertiò, quod inest omni, soli, sed non semper, ut caluescere homini, quod non nisi senio contingit. Quarto, quod omni, soli, & semper inest, ut erudibilem esse homini, de solo enim homine & de omni & semper dicitur, idque uerè est & exactè proprium, quomodo & nos hoc loco accipi proprium uolumus. Quoniam autem (ut prædiximus) in reddenda sua cuiq; rei differentia laboramus, propriam ferè passionem, quàm uulgò proprii significamus nomine, quoniam differentiae nomen usus à proprio secreuit, eam in locum differentiae subdimus, & eam quoque si pro arbitrio & ubicunque res posceret, paratam & ad manū haberemus, esset quaecunque quidem, sed aliquid tamen, minus enim in definiendis, distinguendisq; fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neq; id unum, aut satis firmum, aut certum, sed sæpè ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps. Notum est quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis proprium reddidisse uideretur, bipedem esse & implument, et definiret hominem esse animal

*animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallina-
reum, cui dempserat plumas, in auditoriū illius pro-
ijciens, hic est (inquit) homo Platonis. Ergo (ut di-
cimus) nobis proprium, cui hunc locum tribuimus,
sit illud, quod quarta huius nominis significatione
Porphyrius posuit. Idq; siue differentia sit, siue pas-
sio, uel suis posita nominibus, uel dicendi circuitu ex-
plicata, non multum refert. Reliqua, quæ alijs pro-
prijs modis comprehensa sunt, inter Adiacentia aut
Actus numerabuntur.*

Scholium in caput 8.

Eodemq; proprij nomine complexus est & differen-
tiam.) Mirū uideri possit, quo modo dicat Rodolphus,
differentiam proprij nomine ab Aristotele comprehen-
sam fuisse, cum ille generi adiungendam esse confirmet.
Verba eius hæc sunt, *Πασα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα,
ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκός δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς
ἔσται γενικὴν, ὁ μού τῳ γένει ταττίον, Omnis inquit, propo-
sitio, atq; omne problema, aut genus, aut proprium, aut
accidens indicat. Etenim differentia generalis cū sit,
cum genere collocari debet. Nō me clam est, esse qui
dicant Aristotelem de ea modò differentia loqui, quam
nostri isti uocant genericam, qui fortasse dicerent ali-
quid, si apud Aristotelem scriptum sic foret, καὶ γὰρ τὴν
διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁ μού τῳ γένει ταττίον, ut repetitus arti-
culus secerneret hanc ab ea quā specificam nominant.
Nunc illud propius ad rem nostram, ὡς ἔσται planè indi-
cat, nullam distinctionē subesse in uerbis eius. Quanquā
illud interim uideo à quibusdā uerti in dubiū, sit ne diffe-
rentia ulla, quæ cū specie infima cōuertatur. Sanè Boe-
thius hac in re uariis est, ut qui in Isagogen Porphyria-
nam scribens, ait differentiam nunquam de una sola spe-*

cie prædicari, contra in categoriis Arist. dicat quosdam
 esse differentias, quæ non nisi de una sola specie prædicē-
 tur. Quod autem in diffinitione differentiæ dicitur, præ-
 dicari eam de pluribus differentibus specie, id non ita ac-
 cipiendum esse, quasi semper fiat, sed quod frequentius.
 Mihi posterior hæc sententia magis arridet, quam & na-
 tura ipsa rerum ueriores esse conuincit. Etenim si ge-
 nus unūquodq; in species per differētiā diuiditur, quis
 non uideat differentias generis eius, quod proximū in-
 fimæ speciei est, cum sua quaq; specie oportere conuer-
 ti? Sed hæc *πάριπρα*. Illud proprius ad rem nostram. Si
 Aristoteles eo quem citauimus loco, de generali tan-
 tū differentia locutus est, cui igitur prædicato subij-
 cimus eam, quæ specifica dicitur? Alexander Aphrodi-
 sæus: Quare, inquit, differentia generica dicitur? Quia
 in substantia eius est, de quo prædicatur, quemadmodū
 & genus, & quod ambo implent ac perficiunt essentiam
 uniuscuiusque eorum, quorum sunt propria, tum etiam
 quod in pluribus inest & ipsa, & de pluribus specie diffe-
 rentibus prædicatur, neque enim aliud quicquam in-
 terest inter genus & differentiam, nisi quod differentia
 non prædicatur in quid est. Hactenus ille. Ex his utique
 duæ illæ rationes, quæ primo ponuntur loco, de quauis
 differentia intelligi possunt. Tertiam eo intellectu ego
 accipio, quo Boethius differentiæ finitionem, quod si
 recipiatur, nihil obstat, quo minus de omni differen-
 tia intelligenda sint uerba Aristotelis. Sed quid hæc ad
 Rodolphum, qui non generi, sed proprio differentiam
 aut iunctam esse ab Aristotele? Quid dicemus? An hoc
 fortassis, quod continuo ipse, quanquā aliud agens, sub-
 iungit, duobus modis differentiam comparari posse? pri-
 mum generi, atque hac ratione proprie dici differentiā,
 & cum genere coniungendam esse. Deinde speciei suæ,
 quam cum genere sumpta constituit, quo pacto nō tam
 differentiam, quam proprium appellari debere, ac proin-
 de proprij quoq; appellatione cōprehensam. Cui sentē-
 tiæ suffragatur & ratio. Nā autore Aristotele ipso quic-
 quid

quid conuersim de re prædicatur, id aut definitio est, aut proprium; differentia conuersim prædicatur de sua specie, & definitio eius non est, erit itaque proprium. Fabius tamen Quintilianus lib. 5. eam modò differentiam appellat, quæ cum re non conuertitur, quæ autem conuertuntur: ea propria uocat. Vt caluescere homini) Aristoteles 5. lib. de Generatione animalium, solos uiros scribit caluescere, non etiam fœminas. Hic est, inquit, homo platonius) Ridet Platonem Cynicus, magis ipse ridendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur, quod utcumque plumis nudatum est, sed cui natura plumas nō dedit. Extat historia in uita Diogenis apud Laertium: quanquam is purum huic facto fidei habeat.

DE TOTO ET PARTIBUS. Cap. IX.

Totum & partes sequuntur, quorum nonum, quam cum genere & specie confunduntur, nomina, ut genus totum, species partes uocemus, & diuisionem, partionemque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res interfit quærenti, etiam ipsa distinguenda sunt nomina. Et simile fortasse quidam habent, quòd quemadmodum genus species suas comprehendit, ita totū intra se partes suas cōplectitur. Sed hoc differunt, quemadmodū genus ad constituendam singularum specierū substantiam adsit oportet, si totum non singularum partium substantiam constituit. Pleræque enim, ut interierit totum, permanere tamen possunt. Et contra, quemadmodum ad conficiendam totius substantiæ unūquamque partium est adhiberi necesse. Sic ad

E 4 explen

explendam generis substantiam, non utique unamquamque speciem adesse, natura illius exposcit. Præter hoc quoque genus de speciebus suis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquam enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum esse dicamus, non tamen uel ea caro, uel id lignum sunt, cuius sunt partes. Acutè itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens: Diuisio est plurimum rerum in singulas, Partitio, singularum in partes descriptio.

Partium autem et proinde totius etiam non una est ratio. Quædam pertinent ad substantiam. Quædam ex quantitate nomen habent. Quædam uirtutis sunt atque efficaciarum cuiusdam. Substantiæ sunt, ut paries domus est pars, ligna naui. Quantitatis, ut in ijs, quæ extensa sunt, pedale, bipedale, tripedale, dicimus enim decempedalis rei partes. Et in tempore, præteritum, instans, futurum. Et in numeris, denarii sunt partes, unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem sunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuisse, quam Aiæ, & duplo plus luminis Soli esse, quam Lunæ. Sic quoque animæ quatuor partes facimus, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Eæ uerò quæ substantiæ sunt partes, aliæ de proximo substantiam constituunt, ut sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum, quarum huiusmodi conditio est, ut si qua partium desit, non esse res, non tueri nomen suum possit. Aliæ ad integritatem rei explen-

explendam pertinent, quarum nonnullæ deesse rei
 queant, ut non intercitat: ut pedes, manus, ca-
 put, hominis sunt partes: nam pedes, aut manus de-
 esse homini possunt, ut quanquam uel mutilus uel
 mancus, homo tamen sit & dicatur. Atq; ea qui-
 dem, ut breuiter dicatur, constitutæ rei sunt par-
 tes: illæ constituendæ. Est & alia quædam parti-
 um differentia, quod hæ quidem eiusdem sunt gene-
 ris, quas ἁπορρινῆς Græci uocant, nos cognatas di-
 cere possumus. Vt partes ligni omnes sunt lignum:
 partes lapidis, lapis. Hæ rursus ἑτερορρινῆς, hoc
 est (ut ita dicamus) mutigenæ, quæ ne in idem ge-
 nus ueniunt: ut partes domus, ligna & lapides,
 non sunt domus: partes hominis, carnes, nerui,
 ossa, quæq; sunt istis similes, non sunt homo. Sed
 de materia & forma, quia hæ uel maximè omnium
 præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physi-
 cum pertinuerit: nos satis habebimus, quoniam cre-
 brò per os redit mentio earum quomodocunq; da-
 tur, pingui (quod aiunt) Minerva ipsas indica-
 re. Materia ergo est subiectum, ex quo aliquid
 generatur primum, & in quod corrumpitur ul-
 timum. Itaque ipsa nec generari potest, nec cor-
 rumpi. Forma est modus quidam materia, quo
 sibi contingit, ut huius uel illius speciei capiat no-
 men. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit mate-
 ria, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus
 in exemplum hominem. Semoueamus intellectu
 animam. Facile id quidem est, quod quotidia-
 ne nos

na nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt
 quæ sequuntur. Separemus tamen intellectu om-
 nem colorem, deinde omnem habitudinem corpo-
 ris, ut est calor, frigus, durum, molle, & reliqua
 id genus. Deinde figuram, ut quod diductos habe-
 at pedes, quod distentus in brachia est, quod in caput
 erectus. Postremò omnem magnitudinis modum,
 mensuramque demamus. Id quod iam reliqui ha-
 beamus, materia est. Dices fortasse, nihil uideo re-
 lictum, neque tale quicquam concipere possum ani-
 mo, quod omnibus istis priuatum sit. Dabo ut concipi
 possit. Est uidere in monumentis operosius extru-
 ctis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tandem
 temporis diuturnitate nihil præter pulueres, ter-
 ramque remanere: & hoc idem quod homo fuit (ut
 loquimur) terra est. Certumque est quiddam ibi es-
 se, quod antè humanitatis habuit in se speciem: idq;
 ipsum terræ iam faciem habere, et posse ipsum postea
 quandoque, uel igne excoctum in lapidem dure-
 scere, uel in herbas excultum uirescere, uel aliam
 quamuis naturæ formam accipere. Vides item non
 colorem, non figuram, non ullam habitudinem cor-
 poris, quæ concipi tangrue possit, eandem, quam
 prius esse. Ergo perpetuum illud quod prius homo
 postea terra est, in aperto est, nihil esse eorum quæ
 tangi, cerni ue possunt, cùm hoc manserit, illa eun-
 cta interciderint. Solidum itaque illud & omnibus
 iactationibus, permutationibusque rerum naturæ
 expositum, ipsum immutatū manens, est materia ue-

ra illa, et quā primam uocant. Quod uerò carnem et ossa hominis uocamus materiam, & lapides atque ligna domus, similitudine quadam dicimus. At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cum homo fuit anima (ex ea enim habuit, quod homo erat) ita iam cum mutatum est in terram, id à quo habent quod terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidem, id quo lapis est: si in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni illa non possunt, concipi tamen posse, non quidem qualia sunt, sed quòd aliquid sint, in perspecto est, & materiam semper manere, formam uerò aliam alia fluxuum in morem continenter propelli, & nouam ab ipsa rebus subinde faciem afferri. Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui propositum est circa quòd laboret; ut materiam infamiae dicimus impudicitiam; sic & uirtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus; Sed nos quoque ne nimis longo materia tractauerit, fastidio materiam praebeamus, pergemus ad reliqua.

Scholia in caput 9.

Totum & partes sequuntur.) Quo & hunc locum & superiorem illum de specie, planius intelligamus, adscribenda uidentur uerba Ciceronis, in Topicis. Ea sic habent, Partitionum autem & definitionum genus, quale esset ostendimus. Sed quid inter

Inter se differant, planius dicendum est, in partitione quasi membra sunt, ut, corpus, caput, humeri, manus latera, crura, pedes, &c. in diuisione formæ, quas Græci uocant, nostri, si qui forte hæc tractant, species appellant, non pessime id quidem, sed inutiliter, ad mutandus casus in dicendo. Nolim enim, ne si latine quidem dici possit, specierum & speciebus dicere, & sæpe his casibus utendum est, at formis & formarum uelim. Cum autem utroque uerbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. Et in eodem rursus libro. Formas qui putat idem esse quod partes, confundit artem, & similitudine quadam conturbat, & non satis acutè, quæ sunt secernenda, distinguit. Hæc in Topicis. Verùm is ipse, qui hic iã solícite formas secernit a partibus in libris de Oratore ipsas formas seu species, partes appellat. Acutè itaque) Quintilianus lib. 7. Sit igitur (inquit) ut supra significauì, diuísio rerum plúrium in singulas, partitio singularum in partes discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens. Et superius libr. quinto de Cicerone loquens: Diuisione autem adiuuari, inquit, finitionem docet eamque differre a partitione, quod hæc sit totius in partes, illa generis in formas. Et in tempore.) Instans. præteritum & futurum, mihi ad substantiam temporis magis, quàm ad quantitatem pertinere uidentur. Materia est subiectũ. Sic in Phisicis Aristoteles. Forma est.) Oppidò quàm eleganter formam definit. Vt autem satis fiat & rudioribus, explicationis causa truncus illè ficulus apud Horatium in exemplum sumatur. Is ergo truncus, quamdiu rude & inutile erat lignum, neque scamni, neque Priapi nomen habebant: erat tamen utriusque harum appellationum capax. Vnde ergo, ut Priapus postea diceretur, non scamnum & mimirum ex deliniatione illa, quam a fabro acceperat. Atque hæc delinatio, hæc expolitio, hic modus, ita a fabro ei truncus additus, forma illius Priapi erat. Eundem in modum, sutor ex eodem corio, uel peronem, uel sandalium, uel cothurnum

shuñum potest efficere. Quod itaque ad materiam; hoc est, ad corium attinet, nullum ei horum nominum competit, potest autem unumquodvis competere. Qui ergo fit, ut postea opere perfecto, unius tantum, nō etiam reliquorum nomen accipiat? Mirum nī ex figura ac modo eo, quem addidit ei corio sutor, atque hic iā modus, uel peronis, uel cothurni, uel sandalii forma dicitur. Idem res habet in naturalibus. Quod lignum est, fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadem, forma diuersa, quam & nomina diuersa sequuntur. Vides ergo, opinor formam esse, a qua res habet, uti huius aut illius speciei nomen accipiat. Quod uerò carnem.) Caro, ossa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, proprie an similitudine quadam materię nomen fortiantur, id iam non disputo. Hoc scio, uisitati esse genus sermonis, ut argēteę patinę materiam dicamus esse argentum, aureę, aureū, stanneę, stannum, atque item in ceteris. Et quod ad inuentionem pertinet argumentorum, probē in hęc omnia materię uocabulum competit, quo circa hoc certe loco, quęcunque eius generis sunt, ea hoc nomine non inepte significari possunt. At forma est.) Queniammodum hominis, inquit, forma est anima, quippe a qua habet ut homo esse dicatur, ita in hoc absumpto corpore, in puluere, inquam hoc, in quem transmutatum iam est corpus humanū, forma eę dicitur, idē a quo habet quod aut terra, aut puluis est. Quod si contingat eundem hūc puluerem solidari in lapidem, iam priori rursus forma abiecta, illud eius materię forma esse dicitur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

DE CONIUGATIS. Cap. X.

Locorum qui in Substantia sunt, postremus sunt Coniugata, quę nomen istud acceperunt, quod ipsa uotis similitudine sub unum sunt iugum deuincta,

Est: ut est sub sapientia sapiens & sapere, & sub in-
stitia iustus & iusta. Aristoteles istis addidit quæ ca-
sus uocauit. Vt sint verbi causa; coniugata ea, quæ
cum eo conferuntur, ex quo primum denominan-
tur, quemadmodum diximus: casus uero ea, quæ
à primo illo decidentia, deriuataque, cum eo ipso
componuntur, ut sapiens, & sapienter, iustusque, &
iuste, fortis fortiter. Nos Ciceronem secuti, quando
tenui admodum limite discreta sunt ista, Coniugata
in commune dicemus; quod non incommode fieri pos-
se, Aristoteles ipse etiam uidetur sensisse. Sunt au-
tem nonnulla, quorum coniugata facilius in re in-
telligas, quàm inuenias in nomine; ut virtutis, ut
officij, ut somni; quemadmodum, enim à calo-
re calidum, & ab industria industrium dicimus; &
in quocunque calor est, & industria, hunc calidum,
& industrium uocamus; sic a uirtute quod deducas
nomen non facile sit inuenire. namque ut a somno
somnulosum, & ab officio officiosum, sic à uirtute
uirtuosum dici, latine loquendi ratio fortasse non
permiserit, utque etiam ita loquere, non tamen cõ-
ueniunt nomina ista nostro instituto: nec enim in
quocunque somnus est, somnulosum; nec qui offi-
cium quoduis faciat, officiosum, nec uirtuosum di-
xeris, qui unam aliquam habet uirtutem. Itaque,
quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet,
querendam in talibus est nomen, quod non idem sõ-
net, sed idẽ significet, & à uirtute quidem uoces pro-
bum, à somno dormientem, ab officio industrium.

Sane

Sanè loci istius non tam creber est ad argumē-
 tandum: quàm aliorum plerumque usus: quando. n.
 à proximo distant Coniugata, & non re modò, sed
 nomine plerunque artissimè iunguntur, ex aquo fe-
 rè uel nota sunt utraque, uel ignota. Fitque ut fru-
 stra altero Coniugatorum coneris aduersus eū qui
 alterum auersetur; aut quisquis alterum det, de al-
 tero non dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus
 uir est, eum fœlicem esse: difficulter illi persuaferis
 hæc uia, quòd in bonitade sit posita fœlicitas, tātun-
 dem. n. laboris in utrouis horum sibi approbando su-
 mes, aut quantum assentiatur huic parti, consistere
 in bonitate fœlicitatem, tantum etiam eadem opera
 de eo, quòd omnis uir bonus fœlix sit contentionis re-
 mittat. Vbi tamen res dederit ut eo uti possimus nō
 negligendus erit. Quandoq; .n. acuminis, quandoq;
 uirium multum, quandoq; utrunq; habebit. elegan-
 ter itaq; apud Terentium est: homo sum, humani ni-
 hil alienum, à me puto. Inspiciendus tñ locus & per-
 tractandus est. Aliquid fortè uel ex seipso, uel quod
 ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero Con-
 iugatorum quærentes non inuenissemus, illius in al-
 tero nos admonebit. vt qui potētiae uel bona, uel ma-
 la, uel si qua alia insunt, perquirere uolet, facilius in
 nomine potentiū & magis ad manum posita conse-
 quetur, eorū cum pericula, cautionem, beneuolentiā
 inuidiam, uirtutes, scelera honestos fœdosq; exitus,
 aliāque huius conditionis in utrāq; partem spectau-
 rit. Ad definiendū quoq; nōnihil profuerit. Apertius
 enim

enim utcumque ex sapientis persona, & actionibus officiisque peruideas, & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientiæ nomine. Sic & amicitia, quid sit, ex amicis; et anima quid sit, ex animatis, et contra etiã, si qua uia altera horũ cognita tibi fuerint, faciliẽ ad altera definienda regrediare. Eorũ autem argumentorum, quæ exempla uocant Rhetores, nonnullorum uis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, virtutem sufficere ad tuendam felicitatem, idque probet, quod in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miserari non fuerint; ista non solum ex eo capiunt uim docendi, quod in omnibus ijs virtus fuerit, quodque uiri boni sint habiti: sic si quis regnare malum esse confirmet, doceatque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu est uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexã.

Scholia in caput 10.

LOCORVM qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata) Boehius Thopicarum differentiarum lib. 2. Casus, inquit, est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium, ut à iusticia inflectitur iuste. Casus igitur à iusticia, id quod dicimus iuste. Coniugata uerò dicuntur, quæ ab eodẽ diuerso modo deducta fluxerunt ut à iusticia, iustũ, iustus. Hæc igitur inter se, & cũ ipsa iusticia coniugata dicuntur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etũ obscurissima est, tamen huc spectare mihi uir, ut quæcunq; ab uno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia una cum nomine illo principali coniugata dicantur; ut sapientia, sapiens sapere, sapienter. Casus uerò, sola ea dicuntur aduerbia, quæ à nomine aliquo

aliquo principali descendunt, ut à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Aristotelis sententiam recenser, mihi uidetur corruptior nō inutile fuerit opinor, si ipsa Aristotelis uerba huc ad scribamus. Ea secundo Topicorum libro sic habent.

Λέγεται δὲ σύττοιχα μὲν τὰ τοιαῦτα, ὅτιον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος τῷ δικαιούσῃ, καὶ τὰ ἀνδρείᾳ, καὶ ὁ ἀνδρῆς τῇ ἀνδρείᾳ. Ομοίως δὲ καὶ τὰ πικτικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύττοιχα ἐκείνων εἶναι, ὧν εἴτε φυλακτικὰ ἢ ποικτικὰ. ὅτιον τὰ ὑγιανὰ, ὑγιᾶς, καὶ τὰ ἐνικτικὰ ἐνεξίας, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Σύττοιχα μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα εἶθε λέγεσθαι. Πρώτης δὲ οἷον τὸ δεικνῶς, καὶ ἀνδρείως καὶ ὑγιανῶς, καὶ ἐνικτικῶς καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται, δευτέρας δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πρώτης σύττοιχα εἶναι, θῖον, τὸ μὲν δευτέρως τῇ δικαιούσῃ, τὸ δὲ ἀνδρείως τῇ ἀνδρείᾳ. Σύττοιχα δὲ λέγεται καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σύττοιχίαν ἅπαντα, ὅτιον δικαιούσῃ, δίκαιος, δίκαιον, δίκαιως. Hoc est, coniugata porro eiusmodi quædam dicuntur, ut si iusta & iustus coniugata esse dicantur iusticiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidē uero & quæ uim habent efficiendæ, aut conseruandæ rei cuiuspiam, coniugata sunt rerum earum, quas uel conseruare uel efficere possunt; quo modo ea, quæ sanitatem efficiunt aut conseruant coniugata sunt sanitateis, & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniugata dicuntur in alijsque eodem modo, quare coniugata quidem eiusmodi dici solent. Casus autem, ut iustè, fortiter, salubriter, cuncticè, & quæcunque ad eundem dicuntur modum. Quanquam & casus ipsi coniugata esse uidentur, ut iuste ad iusticiam, ad fortitudinem fortiter; siquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque sub eandem coniugationem cadunt ut iusticia, iustus, iustum, iuste. Nos Ciceronem secuti.) Is in Topicis scribit hoc modo, Coniugata dicuntur, quæ sunt ex uerbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis uerba sunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Hæc uerborum coniugatio συνυία dicitur, ex qua huiusmodi est argumentum. Si compascuus ager est, ius est compa-

F

fcere

(scere . Sunt autem nonnulla) . Ait eiusmodi quoddam
discrimen esse coniugatorum , quale nostri hodie Dia-
lectici asserunt inter ea , quæ dicuntur denominati-
ua , quorum alia significatione sola , alia sola uoce ,
alia tam uoce , quàm significatione denominatiua uo-
cant . Sanè loci istius .) Quam rarus sit usus loci hu-
ius , facile perspicui potest ex uerbis Quintiliani , apud
quem quinto institutionum libro sic legis . His illud
adiungere ridiculum putarem , nisi eo Cicero uteretur ,
quod coniugatum uocant , ut eos qui rem iustam fa-
ciant , iustè faceres : quod certè non eget probatione .
(Vbi tamen res dederit , ut eo uti possimus .) Sic Cicero
eo usus est quinto libro de Finibus , Paupertas si ma-
lum est , mendicus non malus esse non potest quam-
uis sit sapiens . Rursus , Dolere malum , in cruce , qui
angitur beatus esse non potest . Et secundo de Orato-
re . Si pietati summa tribuenda laus est , debetis mo-
ueri , cum Q. Metellum tam piè lugere uideatis . Ibi-
dem , Lucilij pecus hoc non est , sed liberum , qua
enim libet , pascitur . Quanquam postremum hoc
non ineptè duci uideatur à nomine . Item uenuste
apud Plautum in Amphitrione , Iustam rem , & faci-
lem oratum uolo . Nam iustè ab iustis , iustus sum ora-
tor datus . Nam iniusta à iustis impetrari non de-
cet . Iusta autem ab iniustis petere insipientia est . Et
apud Euripidem ; *ὅτι τὸ θνητὸν θνητὰ καὶ φρονεῖν* , hoc
est , mortales cum simus , mortalia nos sapere conue-
nit . Eorum autem argumentorum .) De his Fabius li-
5. cap. 11 . . Nam cum dicat quis uirtutem sufficere ad
tuendam fœlicitatem .) Vide *παράδοξον* 11. apud Cice-
ronem , quo hæc *ἰσότης* tractatur . In paupertate Curtius)
Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia , ubi
de fortuna ille loquès . Cōtumacissimū quenq; (inquit)
& rectissimum agredatur , aduersus quem suam uim in-
tendat , ignemq; experitur in Mutio , paupertatem in Fa-
bricio , exilium in Rutilio , tormenta in Regulo , &c . De
paupertate M. Curiij lege Valerium Maximum , lib. 4. ca.
3. In

3. In exilio Rutilius.) Hic etsi uir erat innocentiz sum-
 maz, tamen cum à publicanorum iniuria Asiam defedis-
 set, inuisus equestri ordini, penes què tum iudicia erant,
 Smyrnam in exilium missus est. Vnde cum reuocaretur
 postea à uictore Sylla, maluit in exilio innocens mori,
 quàm eò unde iniq; eiectus erat reuertri. Meminit eius
 rei præter alios Cice. libr. de Oratore primo & tertio li-
 bro de Natura deorum. Item Fabius Quintilianus li-
 bro 11. & in epitome Liuiana L. Florus. In tormentis
 Regulus.) Hæc historia elegantissime explicatur apud
 Gellium, libri sexti capite quarto. Cyri.) Hunc quomò-
 do Sarmatz uicerint occiderinq; , & caput eius Regina
 Thomiris in utrem humano sanguine plenum immerse-
 rit, primo historiarum libro narrat Herodotus. Cam-
 bysis.) Hic quemadmodum regno à Magis occupato,
 Ecbatanis Syriæ urbe decesserit, idem Herodotus re-
 fert libro quarto. Alexandri.) Hunc post euersum re-
 gnum Persarum Babylone diem extremum obiisse scri-
 bunt historiographi, dato ueneno ab Iolla Antipatri
 filio, qui mortuo regi successe, autore Quinto Cur-
 tio. Fuerunt qui tradiderunt Aristotelem Antipatro
 id consilium dedisse, ut Alexandrum ueneno de medio
 tolleret, idque uenenum fuisse Aristotelis ingenio di-
 gnum, nempe aquam quandam gelidissimam ex No-
 uacriæ petra sudantem, quæ præ nimio frigore, nulla
 alia re, quàm equina ungula potuerit contineri. Sed de
 his plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) is Argiuorum ut-
 bem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere
 sese in castra uellet, muliercula quædam superiq; è lo-
 co tegula capiti eius ita impexit, ut tenebris ante ocu-
 los obortis ex equo delaberetur, continuoque à milite
 quodam Antigoni, cui Zophyro nomen erat, occi-
 sus est, autor Plutarchus.

DE ADIACENTIBVS. Cap. XI.

Circa substantiam diximus esse Adiacentia & Actus. Adiacens uocamus modum rei inexistentem, quo aliquid aliud, quam secundum substantiam suam denominationem uocatur, ut prudentia est modus quidam hominis: cum enim interrogas, cuiusmodi uir sit Cato: recte respondeas, prudens. Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam, quam substantiae suae: neq; enim Cato à substantia sua prudens, sed homo uocatur. Multiplex est hic locus, uariosq; flexus habet. In summa quidem omnia quae adiacent rebus, aut sensibus comprehenduntur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehenduntur, primum communia illa plurium sensuum. Multitudo, id est, numeri omnes. Magnitudo, quae tribus in rebus posita est, in longitudine, latitudine, & crassitudine. Figura, cuiusmodi est planum, iniquum, rektum, curuum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: sed hic alterius loci est, ad actus enim pertinet. Deinde quae singulorum sensuum sunt propria, ut uisus, lucidum, obscurum, perspicuum, opacum, coloratum, auditus, sonus, gustus, sapor olfactus: odor, tactus, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, asperum, leue, & reliqua quae tactu percipiuntur. Haec sunt semina omnis nostrae scientiae: haec omnis humanorum ingeniorum iacta-

iaſtatio. Ex ijs uariè cōiunctis coagmentatisq; omni-
um rerum ſpecies, multitudinem, uarietatemq; di-
ſcreuimus. Itaque dubitet quis, querela ne digni-
us ſit, tam in arſto humani ingenij uim eſſe con-
cluſam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis
initijs, ad tantam rerum inueſtigationem, icèt
dubiam, licèt incertam, ad inueſtigationem ta-
men potuerit perueniri. Intellectu uerò comprehen-
duntur, quæcunq; ex iſtis animus agitatione men-
tis colligit atq; decerpit. Vt in magnete colorem
quidem & figuram uidemus: uim qua ad ſe ferrum
rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmati-
te, ſic in ſmaragdo, alterius ruborem, alterius ui-
rorem oculis eſt cognoscere: cauſam autem qua
hic impudicitia impatiens eſt, ille ſanguinem ſiſtit,
mens ſola perſpexit. Velocem eſſe curſum uiſu qui-
dem diiudices: uelocitatem in qui eſcente non niſi in
telleſtu, uel ex curſu quem uidiſti, uel ex membro-
rum argutia agilitateq; colligas. Sic robur, etiam
in eo qui nihil ferat, ſic reliqua. Adiacentium quæ-
dam natiua ſunt, quedam parantur & accedunt.
Natiua ſunt, ut in igne calor, in aqua humor, in ter-
ra ſiccitas. Accedentia ſunt, qualia in aqua calor,
cùm igni adbibetur: rigor, cùm uehementiùs perfri-
xit: in cera liquor, cùm funditur. Quæ accedunt au-
tem, eorum quedam facile dimouentur ab eo in quo
ſunt. Vt ruborem ex pudore contraſtum: pallorem
ex metu, continuo ubi cauſe deſierint, etiam deſice-
re uideas. Quedam uerò difficulter auferuntur, quæ

lia sunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax sit eorū ueniunt, ut additus nōnullis rebus uel color uel sapor, & in nonnullis animis pauor semel acceptus, uel amor, uel odiū, nō nisi morte finitur; qualia etiā quæ longo usu exercitioq; firmata uerterunt in consuetudinem, ut sunt studia & artes humana: ut animi motus, qui crebrò repetiti, propè in naturam trāseunt. Sed natiuorum, cū in omnib. rebus, tū præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia locus. Qualis est uis quedam tuendi conseruandi; sui, tum aliud aliquid simile sibi efficiendi: ut ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra, duricie resistit, aer liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nituntur, ut ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribusq; fruges sunt & fructus producendarū aliarū semina. Iam in lapidibus gemmisq; , iam in reliquis omnib. quæcunq; terra marique nascuntur, uaria potestas, noxia reliquis rebus, uel salutaris, pro cuiusq; naturæ diuersitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animā. Ad corpus, ut sæcunditas, ut prosperior naturæ ualetudo, robur, uelocitas, pulchritudo; contrariæque istis. Ad animam, sentiendi memorandique uis feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas astus, socordia, istisque similia. Natiua n. est quedam hæc omnibus adiacens uis, qua cuncta in destinatum debitumque naturæ feruntur opus. Neque enim auctor ille rerum segne quicquam, aut sine usu esse uoluit; sed tanquam in prudentis patris familias domo, cūcta ut essent in officio effecit. Accedunt

cedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plura tamen animalibus; quoniam natura uigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrat oportet. Ergo in corpore est agritudo & sanitas, & melior deteriorque habitudo, fames, sitis, satietas, somnus, uigilia & meditatione parata uelocitas, & usu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, ut in equo, institutio formandi gradus ad certum numerum: in cane uenatio, & in reliquis animalibus, quæcunque uel homine monstrante, uel rerum usu percipiunt. Nam & efferratiores quædam sunt usu, quædam contra mansuescunt, & uitare pericula, et insidias struere consuetudine addiscunt. Homo, quoniam maxime (ut dici solet) animus est, maxime quoque hac parte conspicitur: ergo prima ferè in eo peruiidentur animi affectiones, ira, amor, metus, spes gaudium, dolor, inuidia, misericordia, & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, ut sint natiua. Quoniam plerique alius ad aliud istorum, natura instinctu sunt propensiores. Quandoque ut sint usu parata. Cuicunque enim istorum frequentius regendum se quis auferendumque permiserit, id totum demum occupat hominem, iurisque sui facit, & sequitur illa, quam res. Græci, nostrorum, non nulli uerbum è uerbo, habitum; qui optime fortasse, consuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, ut sint temporaræ & ueloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferruisse quem ira, metu, trepidasse, amore exarsisse.

fuisse. Itaque pro hac diuersitate, baud difficile fue-
 rit discernere, quorsum id est, in quod adiacenti-
 um genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt
 quæ ratione duce consequimur, ut sunt artes omnes
 hominum. Quarum alie ad solam pertinent rerum co-
 gnitionem, alia ad actionem. Ad cognitionem per-
 tinent, quæ naturam rerum qualitatesque & cau-
 sas omnium, quæ terra, mari, cæloque fiunt, scru-
 tantur. quæq; differendi emendatè, credibiliter, po-
 litè, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ uel
 ea docent, quibus corpus tuemur, ut est agricultu-
 ra, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, &
 manualia, (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt,
 quibus emendatur animus, & mores hominum, ui-
 taq; formatur. Nec ipsæ solùm artes huc referun-
 tur, sed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, præ-
 dentia, religio, pietas, beneuolentia, iustitia, toleran-
 tia, magnanimitas, temperantia, modestia, benigni-
 tas, & quæcunque aliæ sunt, quibus legitimè nos &
 secundum rectæ rationis præscriptum, tales aduer-
 sum Deum, homines, nosq; ipsos quales ius fasq; est
 esse præbemus. Ut ergo cuncta quasi in summam
 redigamus. Adiacentia, quæcunque ad rationis in-
 telligendiq; uim pertinent, in solo homine quærun-
 tur. Sensus, & mouendi uis, & quæcunque circa ea
 sunt, in omnibus spectantur animalibus. Alii, cresce-
 re, firmari, consumi, communia sunt omnium uiuen-
 tium. Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis,
 quæ uideri tangiq; possunt, est inuenire. Et horum
 quedam

quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuò insunt ipsis, quædam permutantur subinde, & uelut in diem eunt atque redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu comprehenduntur, non quòd quicquid sentitur, non et intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu sit, quòd non aliqua uia ad ipsum sit per sensus profectum, sed quòd alia sunt, quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, uiamq; mentis per sensus aperiunt: alia ui intellectus ex ijs ipsis colliguntur. Itaque illa ei ad quod primum, hæc ei, ad quod potissimum pertinent, attribuere uisum est.

Scolia in caput 11:

Adiacens uocamus.) Adiacentium uocabulo ea ferè complectitur Rodolph. quæ quantitates qualitatesque ab Aristotele in categorijs dicuntur, quatenus hæc ad sua referuntur subiecta, alio nanque relata, alia sortiuntur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animum, adiacens est, eadem cum ad fælicitatem refertur, de numero, est destinatorum, cum ad uictum, repugnans, cum ad iusticiam & temperantiam genus, cum ad habitum animi species. Multiplex est locus.) Duas ponit in summa diuisiones adiacentium. Nam principio, adiacentis omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehenduntur. Deinde, quædam eorum natiua sunt, quædam forinseca accedunt. Partes diuisionis utriusque, partim Rodolphus ipse satis dilucidè explicat partim nos suo quæque loco explicaturi sumus. Sensu comprehenduntur.) Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ comprehenduntur sensu, alia enim sentiri secundum se, alia secundum accidens. Secundum se ea sentiri dicuntur, quæ ipsa in causa sunt cur sensu percipiantur, ut color uisu, sapor,

por, gustu, olfactu odor. Secundum accidens, quæ non sua, sed alterius cuiuspiam gratia sensu comprehenduntur, quemadmodum homo uocis modo quam facit gratia audiri potest, & cur uideatur, in causa est color. Rodolphus de priori tantum genere loquitur, quorum cuiusmodi rursus discrimen est, ut partim communia, partim propria esse dicantur. Communia sunt quæ pluribus comprehendi sensibus possunt, ut magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ singulis modo sensibus cognoscuntur, ut color uisu, sonus auditu, olfactu odor, sapor gustu, tactu frigidum, calidum, humidum, siccum, quæque alia eius generis sunt. Hæc sunt semina.) Aristotelem autorem secutus hoc dicit, qui putat omnem cognitionem nostram oriri a sensibus. Vide Aristot. principium, de Demonstratione seu resolutione posterioris. Apud Ciceron. de Finibus; Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur a sensibus. Ita dubitet quis,) Eadem Lactan. libr. 4. Institutionum. & Plin. lib. 6. In magnete.) De hoc Plinius li. trigesimo sexto. c. 16. Nomen ab inuentore habet. In hæmatite.) Gemma est nomen a uirtute atque effectu habens, nempe a sistendo sanguine, *ἄμα* enim Græcis sanguinem esse nemo ignorat. Plinius libro trigesimo septimo. capi. decimo. In Smaragdo.) Et huius gemmæ mentio fit apud Plin. lib. eodem. capite septimo. Quædam natia.) Natia adiacentia sunt, quæ intrinsecus ex ipsa re oriuntur; & ueluti inata sunt. Accedere dicuntur ea, quæ extrinsecus in rem cadunt. Verbi causa: Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, ut laborem, inediam, frigus, aliaque id genus faciliè ferre possint. Sunt rursus, quibus etiam natura id largita non est, longa tamè exercitatione ac consuetudine id assequuntur, ut & ipsi ad toleranda ea, quæ dixi, idonei euadant. Hæc ergo corporis patentia ac firmitudo, prioribus quidem illis natium est adiacens, posterioribus uerò accedit, Quæ accedunt autem, eorum quædam faciliè dimouetur, &c. Ad hæc

Ad hæc plenè intelligenda, plurimum momenti attulerint ea, quæ de qualitate in categorijs tradit Aristoteles. In consuetudinem.) Ita interpretatur quam Græci *ἥθος*, Latinorum quidam habitum uocant. Cicero cum alibi, tum secundo de Oratore, & sequutus hunc Quintilianus, consuetudinem nominant. Qualis est uis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quasi hæc solis infint illis quæ sensu carent, sed quòd in illis nihil infit hisce præstantius. Alioqui & in animantibus quoque ea reperiri uel Cicero in Officijs docet: Principio, inquit, generi animantium omni est a natura attributum, ut se, uitam corpusque tueatur, declinetque ea quæ ei nocitura uideantur, quæque sint ad uiuendum necessaria inquirat & paret: ut pastum, ut latibula, ut alia eiusdem generis. Commune autem animantium omnium est, coniunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Iam in lapidibus gemmisque.) Eiusmodi miraculorum plenus est Plinius. Ut essent in officio.) Ut nusquam desiderent, ut officio suo fungerentur. Etgo prima ferè.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis; affectiones, artes, uirtutes. Homo quoniam maximè.) Quintilianus, libr. primo institutionum. capit. primo. Sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuiciam feræ gignuntur, ita nobis propria mentis agitatio, atque solertia, unde nobis origo animi cœlestis esse creditur. Cicero: Hi nō uiderunt ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res (ut ait Aristoteles) ad intelligendum atque agendum esse natum, quasi mortalem deum. Et ista quidem.) Affectiones ait trifariam considerari posse, ut natiuas, ut usu atque exercitatione quæsitas, ut temporarias momentaneasque quasdam animi motiones, quæ ut repenti adueniunt, ita abeunt quoque subito ac recedunt, Id apud Aristotelem dicere liceat hoc modo, hæc interim in secunda, interim in prima interim

interim in tertia esse specie qualitatis. Porro Boethius in categorias Aristotelis scribens ait, non esse absurdū, si res eadem, diuersis considerata modis, diuersis item generibus subijciatur, ne quid obtrubent hic isti, qui inter omnia ea, quæ sub diuersa genera cadunt, realem nescio quam subesse aiunt distinctionem. Regendum auferendūq;.) Id tum fit, cum adeo nobis affectus dominantur, ut quocunq; impulerint illi, uel nolentes sequi cogamur. Sanè initio non difficilimum est obuiam ire affectibus, at postquā semel ac iterum tertioq; illis fueris obsecutus, tantas interim colligunt uires, ut inuitum quoque ac renitentem quoquo uersus impellant.

Quarum alix.) Artium, inquit, alix cognitix sunt, alix actiux. Cognitix sunt, quarum finis cognitio est, ut sunt quas Physicas uocant, ac Mathematicas, quæq; sermonis artificium docent, ut Grammatica: Rhetorica, & Dialectica. Actiux, quarum finis est actio, ut sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de his rursus libri sequentis capite secundo & nono. Quintilianus secundi institutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit. τὸ θεωρητικόν, τὸ πρακτικόν, καὶ τὸ ποιητικόν, id est, inspectiuum, actiuum, & effectiuum.

DE ACTIBVS.

Cap. XII.

AB adiacentibus oriuntur Actus. Unumquodq; enim pro modo nature suæ, utq; aliter aliterque affectum est, agit. Actus autem in presentia non ita accipiendus est, ut à passione distinguatur, sed ut sit actus id, quocunq; aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & agrotare, quiescere etiam & uacare, nobis actus erunt, omnia. n. cum actus rei scrutamur, uenient considerata, & argu-

argumenti aliquid in hanc illamque partem dabunt. Possunt (si uidetur) actus pro adiacentium , à quibus nascuntur , uarietate distinguere : Ut sint alij qui proueniant ex nativis , ut in igne calere , luce re in sole , in animali pasci , moueri , natare , uolare , dormire , ingredi , uigilare . Alij , qui à consuetudine firmatis ueniunt , ut scribere , orare , mederi , iaculari , gubernare . Alij , qui ex subitis prodeant affectionibus , & breui momento pratercuntibus , ut rubere ex pudore , ex metu concuti , ex læticia gestire . Sunt etiã qui nihil efficiunt , sed intra se consumuntur , ut sunt currere , ambulare , uolare , uidere , audire , intelligere . Quidam , qui præter seipsos opus absoluunt , ut edificare , domum efficit , texere pannum , scribere literas , & hi quidem , qui nihil extra se efficiunt , alij quidem propter finem aliquem fiunt . Ut qui ambulat , uel idcirco id facit , ut aliquò perueniat , uel sanitatis causa , qui uidet , ut aliquid percipiat , qui dormit , ut lassitudinem ponat . Alij , uel carent fine , uel in prospectu non habent : Ut gaudere planè caret fine , nemo enim est , qui quem in usum gaudeat , dicere possit , nisi ut gaudeat . Sic etiam dolere , egrotare , metuere , sperare , irasci . Si quem enim interroges , quem in usum irascatur , in nullum dicat , sed quia iniuria prouocatus sit , facere aliter non posse . Sic etiam qui amat . Quanquam hic fortasse possit dicere , finem sibi esse , potiri concupita , & irascens ita dicat , finem sibi esse uindictam . Verùm hi fortè fines sunt eorum , qui amore atq; ira perciti agunt . Amo-

Adiacentibus.) Principio quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones atq; discrimina. Hinc tres notatiunculae subiiciuntur. Postremo, quanta sit uel huius uel praecedentis loci commoditas explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocumq; aliquo modo affici, exercitariq; dicimur. Prima diuisio.) Actus partim à natuiis adiacētibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacentibus, quae usu consuetudineq; firman-
tur, partim ex subitis illis, momentaneisq; animi, corporisue affectionibus. Diuisio secunda.) Actuum, alij operis aliquid extra sese efficiunt, ut texere, aedificare, alij intra se consumuntur, ut currere ambulare. Tertia.) Eorum actuum, qui nihil extra se operis efficiunt, quidam propter certū aliquem fiunt finem, quidam nullum definitum finem habent. Quarta.) Actuum eorum, qui definitum finem non habent, alij ex praeteritis ac praesentibus causis oriuntur, alij ex futuris. Notatio prima.) Omnis actio propriè dicta finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda.) Sunt quae ex figura uerbi actus esse uideantur, cum re uera sint adiacētia. Quaedam rursus adiacentia, cum sint actus. Tertia.) Omnis actio propriè dicta, in motu atque agitatione quadam est posita. Quae sequuntur, ea per se satis aperta sunt. Et ad eā animi partem.) Philosophi tres faciunt animi partes, rationem, irascentiam, & cupiditatem. Qua de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Platonis: At enim cum tres partes animi dicat esse, rationabilem, id est mentis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere, irascentiam uerò procul à ratione ad domiciliū cordis deductam esse, obsequi eam & respondere in loco sapientiæ, cupidinem atque appetitus postremam portionem, infernas abdominis sedes obtinere, ut popinas quasdam & latrinarum latebras, diuersoria nequitiae atque luxuriae. Haec tenus Apuleius. Porro illud leuiculū, uerba haec pertinent, & possunt ad sensum magis eorū, quae

quæ præcedunt, quam ad uerba referri. Quoniam ista agendi uoce passionem significant.) Monent Dialectici quædā esse uerba, quæ cum actiui sint generis, tamen re uera, passionem significant, ut timere, metuere, iouidere, audire, gustare, uidere. Cuius rei & Priscianus meminit. Neque enim calere.) Quid calere ergo actus non est. At qui tu id uerbum Rodolphe paulò superius in hoc albo recensuisti, cum ageres de actibus ijs, qui ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc fortassis, Rodolphum superius ad solam respexisse uocem, hic rem significatam magis, quam uocem spectasse? Quamquam, & hic unus uideri potest ex locis illis, de quibus sumus dicturi postea, quos si recognouisset Rodolphus, emendatiores profectò in lucem exissent. Id oportet, ut sit in quadam agitatione, hoc, quod Græci, *ἐντελέχεια* uocant, positum.) Longum sit recensere, quàm diuersa super nomine *ἐντελέχειας* scripserint autores, dum principio illud in dubium uertitur, *ἐντελέχεια* scribi debeat per *τ* litteram, an *ἐντελέχεια* per *θ*, quorum posterius hoc continuatam quandam, ac perennem significat motionem; illud prius, uerbum è uerbo perfecti habiam.

Prior lectio arridet pluribus; ut uidere est apud Budæum, & Plutarchus lib. 3. Sectione 3. secutus uidetur eum in placitis philosophorum sic ait *Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ἑργατικῶν δυνάμεων ἔχοντος τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκούστικα ἀντὶ τῆς ἐνέργειας*. Hoc est quem admodum interpretatur Budæus Aristoteles animam censere esse entelechiam primam corporis naturalis, potentia instrumenti uitam habentis. Entelechiam autem, idest, uerbum ex uerbo perfecti habiam, pro efficientia intelligere oportet. Hæc Plutarchus Cicero posteriorem lectionem in Tusculanis secutus est, cuius sententiam pro uiribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectius sentiant, uiderit deus aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius, quam aliorum sententiam accedere mihi uidetur; neq;

nam alludere ad locum eum, qui est primolib. de Anima-
quam qui ex tertio Physicorū, ubi motū quoq; ἐντελέ-
χην esse ait Aristoteles. Lucianus ludēs more suo, quo-
dā in loco ait, eā quę prius dicta fuit ἐντελέχεια, pōst ἐντε-
λέχην dici cōpisse, & in locū τοῦ ἀσχετοῦ; Bu-
dæus ait ἐντελέχην dici quasi τῷ ἐντελέχειν, i. perfe-
cti corporis cōprehensionem, quę etymologia, an quę-
admodum probe quadrat animę, ita moribus quoq; cō-
tineat, secū expendat lector. Sane Aristoteles, utrobique
eodē nomine usus est. Cum proinde utrunq; agit, Sunc
qui legi oportere æstimāt loco hoc, perinde, sed & alibi
Rodolphus nō semel dixit in hunc sensum proinde, quā
in re & F. Quintilianum habet autorem.

DE SUBIECTO: Cap. XIII.

Subiecti nomen, in uarias significationes ductum
est. Dicimus enim subiectum (unde origo est no-
mini) id quod iactū est sub aliud. Unde inquit, Poe-
ta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus. Item per
translationem: Parcere subiectis et debellare super-
bos: Iam in pronuntiatis subiectum est, de quo ali-
quid dicitur, ut cum dicimus, homo est animal, homo
est subiectum, in quo est aliquid, ut prudentiæ sub-
iectum hominem dicimus, & subiectum formę ma-
teriā. Dicimus etiā id, circa quod tractatus, actioq;
rei cuiuspiam uersatur, sic subiectum uisus, colorem
dicimus, subiecta artium, ea quę precipuē sibi consi-
deranda sumpserunt. Dicitur & aliter, octo enim
significationes fecere, sed quo modo uel plures fieri
possent, et quę omnes recidant in eas, quas diximus.
In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacētium
quidem

quidem id, cui aliquid inest, actuum uero, & istud ipsum, & illud etiā quod actioni alicuius est obiectum. Illi namq; actus, qui aliquid extra se efficiūt, necesse est habeant subiectum, ex quo profiscātur, deinde aliud, quod expositum sit ipsis, & in quod tendāt, ut calefacere, primū oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid, in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, nō poterit calefacere, primū oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, nō poterit calefacere. Agentiū enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accommodato. Sentiendi autem & intelligendi ea, quæ obiecta dicuntur, non sunt formæ nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia uerius dicuntur. Color enim per aëra perspicuum, inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginem ipsius perferentibus, sparsus, ubi incurrerit in oculum, ferit ipsum, & ad uidendum excitat. Sic sonus auditum mouet, & odor olfactum, & reliqua quæ sentiuntur, ubi partem illam corporis nostri, qua percipi possunt, attigerunt, euectant animæ vim, quæ per eam se partem exerit, & ad se apprehendenda impellunt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensibus, cognoscit primā: deinde uariè multipliciter; composita inter se atque diuisa, formas omnes, rerum habitudinēsq;, & genera, ordinēq; cunctorum elicit, discernit, disponit, inq; uarios artium, scientiarumq; distribuit usus.

W. 1. 1.

G 2

Hæc

Hac ergo si intuebimur, facile nobis liquebit, sensum quidem re uera ab ijs quæ sentiuntur pati, mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandam & simulachrum patiendi accipere. Quò fit, ut existentia tantum & præsentia sentiri possint, intelligantur autem & absentia, & quæ interierunt, quæque nondum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obijciuntur similia sunt efficientibus. Artes omnes scientiæq; eis circa quæ uersantur comparatæ, pronunciatis poterunt adscribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicitur. Subiectum autem propriè omnium, id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσία, nos essentiam (si per grammaticos liceret) uerbum è uerbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa: hæc receptaculum est fundamentumque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, si substantiæ comparatur, adiacentibus accedit, sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet uicem, non quidem ut in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacent, in substantia reponi. Neque enim quicquid album uel nigrum sine ulla magnitudine cogitare possumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiusmodi quicquam. Quare si dicam musicum album esse: musicum certum est à musica dici, id autem est adiacens. Patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis, iustus enim à iusticia nomen

nomen habet, insiticia uerò nō subiectū est probitatis, sed species. Si autem dicā hominē prudentem esse, homo est subiectum, substantia. n. est homo. Ita aquam frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantia est, in quam tendit occidendi actus, sic ut in ipsam se recipiat. Ex quibus facile perspicitur id, quod diximus, ea quæ sensibus, mentisq; agitationi exposita sunt, non satis rectè ad hanc nostrā rationē posse subiecta dici. Quid ergo? si quis cūm quærat de illis, per hunc se quærere locum credat, erratū erit? Erit quidem, sed cuius iubeam secum esse qui inuenire cupiet. Id. n. agat, ut inueniat, si potest ex proprijs locis, optimū quidem erit, certiore namq; cursū intentionē mentis diriget. Sin minus potest ex proprijs, at undecūq; potest, dummodo inueniat. In artibus. n. quæ operis gratia discuntur, non quā exactè præceptionum fines distinguas, sed quā commode illis utare, solet æstimari.

Scholia in caput 13.

Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus.) Locus est secundo libro Aeneidos. Parcere subiectis.) Aeneidos sexto. Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tusculana pronunciātū uocat, quod Græci ἀξιωμα, Marcus Varro proloquium, hodie partim enunciationē, partim propositionē appellant, Aristoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea est oratio perfectā, uerū falsum ue significans: Ut, tra hit sua quemq; uoluptas. Non omnia possumus omnes. Adeo à teneris consuescere multū est. Octo enim significationes fecere, sed quomodo uel plures fieri possent.) Fecere, inquit, octo significationes uerbi huius, sed ita

Id fecerunt, ut ad hunc modum fieri possent & plures
 quæ tamen omnes non tam fuerunt diuersæ ab ijs, quas
 diximus, quin in eas possunt recidere. Ut calefcere pri-
 mum oportet in igne esse.) Ita quidē habet *αὐτόπαθο*,
 at sensus requiritur ut calefacere legamus. Agētium, nō
 actus.) Id uulgo hūc in modum efferri consuevit; Actus
 actiuorum sunt in patiente prædispositio. Ex Aristotele
 2. lib. de Anima. Sentiendi enim subiecta, efficientia uer-
 tus dicuntur.) Obiecta, inquit, sensuum, agunt potius in
 sensus ipsos, q̃ illorū actioni subiiciantur, ac rursus sen-
 sus etli agere uideantur, patiuntur tamen uerius, quam
 agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quæstio-
 nem nō habet. De uisu sunt, qui dissentiant. Qua de re
 cōpluscusa Macrobius lib. 7. circa finē, & Aulus Gellius
 lib. 5. cap. 18. ut præter eam discertationē illam Aristote-
 lis in libro *περί αἰσθητικῆς καὶ αἰσθητικῆς* aduersus Platonē.
 Quod ex decem primis rerū generibus.) Hæc a dialekti-
 cis enumerantur, substantia, quantitas, ad aliquid, quali-
 tas, actio, passio, ubi, quando, situm esse, & habere, Græci
οὐσία, nos essentiam.) Quintilianus lib. 3. cap. 7. Aristot-
 eles, inquit, elementa decem constituit, circa quæ uer-
 sari uideatur omnis quæstio, *οὐσία*, quam Plautus essen-
 tiam uocat, nec sanē est aliud eius nomen Latinum, &c.
 Meminit idem autor eiusdem uocis lib. 2. cap. 15. Et rur-
 sum 8. lib. cap. 3. Multa, inquit, ex Græco formata noua
 ac plurima a Sergio, Flauioq̃, quorū dura quædam ad-
 modum uidentur, utens & essentia, quæ cum tantopere
 aspernemur nihil uideo, nisi quod iniqui iudices aduer-
 sus nos sumus, ideoq̃ paupertate sermonis laboramus.
 Seneca in Epistola quadam negat, *τὸ δὲ καὶ τῆς οὐσίας* La-
 tinē exprimi posse. Qua de re plura Laurētius Vall. Sed
 ut hoc obiter annotemus, apud Plautum (nisi me fefel-
 lit lectio) non reperi essentia uocem, quapropter & in
 loco Quintiliani non legendum arbitror Plautum, sed
 Plautium iuxta ueterum exemplarium fidem. Sed quod
 nequeat nisi illius interuētu.) Id hodie in scholis, haud
 scio quam aptè, dici solēt ad hunc modum, duplex esse
 subie-

Subiecti accidentium, unum quod alterum quo Subiectum quod illud uocant, cui ipsa accidentia uerè insunt, ut est sola substantia. Subiectum quo, sine cuius interuentu, principali illi subiecto inesse non possunt, quod genus est magnitudo, id est, quantitas continua.

DE CAUSA EFFICIENTE.

CAP.

XIIII.

Externi loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi istius impetratam uelim, quæadmodum in reliquis nonnullorū nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Ut enim traderem locos alia distinctione & ordine, quam sunt ab alijs ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaq; pendere illam, ut huius facti mei, sic nominū ipsorum, uel ratione esse, uel culpam. Nec inueni sanè quo alio nomine cōplerer causas et euentū, quam cognatorū, cum sint alteris altera nascendæ & proueniendæ origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) causæ & euentū. Causas Aristoteles, quique secuti sunt eum, quatuor fecerunt, materiā, ex qua res est, formam, per quā est, efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientē & finem dicemus. Causam igitur in presentia dicimus rem, cuius ut eueniat aliquid. Ut autem aliquid eueniat, necesse est esse id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formatq; res possit. Deinde id, si non aliquo ad agendum mouetur stimulo, iners segneq; manebit: adeo nihil fit. In

rerum natura temere, & cui ratio non constet, omniaque propositum sibi destinatumq; finem habent, propter quē faciant cuncta. Qui tamen si rebus ipsis nonnunquam sit ignoratus, ut sunt ea, quae expertia sensus, naturae tantum in agendo sequuntur impetum, autor tamen ille conditorque novit, cuius in agendo numini & iussis parēt. Id ergo quod faciēda rei praeber operam, efficiens est. Id cuius gratia fit res, finem vocamus. Ultimum est enim in agendo & quod ubi consecuti sumus, desinimus ulterius tendere. Est autem potissima causarum omnium finis. Nam materia formae expers, rudis est & inculta, nec in ullius rei transit nomen. Forma si desit efficiētis vis, provenire nequit, efficiens nisi finis cupiditate permotum, manet ociosum. Facile itaque liquet, finem, quanquam usu effectūq; postremus sit, omnium tamen esse proposito atq; institutione primum. Efficientium duplex est conditio: Alia nanq; necessitatem in agendo sequuntur, alia delectum. Necessitate agunt, quacunq; consilij iudicijq; expertia sunt, ut ignis proposito sibi quod uri possit, nequit non urere. Et terra uerno tempore nō herbari, non quicquid aliud pro loci, caeliq; ingenio solet, potest non procreare. De effectu agunt, quibus liberum est agere uel non agere, ut homines illis in rebus, quas consilio, rationeq; administrant, fortasse et brutorum nonnulla, quae docilia sunt, & iudicij quoddam quandamq; deliberationis imaginem habent. Quanquā Aristoteles putat, nō agere ea, sed agi potius

tins: proinde enim ut specie rerum perceptarum mo-
 uentur, rapi; nec contra id quod uidetur obniti
 posse: opinionemque sequi non quam uelint, sed
 quam à rebus acceperint; nec posse non trahi eò,
 quod expetendū ipsis uidetur: nec non fugere, quod
 apparet, uitandum. Et uerò si nonnunquā inter duo
 uelut inuincibili pendeant, id non euenire, quia cō-
 silio in hanc uel illam deducantur partem: sed quia
 duabus propositis rebus, & ex aquo ferè ad se ra-
 pientibus, non aliter quā nauis inter diuersos dis-
 sidentēsque deprehensa fluctus, incerta & dubia ui-
 detur cui potissimum cedat: utque illa persepe, non
 qua gubernatori uisum est agitur, sed qua undarū
 uolentior rapuit cumulus: sic ista non suum mutū
 habent, sed inditam tantū à rebus commodi, aut
 incommodi speciem sequuntur. Hominem autem
 cum diu multumque pensitata re deliberauerit, non
 tamen quod res suadet, sed quod animus iubet, sequi
 crebrò uidemus. Potest enim in ea, qua deliberan-
 do damnauit, præceptis cōtra consilij sui sententiam
 trahere; & contra, toto impetu fugere, qua sibi ma-
 ximè expetenda sunt uisa. Verū hac utcunque
 sint, non planè liberum esse brutis agendarum re-
 rum arbitrium, non uidetur abhorrire uerò: dele-
 Et tamen agere, quādo bonarum est ipsis malarūque
 rerum discrimen, nemo (quod equidem credam) re-
 pugnet. Rursus quæ necessitate agunt, eorum, qua
 dam naturæ conatu, alia externa ui agunt. Cona-
 tu naturæ agunt ea, quorum agendi principium
 est

his certè & ira non sunt fines, cum utrunq; assequā
 & commodius fortasse possent, ut non amore & ira
 sese torquerent. Inconsultus est enim omnis animi si-
 bitus affectus, & ad eam partem animi pertinent,
 quæ rationis est expertus, neque prospicere finem pos-
 sunt. Et alij quidem ex præteritis nascuntur tan-
 tùm, uel præsentibus. Alij etsi oriantur ex futuris,
 & partem aliquam perspiciant futuri, non tamen
 ut fiant illa, sic afficitur, sed quia illa uentura ar-
 bitramur, concutimur animo & consistere nequi-
 mus. Quod in timore apertius est & inuidia quæ ta-
 men certum est eiusdem naturæ & conditionis esse,
 qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista
 agendi uoce passionem significant. Omnis autem
 actio (non illa quam nos iam cōmuni uocabulo actū
 dicimus, sed ea quæ propriè Phisicis hoc nomine
 signatur) finem aliquem respicit, propter quem sus-
 cipitur ipsa. Isq; finis, uel res ea est, quæ patitur, uel
 circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus
 patiens est, sed ad agens respectat. Itaq; finem ha-
 bere non potest. Neq; enim agens ei finis est, cum
 ipsum sit agentis finis, nisi fortè ea sit rei conditio, ut
 id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Ut
 nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis pri-
 mū quidē fabricatiōis est nauis. Deinde rursus quia
 nauis portat, tueturq; ipsum qui fabricatus est, ipse
 inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest,
 ut agens atque patiens uicissim alterum alteri finis
 fiant, cum perinde utrunq; agat atq; patiatur. Sed
 uel

vel scrupulosiora fortasse sunt ista, uel nō ita multū
 præsenti rerum tractatui necessaria. Illud annotan-
 dum uidetur, quædam nomina agendi faciē habere;
 cum re uera adiacentia sint. Quædam contra, adia-
 centium uoce actum significant. Neque enim calere
 & albere aliud sunt, quā calidum esse et album, quæ
 certum est esse adiacentia. Sic, & scire, & cognosce-
 re, & quiescere. Ac ē diuerso, cursus currendi actū,
 & sermo locutionem, & locutio loquendi actū signi-
 ficat. Quod igitur propriè actus est, id oportet ut sit
 in quadam agitatione (hoc quod Græci *κίνησις* uo-
 cant) positum, id est, ut uel fieri aliquid, aut perire,
 uel item augeri aut diminui, uel qualitatum altera-
 tione permutari, uel in transpositione aliqua, locique
 cōmutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq;
 gradu consistit, certū est nequaquam agi posse. Ma-
 gno usui sunt hi loci eis, qui de rerū proprietate, na-
 turāq; differunt. Vtq; etiam de alijs differatur, plu-
 rimum tamen fidei parant ducta hinc, hoc est, ex in-
 terioribus rerum penetralibus argumenta, atq; ē na-
 tura eorum (de quibus oratio est) deprompta. Aut
 hæc enim rerum natura est, aut si qua alia est, igno-
 tam nobis esse) nisi me tamen caligo ingenij mei fal-
 lit) fatendum est. Hæc enim ferè uidentur esse illa,
 quæ mentis humanæ possit complecti uis. Reliqua, ut
 intra altiores rerū naturæ sinus recondita, aut igno-
 ramus, aut ex istorum comparatione, magis quid
 non sint dicere, quā quid sint comprehendere ua-
 lemus.

Scholia

Adiacentibus.) Principio quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones atq; discrimina. Hinc tres notatiunculae subiiciuntur. Postremo, quanta sit uel huius uel praecedentis loci commoditas explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunq; aliquo modo affici, exercitariq; dicimur. Prima diuisio.) Actus partim à natiuis adiacētibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacentibus, quae usu consuetudineq; firman-
 tur, partim ex subitis illis, momentaneisq; animi, corporisue affectionibus. Diuisio secunda.) Actuum, alij operis aliquid extra sese efficiunt, ut texere, aedificare, alij intra se consumuntur, ut currere ambulare. Tertia.) Eorum actuum, qui nihil extra se operis efficiunt, quidam propter certū aliquem fiunt finem, quidam nullum definitum finem habent. Quarta.) Actuum eorum, qui definitum finem non habent, alij ex praeteritis ac praesentibus causis oriuntur, alij ex futuris. Notatio prima.) Omnis actio propriè dicta finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda.) Sunt quae ex figura uerbi actus esse uideantur, cum re uera sint adiacētia. Quaedam rursum adiacentia, cum sint actus. Tertia.) Omnis actio propriè dicta, in motu atque agitatione quadam est posita. Quae sequuntur, ea per se satis aperta sunt. Et ad eam animi partem.) Philosophi tres faciunt animi partes, rationem, irascentiam, & cupiditatem. Qua de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Platonis: At enim cum tres partes animi dicat esse, rationabilem, id est mentis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere, irascentiam uerò procul à ratione ad domiciliū cordis deductam esse, obsequi eam & respondere in loco sapientiæ, cupidinem atque appetitus postremam portionem, infernas abdominis sedes obtinere, ut popinas quasdam & latrinarum latebras, diuersoria nequitiae atque luxuriae. Haecenus Apuleius. Porro illud leuiculū, uerba haec pertinent, & possunt ad sensum magis eorū, quae

quæ præcedunt, quam ad uerba refectri. Quoniam ista agendi uoce passionem significant.) Monent Dialectici quædā esse uerba, quæ cum actiui sint generis, tamen re uera, passionem significant, ut timere, metuere, inuiderē, audire, gustare, uidere. Cuius rei & Priscianus meminit. Neque enim calere.) Quid calere ergo actus non est. At qui tu id uerbum Rodolphe paulō superius in hoc albo recensuisti, cū ageres de actibus ijs, quæ ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc fortassis, Rodolphum superius ad solam respexisse uocem, hic rem significatam magis, quam uocem spectasse? Quamquam, & hic unus uideri potest ex locis illis, de quibus sumus dicturi postea, quos si recognouisset Rodolphus, emendatiores profectō in lucem exissent. Id oportet, ut sit in quadam agitatione, hoc, quod Græci, ἐντελέχεια uocant, positum.) Longum sit recensere, quā diuersa super nomine ἐντελέχειας scripserint auctores, dum principio illud in dubium uertitur, ἐντελέχεια scribi debeat per τ litteram, an ἐντελέχεια per δ, quorum posterius hoc continuatam quandam, ac perennem significat motionem; illud prius, uerbum ē uerbo perfecti habiam.

Prior lectio arridet pluribus; ut uidere est apud Budæum, & Plutarchus lib. 3. Sectione 3. secutus uidetur eū in placitis philosophorum sic ait, Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρὸς τὴν σώματος φύσιν, ἐργατικῶν δυνάμεων ἔχοντες τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκούειν ἀπὸ τῆς ἐνέργειας. Hoc est quem admodum interpretatur Budæus Aristoteles animam censere esse entelechiam primam corporis naturalis, potentia instrumenti uitam habentis. Entelechiam autem, id est, uerbum ex uerbo perfecti habiam, pro efficiētia intelligere oportet. Hæc Plutarchus Cicero posteriorem lectionem in Tusculanis secutus est, cuius sententiam pro uiribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectius sentiant, uiderit deus aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius, quam aliorum sententiam accedere mihi uidetur; neq;

etiam alludere ad locum eum, qui est primolib. de Anima-
quàm qui ex tertio Physicorū, ubi motū quoq; ἐν τῇ
χρῆσιν esse ait Aristoteles. Lucianus ludēs more suo, quo-
dā in loco ait, eā quę prius dicta fuit ἐν τῇ χρῆσιν, post ἐν τῇ
λειτουργίᾳ dici cœpisse, & in locū τοῦ ἀποτυχῆσαι; Bu-
dæus ait ἐν τῇ χρῆσιν dici quasi τῷ ἐν τῇ χρῆσιν ἀποτυχῆσαι, perfe-
cti corporis cōprehensionem, quę etymologia, an quę-
admodum probe quadrat animæ, ita motibus quoq; cō-
tineat, secū expendat lector. Sane Aristoteles utrobique
eodē nomine usus est. Cum proinde utrunq; agat, Sunt
qui legi oportere æstimāt loco hoc, perinde, sed & alibi
Rodolphus nō semel dixit in hunc sensum proinde, qua
in re & F. Quintilianum habet autorem.

DE SUBIECTO: Cap. XIII.

Subiecti nomen, in varias significationes ductum
est. Dicimus enim subiectum (unde origo est no-
mini) id quod iactū est sub aliud. Unde inquit, Poe-
ta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus. Item per
translationem: Parcere subiectis et debellare super-
bos: Iam in pronuntiatis subiectum est, de quo ali-
quid dicitur, ut cum dicimus, homo est animal, homo
est subiectum, in quo est aliquid, ut prudentiæ sub-
iectum hominem dicimus, & subiectum formæ ma-
teriæ. Dicimus etiā id, circa quod tractatus, actioq;
rei cuiuspiam uersatur, sic subiectum uisus, colorem
dicimus, subiecta artium, ea quę præcipuè sibi consi-
deranda sumpserunt. Dicitur & aliter, octo enim
significationes fecere, sed quo modo uel plures fieri
possent, et quę omnes recidant in eas, quas diximus.
In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacētium
quidem

quidem id, cui aliquid inest, actuum uerò, & istud ipsum, & illud etiā quod actioni alicuius est obiectum. Illi namq; actus, qui aliquid extra se efficiūt, necesse est habeant subiectum, ex quo proficiantur, deinde aliud, quod expositum sit ipsis, & in quod tendāt, ut calefacere, primū oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid, in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, nō poterit calefacere, primū oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, nō poterit calefacere. Agentiū enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accommodato. Sentiendi autem & intelligendi ea, quæ obiecta dicuntur, non sunt foris nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia uerius dicuntur. Color enim per aëra perspicuum, inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginem ipsius perferentibus, sparsus, ubi incurrerit in oculum, ferit ipsum, & ad uidendum excitat. Sic sonus auditum mouet, & odor olfactum, & reliqua quæ sentiuntur, ubi partem illam corporis nostri, quæ percipi possunt, attigerunt, exortant animæ vim, quæ per eam se partem exerit, & ad se apprehendenda impellunt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensibus, cognoscit primū: deinde uariè multipliciter; composita inter se atque diuisa, formas omnes, rerum habitudinesq; , & genera, ordinemq; cunctorum elicit, discernit, disponit, inq; uarios artium, scientiarumq; distribuit usus.

Hec

G 2

Hec

Hac ergo si intuebimur, facile nobis liquebit, sensum quidem re uera ab ijs quæ sentiuntur pati, mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandam & simulachrum patiendi accipere. Quò sit, ut existentia tantum & presentia sentiri possint, intelligantur autem & absentia, & quæ interierunt, quæque nondum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obijciuntur si meliora sunt efficientibus. Artes omnes scientiaq;, eis circa quæ uersantur comparatæ, pronuntiatis poterunt adscribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicitur. Subiectum autem propriè omnium, id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci *κοινον*, nos essentiam (si per grammaticos liceret) uerbum è uerbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa: hæc receptaculum est fundamentumque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, si substantia comparetur, adiacentibus accedit, sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet uicem, non quidem ut in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacent, in substantia reponi. Neque enim quicquid album uel nigrum sine ulla magnitudine cogitare possumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiusmodi quicquam. Quare si dicam muscum album esse: muscum certum est à musica dici, id autem est adiacens. Patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis, iustus enim à iusticia nomen

nomē habet, iusticia uerò nō subiectū est probitatis, sed species. Si autem dicā hominē prudentem esse, homo est subiectum, substantia. n. est homo. Ita aquam frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantia est, in quam tendit occidendi actus, sic ut in ipsam se recipiat. Ex quibus facile perspicitur id, quod diximus, ea quæ sensibus, mentisq; agitationi exposita sunt, non satis rectè ad hanc nostrā rationē posse subiecta dici. Quid ergo? si quis cūm quærat de illis, per hunc se querere locum credat, erratū erit? Erit quidem, sed cuius iubeam secum esse qui inuenire cupiet. Id. n. agat, ut inueniat, si potest ex proprijs locis, optimū quidem erit, certiore namq; cursu intentionē mentis diriget. Sin minus potest ex proprijs, at undecūq; potest, dummodo inueniat. In artibus. n. quæ operis gratia discuntur, non quā exactè præceptionum fines distinguas, sed quā commodè illis utare, solet æstimari.

Scholia in caput 13.

. Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus.) Locus est secundo libro Aeneidos. Parcere subiectis.) Aeneidos sexto. Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tusculana pronunciātū uocat, quod Græci ἀξιωμα, Marcus Varro proloquium, hodie partim enunciationē, partim propositionē appellant, Aristoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea est oratio perfectā, uerū falsum uel significans: Ut, trahit sua quemq; uoluptas. Non omnia possumus omnes. Adeo à teneris consuescere multū est. Octo enim significationes fecere, sed quomodo uel plures fieri possent.) Fecere, inquit, octo significationes uerbi huius, sed ita

Id fecerunt, ut ad hunc modum fieri possent & plures, quæ tamen omnes non tam fuerunt diuersæ ab ijs, quas diximus, quin in eas possunt recidere. Ut calefcere primum oportet in igne esse.) Ita quidē habet *αὐτόπαθοι*, at sensus requiritur ut calefacere legamus. Agētium, *ἡγετιμὸν*, actus.) Id uulgo hūc in modum efferri consuevit; Actus actiuorum sunt in patiente prædispositi. Ex Aristotele 2. lib. de Anima. Sentiendi enim subiecta, efficientia uersus dicuntur.) Obiecta, inquit, sensuum, agunt potius in sensus ipsos, q̃ illorū actioni subiiciantur, ac rursus sensus et si agere uideantur, patiuntur tamen uisius, quam agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quæstionem nō habet. De uisu sunt, qui dissentiant. Quæ de re cōpluscusa Macrobius lib. 7. circa finē, & Aulus Gellius lib. 5. cap. 18. ut præter eam disertationē illam Aristotelis in libro *περὶ αἰσθητικῶν καὶ αἰσθητικῶν* aduersus Platonē. Quod ex decem primis rerū generibus.) Hæc à dialēcticis enumerantur, substantiā, quantitas, ad aliquid, qualitas, actio, passio, ubi, quando, situm esse, & habere, Græci *ὁμοίαι*, nos essentiam.) Quintilianus lib. 3. cap. 7. Aristoteles, inquit, elementa decem constituit, circa quæ uersari uideatur omnis quæstio, *ὁμοίαι*, quā Plautus essentiam uocat, nec sanē est aliud eius nomen Latinum, &c. Meminit idem autor eiusdem uocis lib. 2. cap. 15. Et rursum 8. lib. cap. 3. Multa, inquit, ex Græco formata noua ac plurima à Sergio, Flauioq̃, quorū dura quædam admodum uidentur, utens & essentia, quæ cū tantopere aspernemur nihil uideo, nisi quod iniqui iudices aduersus nos sumus, ideoq̃ paupertate sermonis laboramus. Seneca in Epistola quadam negat, τὸ ὄν καὶ τὴν οὐσίαν Latine exprimi posse. Quæ de re plura Laurētius Vall. Sed ut hoc obiter annotemus, apud Plautum (nisi me fefellerit lectio) non reperi essentia uocem, quapropter & in loco Quintiliani non legendum arbitror Plautum, sed Plautium iuxta ueterum exemplarium fidem. Sed quod nequeat nisi illius interuētū.) Id hodie in scholis, haud scio quam apte, dici solet ad hunc modum, duplex esse subie-

Subiecti accidentium, unum quod alterum quo Subiectum quod illud uocant, cui ipsa accidentia uerè insunt, ut est sola substantia. Subiectum quo, sine cuius interuentu, principali illi subiecto inesse non possunt, quod genus est magnitudo, id est, quantitas continua.

DE CAUSA EFFICIENTE.

CAP. XIII.

Externi loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi istius impetratam uelim, quæadmodum in reliquis nonnullorū nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Ut enim traderem locos alia distinctione & ordine, quam sunt ab alijs ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaq; pendere illam, ut huius facti mei, sic nominū ipsorum, uel ratione esse, uel culpam. Nec inueni sanè quo alio nomine coplofferer causas et euentu, quam cognatorum, cum sint alteris altera nascentibus proueniendi origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) causas & euenta. Causas Aristoteles, quique secuti sunt eum, quatuor fecerunt, materiā, ex qua res est, formam, per quā est, efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientē & finem dicemus. Causam igitur in presentia dicimus rem, cuius ut eueniat aliquid. Ut autem aliquid eueniat, necesse est esse id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formatiq; res possit. Deinde id, si non aliquo ad agendum mouetur stimulo, iners segneq; manebit: adeo nihil fit in

rerum natura temerè, & cui ratio non consiet, omni-
niàque propositum sibi destinatumq; finem habent,
propter què faciant cuncta. Qui tametsi rebus ipsis
nonnunquam sit ignoratus, ut sunt ea, quæ expertia
sensus, nature tantum in agendo sequuntur impe-
tum, autor tamen ille conditorque nouit, cuius in
agendo numini & iussis parèt. Id ergo quod faciēda
rei præbet operam, efficiens est. Id cuius gratia fi-
res, finem uocamus. Vltimum est enim in agendo &
quod ubi consecuti sumus, desinimus ulterius tendi-
re. Est autem potissima causarum omnium finis.
Nam materia formæ expers, rudis est & inculta,
nec in ullius rei transit nomen. Forma si desit effi-
cientis uis, prouenire nequit, efficiens nisi finis cupi-
ditate permotum, manet ociosum. Facile itaque li-
quet, finem, quanquam usu effectūq; postremus sit,
omnium tamen esse proposito atq; institutione pri-
mum. Efficientium duplex est conditio: Alia nanq;
necessitatem in agendo sequuntur, alia delectum.
Necessitate agunt, quacunq; consilij iudicijq; exper-
tia sunt, ut ignis proposito sibi quod uri possit, ne-
quit non urere. Et terra uerno tempore nō herbam,
non quicquid aliud pro loci, cælique ingenio solet, po-
test non procreare. Delectu agunt, quibus liberum
est agere uel non agere, ut homines illis in rebus,
quas consilio, rationeq; administrant, fortasse et bru-
torum nonnulla, quæ docilia sunt, & iudiciū quod-
dam quandamq; deliberationis imaginem habent.
Quanquā Aristoteles putat, nō agere ea, sed agi po-
tius

tins: proinde enim ut specie rerum perceptarum mo-
 uentur, rapi; nec contra id quod uidetur obniti
 posse: opinionemque sequi non quam uelint, sed
 quam à rebus acceperint; nec posse non trahi eò,
 quod expetendū ipsis uidetur: nec non fugere, quod
 apparet, uitandum. Et uerò si nonnunquā inter duo
 uelut inuincibili pendeant, id non euenire, quia cō-
 silio in hanc uel illam deducantur partem; sed quia
 duabus propositis rebus, & ex aequo ferè ad se ra-
 pientibus, non aliter quā nauis inter diuersos dis-
 sidentēsque deprehensa fluctus, incerta & dubia ui-
 detur cui potissimum cedat: utque illa persepe, non
 qua gubernatori uisum est agitur, sed quā undarū
 uolentior rapuit cumulus: sic ista non suum mutū
 habent, sed inditam tantū à rebus commodi, aut
 incommodi speciem sequuntur. Hominem autem
 tam diu multumque pensitata re deliberauerit, non
 tamen quod res suadet, sed quod animus iubet, sequi
 crebrò uidemus. Potest enim in ea, qua deliberan-
 do damnauit, præceptis cōtra consilij sui sententiam
 trahere; & contra, toto impetu fugere, quæ sibi ma-
 ximè expetenda sunt uisa. Verū hæc utcunque
 sint, non planè liberum esse brutis agendarum re-
 rum arbitrium, non uidetur abhorreere uerò: dele-
 et tamen agere, quādo bonarum est ipsis malarūque;
 rerum discrimen, nemo (quod equidem credam) re-
 pugnet. Rursus quæ necessitate agunt; eorum, quæ
 dam naturæ conatu, alia externa ui agunt. Cona-
 tu naturæ agunt ea, quorum agendi principium
 est

est intra ipsa, nullo externo adiuvante: ut ignis urit
 quoniam caloris vis qua urit, nativa est ipsi.
 Itaque non deficit res istas agendi vis, neque cessant
 agere, quandiu est copia ipsis alacritas, in quod
 efficaciam suam explicare possint. Violenta vel
 (ut diximus) ni externa agere dicuntur, quibus
 ab alio vis est agendi inserta: ut aqua fervens cale
 facit, verum non sua, sed ignis vi, a quo calorem
 accepit. Sic lapides, & si qua alia mittuntur tor
 mentis, supra se, & in sublimi posita disij
 ciunt, non proprio impetu, sed eo qui iacentium vio
 lentia ipsis est intortus. Itaque non est diuturna
 vis istorum, sed veniuntur, franguntq; quan
 tum possunt inditum sibi conatum, & statim red
 duntur naturæ suæ. Inde fit, ut initio vehementis
 simus sit ipsorum motus, ut qui sit impellenti pro
 ximus: spacio deinde paulatim amittat vires, &
 elanguescat. Sed eis quæ necessitate agunt, ad
 agendum sufficit, ut possint agere: quæ verò dele
 ctu aut consilio, ut etiam velint, est opus. Quæ
 causa est, quod in controuersijs ijs, quibus factum
 necne sit aliquid, queritur, colligi solet, uoluer
 rit: ne deinde potuerit ne quis facere id, quod ar
 guitur fecisse: quæ si probata fuerint, facilima
 est ei quod teritum sumi solet, id est, quod fecer
 rit, probandi via. Est & alia efficientium discretio.
 Quedam enim sunt (ut Græci aiunt) *ἄρδια*, hoc est
 præcipua & imperantia: quedam obsequuntur & ma
 niffrant. Et horum alia agunt, alia agendi sunt instru
 menta,

met aut in domo faciendâ architectus imperat quâ
quo fieri quicquid debeat, iubet. Is qui lapidem scul-
pit, qui parietem extruit, qui cœdit aptatq; materiâ,
ministrat. Instrumenta sunt, securæ, terebræ, mal-
lei, & quæcunque sunt alia, quibus opus suum ex-
plicat. Sic in bello, ciuitas uel princeps autor rerum
gerendarum imperat: miles obsequitur, equi, arma,
omnisque copia impedimentorum militarium, in-
strumenta sunt belli. Sed de efficiente hætenus.

Scholia in caput 14.

Sed materia & forma in partibus. Hoc est, in loco to-
tius & partium, supra c. 9. Nec in ullius rei transit nomen,
id est, Materia formæ expers, neq; homo, neq; leo, neq;
aliud quiduis esse dicitur, etiâ si nihil hora omnium est
quin ex ea fieri queat. Efficientium duplex conditio.
Hæc in Topicis Cicero. Fortasse & prutorum.) Hac de
re longa disceptatio est apud Laur. Vallâ, li. 1. in dialec.
c. 9. Porro ad totum hunc causarum locum planè intel-
ligendâ, plurimû cõtulerint ea, quæ Arist. habet ij. libr.
Physic. & Cic. in Topic. in ijs cõtrouersijs.) Hoc egregie
facit Cicero pro Milone, & Sexto Roscio Amerino.

DE FINE. Cap. XV.

FInem potissimum esse causarum diximus. Is n.
est, cuius gratia omnia agunt. Agunt autem om-
nia boni alienius gratia, & quicquid bonum esse si-
bi, uel natura monstrauerit, uel ratio persuasit, in
id feruntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus di-
cretæ erit, eodem & finium sumemus diuersitatē.
Quædam enim sunt per se bona, quædam quia a-
lijs conferunt, bona dicuntur. Quæ per se sunt
bona

bona, ea certum est summa esse, & supra quæ nihil sit expetendum. Ea sunt, (ut breuissimè dicamus) status uniuscuiusque rei in suo genere perfectissimus. Summum itaque ignis bonum est, & supra quod nihil requirit, esse maximè calidum & siccū, & aquæ, maximè humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectissima illa absolutissimaque habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non quæ uiuit, quæ sentit spectandum est summum bonum, sed quæ mentis est atque consilij capax; hæc enim maximè censetur homino. Conferentia dicuntur, quæ ad summa consequenda adiumento sunt, ut cibus, potus, uestis, & reliquæ quæ tuendæ hominis uitæ conducunt. Nec enim perfectè, id est feliciter uiuere potest quis, si ea conditione sit, ut uiuere omninò non possit. Sed bonorum atque proinde finium quandòque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque, quemadmodum iam prædiximus; & sicut dicimus, ædificantis finem esse domum; & belli finem uictoriam. quæ quidem esse in suo genere ultima uidentur, neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, ubi domum fuerint atque uictoriam consecuti. Quòd autem ille extruendo parietem calcem parat, lapides congerit, certum est parietem finem quendam esse, sed non ultimum; quia domus causa paries paratur; sic & hic, cum tormenta instituit subruendis muris perturbandisq; defensoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc agit;

agit: ergo & hic finis quidem est, sed medius & uictoria conferens. Quandoque uerò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta alterum alterius usibus uidentur addicta, quoniam omnia melioribus seruiunt. Sic si omnia quaecunque sunt, uno uelut cōplexu colligamus, quemadmodum unum est summū et sine ullo perfectionis detrimento bonum, sic nunc est ultimus omnium finis. In eis uerò, quæ in media sunt rerum serie sita, alterum incumbit alteri, prout est cuiusque magis minusue consummata natura. Sic igitur in equo est duplicem intelligere finem; alium naturæ suæ, itaque ferocem indomitumque esse, & nullis obnoxium habens, optimum in ipso fuerit, quod naturæ suæ accommodatius, id est, quàm sessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangique in gyros. Nec enim omnibus tantus ingentis esset libertatis amor, si serua nasci, melius ipsis fuisset. Alium contra finem in ipso accipimus, ut humanis usibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus, non quod sibi maxime conuenit, sed quo maxime satisfaciatur ministerijs nostris. Sic terra herbis arboribusque uestita, perfectissima uidetur quippe quod ijs procreandis est nata: at nobis, in fora, in uicos disposita, in adium templorum areas æquata, sterilis & nuda aptior est. Istud etiam prætereundū non uidetur, posse unius plures esse fines, ut alius sit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus: quod ad ædificantem, merces locata opera, quod ad iuben-

iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uendat. Sic studiorum proprius est finis eruditio; at eius qui studet, potest etiam quidem finis esse eruditio, sed fortasse est uel gloria uel lucri spes. At pater qui sumptum studentem præbet, amor incrementa; filij. Amici quoque qui suaserit ut aliquando opera fortasse & eruditio studentis utatur. Illud etiam dicendum est, ut quicque in agenda primam est, ita finem sibi destinat postremum. Media quanto magis à primo recesserint, tantum citra postrema subsistunt. Prima enim ad agendum potissima sunt, postrema ad expetendum, illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in facienda naue, prima sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes, quæ ex subiectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur: is namque non eò usque se porrigit, uerum lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui nauem fabricatur, non id querit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cadunt, qui ancoras funesque parant, non illi nauem spectant, sed ut materiam solam præbeant, instrumentum nauticum parent. Quo fit, ut uirtus, quoniam optima est, laboribus & sudore queratur, ut quæ in arduo sit & longissime posita, cuique paranda omnia alia sint destinata. Vicia uerò et uilia omnia, ad manum sunt, et (ut inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

Scholia in caput 15.

AGVNT autem omnia boni alicuius causa.) quisquis agit, is idcirco id facit, quo consequatur aliquid, quod

quod aut reuera bonum sit, aut certe ipsi tale esse uideatur. Vide Aristotelem in principio Moraliū. Nec enim omnibus tantus esset ingenitus libertatis amor.) Pulchrum me hercules hac de re carmen est Seuerini Boethii, de consolatione philosophiz. lib. 3.

quantas rerum fluctat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem prouida seruet, &c.

Sic arboris, sic botis.) Vide Vallam lib. dia lect. i. c. 11.

Sic bonū esse dicimus sibi.) Laurentius Valla, ei quā sibi, dicere maluisset. Possē unius plures esse fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequēti, meminit item eiusdem Rodolph. li. 2. c. 4.

Sed fortassis est uel gloriæ uel lucri spes.) Cur nō potius gloria aut lucrum ipsum? Certe nemo nauat operam literis ad consequendam gloriæ aut lucri spem, ad lucrum aut gloriam ipsam multi. Vt quæ in arduo sit.) Huc refert Homeri cum μῶλυ nigra radice, flore lacteo, mortalibus uerò inuentu difficilem. Itē Poetæ locū de aureo ramo. lib. 6. Aeneidos. Et, ut inquit Hesiodus, cumulo liceat accipe.) Exponit quid sibi apud Hesiod. uelit ποίλαδον Verius porro ipsius poetæ super hac re sic hñt.

τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἱλαδὸν εἶναι ἐλίσσθαι.

ἡνιδίως, ὁλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἔγγυθι ταίε.

τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν,

ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.

Est & prouerbiū apud Græcos σύντομος ἡ πομπή, βραχὺ δὲ ἡ ἀρετή, id est, compendiosa res improbitas, uirtus longa. Vide prouerbiū. Difficilia quæ pulchra.

DE EVENTIS: Cap. XVI.

Poterant (quod ad euenta pertinet) uideri sufficere quæ de causis diximus. Neque enim melioratio, uarietasque euentorum cognosci aut tradi potest,

test, quàm ex causis: nos tamen si quid vel proprium est huius loci, vel hic dicetur fortasse commodius, exequamur. Euentorum autem primum nobis est sumenda pro causis differentia. Vt .n. sunt causa efficiens & finis, sic euenta possumus dicere, esse effectum & destinatum. Quod enim sit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissimè efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta, & euenta ea, quæ à causis fiunt, uocat. sed causam (ut quod ex uerbis illius perspicere licet) ad sola efficiencia redegit. At uulgò effectus nomen tam latè extendimus, quam causam. Mibi ad loquendi usum & ad propriam nominis uim, euenta commodius uidentur dici, quacunque ex causis oriuntur. Euentaq; efficientium, rectissimè effecta dicemus: quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt arctissime: et in eodè genere alterum agentis alterum patientis præ se fert faciẽ. Eritq; hic locus nobis quemadmodum causarum duplex: sicut .n. ille diuiditur in efficiencia & finem, sic iste diuidetur in effecta & destinata. Fiunt autem ista plerunq; causa & euenta, prout uariè ultro citroq; comparantur: suntq; eadem etiam persapè & fines, & efficiencia, & effecta, & destinata. Vt in adificatione, is cui struitur domus, primum efficiens, & domus finis est ultimus. Quæ autem media sunt, architectus, fabri, instrumenta, si domum ut effectum accipimus, efficiencia sunt: domino uerò comparata,

parata effectuum obtinent locum, in domū statim-
mus finē, destinata sunt, at domini respectu, quia pa-
randis ipsis insumitur opera, mediū quidam sunt fi-
nes. Idem enim finē esse & efficiens, nihil repugnat,
non modò diuersis, sed idem etiam, dummodo diuer-
sa ratione comparatum, ut qui domum edificat, qua
ipse utatur, efficiens est domus, quatenus eam edifi-
cat, & finis quatenus eam propter se hoc est, habi-
tandam sibi parat. Sic forma & finis idem esse pos-
sunt, forma enim omnis ferè actionis proximus est
finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens
& materia, efficiens & forma, nequaquam possunt
in idem conuenire. Neq; enim nauem fabricanti, fi-
nis esse possunt ligna, è quibus ipsam fabricatur, ne-
que idem esse ligna possunt, quòd forma nauis, sed
neq; ligna, neq; forma nauis, neque alia quæuis hu-
iusmodi queunt ipsa sese efficere, quod necesse esset,
si idem & efficiens esse, & uel forma uel materia
posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet
euentus in suo genere unam esse causam, & contra
quoq; , causæ cuiuslibet unus est per se & proximus
euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquā
plures unius rei fines, id non obstat isti quod iam di-
cimus, quod uel ex uerbis illis perspicui poterit. Ae-
dificantis enim finis unus & solus est domus, ad quē
cū peruenierit, cessat. Quod autem præter do-
mum uel lucrum, uel aliud quicquam pro opera pe-
tit, id non facit quatenus edificans est, sed quia uel
inops uel auarus est. Sic etiam forte gloriam sperat.

H ex

ex opere: uerum non quantum edificans, sed quia
aliqua id sibi putat profuturum. Potest itaq; quis,
ut non sequantur ista, edificare; ut non fiat domus
edificare non potest.

Copiosus est hic locus causarum & euentorum;
& in uarios patens usus. Huc enim ferè redeunt
cuncta, quacumq; in consilio hominum deliberatio-
neque uersantur. Duo enim ista in consulendo ma-
ximè sequimur, expediat, nec ne, & an fieri possit.
Quorum quid expediat, ex fine colligimus; quid
fieri possit, ex efficientibus. Quicquid enim utile, id
alicui rei consequende utile oportet esse. Sed quic-
quid fieri posse uolumus, maximè ex efficientis fa-
cultate poterit ostendi. In laude etiam & uitupera-
tione, præcipua hi loci obtinent partes, cum utraq;
illa, non alia re certius ueriusque constent, quam
effectis & fine. Ad uirtutis uerò rationem præcipue
pertinet finis, quando multis in rebus nō tam refert
quid facias, quam ob quam causam facias. Et idem
factum, alius ut ob iram inconsultumque mentis im-
petum uituperabit, alius ut magnanimitate, & con-
stantis uiri proposito dignum laudabit. Sic honestū,
quia per se expetendum dicimus, quod ultimi finis
propriū est, ex destinatis uel maximè dignoscetur.
Neque hac tamen eo pertinent, ut uel hos locos à re-
liquis questionibus, uel ab his questionibus reliquos
locos excludendos putem; neque si maximè conue-
nire istis dico, idcirco solum cōuenient. varia est horti
omniū ratio, & de quibus perpetuum nihil semel pa-
terit

*terit præcipi, sed quid optimum sit, rerum præsens
usus melius docebit.*

Scholia in caput 16.

POTERANT quoad euentu attinet.) Euenta sunt,
quæ uiaq; impulsu causarum eueniunt. Quorum alia
effecta, alia destinata dicuntur. Effecta, quæ fiunt à causis
efficientibus. Destinata quæ in certum finem aliquem
ordinantur. Sed causam, quod ex uerbis illius perspicere
licet, ad sola efficientia redegit.) An Cicero de sola lo-
quatur causa efficiëte uiderit Rodolphus. Boëthius ter-
te in cōmentarijs ijs, quos scripsit in Ciceronis Topica;
secus docet. Verba eius si quis requirat, sic habent: Ac
uero. M. Tullius principalem causarum diuisionem facit
in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea sine quibus effici ne-
queat. Ut id quod efficit, ad eam causam conferatur, in
qua motus principium cōstitutum est. Id uero sine quo
non sit aliquid, tum ad intellectum materiæ trāsferatur,
uel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant fa-
cultatē, tum ad reliquas causas ducatur, ut paulo poste-
rius apparebit. Hæc ille. Quanquam quid ego autorem
lando Boëthiū, cum ipsius uerba Ciceronis facile idem
declarent? At certe materia est statua, & sapientia nō
tam efficiens quam forma est sapiētis, quibus exemplis
usus est Cicero. Quæ huc ascribenda putauī, non ut in-
curiæ arguerē Rodolphum, sed ut dispiciat inquiratque
diligēs lector, et quid aliud sibi is uelit, quam uerba eius
prima (ut aiūt) fronte præ se ferūt. Sic forma & finis.) Ar-
istoteles 2. lib. Phisicorum ait, formam & finē posse idem
esse numero. causam effectricem specie eandem cum his
esse posse, numero non posse. Itaq; quod subiungit Ro-
dolphus, causam efficientem & formā non posse esse
idem, de numeri nimirum identitate accipiendum est,
non de specie. Cuiuslibet euentus in suo genere unam
esse causam.) Qui tantum unam? An nō plures interim
causæ ad unum aliquid efficiendum cōcurrunt? Concū-

sunt quidē, si de quibus libet causis loquaris : At Rodolphus de sola loquitur causa proxima, & de eodem genere causarum. Contra quoq; causæ unius unus est per se & proximus euentus.) Recte illud, per se & proximus. Alioqui causæ unius plura nonnunquā esse euenta quid vertet? Ignis proxime ac per se causa coloris est. Quod autē hinc in luto sequitur induratio, in certa mollities, hæ uelut accessiones quædam sunt primi illius euentus & effecta (ut ita dixerim) secundaria. Quod prædiximus autem) Dilutio est obiectionis, quæ oriri possit ex ijs, quæ dicta sunt capite proximo.

Quando multis in rebus non tam refert quid facias.) Tale quiddam & Quintilianus habet lib. 12. cum ostendit, à uiro etiam bono, non bonam interim causam posse defendi. Meminit eiusdem rei idem autor libro tertio, & item quinto.

DE LOCO.

Cap. XVII.

Applicata placuit uocare, quæ addita rei extrinsecus, non sunt quidem causa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea sunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet à primis rerum generibus, id est prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidē adiutorum nomine ista cōplectitur, nos adiūcta credimus illa esse, quæ inferius dicemus cōtingentia, quæ quantū ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile uidere. Equidem inueniendorum locorum hanc unā mihi persuadeo fuisse causam, ut quæcumq; uel in rebus sunt, uel attingūt ipsas, uel quæ uidecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendā de illis fidem profint; ea in certum conclusumq; redigeremus ordinem, pro cuiusq; qualitate, quam

quam habent, proposita rei, comparata. Sic enim facillimè posse animum certa & non fallente uia, quaecunque de re quaque dicenda sint eruiere: si quā minimo errore perplexa, & suae quæque reddita natura intuenta sibi darentur. Placuit ergo mihi quā exactissimè, simul, & quā aptissimè possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa mihi addendi noua plexisque nomina, ne si in eadem subinde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut diligentia ratio, quam in socernendis sumptis rebus, ea confundendis rursus nominibus uel omitendis, mihi periret. Itaque ista & applicata uocauimus, & ab adiutorum uel genere diduximus, uel exemimus acerno. Cū pateant enim latissimè, & per omnem ferè rerum eant naturam; nec, ut Cicero sensit, ad solum pertinent Oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cū qui naturas rerum scrutantur, tum uel maxime qui mores hominum formant, quodque consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua commixa tractantur: non est ergo uisum mihi, cū sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam quam rerū nobis amplitudo ostendit, tradendo angustius, ad inopiam redigere. Pendunt itaque totæ quæstiones, pleræque ex loco, pleræque ex tempore, ut an reddat Arethusa fons Alphæum amnē, ex Elide subter maria transmissum: tota ferè ex loco spectatur questio. Sic etiam, Nihilus oriatur ne ex montibus Aetiopæ, quod Arist.

H 3 negat

negat, Ptolemæus ait; an; ut Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis prope modum uidetur esse, possint ne diuturnitate siccare maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad ultimâ habitantibus orientem Indis, sol in exortu continuâ supra uerticem sit positus, ut Herodotus credidit. An sint populi, quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies, Et de connexis tanto plura possunt queri, quanto per plura sparguntur, quàm locus & tempus. Quis dubitet ergo, cum uideat extra rhetoris fines queri de istis, quin possint etiam ex ijs argumenta deduci? Locum autem in præsentia nō uelim tam scrupulosè accipi, quàm ab Aristotele acutissimè quidem, sed astrictius quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circumfusi unicuique rei aëris, uel aquæ, uel quocunque alio continetur: quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locū, non est negandum: sed nos de loco loquimur, quem admodū Virgilius, qui ait: Est locus, Hesperia Græci cognomine dicunt. Et; Deuenère locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia. Et sicut uulgo querentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in urbe, & ruri esse. Sane multa sunt locorum discrimina; sed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perspicui. Locorum igitur discretio, uel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, uel ex ijs quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam natura sunt.

alia

alia hominum opere uel opinione accesserunt. In locis ipsa differentia est, qua rem uel hic uel ibi esse dicimus; & quæ alium locum distantem, alium uicinum, & alium amplum, alium angustum, alium sublimem, alium humilem uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimus ne an terrestris, an aërius sit, aquosus an inaquosus, & planus an montosus, & asper, an mollis, & occultus an conspicuus, lucidus an obscurus: adustus sole, an frigore rigens, an inter utrumque temperatus: pestilens an saluber; sterilis an fecunda. Ab hominibus, alius celebris, alius desertus dicitur, sacer quæ & prophanus publicus & priuatus cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam urbs, rus, domus, forum, templum, uicus, pro locis sunt. Iam provincie; ut in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iam singulæ urbes ut Roma, Capua, Tarenti esse. Sic in ciuitate, & in patria, & peregrine esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas & propemodum immensa. Per omnes. n. argumentorum locos, & quidem uariè numerosæque, possunt ista diduci: sed nobis omnia compleri, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit hæc in re querere uolentibus, hætenus aperuisse uiam. Nunc enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conuiuere uelimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude & uituperio, de patria, de ciuitate in qua natus quis educatus, eruditus, est ponitur. In consilijs etiam persæpe ualet. Hinc illa Macedonum interrogatio: Ecquid Romani uolare possent?

aut quo pacto Macedonia montes essent transgessuri. Hinc Annibalis in Italiam transgressi exhortatio militum, ut acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla speraret effugia: at contra Romanis, timidis esse licere, qui in tuto fugam conferre possent. Hinc Milonis invidia, quòd P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de uiolatis Bonæ deæ cere-
monijs accusari defensio, quòd eo tempore non Roma, sed Interamnæ fuisset.

Scholia in caput 17.

Applicita placuit.) Mea quidem sententia non paulo commodior uidetur, hoc in loco præsertim anti quæ capitum distinctio. Cæterum quando ita in indice capitum per Rodolphum descriptio habetur, nō ausus sum, uel digitum latum discedere ab autographo. Ea sunt locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet &c. Sit ne locus idem quod ubi, & tempus idipsum quòd quando, nondum satis inter dialecticos conuenit. Sane quæ connexa uocat Rodolphus, eā non eius modo prædicamentū uidentur esse, quod habendi uoce intelligūt dialectici, quin uel maxima eorum pars ex albo est relatiuorum. Id quod facile ostendunt exempla, quæ ponuntur, cap. 20.

Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorum uocabulo omnia eā complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus connexa, & contingentia uocat. Equidem inueniendorum locorum.) Poteram & ego, inquit applicita simul cum contingentibus uno adiunctorū nomine complecti, ni credidissem, singula inuentu fore facilia, si res natura sua longe diuersissimas in diuersos etiam locos digessissem. Hæc mihi causa fuit, cur seium
xctim

xerim ea, quæ Cicero coniunxit.

Ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo.) Si sola contingentia adiunctorum nomine intelligeretur, iur applicita ab illorū genere essent diducta. At cum utraque eam applicita, inquam, quā contingentia, eo nomine complexus sit Cicero hinc est uti non tam diducta ab adiunctorum genere, quā ex aceruo illorum exempta sint. Atque hoc est quod dicit ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. Nec, ut sensit Cicero, ad solum pertinent Oratorem ista.) Cicero in Topicis, non prorsus, sed maxima ex parte, ad solum pertinere Oratorem hunc locū confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingentia, cum quibus parum commercij esse philosophis, atque illo etiam tempore fuisse Iurecōsultis, id notius est, quā ut ullo argumento sic ostendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus ac coniecturis tractant iureconsulti, ex numero sunt contingentium? Sunt profectō Sed quæstiones illas coniecturales in quibus non tam de iure quā de facto quæritur, ij qui id temporis de iure respondebant, quo hæc scripsit Cicero, ad Oratorem magis quā ad se pertinere arbitrabantur. Quod ut possit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum non pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiunctis autem posui equidem exemplum paulo ante, multa scilicet adiungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex ædicto prætoris secundum eas tabulas possessionem dari, quas instituisset, cui testamenti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad coniecturales causas, quæ uersantur in iudicijs, ualet: cum quæritur quid aut sit, aut euenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidem ipsius forma talis est: Admonet autem hic locus, ut quærat quid ante rem, quid cum re, quid post rem auenerit. Nihil hoc ad ius ad Ciceronem inquit Gallus noster, si quis ad eū qui tale regulat, ut de facto quæreretur, &c. Pendente itaque.)

itaque.) Ostendit exemplis; non ad solum Oratorem; sed ad alios quoque pertinere locum adiunctorum. An reddat Arethusa.) Pli. lib. 2. cap. 106. Quidam uerò, inquit, edio maris ipsa subeunt uada; sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus Oriatur ne.) Solinus de Nilo loquens. Originem, inquit, habet à monte inferioris Mauritaniae, qui Oceano appropinquat. Hoc affirmant purpuri libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Ideo protinus lacum efficit quem Nilidem dicunt. Nilum autem, iam inde esse coniectant, quod hoc stagnum herbas, pisces, beluas; nihilominus procreet, quam in Nilo uidemus. Et quæ sequuntur. Eadem ferè Plinius lib. 5. cap. 9. Et Seneca quoque nonnihil hac de re naturalium questionum. lib. 4. & secundo historiæ libro Herodotus. Possent ne diuturnitate maria.) Hanc questionem excutit Aristoteles τῶν μετεωρολογικῶν libro 2. An ad ultimum habitantibus Orientem Indis. De his Indis ita Herodotus lib. 3. Est autem illis hominibus sol ardentissimus matutino; non quemadmodum alijs meridie eorumque effervescentes, dum tempus est à foro discedendi; per quod tempus multo magis urit, quam meridianus in Græcia. An sint populi) Id quidā dixere fieri in Thyale insula, alij in Nemo. Vide Plinium lib. 2. cap. 77. Locum autem in præsentia non uelim tam scrupulose accipi quam ab Aristotele. Aristoteles τῶν φυσικῶν lib. 4. post longam disputationem de loco, ἀστὲρ, θῆκη, τὸ τῆς φύσεως πρῶτον μέρος ἀπὸ τοῦ πρῶτου τῆς ἑστῆς τοῦτος. Queris solet quomodo dicat Aristoteles locum esse immobilem cum sit accidens; ac proinde necessario moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omnium. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, non absolute ac omni modo; sed quod attinet ad rationem loci. Potest enim extremum illud corporis ambientis referri ad duo. Primum ad corpus illud ambiens, in quo est, atque hac ratione moueri quidem potest,

test, ceterum loci nomen ei non competit, neque enim locus est corporis filius. Deinde ad corpus, illud quod ambitur ac cingitur, cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. Est locus, Hesperiam Graii. Verba Ilii dei sunt I. Aeneidos. Devenere locos. Verba Veneris sunt ad Aeneam libro eodem. Sane multa sunt locorum discrimina. De hac locorum diversitate multa in Partitionibus Cicero, & Fabius Quintilianus lib. Institutionum 5. eadem ferè, quæ Rodolphus. Adustrus sole an frigore rigens. Alludit ad quinque illas terræ zonas, quarum duæ extremae frigore rigent, media sole torretur, ac quasi adurit, temperatae sunt, duæ interiacentes. Lege Macrobij librum 2. in somnium Scipionis, & Virgilii primum Georgicon. Ecquid romani volare possent. Duo bella romani gesserunt aduersus Macedones alterum, quo T. Quintius uicit Philippum; alterum, quo Persem Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autem, aut à quo dicta sint uerba, quæ affert Rodolphus, nondum me legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse, ubi cum macedones de bello à romanis impendente deliberarent, cum nescio quis, ut in spem illos erigeret, eiusmodi distavit esse naturam locorum, ut romani in macedoniam peruenire non possent. Hinc Annibalis in Italiam transgressi. Autor est Titus Liv. de secundo bello punico. lib. primo. Hinc milonis inuidia. Clodianos illud egisse, ut miloni conarent inuidiam, propterea quod Clodium in monumentis maiorum suorum occidisset, facile ostendit ista Ciceronis p. milone oratio. Ita enim scribit. An eo mors atrocior erit Publ. Clodij, quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus, hoc enim sæpe ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille Cæcus uiam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posterii latrocinentur. Clodij quoque, de uiolatis Bonæ degere monijs. Solebāt apud rom. statu tēpore in domo alterius consulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra a fœminis, uiris inaccessa. Eis sacris cum P. Clodius exptus

prus amore Pompeiæ uxoris C. Cæsaris interfuiſſet, ac proinde uiolatæ religiōis reus eſſet; corruptos quosdam teſtes produxit, qui iurati dicerent, eum tempore illo, quo cæremoniæ eius deæ uiolatæ dicerentur, non Romæ, ſed Interamniæ fuiſſe. Mentionem facit eius rei Plutarchus in uita Ciceronis. Et Cicero ipſe in oratione Miloniana: Legite, inquit, teſtimonia teſtium ueſtrorum. Dixit C. Calsinius, cognomēto Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iam pridem teſtimonio Clodius eadem hora interamniæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano manuſum fuiſſe. Vide Aſconium in orationem pro Milone. Erant autē ab uiris tam aliena, ut eius deæ nomen latinum ſcire uiris nefas exiſtimatum fit.

DE TEMPORE.

Cap. XVIII.

Tempus definiri ſolet, eſſe numerus motus ſecundum prius & poſterius. Nos apertius dicemus, eſſe ex cæli, ſolisque uertigine deduſtum ſpaciū, quo rerum omnium agitationem, uiciſſitudinemque metimur. Inde horam ſumimus ſerè continentem ſpacio uigeſimam quartam diei partem. Dies, ſpaciū eſt illud, intra quod cælum raptu ſuo ſolem nobis eo loco, quo proximè abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à Sole Luna profecta, ſpaciūque omne cæli emenſa, ruruſus redditur ſoli. Et annus, quo Sol percurſo duodecim ſignorum orbe, ad eam, qua fuerat, cæli partem redit. Poſteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: ut alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, ut præſens, præteritum, futurum, ut nunc, tunc modò

modo, mox, pridem, serò, nuper, olim, citò, tardè, diu, breui. Alia ex ijs, quæ à natura accedunt ipsi: ut dies, nox, mensis, annus, hyems, uer, æstas, autumnus. Serenum quaque & nubilum, turbidum & tranquillum, pluuium, niuosum, uentosum, & feruens æstu, & molestum frigore, temporis sunt discrimina. Ex hominibus sumuntur, & quæ ad ætates hominum pertinent, ut puericia, adulescentia, iuuentas, uirilis ætas, senectas, & quæ conueniunt agendis rebus, quales sunt festi profestique dies. Et messis, uindemia, arandi, serendi, terendi, tempus; & pacis, & belli, & famis, ubertatis, pestilentia, sanitatis dicimus. Et sumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occasione uocant, cuius (ut inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquam reditura. Vnde & tempestiuè, & intempestiuè, & opportunè, & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor est temporum quàm locorum uarietas. Latissimè quoque & sine modo spargi possent ista, si quis dicere, quantum res caperet, non quantum satis est, uellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inspecta. Ergo pro Milone est, non esse credibile sumpsisse ipsum consilium occidendi Clodij tempore, quo petebat consulatum. Et Ciceroni obiectum est ab Antonio, quod in medio armorum ciuilium fremitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenatur. Non tamen abstinauit, nec uoci iræ quæ pepercit

peperit. An ulla re potuit magis exprimere magni, & inuicti animi uirum, cuius libertatem, spiritumque, ne extremi quidem temporis necessitas compriueret? Perieruntque: Quin etiam hyberno molitrisfydere classem. Et medijs properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectus Aeneæ; hoc ad suadendum utilitatis ratione fuit potissimum. In summa, ut in usu verum præcipua est temporum observatio, sic ad fidem faciendam maxime est accommodata: quandoquidem ut plurimum quidque habet uitium in agendo, ita ad fidem maxime contuleris in differendo.

Scholia in caput 18.

Tempus ita definiri solet, esse numerus motus, &c.) Ita Aristoteles tempus definit quarto libr. physicorum. Dies spatium est.) De diei ortu & occasu Gell. lib. tertio cap. 2. Et macrob. primo libro. Saturnaliorum. capit. tertio. Intra quem à Sole Luna profecta) Quot diebus cursum suum conficiat Luna, docet macrobius lib. i. in Somnium Scipionis. Et annus.) De annorū diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in Somniū Scipionis, libro secundo. cap. xi. & 1. Saturnaliorum cap. 12. 13. Potest nobis tempus.) Eadem ferè Quintilianus lib. 5. cap. 16. Terendi.) Exterendi grana, & tritrandi. Quam occasionem uocant.) Cicero in rhetoricis. Occasio. inquit, est pars temporis, habens in se alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem, ut dicitur a Græcis *καιρός* unde uulgarum illud; *καιρός* de quo urde Erasmi Chiliadas. Cuius ut inquit Liuius. Post occisos in Hispaniā Cn. & P. Scipiones, romano- rum exercitus ipse sibi ducem creauit L. martium Sertium

miſiſſimum, is martius hortaturus Romanos, ut pœnorum caſtra adorirentur noctu, inter cœtera) ut refert Lilius ſecundi belli punici libro 5. hæc dicit. Scio audax uideri conſilium, ſed in rebus aſperis ac tenuibus fortisſima quæque conſilia tutiſſima ſunt, qua ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus fueris, ne quicquam mox amiſſam quæris. Ergo pro milone) Ciceronis in ea oratione uerba ſic habent. Quem igitur cum ſumma gratia noluit, hūc uoluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, non dubitauit occidere præſertim iudices, cum honoris ampliſſimi contentio, & dies comitiorum ſubeſſet, quo quidem tempore (ſcio enim quàm timida ſit ambitio, quantaque & quàm ſollicita cupiditas conſulatus) omnia non modo quæ reprehendi palam, ſed etiam obſcure cogitari poſſunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectum.) Hac de re ita ipſe Cicero in ſecunda philippica, Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium ſœlix fuiſti, ne locis quidem respondebo; quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti. Erant quidem illa caſtra plena curæ, ueruntamen homines, quamuis in turbidis rebus ſint, tamen ſi modò homines ſunt, interdum animis relaxantur. Hic Priamus.) Carmen eſt ex ſecundo Aeneidos; Quin etiam hyberno.) Quarto libro Aeneidos.

DE CONNEXIS. Cap. XIX.

Connexa dicimus, quæ non circumſtant quidam rem, quemadmodum locus & tempus; ſed extrinſecus tamen in ipſam incumbere uidentur, ut diuitiæ connexa ſunt diuitiis; ſunt enim extra illum, habet tamen diues ab eis, quòd dicitur diues.

Sic &

Sic & coniugium in connexorum est numero, nam ut maritus quis dicatur non nisi ab uxore, nec quod uxor, nisi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis esse maritum, nonne est in eo quem uocamus maritum? sic et diuitem esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quo minus adiacentia uocentur ista? Haud difficile est uidere, quid inter ista, & adiacentia intersit. Quanquam aqua insit ei qui maritus est, maritum esse, ut ei quod calet, esse calidum, quod adiacens esse apertum est, tamen non solum calidum esse, sed & calor à quo calidum nomen accepit, inest rei quæ calet: ita non fit autem in marito, nam esse maritum inest ei, quem maritum dicimus, uxor tamen, à qua, habere quod maritus dicitur, nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est, à regno tamen quod est extra regem, ut rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoque differentia, quod in adiacentibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo quod denominatur esse, ut calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum, sublatum, nec perempto homine, sapiëntia, quæ in illo fuerat permanere nec res, nec nomen potest. In diuitijs contra, potest enim manere id unde diuites sumunt nomen, tametsi nemo sit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, si in nullius sit possessione, res ipsa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. Possunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proxima posita.

&

Et tanquam attingentia rem ; ut in aëre nebulosum
 dicimus & uentosum : in qua limosum, piscosum : sic
 in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusque
 generis item sunt, altum, humile, mons, uallis, tu-
 mulus, lacus : quorum nihil per se intelligi potest,
 sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore ho-
 minis, armatum, uestitum, præcinctum, calcea-
 tum dicimus, & sanguine conspersum, & luto ob-
 litum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa
 quæ uelut è regione, & de longinquo rem aspici-
 unt, ut sunt pleraque eorum, quæ non tam sensu
 possent in redeprehendi, quàm intellectu. Ut sunt
 quæ uel in possessione intelliguntur, ut diuitiæ,
 opes, regnum, imperium, potestas, dominium,
 seruitus, obsequium : quæque reliqua huiusce sunt
 conditionis, ut magistratus omnes, & omne id
 quo uel in homines, uel in res imperium ius ue
 habere intelligimur, & quæ aliam quandam con-
 iunctionem significant rerum. ut amicus, hostis,
 ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familia-
 ris. Sic coniugium, id est maritus, & uxor sic ci-
 uitas, id est consentientes cives, sic reliqua, quo-
 rumcunque cum sint in aliquo nomen, id ab alio
 tamen quod extra ipsum est oritur. Aequalitas,
 autem uel inæqualitas, ut sunt à philosophis defi-
 nita, differentium rerum eadem uel diuersa quan-
 titas ; ut tripedale tripedali comparatum, equa-
 le est ; & tripedale bipedali, & maiora mino-
 ribus sunt inæqualia ; similia etiam, ut dicuntur
 I diuersa

diuersa eandem habentia qualitatem, ut album al-
 bo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, ut
 sunt album & nigrum; hæc omnia huius loci pote-
 rant uideri, si acciperentur ueris, & his ipsis quibus
 comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ pro-
 priè essent connexa, & non imaginem potius con-
 nexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent quo-
 rum cum esset unum, etiam alterum esset. Nunc
 pro eo quod dicendū erat: minus potens potest, ergo
 magis potens potest: & , doctior huius rei nescit, er-
 go indoctior nescit; quæ sanè uera connexorum sunt
 nomina, pro eo nos dicimus: miles potest, ergo res
 potest: & præceptor nescit, ergo discipulus nescit,
 cum horum quoduis alterum possit sine altero esse,
 & rex potentior milite, & contra miles potentior
 rege, & discipulus præceptore, & eruditior discipu-
 lo præceptor esse possit. Sic etiam si dicatur: Anni-
 bal non potuit capere Romam: qui potentior fuit,
 ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere, nomi-
 na sunt connexorum ista, sed res nequaquam: non
 fuerunt enim eadem tempora Annibalis & Gotho-
 rum: quare cum simul non sint, similia sunt conne-
 xis, connexa non sunt. Si quis tamen ad legem quam
 prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argu-
 mentum. At cum rarissima hæc sit obseruatio, sint-
 quæ hæc reliquis eis quæ comparata dicimus, usu tra-
 ctatūque similia, in eundem cum illis locum contu-
 limus æqualia & similia, diuersaque istorum dissi-
 milia & inæqualia. Nam ea, quæ nos postea dice-
 mus

mus similia, separatim habent ab alijs accidentibus locum: non enim in hanc significationem similia dicuntur; quod cum dicetur de ipsis, non erit difficile perspectu.

Scholia in caput 19.

HABD difficile est uidere.) Duplex affert discriminē inter connexa & adiacentia. Alterum, quod in adiacentibus non modò ipsa denominantia, sed & illa quæ præbent rei denominationem, in re ipsa sunt; at in connexis id, quod causa denominationis est plane extrà rem est; alterum, quod in adiacentibus ea, quibus habet res ut denominetur, sine illa re esse non possunt, in connexis possunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc est. Aequalitas est rerum diuersarum eadem quantitas. Inequalitas est rerum diuersarum quantitas item diuersa. Similitudo rerum diuersarum eadem qualitas est. Dissimilitudo rerum diuersarum diuersa est qualitas. Hæc igitur omnia quoties hisce nominibus significantur, ex albo sunt connexorum. Sed fieri solet, ut quoties horum aliqua inter dicendum occurrūt, tū non his; sed alijs quibusdam nominibus utamur, quo fit, ut ad eum potius referenda sint locum, qui dicitur comparatorum, De quo pòst capite xxv. Et discipulus præceptorum.) Iuxta uulgatum illud, πολλοὶ μαθηταὶ ἰσχυρότεροι διδασκάλων, hoc est, multi discipuli præstātiores præceptoribus. Ad legem quam prædixi) ut scilicet potentior & imbecillior, sint. Vide Aristoteles lib. 2. cap. Enthymematum locis. Annibal non potuit capere Romam) Annibal quomodo relicta Capua exercitum ipsi Romanæ urbi admoerit, & abiecta rursus spe capiundæ urbis inde discesserit, explicat Titus Liuius secundi belli Punici lib. 6. Ergo Gothi) Ab his duce Halarico urbem Romā obsessam, captamque esse tradunt multi. Modum, ac feriem captæ urbis explicat Baptista Egnatius. Quoties aut, & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, I . 2 præter

præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona,
 Quin & hoc adiiciamus Gothos esse quos Prolo-
 mæus & tacitus γούτας uocant, iuxta Cimbricam Cher-
 fonesum, quam & nostra tempestate incolunt. Vide Pro-
 le. lib. 2. de insulis Germaniæ magnæ.

DE ANTECEDENTIBVS, CONSE-
 quentibus, & Adiunctis, quid Cicero, quid Boë-
 thius dixerit. Cap. XX.

N Olim quisquam credat me ignorare, propter
 hanc insolitam accidentis appellationem, quid
 vulgò hoc nominis philosophi significant: ut sic acci-
 dens id nonnunquam omne, quod non sit substantia;
 nonnunquam uerò, quod abesse rei & adesse, ut non
 corrumpatur res, potest: ut calor accidens est aquæ,
 potest enim adesse aquæ & abesse, ut tamen perma-
 neat aqua. Ego accidentia uoco in præsentia, quorū
 utrumuis & esse, & interire, sine alterius pernicie
 possit: quemadmodū dicimus in rebus accidere ea,
 quæ temerè, & nullo delectu aut prouidentia uiden-
 tur fieri. Ex qua significatione Seneca, inquit: Non
 accidunt (ut putas) omnia, sed eueniunt. Et Quin-
 tilianus in Aegro redempto: Poterā (inquit) nihil
 ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea
 quæ temerè & nulla sunt existendi necessitate con-
 iuncta, uocamus accidentia. Ea in quinque diduximus
 species, contingentia, pronunciata, nomen rei, compa-
 rata, et similia. Esse autē hæc omnia ex accidentium
 genere, hinc facile perspicitur, quod omnes hi lo-
 ci,

ei, non solum in ijs sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet, sed & in eis, quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contingentia uoco, ut iurgatum esse, antecedit quandoque eadem, & expalluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur eadem, utraq; uerò cædis sunt accidentia, quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit uenire. Nomina etiam rerum & pronunciata itidē de rebus, existentium non solum sunt rerū, sed & rerū futurarum, & earū quæ fuerunt. Similiter cōparationes similitudinesq; non modò ex ijs ducimus, quæ rebus coniuncta sunt, sed persæpè ex ijs, quæ præcesserunt, nonnunquam & ab ijs, quæ temporum ordine sequuntur.

Quoniam autē adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, aptissimum uidetur hic recensere, quid istis nominibus Cicero uoluerit accipi. Sanè ille non locum, non tempus, non connexa, non contingentia posuit inter locos, sed hæc omnia nomine adiunctorum complexus est. Ego de loco, tempore, & connexis, cū de illis dicerem, rationem reddidi. Contingētia uerò rectè illum locum, quem adiunctorū uocari Boëthius putauit, intra se claudere uidentur, quoniā eiusmodi sunt, ut esse cū re proposita & sine ea possint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta uocare, quoniam, ut modò ostendi, adiunctorum & antecedentium, & consequentium nomen, uelut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ ante-

cedentia & consequentia uocauerunt Cicerò; Quintilianus, & Boëthius, additaq; eis etiam repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quolitem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio facile tuetur, ut hæc ab alijs accepta, aliena quoq; tradarent fide. Boëthij certè non immeritò desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem uideri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis Topica ex Græcis Latina fecit, & in Ciceronis Topica ædidi commentarios, & quatuor Topicorum libros ipse conscripsit. In eorum librorum tertio de antecedentibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse esse ut aliquid sequatur, uelut cum dicimus, si homo est, animal est. Quod si uerū est etiam animal antecedens erit ad hominem. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est, erūtq; hunc inde, animal homini, & homo animali antecedens. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs, cum sit ex omnibus ferè locis tale aliquid sumere, quo posito, sit necesse aliquid sequi? ut posita definitione, sequitur definitum, posita specie, sequitur genus, posito toto, sequuntur partes & ad causas euenta, & ad euenta causæ, & ad omnes fere locos aliquid ceccessariò sequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedentium secernere, si sunt ea reliquis locis, non uni alteriue, sed propè omnibus communia? Præterea libet querere, an si dicam, homo est, ergo animal

animal est, sit ductum argumentum ab antecedentibus. Quod si aiat, haud uideo quod dicetur à specie ductum. Sed negat Boëthius, dicitq; solū ab antecedentibus sumi argumentum, cū per conditionem offertur, ut, Si homo est, animal est. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cū possit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non possit. Cū enim antecedentia aliter prominciari nequeant, quā quo pacto ipse præscribit, non poterit utique ex ipsis confici argumentatio. Nec enim est argumentatio, si homo est, animal est, sed pars solū argumentationis, quæ quidem, si addideris, sed homo est, ergo animal est, tum demum erit expleta. Deinde, cū locorum distinctio, pro diuersa habitudine rerum sumatur, quam accipiunt aliæ alijs comparatæ, ut animal homini comparatum, genus est, uirtuti uerò sentienti, subiectum est, corpori & anima, est totum. Cū ergo inter ista: si homo est, animal est, & homo est, ergo animal est, nullum sit rerum discrimen, quipotes fieri, ut dicantur è locis diuersis sumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur causa tradendi Boëthio ista hoc pacto. Dicā equidem. Vir ingeniosus, qui uidebat, si antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, non habiturum, se quo consequentia inueniret, undecunq; enim duceret argumentum, si necessario sequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici, non habebat ergo, quod à consequentibus uocaret. Instituit ergo ut.

antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronū-
ciarentur, & consequentia essent eadem illa, ma-
tato tantum ordine, & per contradictionem, & asse-
nerante prolata. Vt sit ab antecedenti, si homo est,
animal est, deinde à consequenti, sed nullum animal
est, ergo homo non est, fiatq; ex duobus locis argu-
mentatio una. Mibi persuasum est, multo aliter sen-
sisse Ciceronem, & voluisse ex antecedentibus argu-
mentationem duci, quoties. proposita conditionali-
ab eo quod per conditionem antecedens fecimus,
quo ordine propositum erat, duceretur argumen-
tum, ut si homo est, animal est, deinde ab homine
quod antecedens fecit, ducit argumentationē, quam
ab antecedente uocat, sed homo est, ergo animal est.
St cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione
consequens erat, duceret argumentationem, à con-
sequentibus uocabat, ut si homo est animal est ani-
mal hic est consequens, ducitur ergo à consequen-
ti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Ve-
rum ista, quomodocunq; libeat accipere, non loci
sunt, sed formæ argumentandi, cum non rerum in-
ueniendarum ratione, sed certa colligendæ argu-
mentationis lege constant. Repugnantia quoque
Boëthius noluit esse contraria consequentium. Sed
quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt,
per quot consequentia sparguntur, & ad certum ar-
gumentandi modum sicut consequentia trahuntur,
neq; suum poterunt proprium habere locum, & ad
iudicandum potius, quam inueniendū pertinebunt.

Nos

Nos ergo antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea distinguamus ordine: hocq; semel in omnes accidentium locos admonitum volumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quemque locum in querendo hoc ordine excutiendum esse, Fria autem nomina ista, quoties per se ponuntur, poterunt quidem & ad Pronunciata referri: sed accommodatissimè naturæ proprietatiqu; Contingentium accedent.

Scholium in caput. 20.

UT sit accidens id nōnunquā omne.) Accidens denotatissimū significat apud philosophos: Principio omne illud quod non est in genere substantiæ, quo intellectu accipiendum quod dicunt, nouem esse genera accidentium, quantitatē, relationē, qualitatem, actionē, passionem, ubi, quando, sitū esse, & habere. Deinde, id quod cōtingit eidem inesse & non inesse. Id hunc in modū finit Porphyrius. Συμβεβηκός δὲ ἐστὶν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τῆ ὑποκειμένου φύσεως. Accidens est quod adest & abest citra subiecti corruptionem. Horum ergo significatū neutro in præsentia utitur Rodolphus, uerum accidentia uocat res eas, quæ ita coniunguntur, ut seungi rursus possint, & utraq; esse sine altera. Ex qua significatione Seneca ait.) Seneca in libro unico de Diuina providentia: Fata, inquit, nos ducunt, & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentiū hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendum est, quia non ut putamus incidunt cuncta, sed eueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate singulorū uita distingui, summa in unū uenit

uenit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur. Rodolphus pro illo putamus, legit putas, & pro incidunt accidunt. Quatum lectionum utra sit emendatio, eius rei iudicium sit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet, quam incidunt, sed incidunt legit Brasimus. Et Quintilianus in corporis proiecti.) Id est, in declamatione ea, cui titulus est, Corporis proiecti.) Porro cum ex aliis quibusdam, tum ex hoc etiam loco facile perspectu est, Rodolphum hominem fuisse plurimam lectionis, & cum hæc scriberet, tum aut libros ei ad manum non fuisse, aut alio qui fiducia quadam insignis memorie illos non consuluisse. Quæ res esse solet in causa, ut homines alioqui longe doctissimi, uel in nominibus propriis, uel in librorum titulis, uel aliis quibusdam hisce non dissimilibus solem nonnunquam errare, ita Cicero ab Aiace ea apud Homerum dici ait, quæ non ab illo, sed ab Hectore dicta esse animaduertit. A. Gellius. Cui simile quiddam in eodem Cicerone deprehendit & Politianus Miscellaneorum cap. quinquagesimo tertio. Quibus non ita dissimile est id quod, hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem uerba Quintiliani quæ citat, non in Corporis proiecti, sed in ea declamatione posita sunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus est, Aeger redemptus, ubi hunc in modum orditur pater; Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullumque mihi reliquerunt impatientiæ genus aduersa, &c. Huius generis & illud, quod cap. 25. Sp. Melii nomen ponit, Pro Tiberii Gracchi, id quod facile animaduertet, quisquis legerit orationem eam Ciceronis in L. Catilinam, ex qua id exemplum depromptum est. Neque ita longe hinc dissidet, quod 2. lib. capi. 19. à Megara ea dici ait, quæ apud Senecam non ab illa, sed ab Amphitrione dicuntur. Quod genus & alia quædam lectori occurreretur, quem admodum suis indicabimus locis. Sane si quis censor accedet tam iniquus, qui eiusmodi erratula uehementius

hilus insectanda ac reprehendenda putet, ei hoc ego so-
lūm respondeo, homines indoctos ad isthunc errare mo-
dum nō scilicet. Sic & quæ contingentia.) Nota genus
locutionis. Neque enim uerbum ullum appositum est
huius nominatio contingentia, nisi quod singulis parti-
bus sua uerba apponuntur antecedit & consequitur.

Sic Virgilius, quanquam diuerso casu.

Protinus Orsilochem & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit

Loricam galeamque inter, qua colla sedentis

Inuenit; & laevo dependet parma lacerto.

Orsilochem fugiens magnumque agitata per orbem

Eludit gyro interior, &c.

Simile est huic illud, autore Macrobio etiam si Seruius
longum scisse putat hyperbaron;

Interea reges, ingenti mole Latinus

Quadrifugos inuehitur curtu, &c.

Quoniam autem adiunctorum, antecedentiū & con-
sequentium.) Principio explicemus quid sibi uelint hæ
uoces, ita plenius intellecturi, quorum tendat adol-
phus. Antecedens est, quo posito aliud quiddam neces-
sario sequitur. Consequens, quod necessum est esse, si id
cui consequens est precessisse constiterit. Ut, quam pe-
perisse constat, eam necesse est cum uiro consuetudi-
nem habuisse. Adiuncta sunt, quæ ita aut antecedunt
rem aliquam, aut sequuntur, aut cum ea cohererent, ut
nulla tamen præcedendi coherendiue aut sequendi in-
tercedat necessitas. Verbi causa, Cædem præcedere so-
let uerborum contentio, coherere, uel uox eius qui cæ-
dem fecisse arguitur, uel occisi uociferatio aut gemitus,
uel aliud quippiam hisce nō usq; quaque dissimile.
Sequitur, fuga, timor, latebri trepida ac inconstans re-
sponso, quorum omnium nihil est, quod necessitate
aliqua cum cæde iungatur, & tamen rarō ita quisquam
occiditur, ut nihil horum ei cædi adiunctum sit. Ergo
quæ adiuncta alii uocant, ea (quemadmodum diximus) adol-
phus, partim coniungentia, partim applicata uocat.

erat. Antecedentia autem, & consequentia non putat esse locos distinctos, eò quòd in omnibus prope-
modum locis talia quædam inueniri queant. Hæc rei
summa, in qua, ut quidem mihi uidetur, non pessime
Rodolphus, etiam si quædam obiter interserit, quæ mi-
hi haud dum satis probantur, quæ suis locis nõ dissimu-
labo. Contingentia uerò rectè illum locum quem ad-
iunctorum uocari Boëthius putauit, intra se claudere ui-
dentur.) Quemadmodum negari non potest, maximam
adiunctorum partem contineri, loco contingentium, ita
ne id quidem in dubium uocari debet, quædam utique
ex eis pertinere ad locum applicitorum quando hæc
quoque adiunctorum uocabulo à Cicerone comprehē-
sa fuisse ipse testatur Rodolphus. Boëthij, porro non
aliam ac Ciceronis de adiunctis fuisse sententiā, id uel
hinc liquet, quod is tertio Topicorum libro, ita imita-
tus est Topica Ciceronis, ut præter exempla nihil quic-
quam mutasse uideatur. Sed quæ antecedentia & conse-
quentia.) Duæ dialecticæ partes sunt, una inueniendi, al-
tera iudicandi. Prior inueniendi argumenti rationem,
ac locos tradit, ac proinde Topice dicitur. Altera for-
mas quasdam tradit argumentandi, quibus dijudicari ex-
pendique inuentum iam argumentum possit, nomina-
tur quæ *ἐπιτελεῖται παρὰ τὸν κρίνοντα* hoc est, à iudicando. Quæ igitur
à Cicerone, Quintiliano, & Boëthio, in locorum ex-
plicatione de antecedentibus, consequentibus, repugnā-
tibusque præcipiuntur, ea (inquit Rodolphus) ad poste-
riorem potius dialecticæ partem, quare non erant hæc
referenda inter locos. Sane Cicero ipse paulò minus in
hæc uidetur fuisse sententia, ut putarit ea quæ ab ipso de
his tribus dicuntur, magis ad explicanda formandaque;
quàm ad inuenienda argumenta pertinere. Verba eius
sic habent, Cum tripartite igitur distribuatur locus hic,
in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, repe-
riendi locus simplex est, tractandi triplex. Hactenus Ci-
cero. Verùm enim uero ut altius paulò hæc dissecutiamus.
adscribam huc uerba ipsius Rodolphi, ex cap. 22. de con-
tingen-

fingentibus, ubi inter alia multa: Nec est, inquit, inutile,
 etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse lo-
 cos, hoc est, aditus & uias unius inueniendæ rei, ut si mi-
 nus unus perducatur nos ad id, quod quærimus, altero ta-
 men tertio uel ceteris, aliqua parte præcedat hæc Rodol-
 phi uerba si uera sunt, quid tandem flagitii admisit Boë-
 thius, qui antecedentia quoque & consequentia una cum
 repugnantibus inter locos inseruit? An non hæc etiam
 uiam aperiunt, facilius inueniendi? Nonne multa sunt,
 quæ hac ratione facilius inuestigari queant, quàm si alia
 uia quærantur? Et ut missa faciam antecedentia & con-
 sequentia, certe repugnantia non uideo cur reiiciat Ro-
 dolphus, eo duntaxat intellectu, quo est hoc nomen
 usus Boëthius, uti paulò post dilucidius explicabitur.
 Quod si uerum est etiam animal antecedens erit ad ho-
 minem.) Hoc quàm sit uerum uiderit Rodolphus. Oni-
 nes certe confirmant, hominem esse antecedens ad ani-
 mal, nemo contra, animal ad hominem. Neque profe-
 cto uirium quicquam habet, quod affertur de omni ani-
 mali, quando fieri potest, ut idem diuersa ratione accen-
 trum, interim antecedens interim consequens esse di-
 catur. Ira homo est antecedens animalis; nequit enim
 homo esse quin & animal sit. Contra omne animal an-
 tecedens ad hominem, si quidem nullo modo fieri potest,
 uti omne animal sit, quin sit etiam homo. Ad hoc quo-
 pacto distinguetur hic locus ab aliis.) Respondeat (opi-
 nor) Boëthius, non se ire inficias, quin antecedentia &
 consequentia sparsa sint per locos ferme omnes, sed es-
 se quædam quæ facilius inuestigari queant, cum his si-
 gnificantur uocabulis, quàm si aliis eadem uocibus no-
 tarentur, atque hanc sibi causam fuisse, cur distinctum
 istis dederit locum, præsertim cum ne Rodolpho qui-
 dem displiceat, etiam si natura rei non cogat, tamen plu-
 reis esse locos, hoc est, aditus & uias unius reperiendæ
 rei. Quod si aiatur, haud uideo, quod dicetur a specie du-
 ctum.) Inuitus facio ut in ista inquiram scrupulosius,
 ac uelut cæcatoria quadam uirgula quadam noctem in uir-

ro hoc quo neminē ego, in hoc duntaxat argumenti ge-
 nere, maiorem meruisse laudem ausim contendere. Sed
 quem admodum in speciosis ferē corporibus solent ani-
 madverti, quædam quæ non displiceant ipsa quidem,
 at minus tamen placent quàm cætera; ita haud scio, quo-
 modo in uiris etiam quamlibet doctis, quædam tamen
 notari solent, in quibus etsi non alijs, tamen seipſis in-
 feriores esse uideantur. Et quid si (quemadmodum ait
 ille) quandoque bonus dormitat Homerus? Id quod
 hoc loco, ut si usquàm Rodolpho accidisse mihi uide-
 tur. Nam quod ait, non uidere se, quodnam argumentū
 ducatur à specie, si id quod affert, ex antecedentium lo-
 co ductum dicatur; hoc certè facile refellat Boëthius,
 si dicat non esse absurdum, argumentum idem ex diuer-
 sis produci locis, quod ne ipsi quidem Rodolpho displi-
 cere, paulo ante docuimus. Iam quod addit à Boëthio,
 magnæ infelicitatis damnari antecedentia, quod existi-
 marit perfectam inde depromi argumentationem non
 posse; hac parte tantum abest, ut subscribam Rodolpho,
 ut dem irer hominem alioqui longe diligentissimum hoc
 loco tam dissimilem sui esse potuisse. Certè Boëthius
 in ea plane opinione fuit, ut crediderit ex utrisque, tam
 antecedentibus quàm consequentibus, perfectam duci
 argumentationem. Ex antecedentibus hoc modo. Si pe-
 perit, cum uiro concubuit; peperit autem, ergo cum ui-
 ro cōcubuit. Ex consequentibus. Si peperit, cum uiro
 concubuit, non autem concubuit cum uiro, quare ne pe-
 perit quidem. Hæc exempla ipse ponit Boëthius Topi-
 carum differentiarum lib. 3. è quibus facilè perspectu est
 sententiam illius eandem plane esse cum ea, quam Ro-
 dolphus tribuit Ciceroni. Et ut semel dicam quod sen-
 tio, mihi aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex alijs
 quibusdam possum, quam cum hæc scriberet Rodol-
 phus tum Boëthij eum libros ad manum non habuisse;
 aut certe aliò festinanti, non fuisse tantum ocij, ut illos
 consuleret, quod cum ex ijs quæ dixi, tum uerò maxi-
 me ex ijs quæ continuo subiungam, patere potest, Rep-
 pugnantia

repugnantia quoque Boëthius inquit, uoluit esse contraria consequentium. Quid? unde isthæc Rodolphe? Boëthius certe repugnantia hunc in modum non finit, sed ordine contrario. Repugnantia, inquit, contrariorum sunt consequentia. Verò causa, contraria sunt dormire & uigilare, stertere dormientibus adiunctum est, quare stertere & uigilare sunt repugnantia. Rursus: Prudentia contrarium est imprudentiæ; fraudibus ac imposturis obnoxium esse imprudentiam sequitur; quo fit ut id repugnet prudentiæ, atque hoc intellectum cum sumitur nomen repugnantium, non uideo cur distinctum ac peculiarem habere locum ea non possint. Sed ut finiam aliquando, hi sunt errores dicendi; non tamen id genus errores sunt, qui inscitiam arguant, sed qui ex precipiti quadam festinatione profecti uideantur. Quanquam & aliud quidam hic mihi uenit in mentem, de quo postea ca. 27. Illud hic dicam, summam à me gratiam initurum, si quis secus habente ista ostenderit, quam uisum est mihi, quando nihil mihi tam cordi est, quam ut omnibus optime sensisse uideatur Rodolphus, cui ego uiro tribuo tantum, ut nunquam ipse mihi credam minus, quam quoties ab eo dissentire res cogit.

DE CONTINGENTIBVS. Cap. XXI.

Primum accidentium genus Contingentia diximus, quoniam circa rem contingant, id est, eueniant, ea quidem conditione, ut siue ista non eueniant, res existere, siue res non existat, ista euenire possint. Vt pallor ante ægritudinem. Nam potest quis pallere, ut non agrotet: & agrotare, ut non palluerit. Sic iurgium ante cadem: potest enim iurgatus quis esse, ut non occiderit, & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formosus frangi, & deformis potest esse

esse profusus. Miretur forte quis, cum uideat pallorem, ægritudinem, formam, luxuriam adiacentia esse, & iurgium & eadem actus, quare ea iam contingentia facimus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerunt hæc explicata. Non est ergo nobis ignorandum, locorum fines non tam pro rerum uarietate quàm ex seipsis accipiunt, quàm pro habitudine eorum quibus applicantur, distinguere. Sic candor, adiacens est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus & uias unius inueniendæ rei, ut si minus unus perducatur nos ad id quod querimus, altero tamen tertiò ue tentatibus, aliqua parte procedat. Differunt aut à cõnexis cõtinentia hoc pacto quod cõtinea uno significantur nomine, quod continuò uo prolutum est, & eam rem indicat in qua est, & id quod extra ipsam est, unde id oritur nomen. Nam cum diuitem dicit, accipis statim eum qui est diues, & diuitias à quibus diues uocatur: sic contra, in diuitiarum nomine ilicò & opes ipsas, & eum qui possidet, agnoscis. At in contingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, necesse est ut duo conseramus, quo ea intelligamus esse accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens uidetur: si seruum, connexum erit, si coniungas seruum astutum, contingens est. Et connexum connexo contingit, ut seruus diues. Et adiacens adiacenti, ut astutus medicus. Et in summa, quemadmodum prædiximus, omnia

nia

nia quaecunque huius sunt generis, ut alterum sine altero possit ultro citroque & perire. Non tamen hoc sic accipi uelim, ut omnia quaecunque sunt rei cōtingentia, conferre putem ad inuentionem, aut ad hunc locum credam pertinere. Nec enim excidit nobis id quod praediximus, non omnia probandis omnibus apta esse. Verum illa demum contingentia nostri sunt negotij, quae uelut indagine uestigiisque quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere, cuiusmodi sunt, uel unius efficientis facta, uel subiecti unius adiacentia, uel quae in eodem sunt loco, uel tempore uel quomodolibet aliquid commune inter se habent, quo denuo possit in aliud fieri transitio.

Apud Quintilianum itaq; in Mathematico, uiri fortis, hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum adfert futuri parricidij, quoniam utraque ais opus esse impetus & furoris cuiusdam, ut ambo unus animi possint uideri. Terentius quoq;: Non dubium est (inquit) quin uxorem nolit filius, Ita Dauidum modò timere sensi. Nam quid per se timor Dani ad nuptias filij, nisi id esset, quòd omnia communiter in ipsos consilio agerentur, & eadem oīa uellent atq; nollent? Huc pertinet etiam, quod solebāt qui accusabāt in foro quàm maxime premere uitam antea actam: quod non eò modò spectabat, ut inuidiam reo. conflarent, uerum quoniam uidebatur animus à quo illa fuerant profecta, nec à praesentis quoq; sceleris abhorre fide. Huius sunt generis,

neris, quæcunque sunt monstra ostentaq; rerum, ut defectus Solis, Lunaq;, & stellæ crinitæ, quæq; alia uel uideri solent, uel audiri; quibus insignium populorum urbiumue clades auguramur. Ita in cade uultus turbatior, implicati animi index, minæ, uitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine uerò, spontanea membrorum lassitudo, fastidium cibi, inquietudo peruigiliarum, quæq; reliqua huiuscemodi rem antecedunt. Ex adiunctis collegit Asdrubal apud Varum fluuium auctas esse copias Romanas, quoniam strigosiores equos, & ecloratiore uideret corpora. Annibal, etiam cùm exercitum admonisset urbi, nondum fractas esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra locauerat proscriptus sit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non esse cæci, aut solliciti percussoris uulnus: quoniam solum unum sit, certiorèque loco, quàm pro cæci, uel festinantis trepidatione factum. Cicero quoque Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam angustia rei familiaris prematur. Sic ex consequentibus ducitur, sceleris aliquos agitasse consilia, quoniam diducti non constiterint inter se uerbis: furtum, fecisse quoniam res inuenta domi ipsius, eadem admisisse, quoniam fugam, uel latebras, uel arma circumsperxit. Illa quoque inuicem dicuntur, id est, consentanea, uel uerisimilia, huius sunt loci, quale est, fortasse, quia lato sit pectore: & quia pauper sumptuose

sumptuose uiuat, furari, & si qua matrona sola per
uiam noctu pergat, mæchum expetere. Signa quoq;
nonnulla possunt huc referri, ut futura postiridie
serenitatis, uespertinus occidentis rubor, & sperata
sanitatis, oris exulceratio. Pleraque tamen uel ad
actus, ut uiuum esse, quia spiret, uel ad effecta, ut
ignem esse, quia sit fumus, referuntur. Quæ quidem
si magis latiusue pateant, quàm ea quibus adhiben-
tur, communi nomine signa uocantur, ut quod per-
cussus sit, quia cicatricem habeat, potest enim cica-
tricem, uel quia ceciderit, uel ex ulcere, habere,
& gravidam esse, quia tumescat uterus, quia uel
ueneno, uel morbo potest tumescere. Sin uerò uel
minus pateant, ut ignem esse, quia fumus sit: po-
test enim & sine fumo ignis esse, uel item ex æquo,
ut fætam esse, quia habeat lac, ταχυήρεια, id est, in-
dicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta
non putat habenda, quia nihil post se dubij relin-
quant. Quod quidem acutissimo uiro miror potu-
isse in mentem uenire. Ergo sibi nihil eorum, qui-
bus Mathematici inuenta sua colligunt, argumen-
tum esset, cum certis & de quibus ambigi non possit
rationibus omnia demonstrèt. Cumq; id agamus ar-
gumentando, ut quàm minimum dubitandi relin-
quamus locum, qui potest fieri, ut qui ad liquidum
indubitatumq; rem perduxerit, uideatur non esse
argumentatus? At nos incerta pleraq; pro manife-
stis argumenta sumimus, quanto melius igitur res
ipsa nostro, consuluit pudori, ut faciat ipsa per se fi-

*dem, ne cogatur in locum eius is qui dicit suo succent
rere mendacio.*

Scholia in caput 21.

¶ *pallor ante ægritudinem.)* Forte legendum, *pallor* ad ægritudinem, ad ægritudinem enim collatus *pallor* accidens est, ut *forma* ad *luxuriam*, quomodo si *persona* aut *reconferantur*, *adiacentia* sunt. Neq; tamen est diffidendum *Rodolphum* per cōtingentia facti aut prioris, aut præsentis, aut insequentis intelligere circūstantias, ut præcedentis ordiū ad insidias, *pallor* cōiuncti seu præsentis sit. Sic *forma* ad *luxuriam*. Id est, *luxum*, uicium oppositū *frugalitati*, ne vulgi more *libidinem* intelligas. Nec enim excidit nobis quod diximus.) Huius libri cap. 2. *Quintilianus* in *Mathematico*. Verba *Quintilianus* in eo loco sic habent, *Virum fortem dixit, & parricidam*. Vicina sunt hæc, etiā ut dissimilia, paria uiribus etiam ut mente dissentiant. Quid enim me aliud *notabilem* fecit in bello, quā quod non parco cædibus, cruore nō satior, exultans super stratorum corporū strages, palpantibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Et paulò post: *Crede pater, & parricidiū, tam facile est quā fortiter facere, cum utrunq; de fato est*. *Terentius* quoq;.) In *Andria*. Huc pertinet etiā, quod solebant qui accusabant in foro. Hunc morē accusatoribus fuisse tacile ostēdunt actiones *Ciceronis* in *Verrē*, & quod idem autor pro *Cælio*, plus operæ sumit in diluendis antea actæ uitæ criminibus, quæ in iudicium non ueniebāt, quā in eo, cuius gratia erat cōstituta quæstio. Huius generis sunt, quæcunq; sunt monstra ostentatq; rerum.) Ex his *Cicero* argumenta ducit in *Catilinam* inuestiua tertia. *Asdrubal* apud *Varū fluvium*.) Secūdi belli *Punici* anno 12. *Asdrubal* frater *Annibalis* cum ingēti exercitū in *Italiā* uenit, qui cum se fratri in *Vmbria* occursurum illi signi-
ficaret,

ficaret, easq; literas intercepissent Romani, priusquam ad Annibalem per latæ fuissent: Claudius Nero cōsul, non cunctandum ratus tempore tali, neq; expectandum decrevum Senatus, cum sex milibus peditū & mille equitibus noctu castra egressus, M. Livio collegæ sese coniunxit, ut nihil tale suspicantem ambo iunctis viribus aggredierentur Asdrubalem. Horū ergo coniunctionem subodoratus est Asdrubal ex ijs signis, quorum mentio nē facit Rodolphus. Qua de re Ita Livius eius belli lib. 7. Moram, inquit, pugnx attulit, quod Asdrubal proventus ante signa cum paucis equitibus, seruta vetera hostiū notavit, quæ ante nō uiderat, & strigiosiores equos; multitudo quoque maior visa est. Suspiciens id quod erat, receptui propere cecinit, ac misit ad flumen, unde aquabantur, ubi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui fortē adustioris coloris, ut ex recenti via essent, &c. Apud Varum flumen.) Apud Livium belli Punici lib. 7, fit mentio nō Vari sed Metauri: Alter, inquit, in destinatis iam inde ante animo lacebris subsedit, alter per uada nota tranavit Metaurum Strigiosiores.) Id est, ex haustos atq; macilentos. Annibal etiam cum exercitum admouisset urbi.) Hac de re hunc in modum Livius, secundū belli Punici lib. 6. Minuere, inquit, etiam spem eius & aliæ paræ magnæq; res, magna illa, quod cum ipse ad mœnia urbis Romæ armatus sederet, milites sub vexillis in supplementū Hispaniæ profectos audiuit, parva aut quod per eos dies eum fortē agrum in quo ipse haberet castra, uenisse, nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo est. Et Quintilianus, non esse cæci aut solliciti percussoris vulnus.) Locus est in Declamatione ea, cui titulus est, Paries palmarum. Cicero quoq; Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem nonnihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominum eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus omnes ferme illos egestate rei familiaris laborasse ostēdit. Nusquam tamen (quod sciam equidem) angustiam

rei familiaris in argumentū assumit, ut ostendat publicū aliquod malum illum meditari. Iam & quæ *ἐνὸς* dicuntur.) Cicero in Partitionibus, τὰ *ἐνὸς* uerisimilia uocat. τὸ *τιμῆριον*, propriam rei notam. Ea Quintilianus inter argumenta.) Quintilianus lib. 5. non tantum signa necessaria, sed ea quæ necessaria non sunt, esse argumenta negat, sed arguentis sane inualidis. Nam quod ait, ubi sint signa indubitata, ibi quæstio nem non esse, id ego iudico nō usquequaq; esse uerum. Tamen enim, postea quam ipsa cognita fuerint, nihil, post se dubitationis relinquant, tamē quamdiu iudex nondum de eis est factus certior, utiq; quæstio ac controuersia esse potest. Quod autē subdit, ne dubia quidem signa argumenta esse, propterea quod ipsa argumentis indigeant, id quoq; quā sit inualidum, liquere uel hinc potest, quod ex plerisque argumentorum locis eiusmodi quædam adduci solent, quæ parum habitura sint, uirium, nisi aliunde corroborarentur. Ergo sibi nihil eorū.) Sursum sibi dixit, ubi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset. Et Quintilianus inter argumenta.) lib. 5. cap. 1.

DE NOMINE REI, Cap. XXII.

Nomen quoque rei rectē mihi inter *Accidentia* conferri uidetur. Nec enim est aliud nomen, quā uox ad rem significandam consensu hominum instituta, quod, si quid aliud, uel maxime *accidentium naturam* habere manifestum est. Nam & rei antequam sit, & postquā facta est, nomen est, & aliud quoq; nonnunquam eiusdem rei nomen est, ut *Romulus* post mortem dictus est *Quirinus*; & apud *Poetas*, *Hippolytus*, postea quā redditus à *Palade* est uita, *Virbius*. Cicero quidem ab *Etymologia*.

gia, hoc est (ut ipse dixit) uerbum è uerbo, à ueriloquio, ut aptius & mollius putauit, à notatione, ut uulgò dicimus, ab interpretatione nominis, separatum locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo, & nonnunquam argumenta inde duci apertius est, quàm ut ostendendum sit. Vnde & multa in nomen Varris cauillatus est, & in Chrysogonum pro Sex. Roscio. Et facete dictorum crebra sumitur occasio: ut Augustus de eo, qui locum paternæ sepulture arabat, hoc (inquit) est patrem colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est uerus familiæ pater. Quod autem locum nomini inter ea quæ sunt in substantia fecerint, non uideo quam rationem sint secuti, cum rerum apud omnes gentes eadem si substantia, nomina diuersa. Quinetiam & apud eosdem populos, idem nomen, per sepe aliud apud maiores, aliud apud posteritatem significet. Vt latro prisco sermone, qui mercede militaret, significabat: Hostis, quod nunc peregrinus, & parricida, quisquis hominem necasset, hodie quid significant, nemo nescit. Ad hæc ut quedam interpretationes ueniant, ut toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex, ita pleræq; aut in aliquo non conueniunt, aut discrepant omnino. Prætorium à prætore dici manifestum est, tamen & in castris ubi consul tendebat, & in ciuitatibus item ubi ius reddebat, dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina si reddantur originibus suis, neutrum hodie, congruet ei quod significat, quo-

rum alterum à caudicibus, hoc est, tabulis ductum est: alterum arboris significat corticem; quòd his primum materijs rudis uetustas ad inscribendas litteras uteretur. Quamobrem cum ex his liquere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarem uerius magisq; è natura sua conuenire. Usus eius non simplex est; Quandoque enim ex ipsa uì, aut interpretatione nominis; Vt qui dicat, animam constare ex aere, quem inspirando haurimus; quoniam anima, quòd uentum significat, sit uocata. Sic pecuniam in instrumento domestico esse, quia ipsa instruatur domus. Alius est usus, cum ducimus ex ἐμπροσθεν id est, agnitione, uel (ut uulgò loquimur) ex equiuocatione argumentum. Vt expetendas esse humanitatis artes, quia nihil tam proprium sit hominis quàm ipsa humanitas. Et pessimè facere quàm plebem contra patres concitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis sit, quàm patrum. Et Isocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandum maximè, laudandamq; esse; eiusq; inter reliquà signum facit, quod uirtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum sit omniū. Facile est perspectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuersas flectatur significationes. Quod si occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captiosa fit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum persèpè euadit. Vt certam esse

esse progeniem 'Aeneae Neronem', quoniam patrem Aeneas sustulerit, Nero matrem. Sic & in eis quae paulò ante diximus, in quibus coledi & familiae nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod sustulisse dicitur) causam ridiculo praebent. Alius praeterea est huius loci usus, cum translato nomine deinde ducimus ex re, non quam in loco, sed quam propriè significat, argumentum. Quale est apud Ovidium; Quis enim celauerit ignem, Lumine qui semper proditur ipsa suo? Ignem pro amore posuit; deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio; Hisce ego dictis illam tibi tam incensam dabo, Vt ne restinguas, lachrymis si extillaue ris incensam pro irata dixit; deinde reliqua subiecit, uelut uere ardentem crederet. Ergo propter eas quas dixi causas, nomen ab eis quae in substantia sunt remoueri protulique iudicium meum, quorum diuersa si quis putabit accedere propius uero, nihil obstabit, quo minus non me, sed quae credat optima, sequatur.

Scholium in caput 22.

Romulus post mortem dictus est Quirinus.) Seruius Grammaticus Romulum ait dictum esse Quirinum, quod hasta uti solet, quae Sabinorum lingua curis diceretur, uel quia Graeci κοίραρον regem uocent Plutarchus in uita Romuli alias quoque causas quasdam nominis huius affert. Sed longum sit referre hic omnia. [Vide Ovidium Metamorphos. libr. xiii. Et apud poetas Hippolytus

Hippolitus.) Hunc ab equis discerptum Diana Aesculapij opera in uitam restituit, ac deinde Virbium quasi bis utrum iussit uocari. Autor Seruius super illud septimo Aeneidos.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius. &c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus est apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait, quod omnia uertat. interim malum sacerdotem uocari à Siculis, qui tam nequam sibi Verrem reliquisset. Et in Chrysogonum pro Sexto Roscio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc sunt; Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur, &c. Est autem Chrysogonus appellatus, quod aurum undecunq; patriat. Nam χρύσος aurum est, & γένεον fortune. Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat.) Hunc Vestium quendam fuisse author Macrobius libr. Saturnaliorum secundo, capite de iocis ac responsis Augusti Cæsaris. Et qui filios ex ancilla suscipiebat.) Hic quisnam fuerit haud dum legisse memini, iocus est in nomine patris, etiam si Rodolphus, non in patris, sed in familiæ nomine causam ridiculi inesse existimat. Quandoque enim ex ipsa ui nominis.) Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipso tumultus ostendit, tumultum sine bello esse non posse. Quoniam anima quod uentum significat sic uocata.) Virgi. in 8. Quantum ignes animæque ualent. Et Horatius: impellunt animæ linthea Tracæ. Dixit & Plautus. Ne quid emittas animæ. Id est, ne flatum uentris. Porro Diogenes fuit, autore Aristotele, qui censeret animam esse aërem. Ex homonymia.) Aristoteles in Categoriis, ὁμώνυμα φησι, ψήγεται, ὡν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τὸ ὄνομα λόγος τῆς οὐσίας ἑτέρως, id est, Homonymia, dicuntur quorum solum nomen commune est, ratio autem essentia, quæ secundum id nomē datur, diuersa. Est ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuersas significamus, ut taurus, gallus, aquila.

Expe-

Expetendas esse humanitatis artes.) Hæ sunt illæ ipse, quas ingenuas, liberalesque vocamus. Nam humanitas interim *φιλαθροπία*. Interim eam quam *παιδεία* Græci vocant, id est, eruditionem ac liberales disciplinas significat. Lege Gellium lib. 13. cap. 16. Plebem contra patres.) Patres qui fuerint apud Romanos, explicat T. Livius lib. ab urbe condita primo. Et Isocrates in Helenes laude.) Extat hodieque hæc oratio Isocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucensis. Certam esse progeniem Aenæ. Neronem. Suetonius autor est, posteaquam iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tum hos in illum uersus euulgatos fuisse: quis neget Aenæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrē. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositum humeris ex incensa iam urbe exportauit. Nero autem sustulit matrem, cum occidendi eius mandatum Auicero dedit. Apud Ouidium.) In epistola Paridis ad Helenen. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio se Naufistratam uxorem Chremetis ita incensurum ira, ut à marito ne lachrymis, quidem ac fletu ea ira restingui possit. Perstat autem poëta pulchre in eadem mesaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONUNCIATIS.

Caput XXIII.

Locum, qui sumitur ex eis, quæ quisquam de re proposita, uel dixit, uel (quod perinde est) sensit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero testimonia uocauit, Aristoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (si quicquam nobis possit
tantos

santos viros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant; & ab arte (quatenus ad nostrum utique institutū pertinet) non credidimus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quisquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, est elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Aristoteles, quique ipsum secuti sunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, lexemeruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitiis fecisse, qui conyiciamus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est quæcunque aliquis ea de re, de qua differimus, dixit sic accipiat, ut inter differendum tractantur à nobis, fideique paranda sunt instrumentum: non uideo qui minus ista contineantur arte, quam reliqua cuncta, quæ uel effecta sunt rerum, uel contingentia, & quibus argumenta sumuntur. Cumque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur; constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelem uero, quique alij autores ista tradidère, credo equidensensisse arte carere testimonia, non quatenus à differente confirmandis adferuntur rebus, sed ut ab eis ipsis quorum sunt testimonia, præsentem in rem dicuntur. Foro namque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sanè oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad differentis rationem pertinet, nec iam ut inueniendi argumenti locus

CUS

ens potest accipi, cum non dicentis arte, non argu-
 mentatione, sed etiam qui dixit tacente, hac peraga-
 tur probatio. Sic tormenta, sic chirographa, sic le-
 ges, sic plebiscita; quæ ad rem pertinent, non orato-
 ris expectant uocem, sed ipsi sibi iudices oculis, auri-
 busque faciunt fidem. Non magis sunt itaque disse-
 rendi artis ista, quam si quis cum multa se pro Re-
 publica pertulisse dicat, idque probare uelit, didu-
 ctu ueste, silens demonstret in aduerso pectore cicat-
 rices, & conspiciendum concionis oculis, id quod
 erat animis probaturus, ostendat. Quando uero
 in orationem sibi assumit ista, qui dicit, tum artis
 esse declarat eorum, qui uel in scholis eruditionem
 tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs dispu-
 tant, labor quem sumunt: quo uel confutent eos,
 qui diuersa dixerunt: uel eorum, qui secum sensere,
 uerba confirment. Quinetiam tradita sunt ab
 autoribus præcepta testium interrogandorum, &
 astruende testimonijs infirmandæque fidei, prout res
 poposcerit, ratio monstrata: & testium quoque edi-
 tæ seorsum interrogationes, & confutationes ipso-
 rum, & asseuerationes perpetuarum orationum mo-
 numentis comprehensæ. Qui potest ergo fieri, quod
 arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis,
 ut id esse possit ab arte semotum? Nisi sine arte
 credimus dixisse Lucanum; Quis iustius indu-
 at arma, Scire nephas, magno se iudice quisque
 tuctur. Vindex causa Dijs placuit, sed uicta Cato-
 ni; cum diuinum & humanum testimoniū pariter
 sit

fit una argumentatione complexus : Ad artem pertinent igitur (ut semel finiam) testimonia, quæ ex ipsis à dicente, non per ipsa fit à teste probatio . Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt, quæcunque Dei uel numinis uoce proferuntur : ut quæ per quietem, quæque locis sacris, aut uiris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam nonnunquam scelerum obnoxijis territamenta solent reddi, quæque item diuinarum rerum ministri sacerdotes uatesque uelut interpretes, & cælestium arcanorum conscij predicant . Humana sunt, quorum prima est à nobis origo . Quæ uel in scriptis sunt posita, ut chirographa, instrumenta, epistolæ, libri, uel in oratione, eaque uel libera, ut laudationes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta; & doctorum, clarorum, aut magnorum uirorum sententiæ, & rumor, famaque populi, uel in oratione expressa; aut religione, ut iurata; aut tormentis, ut quesita . Videtur hic locus similitudinem quandam habere illorū, quæ superius uocauimus connexa; quoniam ab oratione res uel dicta uel pronunciata dici potest; estq; extra rem oratio. Verum hoc interest, quod (quem admodum cum de connexis loqueremur diximus) necesse est, connexa si tueri nomen suum debeant, simul utraque esse; quod in pronunciatis non euenit; nam dicimus de re aliqua, quando non est ipsa; dicimus etiam ueluti de re, quæ tamen ipsa non modò non est, sed ne fuit quidem nunquam, nec unquam est

est futura . Quo facile perspicitur , & posse rem sine oratione , & orationem sine re esse , & pronuntiata rectè inter accidentia numerari . Itaque sunt etiam , & antecedentia pronuntiata , ut prædictiones uatum famæ expectatio . Et consequentia , ut rumor opinióque de rebus ad posteritatem diffusa . Et adiuncta , ut laus uituperatióque , extantium , & iacta in omnem partem de præsentibus uerba . Possunt etiam inter pronuntiata numerari quedam , quæ non in oratione , sed in re sunt posita , quæ quid dicere quis uelit , significat . Vt qui inter rogatus , qualis esset hominum uita , cum parum per se ostendisset subito abscondit , quod solum in eius locum fecit , quo uolebat breuem esse ipsam pronunciare . Et Tarquinius Superbus , cum eminentiora pauperum capita baculo decuteret , non dixit quidem , sed signo quocunque potuit pronunciauit , primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere . Nobilitas quoque huius loci esse poterit , quandoquidem non aliud esse uidetur , quàm uel maior uirtus , uel opes , uel res gestæ , fama hominum celebrata . Diuerbia etiam , ut : Ne quid nimis . Modus optimus . Tempori seruiendum ; quæque alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt & locum habent testimoniorum , non iniuria qui numerauerit in Pronunciatis .

Scholia

Scholia in caput 23.

Aristoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus, probationes inartificiales dixerunt.) Locus Aristotelis est lib. 2. Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani Institutionum libr. 5. capit. 1. Porro non sine causa ait, & itidem quâdoque Cicero. Is enim & si in Topicis hunc locum esse ait expertem artis, tamen 2. lib. 2. rhetoricorum diuersam est secutus sententiâ quo in loco sic habet: Accedunt autem ad coniecturam sæpè quæstiones, testimonia, rumores, quæ contra omnia uterque simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ commodum debet. Nam & ex quæstione suspensiones, & ex testimonio & rumore aliquo, pari ratione ut ex causa, aut ex persona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare, qui hoc genus suspensionum artificii non putant indigere, & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni coniectura præcipiendū putant. Si quis igitur testimonia.) Hoc dicit testimonia siue pronunciata bifariam considerari posse, primū, quatenus ab illis ipsis, quorum sunt, in rem præsentem dicuntur, hætenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde sumpta, suo accommodat proposito, quæ ratione utiq; & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilianum sensisse uerba seius plane ostendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, sic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque, aut aduersarii, aut eius qui ex diuerso agit, dictum aliquod, aut factum assumere, ad eorum, quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationū inartificialium esse arbitrantur, quod ea nō inueniret Orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nā testis, & quæstio, & his similia, de ipsa re, quæ in iudicio est pronūcians. Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicātur, nihil per se ualent. Sic Cherographæ.) Ad hunc modū ubiq; à Rodolpho

pho id scriptum reperitur per uocalem secundam, non primam, potest enim diphthongus a modo in secundam uocalem, modò in tertiam uerti, ueluti in *δαπνός*, & *πλά-*
~~τος~~ fit: dicuntur enim Latine platea & Darius uocali utrobiq; existente longa. Sic si quis diducta ueste silens demonstret.) Historia hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iustinum de Pisistrato lib. 2. qui hoc pacto tyrannidem inuasit. Quin etiam tradita sunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum, Quintilianus lib. 5. cap. 7. Nisi sine arte credimus dixisse Lucanū: Quis iustius induat arma? difficile iudicatu est (inquit Lucanus primo Pharsaliæ libro.) iuter iustius ad gerendū ciuile bellum arma induerit, Cæsar ne an Pompeius, cum magno uterque iudice causam suam tueatur. Cæsar enim causam nisi probassent dii ipsi, nunquā illorum benignitate uicisset. Contrà Pompeius, non modò approbatorem, sed adiutorem etiā habuit causæ suæ Catonem. Vicepsens, hominem tam integrum, prudentemq;, ut haud scias, huic ne an dijs ipsis credendum sit. Simile quiddam apud Ciceronem est pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur, causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset, nunq melior certe ea iudicanda est, quam etiam dii adiuuerunt. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnē profertur. Expressam, ad quam ui atq; coactione quadā compellimur. Fitq; hæc expressio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæsitam, quæ per quæstiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus
 L multa

multa Fab. Quintilianus lib. 5. circa principium. Ut quæ interrogatus, qualis esset hominū uita.) Multa apud auctores passim leguntur de fragilitate uitæ humanæ; dum alij bullam, alij fumi umbrā, alij somniū quoddam umbræ esse hominem dicunt, alij arborē folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio est apud Plinium in libro 7. Id de Pythagora proditum est memoriæ. Vide progymnasmata Aphthonij, capite *ἐπιχρῆας*. Et Tarquinius Superbus.) Historia est apud T. Liuium libro 1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) quæ & prouerbia, & adagia, & paræmias dicimus. Sed de his locupletissime Brasimus.

DE COMPARATIS, Cap. XXIIII.

Comparatio frequens est, & magno usui Rhetoribus locus. Paratus enim ferè *ἐξ ἂν* manu est. Et quoniam ex ijs sumitur, quæ non altè sunt erucenda, sed propemodum nota sunt, atq; conspicua, etiā expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non usquequaq; consentit usus. Namq; apud poëtas comparisonem uocant Grammatici, quam nos similitudinem dicimus, quale est: At ueluti magno in populo cum sæpè coorta est Seditio, & quæ sequuntur. Notus est enim apud Virgilium locus. At quam Comparationem nos, illi plerunq; Exemplum dicunt, quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sanè Exemplum inter comparata, sed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uerò uir amplissimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem
statum

statum Reipublicæ priuatus interfecit, L. uerò Cæsiliam, orbem terrarum cæde & incendijs uastare cupientem, nos Consules perferemus? quamuis enim illud, inquam, exemplum sit, non tamen istud quod subiiciemus dici poterit exemplum: Ego te consilem putem, cum tu me non pates consularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano, Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? similes, hoc tulisses? comparisonem fieri certum est, probare enim uult, quia aduersarius, nec si Tribunus fuisset, hoc conari, nec si miles, hoc perpeti uoluisset, ergo nec illum Tribunum, qui occisus est, id debuisse tentare, nec militem qui occidit, perpeti, exemplū uerò istud esse nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium: Capti; dolis lachrymisq; coacti. Quos neque Tytides, nec Larissæus Achilles, non anni domuere decem, non mille carina. Indignitas rei cōparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poëta, indignissimum fuisse, capi unius fraude & artibus eos, quos nulla uires superare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum, quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationē uocamus, cum duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis, ut Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo & Ciceroni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile: Exemplum est species quædam comparisonis. Est enim uel aliquid maius, uel par, uel minus quod ad imitandam, uitan-

dumue fumitar. Estq; ea nō solū huius loci, sed etiā
 à specie ducitur, ut apud Lucanū: Omnisq; potestas
 impatiens consortis erit. Subijcit: Nec longē factorū
 exempla petantur. Fraterno primi maduerunt san-
 guine muri. Romulus enim & Remus primi Romę
 reges, ostendunt regnum non posse in consortiū mit-
 ti. Et à coniugatis etiā prędiximus duci. Similia
 sunt, quando iunguntur aliqua, nō in tertio, quod sit
 ambobus commune (quemadmodum sit in compara-
 tione) sed utrunq; in singulis, quorum quemadmodū
 hoc in isto, sic illud se habet in illo. Ut si dicā, quem-
 admodum uascula oris angustī superfusam humoris
 respuūt copiam, sensim autem instillantibus replen-
 tur, sic tenera puerorum ingenia, grandia non perci-
 piunt, modica & uiribus suis apta commodius addi-
 scunt. Hic uascula oris arcti, & minora puerorum
 ingenia conferuntur, non in uno aliquo, sed illa in eo
 quod est, nō admittere ea, quę impetu superfundun-
 tur, hęc in eo, quod difficiliora subito nequeunt am-
 plecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus,
 aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut rex
 non potest, ergo nec miles: & ausus est uulnerare,
 ergo & maledicere. A minoribus, ut ē diuerso, mi-
 les potest, ergo & rex potest, & non est ausus male-
 dicere, ergo nec uulnerare est ausus. A paribus: ut,
 si potuit manes arcessere coniugis Orpheus: Si fratrē
 Pollux alterna morte redemit, quid Thesea magnū?
 quid memorem Alcidem? Ex his enim colligit Aę-
 neas, sibi quoq; ad inferos ius esse descendere, quo-
 niam

niam par illis, & mihi, inquit, genus à Ioue summa est. In inueniendis autem istis ad ea precipue respiciendum est, quæ eiusdem sunt generis, cum eo quod nostri est propositi. Neque enim quicquid quomolibet maius erit: nec si quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut si de eruditione queratur, non in hac parte rex maior erit plebeio, sed magister discipulo, & exercitatus rudi. Sic si queretur de regum viribus, non qui maius saxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborem, maior erit, sed cui opes ampliores, cui numerosior popularium manus. Cum dixerim autem comparisonem in uno fieri, quod sit comparatis commune, nolo quenquam id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria, ut si Didonē decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquam autem non in uno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi nis in singulis est posita, sed in communi quod ista coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quod uel Dido in Africa habitet, uel ipse Italiā petat, sed eò quod subiicitur apud poetam: Et nos fas extera querere regna. ut sit argumentationis huius iste uelut neruus. Didonem decuit peregrina regna querere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere classē Argiūm potuit, & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ast ego una cum gente tot annos Bella gero. Commune ambobus quo Iuno uititur, est ulcisci inimicos, ut si Pallas potuit ulcisci inimicos suos, & Iuno poterit.

Hippolitus.) Hunc ab equis discerptum Diana Aesculapij opera in uitam restituit, ac deinde Virbium quasi bis utrum iussit uocari. Autor Seruius super illud septimo Aeneidos.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius. &c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus est apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait, quod omnia uertat. interim malum sacerdotem uocari à Siculo, qui tam nequam sibi Verrem reliquisset. Et in Chrysogonum pro Sexto Roscio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc sunt; Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur, &c. Est autem Chrysogonus appellatus, quod aurum undecumque pariat. Nam χρύσος aurum est, γόνις foetum. Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat.) Hunc Vestrum quendam fuisse author Macrobius libr. Saturnaliorum secundo, capite de iocis ac responsis Augusti Cæsaris. Et qui filios ex ancilla suscipiebat.) Hic quisnam fuerit haud dum legisse memini, iocus est in nomine patris, etiam si Rodolphus, non in patris, sed in familiæ nomine causam ridiculi inesse existimat. Quandoque enim ex ipsa ui nominis.) Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipso tumultus ostendit, tumultum sine bello esse non posse. Quoniam anima quod uentum significat sic uocata.) Virgi. in 8. Quantum ignes animæque ualent. Et Horatius: impellunt animæ linthea Tracæ. Dixit & Plautus. Ne quid emittas animæ. Id est, ne flatum uentris. Porro Diogenes fuit, autore Aristotele, qui censeret animam esse aërem. Ex homonymia.) Aristoteles in Categoriis, ὁμώνυμά φησι, ψήγεται, ὡν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τὸ ὄνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id est, Homonymia, dicuntur quorum solum nomen commune est, ratio autem essentiae, quæ secundum id nomen datur, diuersa. Est ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuersas significamus, ut taurus, gallus, aquila,

Expe-

Expetendas esse humanitatis artes.) Hæ sunt illæ ipsæ, quas ingenuas, liberalesque uocamus. Nam humanitas interim *φιλαθροπία* Interim eam quam *παιδεία* Græci uocant, id est, eruditionem ac liberales disciplinas significat. Lege Gellium lib. 13. cap. 16. Plebem contra patres, Patres qui fuerint apud Romanos, explicat T. Lilius lib. ab urbe condita primo. Et Isocrates in Helenes laude.) Extat hodieque hæc oratio Isocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucensis. Certam esse progeniem Aenææ Neronem. Suetonius autor est, posteaquam iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tum hos in illum uersus euulgatos fuisse: quis neget Aenææ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrē. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositum humeris ex incensa iam urbe exportauit. Nero autem sustulit matrem, cum occidendi eius mandatum Auicero dedit. Apud Ouidium.) In epistola Paridis ad Helenen. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio se Naufistratam uxorem Chremetis ita incensurum ira, ut à marito ne lachrymis, quidem ac fletu ea ira restingui possit. Perstat autem poëta pulchre in eadem mesaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONUNCIATIS.

Caput. XXIII.

Locum, qui sumitur ex eis, quæ quisquam de re proposita, uel dixit, uel (quod perinde est) sensit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero testimonia uocauit, Aristoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (si quicquam nobis post
tantos

santos viros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant; & ab arte (quatenus ad nostrum utique institutū pertinet) non credidimus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quisquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, est elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Aristoteles, quique ipsum secuti sunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemerruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitiis fecisse, qui conyiciamus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est quæcunque aliquis ea de re, de qua differimus, dixit sic accipiat, ut inter differendum tractantur à nobis, fideique paranda sunt instrumentum: non uideo qui minus ista contineantur arte, quam reliqua cuncta, quæ uel effecta sunt rerum, uel contingentia, & quibus argumenta sumuntur. Cumque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur; constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelem uero, quique alij autores ista tradidère, credo equidè sensisse arte carere testimonia, non quatenus à differente confirmandis adferuntur rebus, sed ut ab eis ipsis quorum sunt testimonia, præsentem in rem dicuntur. Foro namque & civilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sanè oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad differentis rationem pertinet, nec iam ut inueniendi argumenti locus

CUS

ens potest accipi, cum non dicentis arte, non argu-
 mentatione, sed etiam qui dixit tacente, hac peraga-
 tur probatio. Sic tormenta, sic chirographa, sic le-
 ges, sic plebiscita; quæ ad rem pertinent, non orato-
 ris expectant uocem, sed ipsi sibi iudices oculis, auri-
 busque faciunt fidem. Non magis sunt itaque disse-
 rendi artis ista, quam si quis cum multa se pro Re-
 publica pertulisse dicat, idq; probare uelit, didit-
 etu ueste, silens demonstret in aduerso pectore cicæ-
 trices, & conspiciendum concionis oculis, id quod
 erat animis probaturus, ostendat, Quando uero
 in orationem sibi assumit ista, qui dicit, tum artis
 esse declarat eorum, qui uel in scholis eruditionem
 tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs dispu-
 tant, labor quem sumunt: quo uel confutent eos,
 qui diuersa dixerunt: uel eorum, qui secum sense-
 ro, uerba confirment. Quinetiam tradita sunt ab
 autoribus præcepta testium interrogandorum, &
 astruenda testimonijs infirmandaq; fidei, prout res
 poposcerit, ratio monstrata: & testium quoq; edi-
 ta seorsum interrogationes, & confutationes ipso-
 rum, & assueuationes perpetuarum orationum mo-
 numentis comprehensa. Qui potest ergo fieri, quod
 arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis,
 ut id esse possit ab arte semotum? Nisi sine arte
 credimus dixisse Lucanum; Quis iustius indu-
 at arma, Scire nephas, magno se iudice quisque
 tænetur. Victrix causa Dîs placuit, sed uicta Cato-
 ni; cum diuinum & humanum testimoni-um pariter
 sit

fit una argumentatione complexus. Ad artem pertinent igitur (ut semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis à dicente, non per ipsa fit à teste probatio. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt, quæcunque Dei uel numinis uoce proferuntur: ut quæ per quietem, quæque locis sacris, aut uiris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam nonnunquam scelerum obnoxys territamenta solent reddi, quæque item diuinarum rerum ministri sacerdotes uates quæ uelut interpretes, & cælestium arcanorum conscij prædicant. Humana sunt, quorum prima est à nobis origo. Quæ uel in scriptis sunt posita, ut chirographa, instrumenta, epistole, libri, uel in oratione, eaque uel libera, ut laudationes, res iudicata; dicta testium, pacta, conuenta; & doctorum, clarorum, aut magnorum uirorum sententiae, & rumor, fama que populi, uel in oratione expressa; aut religionem, ut iurata; aut tormentis, ut quæ sita. Videtur hic locus similitudinem quandam habere illorum, quæ superius uocauimus connexa; quoniam ab oratione res uel dicta uel pronunciata dici potest; estque extra rem oratio. Verum hoc interest, quod (quem admodum cum de connexis loqueremur diximus) necesse est, connexa si tueri nomen suum debeant, simul utraque esse; quod in pronunciatis non euenit; nam dicimus de re aliqua, quando non est ipsa; dicimus etiam ueluti de re, quæ tamen ipsa non modo non est, sed ne fuit quidem nunquam, nec unquam est

est futura. Quo facile perspicitur, & posse rem sine oratione, & orationem sine re esse, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque sunt etiam, & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum famæ expectatio. Et consequentia, ut rumor opinióque de rebus ad posteritatem diffusa. Et adiuncta, ut laus uituperatióque, extantium, & iacta in omnem partem de præsentibus uerba. Possunt etiam inter pronunciata numerari quedam, quæ non in oratione, sed in re sunt posita, qua quid dicere quis uelit, significat. Ut qui inter rogatus, qualis esset hominum uita, cum parum per se ostendisset subito abscondit, quod solum in eius locum fecit, quo uolebat breuem esse ipsam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora pauperum capita baculo decuteret, non dixit quidem, sed signo quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci esse poterit, quandoquidem non aliud esse uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res gestæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis. Modus optimus. Tempori seruiendum; quæque alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt & locum habent testimoniorum, non iniuria qui numerauerit in Pronunciatis.

Scholia

Scholia in caput 23.

Aristoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus, probationes inartificiales dixerunt.) Locus Aristotelis est lib. 2. Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintilianus Institutionum lib. 5. capit. 1. Porro non sine causa ait, & itidem quadoque Cicero. Is enim & si in Topicis hunc locum esse ait expertem artis, tamen 2. lib. Rhetoricorum diuersam esse secutus sententiā quo in loco sic habet: Accedunt autem ad coniecturam sæpè quæstiones, testimonia, rumores, quæ contra omnia uterque simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ commodum debet. Nam & ex quæstione suspensiones, & ex testimonio & rumore aliquo, pari ratione ut ex causa, aut ex persona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni coniectura præcipiendū putant. Si quis igitur testimonia.) Hoc dicit testimonia siue pronunciata bifariam considerari posse, primū, quatenus ab illis ipsis, quorum sunt, in rem præsentem dicuntur, hætenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde sumpta, suo accommodat proposito, quæ ratione utiq; & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilianum sensisse uerba seius plane ostendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, sic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque, aut aduersarii, aut eius qui ex diuerso agit, dictum aliquod, aut factum assumere, ad eorum, quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationū inartificialium esse arbitrantur, quòd ea nō inueniret Orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nā testis, & quæstio, & his similia, de ipsa re, quæ in iudicio est pronūcians. Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicātur, nihil per se ualent. Sic Cherographa.) Ad hunc modū ubiq; à Rodolpho

pho id scriptum reperitur per uocalem secundam, non primam, potest enim diphthongus a modo in secundam uocalem, modò in tertiam uerti, ueluti in *ἀπαρτος*, & *παρτός* fit: dicuntur enim Latine platea & Darius uocali utrobique; existente longa. Sic si quis diducta ueste silens demonstret.) Historia hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iustinum de Pisistrato lib. 2. qui hoc pacto tyrannidem inuasit. Quin etiam tradita sunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum; Quintilianus lib. 5. cap. 7. Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum: Quis iustius induat arma? difficile iudicatu est (inquit Lucanus primo Pharsaliæ libro.) uter iustius ad gerendum ciuile bellum arma induerit, Cæsar ne an Pompeius, cum magno uterque iudice causam suam tueatur. Cæsaris enim causam nisi probassent dii ipsi, nunquam illorum benignitate uicisset. Contrà Pompeius, non modò approbatorem, sed adiutorem etiã habuit causæ suæ Catonem Uticensem, hominem tam integrum, prudentemq; , ut haud scias, huic ne an dijs ipsis credendum sit. Simile quiddam apud Ciceronem est pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur, causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset, nulla melior certe ea iudicanda est, quam etiam dii adiuerunt. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnè profertur. Expressam, ad quam ui atq; coactione quadã compellimur. Fitq; hæc expressio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæ sitam, quæ per quæstiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus

L

multa

multa Fab. Quintilianus lib. 5. circa principium. Vt quæ interrogatus, qualis esset hominū uita.) Multa apud auctores passim leguntur de fragilitate uitæ humanæ; dum alij bullam, alij fumi umbrā, alij somniū quoddam umbræ esse hominem dicunt, alij arborē folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio est apud Plinium in libro 7. Id de Pythagora proditum est memoriæ. Vide progynasma nata Aphthonij, capite *ἀπὸ χρεῶν*. Et Tarquinius Superbus.) Historia est apud T. Liuium libro 1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) Quæ & proueria, & adagia, & paræmiæ dicimus. Sed de his locupletissime Brasimus.

DE COMPARATIS, Cap. XXIIII:

Comparatio frequens est, & magno usui Rhetoribus locus. Paratus enim ferè *ἐν τῇ ἀντὶ* manu est. Et quoniam ex ijs sumitur, quæ non altè sunt eruenda, sed propemodum nota sunt, atq; conspicua, etiā expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non usquequaq; consentit usus. Namq; apud poëtas comparisonem uocant Grammatici, quam nos similitudinem dicimus, quale est: At ueluti magno in populo cum sepe coorta est Seditio, & quæ sequuntur. Notus est enim apud Virgilium locus. At quam Comparationem nos, illi plerunq; Exemplum dicunt, quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sanè Exemplum inter comparata, sed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Cicero-
nem: An uerò uir amplissimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem
statum

statum Reipublica priuatus interfecit, L. uerò Catilinam, orbem terrarum caede & incendijs uastare cupientem, nos Consules perferemus? quamuis enim illud, inquam, exemplum sit, non tamen istud quod subiiciemus dici poterit exemplum: Ego te consulem putem, cum tu me non putes consularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano, Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? similes, hoc tulisses? comparisonem fieri certum est, probare enim uult, quia aduersarius, nec si Tribunus fuisset, hoc conari, nec si miles, hoc perpeti uoluisset, ergo nec illum Tribunum, qui occisus est, id debuisse tentare, nec militem qui occidit, perpeti, exemplū uerò istud esse nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium: Captiq; dolis lachrymisq; coacti. Quos neque Tytides, nec Larissæus Achilles, non anni domuere decem, non mille carina. Indignitas rei cōparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poëta, indignissimum fuisse, capi unius fraude & artibus eos, quos nulla uires superare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum, quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationē notamus, cum duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis, ut Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo & Ciceroni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile: Exemplum est species quaedam comparationis. Est enim uel aliquid maius, uel par, uel minus quod ad imitandam, uitan-

dumue sumitar. Estq; ea nō solū huius loci, sed etiā
 à specie ducitur, ut apud Lucanū: Omnisq; potestas
 impatiens consortis erit. Subjcit: Nec longē faciorū
 exempla petantur. Fraterno primi maduerunt. san-
 guine muri. Romulus enim & Remus primi Romæ
 reges, ostendunt regnum non posse in consortiū mit-
 ti. Et à coniugatis etiā prædiximus duci. Similix
 sunt, quando iunguntur aliqua, nō in tertio, quod sit
 ambobus commune (quemadmodum fit in compara-
 tione) sed utrunq; in singulis, quorum quemadmodū
 hoc in isto, sic illud se habet in illo. Ut si dicā, quem-
 admodum uascula oris angusti superfusam humoris
 respuūt copiam, sensim autem instillantibus replen-
 tur, sic tenera puerorū ingenia, grandia non perci-
 piunt, modica & uiribus suis apta commodius addi-
 scunt. Hic uascula oris arcti, & minora puerorū
 ingenia conferuntur, non in uno aliquo, sed illa in eo
 quod est, nō admittere ea, quæ impetu superfundun-
 tur, hæc in eo, quod difficiliora subito nequeunt am-
 plecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus,
 aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut rex
 non potest, ergo nec miles: & ausus est uulnerare,
 ergo & maledicere. A minoribus, ut è diuerso, mi-
 les potest, ergo & rex potest, & non est ausus male-
 dicere, ergo nec uulnerare est ausus. A paribus: ut,
 si potuit manes arcessere coniugis Orpheus: Si fratrē
 Pollux alterna morte redemit, quid Thesea magnū?
 quid memorem Alcidem? Ex his enim colligit Aea-
 neas, sibi quoq; ad inferos ius esse descendere, quo-
 niam

niam par illis, & mihi, inquit, genus à Ioue summa est. In inueniendis autem istis ad ea præcipue respiciendum est, quæ eiusdem sunt generis, cum eo quod nostri est propositi. Neq; enim quicquid quomodo libet maius erit: nec si quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut si de eruditione queratur, non in hac parte rex maior erit plebeio, sed magister discipulo, & exercitatus rudi. Sic si queretur de regum viribus, non qui maius saxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborem, maior erit, sed cui opes ampliores, cui numerosior popularium manus. Cum dixerim autem comparisonem in uno fieri, quod sit comparatis commune, nolo quenquã id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria, ut si Didonẽ decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquã autem non in uno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi vis in singulis est posita, sed in cõmuni quod ista coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quod uel Dido in Africa habitet, uel ipse Italiã petat, sed eò quod subiicitur apud poetam: Et nos fas extera querere regna. ut sit argumentationis huius iste uelut neruus. Didonem decuit peregrina regna querere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere classẽ Argiũ potuit, & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ast ego una cum gente tot annos Bella gero. Commune ambo quo Iuno uititur, est ulcisci inimicos, ut si Pallas potuit ulcisci inimicos suos, & Iuno poterit.

Causa uerò propter quam sic diducuntur ista potius, quam cōmune in utrisq; ponatur, non est negligenda nobis. Quamquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi rationē pertineat, in plerisque tamen præcipua est & acris in istis inuentio. Primum quod latius & minus dialecticè, hoc est, perplexè spīnoseq; dicuntur ista: & latitudine atq; diuersitate decorem quendam accipiunt, quod solum ferè sectatus uidetur Virgilius in exemplo, quod priore posuimus loco. Deinde, quod ea, quæ poterant alioqui parua fortasse uideri, explicatione quid in singulis intersit ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Ut in secundo exemplo, cū posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam monstraret, quasi turpe putaret querere maiorem se alterius Deæ conuicio fieri. At cum ad personam suā uenisset, non solum opposuit se Palladi, ut diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuum incedo regina, nec id satis putauit, addidit etiam, Iouis et soror & cōiunx, ut uel ex hac magnitudine sua admone-ret, minoris numinis, & uelut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est, funditus euertere classē Argiuorū quodq; plus sit, id unius solum Aiæ iniuria permotam fuisse, deq; ipso grauissimas sumpsisse pœnas, se uerò non unum odisse, sed gentem, neq; tamen euertere potuisse, aut pœnas sumere, sed etiam bellum cum contumaci genere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cū simpliciter
dice-

diceretur; P. Scipio rectè seditiosum cinem interfecit, ergo nos rectè interficiemus, paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & singula suo apparatu instruxit: P. Ergo Scipio cum Spuriū Melium mediocriter labefactantē statum Reipub. priuatus interfecerit, quid nos Catilinam, non statum Reipub. sed orbem terrarum, non labefactantem, sed uastare cupientem, non mediocriter, sed cæde & incendijs, eum nos, non priuati, ut Scipio, sed Coß. non interficiemus, sed perferemus? Si tamen hæc acrius intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis constare has argumentationes. Ut sint hinc ductæ à minoribus. Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo Coß. licebit. Hinc uerò ducantur à maioribus: Potuit obnoxam unius euertere classem Argium, ergo indignum erit me tot annos una cum gente frustrà contendere: Et potuit occidere Spuriū Melium minus obnoxium, ergo poterimus Catilinam sceleratissimum.

Scholia in caput 25.

VOCANT Grammatici.) Vide Iulium Rufinum de figuris sententiarum: item Diomedem lib. 2. Quam nos similitudinem dicimus.) Lege Quintilianum, cuius iudicio hic subscribit libro. 3. cap. 3. Ac ueluti magno in populo.) Ex primo libro Aeneidos. Qua similitudine aiūt Seruius & Quintilianus perfecti oratoris imaginem depinxit. Et ex sanè exemplum.) Lege Rodolphum libro. 2. cap. 18.

Quamuis enim illud apud Ciceronem.) In Catilinâ inuectiua prima. Sp. Melium.) Haud dubiè legèdum est, non P. Melium, sed Tiberium Gracchum. Huc enim occidit. P. Scipio, quemadmodum refert Plutarchus in uita C. & Tiberij Gracchorum. Sp. autem Melium, non à Scipione, sed à Q. Seruilio Hala interemptum fuisse, auctor est T. Lius lib. 4. ab urbe cōdita. Rodolpho ut omne pro nomine poneret, illud nimirum fuit in causa, quòd Cicero eodem in loco utriusq; cædis mentionem facit. Neq; enim opinor tam dementem fore quemquam, qui eiusmodi errata uelit assignare librarijs, quando eiusmodi esse non solent errores hominū indoctorum. Cui etiā accedit illud, quòd quemadmodum hoc loco, ita etiam post semel atq; iterū nomen. Sp. Melij, pro Tiberij Gracchi positum est, in erratis autem librorum summa inesse solet inconstantia. Ego te consulem putem, cū tu me non putes consulare?) Verba sunt magni illius oratoris L. Crassi, cui cū Philippus consul manū injici iuberet, ille reiecto listore, non es, inquit, mihi Philippe consul, quia nec ego tibi Senator sum. Auctor Valerius Maximus lib. 6. de libere dictis aut factis, & Cicero tertio libro de Oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum de uita Clericorum, eandem propemodum sententiam tribuit Oratori Domitio: Scitum est, inquit, illud Oratoris Domitij, Cur ego te habeam ut principem, cum te me non habeas ut Senatorem? Et Fabius libro octauo: Ego te consulem putem, cum tu me non putes esse Senatorem? Alludit eodem Cicero in secunda Philippica: Non tractabo, inquit, ut consulem, ne ille me quidem, ut consulare.

Et apud Quintilianum in Milite Mariano.) Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduersus Cimbros, eo tempore tribunus quidam militum, propinquus uel Imperatoris, pudiciā militi cuidam uolens eripere, interfectus ab illo est. Atq; hunc militē (ut Ciceronis uerbis dicam) ille uir summus, scelere solutū, periculo liberauit. Hinc ortum argumentum declamatoribus, pro reo illo

illo dicendi quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipsa Males Marianus inscribitur. Nam illud multo apertius apud Virgilium.) Secundo Aeneidos. Capi unius fraude & artibus eos.) Vnius, nempe Sinonis. Eos, Troianos. Exemplum est species quædam comparisonis.) De hoc rursus libro secundo, capite de cimoquarto. Sed etiam à specie ducitur.) Hic meminisse oportet illud, quod dictum est prius capite sexto, nempe quod attinet ad rationem, inveniendi, individua quoque species dici posse, quando eadem plane ratio est individui ad speciem, quæ speciei ad genus: Alioqui non facile intelligi potuerit, quo modo hæc argumentatio dicatur ducta à specie, Romulus remum fratrem Imperii consortem ferre non potuit, ergo nemo in summo imperio constitutus, patiens consortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliæ libro hæc sunt; Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas Impatiens consortis erit, nec gentibus ullis Credite, nec longe factorum exempla petantur. Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et a coniugatis etià prædiximus duci.) Suprà capite 2. ut si dicas, quæadmodum uascula oris angustis.) Ex Quintiliano libr. Oratoriarum institutionum 1. c. 3. ut quidem hodie libri eius in capita distincti sunt. Ducitur autem omnis comparatio.) Aristotelis lib. Rhetoricorum. 2. cap. 23. de Enthymematum locis. Item Cicero lib. 1. de Oratore. Ut si Didonem decet habitare Aphricam.) Aeneas Didoni apud Virgilium 4. Aeneidos inter cætera respondet in hunc modum.

Si te Carthaginis arces
Phœnissiam, Tyriæq; aspectus detinet urbis,
Quæ tandem Aufonia Teucros confidere terra
Inuidia est?

Sic etiam Inno.) primo Aeneidos. Cui similis locus est lib. 7. Aeneid. Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit, Concessit in iras, &c.) P. ergo Scipio cū Sp. Melli.) Hæc de re paulò ante in hoc ipso capite.

D E

OMnium locorum è quibus ducuntur argumen-
ta, nulli ferè minus est uirium contra reniten-
tem auditorem, quàm similitudini; ad eum uerò quò
spontè sequitur, docendumque se præbet, accommo-
dator nullus est. Aperit enim rem (si rectè ad-
hibeatur) & quandam eius imaginem subijcit ani-
mo; ut cùm assentiendi necessitatem non asserat, ad-
ferat tacitum dissentendi pudorem. Quapropter
ad probandum non ita crebrò, ad explanandum, il-
lustrandumque sæpè ab oratoribus, à poetis sæpius
adhibetur. Habet tamen per sæpè probantis speciè
similitudo, eo ipso, quòd rem qualis sit indicat. itaq;
cum legis Quintiliani illud, *Vascula oris angusti sis*
perfusam humoris copiam respuunt, sensim autem
influentibus; uel instillantibus etiam replentur; non
conficitur utique, debere propter hoc tenera puero-
rum ingenia pro modo uirium suarum doceri; sed
tamen conspiciendo quisque rem apud animum suū
sub hac imagine, persuadet sibi, aliter fieri non pos-
se. Apud Lucanum egregia uidetur similitudo pro
argumento posita.

Cæsaris an cursus, uestræ sentire putatis
Damnum posse fugæ? ueluti si cuncta minentur
Flumina (quos miscet) pelago subducere fontes;
Non magis ablatiis unquam decreuerit æquor,
Quam nunc erescit aquis.

Planum est uidere, si quis sic argumentetur, flumina

mina subdacta mari non minuunt ipsum, ergo nec uos deserentes Caesarem retinebitis cursum rerum suarum, frigidum esse & planè enerue argumentum. Quando uerò sumitur, non ad peruincendam rem, sed docendam, rapitque mentes ad se similitudo, non iam quisquis hæc audit, cogitat de Caesare uel militibus id quod sunt; sed in specie maris, Caesarem, in fluminum, milites capit; quodque in proprijs Caesaris militumque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatóque in alienam imaginem animo, uelut perspectum in similitudine accipit, & prorsusque sic esse, sibi ipsi persuadet. Quid sit similitudo, & quemadmodum distinguatur à comparatione, superius diximus. Quia uerò tota extra rem est, difficilior uidetur inuentu. Quod namque confertur, extra rem esse certum est; ut mare extra Caesarem, id etiam in quo fit collatio, extra est, cum (ut prædiximus) non in uno aliquo conferantur, namque incrementa & decrementa maris in Caesarem cadere non possunt, tametsi enim de utroque fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen una in utrisque est ratio istorum, sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas. Demus ergo si possumus, uiam aliquam quo paratius ista inueniri queant. Primum uideamus in re posita, cui similitudinem quærimus, quid sit id, quod exprimere similitudine uolumus, idque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur: Deinde rem quampiam quæramus, que habeat

beat in se aliquid, cui sit similis in ipsa uis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neque si primò non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus & alias. Non erit quisquam tam infelicis conatus, ut quamuis semel iterumue non succedat, tertio tamen aut quarto non eruat aliquid. Aperiamus igitur primum hac uia similitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere uoluit? nempe amplitudinem rerum suarum ex illis non pendere. In re quidem sunt Cæsar, & milites Cæsari deseruientes. Docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo querendum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deseruiret (quemadmodum laborabant milites) quod non crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus uerò milites contulit. Circumspiciamus aliud. Fortè tam omni ex parte accommodatum nõ inueniemus. Tenuis enim esset ingenij laus, si passim posset ex obuio sumi. Inueniemus tamen aliquid; Fingamus ut dicant homines admittere se nolle solè, sed lucis omnibus receptaculis occlusis exclusuros ipsum. Sic. n. quāquā ueneratio solis, quæ ex hominum usu tribuitur, sibi peritura sit; lumini tamen re uera maiestatique sue nihil decrescet. Sic ne Cæsari quidē quicquā de sua peribit amplitudine, licent deserant ipsum milites sui. Sed protinus à prioris similitudinis ut desiscimus,

mus, quòd, quemadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic nihil est, quòd homines afferant soli, nisi uelimus dignationem in eius locum recipere, & admirationem hominum. Queramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione? ut concutiendo statum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterant Cæsarem. Scrutemur aliquid, quòd sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illiduntur. Sed segnius illud, hoc uiuidius, ignem còtinenti uentis, & non decrescere, sed alii uidemus. Rursum milites quid prestant Cæsari? Ornant, quidem augentque decus rerum Cæsaris, ex illo tamen operis sunt ipsi, & dignitas, & singulorum magnitudo. Queramus quòd ornetur alio, & ipsum sustineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiamque ab ipsis habet, ex ipsa uerò herba recipiunt uigorē. Ita que in similitudinem transferimus, quemadmodum istas nō sine periculo suo reuelli trāsferriq; posset; terram uerò sua fœcūditate faciliē alias sibi ipsi herbas reddituram, sic Cæsaris militum defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites faciliē redituros. Sic etiam qui fœcundum agrum ignauia deferant, sibi quidem imminere egestatē, agrum celeriter allecturum suam bubertate qui colāt. Facile est uidere, has omnes similitudines eo ducere, quòd initio sumpsimus, nihil militum defectione Cæsari periturum de sua magnitudine, quæ eo latius diximus, ut uel ipsa eo ostenderemus quomodo cunque aliquam similitudinis inueniendæ uia. Mul-

tum

tum autem profuerit in hac re inueneri, quæ deo
tui similitudinem querimus per tropum (quæ trans
lationem uocamus) efferuntur. Dabit namque si
militudinem nobis sine cunctatione id, in quo trans
lata illa propria sunt uel natia. Ut si amorem quæ
malus sit, similitudine quæras effugere: uide quæ
de amore translatione soleant dici. Vulgò itaque
iam usurpatur, ardere quem amore. Paratam no
bis continuo similitudinem uidemus ab igne, in quo
uerus est ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam
dici partem potest licebit etiam ignis similitudine
ipsum laudare. Ut uel uituperando dicamus: quem
admodum omnia consumit ignis, ac destruit que
cunque complectitur: sic amorem mentiam nostræ
rum robur uiresque omnes consumere, & uelut in
cinerem redactas dissipare. Ut laudando; ut quem
admodum ignis rebus immistus, calorem ipsis uitæ
que præbet uigorem, sic amorem nobis industriam
strenuèq; agendi stimulos subijcere, nec quenquam
rem ullam rectè sine operis amore conari. Sic etiã
quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab
oneribus duci potest. Iam astrictos etiam amore di
cimus, similitudo à uinculis & compedibus sume
tur. Ita si insanire dicantur, furentibus; si consumi,
in ignem impositis; si languere, egrotantibus a simi
labimus. Contra uerò si laudare instituimus, simili
tudinem ab eis, quæ in laudem dicuntur trahemus:
ut tenacem esse amorem, solidum, non fractum, dul
cem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum

XXXX

antiquodque re uera inest, similitudo de promi. Delectus adhibendus, est, ut pro rei qualitate ipsam adoptemus. Vt si docere uolumus, aperta sit similitudo, si laudare, splendida: si uituperare, puenda: si rem attollere, magnifica. Liquidius namque oportebit rem quaque talem uideri, qualem imagine sua uolumus aliam esse monstrare. Dissimilium uero ita creber est usus. Quid sint autem, facile est deprehendere ex similibus. Non enim aliud est dissimilitudo quam contraria eius, quod ostendere uolumus, similitudo. Itaque & idem est eorum cum similitudine locus. Coniunxit utrumque Quintilianus. Non enim uox (inquit) illa praeceptoris, ut cana, minus pluribus sufficit, sed ut sol, uniuersis idem lucis, colorisque largitur. Tractatur uariè hic locus, & humerius, uel astrictius pro iudicio dicentis affertur. Poëtarum itaque nonnunquam fabulae, & illae quae uocant Aesopicas, latius nonnunquam narrantur, nonnunquam contra breuiter colliguntur similitudines; ut in Quintiliani illis exemplis. Sic, & Aeschines, qui cum Demosthenem diceret omnem in oratione fiduciam habere, tibi assimilauit eum quibus si collum dematur, reliquum corpus inutile est. Et ille contra: Aeschinem trutinæ similem, quæ à quacunque parte infunditur, eò inclinatur. Sumuntur autem utraque, & comparata & similia ex antecedentibus; consequentibus & adiunctis. Ex antecedentibus, An uir charissimus P. Scipio, & quæ sequuntur. Et, Pallas ne exurere classem. Ex

con

consequentibus, ut Euuentalis; Tantum igitur mi-
ros intra toga contulit illi nominis ac tituli. Notus
est locus. Comparat enim Ciceronis rebus Augusti
bella. Ex adiunctis. Si te Carthaginis arces Phœ-
nissam Lybicaque aspectus detinet urbis. Antece-
dentia uerò similia sunt, ut apud Ciceronem pro le-
ge Manilia, Medea, quæ membra fratris descripsit,
quod colligendis illis persequentem moraretur pa-
trem, assimilatur Luculli exercitus, opibus Mithri-
datis à persequendo ipso Mithridate distentus. Ad-
iuncta sunt, ut pro Roscio, auferes & canes qui in
Capitolio alebantur, ut fures detegerent; quibus ac-
cusatores similes dixit orator, ut nocentes in R. P.
ad pœnas scelerum dandas in ius uocarent. Ex con-
sequentibus Lucanus sumpsit, cum perturbationem
ciuitatis explicaret, confusione ea, quæ sit in fine
mundi rerumque omnium futura. Copiosi sunt hi
duo loci, & uulgi opinioni sensibusque aptissimi.
Nam ut comparatis facilius peruincuntur rudio-
res animi. (nec enim facilis quisquam credit, quàm
quodd iam in alio uidetur probasse) sic similitudo ad
explanandum est ipsdem maxime accommodata.
Hebetes enim mentes; & quæ in ipsas res penetra-
re nequeunt, ut quale sit quicque possint perspicere,
non alia re aptius, quàm imagine & figura no-
tiorum aliarum rerum, in id quod ostendere uolu-
mus ducuntur. Acriora ingenia uelut qui uident,
oculis sequuntur; contra hebetes, tanquam caci, ta-
ctu explorent iter oportet.

Scholia

Scholia in caput. 25.

Itaque cum legis Quintiliani illud.) Libro primo capite 3. Apud Lucanum.) Verba sunt Cæsaris ad milites Pharsaliæ lib. 5. Ardere quem amore.) Plutarchus; τὸ ἐρᾶν ποιεῖ θερμούς καὶ ἱλαροὺς καὶ διακεχυμένους; amor calidos efficit, hylares & effulos. Plautus in Menechmis. Ita mihi, in pectore atque in corde facit amor incendiū Nisi ex oculis lachryme descendant, iam ardeat credo caput. Terentius in Eunuchō; ex amore ardeo. Non enim vox illa præceptoris. Verba sunt Quintiliani, loco quem indicaui. Sic & Aeschines.) Aeschinis in Demosthenem uerba interprete Leonardo Aretino, sic habent. At cum uir totus ex uerbis compactus, atque his uehementibus & superflue laboratis, simplicitatem simulet, quis ferat? Cuius gulam si quis auferat, instar fistularum nihil reliquum erit.

Et ille contra, Aeschinem trutinæ similem. Equidem ubi Demosth. dixerit Aeschinem esse similem trutinæ, nondum usquam legisse memini in oratione pro Ctesiphone nominat eum (interprete Aretino; fabulam ac trituram fori, & uilissimum scribam. Item paulò post tragicam simiam, rusticum Oenomaum, oratorem ab surdum. Quod si quis ipsius Demosthenis uerba hac de re malit, ea quoq; ascripsimus. Εἰ γὰρ ἕκαστος (inquit) ἡ ῥα-
δαμανθὺς ἢ μίνως ἦν κατηγορῶν ἀλλὰ μὴ σπερμιόλογος, περίτριμ-
μα ἀγορᾶς, ὁ λειπρὸς γραμματεὺς οὐκ ἂν αὐτὸν ὁμαί τοιαῦτά ἐ-
πείν, οὐδ' ἂν οὕτως ἐπαχθεὶς λόγους πορίσασθαι, ὅσπερ ἐν τρα-
γῳδίᾳ βοῶντα, ὡ γῆ, καὶ ἦλκε καὶ ἀρετὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et post
in eadem oratione; Πονηρὸν ὧ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συνο-
φάντης εἶναι, καὶ πανταχόθεν βέσκανον καὶ φιλαίτιον, τὸ το δ' εἰ
καὶ φύσει χίναδος τ' ἀνδρωπίον, εἰσὶν ἐνδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγίης πεπρω-
τος ἐνδ' ἐλεύτερον, αὐτοτραγικὸς πῆθηκος ἀρουραῖος εἰνόμενος,
παράσημος ἡ τῶν.

Ex consequentibus, ut Iuuenalis.) Apud hunc poetam satyra octaua de Cicerone sic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi

M

Inue-

Inuenit quisquam sublimius? arma ramen uos.
 Nocturna, & flammis domibus templisque paratis;
 Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores:
 Ausi quod liceat tunica punire molesta.
 Sed uigilat consul, uexillaque uestra coërcet
 Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
 Municipalis eques, galearum ponit ubique
 Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
 Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
 Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
 Thessaliæ campis Octavius abstulit, udo
 Cædibus assiduus gladio, sed Roma parentem,
 Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et apud Ciceronem pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero ostensurus, cur adhuc periculosum ac magnum esset bellum Mithridaticum, rege fugato atque expulso: Primum inquit, ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodē Pontho Medea illa quondam profugisse dicitur, quam prædicant in fuga fratris sui membra in his locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse; ut eorum collectio dispersa, mærorumque patius, celeritatem persequendi retardaret, sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suum regnum cōgesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt diligentius, rex ipse è manibus effugit. Fabulam uide apud Ouidium, lib. 7. Metamorpho. & apud Ciceronem lib. 3. de nat. Deorum. Item Iuuenalē Satyra 6. & Senecam in Tragedijs. Adiuncta sunt, ut pro Roscio.) In oratione Ciceronis pro Sex. Roscio Amerino, ubi miris salibus defricatur accusatur & rutilius hæc quoque præter alia multa aduersus præposterōs accusatores dicuntur. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significant si fures uenerint. At fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium uenerint. Et quia id est

est suspicio. Sum, tamen si bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccet, quae est cautior. quod si luce quoque canes latrent, cum deos salutatū aliqui uenerint, opinor ijs crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Similima est accusatorum ratio, alij uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt, alijs canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria uobis praebere uidemus, uos autem maxime debetis in eo impetum facere qui merentur, hoc populo gratissimum est. Deinde si uoletis, etiam tum, cum uerisimile erit aliquem commisisse, in suspitione latratore, id quoque concedi potest, sin autem sic ageris, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo, ac tantummodo sine suspitione latrabitis, crura quidem uobis nemo suffringet, sed si ego hos bene noui, laceram illam, cui nos usque eodem inimici estis, ut etiam eos omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigetur, ut postquam neminem alium nisi uestras fortunas accusare possitis. Ex consequentibus Lucanus.) Libro Pharsalicae primo, non ita longe à principio. Reliquos uel Ciceronis, uel Virgilij locos iam ante indicauimus. Copiosi sunt hi duo loci, nempe comparatorum & similibum. Et certe nulli argumentorum loci crebrius inter dicendum incidunt. quocirca ut plenius à iuuentute intelligantur, & facilius usui quotidiano accommodari possint, operae precium mihi facturus uideor, si paucis eos illustrem exemplis. Cumque comparatorum locus sit triplex, à pari, à maiori, & à minori, ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A. P. A. R. I.

Cicero in Verrem; Si finem edicto praetoris afferunt Calendae Ianuarij, cur non initium quoque nascitur à Calendis Ianuarijs?

Idem primo Rhetoricorum; Nam si Rhodijs turpe non est portorium locare, nec Hermacleonti conducere.

Et pro Rabirio; O Dij immortales, haec est illa exoptata iudiciorum seueritas. Corruptores nostri causam dicunt, nos qui corrupti sumus, non dicimus?

M 2

quin-

RODOLPHI AGRIC.

Quintilianus lib. 5. Qui ob rem iudicandum pecuniā accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet.

Idem : Quæ pœna aduersus interfectorem patris iusta est, eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Atheniensis, cum ab Aristophonte proditiōis accusaretur, percontatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditurus esset Rempubicam? quæd cum negasset ille, quid igitur quod tu, inquit, facturum non sis, id ego feci?

A M A I O R I.

Cicero epistola quadā ad Metellum: Tu tuas inimicitias ut Reipublicæ donares, te uicisti, alienas ut contra Rempubicam confirmes, adducis? Quanquam hoc & à pugnantibus ductum uideri possit.

Idem pro Milone: Quem igitur cum omnium gratia uoluit, hunc noluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit scilicet occidere?

Eiusmodi est illud Medæ apud Ouid. Seruare potui, perdere an possim rogas? Et Aenæ apud Virgilium.

Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonanteis.

Accessitis scopulos, uos & Cyclopea fæxa

Experti, reuocate animos, mœstumq; timorem

Mittite; forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his uerbis planum facere Aeneas, non debere socios suos frangi rebus præsentibus, qui maiora grauioraq; iam pertulissent.

A M I N O R I.

Histrion quid deceat quærit, & non idem faciat Orator? Ex Cicerone de Oratore.

Quod si in ipso etiam corpore multa uoluptati præponenda sunt, ut uires, uelocitas, ualētudo, pulchritudo, quid ni idem in animis fiat, in quibus doctissimi illi ueteres cœleste ac diuinum quiddam inesse putarunt? Ex eodem, secundo libro de Finibus.

Demosthenes à cane, quomodo per littera exprimenda

da esset;discere non erubuit,& nos pudebit, si homines homine præceptare utamur? Ex Hieronymo aduersus Ruffinum.

Quid? an non uehementer absurdum illud, assuefacere pueros, ut dextera cibum capiēt, & si læuam fortè manum extendant increpare, at interim non prouidere illud, ut honesta suæq; ætati congruentia audiant? Ex Plutarcho de Educatione liberorum.

Serui (inquit Memmius Tribunus Pleb. apud Sallustium) ære parati iniusta imperia dominorum non perferunt, uos Quirites in imperio nati, æ quo animo seruitutem toleratis?

Sed horum plēna sunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite uigesimo quinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratione, interim à maiori, interim à minori duci uideantur. Verbi causa: Cicero in secunda Philippica; Quid indignius, quam uiuere eum, qui imposuit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit?

Hic si cōmittas Cæsarem & Antoniū, ducta fuerit argumentatio à maiori. Neq; enim aliud demonstrare uult Cicero, quam iure occidi potuisse Antonium, eo quod Cæsarem illo maiorem iure occisum esse, omnes faterentur. At si causas occidendi cōpares inuicem, iam contrario modo habebit: Est enim hæc uis argumentationis, Minor causa fuit occidendi Cæsaris, qui diadema sibi impositū reiecit, quā Antonij, qui illud imposuit, quare si illum omnes iure occisum esse fatentur, quid indignus, quam uiuere Antoniū illo longe sceleratiorē? Hieronymus aduersus Iovinianū; Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere non possit? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? Hic cōfert angelicam illam creaturam è cœlo lapsam cū genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rursum, uoca id maius more Aristotelico, quod est uersimilius, minus, quod uerò est dissimilius, iam cōtra à minori ducta erit. Si quidem minus erat uero cōsonum, altissimam illam sublimitatem cadere

posse, quam hominē, quocirca si illa cecidit, quid in cade-
re possit & homo? Atque hoc posteriori intellectu ferē
hisce nominibus utuntur, qui hodie Dialecticæ docent,
alii contra, priori. Ego utris potius accedendum sit, du-
bito placent certē mihi hac quidem parte utriq; , neque
ita magni referri puto, hinc an illinc ducta argumenta di-
cantur, modo inuenire ea discat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

quemadmodū dicere solebat Philoxenus, carniū sua-
uissimas esse eas, quæ carnes non sint, & piscium quoq;
eos, qui non sint pisces; sic in philosophia, ea cum pri-
mis ducunt ac alliciunt animos iuuenum, quæ neque
philosophicē nimis, neq; accuratē nimium tractantur.
Auctor Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ
proceres, imō uero extremi perditiq; gulones, cōuiuijs
adhibiti, emungere se in pultariis soliti erant, ut absti-
nentibus cæteris, soli epulis ampliter fruerentur. Ita ho-
die quidam studia liberalium artium docere aut scribo-
re ingressi, uocabulis sordidis. & ex intima plebeij ser-
monis ferē acceptis, sordant ac contaminant omnia, ut bo-
nis mentibus & prædatis ingenijs inde auersis, soli ipsi
rerum potiantur, & citra æmulum regnent, Ex Hermo-
lao Barbaro.

Fuit quidam tempore Alexātri Magni, qui eā longo
usu tenebat artem, ut ex certo interuallo grana ciceris
sine frustratione in foramen acus inféreret; qua re cām
confideret se placiturum regi, ac magnū aliquid ab illo
reportaturum, modio eius teguminis donatus est, digno
me hercules tali artifice præmio. Ita qui differendi artē
professi, secula iam aliquot, aliud nihil, quam nugacissi-
ma quædam & per manus tradita in scholis decantant
sophismata, nonne digni sunt, qui, non dico modio uno
aut altero, sed plaustris aliquot sophismatum, senes iam
onerentur? Erraui, honorentur dicere erat in animo. Ex
Quintiliano.

Ut in urbe defendenda nihil prodest, cæteras quidem
portas

portas omnes esse clausas, modo una aliqua pateat, per quæ hostes recipiantur in urbem; ita parum profuerit iuveni, si à cæteris uoluptatibus sese absteineat, dum ab una quapiã in profundum uiciorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poematis.

Quomodo in uiribus pampini & palmites esse solent in causa, cur botri subinde oculâtur, obumbratîq; lateâr; ita in dictione poëtica, propter circumfusa undiq; fabulas, multa non animaduertuntur à iuuentute, alioqui futura uel utilissima. Indidem.

Tanquam ille qui gallos infelicitè pinxerat, puero mandauit, ut ueros gallos quàm longissimè à tabula abingeret; sic adulator nihil æque timet, atq; ueri cuiuspiã amici accessum. Ex eodem de Dignoscendo adulatore & amico.

Cicero Familiariũ epistolarum lib. 5. In ludis Gymnicis, inquit, ipse erat præcones quoq; ipsos corona ante ludorum missionem donari, uerum hi, cum cæteris coronas imposuissent uictoribus, eorumq; nomina magna uoce pronunciaissent, sibi tamen alium adhibeant præconem, ne sua uoce ipsi se uictores esse pronunciarèt. Hoc modo & nos, aliorum quidem uirtutes pleno ore laudabimus, nostras eo usque in occulto finemus, dum alius quisquam existat, qui eas ab interitu uindictet, posterisq; commendet.

Idem post reditum ab exilio; Sed tanquã bona ualendo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægroto corpore fuerunt; sic patria cæteraq; fortunæ bona, desiderata magis, quàm quotidie præcepta delectant.

Dis simile est apud eundem Philippica tertia; Certus autem dies, non ut sacrificij, sic consilij expectari solet.

Verum hæc quis non malit petere ex Erasmo? Illud non indignum fortassis obseruatione, in quibusdam comparatis difficulter admodũ assignari posse aliquid utriusque cõmune, & in similibus interim facillime. Comparatio est illa apud Sallustiu; Maiores uestri parandi iuris,

& constituendæ maiestatis gratia, per sessionem armatâ his Auentinum montem occupauere, uos pro libertate, quam ab illis accepistis, non ne summa ope nitementi atq; eò uehementius, quod maius dedecus est, partem amittere, quàm omnino nō paruissē. Similitudo apud Quintilianum: Quomodo uulnus infligi citius potest, quàm sanari, ita reum facilius accusare est, quàm defendere. Et apud Ciceronem in Antonium: Vt Helena Troianis, sic iste Reipublicæ causa pestis atque exitij fuit. Hic si quis unum aliquid cōmune querat, non ne in exemplo Quintilianî commune fuerit utrisq; , facilius esse lædere, quàm mederi? & in Ciceronis, utrunq; exitij fuisse causam ijs; quibuscum degeret? Contra in comparatione illa Sallustiana non ita facile. Sed de his pro suo quisque arbitratu, ut uolet, statuatur. Ego dicere hoc ausim, in quibusdam nihil interesse inter similitudinem & comparationem, nisi tractandi rationem diuersam & diuersum genus elocutionis. Comparatio est, quàm modò ex Sallustio adduximus. Tractetur paulò aliter, & similitudo erit, nempe ad hunc modum: Sane quemadmodum maiores uestri Quirites, parandi iuris & constituendæ maiestatis gratia, per secessionem armati bis Auentinum montem occupauere, sic uos etiam pro libertate quam ab illis accepistis, summa ope niti debetis. Dissimilitudo est apud Liuium secundi belli Punici libro octauo, Quam compar (inquit Fabius Maximus ad Scipionem) consilium tuum parentis tui consilio sit, reputa. Ille Cōsul profectus in Hispaniam, ut Annibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam de prouincia rediit, tu, cū Annibal in Italia sit, relinquere Italiam paras, non quia Reipublicæ id utile, sed quia tibi id amplum & gloriosum censes esse. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationem, si mutatis paucis hunc in modum hæc efferantur? Quid? Pater tuus Consul profectus in Hispaniam, ut Annibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiā de prouincia rediit, & tu, cū sit Annibal in Italia, illam relinquas? Hæc ideo adscripti, ut diligenter

ligenter expendat lector, ecquid semper ea ratione distent similia à comparatis, qua distare ea ait Rodolphus.

DE O T P O S I T I S.

Cap. XXVI.

NON debeo cuiquam mirum uideri, si repugnancia (cùm superius non putauerimus ex Boëthij uel Ciceronis potiùs sententia inter locos ponenda) nunc ipsi uelut obliti nostri, inter locos numeremus. Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locum non esse: sed ostendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boëthio uisum est, ut esset repugnans, quicquid contrarium esset consequentis, non posse hoc pacto certum eis, & seiunctum ab alijs locum attribui. Repugnantiam autem in præsentia definimus, ut sit rerum per se dissidens habitudo, qua sit, ut alterum dici id esse quod alterum, non possit. Quòd autem (per se) addidimus definitioni, id eò pertinet, ut ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnans esse. Nec enim etsi dico Ciceronem non esse infantem, ideo infantem esse repugnans est Ciceronis: nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat id circo auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato est, alter negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugant esse infantem, & Cato

Eato uir bonus, cui repugnat item auarū esse. At
homo & irrationale repugnant, quoniam rationale
quod repugnat irrationali, in substantia est homi-
nis, ergo homo per se, hoc est, per substantiā suā, ab
irrationali dissiidet. Sic homo & uirtus repugnant,
quoniā homo per se existētiū generis est, uirtus uerò
inherētiū. Neq; n. dici pōt, homo est uirtus. Adeo-
q; longē magis repugnant, quantū ad se. i. ad substā-
tiā suā, homo & uirtus, quā homo et irrationale
Ista enim in proximo & sub eodem genere posita di-
stant. Utrunq; enim intra animalis est complexum.
At illa toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis
sunt diducta. Quod autē uulgò dicimus, non re-
pugnare homini uirtutem aut uicium, id in eam sen-
tentiam dicitur, non ut alterum dici possit id esse
quod alterum: sed quia nihil obstat, quo minus ines-
se alterum alteri possit. Repugnant autem, aut
unum uni, aut uni plura. Illa opposita, hæc differen-
tia uocamus. Et quæ nos opposita, Cicero con-
traria dixit. Boëthius commodius opposita pu-
tauit dici, quoniam ea, quæ tā uerba Græci uocant,
aptius contraria dicerentur, quæ Cicero quidem di-
xit aduersa. Vt cunque uocentur, haud multum in-
tererit; nos Boëthium, quando usus magis hunc in-
morem triuit ea nomina, sequamur. Opposita sunt,
quæ repugnant unum uni, sic, ut neque alterum de
altero, neq; ambo de tertio dici possant. Ea Aristote-
les ijs ferme uerbis diuidit. Alterū, inquit, alteri op-
poni dicitur quadrupliciter: uel ut quæ sunt ad ali-
quid

quid, uel ut contraria uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponitur, sicut duplū dimidio. Ut contraria, sicut malum bono. Ut secundum priuationem & habitationem, sicut cecitas & uisus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet, non sedet. Vtq; paucis dicamus, omnia aut relata sunt, aut contraria, aut priuata, aut contradicentia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sunt ea, quæ secundum hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur: Vt seruus, domini dicitur seruus; & dominus, serui dominus; sic pater, filij pater dicitur; & filius, patris filius; & totum dicitur partis totū; & partes totius esse partes dicuntur. Potest autem dubitatione dignum uideri, cum tantum unum uni dixerimus opponi; quō id constare possit in relatis, cum unius domini multos uideamus seruos, unius patris multos filios esse. Certum est enim, hunc patrem & hos filios relata esse, similiter hunc dominum & hos seruos. Sunt qui credant filios referri ad patrem, & seruos ad dominum multos ad unum, non quatenus multi sunt, uel hi singuli, sed quatenus cōmunis ratio est, unaq; in omnibus & filiorum & seruorum, quemadmodum in istis, patris & domini. Scotus oīem qui philosophiam traclauerunt, disputator multorū consensu acerrimus, uoluit, in patre quid multos haberet filios, multa proinde nōia, respectusq; esse patris; quēadmodū si iurisperiti patri suā in quēq; filiū describerēt, patriā potestatem dñi in quēq; seruū, propriū, discretūq; ius

ius mancipij. Sed reconditiora sunt hæc, neque nostra (quod aiunt) farraginis; ergo reliqua prosequamur. Contraria sunt opposita, quorum utrumque potest simul existere, & alterum sine altero esse: Vt calidum & frigidum contraria sunt, existuntque utraque simul. Quod quidem in contradictione fieri non potest, nec in priuatione; quorum si est alterum, non potest alterum esse. In relatis uero non potest alterum sine altero esse, non. n. potest esse dominus, ut non sit seruus, nec est diuerso seruus, ut non sit dominus. At calidum nihil repugnaret esse, ut non esset frigidum: nec nigrum, ut non esset album. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod id natum est habere; Vt cæcitas est defectus uisus, non in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quod natum est uidere. Sic mutum esse, non cuiusque est, sed eius, quod natum est loqui; & demens, eius quod sapere; & mortuum, eius quod uiuum esse posset. Contradicentia sunt, quorum negatur uno idipsum, quod est altero affirmatum; Vt sedere non sedere, currere non currere. Quod dicimus autem non negari uno idipsum, quod est affirmatum altero, hoc eò pertinet, nam si dicas hominem aliquem currere, & aliquem hominem non currere, non contradicunt ista: potest enim utrumque esse uerum; nam potest aliquis homo currere, ut Cicero; & simul aliquis non currere, ut Cato; uerum non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, necesse est idipsum neges quod affirmasti; ut quoniam dixisti aliquem hominem

minem currere, aliquem hoc est, nullum dicas currere. Estque ea perpetua & immota contradicentium lex, ut de omni re necesse sit uerè alterum dici, utraque de nulla.

Scholia in caput 26.

Cum superius non putauerimus) Libri huius capite 20. ad finem. Sed ostendere uolui, in eam conditionem quomodo Boëthio uirum est, &c.) Aliam esse sententiā Boëthij, quā refert Rodolphus, supra ostensum est. Non enim ait uir ille, repugnans esse, quicquid contrarium esset consequentis, sed quod esset consequens contrarij. Sed de hoc prius. Adeoq; longe magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia est inter hominem, & uirtutem, quā inter hominem & irrationale, propter eā quod homo & irrationale sub eodem genere, nempe animali, continentur, homo autem & uirtus, discreti diuersaq; genere sunt, siquidem homo substantia est, uirtus qualitas. Quod autē uulgò dicimus.) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare uirtutem, non hoc intellectu, quasi homo id esse possit quod uirtus, sed quā uirtus homini possit inesse. Iam aliud est, posse homini inesse, aliud, posse esse hominem. Et quæ nos opposita, Cicero contraria dixit,) Cicero in Topicis ita diuidit contraria, ut partim aduersa, partim priuantia, partim collata cum aliquo, partim denique negantia dicantur. Boëthius quarto Commentariorum libro, quos scripsit in Topica Ciceronis; Sed M. Tullius, inquit, nō tam proprijs nominibus, quā notioribus utitur. Ait enim contrariorum alia esse, quæ aduersa uocentur, alia quæ priuantia, alia quæ in comparatione sunt, alia, quæ agentia & negantia puncupentur. Sed quæ contraria nominat, opposita uerius dicerentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum melius susciperent nomen, quæ in collatione nominat, ea relatiua, uel ad aliquid certius uocarentur. Sed utatur nominibus ut uolet, dum res ipsæ certa

entis proprietatis suæ ratione signetur. Opposita sunt, quæ repugnant, unum uni.) Quomodo unum uni, cum ex sententia Aristotelis, malo, non tantum bonum, sed & aliud malum contrarium sit, cum uni timiditati non modo repugnet fortitudo, sed & temeritas? Quanquam, Aristoteles hac parte satis est uariis, ut qui in libris de cælo, unum uni aiat esse contrarium: in categorijs, uni interim plura. D. Thoms Aquinas, in ijs Commentarijs quos scripsit in libros de cælo, hunc nodum hisce uerbis dissoluit; Eidem, inquit, secundum idem. est unum tantum contrarium, nihil tamen prohibet, quin uni secundum diuersa sint plura contraria, sicut si sit idem subiectum dulce & album, contraria ei uidentur nigrum, & amarum. Sic igitur illiberalitati contrariatur uirtus liberalitatis, sicut ordinatum inordinato; prodigalitas autem, sicut superabundantia defectui. Hactenus recensuimus uerba illius. A Boethio opposita finiuntur hoc modo: Opposita sunt quæ in eodem, secundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemq; rem, simul esse non possunt. Ea Aristoteles ijs fermè uerbis.) *Craca, si quis fortè requirat, sic habent. Αἰτίαι δὲ τῶν ἐναντιῶν, τινὲς τετραχῶς ἢ ὡς τὰ πρότερον, ἢ ὡς τὰ τριτάτα, ἢ ὡς διπλοῦς καὶ ἑξῆς, ἢ ὡς κατὰ φασὶς καὶ ἀντιφασὶς. Potest autē dubitatione dignum uideri.) Non uideo equidem quid sit cui obiectio hæc magis opere moueat aliquem. Nam cum dicitur, unum uni opponi, id de speciali, non de numerali unitate accipiendum est. Ergo ut quis centum habeat filios, tamen quatenus pater est, uni tantum (de speciei unitate loquor) opponitur, nempe filio, siquidē omnes illi specie idem sunt, & in communi filii ratione conueniunt. Secus fuerit, si dicas patrem ea ratione qua parte dicitur, referri ad filium & uxorem, hic enim unum opponeretur duobus specie diuersis. Quemadmodum & Iurisperiti, patri suam in quenque filium describerēt patriam potestatem, & domini in quenque seruum, proprium discretumque ius mancipij.) De his lege institutionum Imperialium libro primo, capite de his qui*

sui uel alieni iuris sunt. Et. ff. eo. titulo, Item. C. de patria potestate. Atque fuit sane olim patri in liberos uitz necisque potestas, cui deinde potestati adeo derogatum est, ut ne libertatem quidem, nedum uitam liberis auferre patri liceret. L. libertati. C. de patria potestate. Quocirca supra etiam monuimus, cautius accipiendum esse id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, uitz necisque potestatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorum potestate in seruo, Caij iureconsulti uerba sic habent; Igitur in potestate sunt serui dominorum, quæ quidem potestas iuris gentiū est. Nam apud omnes perz quæ gentes animaduertere possumus, dominis in seruos uitz necisque potestatem fuisse, & quodcumque per seruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub Imperio Romano sunt, licet supra modum, & sine causa legibus cognita, in seruos suos scire, &c. L. prima. ff. eo quem diximus titulo. Neque nostræ, quod amine farraginis.) Materiz, propositi, instituti. Contraria sunt) Contraria, inquit, sunt repugnantia ea, quæ in diuersis subiectis uno eodemque tempore inesse possunt, & alterum subsistere in rerum natura potest, etiamsi non sit reliquum. Distant ergo contraria à relatiuis, quod ea eodem tempore, aut esse ambo, aut non esse necessum est. Distant etiam à priuantibus & contradicentibus; quod contraria eodem tempore esse in diuersis possunt contradicentia & priuantia non possunt. Nam in eodẽ ea subiecto simul inesse nequire, id planum est, at cum diuersis subiectis accommodantur, iam desinunt esse contradicentia & priuatiua. Neq; enim philosophari & non philosophari contradicunt, si ad Platonem unum, alterum ad Demosthenem referatur. Et excitas illa Democriti, non fuit priuatio uisus in Lynceo. Secus habet in contrarijs. Nam ea retinent nomen suum, etiam cū in diuersis reperiuntur subiectis. ut dulcor & amaror, etsi alterū in melle, alterum in felle sit, dicuntur nihilominus esse contraria. At. n. quo inquires, pacto ait cōtraria alterum

RODOLPHI AGRIC

sum sine altero esse posse, cum Aristoteles secundo libro de cœlo confirmet, terram non posse esse sine igni, eo quod necessarium sit, contrariorum aut utrumque esse aut neutrum? Sane quæ Aristoteles eo in loco dicit, ea in solis elementis locum habere, vel hinc liquet, quod idem air in categorijs, posse alterum ex contrarijs esse, ut non sit reliquum, Et quid uetat sanitatem sine ægritudine esse? quid sine nigro album? quid fortitudinem sine timiditate? Cicero in Rhetoricis contrarium finit hoc modo, Contrarium est, quod positum in genere diuerso, ab eo cui contrarium esse dicitur, plurimum distat, ut frigus calori, uitæ mors. Hodie uulgus ea sic finit. Contraria sunt, quæ sub eodem genere posita plurimum a se inuicem distant, & eidem subiecto quod modo eorum sit capax, uicissim insunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterum eorum insit à natura.

DE DIFFERENTIBVS.

Cap. XXVII.

Differentia sunt, quæ sic repugnant, ut non certo ductu unum contra unum dirigatur, sed satis est substantijs inter se esse dimota; Vt Cicero & Cato differunt, quoniam non est Cicero quod Cato; non tamen sic differunt; ut calidum & frigidum; calido enim nihil opponi potest aliud, quod eodem modo cum ipso quo frigidum pugnet; at quemadmodum Cato à Cicerone distat, sic etiam Scipio, sic Lælius, sic quemcunque alium hominem sumas, distabit. Quapropter neque colores, quos medios uocant, contrarij inter se erunt. Quemadmodum enim flammæ caruleo, sic etiam Indicus, & ruber & uiridis distant;

distant: & potest ex quolibet colore in quemvis, &
 per quemlibet ex albo in nigrum fieri transitus. Si-
 militer saporum etiam diuersæ species contrariæ nō
 sunt, sed uerius differentes. Sic quæcunque alia sunt
 multæ species, sub uno genere comprehensæ, non ma-
 gis censendæ sunt contrariæ, quàm iusticia, tempe-
 rantia, fortitudo, reliquæque species uirtutum. Dif-
 ferunt autem omnia, aut solum ut singula; ut sin-
 guli inter se homines singuli equi, & quæcunque in-
 diuidua sub una continentur specie. Aut species:
 ut quæcunque indiuidua sub diuersis sunt specie-
 bus, uel ipsæ inter se species diuersæ; ut hic homo-
 & hic equus, & homo & equus. Aut genere: ut
 quæ diuersorum sunt generum, ut uir is & equus:
 quorum hic animalis est species, illa plantæ, & ipsa
 quoque genera diuersa, ut animal & plantæ. Possu-
 mus addere istis ea, quæ prædicamentis differunt, ut
 homo & candor, quorū homo substantia, candor est
 qualitas. Quæcunq; ergo prædicamentis differunt, ge-
 nere differunt: & quæ genere etiam & specie: & quæ
 specie, singulatim differunt. Contra, quæcunq; singu-
 la sunt eadem, hoc est, quæ numero una dicuntur, etiā
 specie sunt eadem; & quæ specie, ea genere: & quæ
 genere, prædicamento quoq; sunt eadem. Quo fit,
 ut maxima differentia, & minima unitas sit in præ-
 dicamento; contra minima differentia, maxima uni-
 tas sit in singularibus. Quorumtunc; autem duorū,
 alterum de altero negatur, ea ut minimum singula-
 rim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim

N autem

aut quenkū sefellerit nominis huius ambiguitas ;
 qua dicimus aliqua singulatim uel numero eadem
 esse, uel differre . Quandoque enim aliqua numero
 eadem uocamus , quantum ad substantiam suam
 pertinet : ut idem numero dicimus hominem & ani-
 mal rationale, quoniam eadem est utriusq; substan-
 tia : & Ciceronem unum numero dicimus, quoniam
 nulla est ipsius ad seipsum differentia . Quandoq; u-
 rō denominatione dicimus eadem , ut idem numero
 dicimus Ciceronem & eloquentem , non quod idem
 sit Ciceronis & eloquentia substantia, sed quod in-
 sit Ciceroni eloquentia, atque ob id, idem & Cicero,
 & eloquens uocetur . Verū in presentia de eis so-
 lum dicimus , quæ substantijs eadem sunt atque dif-
 ferunt , quoniam denominatione idem differens &
 se dici potest : ut Cicero uir ; & Cicerone puero, non
 substantia , sed ætate differt : & contra , quæ maxi-
 mē differunt , denominatione eadem dicuntur , ut
 idem & homo, & musicus, & pater dicitur , cū sub-
 stantijs hæc tria & predicamento differant . Sand-
 omnia argumenta huiusmodi ; In foro est , ergo non
 est ruri . Et illo tempore factum est , ergo non est hoc
 tempore factum . Et mea res est , ergo non est tua .
 Et huius est filius , ergo non illius ; ad hunc locum
 rediguntur . Quoniam enim ea natura est rerum , ut
 tantum unum aliquid istorum de re dici possit, (nec
 enim potest aliquid nisi in uno loco esse , nec nisi in
 uno tempore factum esse, quæq; reliqua similis sunt
 conditionis) ergo cū unum aliquid de re affirma-
 ueris ,

ueris, reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortasse, cui uideatur neq; repugnātia ab alijs locis, neq; ipsa quidem inter se opposita & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod posterius sumpsimus, pater et filius quæ relata sunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo est, qui dixerit ista non esse differentia. Deinde priuantia quoq; & contradicentia, eam eadem esse nō possint, differant necesse est. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filiū numerauimus inter connexa, & partium & totius sui sunt loci, ita etiā homo & equus species sunt, & animatum & inanimatum propria: ut uideatur (id quod antea in Boethio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim uera esse quæ contrā dicuntur. Verū non ob id efficitur, ut perturbentur loci: quod facile uidebit, qui meminerit eius quod diximus etiam antè: locorum discrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per se quæque accipi, quā ab habitudine, quam sumunt inter se comparata. Quod itaque ad opposita & differentia attinet, certum est contraria specie inter se differre, & relata quidem quomodo differant, bene temerè affirmauerim. Verū utcunque sit, cum certa inter se lege differant, ut uni tantum unum opponatur, opposita dicimus ea, propter certam & designatam ex natura sua repugnantiam, quæ

uelut singula è regione alterum contra alteram certo sunt structu locata : Pater itaque & filius, opposita sunt inter se comparata : comparatus autè quantum ad substantiam suam, pater domino, filius seruo, non opponi dicetur ista, sed differre. Sic calidum & frigidum inter se contraria sunt : calidum & dulce, frigidum & humidum, differentia. Relata igitur & contraria (ut dicimus) quanquam inter se comparata opponi propriè dicantur, differunt tamen etiam, sed opposita potiùs dicuntur, quòd certioris est & acrioris repugnantia nomen. Contradicientia autem & priuantia differentia nomen non accipiunt. Cùm sit enim differre dictum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri : at contradicientia & priuantia, una quidem parte res sunt, ut uisus & sedens : alia parte tantum negationem rei significant, ut cecitas & non sedens. Nò magis ergo possunt ista inter se differre, quàm (quòd dici solet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile ijs, quæ dicta sunt, fuerit, quòd responderi possit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, uel saltem sic, ut non componantur inter se, & uel alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo : hoc enim modo suis quæq; redduntur locis. At cùm uel in tertium aliquod incidunt, uel alterum de altero dicitur repugnantia, sunt, huiusq; loci propria sunt. Totum itaque & pars, pater

pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertia aliquo, nequaquam repugnant, quippe quorum alterum altero constat, neque sine altero vel fieri possit, vel esse, cum uerò quis dicat (exempli causa) irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctamq; esse animam, certum est repugnare, ista, quòd idem totum esse faciant & partem. Sic album et nigrum quibus iusunt cōparata, non contraria sunt, sed adjacentia. Sic currere non currere, non contradicunt, sic quiescere & moueri, non priuatiuè repugnant, si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen præterendum non est, contradicentium priuatorumque partes eas, quæ negant, non posse in alium conferri locum. Cum enim negatio, non significari, non intelligi sine affirmatione possit, semper repugnantiam eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere nanq; sine cursu, nec cæcitas sine uisu, intellectu comprehendi nequit. Cumq; negationem significant semper in eis & negatio & cursus uisusq; intelligitur: habentq; uelut innatam quandam in se repugnantia ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiuè repugnant. Habent autē hi loci proprium hoc, quod non potest ex ipsis quicquam confirmari directè, sed è diuerso, ut si in uno neges, in altero affirmandum est, contrāq; alterius affirmatione negandum est alterum, ut si dicas, iste pater est, sequitur non esse filium: & filius est, certum est, patrem non esse sic, cæcus est, ergo non uidet, contrā quoq; , uidet,

igitur cæcus non est. Complectimur tamen non
nunquam hinc inde repugnantia, atque directè
probamus. Vt si lucrum est habere, damnum est
perdere: Si utile est possidere, inutile est amitte-
re. Illud uerò argumentandi genus: An perdere
possim queris? Servare potui: & Cui totum de-
deram, illi negarem partem? non ex repugnantia
bus est, sed à maiori, neque enim ut repugnantia
hinc sumuntur, sed consentanea ad id, quòd instituis
confirmare: & ut sit alterum altero maius & diffi-
cilius effectum. Neque enim quia servare repugnat
ei, quòd est perdere, probaturam se putat Medea;
perditum ire se posse Iasonem: sed quia difficilius
maiorisque negotij est, servare, quàm perdere.
Sic etiam, quia maius est totum donare, quàm par-
tem, probabit non se cunctaturum in parte, cum
dederit totum.

Scholia in caput. 27.

QVAPROPTER neque colores quos medios uo-
cant.) Recte illud, colores medios non esse inter sese
contrarios. Verum illud interim male habet animum
meum, quod non uideo, quomodo his non conveniat
contrariorum finitio. Contraria, inquit Rodolphus,
sunt repugnantia, quorum utrumq; potest simul existe-
re, & alterum sine altero esse. Iam repugnare inter se
medios colores (uerbi causa) rubrum & uiride est ma-
nitestum, cum ita inter sese dissideant, uti neutrum pos-
sit

fit dici idipsum esse quod alterum, neq; est cur neque-
mus posse ea simul & separatim esse; quo fit, ut coloris
his medijs tota conveniat contrariorum finitio; quod si
demonstramus, iam ne contrarios quidem eos esse inficiari po-
terimus.

Differunt autem omnia.) Dicit id quod hodie
longe decantatissimum est apud omnes, nempe trisa-
tiam aliqua eadem, aut differentia sine diversa dici, ge-
nere, specie, & numero. Genere eadem sunt, quæ sub
eodem genere continentur; ut temperantia & fortitu-
do; quorum genus est virtus. Diversa genere dicun-
tur, quæ sub unum genus non cadunt: ut equus, ve-
locitas. Specie eadem sunt, quæ eadem specie conti-
nentur; ut Virgilius, Cicero. Diversa, quæ eadem
specie non continentur, ut hæc vulpes, hic leo. Nu-
mero eadem dici solent, quorum inter numerandum
alia ab alijs non discernuntur. Atque id rursum qua-
tuoque fit modis, nomine, finitione, proprio & acci-
dente. Sed cum horum plena sint omnia, nos eis
missis pergamus ad alia. Quæ prædicamentis diffe-
runt.)

Nimis quàm ridiculi illi, qui somniant interesse ne-
scio quid inter differentia & diversa, quasi diversa ea
sola dicantur, quæ in diversis insunt categorijs, re-
liqua differentia. Cuius farinae est & illud quod apud
Petrum illud Hispaniensem, aliud esse aiunt præsen-
tare, aliud repræsentare. Præsentat, inquit, vox
seipsam, repræsentat rem significatam. Erit fortasse
cui videatur) Duas affert obiectiones adversus ea, quæ
hoc capite dicta sunt. Eam prior hæc est: Opposita
omnia etiam sunt differentia: ergo non fuit facien-
dum Rodolpho, ut locum hunc repugnantium in op-
posita differentiaq; diduceret. Cui obiectioni huic in
modum occurrit ipse. Contradictoria, inquit, & privati-
va nullo modo differentia dici queunt, propterea quod
ea tantum differre dicuntur, quæ utraq; sunt: contradic-
tori

rum uero & priuatorum alterum semper non est. Cōferantur aut & relatiua, si non cum suis quaque oppositis, sed cum aliis quibusdam conferantur, nihil utique uerum dicitur illis & differentia, ut si patrem nepoti, album rubro, maritum socero aut socru comparas. Quoties aut cum suis committuntur oppositis, ut cum nigro album, pater cum filio, cum uxore maritus; iam & possent fortasse differentiū utcumque appellationē recipere, eo quod uel genere uel speciei differant; aptius tamen appposita dicuntur, propterea quod non quoquo modo, sed certa quardam lege alterum ita contra alterum dirigitur, ut opponatur uni uni; quod non fit ita in differentiis. Itaque in summa hoc dicitur: Si differentium uocabulo intelligentur omnia ea, quae quomodo docunq; ita inter se pugnant, uti neutrum queat dici esse id ipsum quod alterum, dari posset & contraria quoque & relatiua differentia esse. Atqui nunc ea sola hoc nomine donamus, quae nullo certo ductu inter se pugnant, sed substantia modo diuota sunt, possuntque plura repugnare uni, cuiusmodi haud quaquam sunt contraria & relatiua, quoties ad sua ea referuntur opposita. At enim repugnantia, inquires, sparsa sunt diffusaque per locos omnes; quocirca parum consideratē Rodolphus, qui suum illis locum descripsit. Hanc quoque cauitatiunculam ita refellit Rodolphus, ut dicat repugnantia bisariam consistere posse; principio, ita ut ipsa inter se conferatur, atque hac ratione per alios ea locos diffusa non esse, deinde, ut spectentur singula seorsum, ac sic certe, ut ne ipsorum inter se fiat comparatio; quo pacto repugnantium ea nomen admittere, & per omnes locos diffundi. Verbi causa; Dulcedo si conferatur cum amaritudine, ad solum hunc oppositorum pertinuerit locum. Cōfert eandem saporis, iam species erit; confert cum dulcedine hac aut illa, & genus dicetur. Eadem collata meli, est adiacens, albo contingens, &c. In adiacentibus.) De his supra cap. xi. Inter connexa.) Quorum natura explicata est cap. 20. Et partium & totius sui loci.) Quemadmodum dictum est supra. cap. 21. Ita homo & equus species sunt.) Porro quid species & quid

Quid genus, id explicatum est libri huius capite 5. & 6. Animatum & inanimatum propria.) De quibus est ea. 1. Id quod ante in Boethio annotavimus.) Cap. 11. in quo de accidentibus agitur. Qui meminerit etiam quod diximus etiam ante) Cap. 22. Complectimur tamen non nunquam hinc inde repugnantia.) Creberrimum est hoc genus argumentandi apud autores, ut mirum mihi videatur eos, qui vulgo dialectica in Gymnasiis docent, nihil aliud in ore habere quam illa Hispaniensa, albus est, ergo niger non est, cæcus est, ergo non videt, homo est, & non sanus, proinde eger. Quam argumenti formam ut non improbo ita illam alteram scio apud autores omnes longe esse frequentiore, cuius aliquot subijcimus exempla.

Si summum malum est vivere cum doloribus; consentaneum est, summum esse bonum vivere cum voluntate; Ex Cicerone primo libro de Finibus.

Bonum liberi, misera orbitas, bonum patria miserum, exilium, bona valetudo, miserum morbus, bonum integritas corporis, misera debilitas, bonum incolumitas, misera cæcitas. Ex eiusdem operas. lib. quarto.

Quintilianus lib. 12. Age non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? quid ergo ex luxuria spei?

Idem libro quinto, Frugalitas bonum, luxuria enim malum.

Si maiorum causa bellum est, erit emendatio pax?

Si veniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur premium, qui imprudens profuit?

Si isthæ quæ calidiora sunt, difficilius gelu coguntur, congruens est, ut quæ frigidiora sunt facile cogantur. Ex noctibus Gellianis lib. 17. c. 8

Et stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si maliciam. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea moriatur, ergo quæ non peccat, ea vivet. Ex Hieronymo.

Si Euāgelium est virtus Dei in salutē omni credenti, ergo in

go in p̄missionem omni non credenti. Ex epistola ad Romanos.

Quia Deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex La-
stantij libro de ira dei.

Nam si deus non irascitur impijs atque inuisis, nec
pios utique iustosq; diligit. Ex eodem.

Sic ius qui male facere cupiat, non facta solum, sed
propositum odisse ulcisciq; oportet, gratia ē contratio-
habenda est bene facienda cupido etiam sonequirit id,
quod uelit perficere. Ex libello Plutarchi de discernen-
do amico & adulatorē.

Cicero in quadā Philipp. Cuius singulare prudentiā ad-
miramur, eius stultitiā timemus. Quanquā hic magis
simplex illud argumētandi genus subesse apparer, ac si
dicat hoc nō. In Cæsare Octauio singularis inest pru-
dētia, ergo stultitia in eo nō est. Cui nō dissimile est il-
lud Fabij Quintilianij. Qui sapiens est stultus non est.

Illud uero argumētandi genus, An p̄dere nō possim
gis, seruire potui. Verba sunt Medæ apud Ouid. Quid qua-
de re ita Quinti. li. 8. Nā cū sit rectum, nocere facile est
prodesse difficile. Vehementius apud Ouid. Medea di-
xit, Seruire potui, perdere an possim rogas.

COMMVNIS RATIO LOCORUM, VEL

ad aliorum traditionem additorum, uel præter-
missorum.

Cap. XXVIII.

P Ræter hos autem quos hactenus executi sumus
locos, alij quidem alios, quā nos, quosdam fe-
cerunt, & quosdam traditos à nobis præterierunt,
neque uel eisdem nominibus omnes, uel eodem dispo-
suerunt ordine. Cicero quidem antecedentiā, conse-
quentia, repugnantia posuit, quæ si ita capiantur,
quemadmodum ille uoluit ea accipi, ostendimus in-
ter locos nequaquam posse poni. At ea quæ nos pro-
pria

pria, quæ finem, quæ destinata, quæque etiam in tres
 diuisa laeos applicita dicimus, in nullum Ciceronis
 locum poterunt includi. Quod quidem de fine et de
 stinatis per omnes eunti locos facile est uidere; sed
 proprii locus inter antecedentia ponitur fortasse
 sed eo pacto quo ostendimus omnes fere locos inter
 antecedentia posse numerari, & quo antecedentia
 non esse locum docuimus. Applicita autem, ut lo-
 cum & tempus uoluit Cicero ut inter adiuncta po-
 nerentur. Sed Boethius ex ijs credidit probabile for-
 tum duci argumentum; ut ex loco & tempore sapē
 necessarium ducitur. Vt, quod non uiolauerit Clo-
 dius sacra Bonæ Deæ Romæ, cum sacrorum tempore
 non Romæ fuerit, sed Interamna. Simul hic ex loco
 & tempore ductū est, & quidem necessarium argu-
 mentū. Non potest culpa malè cōsultorū ante Pho-
 cense bellū in Demosthenē conferri, nondū. n. R. P.
 attingerat; ex tempore est. Non possunt hydra ali hu-
 more, nullus. n. humor eo peruenire pōt; ex loco su-
 mitur. Ita ex connexis, non ex Imperator meus, quā-
 niā non sum miles tuus. Quæ oīa argumenta cohæ-
 rēt rectē, & necessario conficiunt; Ergo fortasse iā
 dicemus ea ex antecedentibus esse ducta; quodq; in-
 ptissimū est, cū locum ex quo inuenire debeas, co-
 gnitū antē esse oporteat, quā inuenire ex ipsa queas.
 Nos cōtrā, cū inuenerimus constituerimusq; neces-
 sariū sit an probabile argumentū, tū demū ex quo
 ductū sit loco cognoscemus. Adiacētia etiā, actus,
 et subiecta, itidē in adiunctis esse cōsequuntur; simili-
 ter,

ter, & contingencia, sed loci in unum, hoc est, quam
 ampla facultas in quantas coacta angustias? The-
 mistius forte hos inter communiter accidentia po-
 suerit; nisi tamen subiecta ad materiam maluerit re-
 ferre. Ego istos locos exactissime distinguendos arbi-
 tror, ausimque constanter affirmare, nullos omnium
 crebrius aut expeditius usu venire. Quod non solū
 qui poetas oratoresque reuoluet, uerum esse sciet &
 sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam et
 in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedū
 qui mores hominum tractant, quorum omnis circa
 ista ex professo versatur labor. Nanque ex eis qua
 in substantia sunt, atque ex causis, ut certissima &
 indubitata exiuntur argumenta, ita rare felicitas
 est, ut sit eorum nobis copia parata. Cum sint. n.
 arctissime coniuncta rebus, plerunque parinde sunt
 ac res ipse, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum
 quem ex partium enumeratione Cic. et Themist. ex
 diuisione uocauit, non putavi ponendū. Nā si par-
 tes oēs cū collegero ad totū deinde progrediar; pa-
 rietes, tectū, fundamēta, quaeque reliqua sunt, mea sunt
 tota ergo domus mea est; apertū est id argumentū &
 loco quia partibus dicitur, duci. Sic si dicā, habet in-
 sticiā, fortitudinem, modestiā, prudentiam, ergo om-
 nes uirtutes habet; a specie est. Sin dixero, est uirtus
 & non prudentia, iusticia, temperantia, ergo forti-
 tudo, sit etiam est pars domus, & non tectū parietes,
 tabulatum, ergo fundamentū, a differentibus ducta
 erunt hac argumenta. Cūque non sit alius diuisionis

&

Et partium enunciationis apud auctores nullas usus, mihi haud quaquam necessarius videtur locus, qui est istis descriptus est, cum propriè et aptissimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit, non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corruptentia uerò priuatiua sunt, corrumpere uanque nihil est efficere, sed solum id quod est, ut non sit, euiti. Vsum etiam inter locos posuit, cum rectè dicemus à fine, quantum ad intentum pertinet, idem est finis rei qui usus. Descriptionem quam inter locos qui in substantia sunt ille numerauit, ego quia hoc solum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non discreui, quod cum de finitione dicerem, plenius sum prosecutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themistius ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniā (ut docuimus) nō solū ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, sed in plures patet usus. Quæ uerò similia Cicero, quæque Themistius similia itidem dixit, et esse in qualitate, et quantitate, et maiora etiam esse et minora, ea comparata dixi, quemadmodum Cicero. Namque quem locum Cicero similitum fecit, is in eum, qui est inter comparata à paribus recidit. At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non habet, Themistius uocauit à proportionem. Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi quia specierum, et speciebus credidit Latine non posse dici, eum

cum, nunc locum omnes recte amplexus speciebus
 appellant. Jam contraria maluissem dicere (ut
 Cicero) ea quæ opposita uocant omnes, nisi omnes
 ita uocarent. Casus autem quoniam tenuissimo à
 coniugatis discrimine secernuntur, estq; similis ex-
 ratus proinde usus ipsorum, quoniam Cicero in con-
 iugatis incluserit, ego excludenda non putari. Trās-
 sumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei
 nomine ad quod pertinet, rectius posuisse uidemur,
 quam ut proprium illi daremus locum. Ordo quā
 que non idē est apud Ciceronem locorum, qui apud
 Themistium, ne ego quidem sum utrumuis horum se-
 cutus. Utque paucis rationem ordinis mei reddam,
 ita iudicari primam quenque locorum ponendum,
 ut esset artissime quisque cum re coniunctus, ex
 proinde ut longius defluxit à substantia rei, poste-
 riorem posui; quod factum est, ut repugnantia ulti-
 ma fierent, quoniam non modò non recte cum re co-
 hereant, sed dissidentia etiam infectaque tollant
 ipsam atque subuertāt. Quo facilius autē sit omnia
 uidere, disponam ordine uelut in tabula, Ciceronis,
 Themistii, nostrosque locos: eritq; præscriptus omni-
 bus numerus, quem in suo ordine habent; deinde sub-
 iiciētur alij numeri qui indicāt ad quē cuiusq; locū
 aliorū unumquēlibet conferri oportebit. At si quis
 apud quēpiā sit locus, qui nō sit apud alios, nume-
 rus proinde in aliorū ordine apud quos nō est, nō sit
 adscriptus: si qui loci etiā in plures aliorū cōueniāt
 locos, plures numeros subscriptos habebunt.

Loci

Loci.Cicer.	Them.	Nost.	Ciceronis	The.	nri th.
1 Totum	1	1 5	10 Adiuncta	15	8.15.16
2 partes	7	6	11 antecedentia		(18)
3 notatio	3	19	12 cō sequentia		
4 coniugata	20.21.	7	13 repugnantia		
5 genus	4	2	14 efficiens	8	
6 forma	6	3	15 effectum		11
7 simile		21	16 comparatio	17. 18	15
8 differentia	19	24	17 iudicium	15	22
9 contraria	19	23			20

LociThem.	Cice.	Nost.	Themistij.	Cice.	the.nri
1 Definitio	1	1	12 Generatio		9
2 descriptio			13 corruptio	9	23
3 interpretatio	3	19.	14 usus		12
4 genus	5	2	15 cōiter acidēs	10	8
5 integrum	1	5	16 iudicium	17	20
6 species	6	3	17 simile	16	21
7 pars	21. 24.	6.11	18 proportio	9	23. 24
8 efficiens	3		19 opposita	4	7
9 materia		6	20 casus	4	7
10 finis	2	12	21 coniugata		
11 forma		6	22 diuisio		

Loci nostri.	Cice.	Them	Nostri.	Cice.	The.
1 Definitio	1	1	13 Effecta	15	
2 genus	5	4	14 destinata		
3 species	6	6	15 locus	10	
4 proprium			16 tempus	10	
5 totum	1	5	17 connexa		
6 partes	2	7.9.11	18 cōtingentia	10	15
7 coniugata	4	20. 21	19 nomen rei	3	3
8 adiacentia	10		20 pronanciata	17	16
9 actus			21 comparata	7.16	17
10 subiecta			22 similia		18
11 efficiens	14		23 opposita	9	19
12 finis			24 differentia fr	8	
			ne diuersa.		

Scholia

PRAETER hos autem.) Triā hoc capite potissimum Rodolphus tradit, uidelicet locorum numerum, nomina, & ordinem; quæ tria in prioribus exemplaribus mirifice deprauata, aliorum iudicia sequuti, ita ut nunc sunt illustrauimus.

Ostendimus interlocos nequaquam posse poni.) Id discussum est supra capite 21. Sed eo pacto quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari. Eo ipso capite, quod iam nunc indicauimus. Vt quod non uiolauerit Clodius sacra Bonæ Dæ Romæ) Huius rei mentionem fecimus superius cap. 18. Non potest culpa male consultorum ante Phocense bellum) Hoc argumento utitur Demosthene ipse in oratione eā, quæ περὶ τοῦ Τιφάνου siue pro Ctesiphonte inscribitur. Verba eius si quis requirat, sic habent; τοῦ γὰρ φεκεῖν οὐ πάντες μοιέμεν, οὐδὲ γὰρ ἐγώ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτεύμεθα πρῶτον, πρῶτον μὲν ὅ μιν ὄντων δικάσας, ὡς ἀποφασίαις μὲν βέλτερον σωθῆναι, καὶ πῶς οὐδὲν αἰσίου ποιοῦντας ὁρῶντες, ἀπὸ βασιλέως ἐπὶ τοῦ αἰετὸς ἐφροσθῆναι παύσασθαι, οὐκ ἀλόγως, οὐδ' ἀδικίαις αὐτοῖς ἐργίζεσθαι. Ea uerba hunc in modum Latina fecit Leonatus Aretinus; Phocensus aduersus Thebanos bellum gerentibus, non me quidem autore (nondum enim tunc in Republica uersabar) uos Athenienses sic eratis armati, ut Phocensium quidem rebus quanquam iniuste punnantium, studeretis. Thebanorum autem quibuscunque aduersis lætaretur. Nec uos immerito id facere uidebamini. Et quæ sequuntur. Non possunt sydera alii humore) Fuere, haud scio an Pythagorici, quibus uisum fuit, stellas humore ali. Quorum sententiam hoc argumento refelli Aristoteles, ut dicat humorem eum planè consumptum iri, priusquam ad astra possit pertingere. Meminit rei eiusdem (nisi tamen memoria me fallit) & Macrobius. Quoniam ut docuimus non solum ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen.) Lege caput huius lib. 23. Quam formam autem dixit

Cicero

Cicero, cum speciem maluisse.) Verba Ciceronis de re ista recensuimus cap. 9. Iam contraria maluisse dicere, ut Cicero, De his ca. proximo, hoc est, 27.

CONCLUSIO LIBRI, ET DE MAXIMIS quas singulis locis Boëthius addidit. Cap. 29.

Hoc pacto sint loci nobis descripti & proprietates cuiusq; naturaq; explicata, intra quorum complexum quicquid ulla de re dici, cogitariue potest, venire mihi uidetur: siue argumentemur, & aperta directaq; fronte certemus; siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationē, expositionemq; cursum quendam sequamur orationis. Quinetiam suos habebit expositio locos, quando probabiliter aliud alio, atq; uerisimilius exponi certum est; quod nisi locis non fieri, quando ex ipsis omnis ducitur fides, nemo, quod arbitror equidē, negabit. Est aut (ut initio diximus) necesse, quicquid ad faciendam ulla de re fidem assumitur, aliqua parte ad ipsam pertinere, nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquā potest. Quae attinent autem, aut intra rem sunt omnia, aut extra, unde primā locorū duximus differētiā, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorū uelut capita sex fecimus. Duo internorum, ea quae in substantia sunt, et ea quae circa substantiam sunt. Externorū quatuor, cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In substantia septem fecimus, definitionē, genus, speciem, proprium, totum, partes, coniungata. Tres circa sub-

O

stantiam,

*stantiam, adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor, efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres locum, tempus, connexa. Quinq; accidentium, contingentia, nomen rei, pronuntiata, comparata, similia. Repugnantium duos, opposita & differentia. Fiuntq; isti in summa loci viginti quatuor, è quibus; in omnem rem quacunque erutum inuentumq; ratione ducitur argumentum. Idq; qua uia, quoq; modo faciendum, proximo dicetur libro, quoniam iusto maior huius uoluminis modus excreuit, finisque sit, si illud addiderimus: Boëthium, quiq; post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (ut uulgò loquimur) Maximam, id est, pronunciatum quoddam, una sententia multa complexum, cui indubitata sit fides; ut, De quocunq; definitio dicitur, de eo definitum: de quocunque species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles & Cicero nō fecissent, putauit: sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar. Primum, quòd ut possint ista maxima fingi illis in locis qui necessarium præbent argumentum: tamen in ijs, qui probabile faciunt, parum conueniet, quorum maior sanè pars est. Deinde, quòd multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientē formam concludi hæc maxima possint. Itaq; uideas Boëthium, dum cuilibet loco maximā suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudit; ut cum locus latissimè sit fusus, maxima in arctum prorsus agatur. Et ne per omnes locos sequamur, cū
de effi-*

de efficientibus dixisset, subiecit maximam, Quorum efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia: cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quatenus agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi uero hi loci, quorum amplissimus est ambitus, intra hos conclusi sint terminos: ut pertineant omnia argumenta, ex efficientibus adesse naturale uel non naturale; & ex materia, ad deesse uel suppetere: & ex fine, ad bonum uel malum: & ex forma, ad agere uel non agere. Adde, quod si quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt, ei opus hæc Maxime, quoniam ultrò ferè in animum incurrunt, & apertiores sunt, quàm ut sint discenda. Aut si quis tamprorsus expers ingenij sit, tamq; à cōmuni sensu rerum abhorrens, ut apertissima illa propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis, quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmerijs (quos perpetua nebulæ caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de positione siderum, de quæ ipsorum figuris motuque traduntur.

Scholia in caput 29.

S I V B argumentamur.) Quid inter si inter argumentationem & expositionem, de ea re dictum est non nihil primo capite libri huius, & plenissimè explicabitur libri sequentis cap. 12. ac deinceps per compluscula capita. Siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argu-

○ 2 menta-

RODOLPHI AGRIC.

mentationem, oppositionemq; cursum quendam sequamur.) An in mouendis affectibus etiam sic argumentandum, de eo differetur libro 2. cap. 4. Est autem ut initio diximus.) Lege huius libri caput. 2. Quæ attinent autē.) Repetit paucis enumerationem locorum, quam fecit lib. huius capite quarto. Quia id Aristoteles & Cicero non fecissent.) Ciceronem non addidisse istas (ut uocant) Maximas certum est. Quod autem eas ne ab Aristotele quidem additas ait, id quam sit uerum, secum expendat diligens lector. Ego hoc scio si non omnibus, at quibusdam certe locis ab Aristotele eas adiectas esse, licet nunquam Maximæ sit usus uocabulo. Sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar.) Quod si quis locis singulis suas quasdam maximas uelit adijcere, atq; his ita astringere locos quasi aliter tractari non possint, stultū sanè id foret, & perniciosum magis, quàm utile, quando incertæ interim maximæ illæ sunt, atq; loci fere multo latius patent, quam quæ subiectæ eis sunt maximæ. Nō uideo tamen, cur sit improbandum, si in hunc usum addatur pronunciatum, seu axioma unum aut alterum, uti ijs, qui harum rerum adhuc rudes, imperitique sunt, uia qualiscunq; tractandi loci cuiusq; aperiat, quàm initio ingressi, plures deinde uias, rationesque tractandorum locorum, suo ipsi Marte inueniant. Aut si quis tam prorsus expers ingenij. sit.) Hoc ipsum primo Institutionum his uerbis docet Quintilianus: Illud tamen in primis testandum est, nihil præcepta atq; artes ualere, nisi adiuuante natura, quapropter ei deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt, quàm de agrorum cultu sterilibus terris. Quàm Cimmerijs.) Horum mentionem facit Homerus Odyssææ lib. 11. Meminit de iisdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo. Vide Erasmi Chiliadas, Cymmeriæ tenebræ.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODOLPHI AGRICOLAE
PHRISII DE INVENT.
DIALECTICA,
LIBER SECVNDVS

DE LOCORVM VSV.

Argumentum Libri totius .

QUATVOR sunt in summa, quæ toto hoc Libro docet Rodolphus. Principio quid Dialecticæ, & quis ipsius sit finis. Deinde materiam eius esse quæstionem, quidque ea & quam multiplex sit, quomodo in materia quavis possit inueniri, & in plures quæstiones diduci. Tertio instrumentum Dialectici esse orationem; cui subiiciuntur omnia ea, quæ de expositione, argumentationeque & partibus orationis dicuntur. Postremò, quomodo ex locis superiori libro descriptis, parari possit facultas ac copia differendi.

PROOEMIUM, QUAM CORRVP-
ptus sit hodie omnis usus Dialectices. Cap. I.

PRINCIPEM Græce facundie virum Demosthenem, cum ad bellum contra Philippum Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Atheniensem doceretque, quicquid incrementi magnitudinisque Philippi rebus accessisset, non tam illius esse viribus,

0 3 quam

quàm desidia & inanibus Atheniensium concioni-
bus effectum, in hanc inter cetera locutum esse con-
stat sententiam: solere reliquos homines, cum consu-
luissent, agere; contra uerò Athenienses, ubi res
actas acciperent, tum demum consulere. Quorsum
hæc? inquires. Nō uideor equidem mihi magis apta,
propinquaq; imagine, quàm istac ipsa, posse nostro-
rum temporum dialecticos figurare. Cū sit enim so-
lum istud, propriūque dialectices munus, posse de
qualibet reprobabiliter, quantum ipsius natura pati-
tur argumentari: quòd totum (ut prædixi) dua-
bus comprehensum est partibus, quarum una exco-
gitandi argumenti uiam docet quam inueniendi uo-
cant, cui parti omnis de locis destinatur disputatio:
altera, cum inuentum est argumentum, formā quā-
dam argumentandi, hoc est, certam explorandi ar-
gumenti tradit regulam, qua ueluti numi moneta,
probum ne sit, an nequam, fallaxque, dignoscatur:
eā dicitur iudicandi pars. cumque prior illa consilij
teneat uicem, & deliberet quid sit de re quaque di-
cendum: altera quod assumere ad probandam rem
placuit, in argumentationem tanquam in expedi-
tionem, & ad conficiendam fidem audienti, deducat:
noster dialecticus contra, cum ablatam temerè, &
undecunq; dederit casus, effectam iam et formatam
habuerit argumentationem, tum si fortè addubitet
aduersarius, dicatque uel non coherere eam, uel res
se se non consequi, tum ad id, quòd consilij erat, post
rem factam reuertitur, & inueniendi partem trans-
fert

fert ad iudicandum, conaturq; ostendere, bene se argumentatum esse, quoniam sit argumentum, uel à maiori, uel simili, genere, specièue deductum. Nec intelligunt doctissimi uiri (sic enim modestissimum mihi est ipsos uocare) nullam argumentationem, quia à specie, uel genere, uel quouis aliorum locorum ducatur, necessario coherere, quoniam ex omnibus istis inepta, & minimè coherentes duci queant, sed tum demum coherere argumentationem, cum est ea rerum inter se conditio, ut possit coniungi in syllogismi, uel aliam quempiam formam argumentandi probatam, per quam coherentes inter se res, & necessariò connexas esse colligatur. Scio uerò quid à nonnullis mihi possit responderi. Minus hanc dialectices iacturam indignè ferendam, in tanta omnium studiorum colluue: cum cuncta, uelut fera caueis effractis, in proximorum ius & fines irruerint: nec quicquam fermè discatur hoc tempore suo loco. Sic Iurisconsulti, perplexa & inuoluta disputandi praecepta balbutiunt. Sic medicinae studia magna ex parte redacta sunt ad superuacuas instituto suo phyzicas quæstiones. Sic phyzice mathematicas arripuit. Unde uerbosa illa est de maximo & minimo, & de calculandi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipsa, ueluti quæ minimè ad inanes faciat contentiones circulatorum, neq; clamorum sit capax, sed puluere & radio contenta, mutam potiùs oculorum, quàm loquacem aurium sequatur fidem, deserta est; & id-

elrco etiam tanquã non accessã prophanis myste-
ria, minimẽ contaminata . De Theologia uerò, quid
dicere oportet ? cui si methaphysicen , si physicen ,
si Dialecticẽ hodie demas : nudam porrò & desti-
tutam, & quã nomen suum tueri nequeat , reddas.
Ergo cum docendus erit populus , & ad religionem
iusticiam continentiam adhortandus , ex illis artib.
inextricabilis aliqua eruitur disputatio , quã tem-
pus extrahat , & inani strepitu audientium feriat
aures . Docent itaque quemadmodum pueri solent
in enigmate proponere , quã ne tum quidem quum
docuerint , uel ipsimet qui docent , uel illi qui didi-
cerint sciant . Has ego persæpe quærelas audiui gra-
uissimorum doctissimorumque hominum quos uel
grandior ætas , uel acrior ingenij uis , meliorum ad-
monebat : qui ferebant grauiter pulcherrimarum
artium ordinem turbari , membra confundi ; quã
uera esse quemadmodum affirmare non audeam, sic
esse falsa uel maxime optauerim . Mihi utique com-
mitendum non est , ut cum uidear uelle aliorum stu-
diorum crimini culpam Dialecticorum condonare,
prouocem grauiorem uiribus meis aduersarium .
Quin agi perpulchrẽ mecum putabo , si cum quo
contuli pedem, contingat siue periculo mihi luctari .
Si quem ergo eorum , quos doctores artium uocant ,
arripias , rogesque , dic quæso uir doctissime de dia-
lectice (quando illam uel solam uel maxime omniũ
artium, quas uos numeratis liberales ; uideris præ te
ferre) cui usui discendam putas ? Cum enim de ge-
nere

nerē non sit principum artium , & quæ idcirco tantum sunt discendæ ut sciantur , necesse est ut misterio & usibus aliarum sit addicta . Ista uerò miseram & cauillosam loquendi sollicitudinem , quæ tu docēs , certum est , non modò reliquis artibus discendis non prodesse , sed etiam obesse plurimum . Primum , quòd disputandi morem ad illas tuas leges exigenti , non loquendum modò sollicitè , sed plañe est obtutescendum . Deinde , quòd omnis artium usus , omnis loquendi ratio , plerisq; illorum quæ docēs repugnant . Postremò , quòd cum semel fuerit extenuatus ad ista , et contractus auditioris animus , nunquam deinde tollere se , & sicut pes spinis confixus , nullam liberè uestigium ponere audebit . Hoc ergo pacto si quem interroges , dicat fortasse , ut pleraq; quæ in ipsa dialectica præcipiuntur , uel non profunt ad præcipiendas reliquas artes , uel ita præcipiantur , ut non profint : hoc tamen iuuant , quòd agitatione quadam & uersatione mentem exatuant , & flexibilem præbeant , quòd faciliùs reliquis se possit accommodare . Alius , qui liberiùs uolet uerum fateri , dicet , præterquam quæ de syllogismis præcipiuntur , cetera non magni sanè momenti esse ; sed ideo docere illa quæq; , quia quisq; didicerit , & quia doceant omne . Sic fit , ut dux illa , directrixq; omnium artium dialectice , uelut latissima possessione exclusa , soli sibi discatur : & ne sibi quidem (si uerum dicere libeat) quandoquidem se eo modo disceretur , non sibi , sed omnibus ipsam studiis

dijs

dijs prodesse oportebat . Sed de illa parte , quæ ad iudicandum pertinet , post Aristotelem plana sunt omnia , quæ longè minus negocij habet , cum certis quibusdam , neq; illis ita difficilibus , numerosisq; legibus constet . inueniendi rationem , post Boethium , qui legi sit dignus , nemo (quod squidem sciam) tradidit literis . Priores illo (qui in manibus sunt) Quintilianus , & ante eum Cicero , princepsq; omnium Aristoteles , hanc rem complexi sunt . Sed illi omnes locorum explicuere naturam uariè , & suo quisq; modo . Quod autem maximum in re quaque est , rationem tractandi ipsos , unus Quintilianus conatus est explicare , & ostendere , quomodo inueniendum sit ex ipsis . Et quemadmodum in re militari solet , non satis putauit armare , sed docendum quoq; credidit , quomodo ipsis esset utendum , & militè in procinctum , aciemq; ducendum . Nunc autem quotusquisq; Quintilianum attingit eorum , qui philosophiæ sibi nomen asserunt? Deinde , quæ tradita sunt ab illo , quoniam ad ciuiles quæstiones astrictæ sunt , non facile potest ea quisquam inde sibi diuellere , rebusq; suis in diuerso quæstionum genere aptare . Tam si quis est altius ista scrutatus , quiq; omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit (ut sunt pleriq; hodie docti , disertiq; uiri) ille sibi fere ista , Musisq; (ut dicitur discit ; prophænum certè uulgus quàm longissimè à sacrario suo putat arcendum . Fuit patrum nostrorum memoria Raimundus quidam , cognomento Lullus , Hispanus ,
uel

nel (quod proximum est) Balearis qui artes quas-
dam, quam ex nomine illius Lulli uocant, extulit:
acuti, quod equidem non negauerim, & non se-
gnis ingenij indicium. Sed quomā (quod ultro quo-
que studiosi ipsius solent eius noīe gloriari) non lite-
ras sciebat, non ultā aliam dignā docti uiri nomine
perceperat doctrinā, & hoc ipsum quod inuenerat,
quale esset, perspicere, et si fortē perspexit, eloquem
do aperire, & ut perspexisse uideretur, consequi ne
quibat. Obscuritas ergo ingens est in differendo, et
horror incultus, qui etiā eos qui didicerint ubiq; se-
quitur, nisi alioqui eruditione ipsum, ingenijq; boni-
tate uincant. Copiam sanē, cuius sola est ipsis cura,
sappeditat, sed talem, qualis in omnibus rebus esse
solet eorum, qui numerant, non iudicant. Quod au-
tem non est difficile uidere, loci sunt nonnulli ex his
quos tradidimus, uerū non satis diligenter explici-
ti, quibus omnis artis eius materia continetur. Vfus
deindē illorum tā perplexē, obscurēque traditus, ut
hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat es-
se, maioribus, quā ulla circumfusa tenebris sit, pœ-
nitioribusque latebris erueuda, ut ausim contende-
re, nisi quis maiori mentis ui superet difficultates,
non modò non inuari ab ipsa, sed etiam inge-
nij aciem (nisi sit acerrima) retundi. Donan-
dus tamen sic quoque uir ille iugenij præstantis
testimonio, nec merita honestissimi propositi lau-
de fraudandus, qui cum plurimū studijs cen-
ferre cuperet, contulit certē quod potuit, quodq; re-
cte

De factis satis est: Si quid animo suo parum respon-
derit, uoluntatem quidem laudes, ignoscas inge-
nio. Nobis uerò statutum est, quando superiore
libro locorum proprietatum & differentiam enar-
rauimus pro uiribus, nunc quis sit usus ipsorum, &
quomodo differendi paranda facultas ipsis, quàm
maximè possumus sub oculos ponere: & protrahere
in medium, quaecunq; utilia instituto nostro ar-
bitramur: quæ uel legendo, uel obseruando, uel
undecunq; eruendo potuimus asserere. contingetq;
mihi, si minùs iuuare studia, at certè (quòd ma-
gis cupio) doctiorum ingenia, curamq; ad trahē-
da rectius ista permouere: securusq; huius opera
mea, æquo ipsam animo perdam: dummodo pro-
desse, quòd mea conor, haberiùs aliena conse-
quar industria. Optanda enim est iactura, quaecunq;
lucro maiore pensatur.

Scholia in proæmium, siue caput primum.

Doceretque quicquid incrementi magnitudinisq;
 Philippi rebus accessisset.) Locus est apud Demosthe-
 nem prima oratione contra Philippum, & apud T. Liu.
 Decade 4. Athenienses (inquit) interim uerbis & con-
 cionibus bellum gerebant cum Philippo. Non uideor
 equidem mihi magis &c.) Proxime, inquit, ad stultitiã
 istã Atheniensium accedunt dialectici tẽporis nostri. Nã
 ut illi tũ demũ consultabant, cũ iã esset agendũ, ita isti
 eã dialectice partẽ quæ cõsilijs est, ad actionẽ traducũt,
 & unde erat petẽda argumentorum inuentio, inde pe-
 runt rõnem dijudicandi. Cum sit enim solum istud pro-
 priumq;

priūm; dialectices munus. De hoc locupletius huius libri huius cap. 2. & 3.

Quod totum, ut prædixi, duabus comprehensum est partibus.) Quæ sint hæ duæ partes, explicatum est libri superioris, cap. 2. Conaturque ostendere, benè se argumentatum esse, quoniam sit argumentum uel à maiori, uel simili.) Quis enim istorum hodie in ore ista non habet? Consequētia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à simili, à contrarijs, à disparatis quæq; cætera eius farinae sunt. Quoniam ex omnibus istis in præ & minimè cohærentes duci queant.) Dubitari non potest, quin sit id quod dicit longè uerissimum, nempe ex locis omnibus ineptas duci posse argumentationes, ac proinde non esse dijudicandum inde, cohæreant ne argumentationes an non cohæreant. Sane quibuscunque argumentis authores in re quauis confirmanda refellendaue utuntur, eorum nullum est, quin ex aliquo depromptum sit loco, at non omnia apta esse, & ad rem qua de agitur, probandam idonea, id constare uel hinc potest, quod iidem alij aliorum inuicem argumenta diluunt ac refellunt. Quo fit, ut iudicium argumentorum petendum sit non ex locis, sed ex dialectices parte, quæ tradit formas syllogismorum. In tanta studiorum omnium collauie.) Tale quiddam & Quintilianus queritur de Grammaticis, libro Oratoriarum institutionum secundo. De maximo & minimo.) Docent enim, res naturales determinatas esse ad maximum & minimum litem, in sectione continui ad minimum deueniri non posse. Et de calculandi, ut aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quandoquidem calculus & pro ratione computationeque accipitur. Quâquam ut ingenue dicam, mihi haud dum satis liquet, ubi hæc de re agant Physici.

Circulorum.) Coronarum, hominum circumquaque astantium. Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim Mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas suas describere. Quo autem instrumento id faciebant,

bant, radius dicebatur. Vnde illud Vergilianum; Descrip-
sit radio totum qui gentibus orbem; Tempora quæ
messor, quæ cūruis arator haberet. Mutam potius ocu-
lorum, quàm loquacem aurium sequatur fidem.) Pro-
bant enim sua Mathematici, non tam oratione & uer-
bis, quàm ijs quas uocant *γραμμὰς ἐνδεύς*, hoc est, linea-
res demonstrationes lineis scilicet ac formis descriptis
in puluere, quibus planum faciunt id, quod ostendere
uolunt. Hinc est quod aiunt regiam Dionysij, cum is
præsentē Platone Mathematica amplecti uideretur,
arēis expulsi & arena factis plenam fuisse, ut Archi-
medem illum Syracusanum, quo tempore Syracusas ce-
pit Marcellus, adeo formis quas in puluere descripse-
rat intentum fuisse, quidam (autore Liui) tradidere, ut
non prius patriam à Romanis captam senferit, quàm à
milite ignaro quis esset, occisus est. Cum quo contuli
pedem.) Cum, quo congressus sum, cum quo in certa-
men descendi, cum quo manum conserui. Si quem er-
go eorum quos, doctores artium uocant.) Vere docto-
res, siquidem doctor dicendus est, cuicumque quouis
modo doctoris contingere insignia, quem in modum &
simia interim rex aut regina dici potest, & asinus ille
apud Cumanos, cum leonis induisset exuium, sibi etiā
ipse aliquandiu uisus est leo. Equidem ita existimo, nō
esse aspernandas istas, quas uocamus promotiones, mo-
do is qualiscunque honor solis contingat eis, qui stu-
dio ac industria sua eo dignos se reddidere, non etiam
hominibus ignauissimis, quibus animos aspirandi huc
facit, non eruditio, non ulla morum integritas; sed quæ
sola hodie omnibus in rebus dominatur pecunia. In cō-
fesso est apud omnes, eruditionis testimonium esse de-
bere promotiones. At si uerē dictum putamus illud, sciē-
tiam non oculorum, sed laboris & industriæ comitem
esse, hic autem doctoratus, quo usque adeo nobis pla-
cemus quidam, in plerisque certe loculos magis, quàm
laborem aut industriam sequitur: planum profecto est,
erudi-

eruditionis eum testimonium esse non posse. Desino
 plura, quod uerissimè scio dictum esse à Comico, Ob-
 sequiū amicis, ueritas odiū parit. Dic quæso uir doctis-
 simè de dialectice, quādo hanc uel sola uel maximè om-
 niū artium, quæ uos numeratis liberales, uideris præ re-
 ferre, cui usui dicendā putas.) Audio ego hunc morē es-
 se quibusdā Ludimagistris, ut in suis illis phrōtisterijs,
 ante oculos puerorū quos docēt, hæc uerba maiuscu-
 lis literis soleant depingere, DIC QVARE HIC,
 quibus admonitam uolunt rudem adhuc ætatem illam
 ut subindè secū cogitent expēdantq; cur quotidie ludū
 adeāt, cur illuc à parētibus mīssitētur. Vellē equidem
 hanc eandē consuetudinem hætenus esse: & dialecticis
 nostris, ut nō illi quidē eiusmodi nugamētis obliuīrēt
 parietes, sed ut ipsi, quos instituendos suæ disciplina su-
 sceperint, illud ante oīa explicarē, quem nā in finē di-
 scenda dialectica sint, & qui inde sperandus fructus. Nā
 ut ingēnie id quod sentio dicā, quemadmodū gallus il-
 le apud Aesopum, repertā à se gemmā idcirco abijciē-
 dā esse arbitrabā, q̃ quæ uirtus & qui usus eius gēmæ
 esset ipse nesciret, ita & dialecticæ unū hoc mea quidē
 snia aduersatur, quo minus hodie in precio sit apud mul-
 tos, quod nomē eius apud oēs lōge est uulgatissimū,
 ita pauci, q̃ uis, q̃q; usus ipsius artis sit, satis norūt. Mul-
 ti persuasum habēt, ciuilib. eā cāis accōmodari nō posse
 tantū dici in hoc, ut in umbra ac schola, perinde ut aui-
 culæ solēt, totā ætatē garriendo teramus. Atq; sunt cer-
 te, qui tantū eū nō omnē culpā hanc rejciāt in præce-
 ptiores, ut quod ij, & si norunt quidē ipsi, aliū quendā
 quā nugas istas esse dialectice finem, neq; uerissimile ui-
 deatur, tā perfritæ posse esse frōtis hominē quenquā,
 ut doctor esse substinēat artis eius, cuius ipse præter in-
 decoros istos garritus, usum aliū nesciat, ita tñ secuta iā
 aliquot dialectica docēt, ut de germāo iterim ac genui-
 no illorū usu nō audiat apud eos uel uerbū. qui docēt
 inquit illi, artē gladiatoria, ij non sat habēt uerbis, mō
 præscribere qua ratiōe uel aduersarium ferias, uel ictus
 ab illo

ab illo intentatos eludas: primum ipsi arrepto, seip in la-
dicrum certamen illud descendunt, ut iam, non solum
auditor, sed spectator etiam artis suæ fiat is, qui se illis
in disciplinam tradiderit. At ne id quidem satis. Tradūt
deinde arma discipulo, docent aptare manus, docēt gra-
dus componere, docent quo pacto, nunc fugere antago-
nistam, nunc insequi debeat, quando fidendum uiribus,
quando artē utendum. quid ij qui pueris præcepta tra-
dunt Grammaticorum, nonne primum ipsi exemplo
uno aut altero id præceptum quod sit explicandum illu-
strant? nonne deinde autoribus enarrandis, traditas iam
antè præceptiōes illorū scriptis accōmodant, ostēdūt-
que. quis quomodo hoc aut illo præcepto sit usus, quis
neglexerit, quis obseruauit? Atque ita demum ipsos
etiam pueros iubent conari aliquid, iubēt carmina me-
ditari, iubent componere epistolas, neque uero id, quē-
admodum in prouerbio est, sine cortice. Adjunt ipsi, ui-
cia indicant, emendari ea quo pacto queant, demonstrā-
ti suas quoque interim epistolas, aut carmina illis imi-
tanda proponunt, idq; annum unum, aut alterum, quo-
usque tandem aliquando suis illi alis fidere tutò pos-
sint: ita fit, ut iam inde usque à pueris, non sola discant
præcepta, sed & usum quoque aliquem eorum noue-
rint præceptorum. Quam docendi rationem putant ob-
seruandam esse etiam in dialecticis, quorum si quis al-
lius sit usus præter istos Gymnasiorum conflictus, hūc
aiunt indicari oportere eis qui doceantur, neque tam
referre illorum, ut aduersus præceptum quodque plau-
stra aliquot conuehas obiectionum, quam ut commo-
dis in singulorum explicatione utare exemplis, demon-
stresque quo pacto alij hac aut illa præceptione sint
usi, quomodo ipsis utendum. Hoc ut dilucidius fiat, sic
explicant: Aiunt dialecticen de earum esse numero ar-
tium, quæ uelut ministræ quædam sint artium cætera-
rum, quasque usus modò causa discendas esse omnes cō-
firment. Itaque enitendum nobis huc esse, principio, ut
quæcunque in ea, etiam si argutè quidem, & cum maxi-

ma quadam subtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum utique conducūt ad usum; ea omnia aut in totum submoueantur, aut certē non oneretur hisce rebus iuuentus: quod genus magna ex parte esse, quæ sola hodie docent scholæ, nec non multa etiā ex ijs, quæ tot libris cōplexus est Aristoteles. Deinde, ut quæ ad usum facere uideantur, ea tradantur sic iuuenturi, ut qui nam is illorū sit usus intelligat. Atq; id tribus rebus fieri posse. Primū, si (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis nō tam agamus illud, ut aduersus singula quæque myriades aliquot cogamus argumentorū; quā ut commodis unūquodq; declaremus exemplis, siue ex comminiscamur ipsi, siue ex auctore quopiam afferamus. Ea autē exempla, familiaria quidem esse oportere; non tamen ociosa atque inepta: Nam ut grammatici paulō diligentiores suarum esse partium censent, non qualibuscunque uti exemplis in explanatione præceptorum suorum, sed quæ præterquam quōd præcepta illustrent, utilem etiā aliquam complectuntur sententiam; ita & dialecticis illud curæ esse debere, ut quæcunq; explicandis præceptis suis, uel effingant ipsi, uel aliunde sumpta adducant, ea semper eiusmodi sint, ut ad ciuilem usum cōmunemq; hominum uitam accommodari queant, & uel ad uirtutem hortentur, uel à uicijs deterreant, uel alioqui ad formandos mores ac uitæ institutionē pertinere uideantur. Ita fore, ut & postea scholā egressi, sciamus qd in ludo egerimus, quoq; pacto in rebus eiusmodi; ijs præceptis uti debeamus. Deinde si in enarrandis autoribus siue sacris illis siue prophanis, nam ad hoc utique institutum nihil referre, omne artificium dialecticum uelut digito iudicemus. Nam ut in hisce explanandis partes sint Grammaticorum & Rhetorum, ut quā emendate, quā eleganter unum quidque dictum sit quærant: ita pertinere ad dialecticos, ut quā credibili quisq; oratiōe sit usus ostendant. Qua in re duplicem inesse errorem hoc seculo: unum eorum, qui ut primū audiūt explicari poetam; enarrari historiographos, prælegi epistolas doctrorum

P

uirorum,

uirorum, continuo uociferari solent, aliud nihil quā doceri Grammatica. Eorum alterum, qui posteaquam totum sesquimensem impenderunt audjendis libris Grammaticorum, statim ad autores quosuis enodandos prosiliunt, perinde quasi nihil ibi præter fabularum uoculatumq; explicationem quærendum sit. Tertium, quod ad tradendum usum necessariū putant, est, ut præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quædam themata in Gymnasijs proponantur, & in ijs ipse præceptor primas (ut sic dixerim) dicat lineas, ostendatq; quâ ratione, qua uia, ea themata in hanc aut illam partem declamari possint, quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine argumentatio, quo modo cōcludendum. Hac demum ratione fieri posse, ut in umbra adhuc degens iuuentus, luci tamen assuescat, atq; usum aliquem eorum, quæ discit, intelligat. Hæc illi cum alijs multis, à quibus recensendis ea de causa mihi supersedendum putauī, quòd haud scirem an omnibus perinde essent futura grata. Vnus Quintilianus conatus est explicare.) Libro Institutionum quinto. Quanquam multum interest inter præceptiōes Fabij & Rodolphi. Ille docet quo ordine quæue ratione utendum sit argumentis posteaquam inuēta sunt. Rodolphus, quemadmodum ea inueniri, eruiq; ex locis possint. Quo autem ordine sit utendum inuentis, id explicat libri tertij capite decimo tertio & decimo quarto. Nunc autem quotusquisque Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt?) Ferri poterat, si non attingant ipsi; nisi alios etiam, mirum quibus artibus, non à solo Quintiliano, sed ab omni politiori literatura auerterent, planeq; facerent id quod aiunt in præseprio canem, qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest, ut accedant eò equi aut boues.

Quiq; omnes iustæ literaturæ numeros impleuerit.) Qui ad culmen & quasi apicem melioris literaturæ peruenierit. Sibi fere ista, Musisq; , ut dicitur, discit.) Discit idcirco ut sciat ipse, non ut alijs ea quæ nouit communi

cec

et. Itatibicen Antigénidas, ad discipulum quendam suum doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum; mihi, inquit, canè & Musis. Raimundus quidam cognomento Lullus.) Carolus Bouillus in epistola ad Raimundum Bucherium, huius Raimundi uitam depingit. quin & hodie extant Cōmentarij in eandem artē. Balearis.) Ex altera Balearium Insularum, nam duæ sunt hoc nomine in Hispanico mari, hodie Maiorica & Minorica appellant. Qui numerant, non iudicant.) Sic & Plinius in epistola quadam conqueritur numerari sententias, non ponderari. ●

QVĪD SIT DIALECTICE. Cap. II.

Statutum est igitur nobis hoc libro, usum tradere locorum, hoc est,) ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto paranda sit differēdi facultas illa, quam dialecticen uocant. Id cōmodissimè facturi uidemur, si ostenderimus, quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractatus. Materiam dico rem, de qua differimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictum esse de re uolumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ cuique rei aptanda. Hæc quò facilius sit uidere, optimum fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui usui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nōnulli Latine tentantes dicere, disserturam uel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixere. Verum quando & illa asperiora sunt, atque usi minùs recepta, & græco perinde sunt usi plerique Latini,

P 2 tanquam

tanquam suum esset, nos etiam Græco melius utemur. Dialecticæ quidam ex artium genere voluerunt esse, quidam facultatem quandam uocauere. Verum utro dicatur modo, non est quod in præsentia ualde nos solitos habeat. *Artem esse communis* accepit opinio, & *artem differendi* uulgò dicimus, hocq; nomine editi de ea inscribuntur libri. Eritq; nimirum indignum, artium eam excludere numero, quæ reliquarum dux sit & stabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis commode possint. Quod si ars est (ut quidam definiuere), collectio multarum de una re comprehensionum, ad finem aliquem utilem uitæ, uel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum; nemo ipsam dubitauerit *artem* uocare: nam & multas cõprehensiones colligit, quæ pacto inueniendum sit argumētum, & quomodo iudicandum ubi inueneris, & faciendorum istorum re etiam tradit eatenus rationem, quatenus faciendi uerbum potest istis aptari, Utilemq; esse certum est, si falli, decipi, uera pro falsis, falsa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, & pro ueris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem gubernator euerit, & medicus aliquando perimit. Hominū sunt ista, non artium. Atq; uel eò magis fatendum erit, utilem esse dialecticæ, cum & qui oratione seducunt, aflu id persepe, nulla etiā instructi arte faciant: & qui fallitur, si *artem* callet, uel nequaquam id, uel minùs utiq; pateretur. Sane sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuenta hu-

manis

quid sit ars

manis necessitatibus, non potuerunt succurrere in-
 commodis, nisi prius ea detegeret: sic dialectice, cum
 magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos
 captionū fraudumq; in dicendo uitemus, necesse ha-
 buit aperire insidias, & ostendere quam uariè quis
 capi posset. Quæ si quis inde deprompta, utenda sibi
 putauit; non artis hæc est culpa, uitare fugienda
 monstrantis: sed improbitatis, sectari uitanda cu-
 pientis. Aperienda enim sunt, ut caueantur mala:
 & nemo artifex tantū remedia nouit. Relictū ergo
 nobis sit, artem esse dialecticē. Artium autem aliæ
 ad naturas rerum cognoscendas, aliæ ad uitam homi-
 nem emendandam, aliæ ad orationis dicendiq; regu-
 lam pertinent: huiusq; generis dialecticē esse appa-
 ret. Orationē omnē initio diximus in id paratā esse,
 ut animi sui participem quisq; faceret alium. Tria
 ergo constat in omni oratione esse oportere, eū qui
 dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio;
 tresq; proinde in dicendo obseruationes, ut percipi
 possit, quid sibi uelut qui dicit: ut cupide audiat, cui
 dicitur: ut probabile sit, habeaturq; fides ei, quod di-
 citur. Primū grāmatice docet, quæ emendat, et aptè
 loquendi uiam tradit. Proximum rhetorice, quæ or-
 natum orationis, cultumq; et omne capiendarum au-
 rium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur, est ui-
 debitur sibi dialectice uendicare, probabiliter dice-
 re de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaq;
 quæcunq; ad inuentionem pertinebunt, huius (si ue-
 rum fateri uolumus) erunt negocij. Quoniam autē

P 3

pleraq;

in fine
 artium diuisio

tria eē in oī or-
 ne

tres etiā in dicē-
 do obseruationes

quid probabile
sm Aristotele

pleraq; sibi Rhetores de inuentione, & plura etiam
quàm quisquam Dialecticorum dicenda sumpse-
runt, quale id sit dicemus post paulum. Id nunc di-
camus, quia uolumus dialectices esse, posse de quo-
libet dicere probabiliter: probabile in differendo
non solum id esse, quod re uera probabile est, hoc
est, quemadmodum Aristoteles, inquit, quod uel om-
nibus uidetur, uel plurimis, uel sapientibus, hisq; uel
omnibus, uel plurimis, uel spectatis probatisq; Vt
sit exempli gratia, quod omnibus uidetur, religiose
colendum esse Deum, exhibendam pietatem paren-
tibus. Quod plurimis, parandas opes, honores ex-
petendos esse. Quod sapientibus omnibus, meliorem
esse opibus eruditionem. Quod plurimis, uirtutem
maximè expetendam esse. Quod spectatis, ut quod
Plato dixit, quod Aristoteles, quod Theophrastus.
Sed quoniam consultò nonnunquam talia ad dicen-
dum sumuntur, ut difficilè sit huiusmodi quicquam
eis accommodari; in his igitur abundè nobis erit
probabile, quod aptè consentaneeq; de re proposita
dicetur: quemadmodum multa de rebus quæ prorsus
fieri non possunt, dicuntur: qualia de commentis fa-
bularum suarum poëtæ, qualia etiam apud nos Apu-
leius duodecim libris de Metamorphosi sua, et apud
Græcos Lucianus libris eis quos ueræ historiæ inscri-
bit; quibus ea sumpturum sese dicit, quæ neq; ipse,
neque quisquam alius uidit, neque quisquam sit cre-
diturus. Non quod nesciam, posse etiam re uera
probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non solum à fi-
de

de rerum, sed facultate etiam abhorreat: ut Lucianus idem, possint ne homines in aues mutari: & apud Macrobiū, fuerit ne prius ouum an gallina: quorum utrumuis sumas, incredibile uidetur de utroque credibiliter tamen differitur: Nam bonum & malum idem esse, quod Heraclitus, quodque post eum alij: & nihil sciri posse, quod noua Academia dixit; permultaque alia eiusdem notæ, non solum qui credibiliter dicerent; sed maximos autores qui crederent ista habuerunt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei proposita, quam aptissime ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re proposita differendi, prout cuiusque natura capax esse fidei poterit.

*dialectices de
nihil*

Scholia in caput. 2.

Et nomen quidem dialectices nonnulli Latine tentantes dicere, diserturam uel disputaturam, &c.) Hæc de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. 2. de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui possunt, qui uel disputatricem, uel disputatoriam dialecticen interpretari sunt. Etiam si non me clam est, ab ipso etiam Quintiliano nonnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricem eam uocatam esse. Sane quemadmodum literaturam, quæstura, prætura, censura, dictatura; ita disputatura quoque aut disertura dicendum foret, si pateretur usus. Deducitur autem à græco διαλέγομαι quod est disserere, uide Martianum Capellam de dialectica in principio

Quod si ars est ut quidam defini uere, collectio multarū una de re comprehensionum) Simon parasiticen esse artem, hanc finitionem ceu basim ac fundamentum totius suae disputationis ponit, τέχνη (inquiens) ἐστὶν, ὥς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφῆ τίνος ἀκῆσας, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγραμμένων, πρὸς τι τέλος ἔυχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars, inquit, ut quidē ego à sapiente quodam audisse memini, est collectio comprehensionum exercitarum ad utilem aliquem eorum, quæ in communi hominū uita sunt, fluem. Crebra τῶν καταλήψεων mentio fit apud Ciceronem in libris de Finibus, quas interim cognitiones, interim comprehensiones interpretatur. Quæ de re nomihil attingemus & postea. Vel ut alij, recta ratio rerum faciendarum) Ita enim discernunt prudentiam & artem, ut prudentia rerum agendarum recta sit ratio, ars autem faciendarum. Porro actionem esse, quæ intra sese consumitur, neque operis quicquam post se relinquit; factionem, quæ relinquit post se aliquid, ut sunt scribere, texere, fabricare, edificare. Neque uero est, cur uocabulum factionis tantopere formidemus in hoc significato, cum non modo in Topicis, sed in septimo etiam lib. Familiarium epistolarum, testamenti factionē dixerit Cicero. Quod si parum Latinè dici putasset, non tanti apud eum fuisset autoritas. In reconsultorum, ut in illorum gratiam barbarè loqui sustinuisset.

Quatenus faciendi uerbum potest istis aptari. Hoc ideo dicit, quòd id uerbi magis ad corporis, quàm ad animi actiones pertinere uidetur; ac ne corporis quidem omnes, sed eas maxime, quæ operis aliquid post se relinquunt.

Artium autem aliarum ad naturas rerum. Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite 11.

Orationem omnem initio diximus) Libri prioris capite primo.

Quale id sit dicemus post paulum.) Huius libri cap. 18. Hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit) Aristotelis

ſtotelis hac de re primo Topicorum libro uerba ſic ha-
 bent. Εἴτι δὴ ἀληθὴ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δὲ ἐτίραι, ἀλλὰ
 δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πείσιν, οὐ δὲ ἅρ' ἐνταῖς ἐπιτημονικαῖς ἀρ-
 χαῖς ἐπιζητῆσαι τοῖς διὰ τὴν ἀλλ' ἐκείνην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' αὐ-
 τὴν εἶναι πείσιν. Εὐδοξά δὲ τὰ δοκούντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις,
 ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τοῖς τοῖς τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλ-
 ῃ ταῖς γνώμαις καὶ ἑυδοξίαις. Hoc est; Sunt sane uera & prima,
 quæ non per alia, sed per ſemetipſa uera eſſe credun-
 tur. Neque.n.in principijs ſcientiarum inquirenda eſt
 cauſa, quamobrem uera ſint; ſed unum quodq; eorum
 tale eſſe oportet, ut per ſe ei fides habeatur. Probabilia
 autem, quæ uera eſſe uidentur, aut omnibus, aut ple-
 riſq; , aut ſapientibus; atq; ijs rurſum, aut omnibus, aut
 plurimis, aut ſpectatiſſimo atque illuſtriſſimo cuique.
 Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua.) Qui-
 bus titulum fecit de Aſino aureo. Lucianus in libris eis
 quos veræ Hiſtoriæ inſcripſit). Hi κατ' ἀντίφραſιν nomē
 habent; inſcribuntur enim τῇ ἀληθείᾳ ἱſτορίας, cū nihil
 uerū, ſed fabulas meras contineant. Id quod ipſe Lucia-
 nus teſtatur, cum priori libro inter cætera ſic ait; γρα-
 φῶ τοῖνυν περὶ ὧν μὴ τε εἶδον μὴ τ' ἔπατον, μὴ τε παρ' ἄλλων ἐπυ-
 τόμην, ἔτι δὲ μὴ ὅλως ὄντων; μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν Γενέσεως δυναμείων
 διό δ' αὖ τοῦς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πείθειν αὐτοῖς Poſſint ne
 homines in aues mutari.) Extat Dialogus Luciani, qui
 inſcribitur ἀλκυῶν, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In eo Socra-
 tes Chærephronti argutiſſimis aliquot ratiunculis per
 ſuadere conatur, homines in aues mutari poſſe. Fue-
 rit ne prius ouum an gallina.) Lege Macrobij Saturna-
 liorum librum ſeptimum, circa finem. Probabile ergo
 dialectices erit, & probabiliter.) Inuerſus ordo, & ſic
 legendum; Probabiliter ergo dicere erit, & probabile,
 quòd pro conditione &c.

QUIS SIT FINIS DIALECTICES.

C A P. III.

Hinc iam haud difficile fuerit uidere, quis sit dialectices finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur, ut quæ contemplationis causa discuntur earum finis sit contemplatio; quæ propter formandam uitam probitas, quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent, erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere; quando huic soli rei instituta. Id scilicet est quod initio dixi, docere aliquid eum, qui audit. Neque istud tamen sic accipiendum est, ut quisquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nam & Grammaticus, qui fabulam poëta explicat, qui historiam recenset, qui uerba interpretatur, docet; sic etiam qui interroganti, est uel non est, respondet, docet; nihil tamen uterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo, qui audit intelligi, quod ut prædiximus, aperte, emendatèque loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, ut fidem fecisse oratione uelit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud

¶

*dialectices finis
qui sit*

Et dicendo fieri uelim, nam qui stulta auditoris
 credulitate abutitur, (ut sunt plerique, qui non
 dictioni credunt, sed dicenti, quanquam dicat
 incredibilia, quanquam repugnantia) hic non ma-
 gis dialectici præstare officium uidebitur, quam
 imperatoris ille, cui non sua uirtus, sed hostium
 metus uictoriam tradit. Quod dicimus autem,
 aperte dicenti rationem ad grammaticum perti-
 nere, illud non erit ignorandum nobis, perspicui-
 tatem orationis uerbis constare & rebus. Ver-
 bis, ut non sint uel improprietate, uel uetustate,
 uel nouitate obscura: (quanquam nouandis uer-
 bis apud Latinos nullus ferè relictus sit locus) ne
 ue contra naturam suam perplexius constructa.
 Hæc quidem perspicuitatis pars ad Grammati-
 cum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris or-
 natuque uerborum est posita, ea Rhetorices præ-
 ceptis constat. Rerum autem perspicuitas, par-
 tim in natura illarum, partim in tractatu con-
 sistit. In natura, quoniam alia natura obscuri-
 ores sunt, alie apertiores, & cognitioni nostræ
 magis expositæ. Ea ad dicendi rationem non per-
 tinet, quoniam cum rebus ipsis in orationem qua-
 lisunque est affertur. Alia est, quam ordine
 disponendisque consequimur rebus: quoniam ut
 aliquid ante posteaue dictum est, ita plus mi-
 nusue intelligendo alteri confert. Hæc ex diale-
 ctici est instituti, quoniam non modò percipiendis
 rebus ordo plurimum præbet adiumenti, sed nonnun-
 quam

quam etiam fides earum magna ex parte huic ipsi
est innixa. Quemadmodum enim nemo pictorem
quempiam, aut fictorem consummatum dixerit, qui
omnia quidem seorsum membra exactè exprime-
ret, iungere autem ea nesciret, & in eam habitudi-
nem componere, ut motus aut actus alicuius quam
uellet imaginem imitarentur; sic ne dialectici quidè
nomen sibi uendicabit, qui omnia faciendæ fidei in-
uenire sciat; sed disponere, & in ordinem redigere,
ut fidem cui destinantur facere possint, nesciat. Hic
itaque finis erit dialectices, docere pro facultate rei
de qua differitur, id est, inuenire quæ fidei faciendæ
sint apta, & inuenta disponere, atque ut ad docen-
dum quam accommodatissima sint ordinare. Iudican-
di enim partem, hoc ipso quod faciendæ fidei apta
inuenire debere præscribo, comprehensam in præsen-
tia uelim. Nanque perinde uidetur non inuenire, et
inuenire eiusmodi, quæ iudicentur instituto nostro
apta non esse.

Scholia in caput 3.

Erit nimirum dialectices finis, probabiliter, de re pro-
posita dicere.) Recte hoc, siquidem idem est officium ar-
tis & finis, quod Cicero in rhetoricis negat. Quanquā
nouandis uerbis apud Latinos nullus fere relictus sit lo-
cus. De his Fabius lib. 8. cap. 3. & M. Cicero tertio libro
de bonorum & malorum finibus. Quoniam non mo-
do in percipiendis rebus ordo.) Vide libri 3. caput octa-
uum, & rursus 13.

QVOD

QVOD MOVENDI RATIO A DO-
cendo inuentione non differat.

Caput IIII.

SED quia inuentionem, docendi subiecimus of-
ficio uideatur autem suam etiam habere inuen-
tionem qui mouet, & qui delectat, quæ distincta à
ratione docendi autores fecerunt, non immerito ui-
debimur angustioribus terminis, quàm fert natura
inuentionis, hanc partem terminasse. De hoc, quo-
niam exactius initio dicturum me sum pollicitus,
hic locus uidetur aptissimus huic rei explicandæ.
Definienda ergo erunt ista, & ostendendum quid
sint, quò facilius queant distingui. Docere ergo
est rem ex ignota facere notio-rem. Mouēdi quidem
generale est nomen, & quod latè patet sed in præ-
sentia tantum ad mentem referimus: ut sit moue-
re, pacatam tranquillamq; mentem affectibus per-
turbare. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius
sensu atque perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel,
est aliquid facere, quod sit sensui eius, qui id perci-
pit, accommodatum. Istaq; uel rebus fiunt, uel ora-
tione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius
experimentum sumimus, uel præeuntem aliquem
præmonstrantemq; sequimur; ut pictor, qui osten-
dit quomodo auctis lineis, uel tumens, uel cauum ali-
quid exprimatur, quis color umbram reddat, quis
lumen; quomodo subsistentes res, & uisui se-
se longinquitate subtrahentes, in plano sint imi-
tandæ:

tandæ : hic rebus docet . Possunt & hæc eadem oratione fieri , ut non monstrantur , sed tradantur uerbis . Eruditè itaq; Plutarchus inquit : poëma picturam loquentem esse , picturam esse tacens poëma : illud significans , docere ambas , & persæpe res easdem : sed alteram loqui id , quod altera ostendat . Sic & affectus , rebus & oratione mouentur : multo autem maximè rebus . Neq; enim credideris quisquam , tam paratas fuisse Po . Rom. lachrymas , ut quâlibuscunque epilogorum Ciceronis uerbis , (quanquam sint illa quidem ingeniosissimè & aptissimè ad commiserationem composita) ad lachrymas cogeretur , nisi tamen insignium rerum ante oculos posita calamitate , & actione flebilibusq; modis quibusdam , & ante omnia manatibus ubertim lachrymis Ciceronis ista commendarentur . Delectari nos rebus simul & uerbis , notius est , quàm ut indicari oporteat . Nobis autem de his rebus tantum est ratio , quatenus fiunt oratione , hacque uia , (quod ad inuentionem pertinet ,) minimè uidentur à docendi ratione esse discreta . Sanè Aristoteles ait , cum commouere quis audientem uelit , superuacuum esse argumentationem . Id quòd haud dubiè ita est , si accipimus argumentationem , quo puram nullisque corruptam affectibus fidem conamur facere . Tenet enim argumentatio intentam , et uelut expergesactam mentem , ut nullus facile subreperere , & auferre ipsam possit affectus . Quinetiam

ad commouendos
animos argum-
tatione cō-
uacua

etiam tenue illud & sedatum argumentandi genus turbulente affectuum agitationi minimè conuenit; non quòd eadem res, & ad docendum, & ad mouendum apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suarum animo accommodata non est. Ad hæc, capimus argumentationem, ut id ostendat, & colligat, cuius mentione uolumus commouere auditorem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quod si omne id uocemus argumentationem, quo dubia, incertaque colligimus, non modò opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorem etiam densioremque esse oportere. Viribus enim opus est, & rapienda mens, auferendusque ipse sibi animus, & uelut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo autores, ut si minus sint ipsis plura, quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde uerbis, uelut plura ingerant. Quid aliud Vergilius expressit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramque tuam te. Per connubia nostra, per inceptos Hymeneos. Idem erant dextra, & connubium, & Hymenæi, non enim aliud; quàm fidem coniugij; his tribus significat: repetendo tamen alijs uerbis, tanquam plura inculcavit. Sed adhiberi motibus argumentationem, facile sciet, si quis

quis pœtas omnis generis qui *πραγματις* aliquid, hoc est, qui actum, personasq; habent, uersa uerit. Tum uerò præcipue poterit ostendere *Τραγœdia*, apud quam ex professo omnia ardent affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permittit, hac laude ingenij pœtis non cessere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, oĩbus alijs fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatum uidetur supra ceteras laudes suas eminere. Ne ergo uerbis colligamus quod apud illum exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem uideamus. Vna. n. est omnium in commune natura: & quod in hac ostendimus facile liquebit in reliquis. Duo sint oportet in misericordia mouenda, acerbis alicuius casus, & eum qui perferat, indignum illo uideri. Quid ergo? non omnibus commiserationibus Cicero, uel utraque hæc, uel si alterum apertum putat, alterũ multis argumentis prosequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiam è tota uita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atque queramus id quod sumpsimus. Quò magis potuit ostendere indignum exilio Milonem, quàm quod fortissimus uir erat, atque presentis periculis metu, non animum, non uultum non orationem mutabat? Ergo subijctam formatam, & expressam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorem miseret eò magis, quo minùs sunt supplices, quanto rectius

quo in mise
ricordia mo
uenda requi
ri

*rectius fortissimus vir. contumax periculorum nos
 mouebit? Profert enim se primum effectus, utque
 animus dicentis, ita etiam pacacior adhuc est ora-
 tio. Deinde datis Miloni uerbis liberius erumpit; Va-
 leant (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo hoc
 erga populum Romanum animo, quem ista uerba pra-
 ferunt, indignissimus tali casu uidebitur? Iam reli-
 qua plenis (quod aiunt) uelis: O frustra (inquit)
 suscepti mei labores, o spes fallaces: merita habent
 Milonis erga omnes ordines. Deinde priuatum be-
 neficium Ciceroni in reditu illius uelut populi uo-
 luntate datum. Post hac egregia est omnium ordi-
 num de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex
 uirtute aestimantis, quod recte factorum premium
 sint ipsa recte facta. Iam glorie amplitudo: De me
 (inquit) semper populus Romanus, semper omnes
 gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi ut
 ostendatur indignissimum esse Milonem eo casu, quem
 intentent aduersarij? Adeo, ut si quis coniungere in
 syllogismos ista uelit, & disputantium more collige-
 re, nihil expeditius aut facilius fieri possit. Porro
 pro eo quod reliquum erat, ut ostenderet grauissi-
 mum esse hunc Milonis casum, orator tractando-
 rum animorum artifex peritissimus, transfert in se
 hanc calamitatem: proque Milonis persona, suam, hoc
 est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substi-
 tuit: ut lachryma eius quareleque non iam Milonis
 uicem, sed suam dolentis desistentisque fortunam, ius-
 tissime fluere uideantur. Quid ergo potuit grauius*

Q

contin-

contingere Ciceroni, quàm eo se priuàri amico, pro cuius salute siam ipse paratus sit dependere; cœpiatque mori, priusquam tantum mali uideat? eo amico, cui cum sint omnia à se officia amicitie tributa, in irritum sint omnia præsenti casu recasura? eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat; & in cuius casu omnia in se iudicum beneficia uelit extincta; & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in uno conseruatis autor fuerit salutis? quodque omnium acerbissimum est, pro cuius incolumitate, non uitam modò Clodij pacisci uelit, sed prætor rem etiam eum consulemque & dictatorem uidere. Respicit autem subinde orator ab affectu ad causam. Neque enim id agit solum, ut misericordiam moueat, sed ut per misericordiam, id quodd cupit, iudicum animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa; Quid uos iudices? quo tandem animo eritis? Et, uos uos appello fortissimi uiri. Et quæ paulò post sequuntur; at in qua causa non potuisse? & è quibus non potuisse? & quo deprecante? Verùm hæc ad institutum nostrum nihil pertinent; neque enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud uolumus ostendere, ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis; ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quedam argumentatio, ut illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latere plerunq; argumentationem in istis, & impetu uehementiaq; dicentis obrui, fieriq; similiorẽ expositioni oratio-

*orationem, quàm argumentationi; & quod ad dicen-
di figuram pertinet, plurimum inter ista interesse,
& Rhetori quidem multum differre, dialectico pro-
pmodum nihil.*

Scholia in caput 4.

DE hoc quoniam exactius initio, dicturum me sum
pollicitus.) Libri præcedentis capite primo. Ut sit moue-
re, pacatam, tranquillamque mentem affectibus pertur-
bare.) Cicero in partitionibus: Motus autem est, in-
quit, animi incitatio, aut ad uoluptatem, aut ad mole-
stiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re
docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus,
uel præeuntem aliquem præmonstrantemque sequimur.)
Sic ueteres illi Lacedæmonij, homines quosdam agre-
stes, qui Helotæ dicebantur, festis interim solennibus-
que diebus, quàm maxime ad potum crapulamque
incitare solebant, atque ita deinde uino ciboque ob-
rutos immittere in conuiuia iuuenum, ut ij conspe-
cta turpitudinem ebriorum, temulentiam, ut rem maxi-
me deformem, omnibus modis fugerent ac cauerent.
Et Hmenias ille Thebanus discipulis suis, tam eos,
qui malè, quàm qui bene modulabantur, ostendens,
dicere solebat: hoc pacto modulari oportet, illo non
oportet. Quæ quidem docendi ratio, rebus magis
constabat, quàm uerbis. Eruditè itaque Plutarchus
inquit, poëma picturam loquentem esse.) Plutarchus
in libello eo, quo disputat, bellum'ne, an Philoso-
phix studia clariore reddiderint Athenienses, Simo-
nidem authorem huius laudat sententiæ. Verba e-
ius, sic habent. Πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποί-
ουσιν σιωπᾶσαν προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίουσιν ζωγραφίαν λαλοῦ-
σαν αἷ γὰρ οἱ ζωγράφοι πράξεις ὥς γινόμενας δακνύουσι, ταῦτες ἰδόν-
τες γιγνησόμενας διηγούνται καὶ συγγράφουσι. Εἰδὲ οἱ μὲν χρώμασι
καὶ σχήμασιν οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν. καὶ τὸ

πρὸ μνήσεως διαφύλαξαι, τίλες δὲ ἀμφοτέρους ἐν ὑποκρίσει καὶ
 τῶν ἱστορικῶν κρείττους, ὁ τὴν διήγησιν ὡς περ γραφὴν πάρεστι
 καὶ προσώποις εἰδωλοποιήσας. Verum Simonides, inquit, pī-
 ctura poëma tacens, & poëma loquentem appellabat
 picturam. Quas enim res pictores perinde ut si nūc pri-
 mum gerantur, penicillo exprimunt ac demonstrāt: eas
 ipsas poëtæ orationibus ac libris suis, factas iam narrant
 atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus ac
 figuris, id ipsum hi uerbis ac dicendo significant, platūm
 est materia quidem eos & modo imitationis differre, ce-
 terum finem tamen eundem utriusque esse propositum;
 ac proinde etiam inter historicos eum primas tenere,
 qui narrationem perinde quasi picturam, affectibus ac
 personis. ceu simulachris quibusdam implerit. Eiusdem
 rei meminit seu Cicero, seu quis alius author est, quarto
 libro Rhetoricorum ad Herennium. Multo autē ma-
 xime rebus.) Horatius in Arte, Segnius irritant animos
 demissa per aures, Quam quæ sunt oculis subiecta fide-
 libus. Et Lucretius libro ultimo, Quia semper ad aures
 Tardius adueniunt, quam uisum quæ moueant. Ut qua-
 libuscunque. epilogorum Ciceronis uerbis.) Quantus
 fuerit in epilogis Cicero, ipse in Oratore docet his uer-
 bis: Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum
 usus pluribus, quòd etiam si plures dicebamus, per ora-
 tionem mihi tamen omnes relinquebant; in quo ut ui-
 derer excellere, nō ingenio, sed labore assequebar. Quæ
 qualiacunque in me sint, me enim ipsum non pœnitet
 quanta sint, sed apparent in orationibus; & si carent librī
 spiritu illo, propter quem maiora eadem illa cum agunt-
 tur, quàm cum leguntur, uideri solent. Nec uerò mise-
 ratione sola mens iudicium permouenda est, quæ nos ita
 dolenter uti solemus, ut puerum infantem perorantes
 in manibus tenuerimus; ut alia in causa, excitato reo no-
 bili, sublato etiam filio paruo, plangore & lamentatio-
 ne compleuerimus forum, sed etiam faciendum est, ut
 irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contem-
 nat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, facietate affi-
 ciatur,

ciatur, speret, metuat, lætetur, doleat, &c. Qui d aliud Vergilius expresit, cum dicit apud eum Dido.) Quarta Aeneidos. Neque dissimile huic quod legitur eodem libro apud eundem, Per sidera testor, Per superos, atque hoc cœli spirabile numen. Si quis poetæ omnis generis, qui δραματικόν aliquid, &c.) Tria sunt genera poetarum, δραματικόν, ἐξηγητικόν, μικτόν, id est, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ citra omnem poetæ ipsius interloutionem. Enarratiuum, quo semotis personis, solus poeta loquitur. Mixtum, in quo & poetæ & personæ introductæ loquuntur. Sic fere Diomedes. Profert enim se primum affectus.) Profert se, inquit, hoc est, exierit se, & paulatim nascitur. Porro totus hic locus, ut prima fronte nonnihil uidetur obscurior; ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse Ciceronis pro Milone epilogus. Est enim amplificatio, ut inquit Cicero.) In partitionibus.

QUOD ITEM IN DELECTANDO non sit alia inuentionis, quàm in docendo ratio. Cap. V.

Sed de motu hætenus. Delectare (quod ultimum è tribus ponitur) ut sit à mouendi docendique officio seiunctum, finis esse nulli orationi potest. Omnis etiam oratio docet. Quoniam, sicut modò ostendi, motus à docendo nullam habet (quod inuentionis est) differentiam. Docet autem quantum in ipso est. Neque differere quenquam dicas, qui non aliqua de re affirmare, aut negare aliquid, & certiores nos quantum ipsius est orationis

tionis) facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositioneque, & ordine, quem habent inter se, contingit, ut delectet uero, in eius tantum qui audit ingenio est positum. Docendi itaque ratio eadem ferè est apud omnes: quemadmodum res sunt, quæ uel per quas docetur: delectandi non ita, quoniam diuersa sunt hominum ingenia, & sic se (ut inquit Cicero) res habent: mea, te tua delectant. Nemo ferè est cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab alijs dissident, non ut melius, sed ut aliud sequantur. Cupit enim quisque suum esse, quod probat; & probat quisque maxime, quod suum est, hoc est, quod naturæ sensibusque suis est accommodatissimum. Non est ergo finis orationis delectare; quoniam non ex oratione, sed ex audientis id animo contingit. Quid ergo? Non multa uoluptatis auriumque gratia dicuntur? Non poëma, non historia, non actio trivialis, id maxime agunt, ut delectatione legentem detineant? admiratione suspendant? Illa etiam austerior, seueriorisque supercilij philosophia, horrorem rerum mollire uerbis, & benignius influere in aures animosque concupiscit? Vera sunt ista fiuntque ut dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis sunt finis, sed dicentis. Quem admodum enim cibi finis est explere famem; at conuinator, quod gratius excipiat conuinam, si lautius apparauit, idque prospexit, quo pacto non satietati illius, sed gulæ satisfaceret: quamquam id cibo quoque fiat, non

non tamen quatenus est cibus, sed in instrumentum
explendæ luxuriæ est à domino translatus. Ut er-
go cibi est alere, & firmare corpus: contra qui
uoluptatem spectat, persæpè ingerit noxia, & ma-
gnorum irritamenta morborum; sic quæ aliquan-
do rerum dictionisque ordinem sequenti possent mi-
deri culpanda, dum audientis captivum voluptu-
erem, inter laudes numerantur dicentis. Quale est
frictum & breviter dicere, & solum pro necessi-
tate, ea quæ capita sunt & firmamenta rerum.

Aut quibus propè nihil est opus, dummodo exco-
li ordinarique possint, latissimè fundere. Quin-
etiam digredimur ab eo quod instituimus, ut in ali-
quid quod plausibiliter dici queat deferamur: &
quæ semel paucisque dicta percipi poterant, ea re-
petimus, trahimus, longo uerborum ambitu enun-
ciamus. Poëtæ quoque persæpè à fide rerum ad
incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordi-
nem rerum, ut quod peius erat, dicant posterius,
quod posterius, prius. Hæc aliâque permulta id
genus, quæ rerum essent nimirum uicia; atq; pro-
inde orationis, quia significandis ea rebus est in-
stituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam pla-
cent) uirtutes. Sunt tamen & ista persæpè con-
iuncta, ut quæ delectat præcipuè, optimè etiam do-
ceat oratio; sed & fidei quandoque locum occupa-
t uoluntas. Diuersa tamen sunt, & diuersas ha-
bent causas. Docere ergo, uel (si id malimus) proba-
biliter dicere, proprium est differentis (quod pro-

habe uolumus (minus. Mouere (quantum ad inueniendi rationem ostendimus cum docendi officio coniunctum esse. Delectare, quoniam auditoris gratia expeditur, ad Rhetorem rectius pertinebit nec enim habet, aliquid cum inuentione negotij aut si qui habet, ad docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur dialectice, & quod finis eius sit docere quid etiam ab eo mouere & delectare distent, hoc pacto satis sit nos executos esse.

Scholia in caput 5.

Et sic se, ut inquit Cicero, res habet; me mea, te delectant (Cicero quinta Tusculana de Dionysio Tyranno loquent: Musicorum uero inquit, perstudiosum accepimus; Poëtam etiam tragicum, quam bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere, nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poëtam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui sibi non optimus uideretur. Sic se res habet te tua, me delectant mea. Non ita dissimile his est quod idem Cicero habet decimoquarto libro epistolarum ad Atticum. Accipe à me, inquit, καθολικὸν Γενήμα rerum earum, in quibus sumus exercitati satis. Nemo, unquam, neque Poëta, neque Orator fuit, qui quenquam meliorem se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit; quid tu Bruto putas ingenioso & erudito? de quo iam experti sumus. Nuper in edictio scripseram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam cum ipsius precibus pene adductus, scripsissem ad eum de optimo genere dicendi; non modò mihi, sed etiam tibi scripsissem illud, quod mihi placeret, non probari. Quare sine quaeso, quenque sibi scribere; suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.

Non

Non scire: Hoc enim Attilius poeta durissimus: Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus; Suus, inquit, rex, reginæ placet, sua cuique sponsa sponso.

M A T E R I A M D I A L E C T I C E S
questionem esse, & quid alij de hoc senserint.
Cap. VI.

Nunc igitur ea, de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus, exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant, quibus differendi facultatem constare uoluimus: materia, instrumentum, & tractatus; Materia ordine est prima: primum ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autem nominis huius ambiguitas, illud admonitum uelim, materiam artium quandoq; dici, id quod artibus docetur, & circa quod uersatur cura, consideratioq; illarum, quod & subiectum uocari priori libro diximus: sic materiam dialectices possumus dicere argumentationem, ut pleriq;: uel ut nos, dictionem probabilem: quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quod opus suum explicant: quemadmodum statuarij materiam dicimus æs, marmor, gypsum, ceram, omne id deniq; ex quo simulachrum aliquod, aut imaginem effingere potest: & figuli materiam, lutum: & fabri ligna. Lignis autem proprium est materia nomen. Ab his enim ad reliqua similitudine traductum est: nosq; in hanc significationem in presentia

tis.

tia de materia dialectices querimus. Istā quæ sit, uide-
 demur commodissime ex opere dialectices posse per-
 spicere. Si. n. est opus illius, quod prædiximus proba-
 biliter dicere: quicquid. i. in quod hoc opus suū exe-
 rere et experiri possit, id uidebitur utiq; materia
 illius esse. Probabiliter autē dicere de oī eo, quod
 in orationē deducitur possumus, aut re uera proba-
 biliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit:
 quod cuiusmodi sit, prædiximus. Oē igitur id, de quo
 ordine apteq; ad fidē dici pōt id, erit dialectices ma-
 teria. Quod si uno noīe cōplecti uolemus, haud erit
 difficile. De quocunq; .n. fidem coniamur facere, id
 necesse est accipi tanquā dubiū incertumq; sit. Ne-
 mo .n. rem apertā, quatenus est aperta, sumit docē-
 dā: sed ut contēdi de ea & ambigi possit. Quicquid
 autē tanquam dubitatū in mediū profertur, id uo-
 cant qōnem. Exit ergo quæstio materia dialectices.
 Nec inuenio, quam illi certiorē aliam aut ætiori-
 bus circumscriptā terminis, assignē. Scio tamen esse
 quibus aliter uidetur, quorū non est dissimulanda
 nobis sententia. Hi putant, si tā latē tendamus ma-
 teriā dialectices, ut de quocūq; probabiliter possit
 dici, id subiiciamus curæ ipsius: oēs ferē artes aut
 superuacuas futuras, aut intra dialectices ius posses-
 sionemq; uēturas. Omnes .n. propemodū probabili-
 ter, de eo quod docendū sumpserunt differūt. Nā eo-
 rum quæ necessaria et indubitata esse, possint à no-
 bis cōprehēdi, non ita magna est copia & (si Aca-
 demie credimus) prorsus nulla. Id quod nemo ne-
 gat,

gat, quæ ad uitam moresq; pertinent; quæ itē ad rerū naturæ noticiam, nihil est quod nō sit cōtrouersum, et magnis ingenijs omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia utcunque differuntur: quoniam necessaria non possunt. Nam sine probabilia quidem possent, nemo uel disceret ea, uel doceret. Quod si probabile dicimus non modò quod ambignè, & in utranque partem dici potest: sed ut quo certius quicque est, eò probabilius sit; et quod indubitatum sit, id maxime uideatur probabile; omnes artes quæcunque demum sunt, ex probabilibus constabunt. Quum singula ergo de his rebus quas profitetur probabiliter dicāt, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripique artes siquod cunctæ pollicentur, poterit dialecticæ sola præstare? Aristoteles itaque dialecticæ tribus his utilem putauit exercitationi differendi, confutando aduersario, et probandis primis artium principijs eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certaue habere. Quia .n. primæ sunt artes ipsæ nequeunt ea probare, uelut præcedētia illas, et credēda discēti, ab hac itaq; uelut publicæ quadā oīum ministra, petendā eis fidē ē arbitratū. In reliquo sciārū progressu, nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tñ libros qui posteriorū resoluturiōrū inscribuntur, edidit, quibus ea cōplexus est, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo quod attinet ad institutum nostrum, non quæstio-

nem

nem dialectico uult propositam esse, sed id, quod
 πρόβλημα Græci dicunt, quod nos, uel sciscitationem,
 uel percontationem dicere possumus: plerique Græ-
 co maluerunt uti. Percontationem uult esse id, de
 quo pariter, est ne, an non est, quæritur. Ut, est ne
 mundus æternus, an non? est ne Sol maior tota ter-
 ra, an non? Id autem quod solum in unam partem
 effertur, ut, ecquid est immortalis anima? ecquid
 uirtus est summum bonum? id πρότασις hoc est, pro-
 positionem uocauit: & propositionem quidem non
 omnem dialecticam esse, sed eam solum, quæ neque
 fidei prorsus, neque dubitationis sit expers: neque
 enim quenquam proponere, sit ne uix nigra? aut sit
 ne homo animal, nihil autem inter percontationem
 & propositionem interesse, nisi efferendi diuersita-
 tem. Quibus colligere paratum est, Aristotelem
 uoluisse ea sola pertinere ad dialecticum, de qui-
 bus ambas in partes differi posset, & ea posset uia,
 qua non essent certis artium finibus comprehensa.

Scholia in caput 6.

Quod & subiectum uocari priori libro diximus .)
 Hoc dictum est libri primi capite decimotertio. Lignis
 autem per proprium est materię nomen.) Id ex Græ-
 ca uoce dilucidius apparet. Quam enim nos materiam
 illi ὑλην uocant, unde nos syluam deducimus. Etiam si
 me non latet, eam materiam de qua hic agimus, apud
 illos ὑπόθεσις magis quam ὑλην dici. Quod cuiusmodi.

fit prædiximus. Libri huius capite secundo. Scio tamen esse quibus aliter uidetur.) Hæc obiectio nihilo plus vitium habet aduersus ea æque hoc capite docet. Rodolphus, quàm quæ de materia Rhetorices primo lib. de Oratore disputat Crassus. Habet autem in summa hunc intellectum. Si dialectice sola probabiliter disputare de omnibus docet, quorsum igitur cæteris nobis opus est artibus? Quorsum attinet, illas tanto cum labore perdiscere, si hac una instructi, credibilem de re qualibet texere possumus orationem? Dilutio: Quamquam dialectice uiam ac rationem tradit de omnibus differendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles esse ac superuacuas. Quando fieri potest, ut res eadem diuersa ratione spectatæ, diuersis et artibus subiiciantur. Iam dialectice in communi tantum uiam ac rationem parandæ de re quaque fidei tradit, itaque in uniuersum de rebus omnibus agit ut nulli in perim specialiter præcepta sua accommodet. Reliquæ artes, generalem hanc differendi rationem à dialectica mutuantes, suis eam singulatim materijs applicant. Verbi causa; Præcipit dialecticus probationes rei cuiusque esse petendas à finitione, genere, speciebus, proprio, toto, partibus, causis, euentis, &c. quæ autem rei cuiusque definitio sit, quod genus, quæ species, totum, partes causæ, euenta, id dialecticus speciatim non docet, sed aliunde petendum est. Ut si quæras, sit ne anima mortalis an immortalis, hic rem ipsam peculiariter ad naturalem pertinere philosophum, nemo ignorat. Siquidem is naturas rerum scrutatur, is quæ interire res possint, quæue non possint, peruestigat ac docet, & quæcunque de ortu & occasu rerum dicuntur, ea omnia suæ ditioni esse subiecta confirmat. Quorsum igitur eiusmodi in rebus opus est dialectica? aut quis eius hic usus? Hic nimirum, ut qua uia, quomodo, ipsi etiã physico hac de re differendū sit, uideamus. Docet ergo, principio intuendū esse, quid sit aia, qđ eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ causæ, quæ euēta, quæ ei accidāt, quæ

quæ cohæreāt, quæ pugnēt. Deīñ hæc eadē quæ rēda
de mortē, eaq; cū priorib. illis sic cūferēda, ut quæ, quē
bus cōsentanea sunt, quæ dissentanea, deprehēdamus i
atq; ita demū ex hūidine istorū, de themate pposito i,
hāc aut illā partē feramus snīam. Hæc, iquā, dialectice
in cōe monet dispiciēda eē, traditq; normas ac regulas
quasdā, quibus ceu filio quodā in hisce cōponendis se-
cernendisue ita dirigatur humana rōne qua ab errare
possit, neue p cōsentaneis accipiat dissidētia, aut cōtrā
ea quibus pbe inter se cōuenit, credat dissentanea ac
pugnātia eīe. Verū. n. uero quæ nā ea definitio animæ
aut mortis sit, qđ genus quæ cāx, &c. in eius rei per ue
stigationē, etsi generales aliquot pceptiōes tradit diale
ctica, tamē speciatim ex ea peti ista nō debēt, sed à natu
rali ppho. Ita sit ut spālis quidē de reb. omnib tractatio
p tineat ad reliquas artes, quatenus uerō vniuersæ sub
unam cōem quandā de eis disserendi rōnē cadunt, hæ
ctenus subiectæ dialectico sint. Arist. itaq; dialecticē
tribus his utilē putauit.) Hēt quidā Aristō. dialecticam
utilē eīe ad tria. Verū tribus quartū subiungit, quod
etī autōre Alexi Aphrod. uelut particula quædā tertii il
lius uideri pōt. Iā Rodolph. omisso tertio, quartū in lo
cū eius subiecit Quæ res ei in cā fuit, cur diceret, dia
lecticē iuxta sentētiā Arist. ad principiū modō scien
tiarū cōducere à reliquo artū progressit excludi. Quā
illius sententiā nō fuisse, facile docebūt nos uerba ip
sius, quæ primo Topic. libro habētur ad hunc modū.
*Επόμενον δ' ἂν εἴη τοῖς ἐρημίνοις, ὅτι πῶς, πρὸς πῶσα τί καὶ τίνα
χρήσιμος ἡ πραγματεία. Ὅτι δὴ πρὸς τρία, πρὸς τελευτήν,
πρὸς τὰς ἐν τεύξεσιν, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιτήκεις. Ὅτι μὲν
οὖν πρὸς γυμνασίῃν χρήσιμος ἔξ αὐτῶν καταφανὲς ἐστὶ. μέθοδος
γὰρ ἔχοντες ἔαον περὶ τοῦ προτεθέντος ἐπιχαρὴν δυνασόμεθα.
Πρὸς δὲ τὰς ἐν τεύξεσιν, διότι τὰς τῶν πολλῶν καθηρηθημῖνοι δό
ξας, οὐκ ἐν τῶν ἄλλοτρίων, ἀλλ' ἐν τῶν ἐκείνων δογματῶν ἐρε
τήσομεν πρὸς αὐτοὺς, μεταβιβάζοντες, ὅτι ἂν μὴ καλῶς φάνω
ται λέγειν ὑμῖν. πρὸς γὰρ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιτήκεις, ὅτι δυ
νάμενοι πρὸς ἀμφήγαρα διαπορῆσαι ἔσμεν ἐν ἐκάστοις καταφόμεθα*
ἀλη-

ἂλ ηδὲς τε καὶ τὸ ψεύδος. Ἐτι δὲ πρὸς τα πρῶτα τῶν περὶ ἐκαστὴν
 ἐπεὶ ἔχουσιν ἀρχῶν ἐκ μὲν γὰρ τῶν δικαίων τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν ὁρῶ-
 σαν ἐκαστὴ μὲν ἀρχῶν, ἀδύνατον ἑκάστῳ τι περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ δὲ πρῶ-
 ται αἱ ἀρχαὶ ἀπάντων ἴσσι, διὰ δὲ τῶν περὶ ἐκαστὰ ἐνδοξῶν ἀναγ-
 κὴ περὶ αὐτῶν διελθεῖν, τοῦτο δὲ ἴδιον ἢ μάλιστα ἀοικέον τῇ δια-
 λεκτικῇ, εἰς ἡμῶν ἐξέτασιν ἡγερούσα, πρὸς τὰς ἀπασῶν τῶν μεθό-
 δων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει. Eis uerbis hoc dicit, Quæ in Topi-
 cis se tradunt, ea conducere in primis ad tria. Primum
 ad exercitationem disserendi. qui.n.metho.hac tequeat,
 eū facile de re quæ quis argumētari possit. Dein ad dextre cō-
 uersandū, colloquēdumq; cū uulgo & multitudine, cui
 si quid persuasum uelis, nulla id rōne effectū iri facilius
 quā si oīs tua oratio ducatur ex ijs, quæ ipsi uulgo uera
 esse uidentur, nō, quæ ex intimis artium penetralibus de
 propria, admiratur. citius rudis multitudo, quæ credit. Ter-
 tio, ad sciās eas, quas philosophiæ noīe cōplecti sole-
 mus. Quisquis.n.hac facultate instructus, utraq; eius
 quo de agitur partē, credilibus argumentis reddere
 possit ambiguā, eū facile quid in re quaq; ueri talis uel
 sit, perspecturum. Præter hæc autem conducere ea, &
 ad prima artium principia, eō quod hæc ex eis quæ pro-
 pria sunt artis cuiusque, probari nullo modo possint,
 sed ex credilibus tantū, quorū tractatū pertinere ad
 dialecticum. Porro totus hic locus Rodolphi est eius-
 modi, ut intelligi plene non possit, nisi adiuncto ei pri-
 mo Topicorum lib. Aristot. (Exercitationi disserendi,
 confutatio aduersario.) Quod habet Rodolphus diale-
 cticen secundo utilem esse confutatio aduersario, id
 uulgo hodie ita dici consuevit, conducere eam ad ob-
 uiationem. Aiuntq; obuiare aliud non esse, quā pro-
 pte resistere positioni respondentis, per argumentatio-
 nes probabiles: Aristotelis uerbum est, πρὸς τὰς ἐντεύ-
 ξεις, qua uoce Alexander & Suidas significari putant,
 πρὸς πολλοὺς συνομιλίας. i. cōuersationē cōgressus, col-
 loquiaq; cū uulgo & multitudine. Atq; hoc sane intel-
 lectu nomē ἐντεύξεως accipiendū hic esse, ipsius etiā Ari-
 sterba declarāt, quibus secūde huius utilitatis redditam.

R E.

RESPONDET PRÆDICTIS, DOCET-
que quomodo dialectice, quomodo reliquarum
artium singula, singulis de rebus differant.

Cap. V I I.

Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo
dialectice de rebus differit, & quid intersit,
distinguamus. Primum constat, artes omnes pau-
latim & per incrementa repertas esse: neq; quis-
quam idem artem aliquam cœpit & absoluit. Pri-
ma autem initia à sensuum observatione profecta
sunt: ut cùm uiderent homines, aliquid iterum ter-
tione & sæpius itidem fieri, experimento sumpto,
ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic se rem in
omnibus habere. Ut cui primum curæ fuit scrutari
rerum naturam, cùm uideret plantas animaliaq;
non nisi è semine procreari: deinde ducto per radi-
ces humores, aut cibo per os hausto, augescere:
laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi
ex aliquo quod ueretur: sicq; reliqua, quæcunq;
gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere;
tanquam firmum exploratumq; demum constituit,
nihil ex nihilo gigni. Simili uia collegit, etiã omnia
quæcunq; sunt, efficientis alicuius uiri fieri. Deinde
cū per singulas res duceretur animus eius, uelletq;
etiam naturas proprietatēq; uniuscuiusq; perquire-
re, ad communia illa rediens, quæ iam ueluti leges
fixerat, conferensq; illa cum singulis, ratiocinando,
reputando,

reputando, colligendo (id est, quòd argumentari dicimus) fidem de unaqua; sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est uelut firmamenta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artis; suæ; uia aut & ratio colligendi paranda; fidei, ad dialecticum spectat. Dialectice enim in commune ostendit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, promptum sit inuenire fidem de eo quòd querimus. Vt uerbi causa, dialectice dicit inspiciendam in argumento inueniendo esse substantiam rei, & causas, & euenta, & quæ reliqua in locis descripsimus: quatenus; facit id qui differit, munere illius utitur. Quæ sit autem definitio rei proposita, quæ causæ, quæ euenta, ea oportet ex proprijs artibus rei cuius; depromat. Rursus uerò, in uniuersum quid sit definitio, & quo pacto definiendum, quid item genus, quid species, quid causæ, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed eius scientiæ, quæ prima rerū principia tractat, quam metaphysicen dicunt: à qua dialectice mutatur ista, quia ad inueniendi rationem sunt accommodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide; ratio rerum iudiciūq; penes illam est. Non uidentur itaque satis exactè, satisq; perspectè dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse; definire, diuidere, uerum à falso discernere. Priora enim illa (ut dicimus) metaphysices sunt opus; hoc posterius, omnium est artium commune. Dialectice discernendi probabiliter rationem tradit, hoc est, instru-

R mentum

mentum tantum ueri falsiq; discernendi : cuius uisio ministerioq; expeditius cūcti artifices, quid ueri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorēt. Quod si ita uolumus istud accipere, ut sit discernendo uero & falso destinata : non abnuerim id quidem, non ut ipsa discernat, hoc est, iudicet (hoc enim singularem est artium) sed ut instrumentum prabeat, sine quo, nullo pacto ista discerni possint. Quid ergo? Dicat aliquis; Nonne & ante inuentam dialecticē fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est uerum; & nunc quoq; quotusquisq; eorum qui disputant, dialecticē tenet? Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciunt & fecerunt; multò commodiùs (si hanc didicissent) fortasse facturi. Quemadmodum & ante traditam rhetoricē disertī uiri fuerunt; & priusquā literis comprehensa est musice, cecinerunt homines; nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinā coëgit, sic & primus cognouit morbum, prorsuturā meditatū est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quod crebrò sunt facta, longa recte secusq; factorum annotatione, artes esse cæpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponderent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia cōplecterentur : non modò quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Sic quod casus antè fuerat, cæpit deinde ratio esse. Et secutum est, ut non quia factum iam esse, aliquid debere fieri; sed quia deberet

beret fieri, crederent esse faciendum. Qui priore ergo fuerunt artibus, simili a his ipsis quæ nunc præcipiuntur (si quando recte fecerunt) secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte (quippe quæ nullam habent) sed uel longa observatione, uel ingenij quodam præstanti uigore. Quantum rectius tamen, quantoque melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur? Duratura enim sæculis ingenia, & quibus non presentes solum plaudat, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tamen demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem male inuentorum aliquando deprehenderunt; antea quàm essent omnia præcepta illius, in artis formam collecta. Arist. tamen, quique post eum alij instructi ea fuere, facile libris suis ostendunt, quàm magnus sit usus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: utque sine ea; non solum singula de quibus in artium decursu dubitetur, explicari nequeant, sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam for- mandis artibus putat: quamque cupit esse in Iurisconsultis, quo non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitum est à Titio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ; Ius est scientia æqui, & iniqui. Et, iusticia.

R 2 est

est constans & perpetua uoluntas. Et diuisions illa-
dem; Iuris aliud publicum, aliud priuatum. Et pri-
uatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur,
quasi ius publicum, neq; naturale esset, neq; gentiū,
neque ciuile. Sed illis semper satis placuerunt sua, &
iustior alioquin est eis uenia. Quoniā ut doctissimus
quisq; fuit, ita maximis semper occupationibus di-
stendendus est, ne uel ocium perpoliendis inuentis suis
haberet. Sed ut ad Aristotelem aliquando ueniam,
qui artium finibus exclusit dialecticē; aptamq; uel
solum, uel maximē certaminibus disputationum cre-
didit; paucis dicam quod sentio. Quod sentio, in-
quam, nam ille ueriores forsitan, ego tamen quod sen-
tio. Equidem artium decreta, et disputationum con-
tentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione di-
screta puto. Ex eisdem enim locis haurium utraque
hac argumenta, eadem expendendorum argumen-
torum utrisque est uia. Cupit eque qui docet, qui-
que certat, probare quod sumpsit: sed ille re ue-
ra cupit. Bona enim fide agit, & cum eo, qui do-
cendum se præbet, habet negocium. Certator pro-
bat quidem, si potest: sin minus, satis habet, si mo-
dò uideatur probasse. Victoriā enim spectat, quā
si potest, uiribus auferre malit, quod si res negabit,
artibus pugnabit, & insidias struet. Dolus enim an
uirtus (ut inquit pœta) quis in hoste requirat?
Ergo si ex uulgaribus, & longius petitis, nec satis
constanter probabilius, & sæpē etiam in speciem
tantum probabilibus disputator probationes petet,
id

id non ideo fieri credo, quia id lex disputandi postulet; nec enim quenquam tam segnis conatus puto, ut cum posset certis exploratisque sententiam suam tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniam talia ad disputandum summuntur plerumque, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil potest satis probabiliter ad ueritatem dici, rerum hæc est conditio, non disputandi ratio diuersa. Opus itaque habet undecunque datur præsidium petere; & ubi in re parum auxilij est, offundere tenebras aduersario; & huius ignorance probationis loco abuti. Non magis alitem sunt Dialectici ista, quam medici, qui sanandum è pedum dolore suscepit laborantem; ubi uetus iam morbus, & qui radices altius, quam ut euelli possit egit, nulla ratione leuior fit, satis putat stuporem aegris membris inducere; utque huic pro sanitate est, non sentire dolorem: sic certatori, pro probatione est, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario contulit pedem, qui sit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant astus, redeundum est nimirum ad rem ipsam quæ si artibus comprehensa sit, ex his ipsis utique quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelem & Aristippum, de summo bono contententes, da Chrysippum & Carneadem de comprehensionibus. i. possit, ne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum roburque disputationum suarum pro-

ment, quæ editis eisdem de rebus (quisque pro capto suo) artibus forent inclusuri? Vt finem ergo faciam, si, quemadmodum prius ostendere conati sumus, dialectices officium est, probabiliter dicere, ut de quoque certissima & percepta maximè dicentur, licet ex medijs deducta sint artibus, ita maximè ex dielectices instituto iureque fiet. Proximo loco erant, quæ adhuc artissimè accedent. Subdola uerò & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratione, quàm monstra morbique ex constitutione natura. Materiam igitur dialectices sciamus omne id esse, de quo probabiliter est differere, hoc est, quod proposuimus, quæstio omnis, quæcunque demum ea sit; dum tamen meminerimus, res, & de quibus, & per quas differimus, ex singulis cuiusque artibus sumi: differendi autem ordinem rationemque ad dialecticen pertinere. Sed quæ sit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, quidque ab eis accipiat, istis sit satis, & nimium etiam fortasse. Sed ignoscere æquum est paulo pluribus uerbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, suntque fundamenta & uelut scopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur; reddendâ idcirco de eis paulò ex actiùs fuit ratio: nec enim ubi summa labat, possunt inter se partes consistere.

Scholia

Scholia in caput 7.

ARTES omnes paulatim per increméta esse repet-
tas.) Eiusmodi quiddam habet & Quintilianus libro 5.
capite 10. Et Cicero item 1. libro de Oratore, cuius uer-
ba paulo post, in hoc ipso capite ascribemus. Nihil ex
nihilò gigni.) Hoc rectè à ueteribus philosophis dictum
esse. 1. Pyhlicorum libro autor est Aristoteles. Attingit
eandem sententiam, sed satyrico morfu & Persius. De
nihilò nihil, in nihilum nil posse reuerti. Rursus uerò
in uniuersum præscribere quid sit definitio.) Hæc non
usquequaq; consona esse uidentur ijs, quæ Cicero de dia-
lectica habet quarto lib. de Finibus. Verum nò hoc agit
eo in loco Cicero, ut diligentius expendat quæ perti-
neant ad officium dialectici, sed ut refellat sententiam
Stoici. Hodie certe quotquot dialectica scribunt, ij &
hæc sibi, inter cætera explicanda sumunt, siue sua, siue alie-
na id faciât fide. Quid ergo dicet aliquis. Nonne & ante
inuentam dialecticem fuerunt artes? Ridendi sunt, qui
eiusmodi strophis, rudibus interim auditoribus persua-
dere conantur, esse inutiles artes. Quæ de re legere est
quædam non inutilia, apud Quintilianum lib. 2. capite de-
cimo octauo. Rodolphi solutio huc spectat, non esse su-
peruacuas artes, etiamsi qui extirpere fortassis qui sine
arte id quod est artis, fecerunt. Nam ut non sint necessa-
riæ illis, inde tamen nò colligitur, cæteris quoq; eas ne-
cessarias non esse. Non omnia, inquit Poëta, possumus
oës. Et quod illis albæ gallinæ filijs indulgit parës. natu-
ra, si id nos pulli uiles consequi cupimus, artem in auxi-
lium nobis adhibeamus oportet. Vt terrarum, ita inge-
niorum mira diuersitas, & pratorum alia genuinum in-
situmq; humorem habent, alia nisi deductis aliunde
aquis irrigari non possunt. Notum est græcum illud;
ὅτι παντὸς ἀνδρὸς.

Quam tu differendi facultatē acceptam refers beni-
guitati naturæ, ea mihi & similibus mei non nisi arte &
labore coniungit. Ego tuam istam felicitate in non inui-

R 4 deo

deo tibi, sed & tu mihi ignoscas inuicem uelim, si quod ingenio deest, id studeam sarcire industria. Quanquā & felicioribus illis quanta ad felicitatem istam suam fieret accessio, si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallet illustius, quam interea obscurare? Quamlibet ferax sit ager, feraciorem tamen eum reddere potest agricola, si diligenter colat, si fimo & pingui illa terra, quam margam Plinius uocari ait, obducatur. Differunt (scio) etiam sine arte non infelicitate ij, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tū expeditius, quanto certius idem facturi, si tenerent & artem? Ergo, ut initio dixi, non est præatrida superuacua ars, etiamsi fortè unus & ite alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis poruere efficere. Facta sunt hæc antequā artes fierent.) Eiusmodi quiddam & apud Fabium esse diximus, libro quinto, capite de argumentis. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa. Sic Cicero de bonorum & malorum finibus libro quarto. Quod etsi ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est duæ certior quàm natura. Aliud est enim poetarum more uerba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat.) Crassus apud Ciceronem primo libro de Oratore, quem uide in hoc genere quam amplissime dicentem. Ex quo loco facile erit intelligere, quod ait Rodolphus: Dialecticam esse scientiam illam quam Crassus necessariam esse putat formandis artibus, quæque cupiat esse in Iureconsultis. Quo non essent apud eos omnia actorum similia.) Quæ in Senatu, in Synodis consilij, aut alijs quibusuis conuentibus actu fuissent, ea sic conscribi ac memoriæ prodi solebant, ut sententiæ cuique, sui autoris nomen præponeretur. Cuius rei formam uidere est apud D. Cyprianum, in libello cui titulus est de ijs, qui apud hæreticos aut scismaticos baptizantur. Polycarpus
ab

ad Adrumeto dixit; qui hereticorum baptismum probat, hereticis communicant. Pollianus à Mileo dixit; Censet hereticum baptizari in Ecclesia sancta. quæq; alia huius generis in eodem libro leguntur, ut Martyr Saluianus à Gazaufala dixit; confessor & martyr Cyprianus à Cathagine dixit. Marcellus à Zama dixit, &c. Quem etiam in modum scriptum est ius ciuile, ubi nomenclaturis eorum, qui uel dixerint uel scripserint aliquid, occupata sunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulianus, Celsus, Paulus, Modestinus, Pomponius, Papinianus. Iam & Iureconsulti ipsi, alii aliorum responsa nominatim scriptis suis solent inferere. Quæ ex nota sunt illa, Herennius Modestinus respondit. Diuus Pius piscatoribus Pormianis & Capuanis rescripsit. Iulianus scribit & alii plerique contentiunt. Ut Trebatio uideatur. Item Labeo scribit. Solui mandatum Labeo ait. Paulus respondit. quem illorum morem in epistola quadam ad Trebatium Iureconsultum obiter suo more taxat; & Cicero; Hoc, inquit, quemadmodum uos scribere soletis in uestris libris; Idem Q. Cornelio uidebatur. Neque ita longe hinc dissident, quæ apud eundem Ciceronem secundo de Oratore libro aduersus Iureconsultos stomachatur Antonius. In quo etiam isti nos, inquit, Iureconsulti impediunt, à discendoq; deterret. Video enim in Caronis & in Bruti libris, nominatim fere referti, quid alicui de iure uiro, aut mulieri responderit, credo, ut putarem in hominibus, non in re, consultationis aut dubitationis causam aliquam fuisse, ut cum homines essent innumerales, debilitati à iure cognoscendo, uoluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abiiceremus. Sed hæc crassus nobis expediet, & exponet descripta generatim. Est enim, ne fortè nescias, heri nobis ille hoc Catule pollicitus, se ius ciuile; quod nunc diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum & ad artem facile redacturum. Quæsitum est à Titio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit.) Formulæ sunt excerptæ

perpetræ ex iure ciuili, quibus & similibus sit, ut omnia illic uideantur actorum similia. Ius est ars equi & ini-qui.) Celsus Iureconsultus ius finiuit, hoc modo: Ius est ars boni & æqui. ff. de iustitia & iur. Quam finitionem multis uerbis explicat Gulielmus Budæus primo libro Annotationum in Pandectas. Iusticia est constans & perpetua uoluntas,) Vlpianus non postremus inter Iureconsultos, eo quem modo diximus titulo L. Iusticia, hunc in modum Iusticiam finit, Iusticia est constans & perpetua uoluntas, ius suum unicuique tribuens. Cicero primo libro de Oratore, Sic ergo in iure ciuili, inquit, finis hic; legitimæ atque usitatæ in rebus, eausque ciuium æqualitatis conseruatio. Item secundo Rhetoricorum, Iusticia, inquit, est habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones Iureconsultorum, eius rei hanc ego causam esse opinor, quod parum liqueat, qua ratione uel ius ars esse dicatur, uel iusticia uoluntas. Atque illi etiam ipsi, quorum glossmata extant in Pandectas, uirum quàm hie sudant in explicandis utrisque, dum uix constituere possunt, uel illud quodnam ius, quæue iusticia hisce finitionibus describatur. Iuris aliud publicum aliud priuatum. priuatum in naturale, & gentium, & ciuile diuidunt.) Miretur aliquis, quid sit quod in hisce diuisionibus deprehendendum putes Rodolph. præfertim cum sit earum autor idem de quo orta iam, Vlpianus, uir maior, quàm a cuius sententia, hac utique in re temere sit recedendum. Verum enim uero dialecticorum præceptum est, partes diuisionis cuiusque, eiusmodi esse debere: ut ne de pluribus dici queant, quàm ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicum, ius est, id certe aut naturale, aut gentium, aut ciuile ius sit oportet. Quo fit, uti partes quidem posterioris huius diuisionis, de iure publico uete dicantur, ipsum autem quod diuiditur, nequaquam. Atque hoc esse illud quod suggillandum existimauit Rodolphus, ipsius quæ continuo subiungit

iungit, uerba ostendunt. Quasi inquit, ius publicum,
 neque naturalem esset, neque gentium, neque ciuile.
 Sed ut ad Aristotelem aliquando ueniam, qui artium
 finibus exclusit dialecticem. Non uideo equidem, quo
 modo Aristoteles dialecticem artium finibus excludet
 rit, cum inter cætera καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστή-
 μας, eam ait conducere. Quanquam negari illud non
 potest, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus
 illos & certamina disputantium, quàm alia pertinere.
 Quod cum dictum uideri possit obscurus, experiar si
 quomodo planius idem dici queat. Id quod supra ui-
 res non erit, si initio meminerimus, neque rhetorice,
 neque dialectice nomen eodem semper intellectu sole-
 re accipi. Etenim ueteres illi ita fere hisce uocibus usi
 sunt, uti eos modo rhetores appellarent ac dialecticos,
 quorum illi in foro agerent causas, hi in schola ac um-
 bra de communibus thematis disputarent, ac proinde
 dialecticem etiam & rhetoricen, eas intelligerent facul-
 tates, quibus ijs in suo utique campo instructi, in certa-
 men descenderent. Quem in modum hæc nomina cer-
 tum est usurpasse & eos, qui perpetuam orationem ad
 Rhetorem concisam ad dialecticum pertinere dixe-
 runt, neque aliud quicquam interesse inter dia-
 lecticem & Rhetoricen, quàm si manum eandem, pri-
 mum in pugnum comprimas, deinde rursus explices
 ac diducat, & rursus, dialecticorum theses, Rhetorum
 materiam esse hypothèses. Quanquam enim ij, qui in
 foro agunt, inter agendum sæpenumero à personis ac
 cæteris circumstantiis quæstionem abducunt, atq; plus
 nonnunquam operæ in thesrum, quàm in hypothesium
 explicatione infumunt, tamen id quod instio proponi-
 tur, nunquam thesis, sed hypothesis est. Qua de re ex-
 plicatius paulò post, cap. octauo, & duodecimo, interim
 illud, esse & alium intellectum nomine istorum, secun-
 dum quem artes istas communes quasdam omnium ar-
 tium ministras appellare solemus, propterea, quod quæ
 admodum grammares in commune præscribit, quæ rō-

ac,

ne, non in hac modo aut illa materia; sed de omnino emendate loquamur, ita hæc duz, altera quo modo probabilior, altera quo modo polus atque ornate dicere de re quaque possimus, expediunt. Atque hac notione hæc nomina usurpat Rodolphus; neque alius eorum usus est, cum dicimus tres esse artes, quæ versentur circa sermonem; Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet, ea tamen possent etiam aliis utcunque disciplinis accommodari, tamen ex professione ei Dialectico instituendo destinata sunt, quem secundum priorem illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequen. plura.

Equidem artium decreta & disputantium contentiones. (Quod ad inuentionem, inquit; & ad diudicationem pertinet argumentorum, nihil interest inter conflictus illos disputationum & decreta artium. quocirca si ad certamina illa gymnasiorum utilis dialectice erit, eadem nimirum & ad artes ipsas conducet.

Dolus. n. an uirtus quis in hoste requirat?) Verba sūt Coræbi secundo Aene. Da Aristotelem & Aristippum de summo bono contententes.) quorum ille in contemplatione, hic in uoluptate summum inesse bonum existimabat. Fuit autem Aristippus philosophus Cyrenensis, auditor Socratis, de quo multa apud scriptores leguntur. Primus fuit Socraticorum, qui mercede docuerit. Ad Dionysium illum Syracusanum profectus, mira quadam dexteritate in aula uersatus est. Cum aliquando expuisset in eum Dionysius, idque tamen ipse patientissimè ferret, tamen indignaretur quidam (ut sic) ex amicis: quidam piscatores, inquit, aqua marina rotos se madesieri non recusant, ut exiguum capiant gobium, & ego ut balenam ingentem capiant, ulno paulum diluto leniter aspergi non feram? qua ex reansum arripuit Diogenes Cynicus, ut eum diceret esse regium canem. quodam tempore, cum olera lauandem Diogenes in prætereuntem Aristippum, hisce uerbis cauillatus esset; Si hæc edere didicisses Aristippe

stippe non uersareris in aulis regum; At tu inquit
 ille, si uiuere didicisses cum regibus, plera non la-
 uarés. Notus est hac de re locus Horatii in Epistolis.
 Da Carneadem & Chrysippum de comprehensionibus.
 Comprehensiones uocant τὰς καταλήψεις, quarum iam
 semel atque iterum facta nobis est mentio. Porro Stoi-
 ci inter quos uel primas tenebat Chrysippus, ex com-
 prehensionibus istis aptè inter se collinis; comparatis-
 que artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academicæ
 erat, quibus ἀπορρηξία illa sua tam impense placebat,
 ut negarent omnino quicquam sciri posset, cuius rei se-
 pè facit mentionem Cicero, cum in libris de bono rum
 & malorum Finibus, tum quarto libro Academicarum
 questionum. Quin uero & secundo libro de Natura
 Deorum. Q. Lucius Balbus ad Cotta Academicum,
 Quanta uero, inquit illa sunt, quæ uos Academici in-
 firmatis, quod & sensibus, & animo ea quæ extra sunt
 percipimus & comprehendimus. Ex quibus collatis in-
 ter se & comparatis artes quoque efficimus, partim ad
 usum, partim ad oblectationem necessarias. Et rursum
 tertio libro de Oratore. Vt autem & de Carneade pau-
 ca dicamus, philosophus, hic nouæ Academicæ fuit, ui-
 lenta & (ut Polybius apud Gellium uerbis utar) rapida
 quadam facundia præditus, tanta dicendi uir, ut Cicero
 autor sit, nullam ab eo unquam causam defensam fu-
 isse, quam non probaret, nullam oppugnatam, quæ non
 euerterit. Cum Chrysippo disputaturus, eleboro (in-
 quit Valer. Max.) se purgabat ad exprimendū ingenii
 suū attentius & illius refellendū acrius. Quas portiones
 industria solidæ laudis cupidus appeterdas affecit. Chry-
 sippus (ut modo dixi) Philosophus Stoicus LXXX. æta-
 tis suæ anno decedens, coeptum ante xl. λόγους exactis-
 simæ subtilitatis uolumen reliquit. Cuius studium in
 tractandis ingenij sui monumentis, tantum operis, la-
 borisq; sustinuit, ut ad ea quæ scripsit penitus cogno-
 scenda, longa uita sit opus. Hæc ad uerbum Vale. Maxi.
 lib. octauo, cap. de studio, & industria. Mira in eo suis
 sub-

RÖDÖLPHI AGRIC

Subtilitas, disserēdi. Dicere solebat, sui animā datā esse, pro sale. Et, Sapiēti, quāuis nulla re egeret, tamē multis illi rebus opus esse, cōtra stulto, et si nullis rebus sit opus: multis tamē eū egere. Et uelut scopuli artis.) Scopulum non semel in hoc opere uocat Rodolph. quod nos scopum dicere solemus.

QUID SIT QVÆSTIO, ET QVÆS

diuisiones eius fecerit Cicero, quas Aristoteles. Cap. VIII.

Quæstio igitur, quoniam circa eam omnis disserentis uersatur labor, quid sit, & quæ species partes ue illius, & quomodo inuenienda; (nam, & in hoc nonnumquam laboratur) explicemus. Quæstionem Boëthius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quod si propositio est id, quod hoc nomine prædiximas Aristotelem accipere, non inuenio equidem, quid inter quæstionem, & propositionem intersit, ut uideatur Boëthius pro genere, quod idem sit posuisse. Sin propositionis nomen capimus, ut uulgo nunc accipitur, pro eo, quod Aristoteles ἐπερωτήσις Cicero pronunciatum interpretatus est, non omnis dubitabilis propositio est quæstio. Hæ nanque uirtus est summum bonum, solus sapiens, est diues, dubitabiles quidem propositiones erunt: quæstiones tamen non sunt: affirmant enim aliquid, qui quærit autem, nihil affirmat. Rectius uel explicatius, utcunque uidebitur dici; quæstio est cum interrogatione elata oratio. Ut, utrum uirtus sufficiat ad bene uiuendum? utrum consummata

inata virtus voluntate an opere constet? *Dividuntur autem quæstiones non uno tantum modo. Namque & pro rerum de quibus queritur differentia, & pro diverso modo querendi, & pro artium ad quas pertinent diversitate, alia sunt atque alia quæstionum divisiones. Quæ cuiusmodi sint ordine prosequamur. De rebus querimus primum sint, ne omnino nec ne sint. Ut si ne anima. Antea enim quam esse res detur, nihil est, quod ulterius possit queri. Primum enim omnium, quod cogitationi, notitiæque nostræ de ulla re obijcitur, est esse. Quo fit, ut hæc prima sit quæstio, & quam nulla alia queat præcedere. Quin etiam si de his, quæ non sunt suscipiatur nobis aliqua disputatio, quæ ad hanc quæstionem non pertinet, fingimus semper hanc præcessisse quæstionem, & tanquam de existentibus disserimus; ideoque suspensi semper ex ea conditione, si res sit, agimus: quam ubi abstulerimus, mox omnia, quæ huic velut fundamento incumbebant corruunt. At ubi rem esse persuasum est, proximum est querere de substantia eius, hoc est, quid res sit; ut sit ne idipsum anima, quodvis illa quæ cuncta vivunt? quod definitione explicatur. Ea quid sit, superiore libro diximus. Deinde iam querimus ea, quæ circa vel extra substantiam rei sunt; ut, sit ne anima indivisibilis? utque etiam sint intra substantiâ eius, non tamen id agimus quæstione, ut id exquiramus. ut qui querat, sit ne anima vis illa, quæ cuncta vivunt? potest hoc queri sic, ut inuestigetur, sit ne id
 verum*

uerum, an nō deinde, ut uerum sit, reliquum adhuc
est, sit ne hac anima definitio. Tria haec questionum
genera. Cicero uocanti primum quidem an sit, secun-
dum quid sit, tertium quale sit. Et qui rhetorica post
Ciceronem scripserunt Quintilianus utiq; et Her-
mogenes hanc diuisionem sunt secuti. Aristoteles tri-
bus his quartum addidit genus, quod uocauit pro-
pter quid. Vt sit ordo questionum; uerbi causa, de
Deo quærimus primum, an sit Deus. Quod si nege-
tur, nihil est quod ulterius progrediamur; sin detur,
tum quærimus, quid est. Id ubi constiterit, tum qua-
lis est; ut sit ne aternus. Quod ubi acceptum est,
tum postremum, propter quid sit aternus. Quam
questionem (si Ciceronem autorem sequimur) ad
quale est redigemus. Si enim explicetur hac quæ-
stio, ut si quærat, propter quid Deus est eter-
nus, dicaturq; , quoniam quod est, ex seipso habet;
si de hoc differere nolemus, haec erit quæstio; sit ne
habere esse à seipso causa æternitatis. Dei, uide-
bitur, nimirum haec quæstio de qualitate. Quoniā es-
se causam uel non esse, qualitas (ut nos iam de qua-
litate loquimur) uidetur.

Quod autem Cicero tria haec questionum genera,
de ciuilibus rebus differenti subiecit, nō satis exacta
ratione uidetur factum. Quicquid enim Rhetor qua-
rit, ad qualitatem pertinet. Nec enim an est, aut quid
est, ut sint questionum capita, in forum uenire pos-
sunt; nec quicquid cōiectura exquiritur, pertinet ad
questionem an est, ut ipse uoluit; ut diximus enim, an
est

*di certum est nihil quari in foro. Nec enim an fece-
 rit furtum Trebius, primum est quod in hac quæstio-
 ne quari possit. Prius enim dicet reus (ut inquit
 Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse:
 deinde proba mea fraude perdidisse: hoc postremum
 est id, de quo queritur, ad quod tamen nisi priori-
 bus quæstionibus explicatis, peruenire non potest.
 Sed neq; an habuerit rem, prima est quæstio. Natu-
 ra enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res
 quæ dicatur ablata. Deinde sequitur iam primū, an
 Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occiderit ne
 per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio,
 prius tamen est, an Milo occiderit Clodium, an occi-
 sus sit Clodius: & quod primum est, an fuerit omni-
 nō Clodius: hæc sola enim est (an est) quæstio: reli-
 quæ qualitatibus sunt. Definitionis etiam quæstio ad
 forum non poterit afferri. Quicquid nanq; queritur
 in foro, aliquid horum trium esse oportet: sit ne fa-
 ctum, quod aduersarius intendit; sit ne id nomen fa-
 cti quod ille dicit: sit ne iuste factum. Primū ad qua-
 litatis quæstionem pertinere modò docuimus. De po-
 stremo nemo est qui dubitet. Secundum uoluerunt
 esse definitionis quæstionem; quod non esse uerum,
 facies ipsa quæstionis ostendit. Qui querit enim, an
 rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegium,
 an poculum amatorium sit uenenum, non querit
 definire aliquid istorum. Sed neque sacrilegium esse
 definitionem eius, quod est subducere rem prophanā
 de sacro, neq; uenenum definitionē esse poculi ama-
 S torij,*

torij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur, ut quæstio enim nō sit de definitione, status tamen quæstionis, hoc est, in quo tota vis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanae de sacro, sacrilegium: & poculum amatorium, uenenum; apertissime ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conveniat. Sed primum quisque suo arbitratu definitionē dabit. Alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret utiq; quæstio, ut, si sacrilegium definiatur, esse ablatio cuiusvis alienae rei de sacro, certum est nullam hic futuram quæstionem. Verum hoc aequè dubium est, atq; id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput esse quæstionis non poterit. Sed alijs etiam huberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus, quàm definitione, quod apud autores, usu certissimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contra Antonium, quod nomine actorum Caesaris, libelli & chirographa non contineantur, probat usu loquendi, equitate, exemplis. Definitum esse ab eo quid sint acta, nusquam in ea uideo oratione. Quintilianus item in odij potione, definire quidem visus est uenenum, ut sit quicquid dari non licet, sed nihil iuvabit hæc definitio causam suam. Aequè enim est incertum, sit ne odij potio uenenu, & liceat ne dari odij potionem, in eo præsertim rerum casu, quem themate declamationis expressit.

Sed

Sed alijs multis & uarijs argumentis acutè colligit id, quo maxime nititur; rationem (quæ anima legis est) huic factò conuenire; & æquitate, quæ ad qualitatis utiq; statum pertinet, præcipuè pugnat. In hancq; omnes, quicumq; id genus quæstionis traclauerunt antores, uideo omne robur dictionis suæ contulisse. Quodd si ergo neque caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neq; præcipuè firmentum illius, non poterit ulla definitionis sibi accipere nomen.

Scholia in caput 8.

Quæstionem Boëthius definiuit esse dubitabilem propositionem.) Boëthius libro primo de differentijs Topicis: Quæstio, inquit, dubitabilis est propositio, hoc est, Quæstio est propositio, quæ tamen ex natura sua nihil fortasse dubij contineat, tamen in præsentia ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quem esse germanum eius finitionis intellectum, ipse Boëthius altera eiusdem rei finitione ostendit: Quæstio (inquiens) est in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propositio. E quibus facile perspectu est, parum ijs firmitudinis inesse, quæ aduersus Boëthianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, uirtus est summum bonum, solus sapiens diues, dubitabiles esse propositiones, negari id quidem non potest, modo intueamur naturam ipsarum rerum, uerum non ita tamen hæc proponuntur, neq; in præsentia ita de eis agitur, quasi dubia sint, quo intellectu diximus accipiendam esse finitionem Boëthij. Quod si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere.) Dictum est capite præcedenti, *πρότασις*, id est, propositionem apud Aristotelem

stelem in Topicis esse, quæstionē, non quamvis, sed quæ in unam modò partem efferatur, ut sunt ne diuitiæ bonæ? est ne timenda mors? Quæ si in utranq; efferas partem, fient problemata, ut, sunt ne diuitiæ bonæ an non bonæ? Ecquid malum, an non malum, est mors? Verùm hoc intellectū nō est propositionis uocabulo usus Boëthius, sed propositionem uocauit, quam ἀπόφανσιν Aristoteles, M. Varro proloquium, Cicero pronunciatum, hodie uulgas enunciationem uocat. Eam libro superiore diximus esse orationem perfectam, quæ aut uerum aut falsum significet. Quod Aristoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatur est.) Aristoteles in eo libro, qui περὶ ἑρμηνείας inscribitur, nō ἑρμηνείαν, sed ἀπόφανσιν, (ut tam diximus) uocat id, qđ Cicero pronunciatum: ἑρμηνείαν ipse Rodolphus quodam in libro transfert explicationem, Boëthius interpretationem dixit; quam finit hoc modo, ut uox articulata per se ipsam significans, quod genus sunt nomen & uerbum, & ex ijs constituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locū attinet, prima Tusculana sic habent; Omne pronunciatum, sic mihi in præsentia occurrit, ut appellem ἀξιόμα, utar, post a lio si inuenero melius; id ergo est pronunciatum quod est uerum aut falsum. Meminit huic loci Ciceroniani & Aulus Gellius Noctium Atticarum libro decimosexto, capite octauo. Virtus est summum bonum.) Sententia est Stoicorum, quam & Cicero asserit Tusculana quinta, sed refellit Lactantius. Solus sapiens est diues.) Et hoc unum ex paradoxis illis est Stoicorum ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, solum uidelicet sapientem diuitem esse. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Vtrum uirtus sufficiat ad bene uiuendum.) Est & hoc quoque ex albo eorundem ὅτι αὐταρκής ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, solam, inquam, uirtutem sufficere ad felicitatem ac beatam uitam, asseritur à Cicerone, eo quem indicauimus loco. Vtrum consummata uirtus uoluntate, an opere constet.) Tradunt mortales philosophi, summam esse eam uirtutis laudem,

dem, quæ in operatione consistat. De rebus quærimus primum, sint ne omnino, nec ne sint.) Cicero multis in locis & Quintilianus libro tertio tria esse aiunt, quæ de unaquaque re quæri possint, an sit, quid sit, qualis sit; ut, si ne anima, quid anima sit; & mortalis ne ea sit, an immortalis. Ea quid sit, superiore libro diximus.) Quid sit, inquit, definitio, id explicuimus libro priori, capite quinto. Et Hermogenes.) Sunt qui Hermagoras, tegere malint. Sed nec Cicero in hoc nomine sibi admodum consentit: Quintilianus uerò Hermagorâ constanter, uide libro tertio, capite ultimo. Aristoteles tribus his quæritum addidit genus.) Secundo τὰν ὁρίων ἀναλυτικῶν libro Aristoteles quatuor esse ait, quæ de re quaque uenire soleant in quæstionem, an sit res, quid sit, qualis sit, & qua de causa sit talis; ut, sit ne D e v s, quid D e v s sit, ecquid D e v s sit sempiternus, & quamobrem æternus sit. Quod autem Cicero tria hæc quæstionum genera de ciuilibus rebus differenti subiecit.) Cicero cum in alijs locis compiusculis, tum de perfecto Oratore ad Brutum, tria hæc genera quæstionum Oratori subiecit: Quicquid, inquit, est quod in controuersia, aut cōcione uersetur, in eo, aut sit ne, aut quid sit, aut quale sit quæritur, sit ne, signis, quid sit, definitionibus: quale sit, recti, prauiq; partibus. Idem Cicero & secutus eum Fabius Quintilianus, ciuiliū causarū treis faciunt status; coniecturalem, finitiuum & qualitatis; quorum primo quæritur an sit res, altero quid sit, tertio quale sit. qua in parte hætenus Ciceroni refragatur Rodolphus, ut ex ijs tribus quæstionum generibus, solum postremum hoc quærat in forum uenire posse, reliqua duo non posse. Quod ego ut non negauerim esse uerum, in eum duntaxat sensum, in quem dicitur à Rodolpho; ita hoc rursus ausim contendere, ipsum à Cicerone uerbis magis, quàm sententia dissidere. Nam quòd attinet ad quæstionem an est, constat quidem hæc esse primum id, quòd de re quaque in quæstionem uenire solet. Verum illud nosse oportet, bisariam aliquid

RODOLPHI AGRIC.

dici in causis primum, natura ipsarum rerum & consue-
 tudine eorum qui causa in foro agunt. Verbi causa: Insi-
 dias fecit Deiotarus rex Cæsari, hic quòd ad rerum na-
 turam attinet, poterat initio quæri illud, fuerit ne
 Deiotarus, fuerit ne Cæsar. Verum rideatur opinor, si
 quis hæc persequi uelit in foro: quocirca Cicero hæc
 uelut superuacua instituto suo omittens, hoc solum di-
 sputat in ea oratione, quàm pro Deiotaro apud Cæsa-
 rem dixit, sint ne insidiæ factæ Cæsari à Deiotaro. At-
 que hæc dicitur in ea causa, quæstio an est. Quando
 Rhetores appellatione quæstionis an est, non eam mo-
 dò quæstionem accipiunt, qua ambigitur, sit ne aliquid
 an non sit, fuerit non fuerit, uerum etiam eam, qua id
 quæritur, factum aliquid sit an non factum, hoc an
 illo factum, sit modo, hac causa factum sit an ob aliam
 causam, hic an ille insidias fecerit, ex æde sacra subla-
 ta res sit an ex loco prophano, noctu factum sit an in-
 terdiu. Ita omnes quæstiones istæ, fuerit ne Clodius an
 non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monu-
 mentis maiorum suorum, à Milone, an ab alio occisus
 sit, num propter insidias à se Miloni factas sit ab illo oc-
 cisus, hæc inquam omnes, ut ad statum coniecturalem
 pertinent, ita eius etiam generis sint, quod appellant,
 quæstionem an est. Sed Rodolphus eas modo quæstio-
 nes hoc donat nomine, quib. naturæ ordine nulla prior.
 Quod si recipiatur, haud dubie in foro locus istis non
 erit. Cicero contra, omnibus eis quæstionibus de-
 dit hoc nomen, quas paulò ante apud Rhetores di-
 ximus eo uocabulo comprehendi solere. Ita sit, quod
 initio dixi, ut tota hæc controuersia consistat in solo
 nomine, quod cum utrumque intellectum faciliè admit-
 tat, uera sunt quæ dixit uterque, modo intelligantur.
 Iam ut de secundo etiam genere pauca dicamus, quo-
 tiescunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine,
 uerbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an
 tyrannicidium appellandum esset id, quòd factum esse
 concederetur, eam dixere quæstionem. finitionis, pro-
 pterea

præterea quodd ubi constituisset, conuenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non posset: Atque hæcenus hanc quæstionem in forum uenire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumentis ijs quæ adducit, diuersum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, ut ipse uoluit.) quæ Cicero hanc in rem habet in Oratore ad Brutum, id paulò ante ostendimus. Sed in Topicis idem; Cognitionis, inquit, quæstiones tripartitæ sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale, quæritur. Horum primum coniectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Hæcenus ille. quæ non uerè minus quàm eleganter dicuntur, modo quæstionem an est, omnem intelligamus, quàm à Rhetoribus eo nomine comprehendere solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa non erat, cur tantopere à Cicerone dissentire Rodolphus. Prius enim dicet reus, ut inquit Quintilianus. Is locus Quintiliani est libri septimi capite secundo. Occiderit ne Clodium per insidias Milo. Dixerant accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse. quam illorum accusationem ita elusit Cicero ut Miloni à Clodio, Non Clodio à Milone insidias factas esse, sit conatus ostendere. Quod quàm uasre ab eo factum sit, facile ex ipsius quadam ad Asticum epistola intelligi potest: ubi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi ante occisus erit à Milone, fore puto. Si se ituro Lanuium in uia obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone uideo. Non dubitat facere, præ se fert, casum illum nostrum non extimescit. Nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi cõsilio est usus, nec inerti nobili crediturus. Cicero in Antoniũ.) prima Philippica. Quintilianus item in odij potione. Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori suo pauperi dedit odij potionem, adolescens desijt amare; accusat illam beneficij. In ea declamatione uerba

R. ODOLPHI AGRIC.

Fabij habent ad hunc modum: *Quædam formæ medica-
mina possunt aliud uocari, quàm uenenum. Dare quod
non licet, non est aliud quàm ueneficium.*

DIVISIO QVÆSTIONVM

ex rerum quæsitarum diuersitate.

Caput

IX.

H*æc Aristoteles de quæstionibus, hæc Cice-
ro. Dicam & quod mihi uidetur. Verùm illi
sequendi erunt. Primùm itaq; uidetur mihi, si quæ-
stionem uocemus, id quod prædiximus, orationem,
per interrogationem elatam, cui esse uel non, potest
responderi: quatuor illa quæ ab Aristotele nume-
rantur, non esse quæstiones, sed modos quosdam
querendi, & proleptantia (ut ita dicam) quæstionē.
Quod in ea quidem, quam (an est) dicimus, dubium
potest esse. Quoniam ipsa quæstio cum eo quod mo-
dum querendi dicimus, id ipsum recidet. Vt si inter-
roges, an est homo, respondeaturq; esse hominem:
idem erit quæstio, est ne homo? & interrogatio,
an est homo? quo fit, ut de hac interrogatione, in
hanc uel illam partē possit differi. In reliquis aper-
tius est. Si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc
possit differere, nisi respondeatis, qui interroga-
tur, homo est animal rationale. Iam quæstio erit,
sit ne homo animal rationale: deinde, sit ne animal
rationale definitio hominis. Nec enim satis est, ue-
rum esse, quod in hac quæstione respondetur, sed ad
certam legem uerum esse oportet. Si quæras enim,
quid*

quid est homo? & respondeatur, est animal binos habens oculos; uerum quidem est quod respondetur, sed non recte responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo respondere aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere questionis differetur. Sic et qualis est sol, nihil possis de hoc dicere nisi respondeatur, obscurus, uel globosus, aut simile quippiam. Et propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu suo illius aspectu nos prohibeat: uel aliud aliquid in hanc sententiam. Non igitur questiones sunt primæ interrogationes illæ, quando uequit de eis, uel in hanc, uel in aliam partem dicit, sed responsum aduersarij, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, sit questio. Questionum igitur genera duæ uidentur, simplex & composita. Simplex est quæ unum querit de uno: Vt, sit ne mundus æternus, & Composita, quæ plura de pluribus: Vt, sit ne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compositus corpusculis. Simplicium tres sunt differentie. Prima est, quæ querit, an sit res. Ea cuiusmodi est, prædiximus. Prima enim hæc est, quæ ulla de re queri potest: ut, an sit Deus, an sint demones. In hac completimur non solum, quæ an sit, sed an erit, an fuerit, querit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis. Idem enim est querere, an fuerit bellum Troianum; & an Troia gessert bellum, quod utique horum uerborum uestigio prima

ma esse non potest, quum possit queri prius an, fuerit Troia, quippe quod etiam autores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipsam inania poetarum esse commenta. Quamquam autem in hac questione; an est homo, prius possit queri, an est animal (nam si nullum animal sit, non potest homo esse) istud tamen in questione velut confessum non ponitur; ut enim concedamus esse hominem, non continuo ex huius questionis ratione concedemus, hominem esse animal; sed antea, quam concedamus fuisse bellum Troianum: necesse ex verbis questionis fateri Troiam fuisse. Secunda questio est, ubi datum est rem esse, ut queramus, an res sit illud: ut an homo sit animal, an sit capax discipline: Huius etiam generis mihi uidetur, quam Aristoteles vocat propter quid, ut cum querimus, sit ne interpositio Lune inter Solem, & nos causa defectus Solis. Tertia est questio, quomodo hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de ille dicitur. Quod quadruplex est. Quoruncunque enim alterum de altero dicitur, aut sunt definitio & definitum, aut genus & species, aut proprium, & subiectum aut accidens, & subiectum. Priores quatuor ergo pro hac diuersitate fiunt questiones. Prima est, an hoc definitio sit illius, ad quam redit, an illud definitum sit huius; simul enim explicantur ista: si enim hoc est definitio, necessario illud est definitum. Secunda, an sit genus illius, qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta

an

an accidēs: quib. etiā quæstiones subiecti cōtinentur.

Priores duæ, interrogationem (quid est) explicæant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles ὅτι ἐστὶ vocat; quod interpretres eius Latine nesciens, quia est dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quod necesse est præcedere semper, an est, & an illud est antequam quid sit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæc interrogationes, quid est homo, aut qualis est hominum quæstionum explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominem esse animal rationale, & esse erudibilem; manet adhuc quæstio sit ne erudibile qualitas hominis; sit ne animal rationale idipsū, quod est homo, id est definitio hominis uel quidditas eius. Vt eremur. n. & hoc uerbo, si nobis per grāmaticos liceret quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatē & Pollio, Patauinitatem dixit. Aptus est utique eius & propè necessarius usus. Nec. n. ullo alio satis cōmodè explicare possumus nisi id (ut uulgo solent) quod quid est interpretari uelimus; quod nec Græci sermoni proprietatem retinet, & segne planeq; expers usus & intellectus sit apud nos. Sed (ut ad rem redeā) manere has quæstiones hinc perspicuū est. Si interrogetur. n. qualis est homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? rectēne, an secus esse responsum? si recte eadem erit quæstio, quid est & quale ē; cū sine cōtrouersia id recte etiā interrogāti quid est hō, respōdeatur sin minus recte respōsum est non

non erit error, quoniam non fit homo animal rationale (id enim in confesso est) sed quoniam pro qualitate responsum est, quod non qualitas est, sed substantia eius, de quo rogabatur. Quod dicimus autem, questionem generis, esse interrogationi quid est inclusam, id uerum est, quoniam bene respondetur quid est homo? est animal: ueruntamen non sic, ut totam interrogationem absoluat. Nisi addideris enim uel differentiam, uel proprium, non uideberis satisfacisse questioni. Quo fit, ut cum de solo genere queramus, solitum sit interrogari, non quid est, sed cuius generis rerum est: Vt, cuius generis rerum est lumen? substantiæ an accidentis? Et sentire, non quid est interrogamus, cum scire tamen uolumus, agere ne sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionis ne an passionis. Qualitatem etiam uocamus in præsentia, non ut sit unum ex decem prædicamentis: sed ut qualitas sit, quicquid non est substantia rei. Sic, & quantus est, sol? & ubi sunt Nili fontes? & quando fuit Homerus? questione qualitatis continentur. Simplicium ergo questionum hæc tria sunt capita, an sit, an sit illud, & quomodo sit illud. Compositarum questionum, alia est copulata, quoties duæ pluresue simplices, coniunctione copulatiua iunguntur: Ut, an sit uirtus summum bonum: & anima sit ne mortalis. Disiuncta alia, cum simplices disiunctiua coniunctione conferuntur; Vt, sit ne mundus æternus, uel an quandoque sit igni cōflagraturus? Diuer
sa

Ja est de his questionibus ratio pronunciandi. Nam copulata, uera pronunciari, nisi fuerint ambæ omnesue simplices, ex quibus componitur, uera, non potest. sin autem una fuerit falsa, tota dicetur falsa. In disiunctis contra, si una fuerit uera, totam pronunciamus ueram esse; falsam autem, nisi ambæ fuerint falsæ, dicere nequimus. Tertia est, quàm assertam uocare placet, ea est quæ constat coniunctione, quã subaduersantem uocant, ut an quamuis homo quiescat, non tamen sedeat; & An quanquam Aristoteles inambulet, disputet tamen: huius hæc est natura, ut ueram eam pronunciemus, si modò inter se quæ coniunguntur, non repugnent. Possemus & aliam addere istis, qua simul ex disiuncta & copulata aut asserta constaret, nisi supernacuum uideretur, quoniam naturam copulatæ retinet. Efficacior est enim coniunctionis copulatiuæ uis, & disiunctiuæ post se rapit potestatem: Vt an homo sit lapis, & animal uiuat, uel uiuum sit animatum? Licet enim disiunctæ huius utraq; partes ueræ pronuncientur: tamen quia prior pars copulatæ falsa est, totam dicimus falsam. Sed de ueritate & falsitate pronunciatorum non huius est loci tractare, sed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim satis sit, quod huius materiæ est, hætenus attingisse.

Scholia in caput 9.

Verum sequendi erunt.) Quint. Honestus error magnos duces sequentibus. Primum itaq; uidetur mihi.)

Quæ

Quæ ab Aristotele, inquit, enumerantur, an est, quid est, quale est quamobrem est tale, ea proprie non sunt quæstiones ipsæ, sed uelut electamenta ac prouocationes quædam ipsarum quæstionum. Veræ autem quæstiones sunt ea, quæ ab eo, contra quem agat ad præuias istas interrogationes respondentur, quatenus ita de his agitur, quasi dubia sint. Verbi causa. Quid est iustitia? præuia quidein hæc est interrogatio, at nondum tamen constituta quæstio est; quippe cum nondum respondere queat, esse ita aut non esse. Posteaquam uero responsum est, iusticiam esse uirtutem, qua, conseruata utilitate publica, suum cuiq; tribuatur, hic demum quæstio ipsa existit emergitq;, uidelicet rectè ne ita finiatur iusticia, ut sit uirtus, qua, conseruata uirtute publica, suum cuique tribuatur. Hæc Rodolphus. Quæ ut uerissima sunt, ita Aristotelem in eadem sententia, negari non pōt. Neq; n. hoc egit eo loco uir ille, ut doceret ipsdē quibus usus est ipse, nobis quoq; eē utendū uocibus, sed uocauit qōnē quid est, qua quidditas & substantia rei in disceptationem uenit, quibuscunq; tandem uerbis, ea quæstio proponatur, & quæstionē quale est, qua de qualitate hoc est, quibus uis rei accidentibus quæritur, atque item in cæteris. Sed quid tu ais Rodolphe? qui tibi cōstas? an non ipse paulo superius quæstionem sic finiuiſti, ut sit cum interrogatione elata oratio? Cum dico autem, quid est eclipsis Lunæ? qualis est aqua Cidni? quantus est Sol? quo tempore anni Sol ingreditur Cancrum? quo, cum à nobis recedunt, auolant ciconiæ? hæc omnes, nonne orationes? nonne cum interrogatione elatæ? Quocirca tu certe uelis nolis, hæc non modo præuias quasdam interrogationes sed quæstiones ipsas esse fatebere. Quid dicemus? an hoc fortassis ea quæ hic dicuntur, uelut explicationem quandam esse paulo ante traditæ finitionis? ac proinde illam intelligendam sic esse, ut sit quæstio cum interrogatione elata oratio: oratio inquam, non quæuis, sed ad quam commode responderi queat esse ita, aut non esse

esse eadē porro qōnū quas adduximus nulla eiusmodi est, ut alterutro horū modorum respōderi ad eā possit, quapropter ne qōnes quidem dicēdæ sunt. Qōnum igitur genera duo videntur, simplex & cōposita.) Hoc mō & Boeth. quæst. diuidit 1. Topic. atq; simplices qōnes esse, quæ ex simplici propositione descendant, compositas, quæ ex propositione item composita. Quæ de re mox plura dicturi sumus, in hoc ipso capite. Sit ne mūdus æternus.) Quod octauo Topicorum & primo lib. de cōlo, asserit Aristoteles. Et ex indiuiduis compositus corpusculis.) quæ Democriti illius sententia fuit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis.) Iam monuimus, hanc quæstionem & similes, omnino à Rhetoribus in earum referri numero quæstionum, quæ dicuntur qōnes, an est Rodolphus uero de hoc quæstionum genere non nihil loqui astrictius, Omnem rem Troianam & Troiam ipsam.) Vt Dion Prusensis in libr. de Troia, nō capta. Et Arist. autor est, illū nō fuisse, sed extāt uicissim lib. Dyctis Creteis, & Daretis Phrygis de bello Troia. cui sese aliter interfuisse p̄didit. Id ē. n. qđ Arist. ὁτι ἐστὶν uocat) Arist. hāc in rē uerba hæc sūt, τὰς ἡτοιμμένας ἐστὶν ἴσα τὸν ἀριθμὸν ὅσα πρὶ ἐπιτάμειν. ἡτοιμμένα δὲ τίταρτα, τὸ ὅτι, τὸ διότι, ἢ ἔστιν ἢ ἐστὶν. Hoc est. Quæ de rebus quærentur; ea æqualia numero ijs sunt, quæ scimus. Quærimus aut quatuor, quale sit, quæ de cā sit tale, an sit, quid sit. Quod si quis Hermolai hanc in rē uerba malit, ea in paraphrasi Themist. sic habent; Sunt igitur qōnes 4. an sit, quid sit, an huic illud insit, quāobrē insit. Cur hūc ordinē fecerim qōnum.) Idcirco, inquit hoc pacto qōnes discreui, ut singulæ interrogationes singularū item qōnū explicatione possent absolui. Id quod non sit ea quæredī rōne; quā tradidit Arist. Nam ad absoluendam interrogatio nē hanc, quid est homo? non satis est ostendisse, hoīem animal esse ratiōale, sed & illud præterea doceat oportet, ita esse hominem animal rationale, ut rursus aīal rationale hominis sit definitio. Itidē habet in quæstione qual

ne quale est. Neque enim huic præuiz interrogationi satis fit explicatione huius quæstionis, num homo sit eruditus? nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse ac cidens hominis.

Quo ergo singula explicatiora eēnt, malui (inquit) hoc ordine quæstiones digerere, quàm sequi ordinem eum, quem alii tradidissent. Vteremur enim & hoc uerbo, si nobis per grammaticos liceret.) Quemadmodum merito illi ridendi sunt, qui ubiuis etiam citra necessitatem noua ac inaudita quædam uerborum postēta ipsi comminiscuntur, ita rursus laudandi illi, qui ubi res poscit, ubi cogit necessitas, ibi interim nouis, interim parum usitatis uti uerbis non nimium reformidant.

Qua de re multa Cicero, tertio libro de Finibus. Et Rodolphus in epistola quadam ad Alexandrum Hegium; de Analogia inquit, deriuandorum componendorumque nominum, uix mihi permiserim quicquam fingere, quod non apud autores inuenerim. Varia multiplex que res est, de qua nihil præcipi perpetuum possit, & in qua nihil audeant, nihil sint fortasse, ut inquit Horatius, necesse. Indiciis monstrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & Socraticas & Platonicas, & Entitias forte dixerim, quamuis repugnet Vallēus noster. Quid ni tam liberè, cum necesse sit, quàm Cicero nulla necessitate, Appietatem & Lentulitatem & Pollio Patauinitatem quandam dixit sonare Titum Liuium?

Quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatē, M. Cic. familiarium epistolarū, lib. 3. epistola septima ad Appium Pulchrum; Quæso, inquit, etiamne tu has ineptias, homo, mea sententia, summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerū usu, addo urbanitatem, quæ est uirtus ut Stoici rectissime putant. ullam Appietatem aut Lentulitatem ualere apud me plus, quàm ornamenta uirtutis existimas? Et Pollio Patauinitatem dixit.) Quintil. lib. octauo. Et in T. Liuius, inquit, miræ tacundæ uiro putat inesse Pollio Asinius quandam Patauinitatem. Meminit eiusdem rei idem autor

autor & lib. 1. Voluit opinor Afinij Pollionis hanc reprehendi libertatem amitari Franciscus Philelphus, cū dixit in quadam epistola. Fabium Quintilianum, nescio quam sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existimo, non quod ita sentiret, sed quo festiuiter arguteque in uirum tantum lulisse uideretur; aut certe ne uiderunt subscribere antagonista illi suo Laurentio Val-
 la, qui tantopere probat ubique Fabium *ἀλλὰ ταῦτα δὲ τῶν περιήρων*. Quare progrediamur ad reliqua. Nec. n. ullo alio satis commode explicare possumus *τὸ τί ἐστὶ*) Aristoteles primo Topicorum sic habet; *ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἢν εἶναι σημαίνων*. Ea uerba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos. Est autem terminus oratio quid erat esse significans. Rodolphus non solum mollius, sed & significantius fore putat, si legamus hoc pacto. Finitio est oratio commode explicans rei quidditatem. Quo nomine usus est nonnunquam Argyropylus ille Byzantijs, homo Græce pariter & Latine doctissimus. Quod dicimus autem, quæstionem generis esse interrogationi, quid est inclusam.) Hic est locus ille, cuius mentionem feci libro superiore, cap. 5. Laurentius Valla. Quanquam & ipse (inquit) Porphyrius peccauit; qui interroganti, quid est homo, putat respondendum, est animal. quin potius animal rationale? Cur illam partem, ut putat, qualitatis relinquit? Cur dimidiatā reddit responsionem? Sed de his plura superius Compositarū quæstionum, alia copulata). Non uideo quomodo à rudioribus harum rerum, ea quæ deinceps de quæstionibus ab Rodolpho dicuntur, satis queant intelligi, nisi cognita prius natura pronunciatorum. Quæ tametsi à diuersis explicatur tam uarie ut uix habeas ex tam multis quem potissimum imiteris; audendum est tamen uel cum periculo aliquid, ut ne omnino locus hic indiscussus uideatur. Est ergo (quemadmodum, & superius dixit) pronunciatum, oratio perfecta uerum, aut falsum significans; ut philosophari oportet, sed paucis. Auaro tam deest quod habet quàm quod non ha-
 T bet,

bet. Beneficium dando accepit qui diguo dedit. Si per-
ges dicere quæ uoles, audies quæ non uoles. Verum pro-
nunciaturū uoco, quod significat ita ut res habet: Falsum,
quod secus atq; res habet, significat. Verbi causa: Vera
pronunciata sunt; Virtus pluris est facienda quàm opes.
Melius est nubere quam uri. Præstat cū altero oculo in-
gredi in regnum cœlorū, quàm cum utroq; in gehennā
detrudi. Falsa: Voluptas est in summū bonum: Nihil af-
fert cōmodi fides nisi accedente obseruatione legis Mo-
saicæ. Præstat iniuriam facere quàm accipere. Duo sunt
pronunciatorū genera, unum simplex, alterum compo-
situm. Simplex est quod duobus terminis cōstat, subiecto
& prædicato, ut. Omnia nemo potest. Virtus est uicium
fugere. Labor omnia uincit. Amāti nihil difficile est. Cō-
positum, quod duobus, ad minimū simplicibus pronun-
ciatis constat, ut, ueq; mundus æternus est, neq; anima-
tum est cœlum. Si non tangere mulierem bonū est, ergo
tangere malum. Huius rursum tres sunt species, copula-
tum, disiunctum, connexum. Copulata pronunciata di-
cuntur, quorū is est usus apud autores probatos, ut plu-
ra ita coniungant, ne tamen aliud alij necessitate aliqua
cohærere significetur; Vt quo tēpore Christus crucifi-
xus est in Iudæa, eo tēpore Romæ imperabat Tiberius.
Cicero eloquentior, Caro innocentior fuit. Disiuncta
sunt, quæ plura pronunciata simplicia ita cōiungunt, ut
significent solum unum ex ijs uerum esse oportere; Vt,
aut dies est, aut nox est. Aut uiuit, aut non spirat. Ho-
mo quisq; aut uir est, aut foemina. Cōnexa seu adiuncta
pronunciata uocant Latini, quæ συνμύκτα à Græcis di-
cuntur. Ea sunt, quorum is usus est apud doctos, ut signi-
ficent partem priorem sine posteriori ueram esse nō pos-
se, hoc est, partem eam quæ posterior est, necessario ex
priori sequi. Vt, si dies est, lux est. Si pluit, terra mada-
scit. Si mel quod apes conficiunt meum est, erunt meæ &
apes. Quibus addere licet etiam illa, expulsa è ciuita-
te iusticia, concordia diu inter ciues esse non potest, qui
currit, is & mouetur, quia Deus bonus est, nos sumus,
aliaque

illaque id genus infinita, quorum (ut dixi) is apud eruditos est ulus, ut significant partem priorem, sine ea quæ posterior est, ueram esse non posse. Atque hæc sunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc est, conditionalia uocant. qua tamen appellatione, & disiuncta quoque pronunciata est complexus Boëthius; hac nimirum de causa, quod in ijs etiamsi rem intueare propius, tacita semper subest conditio. Cum enim dico, aut dies est aut nox est, illud haud dubie significo, si dies non sit, tum esse necessariò noctem; & contra, si non sit nox, tum necessariò diem esse. Quale cum nihil sit uidere in copulatis deminor equidem, quid sit, cum & ista plerique hypothetica, hoc est, quemadmodum interpretatur Boëthius, conditionalia uocent. Iam copulata ea demum uera dicuntur; quorum singulæ partes ueræ sunt. quod si harum una aliqua falsa erit, totum quoque pronunciatum censebitur falsum. Disiunctorum ea uera esse censentur, quorum partes ea inter se habitudine sunt, ut earum omnino unam, neque plures una uera esse sit necessarium. Quod si aut nulla aut plures quàm una ueræ esse possunt, ea pronuntiata (modo Ciceroni & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta & falsa sunt. De quo mox plura. Inter connexa ea dicimus esse uera; quorum pars prior uera esse sine posteriore nequit. Debet enim ueritas horum spectari, non ex ratione partium singularum secundum se, sed ex utrarumque inuicem connexionem accubarentia. Ita fieri potest, ut falsis partibus, tota tamen pronunciata uera sint, ut si non est creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et contra, ut ex partibus ueris tota pronunciata falsa existant, ut si philosophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in præsentia partem priorem, ex qua altera significatur sequi, etiamsi uerbis tenus non ponatur priori loco. Verbi causa; Quid prodest quoddam me ipso animo non spernis Amynta, Si dum tu insectaris apros, ego recta seruo? Hic quod secundo loco di-

icitur antecedens siue pars prior est. Ergo ut aliquando
ueniamus eo quorū gratia hæc adduximus, Rodolphus
copulatam quæstionem dicit, quæ ex copulato pronun-
ciato nascitur, itidemq; disiunctam, quæ ex disiuncto ori-
tur pronunciato. Cætera suis sparsim locis dicemus. In
disiunctis contra, si una pars fuerit uera, totam pronun-
ciabimus ueram esse. Imò uero in disiunctis pronun-
ciatis id satis non est, unam partium esse utrunq; ueram;
sed & illud præterea exigitur, eam esse partium inter se
habitudinem, ut necesse sit unam aliquam ueram esse.
Et rursum, quoties plures una parte ueræ esse possunt,
ea quoq; pronunciata disiuncta inepta esse aiunt ac fal-
sa. Quæ de re Cicero in Topicis; Quæ, inquit, conclusio-
nes id circo ratæ sunt, quod in disiunctione plus uno ue-
rum esse non potest. Et Aulus Gellius lib. 16. Ex omni-
bus, inquit, quæ disiunguntur, unum esse uerum debet,
cætera falsa. Quod si aut nihil omnium uerū, aut omnia
pluraue quàm unum, uera erunt; aut quæ disiuncta sunt
non pugnabunt, aut quæ eorum opposita sunt, contra-
ria inter se non erunt, tunc id disiunctum mendacium
est. Hæc Marcus Cicero, & Aulus Gellius. Videatur &
Valla lib. 3. cap. 55. & Aristoteles libro Rhetoricorum
cap. 23. Porro quod dicitur necessarium esse ut inter di-
siuncti partes una sit uera, ea necessitas interim oritur
ex natura ipsarū rerum, interim ex quadam hypothesi.
Ut si dicas, ut Miloni Clodius insidias fecit, aut Clodio
Milo, hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obstat
quin possint utraq; partes esse falsæ, ac si ponas inter
eos factas esse insidias, iam certe alteram partem uerā
esse necesse est. Quod præterea, plus una parte uerū esse
non debere, ejus ego contrarium nonnunquam uideo
obseruari, maxime in causis civilibus. Verba causa; Si ho-
minem occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo
odio disideret, aut quod commodum aliquod ex morte
eius speraret, aut quod sibi simile aliquid ab illo metue-
ret, &c. Cur autem eum odisset? quæ cōmodorum spes
erat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quo sit, ut ne
occi-

occiderit quidem. Hic certe accusator, & odio, & ipse, & motu, dixerit eadem factam esse, & nihilominus uera esse dicatur hæc propositio. Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæstionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulatae uim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus uere, atq; haud scio an etiam uarius dixerit eam pro diuersitate prolationis ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis an numerandam esse.

DIVISIO QUÆSTIONIS EX

uarto querendi modo.

Cap. X.

Modi querendi sunt duo generales. Aut enim asseueranter querimus, aut cum conditione. Asseueranter querimus, cum dicimus, an administranda sit respublica. Cum conditione: ut, an sit administranda respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam ὑποθετικὴν, quam nos conditionalem. Est autem querere cum conditione, & simplici quæstione, & composita. Simplicis, ut, an sit bene agendum, si Deus est, Composita: ut, an si uirtus est summum bonum, curanda sit respublica, & honores expetendi. Sic & simplici quæstioni compositam addere conditionem possumus, & composita compositam; quæ clariora sunt, quam ut egeant exemplis; Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronunciari uerum uel falsum, ex eius, quod queritur, natura; Vt si queratur, an sit Deus, pronuntiamus esse, idq; uerū esse,

T 3

quoniam

quoniam sit . In conditionalibus autem, non ex natura eius quod queritur , sed ex conditione ; idque non ex ueritate aut falsitate conditionis , sed ex coherentia solum & uinculo, quo est ei, de quo queritur, alligata . Potest enim conditionale pronunciatum uerum esse, sic ; ut neque id de quo pronunciatum , neque conditio sit uera , modò ea sit habitudo eorum, ut data conditione , consequens etiam sit, dari pronunciatum . Si dicas enim , mundus non deficiet si non cœpit; uerum est hoc, quanquam utrunq; & non defecturum eum, & non cœpisse , sit falsum . Si tamen dederimus istud quamuis falsum sit, & uerum fingamus esse , non cœpisse mundum ; consequens est etiam dicere , non esse defecturum .

Eadem ista , quæ diximus prædicatiuam & conditionalem questionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ Rethores uulgatis nominibus *dicuntur* & *questiones* vocant . Quorum illud est, quod Cicero propositum uel consultationem interpretatur . Hoc causam uel controuersiam . Et esse propositum , quod nullis certis finibus temporum locorum , personarum concluditur . Controuersiam uerò , quæ definita sit uel omnibus uel pluribus horum quæ attributa uocantur personarum & negotiorum ; quæ cuiusmodi sint, post dicemus . ut sit propositum, an sit ducenda uxor ; an accedendum ad Rempublicam ; controuersia autem , sit ne Catoni ducenda uxor , sit ne Socrati accedendum ad Rempublicam .

Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec
sola

*sola ad Rhetorem. Namque curari ne possit ab hac
raletudine Augustus, ut multa habuisset Anto-
nius Musa medicus, quæ diceret, ita nihil fortasse
Messala. Quam tamen controuersiam esse, ex prio-
re descriptione nemo negauerit. Et de proposito
etiam in foro quæretur, ut qui se sustulisse de sacro
rem profanam fateatur, furtumque fecisse non sa-
crilegium contendat; nempe quæretur, non utrum
hic, aut alius fecerit; sed solum, utrum rem pro-
fanam de sacro subducere, sit sacrilegium.*

*Et propositum quidam esse idipsum quod prædi-
cationem questionem, posita hinc inde de eis exem-
pla facile declarant. De controuersia est, quod
posset ambigi. Videntur enim omnes, aut plu-
rimæ asseueranter efferri; ut, Struxerit, ne Clo-
dius insidias Miloni. An priuato consilio Annibal
obsideat Saguntum; An delenda Carthago. Quod
uerum esse non abnuo. Quocirca quò hunc exi-
mamus scrupulum: huius admonendi sumus. Quem
admodum sunt pronunciata quadam, quibus est
disertè adiecta conditio: ita quadam sunt, quæ fe-
rè cum intellectu conditionis efferuntur. Itaque,
quamuis per se falsa sint, tamen interpretatione
quadam, reiectâque ad conditionem mente, pro ue-
ris sumuntur. Vt si quis interroget, quid sit defe-
ctus solis? dicimus esse obscuritatem provenien-
tem ex Luna obiectu, prohibentis nos aspicere
Solem; & cuiusmodi sit Rosa? Dicimus florem
candidum, & odoratum densis crispantibusque*

folijs . Ista , cū neq; sol deficit, neque ulla rosa est
 uera non sunt; semper tamen quoniā ueluti præsente
 conditione proferimus ea , pro ueris accipiuntur;
 suntque uera in eam sententiam qua probantur, non
 in eam quam præbent. Id est, si sunt , erunt utique
 talia . Hoc pacto etiam controuersie , tacitam sem-
 per extra id quod queritur , adiectam habent con-
 ditionem, Pleraque uerò apertam , ut propemodū
 declamationes omnes . Proponimus enim leges esse,
 deinde hæc aut hæc facta esse . ut lex sit , nūc fortis
 optet præmium quod uolet. Alia item , qui in acie
 locū deseruerit, capite plectatur . Quidam in bello
 patriæ fortiter fecit, idem antequam præmium opta-
 ret , deseruit; poscitur ad pœnam , tum si hæc ita
 se habeant, querimus debeat ne huic in gratiam prio-
 ris meriti, præsens crimen remitti, quis nō uidet hic
 re uera totam quæstionem ex conditione pendere?
 Sic etiam , si quis recte ne Cato Martiam uxorem
 dimiserit , percontetur . Cui enim ignoratus sit Ca-
 to, ignorata Martia; quid habebit hic, quod dicat,
 nisi de communi proposito , an quisquam recte di-
 mittat uxorem? nihil enim aliud substantia eorum,
 quæ sunt in quæstione completitur . Interrogabit
 ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia , quod
 nobis acceperit, Catonem ciuem Romanum , Senato-
 rem , Stoici personam præ se ferentem: Martiam
 fæminam nobilem , spectata pudicitia , trium libe-
 rorum ex Catone matrem, iam dicet nimirum, fuit
 ne hæc ita , nec ne , haud queam affirmare, possunt
 enim

enim alter esse: uerum si sint (ut dicis) tum uideri, uel rectè dimississe, uel non rectè, utcumq; de re sentiet: non quidem de Catonis persona, quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illam expressit: posset enim & Cato talis homo non esse, & alius quam Cato, esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione ducuntur in hanc questionem.

Propositum uerò solum id est, quod in eorum (quæ sunt in questione) substantia ponitur, hoc est, an ut quisquam homo rectè dimittat uxorem, siue is hic homo sit, siue ille, siue quencumq; fingere uolumus, in quantum ad substantiam suam pertinet, hoc est, in quantum est homo, nihil est quod in questione propterea mutetur. Quamobrè sit, ut plerunque necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præsertim, si ueram controuersiam, & non propositum dicant. Quoniam conditiones eas, quibus causa innititur, perceptas antè & uelut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil sit quod de proposita questione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiam explicandis, persæpè ad controuersiam delabimur, quod Quintilianus uocat argumentum uel u' motio, hoc est, secundum conditionem. Mihi quidem non argumentum, sed illata noua questio uidetur. Ut qui differat, non esse ducendam uxorem, & labores, & sollicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio ditus? quid si improbior uxor, nouæ fiunt questiones,

nes, an pauperi ducenda uxor, an student, an improba, quæ utiq; in proposito primo non continentur, sed non secus atq; in reliquis controuersijs inseruntur quæstioni, extra eius, de quo queritur, substantiam. Omnis itaq; (ut dicimus) controuersia, conditionalis quæstionis habet naturã; utq; non eodem modo efferatur, idem tamen ualet. Quocirca hoc ipso quod quæstionem in predicatiuam & conditionalem diuisimus, satis uidemur eam diuisionem, quæ est in propositum & controuersiam esse complexi. Predicatiua igitur quæstio & conditionalis huiusmodi sunt. Sunt etiam alij duo modi querendi, cuiuslibet istorum communes, quorum uno purè queritur, sit ne hoc, an non sit: & sit ne hoc, si hoc est. Id uulgo de inesse uocant, nos purum possumus uocare. Altero uerò modo queritur de certa lege existendi, cum non dicimus purè, sit ne hoc, sed an possit esse, an necesse sit esse. Eas quæstiones uocant modales. Modi autè sunt quatuor, possibile, hoc enim nomine utamur oportet, quod quanquam durius est, tamen (ut inquit Quinti.) solū est eius quod Græci δυνατόν, uocant. i. quod siue sit, siue nō sit, nihil refert, dummodo possit esse. Necessarium, quod nō potest non esse. Contingens, quod pōt esse & nō esse. Et impossibile quod nequaquā pōt esse. Est autè predicatiua modalis; ut, an hō pōt currere: an hominē cōtingat mori. Est & conditionalis: ut, an si uirtus sit summum bonum, necesse sit animam esse immortalem. Idq; dupliciter

duplicititer fit; Quandoq; enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione. Ut, si homo currit, an hominem necesse sit moueri. Quandoq; uerò ad consecutionē questionis & conditionis referimus modum. Ut si dicamus, necesse est, si homo currit, ut homo moueatur. Multumq; differunt hæ questiones. Prima enim falsam pronunciamus, secundam autem ueram. Falsum enim est, homo currit, ergo necesse est eum moueri. Potest enim non moueri, quia potest non currere. Sed uerum est, necessarium est, quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. At his libris, si quando de argumētationum lege, hoc est, de iudicandi parte scribendi ocium dabitur, copiosius simul, et apertius ista dicemus.

Scholia in caput 10.

Præterea uocant Græci κατηγορίαν, quam nos prædicatiuā.) Ergo ego Rodolpho copulatæ etiam quæst. atq; haud scio nū & disiunctæ, quoties per se efferuntur, categoricæ. i. est prædicatiuæ dicendæ sūt. Quādo illud κατηγορίαν. nō mō accusare, sed & prædicare significat. Et de copulatis quidē facile equidē ei subscripserim, de disiunctis malim Boethio, qui illas refert inter hypotheticas. hoc ē: conditionales, ppter ea qđ, quēadmodū diximus, cap. præced. tacita in iis oībus subest conditio. Sic simplici quæstioni cōpositā addere conditionē possumus. Et si dicas, An si prouidentia regitur mūdus, & immortalis est hominis animus, tum est administranda Respub. Ut compositæ compositā.) Eius rei hoc esse possit exemplū, An si animi nostri sunt immortales, & prouidentia mūdus regitur, tū est administranda Respub. & honores expetendi? In conditionalib. autē, non est natura eius, qđ quæritur.) De hoc diximus, cap. præced. cum ageremus de con-

de connexis pronuntiatis & de ueritate illorum. Quæ Rhetores uulgaris nominibus *ῥητορικῆς* uocant. De his Cicero cum in aliis locis quibusdam, tū uero in Topicis & in Partitionibus, & Quintilian. lib. 3. capite. 1. nec non Seuerinus Boethius quarto libro Topicorum. Thesis est quæstio infinita, siue circumstantiarum adiunctione proposita, Vt, sit ne ducenda uxor? an in bellum gerendum? Hanc Cicero in Topicis propositum uocat, in Partitionibus consultationem. Hypothesis est quæstio finita, cum circumstantiarum adiunctione, proposita. Vt, sit ne Catoni uxor ducenda? sit ne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompeium, Hanc Cicero in Partitionibus controuersiam, causam in Topicis uocat. Circumstantiæ sunt, persona, locus, tempus, causa, agendi modus, instrumenta, quæque alia eius generis sunt. Et esse propositum.) Cicero libro secundo de Oratore; Ostendit, inquit (de Crasso loquens) duo genera quæstionum, in quibus eloquentia uersaretur, unum infinitum, alterum certum. Non pertinet autem nec omnis controuersia nec sola ad Rhetorem.) Monui superius, omnem opinionum diuersitatem pèdere ex diuerso intellectu uocabuli. Nam si Rhetoricen accipias artem eam, quæ in cōmune docet, quo modo de re quaq; elegans, polita quæ possit oratio, hoc nimirum intellectu, omnes cuiuscunque tandem generis sint quæstiones, hætenus sibi subiectas habet, quatenus politè, ornateq; potest de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa, qua debēt esse instructi ij, qui causas in foro agūt, hac certè ratione non omnis controuersia siue hypothesis ad Rhetorè pertinet, neq; quisquā hoc unquā dixit, nisi fortè si quis dialecticen à rhetorice ita distare dicit, ut de thesibus disputet illa, hæc de hypothesisibus disputet, hunc nos illud continuò dicere interpretamur, omneis hypotheses ad rhetoricen pertinere. Id quod perinde mihi uidetur esse, ut si quis dicat terram hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida sit, atque inde nos colligi

ligi illud credamus, omnem calorem in igne, omne frigus in terra esse, cum tamen & aquam frigidam, & aërem calidum esse sic manifestum. Iam quod subdit Rodolphus non exiam solam controuersiam, sed & propositum siue thesim pertinere ad rhetorem, eius rei auctores habet Ciceronem in libris de Oratore, & Fabium libro Institutionum (opinor) secundo. Sed & hic quoque uerbis modò tenus dissensio est. Nam qui dicunt solis hypothesebus locum esse in foro, ij, hoc intelligunt id quod initio iudicibus proponitur causam, seu hypothesein esse, id quod nec Cicero, opinor, ipse negauerit. Quod autem is ipse, secutusq; eum Quintilianus, & post utrunque Rodolphus, aiunt theses quoque, id est, proposita & consultationes in forum uenire, id in hunc sensum accipi debet. Consingit sepe inter dicendum, ut generalis atque infinita questio aliqua sic in hypothesei ea, de qua pronuntiandum est, includatur, ut omnino de hypothesei hac; que proprie in iudicium uenit statui nihil possit, nisi prius infinita illa questione discussa. Vt in causa Miloniana prima questio est, teneatur ne Milo lege Cornelia de sicariis. Negat id Cicero, quod ea lege non teneatur ij, qui iure, quempiam occidissent, porro Clodio iure à Milone occisum esse. Quamobrem iure quia Clodius, inquit, insidias Miloni fecit, omnis autem infidiator iure potest occidi. Hic ergo iudices pronuntiare habent de eo, teneatur ne Milo lege Cornelia an non teneatur, quam esse controuersiam constat. Verum de hac nihil quicquam decerni potest, nisi planum factum sit prius, iure an iniuria, Clodium Milo occiderit, quod sic probat Orator, ut dicat Miloni à Clodio factas esse insidias, omnem autem infidiatorem iure occidi posse. Iam hæc, omnes insidiatorem iure posse interimiri, non hypothesis est sed thesis. Atque huic cæteræ omnes sic innituntur, ut omnino primæ illius controuersie nulla esse certitudo, queas nisi hæc prius in hanc aut illam partem probata sit. Quamobrem Cicero statim à principio orationis, hæc sibi

sibi existimauit esse disoutendam. Atque hoc est illud quod dicitur, etiam thesibus esse in foro locum. Vt multa habuisset Antonius Musa. Hic medicus Augusti Cesaris fuit & frater Iuba regis, homo medendi arte insignis. Meminit eius in epistola quadam Horatius, meminit, & Plin. Nat. hist. lib. 29. capi. 1. ite li. 25. c. 7. & rursum lib. 30. capite 3. Vide Suetonium Tranquillum in uita Augusti. Messala.) Hic est Messala ille Coruina. non postremi nominis Orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiā sui oblitus fuit, Meminit eius & Cicero in libelle claris Oratoribus, ad Brutum. Et propositum quidem esse id ipsum quod prædicationem quæstionem, hinc inde de eis exempla facile declarant.) Hand scio num id satis declarant exempla. Nam si dicas, An si adulterum occidere licet, idcirco eundem facis est & lotis cedere? an si quæ mulier est adultera, eadem & uenefica est? num si providentia mundus regitur, tū est administranda Respublica? hæc utique omnes prædicationis quæstiones non sunt, ut theses tamen aut proposita ea esse, id manifestius est, quam ut ullo modo negari queat. De controuersia est quod posset ambigi.) Hypotheses, inquit, ac controuersia, tametsi uoce terminus asseueranter ferè uideantur profertur, tamen si sensum magis, quam uerba expendas, facile animaduertetur, semper tacitam eas inclusam habere conditionem. Struxerit ne Clodius insidias Miloni.) Hanc coniecturalem copiosissime tractat Cicero in oratione Miloniana, cuius tories iam à nobis facta est mentio. An priuato consilio Annibal obsideat Saguntum. Hæc Saguntus urbs erat Hispania, quam Pœnorum dux Annibal obsedit, cepitque prius, quam exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuii de secundo bello Punico librum primum. An delenda Carthago.) Hoc M. Porcius Cato suauis. Scipio Nasica dissuasit. Vicit tamen sententia Catonis, qui uult quàm leui argumento persuaserit. tantæ euerfionem urbis, explicat Plinius lib. decimo quinto, capite decimo octauo. Quemadmodum sunt pronun-

ciata

clara quædam, quibus est disertè adiecta conditio.) Nō
 oscitanter legenda sunt hæc. Profuerint enim ad expli-
 canda multajm quibus mirum hodie quàm sudent quĩ
 dam & tamen frustra. De defectu solis præter recentissi-
 astrogorum *responsum* uide Plutarchum in uita Sene-
 cæ. Recte ne Cato Martiam uxorem dimiserit.) Cato
 Uticensis post diuortium Attiliæ Martiam Philippi fi-
 liam duxit uxorem. Hanc Martiam uir nobilis & Ora-
 tor insignis Hortensius, sibi à Catone tantisper tradi
 postulauit, dum prolem unam aut alteram ex ea susci-
 pisset, idq; assentiente Martiæ patre Philippo, à Catone
 obtinuit. Post annos aliquot, cū cuius excessisset Hor-
 tensius, Cato Pompeium, cæpto iam ciuili bello, extra
 Italiam secururus, Martiam rursus liberorum ac totius
 familiæ causa sibi matrimonio iunxit. Quod ejus fat-
 ctum, ceu auaritiæ argumentum criminatus est in An-
 ticate Cæsar. Lege uitam Catonis, apud Plutarchũ.

Propositum solum, id est, quod in eorum, quæ sunt
 in quæstione, substantia ponitur.) Hoc est, Propositũ,
 thesis, siue consultatio est quæstio ea, qua exclusis cir-
 cūstantijs, de sola quæritur natura ipsarum rerum.
 Ut, possit ne hoc quisquam iure occidi, nūc metus cade-
 re possit in constantem uirum.

Quod Quintil. uocat argumentum *καὶ ὑπόθεσις*.) Ver-
 ba Fabii lib. 5. hæc sunt. Illud adiiciendũ uidetur, duci ar-
 gumenta, nō à confelsis tantũ, sed et à fictione, quam
 Græci *καὶ ὑπόθεσις* uocāt, & quidẽ ex oĩbus iisdẽ locis,
 quibus supiora, quia totidẽ spēs esse possunt fictæ quos
 ueræ. Nā fingere hoc loci, pponere aliquid, qd si ue-
 rũ sit, aut soluat qōnẽ aut adiuuet. Sũt & alii duo modi
 quæredĩ.) Tradũt dialectici, præter diuisionẽ illã supe-
 riorẽ, duo adhuc esse pñciatorũ gĩa, purũ unũ, alte-
 rũ modale. Pura pñciata noĩantur, quib. aut simplici-
 ter, aut adiecta codōne, purẽ esse aliqd aut nō eẽ signifi-
 camus. Ut, Mors ulti. linea rerũ est. Et, Si nō aliqua no-
 uissem, mortuus eẽs. Modalia uocāt, q̃bus nō purẽ, sed
 certo quodã mō, certa q; lege, aut esse aliquid significa-

mus

mus aut non esse. Ut diuitem ingredi in regnum celorum est impossibile. Contingit hominem eundem, & bonum uirum & inutilem ciuem esse. Modi per quos huiusmodi pronūciata sunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, possibile cōtingens, impossibile, necesse. Sūt qui hic duobus adijciant, uerum & falsum. Laurentius Valla treis modo ex hoc numero putat recipiendos, possibile, impossibile, uerum. Quibus cursum aliōs quosdam adiungit, facile, difficile, certum, incertum, cōsuetum, insuetum, utile, inutile, iucundum, iniucundu, decorum, indecorum, aliaque hisce similia. Quod quāquam sit durius, tamen, ut inquit Quintilianus, solum est eius quod Græci *Νεκαριον* uocant.) Locū est apud Quinril. 3. institut. lib. cap. de causa deliberatua; Melius igitur qui tertiam (inquit) partē dixerunt *Δεκαριον* quod nostri possibile nominant. Quæ ut data uideatur appellatio, tamen sola est. Idq; dupliciter sic; Quādoq; n. modum asserimus ei, de quo quærimus ex conditione.) Hoc apertius fortasse dici sic queat: Modus uerbi, causa necesse quādoq; significat, prædicatū eius proloquij, quod ex conditione colligitur, necessario subiecto inesse, quādoq; uero, etsi prædicatū illud subiecto non insit necessario; tamen proloquium ipsum necessitate quādā ex præcedere conditione sequi. Aliter uerbum necesse in pronunciatis modalibus, duplicem significare potest necessitatem; unam consequentiz, alteram consequentis. Priorem uocant, quoties necessario aliquid ex alio colligitur, siue id p se necessarium sit, siue non necessarium, ut necesse est, si pluit, terram madescere. Posteriorem quoties per se aliquid necessarium est; siue necessitate aliqua colligatur ex alio, siue non colligatur, ut si homo est animal, & non mutum, necesse est eum esse rationis participem. Alijs libris si quando de argumentationum lege, hoc est, de iudicandi parte scribendi ocium dabitur) Fuit qui hos libros à se uisos diceret, uerè an secus; ego affirmare non possum. Mihi certè nondum eos uidere contigit.

DIUI-

DIVISIO QVÆSTIONIS EX
diuerso genere artium ad quas pertinet. Cap. XI.

Tertiam quæstionum uarietatem diximus accipi pro artium, quarum considerationi sunt expositæ, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur, aut actionē. Cognitionis artes sunt, quarum finis est scientia; ut sunt mathematica, physica, & reliquæ id genus, ex quibus sola rerum petitur cognitio. Alia sunt, quæ earum sunt rerum, quæ actioni arbitrioq; nostro sunt additæ, ut sunt ea, ex quibus animus ad uirtutem dirigitur, quæ moralē philosophiam dicimus, aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operaria dicuntur. Tertiæ & uelut mediæ sunt generis, quas antiqui Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinent, de quibus sumus, cum dialecticam definiremus, locuti: quarum radix, origoq; proprius ad cognitionis uim accedit, uidenturq; intra fines suos posita, cognitionis uerius esse, quàm actionis. Quia tamen communes sunt aliarum omnium ministræ, tamq; latè funduntur, quàm oratio, hoc est, quàm humana ipsa natura: promiscuè uidentur & actionis, & cognitionis nomen accipere posse, quemadmodum ratio uel mens, cui seruiunt, est in actiuam & cognitiuam ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artium numero etiam numerus quæstionum. Sed de his exactius dicere, ad singulas pertinet artes, uel si ad unam aliquam, non est id
V diale-

Dialectices, bat autem uelut capita attigisse dialectico sufficiat. Illud quidem haud est difficile uidere eos qui Rhetori omne id, de quo bene dici posset subdidere: deinde omnem materiam finiure tribus quaestionibus, sit ne ab hoc factum quod dicitur, sit ne iustum sit ne ab hoc factum quod dicitur, sit ne iustum, sit ne scripto legis comprehensum; nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quaestionibus sunt omnia, quae in iudicijs aguntur, conclusa. Nam deliberatiuam breui quaestione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copiose ea diligenterque explicat; reliqui breuiter attigere: quidam adeone numerauere quidem inter ciuiles quaestiones. Nam laus & uituperatio, sit ne omnino quaestio nec ne, fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita recte uidetur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se uenire eam non putet in forum; iudicialibus autem, & deliberatiuis per sepe accedere. Quod autem Cicero in Topicis, an sit, quid sit, quale sit, quaestiones, ad cognitionem retulit; deinde qualitatem uoluit iuris, & iniuria tractatu explicari; utrumque diligentius fieri fortasse poterat. Primum enim non satis est uerum, secundum etiam repugnans. Nam & moralis Philosophus, an sit uirtus quaerere potest, & quid sit quaerit utique. Qualitas uero si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris, & iniuria tractata finita est? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem non cognitionis partem reducuntur. Tamen si
enim

enim multa fit, uariâque de iure, & iniuria ambiguitas, ingentemque rerum cognitionem fit horum notitia complexa; non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, sed actionis. Contemplantur enim (ut inquit Aristoteles) etiam qui agunt, sed alium in usum. Non enim id contemplantur, sed ut pro eo quod contemplatione instituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, describet circulos radio, figuras, lineasque in pulvere ducet, summas motuum, & magnitudinum cælestium numeris colliget, quæ sunt actiones; non tamen ut agat, hæc facit; sed ut scientiam eorum, quæ agendis istis scrutatur, acquirat. Finis potissimus est rerum omnium; utque omnibus agendi est existendique causa, ita plurima etiam ex ipso accipiunt nomen. Multa uocantur bona, non quia sunt, sed quia bonis destinantur.

Scholia in caput II.

SUNT (inquit Aristoteles lib. I. Inventionum, cap. 12.) problematum propositionumque alia ἡθικὰ alia, φυσικὰ alia λογικὰ. Et ad hunc modum, Plato in Gorgia omnem philosophiam distribuit; in ethicam, physicam & logicam. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur) De hac artium diuisione multa congestit Angelus Politianus in libello seu oratione ea, cui titulum fecit; *παραπληροποιήσις*. Quas logicas Græci, nos rationales dicimus) Sunt qui existimant, has artes potius sermocinales quàm rationales dicendas esse. Certè uox Græca utrâque interpretatione permittit; cū λόγος nō modo rōem

V 2 sed

sed sermonem seu orationem significet. Atq; haud sciop
num Rodolphus etiam, non rationales, sed orationales
scriptum reliquerit, id quod propemodum indicare ui
dentur, qui continuo subiungit: Nos, inquit, rationales
dicimus, quæ ad formandam orationem pertinent. Lau
rentij Vallæ hac de re disputatio huc spectat, quasi logi
cè dicta sit rationalis scientia, quòd circa rationem, hoc
est, argumentum seu medium argumentationis cuiusq;
uersetur. Quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ
probe aptari potest, ita reliquis duabus nequaquam. Id
quod & Boethium sensisse apparet, qui in Porphyrium
scribens, ita loquitur de ea parre philosophiæ, quàm ra
tionalem uocamus, ut dialecticam solam, non etiam
grammaticam & rhetoricam eo nomine intellexisse ui
deatur. Longè aliter Macrobius, qui rationalem philo
sophiæ partem appellat eam, quæ uersatur circa res in
corporeas, & ea, quæ sola mente, nō etiam sensu cogno
sci possunt, ut est anima, Deus, & quas uocant intelli
gentias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad institut
um nostrum quibus in præsentia satis est grammati
cam, dialecticam, & rhetoricam, id circo λογικὰς dictas
esse à Græcis, quòd orationis sermonisq; artificium do
ceant, quocunq; tandem nomine eas donent Latini. Vi
de Ciceronem de finibus lib. 1. Altera (inquit) Philoso
phiæ pars restat, quæ λογική dicitur. De quibus, cum
dialecticen finiremus, sumus locuti.) Huius libri capite
20. Quemadmodum ratio uel mens cui seruiunt, est in
actiuam & cognitiuam ab Aristotele diuisa. (Facit enim
Aristoteles 3. lib. de anima duplicem intellectum, specu
latiuum & practicum. Eos qui rhetori omne id, de quo
bene dici posset subdidere.) Hoc Crassus apud Cicero
nem facit. 1. lib. de Oratore, & Fabius Quintilianus, ora
toriarum Institutionum lib. 2. Nihil satis dignum tan
to promisso suo protulisse.) Alludit ad carmen Hora
tianum. Quid ferret hic tanto dignum promissior hiat?
Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absol
uerunt.) Tradunt rhetores tria esse genera causarum,
demon

demonstrativum, deliberativum, iudiciale. Demonstrativum est, quo laudamus aut reprehendimus, Deliberativum, quod in suadendo ac dissuadendo consistit. Iudiciale, quo accusatur quis, aut defenditur. Ergo in genere deliberativo Aristoteles illud modo querendum putat, expediat nec ne id, quod in deliberationem venit. Quintilianus tria, sit ne utile, sit ne honestum, & num fieri possit. Porro qui de sola utilitate alunt querendum esse, si ex sententia Stoicorum, nihil utile esse dicunt, quin sit idem honestum: Quod & Fabius attingit, & Cicero in Officiis probat. Et Aristoteles quidem.) Primo libro Rhetoricorum. Quod ut recte reprehendit Quintilianus,) Libro tertio. cap. nono. Ita recte videtur apud Ciceronem sentire Crassus.) in libris de Oratore. quanquam aut memoria me fallit, aut hæc non tam Crassi, apud Ciceronem sententia est, quam Antonij. Quod autem Cicero in Topicis.) Non in Topicis solum, sed in tertio etiam de Oratore, habet hoc Cicero. quo autem paratius sit, totum hunc locum plenius assequi, adscribam hæc ipsa Ciceronis verba, quæ super hac re habet in Topicis; Questionum autem quæcunque de re sint, duo, inquit, sunt genera, unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia. Ut si queratur, à naturæ ius profectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum, & pactio ne. Actionis autem huiusmodi exempla sunt, sit ne sapientis ad Rempublicam accedere? Cognitionis questiones tripartitæ sunt, cum aut sit ne, aut quid sit, aut quale sit queritur. Harum prima coniectura, secunda definitione, tertia iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Contemplantur enim, ut inquit, Aristoteles, etiam qui agunt, sed alium in usum.) Contemplantur, inquit, non ut in contemplatione cognitioneq; gradum sistant, sed ut progrediantur ad actiones.

QUOMODO STATVS QVÆSTIO-
nis cuiusq; inueniendus. Cap. XII.

QVando igitur omni differenti proposita est
quæstio, non eis modò qui disputationibus
res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus,
uel certiozem, uel (quod discentibus perinde est) me-
liorem fidem facere conantur; sed & historia, &
poëma quoque quæstionem explicant. Si quis enim
interroget, quomodo gestum sit bellum Pelopone-
siacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ
Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pu-
gnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Salustius mo-
numentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo
Græci ad Troiam bellauerit, & Aeneas uenerit in
Italiam, nemo melius quàm Homerus & Virgilius
explicarit. Cùm hæc ergo ita sint, diligenter est no-
bis etiam atque etiam intuendum, quæ sit quæstio,
hoc est, quod sit caput summaq; rerum omnium, ad
quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs-
re credendus est admonuisse Plinius Nouocomen-
sis scriptorem, ut legat subinde titulum suum, et pla-
nè exactèq; perspiciat, quid scribendum sumpserit.
Et M. Antonius itidem putauit, nihil æquè inuare
dicturum, quàm respicere quàm creberrimè ad id,
de quo sit, dicturus. Quod nedum in id prodest, ut
quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione
eruas, sed uti obserues (quod plerisq; difficilimum
est) ut nec plura quàm opus est, nec pauciora, nec
quæ

que nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui nō antē fixam exploratamq; questionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. Quod quo facilius fieri possit, quomodoque poterimus conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarum partium certamina cōsistit; aut unius solum est partis. Duarum partium sunt, ut contentiones uel scholasticæ, uel ciuiles, quæ inter dissidentes fiunt. Vnam solum partem habet, quæ sit ad obsequentem auditorem: quales sunt cohortationes, consolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas differi partes, neque enim aliter questio intelligi posset, sed quia cum illis ferē negocium est, qui ultro uinci se cupiunt, & non modo nō repugnant, sed laxissimas etiam (quod dici solet) habenas sequuntur. In his ergo dictionibus, quæ posita sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ questionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero cui aliter contradicit. Quamdiu enim consentanea dicunt, certum est questionem esse non posse: Vbi ceperint consistere, ita ut alter non progredi longius alterum patiat, questio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest. Quia expositum semper certumq; est, de quo dubitatur. In ciuilibus uerō questio quidem, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neque enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi sum-

*nam, neque qui in iudicium vocat aliquem, signum
rat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo,
uel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis
persæpe ambigitur, ut in iudicijs presertim. Status
autem quæstionis, id est, quo uel probato uel confu-
tato, in hanc uel illam partem de quæstione pronun-
ciari oportet; ut Laterensis ait, ambitu affectus est
adilitatem Plancius. Plancius negat. Quæstio est
affectus ne sit Plancius adilitatem ambitu. Hoc est
enim de quo pronunciare iudices oportebit: Non po-
test autem istud ex se probari. Dicit igitur Lateren-
sis: Dignitate enim à me uincebatur. Quod si det id
Plancius, uidebimus an idcirco necesse sit, ipsum am-
bitu superiore fuisse. Quod si est, hic erit status.
Hinc enim tota pœdebit quæstio, fueritne dignitate
Laterensis superior. Sin uerò poterit Plancius cede-
re dignitati Laterensis, & causam tamen tenere, nō
erit hic status, ut dicat non utiq; si Laterensis digni-
tate superauit me, idcirco ego ambitu illum uici in
petitione. Non solum enim populus alterum horum
sequitur, sed studio diligentiaq; candidatorum, sed
amicorū precibus, sed officiorum commendatione,
permouetur. Ergo iam ab eo statu, quem Laterensis
fecit, detorta est à Cicerone quæstio, & huc delata,
an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit
Plancius istis superior, hicq; sit status huius quæstia-
nis. Sic etiam aduersarius dicit: Milo tenetur lege
Cornelia de sicarijs. Milo negat. Quæstio an tenea-
tur. Probat aduersarius, occidit. n. Clodium. Quod si
Milo*

Milo negat, hic erit status quaestionis, an occiderit :
sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quis
quis aliquem occiderit, ut insidiatorem, aut latronē.
Id ergo quoniam granius ab aduersarijs pressum
erat, Cicero disputandum etiam sibi credidit ; dein-
de Clodium insidiatum fuisse, qui praecipuus eius
quaestionis sit status, sitq; adeo perfectus syllogismus.
Quisquis insidiatus est iure occiditur; Clodius insi-
diatus est, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmo-
dum contingit autem plures quaestiones eodem per
agi iudicio, ut in Cluentij causa, quaestiones iudicij
corrupti, & ueneficii: ita contingit unius quaestionis
plures esse status. Vt in eadem iudicij corrupti cau-
sa, nec id iudicium a Cluentio corruptum esse, nec si
esset, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium
teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, qua-
estio, utrum in legem repetundarum admiserit Ver-
res, status sunt tot quot sunt crimina; quodlibet enim
per se defendendum est, quemadmodum & proban-
dum. Et diuersa est interim defendendi ratio, cum
aliud negatur factum, aliud in legem repetundarū
non uenire; aliud rectè factum docetur. Status
ergo est (ut diximus) id, quo dato, necesse est de
causa in hanc uel illam partem decerni. Quae si plu-
ra erunt, quorum unum probando alteri non adbi-
betur, possitq; quodlibet firmamentum esse quaestio-
nis, plures erunt & Status.

Scholia

Scholia in caput 12.

Quomodo sit gestum bellum Peloponnesiacum. Peloponnesus *παρὰ τὸ πελοπόννησος* nomen habet, ut si dicas, insula Pelopis. Est autem peninsula inter mare Aegeum & Ionium, toto terrarum orbe celeberrima, ubi nobilissima quondam urbs fuit Corinthus. Quae initium dedit bello illi, quod gravissimum aduersus Lacedaemonios, qui in eadem sunt peninsula ac Siculos gessere Athenienses. Quod bellum accuratissime octo libris descripsit Thucydides. Quo modo pugnatum sit cum Jugurtha. De hoc nihil attinet dicere, quando in omnium manibus sunt, quae de ea re scripsit Salustius.

Nec n. abs te credendus est admonuisse Plinius No-
uo comensis scriptorem, ut legat subinde titulum suum. Extat inter epistolas Plinii libr. quinto. epistola multo pulcherrima ad Apollinarem. In ea posteaquam copiosissime descripsisset nullam suam in Tuscis, deinde prope calcem epistolae haec adiecit. Virissem inquit, iamdudum, ne uideret argurio, nisi potuissem omnes angulos tecum epistola circuire. Neque enim uerebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod uisendi non fuisset, praesertim cum interquiescere, si liberet, depositaq; epistola, quasi residere saepius posses. Praeterea idulsi amoris meo. Amo enim quae maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa cur enim non aperiam tibi, vel iudicium meum vel errorem? Primum ego officium scriptoris existimo; ut titulum suum legat, & identidem interroget se quid coeperit scribere, sciatq; si materiae immoratur, non esse longum, longissimum, si aliquid accersit, atque attrahit. Et quae sequuntur. Et M. Antonius idem putauit) intellige M. illum Antonium Oratorem, auum eius Antonii qui post dictus fuit Triumuir. Is porro Antonius apud Cicer. de Orat. utilissimum fore censes, si subinde mentem reiciamus ad id, de quo dicturi sumus

mus

ius ita n. futurū esse, ui & causæ satisficiamus, & nihil quod uel obſit illi, uel certe non proſit, afferamus. Sed laxiſſimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur.) Ductum ab equis facile ſeſſori parentibus. Quanquam alluſiſſe uideri poteſt, & ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Status quæſtionis id eſt.) Multa de ſtatu Fabius libro tertio. Cicero in Rhetoricis conſtitutionem uocat, Græci *τάξις*.

Ut Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatem Plancius.) Exemplum ſumptum ex oratione, quā pro Plancio habuit Cicero Ambitus (ut quidem hic loquimur) eſt illicita honorum ſeu magistratuum adeptio, uidelicet cum quis largitione, aut aliis quibuſuis modis illicitis, magistratum adeptus eſt, adueſus hunc, legem tulerat C. Calphurnius Piſo, quæ primum Calphurnia, dein de dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege præter alias pœnas, pecuniaria quoque (ut Pediani uerbis utar) pœna erat adiecta: Dignitate enim à me uincebatur.) Laterenſis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi poteſt, fuit eiufmodi. Dignitate a me impetenda ædilitate Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc biſariam refellere reus poteſt. primum ut neget ſe dignitate inferiorem fuiſſe. Deinde, ut illo dato, neget tamen inde ſequi, ſe ambitu aſſecutum eſſe ædilitatē. quod ſi priore deſenſione utatur, ſtatu controuerſiæ erit, fuerit ne Plancius dignitate inferior, ſi autem illo altero, tum ſtatu hic erit, ſi ne hoc neceſſarium, ut qui dignitate in magistratu petendo uincatur, is cum non niſi ambitu obtineat, id quod ita non eſſe copioſiſſime Cic. docet. Milo tenetur lege Corn. de ſica.) Lex Corn. de ſicar. erat, gladio ultore perſequendū eſſe, quiſquis hoīs occidendi cā cū telo inambulare. Etiaſi me non latet, hac præterea lege teneri, & alios quosdā ut uidere eſt apud iurecō. pādect. li. 2. de ſ. ad l. Corn. de ſic. de qua dicemus, & lib. tertio. Occidit enim Clodium.) Monui ſuperius tres à Rhetoribus, enumerari cauſarum ſtatu, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis. Ergo

go si indget Milo Clodium à se occisum esse, status erit coniecturalis, num occiderit, sin uerò fateatur quidem occisum esse, cæterum id iure se fecisse contendat, ac p- inde non reneri lege Cornelia de sicarijs, status qualita- tis erit, nempe iure, ne an iniuria occisus sit Clodius, & ecquis ita occidi possit, ut is qui cædem fecit, lege ea pō teneatur. Vt in Cluentij causa quaestiones Iudicii cor- rupti & ueneficii. Duo enim cum primis obiecta erāt Clu- entio; alterum, quod iudicium id, quo Oppianicus dam- natus fuit, corrupisset pecunia; alterum, quod C. Vibij Capacem, & ipsum etiam Oppianicum iam exulem ue- neno sustulisset. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De causa Verris dicemus lib. 3. ca. 12. Quod attinet ad legem repetundarū, eam tulit Mālius Acilius Glabrio,) ad eò sententiam, ut ne comperendinari quidam sineret reū. Postulabantur ea lege maxime ij, qui magistratum ge- rentes, à provincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, preciosa uasa, aut moestes, aliāq; eiusmodi seu ui, seu dolo per iniuriam abstulissent. Marcellus iureconsultus; Lex Iulia, inquit, repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, ministerio, uel publico ac- ceperit, uel cūm ex cohorte, cuius eorum est. ff. ad legē Iuliam repetundarū. lex Iulia. Porro ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam esse a Manlio Aci- lio Glabione, cum apud iureconsultos dicatur lex Iu- lia; fuit is mos Romanis, ut leges eædem inuolari apud eos solerent nonnunquam, atque ita nomen quoque accipere illius, à quo secundo aut tertio latæ essent. Cu- ius rei & Macrobius meminit lib. Saturnaliorū. tertio. c. decimo septimo. Comperendinari autem (quando in eius ēt uerbi mentionē incidimus,) Asconius Pædia- nus sic explicat: Comperendinatio uerò, inquit, ut- riusque partis recitatio est. Alii sic annotant. Compe- rendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio, in- perendinum diem. Hactenus ille.

IN

IN QUAVIS RE QVO PACTO
 summa questionis constituenda. Caput XIII.

AT in negotijs illis, que unius tantum sunt par-
 tis, nonnunquam plus aliquando cura habet in-
 venire, questionem. Ideo quatenus possumus inue-
 nire, & hac in parte querentis curam. Mihi quidem
 videtur questio vniuersa, in huiusmodi causis, triu ista-
 rum rerum consideratione inueniri expeditissime
 posse, personarum, rei, & (ut ita dicam) conatus.
 Personas dico nunc eas, inter quas agitur, ut sint be-
 neuolæ aut infensæ, aliena aut coniuncta, pares aut
 dignitate discreta, quæ quæ aliæ maxime in congres-
 su hominum perspicui solent. Qui perferunt autem
 mandata, personam semper sustinent mandantis.
 Res consideranda est, quæ uenit, aut futura est, cu-
 ius causa dicere statimur. Ut in consolatione, vel
 propinqui, vel amici, vel opes amissæ. In gratulatio-
 ne, honores accepti. In gratiarum actione, benefi-
 cium collatum. Conatus deinde est id, quod ob hanc
 rem uelimus dicendo consecrare.

Ut in consolatione, uidemus hunc desideratæ rei
 iactura dolere; hac quidem res est. Personæ deinde
 sunt, hic nobis, nos huic amici, quo fit, ut offendamur
 eius dolore. Conatus ergo sequitur, quo damus ope-
 ram, ne huic doleat, idq; dicendo consequi labora-
 mus. Ergo si conatum atque rem coniungas, quæ-
 stionem habebis. Ea est, sit ne huic dolendum huius
 rei

rei amissa causa. In gratulatione personas primum
 necesse est beneuolas esse. Res uerò erit, ut ali-
 quid eius cui gratulantur, commodis aut dignita-
 ti accesserit. Conatus autem, quoniam ob bene-
 uolentiam fauemus rebus illius, ut ostendamus
 nos letari. Quæstio ergo erit, an illius præsentis
 commodo letemur. In gratiarum actione, per-
 sona, sunt itidem amica. Res est meritum, uel
 munus ab eo, cui aguntur gratia tributum. Co-
 natus, ut grato ob id animo doceatur esse qui ac-
 cepit. Quæstio erit; sitne hic illi huius meriti cau-
 sa gratus. Agendarum autem gratiarum, cum
 multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi pro-
 priumq; uidetur esse apud Ausonium exemplum,
 in ea oratione, qua Gratiano ob cōsulatum agit gra-
 tias. Sunt autem diligenter expendende personæ,
 ad quas habetur oratio. Ut enim quandoque certa
 sunt & singulares, sicut in his exemplis que propo-
 suimus: ita nonnunquam, uel qui dicit, multorum su-
 stinet personam, ut qui populi nomine cum principe
 uel magistratu agit, uel cum multis unus agit, ut Ci-
 cero, qui senatui, qui P. Rom. gratias agit de reditu
 suo. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa. Cives
 consolatur. Qui diligenter enim personam uel eina
 qui dicit, uel cuius nomine dicitur. & eius cui sunt
 uerba perspexerit, siue singula sint hæc, siue plures,
 deinde rem cum persona contulerit, & uiderit quid
 ea personæ intersit, uel qua parte contingat eam, fa-
 cile id quod diximus conatum explicabit. Ut qui in
 nuptiis

nuptijs dicit, (humilibus enim oportet utamur exemplis) quoniam huiusmodi rebus, quæ ad morem magis quam ad usum spectant, eò facilius erratur, quò habentur negligentius. Necessitas perspicax est, neque (quod dici solet) docenda est famæ. Quid petat is ergo qui dicit in nuptijs? nuptias quæ sunt conferat nubentibus, hocq; oratione prosequi uelit, quia sunt eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortatione, fletetur oratio, eritq; quæstio, an sint ipsis expetendæ nuptiæ. Siu turbe amicorû circumstantium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium, conabiturq; ostendere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sit ne tam felici nubentium matrimonio gaudendû. Unde est in præcepto uidere, quò in eadem re, eodem in loco mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri primum oratio sola, cum propinquis haberi potest; contra uidetur laudatio magis ad alienos, qui adsunt funeri, pertinere; Deinde intempestiuum uidetur, tam recentem dolorem, & in ipso (ut dicitur istu uelle cõsolanda mulcere. Aut enim frustra tentabimus ibi siccare lachrymas; aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione non laudatione, plerosque uideas orationem ad consolatione cõferre, quæ eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus est, mors est præstatis uiri, ex qua ad presentem hominû numerum bonor tantâ funeris pertinet,) ostendendum id esse, meritò tam laudato uiro

uiro hunc honorem haberi. Fit tamen ut in fine ad consolationem aliquam respuat qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subiicit. Quod quidem a gravitate personæ Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris impetus defuerat, haud erat alienum. Quia etiam cum mors eorum qui laudabantur, ad exemplum pertineret audientium, questionem a laude ad hortationem deflexit. Itaque omnis vis ingeniumque dicentis eò tendit, ut ostendat tam fortes viros, qui tam constanter pro tam insigni patria ceciderunt, uiuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Sufficiet hoc pacto querere uolentibus aperuisse uiam.

Scholia in caput 13.

(Apud Ausonium.) Extat hodieque ea oratio, aut si epistolam dicere mauis, qua is gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato sibi consulatu. Vt Cicero, qui S. P. Q. R. gratias de reditu suo agit.) Pulcherrimæ hæc de re Ciceronis extant orationes, quarum altera Senatui, altera Quiritibus gratias agit, quod se ab exilio reuocassent. Aristoteles, qui Rhodo terræmotu subuersa ciues consolatur.) Hunc Aristidem rhetorem ac sophistam fuisse tradunt Arianopolitanum, usumque esse præceptoribus, primum Polemone illo Laodicensi Smirnae, deinde Athenis Herode, qui & ipsi una cū hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum

M. An-

M. Antonij & Commodi. Multa dicitur scripsisse Aristides, sed quorum mihi nihil adhuc uidere contigit, præter duas orationes, quarum alteri *παράκλησις* nomen est, alteri *ἐκλογαί*. Qua autem ratione consolatus est Rhodios, tam non modo ipse non uidi, sed ne apud alios quidem quicquam de ea legisse memini. Necessitas perspicax est. Quos enim premit necessitas, diligentes perspicacesque esse solent parandis ijs, quibus necessitati atque indigentiz suæ succurrant. Vnde illud Vergilij.

Tum uariæ uenere artes, labor omnia uincit
Improbis, & duris urgens in rebus egestas,
Et apud Persium;

Quis expediuit phraco suum λαῖψ?
Coruos quis olim concauum salutare,
Picasque docuit nostra uerba conari?
Magister artis ingenijque largitor

Venter, negatas artifex sequi uoces.

Nec docenda est fames.) Nemo, inquit, docendus est quando esuriat, si quidem fames ipsa sese in occulto esse non sinit, unde & hodie in prouerbio est: Acutissimum gladium esse famem. Et Græcus senarius;

Διμῶν γὰρ δουλειᾶν ἀνταπῆν ἔπος.

Et in ipso, ut dicitur, ictu.) Statim postquam acceptus est dolor. Ductum à saucijs seu uulneratis. Aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione non eget.) Simulat enim dolorem, cum re uera non doleat. Quod qui faciunt, ad tumultum noueræ flere dicuntur. Apud Thucydidem Pericles.) Exstat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponesiaci lib. 2. Porro hic est Pericles ille Atheniensis, de cuius eloquentia tam multa passim apud autores leguntur, qui fulgere, tonare, ac permiscere Græciam dictus est.

X

QVOMO-

QUOMODO VNA QUÆSTIO IN
multas deducitur quæstiones. Cap. XIII.

Quemadmodum autem (sicuti modò ostendimus) quæstio quandoque latet, & ratione quadam eruenda est, sic alius est labor, propositam iam quæstionem in multas quæstiones (quas intra se plerunque complectitur) diducere. Persapè enim quæstio quæ in speciem simplex est, ui atque effectu in multas dilabitur quæstiones. Id quomodo fiat dicemus, Diuiditur igitur quæstio in plures quæstiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ posita sunt in quæstione; uel ex eis, quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum sumamus exemplum) an Cato rectè tradiderit Martiam Hortensio. Quæstio est; ex tribus quæstionum generibus illis, quæ prima posuimus, secundi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est quæstio, quam per omnia uerba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectum. Nauque non defuerunt philosophi, qui nihil neque rectum neque prauum esse per se, dicerent in rebus. De uerbo autem, tradiderit, non est quod formetur fortasse quæstio an est, quia est uerbum, quod quidem semper pronunciati prædicatum est, de quocunque autem dicetur, semper faciet quæstionem, an hoc sit illud. Neque tamen credat quisquam per omnes has eundem esse quæstiones.

stiones. Sed admonemus in presentia, quam multa ex una possint elici quaestiones. Indicij autem est uidere, deinde quaestionum illarum habeat aliquid, quod sit proposito nostro conueniens. Quemadmodum enim in hac quaestione, ista, quae diximus, inquirere ineptum sit & supernacuum, ita est alias dare quaestiones, in quibus plurimum loci sibi uendicent. Vt si queratur, uincerit ne Amazones Hercules, primum queras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pygmaei; non absurdum erit primum querere, sint ne Pygmaei. Ubi ergo quaestionem an est explicuerimus, proximum est, ut partes quaestionis propositae coniungamus. Primum est ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde an Hortensio tradiderit eam. Postremum id quod summa quaestionis complectitur, an recte tradiderit. Haec quaestiones ergo haecenus omnes posita sunt in uerbis.

Quae continentur autem in uerbis, duplicis ferè sunt generis. Quaedam enim necessario continentur in uerbis, quemadmodum genus specie continetur, aut alioqui quae certum, definitumque est inesse uerbis. Alia continentur uelut ex conditione quadam & non necessario. Ea cuiusmodi sint, facilius exempla ostenderint. Catonis ergo nomine (quoniam nihil aliud est Cato, quam hic homo) uelut genus homo continentur. Tradendi uero uerbum, tria necessario complectitur.

Quisquis tradit enim aliquid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri in Martiam (Quoniam id nomen isto loco pro hac singulari uxore ponimus) uxor in commune intelligitur. In Hortensio, quemadmodum in Catone Hominem accipimus. In, recte, nomine, quia generaliter ponitur, non est quod aliud in eo queramus. Verum quia ad uerbum est, & ad tradendi uerbum ponitur, uidetur posse ferri ad ea, quae uerbo illo clauduntur. Ut an recte habuerit, recte dimiserit, recte alteri concesserit. Erit igitur prima quaestio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quisquam recte tradiderit uxorem suam alteri. In qua continentur adhuc, an quisquam habuerit uxorem, an habuerit recte, an dimiserit, an recte dimiserit, & an tradiderit. Nam an recte tradiderit, ipsa totius generalis quaestiones est summa. Hinc paulatim pro generibus species subiicimus, proque eo quod (an quisquam) diximus, dicimus iam an Cato. Iterumque omnia de illo, quemadmodum de genere quaerimus. Ut si, an Cato habuerit uxorem, an Cato habuerit recte, reliquaque in hunc modum, quae sequuntur. Deinde pro uxore, hanc uxorem, id est Martiam ponimus, similisque rursus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an recte eam habuerit, an dimiserit eam, eodem sane ordine, quo prius. Postremo, pro eo quod ultimo loco positum erat, an alteri homini ponimus Hortensium: fitque quaestio, an Cato tradiderit Martiam Hortensio. Ultima hinc

hinc sequitur ea, quæ primum proposita est an rectè Cato tradiderit Martiam Hortensio. Quæstiones ergo quæ in uerbis necessariò clauduntur, in hunc ferè inueniuntur modum: At quæ conditione quædam in uerbis latent, eæ sunt, quæ fiunt de his quæ proposita quæstionē ab eo, quod propositum antea id est, *Si diximus*, defleunt eo, ut fiat *Si diximus*, id est, *controuersia*. Si quis enim Catonem, accipiat, ut sit hic homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone queramus, tradiderit ne rectè; an generalem faciamus quæstionem, an quiscquam rectè tradiderit. Cum circundamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talemque effingimus eum, qualem nobis qui res scripserunt; tradunt fuisse, id est, non solum hunc aliquem hominem, quod necessario fuit; sed ciuem Romanum, & senatorij ordinis, & Stoicæ sectæ philosophum, spectatæ seueritatis, quæque reliqua esse in Catone in confesso est: quot sunt illa, quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possunt fieri quæstiones; ut, an ciuis Romanus rectè habeat uxorem, rectè dimittat, rectè tradat alteri. An si senatorij sit ordinis, hæc eadem rectè faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ, perque reliqua, quæ non necessariò sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum eas, quæ necessariò insunt uerbis paulo ante ordineremus. Deinde in uerbo, tradiderit, insunt, quam ob causam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco quæque

alia in ipso tradendi actu poterunt per conditionem assumi. Posthæc ex Martiæ persona quaeritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an uita genere concordem; an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quaerimus itidem, quæ insunt illi; an recte tradiderit nobiliori, liberius uiuenti, consulari, opibus, gratia, facundia claro. Et, ut semel dicamus, omnia argumenta, quæ primum, ex re ducuntur, si dubia adhuc probandaque sunt, in quaestionem uertuntur. Si dicas enim, Philosophus non recte dimittit uxorem, non ergo Cato recte dimisit uxorem, argumentum est quod dicitur, philosophum non recte dimittere uxorem. Quod si iam in dubium uocetur, quemadmodum potest id copiose longa-que oratione disputari, an philosophus recte dimittat uxorem, quaestio erit, prima subseruiens quaestioni. Hinc fit, ut non eadem quaestiones oriantur semper ex utraque parte differentibus: sed proinde ut hæc uel illa pars plura habuerit paucioraue firmamenta eius quod tuetur, plures etiam nascentur paucioresue quaestiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit uidere. Alexander subuersis Thebis, Thessalis quorum erat usus commilitio, tabulas inuentas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuò à Thebanis accepisse. Restitutis postea à

Cas-

Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta reposcunt, quæstio est, an debeant Thebanis Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si uideamus quid sit, quo se defendunt, aperta erit quæstio. Negant debere se, atqui accepisse eos & non reddisse certum est. Quid dicunt, ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quæstio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit; centum talenta debita Thebanis, quod cum probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicant. Reliqua enim omnia, quacunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur; qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ uenire in arbitrium uictoris non possit. Primitus ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare, quod debitum; quæ quidem quæstio ex Thessalorum defensione (ut diximus) nascitur. Deinde an iure dederit, quæ potest per generales quæstiones diuidi, an quisquam iure possit inferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quæstio ex conditione proposita, quæ sumitur ex restitutione, an sit perinde habenda restitutio, ac si nihil esset actum omnibus his, quæ præcesserunt eam. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tanquam proprium dicant, quodque robari sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit; reliquæ omnes quæstiones ex

contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utrique parti disputanda sunt. Nequa enim potest quisquam satis constanter sua confirmasse, nisi quae dicuntur ab aduersario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliae quaestiones alijs fecundiores, & quae in plures spargi quaestiones possunt. Aliae tenuiores sunt, & minus (ut ita dicam) sinuosa. Magni autem est, acris quae in primis iudicij, uidere quas ex primis quaestionibus deductas disputandas accipiamus. Pleraque eiusmodi sunt, ut nihil aut minimum summa rerum afferant, exequique eas fastidium potius, quam fidem parerent. Aliae contra sunt, quae totum prope euentum intra se uictoriae continent: circa quas diligentissimus incumbit differenti labor. Cicero in quinque Tusculanarum disputationum libris, cum solum (quantum mihi uidetur) id efficere uoluisset, solam ad bene beatęque uiuendum sufficere uirtutem; uidebat plurimum ad id docendum adiumentum sibi collaturum, si docuisset animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatum uidebat, subiecit homo ingenuissimus in locum eius id, quod proximum erat, nihil mali esse in morte: ex quo nectur excursu quodam delatus est eo, ut tentaret efficere, quod praecipue cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruiucebat utique, malum non esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non cadere dolorem in sapientem, non aegritudinem, non per-

tur.

turbationem. Quæ cum probata sunt, quis non videt
facilimum permanere ad probandum, si mors non est
mala; si reliqua quæ mala putantur, non cadunt in
sapientem, ei cui hæc mala non sunt, uirtutem sum-
mum esse bonum? Sic si quis querat, an manes noctur-
nis molesti apparitionibus, possint carminibus coër-
ceri. Primum utique fuisset in hac questione excu-
tiendum prisce philosophiæ, quod totius disputatio-
nis difficilimum fuisset, an sint ulli manes: at no-
bis religio hanc questionem superuacuum fecit, quan-
do fide certum est, animas non interire. Deinde est
id, quod nobis nunc est primum, an appareant. Nam
hoc multi non putauerunt, sed uanam ex nostra
cogitatione uel metu imaginem, simulachrumq; ca-
pere. Post hæc, an noctu possint apparere, cum
etiam ea, quæ natura conspicua sunt, delitescant.
Iam si manes sunt, quomodo possint esse molesti? Vi-
detur enim si quid noxium habuerint in natura, id è
corporibus fuisse, idq; deposuisse cum corporibus.
Hinc iam sequitur, an possint ulla ope humana coër-
ceri, an possint quicquam carmina, an possint eos
coercere carmina. Hæ autem questiones omnes, in
ipsis primæ questionis sunt posite uerbis: quod ipsa
res indicat. At in priore Ciceronis questione, qua
tuor illæ quatuor librorum questiones includuntur
in uno eo uerbo (solam) in questione posito. Si e-
nim solâ uirtutem sufficere ad beatè uiuendû docen-
dum est, prius ostendatur oportet, mortem malum
non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatam
uitam

uitam immortalitate. Deinde, dolor si malus est, cadatq; in sapiētem deerit rursus aliquid uoto ipsius. Cicero igitur conatus est docere, nō cadere eum in sapiētem quod ut splendidius erat, ita impetrabilius fortē fuisset, propiusq; fidem, non esse malum dolorem: egritudinem autem & perturbationem, si non ueniunt in sapiētem, nihil omnium extra se expectandum esse sapienti, propter quę ista suscipiuntur, ostendunt. Ergo nudus iam sapiens, nudus relinquetur uirtuti. Sed de questione quotuplex sit, & quō status questionum, quō etiam non nunquam ipsa questio inuenienda sit, et una in plures deducenda questiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

Scholia in capus 14.

(Propositam iam questionem) Rodolphus in commentario prologi declamationum Senecę hunc locum pulchrē exemplis illustrat. Faciunt etiā huc quę sunt apud Bras. posteriore commentario de Copia. quę trahuntur uel ex uerbis.) Ex uerbis questionēs ducuntur, quoties uerba ipsa questionis principalis, uel seorsum singula inspicimus, uel quędam eorum cum quibusdam conferimus. Contineri uerbis dicuntur illa, quę cum rebus eis, quę uerbis significantur, certo quodam nexu cohererēt. An Cato rectē tradiderit Martiam Hortensio.) Huius facti mentionem fecimus cap. huius lib. 8. Namque nō defuerunt Philosophi, &c.) Ab hac sententiā non ita multum abhorrent, quę in Symposio Platonis dicitur Paulanias. Cuius uerba Aul. Gel. hunc in modum Latina fecit. Omne, inquit, omnino factum sic se habet, Neque turpe est quantum in eo est, neque honestū, uel ut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cantare, disserere. Nihil aliud que

quæ horum ipsum ex sese honestum est, qualecumque fieret modo, factum est, tale existit. Si rectè, honesteq; factum est, sum honestum sit, sin parum rectè, turpe sit. Sic amaro, sic amor nõ honestus ois, neq; ois laude dignus, sed qui facit, nos ut honestè amemus. Vicerit ne Amazones Hercules.) Iust. lib. 2. & Herodotus lib. 4. Strabo lib. 12. inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habet a priuatiua particula αδο *adof*, quod mamillam significat, eò quod mamillam dextram inde a puericia usque aduſtam haberent, quo si quando posceret usus, expeditius eo brachio uterentur. Quæ loca tenuerint, non usquequaque inter auctores cõuenit, neque in eisdem semper locis mansere. Aiunt fuisse genus mulierum, quæ sine uiris atque adeo in contemptum quendam uiroꝝ, per se Rempu. administrarint, bella gesserint, alijs etiam imperarint. Harum reginam quandã, inter ceteros labores suos fertur uicisse Hercules, balteumq; ei ablatum Euryſtheo tradidisse, An pugnent cum gruibꝯ Pygmæi.) Plinius lib. 7. ca. 11. Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithumæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri tẽlo, semperq; uernante, montibus ab Aquilone oppositis, quos a gruibꝯ infestari, Homerus quoq; prodidit. Fama est insidentes arietum, caprarumq; dorsis armatis sagittis, ueris tempore uniuerſo agmine ad mare descendere, & oua pullosq; earum alitum, consumere, ternis eam expeditio-nem mensibus confici, aliter futuris gruibꝯ non resistis, casus eorum luto pennisq; & ouorum putaminibus constructui. Aristoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Vide Homerum *Il. ad. 2.* in principio. Quod propositum antea. i. thesin diximus.) Lege cap. 8. Alexander subuersis Thebis.) Sumptum exemplum ex .5. lib. Institutionum Fabii. Tractat idem Brasmus in Copia, decima ratione dilatandi, & in Pandectas scribens Budæus. Item Trapezium lib. Rhetoric. 3. A Cassandro.) Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas restituit.

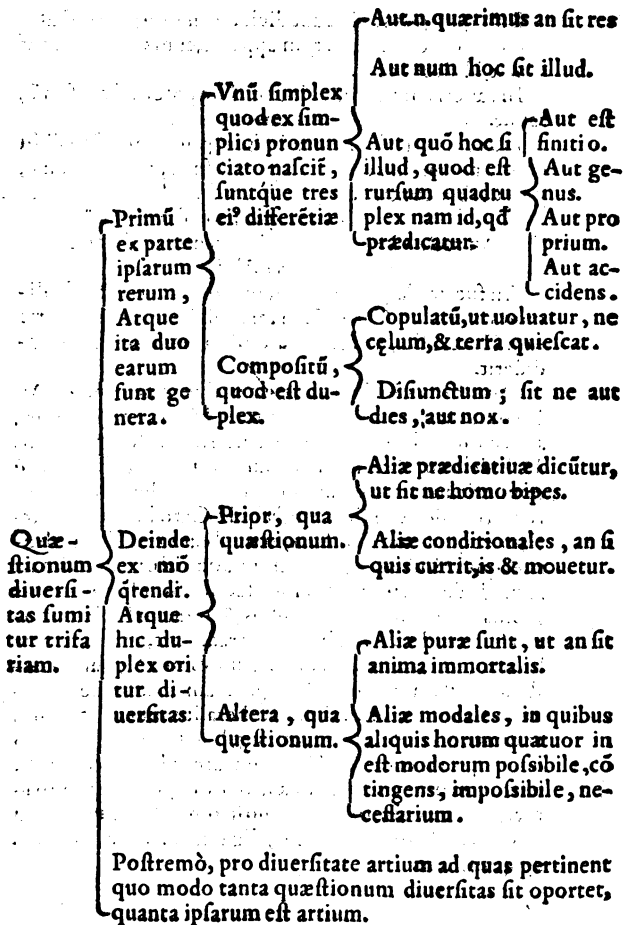
Apud

R O D O L P H I A G R I C .

Apud Amphycionas.) Amphyciones, inquit Budæus, confessus quidam (uir Græcus, apud Thermopilas couenire solitus, ab Amphycione Demaleonis filio sic dictus, qui & ipse populos cum regnaret, ad conuentus conuocasse dicitur, &c. Lege Budæi annotationes in pandectas. Et Brasmi Chiliadas, Amphycionum confessus, Solam ad bene beatæq; uirædm sufficere uirtutē.) Hoc docet Cicero Tuscul. quinta. Nihil mali esse in morte.) In prima Tusculana varijs argumentis ostenditur. Hinc iam tribus libris sequentibus.) Id est, Tusculana secunda, tertia, quarta. Disputationem.) Cic. li. 5. epistolari ad Atticum: Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sanè gaudeo. An manes nocturnis molesti apparitionibus possint carminibus coerceri.) De hac manium apparitione nouum est miraculum in epistola quadam Plinij lib. 3. de Athenodoro philosopho. Vide Augustinum lib. 9. c. 11. & Iuuen. Saty. 2. Quæ autem & quantæ sint uires carminum seu incantationum explicat in pharmaceutria Virgilius. Et apud Plin. de uerbis, & incantamentis carminum caput est lib. 28.

Sed de quæstione quotuplex sit.) Epilogus est eorum quæ de quæstionē dixit. Quæ quoniam multa sunt, & diffusè tractata, age nos quoq; uelut enumeratione quadam omnia in memoriam reuocemus. Quæstio est cum interrogatione elata oratio, ad quam ira esse, aut non esse responderi queat.

Ea quomodo ex sententia Rodolphi diuidatur, subiecta indicat descriptio.

Iam

Iam quisquis scribit aut dicit, qōnē aliquā tractat.

Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter af-
firmas, id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri sic potest, si personā,
rem, & conatum inuicem comparemus.

Præterea quæstiones eæ, in quas prima quæstio didu-
citur, partim in uerbis ipsis positæ sunt, partim in iis,
quæ uerbis continentur. Verbi causa.

Prima quæstio est.

An recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

Quæstiones inclusæ in uerbis.

An fuerit Cato, an Martia, an Hortensius, an sit ali-
quid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit
eam Hortensio, an recte Cato Martiam Hortensio tra-
diderit.

Quæstiones inclusæ ijs, quæ uerbis continentur. An
hō quisquam uxore hūrit, an recte hūrit, an dimiserit,
an recte dimiserit, an tradiderit alteri, an recte tradiderit.
Deinde, num Cato uxore habuerit, num recte hūrit, nū
dimiserit, num recte dimiserit, num tradiderit alteri, nū
recte tradiderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Mar-
tiam, ecquid eam dimiserit, ecquid eam tradiderit alte-
ri, ecquid Hortensio, & unumquidque istorum, recte an
secus. Inde iam postremo loco sequuntur illa : An ciuis
Romanus, senator, philosophus, & quidem Stoicus, ho-
mo seuerus, habuerit, dimiserit, tradiderit, & an recte ha-
buerit, dimiserit, tradiderit uxorem atq; hanc qui-
dem nobilem, iuuenem, pudicam, denique Mar-
tiam, homini alteri, nobiliori, liberalius uiuenti, consula-
ri, diuiti, gratioso, eloquenti, idq; hoc tempore, hoc mo-
do, propter has causas. Quæ tam latè diduxit Rodolph.
non quod omneis hæc quæstiones explicandas existi-
met, sed ut ex multis, ea quæ nostro potissimum institu-
to commoda fore uideantur, eligamus. Atque hætenus
de quæstione.

ORATIONIS EX VARIÆ
Struendæ ratione diuifio. Caput XV.

Proximum est, ut quia de materia dialectices, hoc est, quæstione diximus, nunc de instrumento ipsius prosequamur. Instrumentum autem eius est oratio. Per eam namq; qui disserit, fidem certatur facere de illo quod sibi docendum assumpsit.

Orationis multæ poterant fieri diuisiones, nobis duæ maxime sufficere: quarum altera à Structura ipsius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut sic, ut continens sit. aut ut sit concisa: Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia, scholasticorum certamina. Hanc Zeno contracta in pugnum palma, illam explicita manui similem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc uero in foro altercationem, uolueruntq; propriam eam dialectices esse. Equidē cum possit utraq; oratione, & concisa, & perpetua, probabiliter ornatèq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cum antea rationem probabiliter differendi dialectico: ornatè, rhetori assignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetua diuisionis decursa in id sunt delati, ut per singula argumenta premerent aduersarium,

rium, & uel illius silentio confessionem exprime-
rent. Unde & editas adhuc in eum usum à Quinti-
liano altercationes uidemus. Comicuero & Tragi-
ci poëtæ, quod nemo negauerit, civili orationis gen-
ri (si illud propriè rhetoricum esse uolumus) magis
sunt uicini, quàm scholastico philosophorum: qui ta-
men ipsi intercisâ constat oratione. Contrâ quæcun-
que ferè Aristoteles, permultique alij præclari in
philosophia nominis scripserunt, perpetuo orationis
connexa sunt textu. Sed & alius dialogo eandem
rem, alius unius tantum personæ oratione tractauit.
Vt de amicitia Cicero in Lelio personas alternis di-
centes induxit: Aristoteles in Ethicis eandem rem
suis ipse uerbis est executus. Hæc idcirco dixi, quia
de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla,
quæ solent etiam à rhetoribus explicari, ne quis ea
cum legat, egressum me terminos instituti mei cre-
dat. Cum enim sit (quod sæpè iam diximus) dia-
lectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiusq;
rei natura differere: fatendum utiq; erit, quoni-
am id oratione uelut instrumento sit, quacunq; id
oratione fieri possit, eam dialectico inter artes sue
instrumenta esse numerandam. Neq; tamen ne-
gauerim multum hæc duo orationū genera distare,
cum sint instantiora, magisq; urgeant concisa, &
plurimum utiq; fraudium sint capacia, earum maxi-
mè, quæ aduersario laqueis captiosarum interroga-
tionum struuntur. Quò fit, ut per sæpè oratores in
perpetuis actionibus, si quando acrius premunt ad-
uersarium

*uersarium, imitentur altercantem, interrogētq; ,
 ecquid habeat, quod respondere uelit? ecquid pos-
 sit istis contradicere? Perpetua uerò dictio, tractu
 equalitatēque sua iudici est aptior: ut qui non adeo
 quæ prorsus sunt uera, sed è duobus magis sequa-
 tur uerisimiliora, dicentem, quique potius ex to-
 to orationis complexu, omniumque eorum quæ di-
 cuntur comparatione, accipere malit, quod pro-
 bet, aut auersetur aduersarius. Aduersarius ue-
 rò nihil uellet prætermisisse, quòd ipsum offen-
 dere posset: sed potius statim unumquidque ap-
 prehendere cupiet, singulisque insistere, neque
 quicquam è manibus nisi ui dicentis abreptum di-
 mittere. Est itaque (ut sic dicam) in perpetua
 oratione ueritatis color plerunque speciosior: in
 altercatione disquisitio exactior. Qualescunque
 tamen sunt orationum istæ differentia, quia utra-
 que docemus, utraque intra dialectici ueniet tra-
 ctatum.*

Scholia in caput 15.

STRUITUR autem omnis oratio, aut sicut conti-
 nens sit.) Fabius Quintilianus lib. 2. Itaque cum duo, in-
 quit, sint genera orationis, altera perpetua quæ rhetori-
 ce dicitur, altera concisa, quæ dialectice: quas quidem
 Zeno adeo coniunxit, ut hanc compressæ in pugnū ma-
 nus, illam explicitæ diceret similem, etiam disputatrix
 uirtus erit, adeo de hac, quæ speciosior atque aperior
 tanto est, nihil dubitabitur. Et Cicero in Oratore ad
 Brutum; Zeno quidē ille, inquit, à quo disciplina Stoi-

Y

corum

eorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnuq; fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse, cum autem duxerat & manum dilatauerat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. Vide Senecam lib. 14. epistola 90. item Quintilianum lib. 2. Equidem cum possit utraq; oratione.) Probat rationibus aliquot, utrumque orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticū pertinere. Quanquam hic quoq; uerborum magis quā rerum inter Rodolphum & alios pugna est. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam ministræ sunt artium omnium, ita ut ab rhetore ornatus petatur sermonis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam concisam, quàm cōtinentem se perpetuam orationem, utrique harum artium communem esse oportet; cum utroque genere orationis probabiliter ornateque disferi possit. qui diuersam sunt secuti sententiam, hi dialecticem ad scholastica illa umbraticaque certamina coarctarunt; & officio rhetoris, eos demum fungi arbitrati sunt, qui forēsis illis actionibus operam suam addixissent. At enim non ne & in forum interim concisum illud orationis genus uenire potest? Potest quidem, uerū id rarius. Et qui hunc in modum discreuere res istas, eos non tam quid fieri possit, quàm quid plerunque fieri soleat, tradere uoluisse apparet. Cum antea rationem probabiliter disserendi dialectico.) Id fecit libri huius capite secundo. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor.) De his altercationibus caput est apud Fabium libro sexto, capite tertio. Quod autem addit Rodolphus editas esse à Quintiliano altercationes in hunc usum, de ea re dicemus nonnihil libro tertio, capite decimoquinto. Cicero in Lælio.) In libro de amicitia, qui Lælius inscribitur.

ALTERA

*ALTERA DIVISIO ORATIONIS,
& quid sit Expositio, quid Argumentatio. C. XVI.*

Alteram orationis diuisionem ab orationis effectu diximus accipi, Is est, docere quoad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis ui cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem, de qua dicit, cuiusmodi sit, secura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem esse peruincere etiam retinente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione: Omnis igitur oratio, & prorsus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumentatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expositionem, item argumentationem & confirmationem, nulla sanè est differentia, nisi quòd narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus, expositio autem & argumentatio, generalia sunt nomina, & in proæmio sæpè exponimus, sæpè argumentamur; & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrumque nonnunquam facimus. Itaq; ut quæ minimum confunderemus nomina ista cum illis, placuit hæc sic potissimum nominare, quanquam sit ea

T 2 nonnun-

nonnunquam apud autores inuenire confusa. *Expositio* ergo (quemadmodum dicimus) est, quæ rem recenset solum talem aliquam esse, uelut credenti auditori. *Argumentatio*, quæ talem esse rem, ratione pervincere nititur. *Vt* sit *expositio*; *Urbs* antiqua fuit, *Tyrii* tenuere coloni, *Carthago*; quæq; sequuntur, *Causas* enim propter quas oderat *Aeneâ* *Iuno*, recenset poëta. *Easq;* si sic accepisset, ut dubiû faceret, an odisset *Aeneam* *Iuno*, harumq; commemoratione causarum uellet id docere; *argumentatio* esset. Nunc quia odium *Iunonis* uelut certum indubitatumq; sumitur, cui causæ subduntur, non ut ostendatur odisse *Aeneam* *Iuno*, quippè pro certa id est, quemadmodum diximus; sed propter quas odium ipsum protulerit, *expositio* est. Quod si iam conuertamus orationem, dicamusq;, non dubium est quin oderit *Aeneam* *Iuno*, quoniam *Carthaginem* amabat, cui exitium ab *Aeneâ* posteritate uenturum erat, & quia contra *Troianos* steterat pro *Argiuis* suis in bello, & reliqua quæ poëta subdidit, *argumentatio* fiet. *Vt* obiter admoneamus, idem quandoq; *expositionem* & *argumentationem*, mutata tantum orationis forma, fieri posse; cum possit id ipsum & causa rei esse, & ratio. *Rationem* in præsentia dico, per quam res cognoscitur; causam, per quam est. Ergo si quis, cum uideat deficere lunam, disseratq; id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunam; excludatq; radios solis, ne missi ad lunam, illustrare possint eam fulgore

re suo, causam dicit, expositioque erit. Si quis autem cum uideat lunam deficientem, probet terram interpositam esse inter solem & lunam, quoniam aliter deficere luna non possit: rationem tantum reddet. At si cras defectum ire lunam prædices, idque ostendas, quas doceas terram inter solem & lunam interuenturam; idem iam, hoc est, interuentus terra inter solem & lunam, causa erit defectus lune, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulò post subiecit poeta, Mene incepto desistere uictam: Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua; noti enim sunt loci. Non dicit Iuno sibi ipsi tanquam credenti, nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ipsa se, quare in dignum sit ut desistat; hortaturque, ut in sententia permaneat. Huius autem admonendum uidetur, nonnunquam in expositione uenire argumentationem, & sæpius in argumentationem expositionem uenire. Ea; si per se accipiantur, quicque poterit uocari id ipsum, quod est. Argumentatio erit itaque; Assensere omnes, & qua sibi quisque timebat. Vnius in miseri exitium conuersa tulere. Quò magis enim potuisset probare, omnes assensisse, quàm quòd gaudebant securitate sua? Ita apud Ciceronem pro Milone. Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis; res enim erat minimè obscura. Et paulò post iterum. Quam uocem eius ad hunc M. Catonem statim

Fauonius detulit . Et iterum : Vt ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret , quæ omnes argumentationes sunt breues quidem , sed argumentationes tamen . Contra inter argumentandum expositio est . Vt pro lege Manilia , rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum . Item pro Murena explicatio institutorum philosophiæ Stoicæ , quam Cato sectabatur . Et pro eodem , uerba minæq; L. Catilinæ , & in domestica concione , & in senatu iactata . Laudationes sæpè uituperationesq; totæ propemodum expositione constant . Quæ causa fuit nonnullis , ut crederent in eis controuersiam non esse . Verùm quia & inter exponendum argumentatio , & inter argumentandum expositio , utraq; fit alterius rei accessio , transcunt in nomen quoq; illius , cuius substantiæ iunguntur . Quanquam enim partem quampiam expositionis interiecto nodulo aliquo argumentationis firmemus , non tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri . Et expositiones quæ inter argumentandum sunt , quanquam sint utiq; per se acceptæ expositiones , tamen quia argumentationum pars sunt , & illis confirmandis destinantur , argumentationes uocantur . Nomina enim data rebus esse uoluit Anaxagoras , non ab eo quòd solùm , sed quòd essent maximè

Scho-

Scholia in caput 16.

Expositionem priore lib. diximus esse orationem.) Libri 1. capit. item 1. Inter narrationem & expositionem, argumentationem item & confirmationem.) His ad plenum intelligendis multum momenti attulerit lectum huius libri ca. 17. Verbs antiqua fuit.) Primo Aeneidos. Locus notior, quàm qui ascribi debet. Cum id ipsum posset esse & causa rei & ratio.) Causam nunc dicit, per quam res habetur ut sit, rationem, per quam res habet ut cognoscatur. Ergo res eadem, inquit, & causa esse potest & ratio, causa, quatenus per ipsam res est, ratio quatenus per ipsam cognoscitur. Exempla quæ addit, satis dilucida sunt; modò ne ignoremus, defectum siue eclipsim lunæ provenire inde, quod terra inter solem & lunam interposita, obstat, quò minus luna radijs solaribus illustret. Me ne incepto desistere uictam?) Verba Iunonis primo Aeneidos, indignantis se tot annos contra Aeneam frustra bella gessisse, animantisque se ipsam, ne ab incepto desistat. Locus est notus uel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura ascriberentur.

Nonnunquàm in expositionem uenire, argumentationem.) Quintilianus lib. 4. Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquando. Eaquæ si per se accipiantur, poterit quicquid uocari id ipsum quod est.) Quoties argumentatio, inquit, uenit in expositionem, tunc per se quidem inspecta posset suo nomine, hoc est, argumentatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hinc est, uti tota expositionis nomen recipiat. Item fit, quoties expositio incidit in argumentationem. Assensere oēs, & quæ sibi quisque timebat, &c.) Verba sunt Sinonidis 2. Aeneid. quorum mentio fiet & capite sequenti. Ut pro lege Manilia, rerum à Lucullo gestarum.) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc posset esse id bellum, quo cum Mithridate gerebat populus Romanus; initio Lucillum laudat, atque res eius aduersus

Y 4 Mithrida-

RODOLPHI AGRIC.

Mithridatem gestas exponit. Longum foret huc totum locum ascribere, neq; ita multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur intelligentiam. Et pro eodẽ uerba minꝝ; L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domestica concione, miserorum fidelem defensorẽ inueniri non posse, nisi eum qui ipse miser esset, minime timidum & ualde calamitosum esse oportere eũ, qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. Dixerat idem in senatu, duo corpora esset in republica, unum debile firmo capite; Alterum firmũ sine capite: huic cũ ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturũ, &c. Nomina enim rebus data uoluit Anaxagoras.) Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodem tempore, quo Persarum rex Xerxes. Cum post annos complures ex Græcia in patriam esset reuersus, uideretq; desertas possessiones suas: Non essem, inquit, saluus ego, nisi istæ periissent. Et qui annunciarat mortem filij. Nihil noui nuncias, inquit, sciebam enim me genuisse mortalem. Porro quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si recte memini) tribuit ei in Phisicis Aristoteles.

QVAM MULTIPLEX SIT PARANDA fidei ratio. Cap. XVII.

Sed nos singulatim de utraq; , primumq; de Argumentatione dicamus , quoniam sunt in ea robur neruq; differentis . Expositio enim inuenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eam. Si quod autem habet expositio, sicut habet utiq; artis, quod dialectico præcipiendum sit , id ferè ex argumentandi ratione descendit . Cũ petatur autem fides argumentatione, dicendum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet & oratione.

hione . Rebus contingit fides , quam is qui audit , uelut tacita apud animum suum argumentatione colligit : & ex persona eius qui dicit : quia uel uis putatur , cui tutò possit credi , uel affectus aliquis , ut beneuolentia , ut ira , ut misericordia , propensio-rem facit animum audientis ad credendum . Et ex reliquis , ut sunt tempus , locus , res , & ipsius etiã qui audit persapè cupiditas , uel aequitas utcumque animi , cuius parui refert , siue ita esse , siue aliter credat , & ipse dicendi modus . Unde & persapè dubitatio dicentis , nostram opinionem confirmat , non quia id uerba efficiant , sed quia credendum uidetur maximè ei , qui nihil improbius affirmet . Contrãq; argumentosius , & sollicitè dicenti , minus habetur interim fidei . Putamus enim non fuisse de fide nostra dubitaturum , nisi fidem sibi ipse non haberet ; & quia sciret non dicere se uera , in eam persuasione uenire , ut ne uerisimilia quidem nobis putaret uisum iri . Vnde ductum etiam in prouerbum est . neminem satis credibiliter alijs mentiturum , nisi , qui fuerit antea sibi mentitus . Sinon ille Virgilianus , nihil habet in uerbis suis , quo fidem faciat eis , quæ de casu suo , deque fabricatione equi confingit . Vnde ergo fides illi uenit ? Primum credebatur auctos hostes ; unde dimoto metu libertas iam Troianis negligentius omnia securius audienti , minusque suspecta uerba Sinonì , accipiendi , ut quæ nihil possent nocere . Deinde Sinonem relictum hostibus , non uideri nisi offensum suis & inimicum

micā esse posse. Ad hac præseti pro uiro fauor, et misericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vlysses emulatione & uetandis bellis acceptior. Vlysses contra Troianis astudolisque inuisus. Troiani cupientes uera esse quæ dicebantur, & paratiores ad credendum, quia nullum uidebant esse præmium mendacio. Præterea Palladium à Græcis è Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præsidii bellorum sacrum. Post Laocoon à draconibus peremptus, qui equum uiolauerat. Quia narrantur omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo uera quæ dicuntur probentur ipse tamen collectione collationeque rerum auditor, & earum inter se ordine & congruentia, sic esse sibi persuadet. Ergo creduntur alia, quia uera esse certum est, quale est quod primum narratur de Palamede.

Quem falsa sub proditione Pelasgi

Infonstem infando indicio, quia bella uetabat.

Demiscere neci. Et iterum.

Omnis spes Danaum, & cæpti fiducia belli,

Palladis auxilijs semper stetit.

Alia creduntur, quia sunt per se probabilia, ut

Sæpè fugam Danaï Troia cupièrè relicta

Moliri, & longo fessì discedere bello.

Et

Eripui (fateor) leto me, & uincula rupi. Et

Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,

Unius in miseri exitium conuersa tulère.

Alia creduntur, quia alijs ueris similia sunt, ut

Sanguine querendi reditus.

Cre-

*Creditur enim, quia simile illius est :
Sanguine placastis uentos, & uirgine caesa; quod
certum est. Sic etiam.*

*Hinc semper Ulysses
Criminibus terrere nonis, hinc spargere uoces
In uulgam ambiguas.*

*Certum erat antea talia solitum illum facere.
Quaedam uelut in numerum creduntur, quia non
est, cur falsa ea putemus. Ut*

*Illi me comitem & consanguinitate propinquū
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis
Et, Bis quinos flet ille dies, tectusque recusat:
Prodere uoce sua quenquā, aut opponere morti.
Et, Limosōque lacu per noctem obscurus in ulna
Delitui.*

*Non enim est, cur ista, uel sic, uel potius non
sic facta credamus. Quaedam etiam fidem ha-
bent, quia inter duo prorsus uera uelut uia, uel
transitus, quidam statuuntur: occupantque ea
mentem, quia ad alia non respicimus, ut haec uera
credamus. Ut Palamedem fraudibus Uliſſis oc-
cisum esse, pro confesso est, & Sinonem reli-
ctum a Graecis in patriam profectis, res ipsa in-
dicat. Connectit haec duo capita Sinon, hinc sum-
pto fundamento fraudis, quod consanguineus es-
set Palamedis. Quod cum uideatur nihil sum-
mae rerum allaturum, & uelut extra rem, & ni-
hil ad rem pertinens, pro uero accipitur, originemq;
fidei praebet omnibus illis, quae postea dicuntur. Ut
inte-*

interim admoneamus ; nulla parte illum qui contra nos differit ; acrius inspiciendum , quàm ubi minimū urgere nos , uel etiam ridiculus nobis , firmare partes nostras uidebitur . Ea nanque quæ palàm nos premunt , uelut aperta uis , ui repelluntur , ipsaq̃ ; uel indormientes nos impetu suo excitant . Quæ uerò tanquam stolidi , & nonnunquam etiam ut pro futura proferuntur , quo tectius plerunque , eo grauius difficilisque uitatu periculum ferunt . Postremo creditur dicenti ipsi , quia uel gravis uir uel benenolus putatur . Ad id figurandum pertinet , quod dicit ; Fas odisse uiros . Et , Quod dij prius omen in ipsum conuertant . Quanquam sint autem hæc omnia in ipsa oratione , non tamen altera adhibetur alteri , tanquam fidem factura ; sed singulæ per se positæ , reputatione audientis apud animam suam comparantis eas , parant fidem . Pleraque uerò seipsis , sola rerum estimatione , quia aptè accommodatæque omnia naturæ suæ dicuntur , idcirco uidentur credibilia . Hocque fidei genus , cū omni orationi nonnunquam , tum est expositioni maxime necessarium , tum non habeat ea fidem nisi ex rebus . Fides autem quæ fit oratione est , quæ conficitur argumentando , cum re dubiam probabili colligimus argumento . Id uerò quo simul complectimur rem , quam probare uolumus , & illud inuentum , quo probare conamur eam , argumentationem esse dicimus . Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur , in commune prioris libri initio , quàm potuimus .

aptis-

aptissime conati sumus explicare. In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicuntur.

Scholia in caput 17.

Ex persona eius qui dicit.) Autoritas quomodo fidē conciliat, vide Ciceronem in Topicis sub finē, & Quintilianum lib. 4. cap. 2. Vnde & persæpè dubitatio dicētis) Quæ de re pleraque est uidere apud Erasmum in declamatione quæ Lingua inscribitur. Accipere.) Videtur legendum accipiendi. Non uideri nisi.) Videri hoc planē redūdat, si grammaticam consulimus. Qui nihil improbius affirmet.) Tribus maximē persuadetur, uita dicentis, ueritate rei, & simplicitate elocutionis. Vide Aristotelem lib. 2. cap. primo, Rhetoricorum. Neminem satis credibiliter alijs mentiturum.) Quintilianus lib. duodecimo. Prodit enim se inquit, quamlibet custodiatur simulatio, Nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non timent ac hæreat, quoties ab animo uerba dissentiunt. Si non ille Virgilianus.) secundo Aeneid. Similem narrationem est uidere apud Terentium. *αὐτὸς τῆς*. quæ Syrus Cliniz suspicionem tollit, Id uerò quo simul.) Itaque argumentatio est oratio ea, quæ & rem probandam, & argumentum quo probare rem eam uolumus, complectitur, Cicero in Partitionibus ait, argumentationem esse explanationem argumenti. Idem in Rhetoricis, nomine argumentationis duo significari dicit, argumentum ipsum, & artificiosam inuenti iam argumenti expositionem. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur.) Lege lib. superioris cap. 2.

QVOT

QUOT ARGUMENTANDI SPECIES SINT, & quæ singularum specierum partes.

Cap. XVIII.

Fides omnis quæ sit argumentando, aut à sensibus primum cæpit, desijt q; in mentem, in qua necesse est fidem omnem consistere. Aut ipsa per se mens alterum ex altero res perceptas conferendo, colligit. Prius est, ut quia uidimus Lunam iam plenilunio deficere, et iterum, tertio, quarto itidem fieri, dicimus, Luna tunc & tunc, & alio item alioq; tempore plenilunio defecit, nec unquam aliter est uisum: colligimus ergo, Luna nūquam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu percepta sunt singulatim; posterius autem quod est, Lunam nūquam nisi plenilunio deficere, mente sola percipitur. Secundum, cum mēs alterum colligit ex altero. Vt cum dicimus, Luna nunquam deficit nisi plenilunio, ergo necesse est id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim utrumque nisi mente, percipi nequit. Pro hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi, quarum alteram inductionem, alteram uulgò uocant Græco nomine συλλογισμὸν, Cicero aptè (ut omnia) & propè ad uerbum, ratiocinationem dixit. Mihi rectissime uidetur inductio dici, enumeratio quemadmodum Cicero dixit, argumentationem quandam esse ex partium omnium enumeratione.

Indu-

Inductionis uerò nomen magis conuenit imperfectæ enumerationi, cum duobus tribusue propositis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat esse. Est autem inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumentatio qua ex pluribus uel partibus, uel speciebus, unum uel totum uel genus uniuersaliter colligitur. Genus in presentia uoco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo. Paries est meus, fundamentum meum, lectum meum, reliquæq; partes meæ sunt: ergo domus mea est. Et hoc item: Plebs Romana optimè de Milone sentit, & equester ordo, & senatus; totus ergo Populus Romanus optimè sentit de Milone. Ex speciebus hoc modo; Pompeius habet uirtutem, habet peritiam rei militaris, auctoritatem, felicitatem; habet ergo cuncta Pompeius in summo duce spectanda. Ratiocinatio (si Latino malumus uti nomine) est ut inquit Arist. oratio, in qua positis quibusdam, necesse est aliud præter ea quæ posita sunt euenire. Vel est argumentatio, in qua positarum duarum propositionum duo termini sic iunguntur in tertio aliquo, ut necesse sit eos eodem modo inter se coniungi; Vt omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propositionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiue, in eo quod est insidiatorem esse, iungunturq; inter se etiam affirmatiue. Sic etiam negatiue, nullum qui fatetur à se hominem occisum, fas est uiuere, Milo hoc fatetur, ergo Miloni fas

fas non est uiuere. Hic Milo & fas esse uiuere, di-
siunguntur negatione, in eo quod est fateri homi-
nem à se occisum, disiunguntur ergo itidem inter,
Sed quæ sit lex ratiocinationum, quotq; sint earum
figura, exactè prosequi ad iudicandi pertinet ratio-
nem. In præsentia, quoniam necesse est usu uenire no-
mina ista, ne sint ignorata, obiter quantum præsen-
tis rei sufficit instituto, dicantur. Id ergo quod effici-
tur argumentatione, alij conclusionem, alij intentio-
nem uocant, quoniam sit id, quod intendimus argu-
mentando conficere. Ea uerò, per quæ conficimus cō-
clusionem, propositiones dicuntur. Et in inductione
quidem nullum inter se discrimen habent propositio-
nes, nec numerum præfinitum. Pro multitudine .n.,
partium aut specierum, crescat is, necesse est, et quæ-
libet ex æquo adhibetur conclusioni conficiendæ. In
ratiocinatione autem duæ tantum sunt propositio-
nes. Quarum altera plus uirium habet ad conficiē-
dum, quia conclusionem ferè intra se complectitur,
& idcirco ea uel maior propositio uel expositio uo-
catur. Altera minus habet uirium, quam uocant
minorem propositionem, uel assumptionem. Et
omnis quidem propositio duobus continetur; uel ex-
tremis, uel terminis. Quorum hic subiectum dicitur,
de quo dicitur aliquid. Hic uerò prædicatum, quod
dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus pro-
positionibus ratiocinationis quatuor esse terminos;
interque hos quatuor, quia unus bis semper accipi-
tur, usu quidem & ministerio quatuor sunt, reuera
tamen

tamen non plures sunt tribus. Quorum qui bis sumitur, medium dicitur, quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio sumitur in maiore, maius extremum, in assumptione uel minore extremum minus uocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur: Conclusio est, Clodius iure occiditur, ea est enim quam probare uolumus. Maior est omnis insidiator iure occiditur. Minor, Clodius est insidiator, Medium est insidiator, quoniam in eo, iure occiditur, quod est maius extremum, & Clodius, quod est minus, iunguntur. Præter has duas species argumentandi perfectas, aliæ sunt imperfectæ duæ: quæ nisi captiosæ sint, & non in speciem tantum, sed uerè conficiantur, ad istas semper redigi possunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id est, (ut Quintilianus interpretatur) commentum. Quo quidem cum possint omnia mentis nostræ signari cogitata, argumentationem significauerunt ex altera ratiocinationis propositione, hoc est, maiore uel minore, & conclusione compositam. Et maiore, ut insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius est insidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ uero naturam habet inductionis, Exemplum uocatur. Quid sit exemplum, superiore libro, cum comparata tractaremus, à nobis est dictum. Sed non omne exemplum redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio est utique exemplum. Illud

Z enim.

enim. P. Scipio occidit iure Gracchum, ergo Cice-
ro iure occidit Catilinam; nemo negaueris exem-
plum esse: Non est inductio tamen, sed ratiocina-
tio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec spe-
cies illius. Sic & quanquam sit exemplum hæc im-
perfecta inductio: Omnis potestas impatiens con-
fortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt san-
guine muri: hæc tamen argumentatio; Quid satis
est, si Roma parum? quæ si explicatio; Roma non
est satis, ergo nulla res est satis; inductionis quidem
similitudinem habet, nemo tamen dixerit eam ex-
emplum. Aristoteles autem dixit exemplum rhe-
toricum; inductionem, enthymema ratiocinatio-
nem rhetoricam; definiuitq; enthymema esse ratio-
cinationem ex uersimilibus & signis. Sunt ita-
que, qui putent Aristotelem non discreuisse for-
ma argumentandi à ratiocinatione enthymema; sed
certo tantum rerum genere enthymema constare
uoluisse. Plerique rhetores hoc nomen uelut di-
gnatione quadam dederunt ei argumentationis ge-
neri, quod ex contrariis conficitur. Quale est;
Quem alienum fidem inuenies, si tuis hostis fueris?
Et id quod modò dixi; Quid satis est, si Roma
parum? Et apud eundem autorem: Audes fulci-
re ruinam, sub qua Roma iacet? Et, Cum meretri-
cis sit quod amator odi, cuius putatis esse, quod pau-
per adamaui? Sed hæc plerunque magis constant
eloquendi, quam inueniendi ratione uel argumen-
di forma.

Scholia

Scholia in caput 18.

quandoquidem caput hoc multa cōplectitur, & quæ non satis expōita videantur esse ijs, qui parum exercitati sunt præceptis dialecticorum, expediat fortassis quædam repetere paulo altius, & quæ habet Rodolphus, ea in brevibus quidam velut summas colligere. Quæstio igitur (ut auspicemur idē) est id de quo disceptatur, hoc est quemadmodum ait Boëthius, quæstio est in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propositio. Vel (ut Rodolphus verbis utamur) quæstio est cum interrogatione. elata oratio, cui est aut non est, responderi queat. Argumentum est, quo alteram quæstionis partem veram aut falsam esse ostendimus. Vel (ut inquit Quintilianus) argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur. Argumentatio est oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propositæ accommodamus. Ea interim paucissimis absoluitur verbis, interim tactissime funditur, pro arbitrato: etus, qui dicit. Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogismus & enumeratio, quam alij vocant inductionem. Syllogismus est oratio, in qua positis aliquibus, & concessis, aliud quidam quam sunt ea, quæ posita sunt, per ea, quæ posita sunt, necesse est euenire. Aut si malis hoc pacto: Syllogismus est argumentatio, in qua ex propositione & assumptione, necessario sequitur conclusio, ut nulla ars citra exercitationē perdisci pōt dialectice ars est, nequit ergo ea citra exercitationē p̄disci. Cōstat syllogismus quilibet; partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expositio, altera assumptio, tertia intentio siue conclusio. Cicero primam illam nominat propositionem, assumptionem alteram, tertiam cōplexionem. Expositio est pronūciatū generalem lateq; patentem cōplexēs sententiā, ex qua omnis vis totius argumentationis emanat. Cicero sic finit; Propositio est, per quam breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet rationis; Assumptio est pronūciatū, quo generalis illa

Z 2

senten-

sententia accommodatur rei propositæ. Conclusio illud est pronuntiatur, quod ex expositione & assumptione necessario colligitur. Vt si probare uelis episcopum oëm oportere esse uirum bonū, hic initio generalem aliquā sententiam proponas oportet, ea esse possit eiusmodi; Cuius hæ partes sunt, uti homines ceteros suo exemplo reddat meliores, is ipse ante oīa bonus sit oportet. Hæc est propositio, quæ quantum in ipsa est, multo pluribus, atq; nostro huic instituto, potest accommodari. Quamobrem excipit hæc assumptio, ita eam propositio nostro astringens, ut quod in cōmune prius dictum erat, id iam huic instituto incipiat esse proprium. Ea assumptio hæc sit; Episcopi cuiusq; id munus est, uti homines ceteros suo exemplo meliores reddat. Hinc iam, uelis nolis, sequitur ea quam initio proposueramus, cōclusio, nempe hæc, debet ergo episcopus unusquisque esse uir bonus. Jam cū pronuntiatur quodq; duobus cohæreat terminis, subiecto & prædicato, alter ex ijs, duabus illis prioribus partibus syllogismi debet esse cōmunis, ita ut semel in expositione positus, deinde in assumptione etiam repetatur. Atq; is terminus utrobq; hoc modo positus dicitur medium. Cui qui in expositione coniungitur, dicitur maius extremum, quod ferè latius pateat. Qui in assumptione, extremū minus, eo quod de paucioribus dici possit. Verbi causa; Cuius officium est erudire alios, ipsum eruditum esse oportet; episcopi munus est, ut alios, erudiat, ergo episcopū ipsum eruditum esse oportet. In hoc syllogismo medium est, alios erudire, maius extremum, ipsum oportere esse doctum, minus extremū, episcopus. quod si cui uideantur hæc parum conuenire tertie syllogismorum figuræ, & hoc ego responsum uolo, in præsentia rarum aut nullum potius esse huius figuræ apud eruditos usum, ac proinde indignam uisam fuisse, cuius cura hic angeret.

Porro enumeratio (inductionem alij uocant) est argumentatio, qua ex pluribus uel partibus, uel speciebus, unum, uel totum, uel genus, uniuersaliter colligitur. Sed
de

de hoc paulo post explicatius.

Interim sciendum illud, quod præter has duas argumentandi formas, alie duæ sunt argumentandi species imperfectæ, enthymema & exemplum. Enthymema est syllogismus, cui altera propositionum deest? Ut, anima à se ipsa mouetur, ergo mouetur semper. Et, quod semper mouetur, id immortale est, ergo immortalis est anima Exemplum est, quo unum particulare probatur per aliud; ut, non potuit Romam capere Annibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius, cætera post dicemus explicandis uerbis Rodolphi.

Quidam imperfectas hasce argumentationes à superioribus illis discreuere hoc pacto, ut has dicerent pertinere ad rhetoricum, illas ad dialecticum. Quorum sententiam non satis esse ueram, id uel hinc liquet, quod & dialectici enthymematis exemplisq; , & rhetores perfectis interim syllogismis utantur.

Itaq; si quis accuratius uolet ista secernere, is hoc dicet, imperfectis illis, solum antetcedens uocari in dubiū posse, in imperfectis non modò antetcedens, sed & consecutionē. Ac proinde quoties res est eiusmodi, ut in imperfectis huiusce formis uera sit consecutio, non est cur perfectis utamur, sin uerò ambigi de consecutione possit, iam perfectis uti præstiterit, siue in rhetoricum, siue dialecticorum campo uerferis.

Potest autem unaquæq; harum specierum duplici ductu tractari, directo & obliquo. Directus est, cum proposito aliquo, uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Obliquus, cū accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid, quod falsum sit, unde regressi, docemus falsum id esse ex quo collectum est, idq; quia contradicens est eius quod intendimus, consequens est, istud esse uerum.

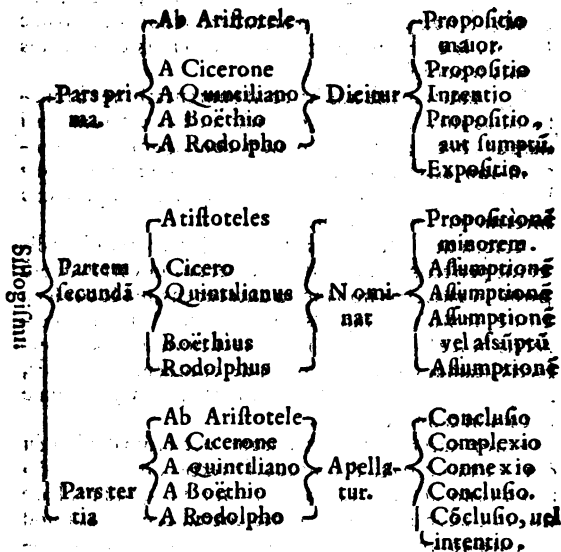
Inter hos ductus illud modò interest, quod prior ille aptior est aduersus securum ac intrepidum aduersariū, hic posterior, contra sollicitum & tergiuersantem.

Hæc fere summa est eorum, quæ tribus his capitibus

Z 3

expli-

explicantur. Iam singularem ea quæ difficultatis aliquid habere videbuntur, explanare uideamus. Quamquam illud adhuc in commune dicendum est, partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersis item nominibus significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorum nominum, hunc in modum ea discernat iuuentus.

Quamquam dum quintilianum uerba considero diligentius, uidetur is mihi intentionis nomine intelligere conclusionem, non probatam, sed in hoc propositam ut probetur, deinde assumptionem uocare eam quæ à Cicerone dicitur propositio connexionem aut, quæ ab alijs assumptio dicitur.

dicatur, eò quòd hæc intentionem cum propositione
connectat. uerùm hæc excutere scrupulosus, & difficilior
fortasse quàm commodus fuerit, idcirco ea in medium
relinquamus. Nam quòd Boëthius his tantum nomini-
bus utatur in designandis partibus syllogismi hypotheti-
ci, id certe leuius est, quàm quòd admoneri oporteat. Er-
go iam ad singula.

PRO hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ
argumentandi. Perfectas dicit propterea, quod en-
thymema quoque & exemplum formæ argumentandi
sunt, sed imperfectæ. Alteram uocant græco nomine
συλλογισμοῦ. *παρὰ τὸ συλλογίζεσθαι*, id est, colligere & tanq-
uam Cicero aptè, ut omnia propèd uerbum, ratioci-
nationem dixit. Cicero primo rhetoricorum. Mihi re-
ctissime uidetur inductio enumeratio dici, quemadmo-
dum Cicero dixit &c.) Ego, inquit Rodolphus, existo
mo eam, quæ ab alijs dicitur inductio, rectius dici posse
enumerationem, eò quòd partium aut specierum quædā
in ea fiat enumeratio. Cice. 1. Rhetor. postquam duo
docuit esse genera argumentandi, unum necessarium, al-
terum probabile, atque prius illud trifariam tractari pos-
se, per cōplexionē, per enumerationem, & per simplicē
conclusionē, deinde (quòd ad hūc attinet locū) enumera-
tio est, inquit, quā pluribus rebus expositis, & cæteris
infirmatis, una reliqua necessario confirmatur; Est autē
inductio, uel ut nos dicimus enumeratio. Variè usurpa-
tur nomen inductionis apud autores, quæ res esse in cā-
solet, ut cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos
scripta sunt iuuenes, nōdū tñ quæ uis & natura eius sit af-
sequatur. Quid circa uisum est mihi, quædā paulò altius
de ea repetere. Quæ si eiusmodi nō erūt, ut satisfaciunt
doctis, p̄suerit tñ in hoc, ut aliis his reprehēdēdis melio-
ra afferat, & si nō aliud hoc certe efficisse uideamur, ut
antā p̄stiterimus aliis, accuratius res istas tractādi. Ergo
ue quidē mihi n̄, inductio ē argumentatio, quæ uel ex p̄i-
bus, totū, uel ex sp̄ibus genus, aut certatim pars alia re-

species colligitur. Partes in præsentia intelligo eas, quæ
vulgò dicuntur partes integrales. Specie idipsum quod
Rodolphus. Cum sint autem quatuor inducendi modi,
quos in finitione attigimus, eorū primi hoc esse possit
exemplum. Concurritur hodie bellis Germania, Italia ar
mis uastatur, concurrunt infestis signis Hispani & Gal
li, Angli com Scotis belligerantur, in Dacia nullus pa
ci est locus; quantulū ergo abest, quo minus uniuersus
orbis Christianus bello à seipso dissideat, & suor (quod
dici solet) gladio iuguletur? Secundi hoc, Romulus fra
trem secum regnantem ferre non potuit, neque Pompe
ium Cæsar, nec Augustus Antonium, & tu aduc aliqū
putas esse in terris, qui æquo animo sit laturus consor
tium imperij? Illud tertij. Quid? manus si sit ita infe
cta, ut nec ipsa sanari queat, & periculum sit, ne in re
liquitum corpus is morbus prorepat, antea, quam id fiat,
abscinditur; idem sit brachio, pedi, naso, labris, & capiti
uidelicet idem non fiat? Quarti hoc. Age inter poma,
quodnam generosissimum dicitur? an non id quod opti
mum est? quid equus, piscis, ager, pratum? non horum
quicque ita demum generosissimum dicitur, si sit idem,
& optimum dicitur profectò. Quocirca inter homines
quoque generosissimum esse eum dicemus, non qui na
taliū splendore anteit cæteros, sed qui uirtute ac pro
bitate morum reliquos omneis præstat. Duo eius ge
nera fieri possunt. Est enim inductio omnis, aut perfe
cta, aut imperfecta. Perfectam uoco, quæ necessariò
colligit. Imperfectam, quæ tamen admodum colligit
probabiliter, nulla tamē subest concludendi necessitas.
Prior duobus fit modus. Principio, quoties omnibus
uel partibus, uel speciebus enumeratis, totum aut ge
nus inde colligitur. Deinde, cum non enumerantur om
nia quidem, cæterum apponitur, tamen clausula
aliqua, qua ea quæ enumerata non sunt comprehen
dantur. Imperfecta, & ipsa duobus fieri modis potest.
Primum cum ex quibusdam tantū, aut etiam quādoq;
ex sola una parte aut specie aliqua, ad totum aut genus
pro-

progrēdimur. Deinde quoties aut una aut altera pars, aut specie enumerata, non genus aut totum, sed aliam quampiam partem speciem ut inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quàm rhetoricam inductionem vocant, quæque alio nomine dici solet exemplum. Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, ubi ex pluribus particularibus unum particulare colligitur: quanquam non me olim est, exempli nomen illis proprie tribui solere, ubi rem gestam alteri res probanda refellendaue accommodamus. Ad quæ proxime accedunt, quæ nos ipsi, perinde ac si gesta sint fingimus. Inter quæ primas tenent apologi, & ut his quoque similitimum est, quibus similitudines illas Socraticas, Aristoteles non ineptè, adieciſſe mihi uideretur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho ipso exempla posita sunt. Cæterorum omnium eiusmodi effingi exemplum queat: quod autem hominem nefandissimum toti civitati charum esse dixisti, id ego qua fronte abs te dictum sit, nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus omnes oderunt, quem senatus iam olim perniciosum patriæ ciuem iudicavit, quem optimus quisque de tyrannide inuadenda suspectum habet, quem nemo denique est qui non uelit extinctum, hunc tu universæ civitati charum esse audes asserere? quid? An non locupletum fortunis quotidie imminet latro importunissimus? An non ciues etiam tenuiores, quacunque ratione potest, suis illis quantuliscunque fortunis studet euertere? Et quid multis? tu, si potes, nomina aliquem, in quem idem non cogitarit, imò in quem idem nō fecerit, quod si non potes, quæ impudentia est negare ciues omnes ab uno ista summa iniuria esse affectos? negare, ab uno isto hoste periculosissimo intra muros nostros uersanti, omnium nostrum fortunis extrema omnia imminere? Quanquam minus timendum erat, si de fortunis tantum, non etiam de uita omnibus nobis eripienda, cogitaret homo nefarius. Sed qui rebus adhuc dubiis, polycarpum ciuem reipub. natum occidit, qui interemit Philodamum,

Iodanum; qui integerrimum optimumq; uinum Timotheum crudelis sine trucidauit, hunc tu uictorem cui nunquam parciturum existimas? Si nescis? ne auunculo quidem suo homini innocentissimo, utrū suis istis ferocissimis conatibus resistenti pepercit, & nos adhuc fore speramus, scilicet uti huius tam crudelis beluæ, si quando uoti compos erit, gladios ciuis quisquam eundem Equidem mihi uidere uideor, nihil eum aliud animo destinasse, nisi ut totam hanc rempublicam funditus euerteret, atque in nihilum redigat. Nam qui consulis palam eadem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubijs adhuc rebus & discedi iurare deterreret, hic qui aliquid quam totius reip. medicatur interitum? Profecto quis quis non parcat capiti, totum corpus extinguitur, & qui magistratus è ciuitate tollit, non uult salutem reip. Nunquam ne legistis, quomodo olim tyrannidem inuasent apud Athenienses Pisistratus, Dionysius apud Siracusanos, apud Agrigentinos Phalaris? quorum mores nō tam referret nouis hic Phalaris noster, nisi & finem quem illi quærebant, quæreret. Annus sunt vixdū triginta, cum uisus eius simile quiddam in hac ipsa urbe molitus. Qui si eo tempore ijs quibus dignus erat exemplis, esset affectus, nunquam hic illi finis esse uoluisset, nunc uerò etiam gloriæ sibi apud posteros fore existimat, si uel superasse scelus illius. nedum æquasse uideatur. Itaque prouidendum est uobis, ne quemadmodum, hic nunc illius, ita alius quisquam post annum unum, aut alterum, huius esse similis uelit. Id quod hac demum ratione commodè fiet, si ab hoc nunc ultimam supplicium sumetis. Nam si in humano corpore, quoties membrum aliquod ita affectum est, ut nec de eius salute sperari possit, & periculum sit, ne reliquum etiam corpus contagione sua totum inficiat, tum id membrum sine conuulsione præcidi solet, si idem fieri uidemus in ramis arborum. Idem in uitium putatione, quis sit, qui hoc membrum tam pestilens, hunc, inquam, perniciosissimum non dico cinem, sed hostem, è repub. adhuc corpore

pōre nolite reuelli. Credite mihi, quemadmodum cuius
 sapenūmero una totum inficit gregem, ita unus peti-
 lens ciuis, sapē uniuersam rempublicam. Laurenc. Valla
 contra Boëthium disputans, negat inductionem dicen-
 dam esse, quæ uel interrogationibus careat, uel à parti-
 cularibus ad uniuersale progrediatur. Id quod mi-
 nor equidem exidere potuisset homini ingemissus-
 simo, quando neutrum ex ijs, usquequaque uerum
 esse, facile probatissimorum autorum scriptis osten-
 di queat. Quod autem Socrates apud Platonem,
 ferè interrogationibus utitur, id non ea de causâ fa-
 cit, quod omnino aliter inductio fieri non possit,
 sed quod eiusmodi ratio elocutionis maximè sit apta
 dialogis. Alioqui non esse semper necessarias inter-
 rogationes facile declarant uerba Ciceronis, tertio
 lib. de Finibus, quo in loco cum dixisset nouis rebus
 noua item esse imponenda, & nomina deinde hæc uer-
 ba subiicit. Quod quidem nemo medioeriter doctus
 mirabitur, cogitans in omni arte, cuius usus singu-
 laris communisq; non sit, multam nouitatem nomi-
 num esse, cum constituantur earum rerum uocabula,
 quæ in quaque arte uersantur. Itaque & dialectici, &
 phisici uerbis utuntur ijs, quæ ipsi Græciæ nota non
 sunt. Geometrarum uerò, musici, grammatici, etiam
 more quodam loquuntur suo. Item ipsæ Rhetor-
 um artes, quæ sunt totæ fortes, atque popula-
 res, uerbis tamen in dicendo quasi priuatis utuntur
 ac suis. Atque ut omittam has artes elegantes & inge-
 nuas nec opibices quidem tueri sua artificia possent, nisi
 uocabulis uteretur nobis incognita, uisitatæ sibi. Qui
 etiâ agricultura, quæ abhorret ab oī politioni eleganti-
 ramè eas res in quibus uersatur, nouis notauit nouis,
 quo magis hoc philosopho faciendū est. Idē in Oratore
 ad Brutum, Quod (nēpe indecorū, ac dedecēs) si poeta
 fugit, ut maximum uitium, qui peccat etiam cum pro-
 bā orationem affingit improbo, itulit uel sapiētī. Si de-
 nique

tristis pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia, tristis
 Calchas esset, moerentior Vlysses, moereret Menelaus, ob-
 uelandum caput Agamemnonis esse, quoniam summū
 illum luctum penicillo non posset imitari. Si denique
 histrio quid deceat querit, quid faciendum Oratori pu-
 temus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus
 uniuersale probari non posse, non id quidem semper ue-
 rum esse partim ex ijs quæ iam ex Cicerone adduxi-
 mus, modò accuratius expendantur, partim etiam ex ijs
 quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phæ-
 done hunc in modum Ceberem interrogat Socrates: Er-
 go utrum necessarium est, cuicumque aliquid est con-
 trarium, nullo modo aliud id, quàm ex suo contrario
 fieri, ueluti quando quid maius efficitur, necesse est ex
 eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? CE.
 Ita est. SO. Nonne & si quid minus fiat, ex eo quod an-
 te maius erat, postea fiet minus? CE. Sic omnino. SO.
 Quinetiam ex robustiori debilius, ex tardiore uelocius.
 CE. Prorsus, SO. quid uerò si quid euadat deterius? nō-
 ne ex meliori? & si iniustius, ex iustiori? CE. quid ni?
 SO. In omnibus igitur satis id exploratum habemus,
 omnia ita fieri contraria uidelicet ex contrarijs, quem
 in modum & Cicero in oratione ea, quam dixit pro le-
 ge Manilia, probat in Pompeio omnes res eas inesse,
 quæ in summo Imperatore exigantur, propterea quòd
 in eo insit scientia rei militaris, quod uirtus, quod auto-
 ritas, quod felicitas. quæ utique inductio est, & quidem
 à speciebus ad genus. Quod habet idem, stultum dictu es-
 se; si quis in inductione apponat hæc uerba, & sic de sin-
 gulis, aut alia fortasse, quorum tamen eadem sit uis & si-
 gnificatio, id planè cum eo pugnat, quod nos diximus
 paulo ante, de secundo perfectæ inductionis modo. Qua
 propter huius etiam rei exemplum ex Platone affera-
 mus, quod si non planè atq; omni ex parte cum illa in-
 ducendi forma consentiet, hætenus consentiet tamen,
 ut intelligas quoties partes aut species non omnes enu-
 me-

merantur, tum fieri posse, ut eiusmodi clausula aliqua in earum quæ enumeratæ non sint, locum succedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modum, SOC. Quid uerò? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne est faber? GOR. est. SOC. Et qui musicam, musicus? GOR. Ita. SOC. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent, medicus? Atque in cæteris eodem pacto, quisquis didicerit aliquid, talis euadit, qualem cuiusque scientia reddit? GOR. Omnino. SOC. Nonne igitur per hanc rationem iustus erit, quicumque iusta didicerit? GOR. Maximè. Hucusque Plato, Atque hæc nobis in præsentia occurrerunt, quæ de inductione obiter diceremus. Quòd si quando ex instituto hæc de re agere cõtinget, accuratius singula persequemur.

Plebs romana optimè de Milone sentit.) Sententia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone, Pompeius habet uirtutem.) Ex eiusdem oratione pro lege Manilia ratiocinatio, si Latino malumus uti nomine, est, ut inquit Aristoteles oratio.) Aristoteles priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro syllogismum finit his uerbis, συλλογισμός γάρ ἐστὶ λόγος, ἐν ᾧ τῶν τινῶν τινῶν, περὶ τινος τῶν καμίνων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τὸ ταῦτ' εἶναι. Ea uerba hunc in modum uertit Boëthius, Syllogismus est oratio, in qua positis quibusdam & concessis, aliud quiddam, quàm sint ea quæ posita & concessa sunt, necessario contingit per ipsa quæ concessa sunt. Quo in loco illud non inutile fuerit meminisse à Boëthio explicandi modo causa adiectum fuisse hunc ablatiuum concessis, uti significaret illud (positis) apud Aristotelem esse aliud nihil, quàm si dixisset concessis. Id quod manifestius adhuc docet. Aulus Gellius, cum 15. Noctium atticarum libro hanc ipsam Aristotelis finitionem hunc in modum latinam fecit; Syllogismus est oratio, in qua consensus quibusdam & concessis, aliud quid quàm quæ concessa sunt, per ea quæ concessa sunt, necessario conficitur. Quibus planè consona sunt, quæ in primum librum Topicorum Ari-

ste

Aristoteles scribit Alexander Aphrodisieus, qui postea quæ
 docuisset λέγειν, id est, orationem ea de causa poni in fini-
 tione syllogismi, quod esset ipsius genus, deinde reliquas
 etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa hæc
 hæc dicit, *ὁ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἀποδείκναι ἀποδείκναι καὶ συλλογισ-
 μῶν*, &c. Id est: Significat autem Arist. hæc uox po-
 sitis, id ipsum, quod sumptis atque concessis. Quanquā
 quid tam multa in re perspicua? nisi quod apud quosdā
 hodie religiosum est, uel hanc (quod aiunt) culmum a
 suis illis discedere Copularis. Vel, est argumentatio, in
 qua positarū duarū propositionum duo termini sic iun-
 guntur in uno tertio.) Quod si minus ardeat definitio
 Aristotelica, poteris inquit, ratiocinationem finire, &
 hoc modo: ratiocinatio siue (quod idem est) syllogis-
 mus, est argumentatio, in qua duo extremi termini dua-
 rum propositionum concessarum; ita accommodantur
 terti termino medio, ut si utrisque conueniat cum illo, ip-
 sis etiam inter sese conueniat, sin autem alteri eorum cū
 illo non conueniat, tum ne ipsis quidem conuenire in-
 ter se possit. Verbi causa: Omnis liberator patriæ summa
 laude est dignus, Brutus liberator est patriæ, ergo Bru-
 tus summa laude est dignus. Hic duo extremi termi-
 ni sunt summa laude dignum esse, & Brutus, quibus ut-
 risque quia cum medio illo termino conuenit, qui est li-
 berator patriæ, proinde inter se etiam ipsis conuenit in
 conclusionem. Id ergo quod efficitur argumentatione,
 alij conclusionem, alij intencionem uocant.) A Cicero
 ne, non conclusio, non intencio, sed complexio dicitur.
 Quanquam is de unius syllogismi complexione loqui-
 tur, non etiam de inductionis. In ratiocinatione autem
 tantum duæ sunt propositiones.) Propositiones appel-
 lat *τὰς προτάσεις*. Alioqui apud Latinos est uideo proprie
 dici propositionem, quæ ab Rodolpho dicitur expositio
 Aristoteles maiore uocat. Sed de his supra. Quarū quæ
 ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur. & ut
 Quintilianus interpretatur, commentum.) Fabius libr.
 4. Quid si exemplum superiore libro.) Capite uigesimo
 quinto

quinto; Quod ait Rodolphus argumentationem hanc: P. Scipio iure occidit Tyberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam, hanc, inquam, inductionem non esse, sed syllogismum, id verum est, si vocabulum inductionis eo intellectu sumatur, quo id accepere Rodolphus & Aristoteles. Verum antea illud à nobis dictum est, uarium esse nomen huius apud autores usum. Id quod etiam notauit Boëthius, qui cum initio, inductionem more Aristotelico definiuisset, inductio, inquit, est oratio, per quam fit à particularibus ad uniuersale progressio, deinde paucis interpositis uerbis, Saepe autem multorum, inquit collecta particularitas, aliud quiddam particulare demonstrat. Acque hæc est illa inducendi forma, quam appellant inductionem Rhetoricam, & de qua sola in Rhetoricis locutus est Cicero, quanquam Aristoteles in Rhetoricis suis, interim exemplum, interrim Rhetoricam inductionem uocat. Possem plura, possem hæc explicatius, nisi ueterer, ne & hæc, lectori praesertim occupato, multa nimium uideantur, illud tamen uel nolens addam, si quis hanc argumentandi formam de qua loquimur, syllogismum quam inductionem uocare malit, non id magnopere displiciturum mihi, modo ne obftet nominum usus, cum uideam facilius hæc in syllogismi formam conijci posse. Quid enim fuerit negocii, si quis id, de quo diximus, exemplum, in eiusmodi redigat syllogismum? Quicquid Publ. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure faciet in L. Catilinam; atqui Scipio Tyberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occidet Cicero. Omnis potestas impatiens consortis erit.) Sententia est Lucani primo Pharsaliæ libro. Quid satis est si Roma parum? Verba sunt militum de Cæsare apud eundem auctorem. libr. quinto. Neque mirum, si hoc non possit dici exemplum, quando ex particulari, non ad aliud particulare, sed ad uniuersale fit progressio, quod nos genus inductionis superius ab exemplo secreuimus. Aristoteles autem dixit

xix

xit enthymema ratiocinationem rhetoricam) Aristoteles primo rhetoricorum libro. Eorum, inquit, quibus probamus, ut & in dialecticis, aliud inductio est, aliud syllogismus. Nam enthymema quidem syllogismum rhetoricum, exemplum uero rhetoricam inductionem appello. Et j. lib. τῶν περὶ τὴν ἀναλυτικὴν: Βελύκημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελής, ἢ ἐκ τῶν ἢ συμπίων, id est enthymema est syllogismus imperfectus ex uerisimilibus aut fignis. Et iterum in rhetoricis: Quare necesse est inquit, tam enthymema quàm exemplum de ijs esse, quæ ut plurimum aliter quoque se possunt habere, exemplum quidem inductionem, enthymema uerò syllogismum, ex paucis, ac sæpe paucioribus quàm ea sunt, ex quibus constat syllogismus. Nam si quid totum perspicuū est, id dicendum non est. Ipse nanque auditor id ex seipso affert. Hinc liquet Aristotelem, in rhetoricis utique enthymema & syllogismum, non tam forma argumentandi quàm materia discreuisse, credidisseq; enthymematis, & si non crebro, tamen aliquando certe totidem esse partes debere, quot syllogismi. Quorsum enim attinebat dicere enthymema sæpe ex paucioribus partibus constare, quàm syllogismum, si non interim & ex totidem fieret? Quorsum attinebat, ut diceret, in enthymemate subiicienda esse quæ auditor ex seipso afferret, nisi significare ex aduerso uoluisset, quæ is ex seipso non afferret ea in enthymemate esse explicanda? Potest autem id fieri nonnunquam ut neutram partium ex seipso afferat auditor: quocirca tunc utrique utæque dicendæ erunt. Atque hoc est quod uult sibi Rodolphus, cum dicit: Sunt itaque qui putent Aristotelem non discreuisse formam argumentandi à ratiocinatione enthymema, sed certò tantum rerum genere enthymema constare uoluisse. Fabius lib. 1. uidetur eo ipso discrimine secreuisse syllogismum & epicherema, quo Aristoteles syllogismum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum; Epicherema autem nullo differt à syllogismis, nisi quod illa & plures habent species, & uera colligunt ueris; Epiche-
rema

rematis frequentior circa credibilia est usus. Pleriq; rhetores uelut dignatione quadam.) Horum sententiam attingit & Fabius lib. 5. & in Topicis Cicero : quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris?) Verba Micipsæ sunt ad Iugurtham apud Salustium . Quid satis est, si Roma parum?) Diximus esse uerba militum aduersus Cæsarem apud Lucanum, quinto lib. Pharsaliæ, Audes fulcire ruinam, sub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanum libro octauo perluasurus Ptolemæo regi Aegyptiorum, ut Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumentatur, & hoc modo ; Tu Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam . Sub qua Roma iacet? &c. Et, cum meretricis sit quod amator odi, cuius putatis esse quod pauper adamaui?) uerba sunt Fabii Quintiliani; in declamatione ea, quæ inscribitur Odi potio.

QUIBUS IN DICENDO SPECIEBUS UTANTUR. Cap. XIX.

OMnis autem Ratiocinatio perfecta; Inductio si modò legitimè riteque fiant, certæ semper explorataque fidei sunt in colligendo . Si nanque uera sunt, quæ proponuntur in eis, necesse est, & ea esse uera, quæ colliguntur. Ex falso enim uerum potest effici; consequens est enim, si homo est asinus, hominē esse animal; ex uero autem nihil nisi uerum efficitur . Estque idcirco usus eorum, ut efficacissimus, ita crebrò difficillimus etiam, quoniam facillimè perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ sit probatio, uelut in corpore cuius omnia deteguntur mēbra si quid uicij errorisue subsit . Deinde quemadmodum in inductione per sepe enumeratio omnium

AA par-

partium aut specierum difficilis est, sed duabus quandoque tribusue iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est quàm ut proponenda sit, sed utrò incurrunt in animum, altera quæ ex altera perspicitur. Quapropter non rhetores modò, quibus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles attribuit; sed & dialectici (si quid tamen hi diuersum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & physici, & (ut vno verbo dicam) quicunque disserunt, siue verbis in altercatione, siue scriptis posteritati tradendis, creberrimè enthymemate, nonnunquam & inductione imperfecta colligunt comprehensiones suas. Rhetor verò persæpè plena ratiocinatione probationes complectitur, si maior utique res, & fusius sit atque latius demonstranda. Sed obruntur copia & orationis vbertate singulæ propositiones, nec ad scrupulosam illam argumentandi legem, quæ vulgò præcipitur, explicantur: dicuntur quæ populi auribus parata populariter. Ergo (ut alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem coniecta est: & pro Plancio itidem. Quid pro lege Manilia? An non sunt hæ argumentationes? hoc in bello agi dignitatem populi Romani: quòd multis primùm verbis ostenditur. Hinc probat omne bellum esse suscipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. quod suis

suis argumentationibus colligitur: estque hec maior propositio, quæ secundo loco ponitur: minor, quæ priore. Ex quibus apertum est, si iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt sit, omne bellum est suscipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc bellum est in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc ergo bellum est suscipiendum. Continuo iterum. Hoc in bello agitur salus sociorum: est autem omne tale bellum suscipiendum: ergo hoc bellum est suscipiendum. Rursus; Quisquis præcipue habet quatuor illa, virtutem, scientiam rei militaris, auctoritatem, felicitatem, maxime est ad hoc bellum deligendus imperator: C. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo est ad hoc bellum maxime deligendus imperator. Loci quidem communes (ut rhetores vocant) non sunt aliud quam maiores ratiocinationem propositiones: ut quæ in proditorum, in veneficum, adulterum, sicarium, dicuntur. Cum uolumus enim probare, Cælum damnandum, ostendimus veneficum eum esse: quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior: omnis veneficus est damnandus? Hoc autem (ne quem fallat) annotandum videtur. Quoniam vniuersaliter pronunciata, qualem plerumque maioris ratiocinationis propositionem faciunt, supina sæpè uidentur, & ociosa, & distantia magis à re proposita: idcirco solere Oratores, quò arctius rebus adhereant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendum esset,

AA 2 omne

omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorū; et omnis ueneficus est damnandus, ut instare magis premeréque uideantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum; & , hic ueneficus est damnandus.

In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quòd uniuersalia uelut latè sparsa, sint animo audientis tanquam in aëre, interque nubes apprehendenda: cùm uerò ad rem præsentem astricta, & ante oculos interque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientium dominantur animis; quos nihil aequè, ut aspectus rei primùm, & imago proximè, uelut præsentis negocij, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quòd quisquam putet, certis artium generibus has quidem uel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, ut quæque diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quemadmodum in plerisque rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in alijs multis, hoc solùm perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. Cùm ergo, (ut prædiximus) in ratiocinatione, & inductione nulla in concludendo possit esse dubitatio; necesse est, si qua repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire; quoniam quæ proponuntur, uera esse neget. In enthymemate, & imperfecta inductione, utrumque est, quod dubitari possit, an uerum sit, quod propositum est, & an quod intendimus, ex eo efficiatur:

tiatur. *Vt cum dicitur; Cluentius pecunia fidem iudicium subuertit, ergò lege corruptij iudicij tene-
tur. Primum negat Cicero Cluentium subuertisse
fidem iudicum. Quod si ipsum uerum non est, neque
habetur ei fides; non potest alteri quod probandum
est; fidem parare. Deinde, ut uerum sit subuertisse
eum iudicum fidem, non tamen consequitur, tene-
ri eum lege; quoniam non utique quisquis iudicium
pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur.
Sic & in inductione imperfecta negare potest aduer-
sarius, uel non esse uerum quod proponitur, uel non
enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio
possit, ut nihil sit necesse, quanquã dentur uera esse,
quæ summuntur in probationem, consequi tamen id
circo, quod efficere conamur.*

Scholia in Caput. 19

COLLIGUNT comprehensiones suas.) Comprehension-
es uocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iam à nobis
facta est mentio, quasque à Cicerone, interim cognitio-
nis, interim comprehensiones trans ferri diximus. Er-
go, ut alio loco diximus.) Paulò ante in hoc ipso capite.
Et pro Plancio itidem.) Maxima pars eorum quæ pro
Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt syllogismum.
Quod quis à populo impetrare potest diligentia, assi-
duitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse
non est, ambitu eum consecutum esse, etiam si dignitate
à competitore uincatur; at increandis magistratib. maxi-
mè his rebus moueri populus solet; proinde ut supere-
tur Plancius dignitate à Laterensi, nõ continuò illud ne-
cesse est, ut ambitu ædilitatem ei obtigisse dicamus.

Loci quidem communes, ut rhetores uocant. Cice-

AA 3 ro

ro in Oratore de locis communibus loquens. Qui inquit, communes sunt appellati, quòd uidentur multarum iidem esse causarum. Sunt ergo loci còes, communes quædam formulæ uirtutum ac uiciorum, cæterarû, quæ ferè inter dicendum solent occurrere; ut quæ in ingratitudinem, luxuriam, avaritiam, loquacitatem: item de iusticia, prudentia, uita, morte, cæterisque, id genus rebus dici solent. Cicero in Rhetoricis uocat locos communes, qui communiter, & ab accusatore, & à defensore tractari possunt, ut fama, tormenta, tabulæ, testes, argumenta, &c. Cælum damnandum.) Pro hoc exeat etiam num pulcherrima Ciceronis oratio, qua eum ueneficij reum defendit. Quoniam autem uniuersaliter pronunciata, qualem plerunque maiorem ratiocinationis propositionem faciunt.) Tres faciunt dialectici syllogismorum figuras; primam, qua medius terminus in uno pronunciato subiicitur, in altero prædicatur; secundam, qua utrobique prædicatur terminus medius; tertiam, qua utrobique subiicitur. Iam priores illæ duæ, semper maiorem propositionem uniuersalem habent, modò intra eos illarum modos consistamus, quos enumerauit Aristoteles. Tertia potest illa quidem maiorem habere particularem; uerùm hanc nonnulli ceu superuacuum, & cuius nullus sit apud auctores usus reijciunt; indignamque esse censent, cui inter figuras syllogismorum sit locus. Supina.) Iacientia, inertia, minimè uiuida, minus mouentia cum qui audit. Ante oculos interque manus.) Sic Latinus apud Virgilium; ante oculos interque manus sunt omnia uestras irritat) Prouocat, elicit. Cum argo, ut prædiximus, in ratiocinatione, &c.) Hoc est, ut plebeijs uerbis idem dicamus. In syllogismo, & inductione perfecta, si rite fiant, solum antecedens uocari in dubium potest, consequentia non potest. In enthymemate autem, & inductione imperfecta, non de eo solo, quod antecedit sed de consecutione etiam ipsa ambigi solet.

Qvo-

QUOMODO CONFIRMANDAE
argumentationes. Cap. XX.

VT ergo confirmanda per argumentationem rei cuiusque rationem paucis absolvamus, & ostendamus etiam ubi perfectis opus sit argumentationibus, ubi sufficiant imperfectae: hæc primum lex proponenda est argumentationum omnium. Ex uero nihil colligi posse nisi uerum. Quare si falsum esse, quod colligitur, necesse est falsum, quod antecedit, si rite collectum sit. Hinc ergo consequitur, ut semper quemadmodum ex proposito conclusio colligitur, ut si uerum sit propositum, necesse sit uerum esse quod concluditur: sic ex contradicente conclusionis, semper propositi contradicens colligatur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falsum ex uero, quoties, tanquam uerum proponimus id, quod contradicit conclusioni, necesse est conclusionem falsam esse, cum duo contradicentia simul esse uera non possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo collecta est ea conclusio. Consequitur igitur, contradicens propositi esse uerum. Vnde fit quod intendimus, quemadmodum ex proposito conclusio, sic ex contradicente conclusionis propositi colligitur contradicens. Vt si hominem esse detur, necesse est demus; & animal esse. Quod si animal esse, falsum esse dicamus, uerum erit contradicens eius, quod est, nullum animal est. Falsum ergo, id est, ex quo ani-

AA 4 mal

mal esse colligimus, quod erat hominem esse . Ergo uerum itidem contradicens istius, quod est, nullus homo est . Itaque quemadmodum necessario consequitur homo est, ergo animal est, ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est.

Duplex est ergo ductus cuiusque rei probanda ; Unus directus, ut cum proposito aliquo uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus . Vt qui probare uolet, sapientem esse diuitem, dicat; Sapiens nullius indiget, ergo sapiens diues . Alius est ductus obliquus ; Vt cum accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus, ex eo aliquid quod falsum sit, unde regressi, docemus, falsum id esse, ex quo collectum est, idq; , quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse uerum, ut sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid ; sed falsum est hoc, falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem . Verum igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem . Non sunt autem hæ argumentandi formæ, per omnes enim formas, quas exposuimus, duci possunt, sed uia quedam colligendæ intentionis . Quapropter ductus eos uocauimus : Quo pacto autem uerum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo, falsum esse monstramus . Cum probauerimus enim, contradicens suum uerum, necesse est, ut id quod intendebatur apertum sit falsum esse . Vbi fuerit igitur exposita argu-

men-

mentatio, si sit imperfecta, ut enthymema, aut inductio; quemadmodum prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut uerum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, ut imperfectas argumentationes ad perfectarum formam, ut si enthymema sit, ad ratiocinationem: si inductio ad enumerationem conferamus. Ratiocinatio & enumeratio, si præscripto suo, recteq; fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est; Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subiicimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione; Pisistratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem; ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem uult inuadere, quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, neque quisquam est, qui non hoc pacto fecerit, aut simile quicquam in eam subdimus sententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde solent plerunque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cum difficile sit affirmare, in omnibus alijs similiter se rem habere, petere ab aduersario, ut ille dicat, in quo non ita sit, & confessionem illius, uel ignorationem pro sua ponere asseueratione. In quibusdam etiam, quia non tam quærimus quid uerum sit, quam utrum uerisimilius; idcirco quanquam non possimus inductionem perfectam facere, sufficit tamen

men audientis fidei, quanquam non semper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum esse & fieri solere, quod tum nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus & cōiectando futurorum exitu, plerunque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus, ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. At si nerum esse negat aduersarius, quod proponitur, id ipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili uia, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus; idq; tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad aliquid, quod certum sit, taleq; ut negare id aduersarius non possit. Ex quo cū fidem parauerimus ei, quod proximè colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus; & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Ut Stoicus qui probare uolet, diuitem esse quisquis sit sapiens: dicat primum, quoniam nullæ opes defunt sapienti. Quod ipsum etiam est dubium, probat ergo, quoniam habet opes quantascunque uult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed et id propositum probandum est. Subijcit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est. Id est autem, solam in bonis esse uirtutem. Ergo iam ex hoc, quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solus in bonis numerat uirtutem,

tatem, non putat opes esse bonas, non ergo cupit eas;
 habet igitur quantascunque uult; quo fit, ut nullæ de
 sint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sa-
 piens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta,
 per quæ ductæ sunt hæ argumentationes, idcirco si
 de eorum consecutione dubitet aduersarius, neces-
 se erit singula, quæ parum coherere uidebuntur,
 in ratiocinationis formam coniungere. Ut si dicat,
 aduersarius, non utique quia nihil desit sapienti,
 diuitem eum esse; addat oportet qui disputat,
 maiorem ratiocinationis propositionem, quæ est
 cuicunque nihil deest, idest diues. Quæ (quoniam
 negabit eam aduersarius) alia rursus est argumen-
 tatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, ut
 quinque partium facerent ratiocinationem, cùm cu-
 iuslibet propositionis, probationem pro parte nume-
 rarent. Quod si sequimur, quamuis multarum par-
 tium ratiocinationem facere licebit, cùm & una-
 quaque probatio suam possit iterum habere proba-
 tionem, & hæc rursus aliam. Quapropter proba-
 tiones propositionum non sunt argumentationis par-
 tes, sed nouæ per se fiunt argumentationes. Sicut
 autem recto ductu cœpimus probare, quod quisquis
 est sapiens, est diues, primumq; caput totius proba-
 tionis fecimus id, quod confessum est, solam uirtu-
 tem à sapiente bonum æstimari; sic per obliquum du-
 ctum, accepto contradicente eius quod probare cupi-
 mus, licebit eisdem gradibus colligere, sed uerso or-
 dine contradicens eius, à quo primum directæ
 pro-

probationis duximus initium ; Quod colligere conamur est, quod quisquis est sapiens, diues est . Id ergo si non est, erit ex aduersarij sententia aliquis sapiēs , qui non sit diues, ergo deerit illi, aliquid, non habebit igitur quantas opes uolet, cupiet ergo opes ; quod si facit, bonas eas putabit, ergo iam sapiēs aliquid præter uirtutem, habebit inter bona: quod si falsum est , falsa sint necesse est, ex quibus id collectum est; ergo uerum erit, quisquis sapiens est, cum diuitē esse. Nihil differunt autem hi ductus ad argumentandi euentum, quamlibet enim argumentationem paratū est utrouis horum ductuum explicare . Sed aduersarius fortè discrimen aliquod in his faciet, in altercationibus præsertim. Confidens enim & qui se decipi parū timeat, facilius directo capietur ductu, si per multas probationes ducenda sit confirmatio eius, quod intēdimus. Ea enim quæ longiùs distant , & nihil cum re negocij habere uidebuntur, faciliè concedet, securus, & firmus (ut sibi persuadet) aduersus insidias. Contra qui metuet fraudes, illi quæ uelut tutissima proponuntur, erunt maximè suspecta, putabitq; periculosissimè credi eis, in quibus minimè se prodant pericula. Hic ergo proximis & sensim à proposito deflestantibus, facilius accedat. Acrius & instantius uidetur urgere obliquus ductus, cum per eum falsa intentantes aduersario & neganda , grauius premere uideamur, quàm si directo ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipsum docereque credamur . Directus itaque monenti, obliquus est exprobranti similior.

lior. Ex his nequaquam difficile est uidere, ubi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, ubi sufficiat imperfecta, Nā sicubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissime disputatur. Sic si quando hæreat uel Orator in conficienda argumentatione; quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere uoluit, ad perfectam argumentandi formam nunc esse redeundum, et res ipsa, & eloquentissimorum uirorum usus ostendit.

Scholia in caput 20.

Vt ergo affirmandæ rei cuiusque.) In summa hoc dicit. Quoties id, de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis satis ostendi potest, non est cur perfectis utamur, sin autem res est inuolutior, & ad quam probandam imperfectæ illæ argumentationes non satis habeant uirium, tunc certè integris syllogismis, & perfecta, quo ad eius fieri potest, inductione utendum. Hæc primum lex proponenda est argumentationem omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta seu regulas dialecticorum. Duplex est ergo ductus rei cuiusque probandæ) id Aristotelici nostri temporis dicunt hoc modo. Duplex est syllogismus, unus ostensiuus, alter ad incommodum seu impossibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus Pisistratus.) qui tyrannidem inuasit apud Athenienses, Qua de re Iustinum lege libro secundo. Et Phalaris itidem.) Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigentinorum tyrannus, inter cuius multa crudelissima facinora, unum hoc si non laudandum, at certè minus uituperandum est; Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem coniecti homines, igne subiecto, non uocem humanam, sed mugitum bouis urgente dolore æderent, quo munere

cum

cum se homini crudeli rem in primis gratam fecisse arbitraretur, hoc precii tulit, ut primus ipse in tauro ipso suo miserè tortus obierit. Vnde dictum illud? Nec. n. lex æquior ulla est. quam necis artifices arte perire sua. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque. Neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit, aut simile aliquid in eam subdimus sententiam.) Hoc parum placere Laurentio Vallæ supra monuimus. Id ipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.) Aristoteles pro syllogismos appellat, quibus propositiones syllogismi negatas probamus. Quæ causa fuit plerisque ut quinque partium ratiocinationem facerent.) Ciceroni in rhetoricis maximè quinque syllogismi partes esse videntur, propositio, propositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boëthius tres tantum faciunt partes, propositionem, assumptionem, & conclusionem. Quanquam Boëthius de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu conditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit syllogismi partes, quam Rodolphus. Ponit enim ille idcirco illas tres, quod propositio & eius approbatio pro una parte accipi debeam, itidem que assumptio cum probatione sua. Rodolphus autem probationes illas omninò non putat connumerandas esse inter partes syllogismi eius, ad cuius propositiones confirmandas adhibentur, sed aliarum eas syllogismorum expositiones, aut assumptiones esse. Quæ sententia ut uerisimilima esse mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum sententia Aristotelis de syllogismi partibus, & prosyllogismis.

Q V A M

QUAM MULTIS MODIS ARGUMENTATIO SOLUATUR . Cap. XXI.

Sicut est autem disputantis confirmare id, quod probandum sumpsit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere quæ confirmata sunt. Soluitur ergo argumentatio eisdem, quibus struitur, modis. Quæadmodum nanque probamus unumquicq; per aliquid quod uerum esse uolumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectam soluimus argumentationem. Aut enim falsum esse dicimus quod propositum est. Aut si res id non finit, non confici ex proposito, quod aduersarius uoluit, indicamus. Idq; uel quia imperfecta sit argumentatio, aut si sit perfecta, uideri potius talem esse, quam quia re uera sit talis, & esse aliquid in ea, quod multipliciter dicatur, nec eandem significationem seruet utrobique in argumentatione positum. Id est autem quod dici solet, omnem argumentationem solui, aut negando eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo: Vt si dicatur: Sapienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues. Prima solutio est, ut respondeatur: non esse uerum quod proponitur, sapienti nullas deesse opes. Quod si probetur, quia nullas cupit: reliquum iam est, ut negetur, ex hoc quod nullæ sibi desunt opes, consequi, diuitem esse eum. Id si probetur, adiecta maiore propositione, quia cuicumq; nihil desit, is fit diues, fortasse negabitur & ista. Quæ etiam si pro-

probabit, dicetq; : Quisquis habet omnia quorum indiget, est diues; cuicumq; nihil deest, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ratiocinatio est, cuius utraque probata est propositio. Vltimum itaque solumq; remedium est, ut qui soluere uolet, dicat hoc uerbum deesse dupliciter dici. Aliter dicitur. n. deesse, quidquid mō nō adest. Aliter quidquid mō desideratur. Quod si priore significatione dicatur, uera est maior, minor falsa. Si secundo mō, minorē uera, falsa maior. Quare nihil mirū esse, si qua iungere uolumus, in cōclusionē nō iungantur: cum id mediū in quo illa iungebātur in propositionib. nō numero, sed specie solum fuerit unum. Soluendi autem uerbum, quanquam commune sit neganti, & distinguenti, rectius tamen distinguēti conueniet. Nam quisquis negat, non patitur confici argumentationem, quæ autē confecta non est, propriē solui dici non potest. At cū multiplex distinguitur, est utiq; in speciem confecta: rectius igitur solui dicitur. Nos tamen omnem rationem discutiendæ argumentationis in præsentia soluere uocamus. Et hæc quidem solutionum differētiæ, quas diximus, ueræ sunt, & ad rem ipsam feruntur, idq; ipsum etiam uulgò uocantur. Sunt aliæ soluendi uel (si magis proprium uolumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ uulgò dicuntur solutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quādo ex re parū speramus auxiliij. Quia firmiter est argumētatio, quā ut aliqua parte infringi, labefactari uē possit. Vel quia datur occasio de aduersario

uersario dicendi, quem quia possumus acrius retundere, malumus in ipsum orationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his ferè modis; Vel quia regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum est, uel digressus à re factò, illataque alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propositæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Regerimus, uel in rem ipsam, per quam disputator probauit quòd instituerat: uel in personam aduersarij. In rem regerimus, cùm rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus, ut quantum urget nos aduersarius, tantum uideamur nos cum è diuerso eo, quod referimus, urgere. Quale est pro Cælio, cui cum obiecta esset luxuria maior, quam ut eam defendere auderet Cicero: apertior, quàm ut possit eam negare: molliyt quidem aures quantum potuit Orator, & partim temporum magis ea uicia dixit, quàm hominis, partim contendit aliquid esse concedendum ætati. Tum (quod huius loci proprium est) uelut remedium inuidiæ opposuit spem futuræ industriæ & probitatis, in ætate uentura, ex ætationibus, laboribusque, quos Cælius iam suscipiebat, sustinebatque. Tale est etiam, quòd apud Virgilium Iuno dicit: Indignum est Italos Troiam circum dare flammis Nascentem. Non negat, sed eleuat quantum potest. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? et quæ sequuntur. Huius etiam est generis, quod inquit Turnus:

B B

Et nos

*Et nos tela pater ferrumque haud debile dextra
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi
 magnus Apollo) Treis pateat cali spaciū (non
 amplius) ulnas. Alter cum nequeat respondere,
 aliud par obijcit. Dic quibus in terris, inscripti no-
 mina regum. Nascuntur flores, & Phyllida solus
 habeto. In personam regerimus, cum dimissa re,
 ostendimus, qualiscunque sit, non conuenire tamen
 aduersarij personæ obijcere eam, neque rectè hæc ab
 eo dici. Cuiusmodi est pro Ligario, quod Tubero ac-
 cusator Ligarij in eadem causa fuerit; Cuius Liga-
 rium accusabat. Simile est in Salustium. Quasi uerò
 tu sis ab illis uiris Salustij ortus. Et paulò post: Ec-
 quid te uni piget homo leuissimè, cum ea culpas, quæ
 historijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: Quid enim
 mentiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiam
 ut uicium obijcere, cuius semper nocens eguisti pa-
 trocinio? Sic & Virgilius: meque timoris argue tu
 Drance. Et: Tantumque nefas patrio excidit ore?
 Et apud Tragicum Iason inquit: Medea amores
 obijcis? Hæc omnia, non de re, recta nec ne sit, sed de
 homine dicuntur. Eleuamus, quoties contemnimus
 rem, quæ obijcitur; & ueluti nullius momenti asper-
 namur. Qualem totam Cælij accusationem Cicero
 uoluit uideri, magis iras & iurgia dissidentium in amo-
 re, querelasq; amantium esse, quàm uera crimina.
 Sic & apud Virgilium: Italiam petijt fatis autori-
 bus, esto, Cassandræ impulsus furij, Maiestatem fa-
 torum,*

torum , *Cassandra* furore elusit. Et paulò post, quòd modo diximus: Indignum est *Italos Troiam* circumdare flammis *Nascentem* . Subijcit continuo: Et patria *Turnum* consistere terra , Cui *Pelumus* auus , cui diua *Venilia* mater. Indignoris comparatione eleuauit , ostenditque non oportere id ita indignum uideri. Digrediendi rarum est apud autores exemplum , sic ut digressu aduersarij uitemus laqueum. Quod enim presentis temporis & utilitatis laus est : quiduis dicere , ut de re non dicas , cum nihil possit utiliter de ea dici: id postea cum legeretur , posset auctoris uideri culpa factum , qui dilaberetur ab instituto , & graua crimina non diluta dimitteret . Pro *Cælio* tamen uidetur mihi *Cicero* hoc soluendi genus expressisse : cum responsurus ei crimini , quod obijciebatur paratum habuisse domi uenenum , & uim eius in seruo expertum esse , digressus est ad mortem . Q. *Metelli* , suspicionemque iacit , *Clodij* scelere ueneno sublatum illum fuisse , ipsamque mortem gemitu & lachrymis prosequitur . simulque reprimat aduersarios , uelut similes illos crimine : simul impetu dictionis & affectu , mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit . Sicut autem non satis commodè modus hic elabendi in literas mittitur , sic inter disputandum , & in foro , & in scholis , creberrimè solet expeti.

SICUT autem est disputantis.) quæ de solutione argumentationum habet Rodolphus, ea ab oculis ponit sequens descriptio.

Solutio
argumē
tationū
duplex
est.

Vna uera, quoties
uerè diluimus, id
quod ab aduersario
propositum est, ea-
que duobus fit mo-
dis.

Principio, si ostendamus falsum
esse propositum, id est, ut nunc
loquimur, antecedens.
Deinde, si doceamus non esse ra-
tā cōsequentiam, hoc est, si pro-
bemus cōclusionem nō neces-
sariò ex antecedente sequi.

Primū
gerèdo
idque.

Vel in rem, quoties
parem, aut etiam gra-
uiorē, quàm sit ea
que obiecta ē nobis
aduersario reponim⁹
Vel in personam, cū
ostendimus, non de-
cere personā aduer-
sarij, ut hæc nobis
obijciat, etiam si con-
stet ea uerè esse.

Altera ad hominē
puta quæ non rei,
sed homini satis-
facit. Fitque ea
trifariam.

Deinde eleuando, cū uideri uo-
lum⁹ cōtemnere, id quod aduer-
sarius obiecit, dicimusque id ta-
le esse, quod ridere magis, quàm
diluī mæreatur.
Postremò digrediendo, cum
animū auditoris digressu quo-
dā à pposito abducimus, itaq;
alijs occupamus, ut eius quod
obiectū est nobis, quædā obre-
pat obliuio, & quanquā non sit
tamen dilutum esse uideatur.

Sapien-

Sapienti nullæ defunt opes, ergo sapiens est diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epistola quadam ad Trebatium; Balbus, inquiring, mihi confirmauit, te diuitem futurum. Id utrum Romano more locutius sit, bene numatum te fore; an quomodo Stoici dicunt, omneis esse diuites, qui cœlo & terra frui possunt, postea uidero. Tale est etiam quod apud Virgilium Iuno dicit; Indignum est Italos.) Verba Iunonis sunt contra Venerem. Aeneidos decimo. Et nos tela pater.) Sic Turnus Aeneidos libros 12. Dic quibus in terris.) Verba Dametræ ad Menalcam, Aegloga 3. Cuiusmodi est pro Ligario.) In oratione Ciceronis, quam pro Ligario habuit apud C. Cæsarem. Simile est in Salustium.) In inuectiua aut si mauis Apologia Ciceronis, qua Salustij in se maledictis, in Senatu respondit. Meque timoris Argue tu Dræce.) Turni uerba sunt Aeneidos li. 11. Et; Tantumque nefas patrio excidit ore.) Verba Aeneæ ad patrem Anchisen 2. Aeneidos. Et apud Tragicum Iason inquit.) Senecæ in Medea uerba hæc sunt.

I A S O N. Perimere cum te uellet infestus Creon,
Lachrymis meis euietus exilium dedit.

M E D E A. Pœnā putabā, munus (ut nideo) est fuga.

I A S O N. Dum licet abire, profuge teq; hinc eripe.

Grauis ira regū est semper. M E D. Hoc suades mihi,

Præstas Creusæ, pellicem inuisam amoues.

I A S O N. Medea amores obijcis? M E D E A. Et
eædem & dolos.

Italiam perijt fati autoribus.) Rursus uerba sunt Iunonis eo, quem iudicauimus loco.

DE EXPONENDI RATIONE. *quæ ad credentem fit audientem.* Ca. XXII.

DE argumentatione autem quid ea sit & quæ species eius, & quomodo conficiatur (quantum

B B 3 ad

ad inueniendi rationem pertinet) hæc sufficere uide-
buntur. Expositio sequitur, quam speciem orationis
alteram fecimus. Exponimus autem ferè propter
has causas, uel ut audientium uoluptate demulcea-
mus aures, uelut rem ipsam cuiusmodi sit explic-
mus, uel ut fidem alicui alij rei expositione quæra-
mus. Primum sequuntur poëtæ. Proximum qui mo-
numentis rerû tradendis, uel presentes, uel posteri-
tatem conantur docere, ut qui historias, & exempla
uirorum, rerumque insignium literis mandant. At
qui faciendæ causa fidei de re aliqua exponunt, hi
sunt ut Oratores, ut Philosophi, ut reliqui artifices,
quibus persæpè in alterius usum rei, alia res uerbo-
sûs est recensenda. Tertium igitur harum expositio-
num suus est cuique finis. Qui enim uoluptatem so-
lam spectat audientis dummodo eam sequatur, ue-
ra an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil
sua credit referre. Quod si quando uerisimilia, aut
uera dicit, enixiusque colorem tuetur ueritatis, non
id tantum ex sua facit persona, quantum ex illius
persona, cui talia tribuit: quia sint illi congruentio-
ra, sic dicuntur. Aut persæpè in his, ubi uana affe-
ctus specie mouere cupit auditorem. Aptissima est
enim talibus uerisimilitudo. Quodque præcepit Ho-
ratiûs. Ficta uoluptatis causa, sint proxima ueris: id
non in uoluptate modò, sed in omni affectu præcipue
est obseruandum. Scriptores autem rerum è contra
rio, primam omnium ueritatem expetunt, posterior
uoluptatis est cura. Si tamen legem illam, quam hi-
storiæ

floris uidetur Thucydides sanxisse, obseruare uelint, malintque rem perpetuò duratam conficere, quàm gratiā breuem mereri. Vera aut̃ dicunt hactenus, ut sua sint consciētia contenti: neq; sollicitē querendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum, quæ recensenti quin et grandia pleraq; et ad incredibile quandoque accedentiā, uelut ex periculo petunt, ut admiratione lectorem detineant. Sic ubi uerò ponuntur aliqua faciendæ fidei: talia ferè sunt, ut magis grauitatem, autoritatēq; scriptoris commendent, quàm rē probent. Cuiusmodi sunt, scire incredibilia & fidem excedentiā narrare, sed ita tamen à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: uel cōpertum sibi, rem sic habere: constanterq; se uerum in qualicunq; hominum opinione dicturos: quandoq; uerò ne sibi quidem satis probari, quare quemq; pro suo captu dempturū, additurum ue fidem. Quare probabilitatis abunde est istis, rē tradi sic, ut non sit improbanda, id est, ut uera dicantur. Deinde, ne uideantur falsa. Quod fit, si neq; inter se dissideant, neq; personis, temporibus, locis, ea quæ traduntur, discrepent. Pleraq; enim uera, turbato ordine, coniunctionēq; rerū incredibilia uidētur. Contra falsa, disposita ut singule inter se partes congruant, uerissimorum implent fidem. Causa aut̃ quamobrem parata sit scriptori fides, est cum ex scriptoris persona, quod nihil tale uidetur, quare debeat potius uelle falsa tradendo lædere existimationē sui, quā uera dicendo sancti grauiusq; uiri de se opinionem ad posteros transmittere.

tum quòd lectoris parum aut persapè nihil interest, sic uel sic rem esse arbitrari : præsertim si non aliud de paratum sit, quo possit uanitas scribentis coargui quale Herodoto & nonnullis aliorum quoque scriptorum, qui indulserunt ingenijs suis, contigit. In reliquis facillè lector accedit. Maunlt enim (quod uulgò dici solet) credere, quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secunda; ut qui non timeant, non timeantur. At in expositionibus eis, quibus fides alicui rei queritur, non satis est esse uera, quæ exponuntur: sed & firma, & uelut fidem sibÿpsis facientia oportet esse; tū at id cui probando destinatur, ita accommodata, ut capita fidei faciendæ, confirmandarumque rerum nostrarum omnia possint inde depromi. Instat enim aduersarius, & suspecta habet omnia, neque quicquàm impunè dimitti; & uel negat, quæ nocitura sunt, uel si id nequit, uertere in suos usus, & ad se rapere conatur, efficereque, ut uel profint, uel utique quam minimum obsint. Omnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipuè habeat. Prius est, ut probabilis sit. Nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa, & ambiguae fidei. Deinde, ut accommodata sit, id est, ut illi rei, quam probare per eam uolumus, aptè iungatur: sicque expositio fiat, ut commodè fides ex ipsa possit duci. Parum est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colligere

gere per eam possumus. Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se consequens. Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem ut habeat, non modò summæ rerum quas exponimus (ut sunt causæ belli gesti, causæ pestilentie, aliarumq; rerum, quæ solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota ferè narratio. Causas enim habet primum, quare Clodius annum Praturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc quare Milonem occidendū destinaverit. Demū, quare hoc loco, hoc tempore.) Sed in singulis etiam partibus expositionis causas addimus, cuiusmodi est; Sæpè fugam Danaï Troia cupièrè relicta Moliri, causam addidit. Et longo fessi decedere bello. Quod re vera quidem argumentatio, quanquam colorem habeat, & faciem expositionis. Sic etiam, Assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisque timebat. Unius in miseri exitium conuersa tulère. Sed & alia nonnunquam ponuntur argumenta. Ut, Sanguine placastis uentos, et uirgine cæsa, argumentum est eius quod sequitur, Sanguine querendi reditus. Et pro Milone; Etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. Subdit Orator: Significauit hoc sæpè in Senatu, dixit in concione. Quin etiam Fauonio. Et reliqua quæ sequuntur. Prioris illius sunt hæc uelut indicia. Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, rebus consentiat. Personis quidem, si quales eæ sunt, talia facta earum dicta; et fin-

effingantur . Nec enim eadem conuenient *Achilli* , & *Nestori* , & *Vlyssi* uerba ; nec eadem facta erunt in his probabilia . Sic & alia *fœminam* , alia *uirum* , alia *doctum* , alia *indoctum* , alia *militem* , alia *togatum* decebunt . Locis & temporibus accommodabitur ; si quo loco unumquodque , quo tempore uerisimile est factum esse ; sic exponatur . Rebus uerò conueniet , si *lætis iucunda* , *serijs grauis* , *ridiculis faceta* , *insignibus ornata* , *tristibus acerba* tribuatur expositio . Consequens autem erit , non modò , si prioribus sequentia non discrepent (id enim potius est uicium fugisse , quàm aliquam laudem meruisse) sed si sic exponantur priora , ut uel ex ijs quæ posterius dicuntur expectentur , & propemodum auditor ipse sibi subiiciat ea ; uel qualiacunque dicentur , quum dicta sint tamen cuncta , uideantur ex priorum fide pendere . Quod diligentissimè obseruatum est *Ciceroni pro Milone* . Quanquam enim *ancipitis fidei* sit , & (ut creditur) ad *insidiarum rationem falsa narratio* , quoniam *fortuitam eam pugnam fuisse traditur* , sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur , ut nihil percipere possis , quod non cohæreat prioribus , & ueluti uinculo connexum sit , ut tandem uestigijs quibusdam ad eadem , uelut manu prehendendam , ueniatur .

Scholia

Scholia in caput 22.

Primum sequuntur Poëtæ.) Horatius tamen in Arte poëtica, tria poëtarum genera facit, quorum alij solam legentium uoluptatem, alij utilitatem, alij quærant hæc utraque.

Aut, inquit, prodesse uolunt, aut delectare poëtæ,
Aut simul & iucunda & idonea dicere uitæ.

Et paulò post :

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Scriptores rerum è contrario primam omnium ueritatem expetunt.) Cicero 2. de Oratore ; Nam quis nescit, inquit, primam esse historię legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne quid simultatis. Quam historię uidetur Thucydides sanxisse.) Hic est Thucydides ille Atheniensis, Olori filius, inter historię scriptores facilè princeps, qui à suis in exilium missus, bellum Peloponesiacum, cuius supra mentionem feci, octo libris complexus est. Lucianus de ratione conscribendæ historię : Admodum igitur Thucydides sanxit, uirtutemque historicam, ac uicem se creuit, cum uidisset ingenti admiratione Herodotum, adeò ut libri eius Mularum nominibus appellari meruerint, quos suppellectilè potius esse dicit ad perpetuam scribendi normam, quàm in præsens certam, nec fabulositate amplecti, sed ueritate rerum gestarum posteris relinquere docere asserit. Utilitatisq; ratione assignat, quàm prudens quisq; finem esse historię cedere debet. si quando iterum similia acciderint, ut homines inquit ad præscripta respicere, sic rebus publicis bene uti ualeant. Igitur qui mentem talè sortitus sit mihi scriptor obtingat. Lege Cicero in Orat. in ipso statim exordio; eundem lib. de Orat. 2. ubi paucis præcipit, quæ in historijs conscribendis sunt obseruanda, Et Ang. Politianum in præfatione, in Suetonium.

quandoque

Quandoque uerò ne sibi quidem satis probari.) Vide Laurentium Vallam libro sexto. Eleg. capite 54. Quale Herodoto.) Hic patrem habet Lyxum, matrem Dryo. Cumq; patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamini tyrannum inde Samum profectus est, ubi & Ionicam linguam edoctus, nouem scripsit libros Historiarum, sed qui plus fabularum, quàm ueræ historiæ contineant. Vide Quintilianum libro decimo Institutionum. cap. primo. Omnis disputationis expositio.) Huic loco totum intelligendo exactius, non minimum momenti attulerint ea, quæ Rhetores præcipiunt de narratione, in qua tria cum primis exigi aiunt, ut sit perspicua, ut breuis, ut uerisimilis. Porro quæ exempla affert ex Virgilio & Cicerone, ea partim superius ascripta à nobis sunt, partim sunt eiusmodi, ut uel minimum, si huc ascribantur, collatura uideantur intelligendis uerbis Rodolphi. Itaque ea omisimus. Si lætis iucunda.) Trapezuntius Rhetoricorum libro quinto de elocutione magna exemplorum commoditate locum hunc adiuerit. Item Erasmus de conscribendis epistolis, capite de habitu epistolarum. Consequens erit expositio. Quintilianus libro nono capite quarto. Historia non tam finitos numeros, quàm orbem quandam contextumq; desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt, quando lubrica est ac fluit, ut homines qui inuicem apprehensis continent & continentur.

QUOMODO ALTERIUS REI CONFIRMANDA GRATIA EXPONENDUM SIT.

Caput XXIII.

Plus habet negocij id quòd diximus secundum esse debere in expositione, ut accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilis persæpè facilis est ratio, cum sint omnia quandoque

que quæ sunt in expositione confessa parti utrique. Formare autem aptè & accommodatè instituto nostro expositionem, id est fundamentum, fidesq; totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur uidendum est, quid sit id, quod uolumus expositione colligere, & cui ex ipsa queritur fides; idque si cum omnibus expositionis partibus conferamus, facile uidebimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est, quod metuamus: sic parum est quod speremus, ubi obest tota. Deinde quæ prosunt, danda est opera, ut plurimum iuuent, eruenda argumenta explicandaq; quæ tum cum dicuntur, quanquam non cum summa rerum coniungantur, ut ipsam efficiant; ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis ea apud animum suum, hoc ipso maxime prosunt tunc, quia minus in id parata uidentur. Quæ uerò dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc, uel illam distrahi partem, sic tractanda sunt, ut nobis prosint. Quæ nocent, molienda sunt: curandumque, ut quàm minimum obstant. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumuntur ex locis; quos superiore descripsimus libro: sed hic argumenta tantum ponantur, nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, brevis tamen ea est, sitq; non ita crebrò. Quædam autem consulto narrantur à nobis sic, ut planè falsa & incredibi-

credibilia perspicere possint, quoties ea quæ ab aduersarijs, uel pro se exposita sunt, uel alioquin confirmantur à partibus eorum uidentur, sic deprauantur contraria expositione, ut prorsus detrahatur eis fides. Illud autem ferè uidetur obseruatum, ut undecumque; petendum semper ponant fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo, quod causam suam commendet, auspicentur. Terentianus ille Simo, continentiam filij sui laudaturus, cum tunc etiam uersatum eum inter ingenia parum modesta, uellet ostendere; uideretque; meretricis personam presenti laudum commemorationi indecentius inferi, & posse uideri obstare existimationi filij, quod talis personæ consuetudinem expeteret, uidemus ut altius petito principio molliuerit omnia, & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo: Interea mulier quædam ab hinc triennium Ex Andro commigrauit huic uicinie. Ut iam neque ganeonis, neque omnes urbis angulos per uagantis uideri possit, si consuetudinem tertium iam annum uicinæ sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem pertinent mulieris: Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic, quanta huic delinquendi excusatio, desertæ à cognatis, & inopi: quanta facultas, inueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primum pudicè, nec id solum, sed parcè etiam ac duriter agebat, lana ac tela uictum queriens, ut obstinatio prorsus in ea tuendi pudoris perspicere

spici possit. Hinc iam paulatim uelut gradibus incipit labascere. Sed postquam amans accessit ad iuuenem, precium pollicens ad inopem: non primo tamē congressu uicta est, sed unus & item alter. Quod iam consequens erat, ut diceret, proiecisse eam pudorē, quanta id cura molliit, ut culpam eam cum omnibus communicaret, diceretq;: Ita ut ingenium est omnium hominum à labore procline ad libidinem.

Quod tamen cunctantis signum est, primū accipit conditionem, tum iam demum quæstum occipit.

Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circumfusum umbra, leniter primū, ut propē sensum fallant, incipiunt adumbrare; deinde paulatim subcrescente obscuritate, cum iam postremo atrum umbrę totum oppreßit colorem, nihilque præter nigrum sit, uidemur tamen nobis primam illam coloris speciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abruptitur usquam, etiam in ipsa umbra ubi nullus iam est, inuenturi. Sic & per suasionem primū acceptam, quia non uidemus in sequentibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantum ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc subsit, ita sequitur animo & adhæret. Quanquam ergo poëta à pudica orsus, ad meretricem, hoc est, ab honestissima persona orationem ad fœdissimam deduxerit commendationem & fauorem, quem in pudica sumpsit, quia per media cuncta quatenus potest retentat, etiam cum ad impudicam per-

peruenit, adhuc tuetur. Circumspicienda sunt igitur diligenter omnia, nec utique statim ab eo, quod in presenti est questione, incipiendum, sed repetendus plerūque altius ordo rerum, si sit in eis aliquid quod proſit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à criminibus corrupti iudicij, ut ea quatenus tueatur narret, sed à persona matris, quæ maximè Cluentium premebat: primum; à nuptijs filię, deinde diuortio, post hæc à nuptijs matris initia duxit, quæ ut ad præsentium criminum ordinem nihil attinebant, sic summa defensionis res ipsa indicat plurimum ea proſuiſſe. Quintilianus autem, sicut in Cæco, in limine statim expositionem incipit ad incendio, quia nihil erat, quare altius repeteret; & hoc ipsum primum continuò firmissimum pro causa erat; sic in milite Mariano à seueritate parentum & educationis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello stipendijs. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamē ocio mollirentur, exautoratas armis manus agresti subegit labore. Hinc est, mater prædura, priscis moribus, & perusta frigorebus, ac solibus, et rustici operis, difficultates obire cum marito solita. Ab hac educatum filium, uirum, & qui iam meruerat stipendia, & his assuetum moribus, quisquam de stupro appellabit; cum ne illam quidem quamuis fœminam quisquam fuerit appellaturus impunè? præsertim, cum & hic ipse semper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natum, sic educatum, quis iam

non

non indignissimè ferat tentari de stupro? Similiter etiam cum alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expositionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo non fœmina, non mater, inquit, sed matrona: ut statim ex nominis eius reuerentia fœuorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quò incredibilius iam sit in grandiore natu. Et cuius primam rudemque coniugij mentem, quanto magis igitur assuetam iam & firmatam ad coniugales affectus: nulla libidinum resperfit infamia? Et cui impudens rumor, qui parsurus utique non fuisset ei: et suspicax maritus, quem non potuisset latere: nihil unquam potuit obijcere, nisi filium. Quis ergo iam credat incautiores & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, seniores et peritam rerum in filio demum peccare cœpisse? Simile est: quòd paulò post sequitur. Natum de se continuo (si quid ipsi creditis) impatientius complexa, quàm reliquæ parentes non in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit uberibus, suo fouit amplexu. Quo magis potuit munire sequentis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiam quod sequitur: Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaque patris suspicionem & rumorem, asperitati patris assignat. Et hi quidem qui præcipui sunt causæ colores, & quibus ferè causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamen ex his, quæ sunt in ea, fidemque

C C iude

inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, uelut certa est coram tali marito, qui fuit paratus acceptæ suspitione filium occidere. Sic quoddam & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibiles facit, cum soleat omnium matrum in recens natos impatientissimus animus esse. Et patris asperitas & mariti, ex præsentis litis conditione. descendunt. Asperum enim maritum fuisse, uerisimile est, quem male tractationis uxor coacta est facere reum: asperum patrem, qui rumori quæsivit filij morte satisfacere. Præcipui uerò consilij est, uidere, non modò quæ primo aspectu tanquàm pro futura blandiuntur, uel tanquàm nocitura terrent, sed aliùs cuncta introspicere, & si quid subsit etiam quod possit offendere scrutari. In Cæco in limine, quid magis uidebatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostenderetur? qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cum primùm in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: et quo plenius sit meritum filij, illam miserabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tantum causæ ex matre periturum, quin etiam uisum iri, patrem illi inuisum quandoque potuisse fieri, qui potuerit cum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè perisisse pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, quanquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Contrà uidetur in matris infamia, primo

in o aspectu matri nocitura benignior cum filio consuetudo. Non putauit tamen negandum, cum ex persona matris multo possit honestius defendi: amplectiturq; tanquam simplicitatem illius materni amoris. Omnis igitur misere cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentie, nihil metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occursibus, quod omni frequentia cœtuque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. In summa, si animum nobis sumamus aduersarii, & subinde singula quæ uenient in expositionem apprehendamus, interrogemusque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si uiderimus, qua pacto uolumus ostendere aduersario prodesse: facile uidebimus etiam, quomodo narranda sint, ut profint. Et quo modo quæ uidentur obstare nobis, discutere uolumus, eo etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant. Nec est quod quisquam putet quauis à solis prope modum Oratoribus exempla sumpserimus, idcirco non esse in aliis artibus locum expositioni. Nam & qui in philosophia disputant, persæpè exponit oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commodè tractari potest, nisi prius exposuerit is, contra quem differitur, omnem ordinem rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quæ ue neget. Vnde uidemus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mentem suam qui differit, cum ille aliud de-

sendat, aliud aduersarius petat, argumentationes omnes effundi in uentum, & solum superuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque solet persæpe, sicubi perplexior quæstio incidit, uelut expositionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando sic explicatur, ut quadret, consentiæque sibi omnes partes eius, incredibile est, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non aliis præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quisquis experiri uolet) facile uidebit.

Scholia in caput 23.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreßum.) Cicero in Oratore; Vestibula nimirum honesta aditusq; ad causas faciet illustres, cum animos prima aggressione occuparis, infirmabit excludetque contraria, de firmisimis, alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumenti, in expositionem, breuius tamen ea est, sitque non ita crebro.) Hoc ipsum quarto institutionum libro hisce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione; ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite. Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, semina quædam probationum spargere: uerum sic, ut narrationem esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam, tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod proposuimus, sed simplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuisse, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defensurus Cicero, narrationem incipit à sceleratissimis nuptiis matris, cui nomen Salsia. Ea capta amore generi sui Aurii Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiam suam Cluentiam domo exigeret, deinde ipsa

ipsa eîdem nupserat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemque extitisse. Quintilianus autem sicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus est Cæcus in limine . Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidisset , & matri quærenti quid in filio inuenisset respondere nollet, accusatus est malæ tractationis. Si animum nobis sumamus aduersarii. Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ sunt apud Quintilianum libro 12. cap. 8. Item apud eundem libro septimo, capite secundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc esse cuiusdam apud Quintilianum declamationis. Hunc in matris infamia.) Hæc declamatio hodie inscribitur: infamis in matrem.

QUAE SINT PARTES ORATIONIS, & quando, quibusque utendum. Cap. 24.

Reliquum est de Oratione, ut dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de Rhetoricis adolescenti sibi rudes & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea uelut exactiori cura compositos edidit, solum quatuor uoluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio et confirmatio: duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Aristot. duas tantum (quæ necessariæ essent) putauit, propositionem & confirmationem. Narrationem pro propositione esse, et nõ semper necessariam, nisi cum longior & perplexior res incidisset. Exordium & perorationem (quæadmodum & Cicero sensu) non ad rem, sed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantum

oratione dixerunt, nos in uniuersum dicamus. Oratio quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta. Vt sunt Aristotelis nonnulla. Cuiusmodi est prædicamentorum protinus à re sumptum initium. Eorum quæ dicuntur, quædam complexim dicuntur, quædam sine complexione. Et posteriorum itidem. Omnis doctrina, ex priorè fit cognitione. Sic Cæsar libros belli Gallici incepit; Gallia omnis diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia sit ratio, quoniam commentarios solum & indices rerum uoluit esse illis, qui post essent ea scripturi. Vt cunque tamen nihil est quod ad absolutionem operis extra desideretur. Ut plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordium enim sæpè præponitur ornandi magis operis gratia, quàm quia res id exigat. Cicero quandoque in his præcipuè quæ sine Dialogo sunt, epilogum adiecit. Sed (ut dicimus) una tantum pars est necessaria. Quæ autem argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem, & confirmationem. Expositionem quidem uel latius fusam, uel in propositionem collectam, pro rei de qua differitur qualitate. Proinde, ut uel simplex est ea, uel uarijs partibus perplexa, & uel cognita est audienti, uel ignorata. Nec alias desiderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua differitur, quæ cognitionis sit solum; quanquæ sic uel sic accipi; nihil interfit, & dicentis, & audientis.

Quis

Quinetiam, ut actionis sit, si paratam habeat benevolentiam neque gratiam sibi ex cuiusque periculis petat; exordio non indiget, ut sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus.

Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cæpit. Et Ausonius protinus.

Ago tibi gratias Imperator Auguste. Quod si dicentis exilimatio ducetur in discrimen, si quid forte audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obstantia, qui dicit; sic si fuerint in decursu dictionis exasperata aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in summam, quæ dicta sunt, si multa mentem memoriamque audientis fugitura dixerimus. At ubi, uel res auditoris agetur, uel is perinde, tanquam agatur, fauebit, aut ode-rit; nec iudicium solum audientis, sed propè certantis afferet, aut inter dicendum accipiet studium: ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc argumentatio est: illa, expositio, de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ, quæ permouendo destinantur auditori, principium, & peroratio, partim argumentatione constant, partim expositione. Principij tria ferè constat esse numera. ut beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem. Quorum priora, duo ar-

gumentatione propemodum conficiuntur, postremâ expositione. Perorationis item tria sunt, ut conciliet auditorem sibi, ut aduersario faciat infensum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonstrarit oratione audientis ea memoriæ affigat. Quorum postremum expositionis habet naturâ priora similia sunt argumentationi. Sanè si demus sanctum & incorruptum auditorem, non gratiæ, non offensæ obnoxium, sufficiet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa quæ dicturi sumus, uelut oculis subiiciamus, ostendamusque ordinem rerum dicendarum, & in partes orationem diducamus. Enumerandi quoque est expedita ratio, si firmamenta singularum argumentationum colligentes, cum hæc & hæc probauerimus, non uidere nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius possit; aut aliqua figura alia utamur, cuiusmodi multæ ponuntur ab autoribus; & multo plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidem non distant in principio, & peroratione: tractatione uerò, & eloquendi ratione multum differunt: Lenius enim, & modestius in principio proferunt se nondum conciliato nobis aut ducto in partem nostram auditore. In peroratione uerò cum flexus est oratione, accessitque nobis, & pronis omnia animis accipit; tum ardens affe-

affectionibus cuncta, tum obijcitur auditoris ira aduersarius, tum nostras partes. misratio lachrymaeque commendant. Cum fiant autem hac omnia affectum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò post aperietur, cum in commune quæ pertinent ad effectuum naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum. Dicemus. Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua queritur docent confirmatio enim fiet, non exordium; sed ex eis, quæ circa res personasue posita, fauorem, aut alienationem audientis paratura uidentur; quibus non tam rem secutus, quàm animum suum, pronuntiaturus fortè sit de questione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris de persona dicentis, de causa, de aduersariis, opinio quantum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebusque fauorabile, aut infensum; faciliè uidebit; unde beneuolentia sibi concilianda, quomodo aduersariis odium offundendum, quomodo conflata iam sibi inuidia occurrendum. Nec enim solùm datur opera, ut audientis nobis animum adiungamus, sed ut alienatum etiam nobis exasperatumque placeamus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationis perstringimus, quod persæpè fieri solet, cum uehementius adductus aduersariorum oratione uidetur auditor: nò facimus, id tamen, quò probare uelimus ibi, aut confirmare causam, sed ut spem faciamus hac qualicunque labefactione, postea nos omnia demon=

demonstraturos. Demetrius itaq, apud Liuium Per-
 si fratri responsurus, lachrymas fratris apud pa-
 trem, quem iam pridem magis secundum Per-
 sentire credebat, quoniam uidebatur illis maximè
 ualuisse, primum inuasit, aliqua tum ex parte. De
 inde in reliqua incurrit. Benignius enim audiatne
 oportet, cum huberius in singulis ea prosequitur,
 ubi omnium simul quantulumcunq;, aliqua tamen
 ex parte, ante subleuauerit fidem. Sic Quintilianus
 in Pariete palmato, ingēs domus spaciū cruore nota-
 tum, & noctem electam sceleri, & gladium adole-
 scentis relictum, & uno uulnere peractum scelus,
 & institutum filium heredem, cuncta uelut deli-
 bans, aperit sibi iudicum aures, facilioremq; uiam
 defensionis suæ sternit. Perorationis autem ferè
 hæc est ratio. Primum causæ fides enumeratione
 firmatur: si tamen ea sit causa, quæ propter ma-
 gnitudinem suam hanc diligentiam postulet. Po-
 stea approbata iam causa, tum liberius effertur ora-
 tio, & scelus rei agendo exaggerandoq; accusator
 infectatur. Quandoq; conditionem eius etiam de-
 flet, qui accepisse iniuriam dicitur. Contra reus,
 ubi iam defendit se, tum peroratione duram miseran-
 damq; sortem suam ostendit, cui innocenti imme-
 rito pericula struantur: & graues casus, qui se ma-
 neant damnatum, & preces lachrymasq;, & om-
 nia mouendæ misericordiæ experitur. Nonnunquam
 & conspirationem contra se aduersariorum & cru-
 delitatem premit, qui odia sua periculis & exitio ca-
 pient

plant innocentis explere. Quæ omnia suas capiunt quæstiones, inueniendiq; ratione (ut prius ostendimus) nihil ab alijs differunt: eloquendi uerò genere plurimum. In affectibus enim præcipuè regnat eloquentia. Nam quieta compositaq; mens auditotis, quamuis sedata oratione optimè docebitur, uis tamen omnis impetusq; dicendi, & fulgura illa tonitruaq; orationis, qualia fuisse in Pericle memortant autores, quæ non impellant modò, sed auferant eripiantque sedibus suis animos: ea sunt omnia mouendis, turbandis miscendisque effectibus parata. Quæ sint ergo species orationis, & quid sit argumentatio, quid expositio, quod partes habeat oratio, & quando usu ueniant, quibusue consent, hoc modò nobis sit explicatum.

Scholia in caput

24.

RELIQVVM est de oratione, ut dicamus quod sint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, est hæc. Quatuor ad summum esse possunt orationis cuiusque partes, exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen non uniuersis semper utendum, sed interim una, interim duabus, interim omnibus prout postularit præsens rei conditio. Porro exordium est pars orationis, idoneæ comparans animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, si illum beneuolum, si attentum, si docilem fecerit.

Narratio

Narratio est rei gestæ, aut perinde ut gestæ expositio. In qua tria hæc exiguntur, ut sit brevis, ut perspicua, aut credibilis. Confirmatio est, qua & nostra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus est artificiosa totius orationis conclusio. Etiam si nonnunquam & in media oratione adhiberi consuevit. Constat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est brevis eorum, quæ tota oratione sparsim dicta sunt, repetitio. Affectus est vehementior animi commotio, ut misericordia, indignatio, ira, invidia, timor, spes, gaudium, dolor. Hæc summa. Nec alias desiderat partes.) Verbum desiderat, suppositi loco habet, oratio, quæ argumentatione constat. Cicero in libris.) Libros rhetoricorum intellige: Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adolescenti sibi excidisse Cicero ait. Vide Quintilianum lib. tertio. cap. primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inventione. Hæ partes sex omnino nobis esse videntur. Exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Eis quos postea uelut ex actiori cura compositos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio, pater, quot sint partes orationis, quatuor illa esse respondet, quarum duas ualere ad rem docendam, narrationem, & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & per orationem siue epilogum. Aristoteles duas tantum.) Lib. rhetoricorum 3. capit. decimo tertio. Vide Quintilianum. libro 21. ca. decimo. Areopagitæ, ut Trophonius scribit, narrationem & confirmationem solas admittebant, ad quos cum Orator accederet causam dicturus, præconem præ foribus uetuisse reliquis uti, his uerbis; μή προσμιάξεν, μηδέ ἐπίλογο. neque præmio, neque epologo utare. Sed in illis fortè alia sit ratio, quando commentarios solum & indices rerum uoluit esse.) Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum, de Cæsare loquens. Atque etiam commentarios quosdam scripsit, inquit, rerum suarum, ualde quidem iniquam probandos. Mihi enim sunt recti & uenusti, omni ornatu orationis tanquam ueste detracti. Sed uoluit

uoluit alios habere parata, unde sumerent, qui uellent
 scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui uo-
 lunt illa calamistris inurere. Sanos quidem à scribendo
 deterruit. Nihil enim est in historia pura & illustri ueri-
 tate dulcius. Cicero acturus Quiribus gratias, statim
 à re cepit) ita orditur enim; Quod precatus ab Ioue
 optimo Maximo, cæterisque Dijs immortalibus sum
 Quirires, &c. Et Antonius protinus. Ago tibi gratias im-
 perator Auguste) Exordium est orationis, qua is gratias
 agit Gratiano Imperatori pro demandato sibi consu-
 ltu. Quarum, quæ ad docendum pertinent.) Quatuor, in-
 quit, in hoc genere orationis sunt partes, è quibus duæ
 ad res docendam pertinent, narratio & confirmatio, qua-
 rum priorem illam nos expositionem, alteram argumē-
 tationem uocamus, Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut
 commoueatur auditor, quæ sunt principium & perora-
 tio. De quibus multa Fabius Quintilianus libro quarto,
 & sexto. & Cicero de Oratore ad quintum fratrem. Sa-
 nè si demus sanctum & incorruptum auditorem.) Sic
 Quintilianus libro duodecimo: quod si mihi des consi-
 lium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex
 orationibus, non Ciceronis modò, sed etiam eius, qui
 est strictior multo, Demosthenis. Neque enim affectus
 omnino mouendi erunt, nec aures delectatione mulcen-
 dæ, cum etiam proœmia superuacua esse apud tales. Ari-
 stoteles existimet. Nō enim trahentur ijs illi sapientes.
 Proprie & significanter rem indicare, probatione colli-
 gere, satis est. Lenius enim & modestius in principio p-
 ferunt se.) Ita Fabius lib. quarto. Nec enim sum in hac,
 inquit, opinio ne, qua quidam, ut eò distare proœmium
 ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura
 dicantur: sed quòd in ingressu patius & modestius præ-
 tentanda est iudicis misericordia, in epilogo uerò liceat
 totos effundere affectus, & fictam orationem inducere
 personis, & defunctos excirare, & pignora eorum produ-
 cere, quæ minus exordijs sunt usitata. Demetrius itaque
 apud Liuium.) Historia est apud Titum Liu. belli Mace-
 donici

RODOLPHI AGRIC.

donici libro decimo. Sic Quintilianus in pariete palmarum. Ex ijs, quæ sæpe iam diximus, liquet hunc titulum esse declamationis, quæ Paries palmatus inscribitur. In ueniendi ratione, ut prius diximus.) Libri huius, capite quarto. qualia fuisse in Pericle memorant autores. Multa sunt, quæ de Periclis eloquentia passim apud autores occurrunt, qui (ut permiscere Græciam dictus est. Optare is solebat, ne quod unquam sibi excideret uerbum, quod offenderet populum. Ad eum ei cordi erat, ut & diceret ea, quæ ex re publica esse arbitraretur, & tamen non offenderet eos, cura quorum assensum nihil effici posset. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidam non ignobilis Thucydides Milesius. Is aliquando interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, uter alteri palastra, ipse Pericli an Pericles ipsi præstaret. Equidem præsto, inquit, ac hominem sterno, sed posteaquam surrexit, facile persuadet astantibus, non se, sed me uictum fuisse, efficique dicendo ut ipsius potius uerbis, quàm suis illi oculis credant. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto; Vt enim ex neruorum sono infidibus, quàm scienter impulsus sunt, intelligi solet, sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis ijs proficiat Orator.

QVOD NVLLI PROPRII RHETORICES sunt Inuentionis loci. Cap. XXV.

Nulla ferè quæstio iustius animo lectoris occurrere toto opere potuisset, quàm cum omnibus propriè locis Oratorum, Poëtarumque exemplis firmus usi, ecquam credamus esse inter Dialecticos, Rhetoricosque locos differentiam. De qua nunc potissimum dicturi uidemur, cum tractatum locorum, hoc est,

est quomodo sint ad inuentionem loci accommodandi, sumus tradituri. Nam de inuentione (quam nos his libris aperire conamur, quanq; dialectico tribuimus) Rhetores plura, quã dialecticorum quisquam præceperunt: & locos magna ex parte eosdem quos priore libro descripsi, Cicero & Quintilianus, itemque alij, qui rhetorica complexi sunt, inseruerunt libris suis; & præter hos & alios quosdam, quos attributa personarum & rerum uocant, uelut proprios Rhetoris fecerunt locos. Et Boëthius sic esse putauit, sic tradidit, cum in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret questionem. Si uiderimus autem, quod sit proprium dialectici, quod Rhetoris officium, quæ sit utrique præscripta professio, non erit difficile uidere, utrius horum sit differere de locis; aut si sit utriusque, quo pacto tractandos eos, hic sibi, uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus. Oratorem, uel rhetora, (eadem est enim nominis utriusque uis) quidam uoluerunt esse, qui de qualibet re posset aptè ornateque dicere. Quod si statuissent sic, ut commoditas ipsa, cultusque orationis, solius rhetoris esset labor; ea uerò de quibus differeret, suis quæque artibus relinquerent, esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum uisum est, splendide, ornateque dicendi laudem per se amplissimam Oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius, ditionique subdidissent.

Neque

Neq; consummatum eum, dignum uē tanto putauerunt nomine, nisi idem de omnibus rectissime sentiret, optime diceret. Quid si detur, fingamusq; tam felicitis ingenij mortale aliquod esse pectus, ut artes, quibus nec singulis plenē perdiscendis ullius hoīs sufficit ætas, eas omneis unius studium possit assequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de orationis officio queratur, non quaesitum iri de eo tanquam de discretæ alicuius, certæq; artis, sed tanquam de hominis officio qui cunctas artes teneat atq; cōprehensas. Sed cum non donec Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negocij cum Rhetorice putemus esse, nisi uiam, rationemq; bene dicendi calleat; contra uerò, qui sit hac instructus, & solam ciuiliū quæstionum peritiā teneat, minimam utique artium humanarū partem; cum hic laudi Rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isq; ipse solus sit quem Rhetorum omnium libri doceant & absoluant, multo uidebuntur arctius Rhetorices contrahi fines, Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem Rhetoricen uocat. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud disputarint, non aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum, qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est, de omnibus quæ in Republica quærentur, prudenter, ornateq; dicturus; & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus omniq; iuris diuini, et humani, publici, priuatiq; ratione,

tione, differere possit, multis magnisque instructis
 artibus esse oportere. Sed quotusquisque fuit talis?
 Quanquam enim Cicero, praterque illum alter ter-
 tiusue possint hoc in genere numerari, reliqui di-
 cere solum sui negotii putabunt. Res, si qua recon-
 ditiores essent, ab his mutuari, qui profiterentur,
 malebant. Et sicut Cicero ait Gallum dicere soli-
 tum, si quando questio incidisset, in qua non de iure,
 sed de facto quaereretur: nihil hoc ad ius, in-
 quit, sed ad Ciceronem; ita illi, si quando ques-
 tio proferebatur, in qua de iure, non de facto
 esset contentio; illi tanquam nihil id ad Cice-
 ronem, ad Gallum reijciebant. Vocem tantum uer-
 baque commodabat Orator, res à Iureconsulto pe-
 tabantur. Itaque apud Grecos erant, quos *πρῶτοι*
ῥητορὶς uocabant; & Romæ Iurisconsultus aderat, qui
 dicenti res (ut Quintilianus inquit) uelut telam tex-
 enti ministrabat. Aut igitur non erant Rhetores
 isti, aut si fuerunt, cum præstarent id quod solum in Rhe-
 torum didicerant scholis, cumque & ipsi se rhetoras
 esse uellent, & populus putaret, uideretur sola di-
 cendi ratio ad rhetora pertinere. Et sanè, qui non
 habet eam, quantumuis si aliarum artium cumu-
 lum consecutos, non habebitur utique Rhetor. Cum
 ueniat ergo ab ea sola Rhetoris nomen, sola uide-
 tur, quam proprium sit præstare Rhetoris. Cui quidè
 Rhetorices etiam uocabulum consentit, quod à di-
 cendi munere tributum esse Græci nominis indicat
 origo. Quod si omnia uelimus intra rhetorices am-

D D bitu

bitum claudere, quæcunque sunt in foro dicturo necessaria, & Grammaticam, et iuris uel peritiâ uel non inscitiam saltem, exempla, monumenta quæ uetustatis, & reliqua id genus Rhetorices putabimus partes, quas multum & inter se, & à Rhetorice distantes, artium discretæ professiones, & rerum ipsa natura demonstrat. Nec me latet, eum qui diceret in foro, semper uocatum esse Rhetora, nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quâque fuerint isti quisque in suo genere facundissimi, quiscumque hoc nomine uocauit. Sed ut modò diximus, Rhetor ad hunc popularem morem loquendi hominis multarum artium periti, non artis unius est nomen. Qui uolet autem suis finibus cunctas artes includere, cum uideat omnes quæ uel cognitionis sunt uel actionis, intra præscriptum suarum præceptionum comprehensas esse, haud difficulter perspiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas *λογικὰς* Græci, nos rationales uocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab alijs esse discretas. Cum sint autem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sunt, emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus, quorum cum primum grammatice doceat, secundum dialectice, tertium cui tribuam nisi rhetoricæ, prorsus non inuenio. Nam si dialectices est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodum Aristoteles magnique post eum senserunt authores) inuenta quæ diu-

dijudicare : si rectè probeque doceat id dialectice, nihil erit utique necesse nouam ullam de inuentione rhetori inferre mentionem . Sed perspicuitas solum , compositio , cultusque orationis , suus futura sunt labor . Nec quisquam propterea nudum me pudet Rhetora & inopem destituere . Nam quisquis uidebit , quantum negocij habeat eloquendi ratio , quantum iudicij cum & sua poëtis , sua historia danda sit : suam philosophia , suam ciuilis oratio postulet : & uniuscuiusque generis uariæ sint adhuc multiplicesque differentia : Maximumque discimen est apud poëtas , quomodo Heroici carminis expleatur sonus , quomodo lene illud molleque Elegorum sculpatur , qua distione Tragædia , qua Comædia , qua Lyricorum libertas constet . Sic & in reliquis generibus longa est diuersitas : quæ cuncta quam magnum habeant negocium , uel hinc facile liquet , quod cum in reliquis quæ pertinent ad dicendum , permulti , qui uel morosissimis satis facerent desiderijs , reperti sint : sola eloquendi ratio semper fuit , in qua paucissimi potuerunt , consentiente omnium iudicio laudem mereri . Si sola igitur elocutio propria Rhetorices est , quid ita tam multa de inuentione tradiderunt , quicunque scripsere Rhetorica ? Dicam quod sentio : Primum puto , eis qui Rhetorica tractauerunt , nec inuentionem , nec elocutionem tanquam proprium munus explicandam fuisse . Quoniam qui Rhetores uocati sunt , ij fuerunt , qui ciuiles tractauerunt quæ-

stiones. Circa quas omnis labor eorum curaque uersata est. Cum utantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum esse, quod erat omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionem pertinent: animi causa quisque discebat, nec quisquam ob id, nisi naturæ ingenijque ui extimulante, tractabat eas: ideo quisquis non optimè sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda in eis essent, quomodo eloquendum, quisque cum animo suo deliberabat: in locumque artis exactissimæ, succedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eandem tractasset. Civilis uerò ratio, quoniam cæpit in Græcia in quæstu esse, subnixique ciuium clientumque gratia incedebant, ut quisque polleat plurimum in ciuitate dicendo: incessit passim cupido cunctis: nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: uolebantque benè dicere omnes, & citò uolebant: quare ab arte fuit eis præsidium petendum, quibus natura segnior erat. Cæperunt igitur disci doceri que ista. Vsu enim atque honore, quibus maximè aluntur artes, eisdem natas etiam primùm esse certum est. Cum ueniant autem tales plerunque quæstiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi possit, sed contentione, dicendi que ui trahantur in quamuis parcem: fuit idcirco tradenda communis quedam inueniendi ratio, conueniens omnibus quæstionibus: quæ quidem rectissimè peteretur à dialectico, si tradita iam tum fuisset:

fuisset: sed multò post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est. Sic etiam quia splendor & cultus orationis maxime dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primum plurimumque semper ualuit Eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemque longa temporis possessione, uelut usucapione, uerterunt in rem suam ista, cum non esset eorum alius assertor. Cum sit enim aliarum artium præcipueque poetarum, sua quaedam & discreta à forensi dictione eloquentia, quam neque Aristoteles, neque ueterum quisquam qui Rhetorica scripsit attigit: cumque habeat omnis eloquentia commune quidam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perspicuum est eos eloquentiam non uelut suum propriumque negotium, sed quatenus usui rebusque suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquendi ratio (sive Rhetoricen eam seu quocunque uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionem, iudiciumque tribuimus, inter se altera ab altera, & utraque à ciuili quæstionum ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi utendas eas accipiunt: paratum est uidere, non esse ullam dialecticorum Rhetoricorumque locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos. Rhetor autem forensis ille à dialectico mutuetur eos oportet. Ea uerò quæ personarum et rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos descripsimus redigantur,

planum erit, qui singulos uolet scrutari. Conueniunt
 autem solis cōiecturalibus causis. Qui quæret enim,
 an possit ciuitate R. donari is, cuius populus fundus
 factus non fuisset, id est, cuius populus Romanus
 legibus non uteretur: quod in Cornelij causa quæsi-
 tum est; & an uis sit, metu armorum à possessione
 sua deterrire quenquàm quod in Cecinna iudicio
 fuit: quid habebat hic, quòd ex attributis illis per-
 sonarum aut rerum dicat? Nihil profectò, quo pa-
 tètò hæc attributa à Rhetoribus describuntur. In his
 ergo si uolet inuenire ex locis aliquid, & non præpa-
 ratis argumentationibus uti, quas artium scripto-
 res tradunt, necesse est, redeat ad dialecticum. Sic
 loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus:
 eloquendi, rhetorices erit. Ciuium quæstionum
 pars in legibus, iureque ciuitatis posita, quæ iure
 consultorum libris continetur: & ne eam quidem
 qui Rhetores uocabantur, attingebant. Pars in
 communi sensu & usu uitæ consistit quæ apertior
 est, quàm ut artibus sit tradenda: aut si quid discen-
 dum est eis, à philosophis petitur. Inuentionem
 ergo, eamque nec integram, nec absolutam, elocu-
 tionemque quatenus instituto suo conducebat, com-
 plexi sunt, futuras tamen aliarum artium particu-
 las, si quis totas eas uoluisset explicare. Hæcque
 pro artibus suis habita sunt quando sola hæc habue-
 runt, quæ possent artium specie docere. Laudandæ
 tamen, agendaque in omne æuum gratia uiris illis,
 quippe quod dedissent illi initium, & ni forent hæc
 ab eis

ab eis in artium formam collecta, nemo fortè alius colligere tentasset.

Scholia in caput 25.

N VLLA ferè quæstio.) Quæcunque hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc summa: Nomen Rhetorices bifariam capitur. Primum, pro omni ac solâ facultate ea, qua instructi esse debent ij, qui in foro causas civiles agunt. Atque hoc intellectu accepta, rhetorice, quanquam utitor illa quidem elocutione & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum istarum, non magis, quàm ad poëticen, ad historiam, ad naturalem aut moralem philosophiam, quæ & ipsæ elocutione pariter atque inuentione utuntur. Et ad hunc tamen sensum usi ferè nomine Rhetorices ij, quorum de dicendi arte extant præcepta. Capitur deinde idem nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, treis esse artes, quæ uertentur circa artificium orationis, grammaticen, dialecticen, & rhetoricen: et à grâmaticis quidem sermonis petendam esse emendationem, probabilitatem à dialecticis, à rhetoribus rationem cultè ornatèque dicendi, hoc est, elocutionem, non modò illam forensensem ac popularem, sed in commune, quæ oratores, poëtæ, historici, philosophi: breuiter, quæ omnes ij, qui scribunt aut dicunt, in sua quaque arena, pro materiæ quam tractant qualitate, utuntur. Vt enim in uniuersum, quomodo, non de hac aut illa, sed de re quauis emendate loquamur docet grammatica, & argumentorum in res omnes inueniendi, dijudicandique ratione dialectice explicat: ita par est, etiam unam aliquam esse artè, quæ in uniuersum eloquendi rônè tradat. Quo fit, uti nihil quicquā interficit inter locos dialecticos & rhetoricos, pertineatq; ois illa disputatio de inuentione seu locis ad dialecticem solâ, non etiâ ad Rhetoricâ: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiat.

DD 4 At

At enim si inuentio (inquit) argumentorum, hoc est, argumentorum loci; itemque elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu non pertinent, qui sit ergo, uti his de rebus illorum pleni sunt libri? Cur eorum, quæ ad se nihil pertinent, tradunt præcepta? Paucis. Ut primum apud Græcos in quæstu esse cepit facultas dicendi, & in illustri haberi nomen eorum, qui causas in foro agerent; statim (ut fit) agmina natim concursum huc est, uolueruntque bene dicere omnes, & qui dem citò uoluerunt. Sed enim non erat omnibus datū hoc à natura, ut per sese & suo (quod aiunt) Marte inuenire ea possent, quibus & sua confirmarent, & aliena refellerent; eademque illa sic eloqui, uti aures etiam audientium uoluptate aliqua demulcerent. Opus ergo adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi, ac eloquendi; quæ quidem utraque non ab illis magis explicari, doceri que debebant, quam à Poëtis, Philosophis, alijsque scriptoribus, qui & ipsi (quemadmodum diximus) hisce utuntur. Sed cum eo tempore non tunc inuentæ essent artes illæ, à quibus erant petendæ ista; hinc fuit, ut necessitas quædam eos impulerit, harum etiam rerum præcepta tradere; non quidem in unum uersum, sed hactenus, quatenus suo instituto satis esse putabant. Quæres fuit in causa, ut & posterius hanc docendi rationem secuti, omnes traddiderint præcepta rerum istarum, non quod hoc ad illorum propriè pertineret officium, sed quod eos, qui antè idem argumentū tractassent, imitari liberet. Alioqui, inueniendi quidem ratio in commune petenda erat à dialectico; e locutio aut à Rhetore eo, quem secundo loco diximus, hoc nomine significari. Quos attributa personarū & rerum uocant.) Personarū attributa sunt, genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cōditio, natura animi, uictus, studia, affectiones, ante acta, aut dicta, nomen. Attributa rerum, sunt causæ, locus, tempus, casus facultas, instrumēta, agēdi modus, quæque alia eius generis sunt. Quæ copiosissimè narrantur apud Trapezium.

zuv-

guntii lib. 2. Rhetor. Et Boëthius sic esse putauit, sic tradidit, cum in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret questionem) Docet eo in loco Boëthius, trifariam differre dialecticam à rhetorica, materia, usu, & fine. Materia, quòd rhetorice circa hypotheses, dialectica circa theses uersetur, Usu, quòd dialecticus concisa oratione, & syllogismis integris; rhetor oratione perpetua & enthymematis; hoc est, imperfectis syllogismis utatur. Fine, quod rhetoris finis sit, persuadere iudici, dialectici, ab aduersario ipso, id quod uult, extorquere. (Quæ illius sententia quatenus uera sit, patere ex iis potest, quæ diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quamquam quod addit de usu enthymematum, & syllogismorum, id neutro eorum intellectuum quos superius expressimus, satis uerum uidetur. Quando & rhetor ille forensis uel creberrime integris utitur syllogismis, neque quicquam obstare uidetur, quin in disputationibus etiam illis dialecticorum, enthymematum esse usus aliquis possit, quemadmodum dictum est supra capite decimoquarto. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus.) Fuit. n. dictum ca. 3. lib. huius, finem dialectici esse, probabiliter de re quauis disserere. Oratorem uel rhetora, eadem enim est nominis utriusque uis.) Vt negari non potest; eosdem planè fuisse, quos Græci olim rhetoras, & quos Romani Oratores uocarunt, ita hoc rursus uideo consuetudinè obtinuisse apud scriptores Latinos, ut Oratoris noie significet eum, qui cās in foro agat, rhetoris, qui rhetorica doceat. Qui de qualibet re posset aptè, ornateq; dicere) Cic. 1. de Ora. Quāobré si quis uniuersā & propriā Oratoris uim definire, cōplectiq; uult, is Orator erit, mea sententia, hoc tā graui dignus nomine: qui, q̄cūq; res inciderit, quæ sit dictiōe explicāda prudēter, et cōposite, & ornate, & memoriter dicet, cū quadā actiōis etiā dignitate. Sed illis parum uisum fuit, splēdide, ornateq; dicendi laudem per se amplissimam Oratori tribuere.) Neque. n. ut inquit apud Ciceronē Crassus, præstabilius

bilis quicquam uideretur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, uoluntates impellere, quo uelit, unde autem uelit deducere. Hæc una res, in omni libro populo, maximeque in pacatis tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infinita hominũ multitudinem existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, uel solus, uel cum paucis facere possit? aut tam iucundũ cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententijs, grauiusque uerbis ornata oratio & perpopolata? aut tam potens, atque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem unius oratione conuerti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre supplicibus excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma quibus uel tectus ipse esse possis, uel prouocare improbos, uel te ulciscilacessitus? Age uerò ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditare; quid esse potest in ocio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius. Nã ut usum, inquit, dicendi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur. Tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut mihi hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata pronũciatione dulcior inueniri potest? Quod carmen artificiosa uerborũ cõstructione aptius? Qui Actor in imitanda, quàm Orator insuscipienda ueritate iucundior? Quid autem subtilius, quàm crebræ accuratæque sententiæ? Quid autem admirabilius, quàm res splendore illustrata uerborũ? Quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria Oratoris est res, quæ quidem ornatè dici grauiusque debeat. Huius est indando consilio de maximis rebus, cū dignitate explicata sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio, Eadem facultare, & fraud

fraus hominū ad perniciem, & integritas ad salutem uocatur. quis cohortari ad uirtutē ardentius? quis à uicijs acrius reuocare? quis uituperarē improbos asperius? quis laudare bonos ornatibus? quis cupiditatē uēhementius frangere accusando pōt? quis mœrorē leuare multis consolando? Cum tractatū locorum.) Vide lib. huius cap. 2. Vbi hoc pollicetur se postea traditurū, id quod hic absoluit tandem. Nisi reliquarū artium cumulum propē immensum iuri illius ditionique subdidissent.) Hoc facit Quintil. lib. 1. cap. 12. Et apud Cice. Crassus: Nostra est inquit, omnis ista prudētiz doctrinæque professio, in quā homines quā caducam atque uacuum, abundātes ocio nobis occupatis innolauerunt. Atque etiā aut derident Oratorē, ut ille in Gorgia Socra. cauillator, aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiūt libellis, eosque Rhetoricos inscribunt. Quasi non illa sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de iusticia, de officio, de ciuitatibus instituendis & regendis, de omni uiuēdi, denique de naturæ etiam oratione dicuntur. Et rursus in eodem uolumine. Quare omnes istos me autore (inquit) deridere atq; cōtemnite, qui se horū qui nunc appellantur Rhetorū præceptis, omnem Oratoris uim complexos esse arbitrantur, neque adhuc quā personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerūt. verò. n. Oratori, quæ sunt in hominum uita, quandoquidem in ea uersatur Orator, atq; ea est ei subiecta materies, omnia quæ sita, audita, lecta, disputata, tractata esse debēt. Idem & in Oratore ad Brutum, uniuersam philosophiam particulam quandā uult esse rethorices, & in primo rursus de Orato. Mea quidē, inquit sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus Orator, nisi erit omnium rerum, magnarumque artium scientiam consecutus. Fingamusque tam felicis ingenij mortale aliquod esse pectus) De hoc Fabius lib. duodecimo, capite ultimo. Fatendum tamen erit, si tum de Oratoris officio quærat, non quæsitum iri de eo, tanquam de discretæ alicuius certæque artis, & c.) His planè consentanea sunt ea, quæ apud Cicer. pri. lib. de

RODOLPHI AGRIC.

de Oratore differit M. Antonius. Sed cum nō donemus rhetoris nomine eum.) Hoc solum, inquit, pertinet ad officium rhetoricę, à quo solo rhetor habet, uti rhetor dicatur, hæc autem est ratio eloquendi circa ciuiles causas, quam obrem solum hoc rhetoris officium esse dicemus, appositè commodeq; dicere posse de causis ciuilibus. Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem rhetoricen uocat.) Hoc ipsum facit & in rhetoricis Cicer. Ciuilis quædam, inquit, ratio est, quæ multis & magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquentia, quam rhetoricam uocant. Et quæ sequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere rhetoris censet esse.) Id ipsum his uerbis præcipitur in rhetoricis ad Herennium; Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum ciuilem moribus ac legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quod ad eius fieri potuit. Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum.) Hunc Ciceronis locum attigimus libro superiore, capite 17. Itaque apud Græcos erant, quos *πραγματικούς* uocabant.) Crassus primo de Oratore. quod ad nomen attinet, *πράγμα* negotium ac causam significat. Inde *πραγματικός*, qui in negociis causisque uersatur, quem haud scio, an nos dicere possimus causidicum, & tabulam quandam forenses. Qui dicenti res, ut Quinti. inquit, uelut telam texenti ministrabat.) Sensem Fabij magis refert, quàm uerba, quæ apud eñ autorē li. 12. sic habent. Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitus uerborum, qui uelut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neque enim Græcos quoque nescio factitasse, unde nomen ijs pragmaticorum datum est. Cui quidem rhetorices etiam uocabulum consentit.) Verbum Græcum est *ῥήτωρ*, quod etsi hodie id quod fluo significat, tamen ueteribus etiam id fuisse quod dico, apparere uel hinc potest, quod inde *ῥήμα*. i. uerbū, descendit, & ab Hesiodo in principio operis, *ῥηγεὶ καὶ ἡμῖρα* inscripti, *ῥήτορι τ' ἀῖψ' ῥήτορι τε* dicuntur, quos Latine dictos indictosque, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles

les dicere possumus . Similiter apud Aratum in principio τῶν φαινομένων, ὅτι οὐδέποτε ἄνθρωποι ἴσμεν ἄρ' ῥήτορας, id est, quem homines nunquam silentio prætereunt. Hinc ergo deriuantur, & hæc, ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεύω. Id quod secundo Oratoriarum Institutionum lib. testatur, & Fabius. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Sed iam, inquit, filius perfecti Oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimenda est, quem hoc uno excellere. i. oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo rhetor, & Latine eloquens dictus est. Cum sint autem, ut alio loco diximus) Libri huius ca. 2. Cum & sua poëtis; sua historiæ danda sit.) Hanc eloquendi diuersitatem attingit in libris de Oratore, & Cic. Maximumque discrimen est apud poëtas.) Cuius præter alios meminit in libello de Arte Poëtica Horat. Sola eloquendi ratio semper fuit.) In hanc sententiam multa Cic. lib. 1. de Orat. ad Q. fratrem. Cuius uerò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæstu esse) Fabij lib. 3. de origine rhetorices uerba hæc sunt; initiū ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim, sicut in medicina cum uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum effecerunt artem, ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum uitandumque, & quædam secundum rationem eorum adiecerunt ipsi quoque. Hæc confirmata sunt usu, tum quæ sciebat quisque docuit. Sed multo post secutus est Arist. qui primus eam iu artis formam cogere adorsus est, Gloria- tur ipse Arist. in fine libri de Elenchis sophisticis cæteras quidem artes omnes paulatim cœpisse, & ab aliis quidem earū esse inuenta principia, ab aliis auctas esse; ab alijs tandem aliquando absolutas, quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorum, ea omnia a se uno & inuenta & perfecta absolutaque esse. Quòd sit autem dialectice post cæteras artes inuenta. obiter apud Ciceronem docet his uerbis Crassus; Nam uetus quidem (inquit)

(inquit) illa doctrina eadē uidetur, & rectē uiuēdi & benedocendi magistra. Neque disiuncti doctores, sed iidē erant uiuendi praeceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phoenix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum, actoremq; rem. Sed ut homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se, aut ad talos, aut ad reseras conferunt, aut etiam nouum sibiipsi aliquem excogitant in ocio ludum, sic illi à negociis publicis tanquam ab opere, aut temporibus exclusi, aut uoluntate sua feriati, totos se, alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, nouum sibiipsi studium ludumq; pepererunt. Et quæ sequuntur. Tandemq; longi temporis possessione, uelut usufructu, uerterunt in rem suam ista. Usucapionem uocant Iureconsulti, quam hodie ferē dicimus prescriptionem. A Modestino Iureconsulto finitur hoc modo; Usucapio est acquisitio uel adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti. ff. de usucap. & usurpationibus. L. Usucapio. Cum non esset eorum alius assertor.) Vindicator, qui ea sibi assereret, uindicaretque, ac sua diceret. Est autem & hoc uerbum Iureconsultorum, quis diligenter ab Rodolpho lectos apparet. qui querit enim, an possit ciuitate Romana donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est cuius populus Romanis legibus non uteretur.) Cicero nis hanc in rem uerba, ut quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent. Nascitur iudicis causa Cornelii ex ea lege, quam I. Gellius; Gn. Cornelius, ex senatus sententia tulerunt, qua lege uideamus satis esse sancti, uti ciues Romani sint ii. quos C. Pompeius de concilii sententia, sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. cornelii praesens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulae, accusator fatetur. Sed negat ex foederato populo, quenquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. O præclarum interpretem iuris

iuris, autorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorem nostræ ciuitatis, qui hanc pœnam fœderibus ascribat, ut omnium præmiorum beneficiorumq; nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quàm fœderatos populo fieri fundos oportere? Nanti id non magis est proprium fœderationem quàm omnium liberorum. Sed totum hoc iudices in ea fuit positum semper ratione atque sententia, ut cum iussisset prætor aliquid si id acciuisent socij populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur, non ut de nostro iure aliquid minueretur, sed ut illi populi, aut iure eo; quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. Tulit apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hæreditatibus, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure sunt latæ, quas Latini uoluerunt, acciuerunt, ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est sociis & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent, in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit cum magna pars in iis ciuitatibus, iuris sui libertatem ciuitati anteferreret. Postremò hæc uis est istius & iuris, & uerbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant. Cum aliquid populus romanus iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue fœderatis, siue liberis permittendum esse uideatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti uelint; tum utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse uideatur. De nostro uerò imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute, fundos populos fieri uoluerunt. Et an uis sit, metu armorum detertere à possessione quanquam.) Extat, hodieq; pulcherrima de hac re Cic. oratio pro Aul. Cæcinnâ, quem cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negauit tamen Piso aduocatus Ebutij, uim esse factam, propterea quod nemo neque

que occisus, neque uulneratus esset. Quam illius defendendi rationem, multis argumentis refellit Cice.

QVOMODO COGNOSCENDA
proposita argumenta, ex quo ducta sint loco.
Cap. XXVI.

VT ergo dicamus id quod præsentis est negocij: tractatumq; locorum aperiāmus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas, & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet; ut quisquis inuenire uolet ex locis, diligenter & exactè locos habeat cognitos. Est autè locorum notitia ferè in his duobus possit: Prius est, ut numerum naturamq; locorū quot sint, et quæ cuiusq; sit uis et proprietas, exploratè planeq; teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur auctore, non multum refert. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditissimè sequi. Nec uerò memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & uelut in conspectu & ad manum positos teneat uelim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso uerborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neq; paratè poterit inuenire ex locis, cui cū inueniendum est prius ipsi quærendi sunt loci. Proximū in locorum noticia est, quodque difficilius est, traditas ab auctoribus argumentationes suis locis reddere. Idque non

non in hoc solum est utile, quod plurimum confert in intelligendis uirtutibus autorum, & discernenda uaria apud eos argumentatione, ut quandoque tanquam crebris densisque ictibus, sic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione latè copioseque fusca multarum impetum, unius pondere exequent: iam confodiant acumine, iam uiribus prosternant, iam de re dicant, iam sicubi parum est in re fiducia, in aduersarium conuersa oratione, uelut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perspicitur, non inuentionis modò, quod & ipsum nostri instituti est, & uobis proinde maximum: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerunque rebus affixa est, ut uix possit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Ciceronem, & ut quisquis est istis dicendi iudicio proximus: quorum est ita rebus accommodata oratio, ut nasci uideatur ex illis. Verum non in id solum (ut diximus) utile est cognoscere locos argumentationum apud autores: sed quod hoc usu tractatuque rerum, cum ratio accesserit eis, copia quadam & thesaurus paratur, qui semper nobis in promptu sit, ut quoties ex locis queremus similibus in rebus, similes nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni uita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primum est scire quid sit faciendum, & quo pacto. Facere uerò quæ recta sunt, et quatenus recta sunt, imitatione faciliè consequimur. Træceptis enim aures ferè imbuuntur:

E E exem

exempla docent oculos. Quanquam sint autem plura, quæ audiendo possumus, quàm uidendo discere, latiusque aurium pateat sensus: certiora sunt tamen, quorum ipsi nobis oculis tradimus fidem. Unde scitè apud Comicum dictum est. Pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decem. Aures enim alijs, oculi sibi credunt. Non est autè facile, certam dare deprehendorum locorum in argumentationibus legem, cum præsertim persæpè, nisi assuetis admodum longo usu lectioneque autorum, difficile sit argumentationes explicare: & conclusionem propositionemque earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpè, & in ipsæ dicendi copia delitescent, uel uarijs dicendi figuris occuluntur. Quandoque iunguntur, tanquam in unius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoque pro utrisque sola propositio ponitur. Et quòd de Lysia legimus, cui summæ fuit artis loco, non uideri artem, id crebro est etià apud reliquos autores uidere, quo grauius ex insidijs incautum aduersarium petant. Viam igitur quandam ad ista, & (ut dicitur) manuductionem fortasse dare poterimus, quòd facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipientem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu: & in quibus uel iam formatæ sunt argumentationes, uel facillime poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primum, quòd sit argumentum probationis, id est, quòd sit futurum medium, si cogatur in formam ratiocinationis argumentatio. Est autè id, quòd sumptum in propositione, in

con-

conclusionē non sumitur. Ut Philosophus non rectē dimittet uxorē, nō ergo Cato rectē dimittet uxorē. Medium argumentationis est Philosophus. Deinde cōferatur medium cū eo, quod sumitur in cōclusionē, & in propositione nō est sumptū, id est aut Cato. Tum uideatur, significetur ne medio aliquid quod sit in extremo, cū quo cōfertur, aut extrā. Ut philosophus significat aliquid, quod est in Catone. Deinde, si ne substantia eius, aut circa substantiam. Certum est, quod nomen philosophi significatur esse circa substantiā Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eū qui propius est noster, ueniamus. Non enim philosophus subiectum est Catonis, non actus, ergo cū sit circa substantiā eius, adiacens erit. Non est aut ignorandū, medium, etiā non solum cōparatum extremo, quod in conclusionē colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si compareretur extremo, cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum alicuius loci fortietur utique naturam. Ut si dicamus: Cato non rectē dimitteret probatum seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam uxorem: dimittere seruum probatum est medium, quod cōparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locū, cuius generis sunt seruus & dominus: comparatum autem uxori, inter cōparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, quā probata uxor. Quanquā sint autem propiora rei connexa, quā comparata, citius tñ dixerimus hanc d. cōparatis ductā argumentationem esse, quoniā his

& efficiendi euidencia est apertior ex hoc loco. No-
 men itaque etiam iustius inde capiet. Quanquam
 qui uolet exactè nom inare locum argumentationis
 facile uitabit errorem, si addat semper extremum id
 ex cuius loco ductum uult esse medium. Vt si dica-
 tur; Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo non de-
 bet Romæ expetere regnum medium est, peregrinū
 esse Romæ. Quod si Tarquinio compares, ad locum
 eum refertur, qui ex loco dicitur. Quoniam peregri-
 num esse nō est aliud quam aliam habere patriā; pa-
 tria aut loci nomen est. Sin Romæ conferatur, con-
 nexum erit, quoniam peregrinum esse ei cui peregri-
 nus quis est, connexum est. Scin ei, quod est expete-
 re regnum iungatur peregrinum esse, cōtingens erit
 possunt enim iuncta esse utraque, & utrumuis esse
 sine altero. Ergo si quis argumentum id, ductum uel
 ex loco, uel ex connexis, uel contingentibus dicat;
 rectè quidem, sed non satis explicatè dicet. Quod
 si addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ,
 ex contingentibus regni; iam quoduis horum di-
 xerit, nihil errabit. Licebit igitur ex quouis ho-
 rum uolet locorum, dare nomen argumento. Prom-
 ptius tamen, & expeditius querenti, ex Tarqui-
 nij nomine inuenietur. Itaque, potissimum huius
 censebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet.
 Cum sint enim loci (ut diximus) notæ quædam, &
 tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocun-
 que loco commodissimè inuenitur quidq; eius debet
 etiam potissimum generit existimari.

Schoa

Scholia in caput 26.

VELUT flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Est enim eludere, ictus intentatos arte quadam euitare, ueluti quæ ludendo à se auertere ac propellere.

Martialis.

Callidus immiffas eludere fimius. haftas.

Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianus in Lamia: Ibi, inquit, & funereus perit elitatur, & petaurista iactatur, & facularius præstigiatur, & uenerarius inestatur, & diuinaculus hallucinatur, & aræalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & Orator blanditur, & poëta mentitur. vnde & apud Comicum dictum est.) Plautum uidelicet in Truculento. Apuleius libro primo Floridorum, narrat quo pacto Socrates prouerbum inuerterit. Nam cum conspexisset adolescentem decorum, diutile autem silentem: Vt te, inquit, uideam, aliquid eloquere. Sensit itaque Socrates aurium iudicium certius esse quàm oculorum. Et quod de Lyfia legimus.) Solebant ueteres illi Oratores miro studio id agere, ut sine arte dicere uiderentur, itaque simplicitate quadam orationis, facilius id quod uellent rudi multitudini persuaderent. Cui illorum sententiæ hunc in modum libro quarto, capite secundo subscribit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipuè parte, omnis calliditatis suspicio. Neque enim se usquam custodit magis iudex.) Nihil uideatur fictum, nihil sollicitum: omnia potius à causa, quàm ab Oratore profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus nisi appareat, cum desinat ars esse, si apparet. Pendemus ex laude, atque hanc laboris nostri ducimus summam. Itaque circumstantibus ostentare uoluimus, iudicibus prodimus. Hactenus Fabius. Atque hoc est quod solebat dicere Lyfias, summam artem esse, non uideri artem. Est autem hic Lyfias ille Orator insignis, unus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruisse tra-

EE 3 duntur:

duntur : quem cum Platone conferens Phauorinus : Si ex Platonis, inquit, oratione uerbum aliquod demas, mutas ue, atque id commodissime facias, de elegancia tantum detraxeris: si ex Lyſiæ, de ſententia. Autor Gel- lius lib. 2. capite quinto. Tarquinius eſt peregrinus Ro- mæ.) Hic eſt L. ille Tarquinius Priſcus, Romanorum rex quintus, cui cum initio, Tarquinijs adhuc agenti, Lucumoni nomen fuiſſet, poſtea Romam cum uxore aduectus, L. Tarquini Priſci nomen ſumpſit: Reliqua lege apud Liuium libro primo ab urbe condita.

QVOMODO APVD AVTORES
argumentationes colligendæ ſint, & formæ ſuæ
reddendæ. Cap. XXVII.

Non erit autem iam ſupra ſpem difficultas, cum in apertioribus & magis expoſitis argumenta- tionibus fecerimus uſum, ut teſtiores paulatim dein de argumentationes, non modò reddamus locis ſuis, ſed quòd prius difficiliorque eſt, in formam ſuam colligamus, & extendamus, quæ propoſitio ſit & quid conficiatur. Opus eſt ergo in primis ſcire quæ ſit quæſtio, cui argumentationes adhibentur, quæ quomodo ſit inuenienda, ſi forte non ſatis aperta fuerit, quam ſimpliciſſimè potuimus, oſenſum eſt à nobis, cum de inuenienda quæſtione loqueremur. Nec inuenienda ſolum generalis eſt quæſtio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione ſed ſpecialis etiam, quæ generali continetur, ad quā præſens argumentatio adhibetur, quam querimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id eſt, quòd pro argumentatione propoſitum eſt, id

si una propositio est, adhibendum quæstioni. Quod si probet ea quæstionem in hanc, aut illam partem, pronunciatum quæstionis in eam partem, in quam inclinatur probatio, conclusio fiat enthymematis: & quod in probationem assumptum erit, propositio. Sin plures erunt propositiones, tum adhibendæ erunt altera alteri: uidendumque an altera probetur per alteram. Quod si fiat, ad summam quæstionis solum erit una argumentatio, ordine tamen probandi plures. Quod si non probetur altera per alteram, sed unaquæque per se probet id, quod queritur, plures erunt argumentationes. Quod si nec altera alteram probet, nec quælibet quæstionem per se, uel erunt plures unius argumentationis propositiones, uel plurium propositionum probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab autoribus exemplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianum in Mariano propositio posita. Quid dicis? Tu si tribunus esses hoc fecisses? si miles esses, hoc tulisses? Non erit difficile formare hanc argumentationem, qui uiderit, quid ea uelit efficere. Id autem est in summa quæstionis, tribunum iure occisum esse à milite. Quod si cum hac propositione conferatur, non probatur id quidem continuo ex ea, sed hoc quod ei proximè est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisse. Vt sit hæc argumentatio: Tu si fuisses tribunus, non fecisses hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses, ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse

EE 4 arguæ

argumentationes eas, quas dicimus in una composita propositione fuisse conclusas. Crebrò quidem usu venit concisa hæc argumentatio altercantibus, quòd ex tragediarum scriptoribus facillè liquet. Apud Senecam cùm dixisset *Amphitryo*. Semperque magno constitit nasci Deum, uolens *Herculis* affirmare diuinitatem. Subiicit *Lycus* confutaturus illud. Quencunque miserum uideris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus, ut perueniamus eò, quod hac propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertum erit, si respiciamus quid uelit probare *Lycus*. Vult Sanè confutare, quòd sit *Hercules* Deus. Ergo hæc erit intentio: *Hercules* non est Deus. Propositione autem quam ipse sumit solum uidetur colligi, hominem esse *Herculem*. Hanc itaque argumentationē uelut cōfessionem in medio relinquit. *Hercules* est homo, ergo non est Deus. Quod si aut homo, probat, quoniam quisquis miser est, homo est. *Hercules* est miser, est igitur homo: Prius argumentum è diuersis Deo ducitur, posterius ab adiacentibus. *Herculis*. Simile est quòd subiicit in proximo *Amphitryo*. Quemcunque fortem uideris, miserum neges. Confutat minorem propositionem, quæ erat. *Hercules* est miser; ut sit argumentatio. Nemo fortis est miser: *Hercules* est fortis, non est ergo miser. Plures autem propositiones sunt, quarum alteram probat altera. Ut apud *Lucanum* in quinto *Pharsaliæ*; *Orbis Hiberi Horror*, & *Arctoi* nostro sub nomine miles, *Pompeio* certè fugeres duce: probat

bat id à pari : Fortis in armis Casareis Labienus erat, nunc transfuga uilis. Cum duce pralato terras atque æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est. Prius propositio est alterius argumentationis, cuius est ab autore colligenda conclusio, quã reperiemus rursus ea uia, quam prius ostendimus.

Quæstio est, an bene sibi consulant milites deserendo Casarem. Capiamus propositionem, quæ est; milites qui sunt fortissimi, & clarissimæ apud omnes fama ductu Casaris, timidi atque fugaces erunt, si Põpeium sequantur. Hæc propositio si adhibeatur quæstioni, statim uidebitur confici, non ergo bene sibi cõsulent, si deserant Casarem. Quandoque & in hoc genere probationes propositionum pro propositionibus ponuntur, quemadmodum & propositiones pro conclusionibus. Quale est apud eundem autorem. Par labor atq; metus precio maiore petuntur. Hæc argumentatio uidetur tota mihi esse ratiocinatio huiusmodi; Quæcunque minus laboris habent, & plus præmij, magis sunt expetenda; bellum ciuile minus laboris habet, quàm Gallicum & plus præmij; ciuile ergo bellum magis est expetendum. Pro maiori propositione posita est probatio, quæ est: Ubi par labor est & præmium maius, id est expetendum; consequitur ergo, ubi labor est & præmium maius, id est expetendum, consequitur ergo, ubi labor est et præmiũ maius. i. expetendum. Sic pro minore quæ erat ciuile bellum habet minus laboris, quàm bellũ Gallicũ & maius precium, quoniam Gallia quota pars terrarum,

terrarum, tenuerit eum bello decem annorum im-
 plicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca feli-
 ci euentu praelia, cum Roma subiget ei orbem. Cum
 uero plures sunt propositiones, quarum alteram al-
 tera non probat, et utraque probat intentionem per
 se, certum est plures esse argumentationes. Cuiusmo-
 di apud eundem autorem eodem loco; Socerum de-
 pellere regno Decretum est genero. Partiri non po-
 tes orbem. Vel una propositio est, uel id quod prius
 est (Socerum depellere regno Decretum est genero)
 confirmatio sit eius, quod sequitur (Partiri non po-
 tes orbem.) Hoc autem posterius, neque eam qua se-
 quitur probat (Solus habere potes) neque probatur
 ab ea. Ergo hoc ipsum (solus habere potes) altera
 propositio est. Vt sint argumentationes; Pompeius
 destinat depellere te imperio, ergo suscipiendum ti-
 bi est bellum, & solus potes habere imperium, ergo
 etiam gerendum tibi est bellum. Sic & Quintilia-
 nus in Apibus pauperis; Decerpebant (inquit) flo-
 res meos. Hæc est aduersarij contradictio. Hanc con-
 futat. Subdit itaq; Ecquid intelligitis iudices, quan-
 to dolore dignum sit, quod ego perdidici, si etiam hoc
 damnum est, flores auferri? Vtitur hac aduersarij cõ-
 fessione ad probandam intentionem suam. Si enim
 perdere flores est damnum, multò magis damnum
 est apes perdere. Sequens propositio est hæc: Ita pla-
 nè. Alioquin tu illos in uetustatem seruabas, et du-
 rarent adhuc, nisi ad hortum tuum apes uenissent.
 Priore propositione, uelut alligato ad inconueniens
 aduer-

aduersario, probauit, uel nō esse damnū decerpi flores, uel maius esse, quod ipse sit passus in apibus. Hic probat, ne decerpi quidem eos, cū nequeant alioquin durare, quanquam non accedāt apes. Sed istud quia semper propemodum fit, ubicunque huberior est aliqua ad dicendum materia non fuit ideo monendum, nisi quod plerunq; sic duæ aut plures propositiones, elocutionis ratione iunguntur, ut uideantur in unam confundi argumentationem. Idcirco discantis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod postremum posuimus, cū neutra alteram, & neutra per se conclusionem probet, si sint unius argumentationis propositiones, duæ tantum poterunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones: In enumeratione uerō quanquam possint esse plures duabus, omnes tamen coniunctæ unius propositionis, obtinent locum. Plena ratiocinatio uidetur esse apud Lucanum: Ante aciem Aemathiam nullis atcesimus armis, & quæ sequuntur: sed turbato propositionum ordine. Vt sit minor propositio, non sumus secuti letas res Pompeij, cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis atcesimus armis.) Deinde sequatur conclusio, ergo possumus iuste deesse aduersis. Hæc est, Pompeij iam castra placent, quæ deferit orbis? Tum postremo maior. Quia quisquis secutus non est leta, iuste potest deesse aduersis. Quod autem ponitur. Nunc uictoris opes, & cognita fata laceßis? est uelut alia maior

maior propositio. Plurium uero propositionum probationes, crebrum est uidere, præsertim cum nonnunquam totæ causæ in duas sint coniectæ propositiones, ad quas omnes referuntur probationes. Vt redeamus autem eò, unde cœpimus, optimum fuerit ab apertissimis incipere, ut usu, assuetudineq; rerum quæ obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colligenda sunt gradibus. Et quod festinanti nonnunquam præcipitium est, ad id per singula sequenti uestigia, magna quandoque facilitate, pariq; securitate peruenitur.

Scholia in caput 27.

Cum de inuenienda quæstione loqueremur.) Huius libri capite decimo. Quid dicis? Tu si tribunus esses.) Verba patroni sunt in ea declamatione, appellantis accusatorem. Apud Senecam. In Tragœdia cui nomen est Hercules furens. Cum dixisset Megara.) Apud Senecā, nō Megara, sed Amphitryo hæc cum Lyco disputat. Cuius rei superiore etiam libro mentionem feci. Simile est quod subiicit in proximo Megara.) Imò non Megara, sed Amphitrio. Orbis Iberi Horror & Arctoi. Verba sunt Cæsaris ad milites quinto Pharsaliæ libro. Par labor atque metus precio maiore petuntur.) Curionis uerba sunt hortantis Cæsarem ad suscipiendum bellum ciuile, apud Lucanum libro primo. Socerum depellere regno Decretum est genero.) Eiusdem Curionis & quidē eodē loco sunt uerba: Pompeius, inquit, gener tuus decreuit te socerum suum regno depellere, quò solus ipse regnet. Quod autem Rodolphus ex ijs, quæ sequuntur, duas facit argumentationes, id mihi parum considerate factum uidetur. quis enim non uideat, longè efficacius fore

fore ad persuadendū, si dicas hoc pacto, Cuicūq; regnā-
di cupido negatū est regnū partiri, & tamen solus habe-
re id pōt, ei suscipiendū est bellū illud, quo solus impe-
riū cōsequatur; tibi ò C. Cæsar partiri regnū per Pōpe-
iū nō licet, & tamē uictō illo solus regnare potes, est er-
go tibi hoc bellū suscipiēdū. Quintilianus in apibus pau-
peris.) Subaudi, duas habet ad idem propositiones; Satis
autem &c. Cōstat ex superioribus, titulū esse declama-
tionis, quæ apes pauperis inscribitur. Ante Acie Aema-
thiā nullis accessimus armis.) Verba sunt Photini sua-
dentis Ptolemæo regi Aegyptiorum, ne Pompeium à
Cæsare uictum in regnum suum recipiat, sed in gratiam
Cæsaris illum occidat,

RATIO CUIUSLIBET REI PER
omnes locos describendæ. Cap. XXVIII.

Proximum est, ei qui diligenter cognitos habet lo-
cos, uoletq; ex eis inuenire, parare facultatem si-
bi cuiuslibet rei per locos deducendæ: quod uel idem
est, uel simile illi, quod solebant qui docebant rhe-
toricen, inter præexercitamenta ponere puerorum;
quod Græcè ῥητορικὴ, Latine à plerisque descriptio
uocatur. Sed Rhetores angustius pleraq; quam
pro omnium locorum latitudine describebant; elo-
quendi uerò rationem (quam præcipuè spectabant
illi) latius, quam nobis sit opus. Satis enim no-
bis erit, res singulorum locorum, singulis uerbis ue-
lut capitibus quibusdam annotasse. Si quis tamen ea
uolet oratione latius fundere, & uel nudam banc de-
scribendi sequi expositionem, uel conuersa in lau-
dem

dem aut uituperationem dictione , argumentatione
 tractare descriptionem : poterit obiter & pulcher-
 rimè artium omnium elocutioni cōsulere, dum parat
 inuentionem. Necesse est autem quisquis uolet rem
 aliquam describere , ut omnem eius naturam , pro-
 prietatemq; exactè perspectam habeat. Quantumq;
 distabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius
 describendæ, et proinde aptè, commodeq; de ea disse-
 rendi. Quēadmodum. n. sæpe iam diximus, dialecti-
 cè solā inueniendi docet rationem, res ex penitiori-
 bus artium petendæ sunt penetralibus . Atq; ex eis
 inueniantur oportet, quæcunque inueniuntur. Ille ma-
 teriā præbent inuentioni, dialecticè uia docet; nisi il-
 lis in rebus, quæ in uulgari opinione notitiāq; omniū
 positæ, notiores sunt, quàm ut sint discendæ præce-
 ptione , & quæ usu quotidie teruntur in manibus .
 Quoniā aperte sunt . n. sola propè ad differendū de
 eis suffecerit dialecticè, materiā nobis is quem com-
 munem uocamus sensum rerum humanarum, suppe-
 ditabit. Qui nouerit autē rē, quam descripturus est,
 omnemq; eius uim naturæ peruiderit , illi promptū
 est, expeditumq; reperire omnes in ea locos; & uide-
 re etiā, qui loci, quibus rebus conueniant, aut nō con-
 ueniant . Nec. n. omnes est in omni re inuenire . Et
 quidā rebus per se conueniunt, alij conueniunt qui-
 dem rebus , sed non nisi in pronunciato dispositis .
 Quæ cuiusmodi sint, subdito exemplo descriptionis,
 facile uidebitur. Fiet descriptio commodissimè, si sic
 instituatur, ut ex eis quæ singulis è locis ducimus, et

re describenda, pronūciata fiāt; sic, ut subiectū res sit
 quę describitur; id q, ex loco ducitur, prædicatū. Nē
 si tamē ei loci erūt, in quibus cōmodius secūs fiat, ut
 cū species rei sumimus. Ibi. n. aptiūs res fiet prædica-
 tū. Genus. n. natura de specie, nō spēs de genere præ-
 dicatur. Et si qua alia erūt eius conditionis, quę non
 erit difficile uidere. Quāquā in reliquis propemodū
 nihil est, q, impediāt, quō minūs oīa, quę ducūtur ex
 locis, possint prædicari de eo, à quo ducuntur. Nam
 & definitum de definitione prædicatur. ut animal ra-
 tionale est homo, & subiectum de passione, & item
 adiacente dicitur, ut docibile est homo, album est ho-
 mo. Contrā aptiūs fieri non abnuerim; uerum hoc ta-
 men non fiet ineptē. Quare in his quanquam liberū
 sit hoc uel illo pacto facere, malim tamē, quō minor
 sit errori locus, præscriptum prioris legis seruari, ut
 res de qua quæritur subiectum sit; quòd ex loco in-
 uentum fuerit, sit prædicatum; Ut si sumamus exem-
 pli gratia describendum hominem, primum dicimus
 ex definitionis loco, homo est animal rationale. De-
 inde, quia hominis genus est animal, dicimus homo
 est animal. Pro speciebus hominis accipimus omnia,
 in quę diuisionis lege, ea quā priore lib. diximus, ho-
 mo potest deduci. Non quòd possit homo quidem di-
 uidi in ueras species, sed quia ad inueniendi uīā, præ-
 stāt idē illa in quā homo diuiditur illo pacto, quòd
 præstāt ueræ species, in quas diuiditur genus. In qui-
 bus cum habeat homo generis uicem (ut modò dixi-
 mus,) prædicetur de eis oportet. Dicimusque,
 homo

homo doctus est homo , & homo indoctus est homo. Possumusq; hoc eodē modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quemadmodū prædiximus) pro pmodum ex omnibus locis diuisione . Post hæc propria hominis sunt, homo capax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus ridere , Ex totius loco nihil erit fortasse, quòd de homine dicatur: ipse namq; per se homo totum est. Nisi uellemus fortè dicere, homo totius mundi pars est . Partes autem hominis eo pacto, quo partium diuersitatem priore lib. fecimus, haud difficile erit inuenire . Coniugata erunt, humanus, humanitas, humanè ut dicamus, homo est humanus , homo præcipuè debet expetere humanitatem, homo debet omnia facere humanè. Nemo autem credat hîc erratum esse , si uerbis per se repugnantibus , ut fiat ex eis pronunciatum , cum re de qua quærimus , alia addatur uerba, quo possint commodius in pronuntiati formam cum re concludi. Cū enim per se dicatur ineptè, homo est humanitas; additis aliquibus uerbis , ut sit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, commodè dicetur. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locus . Nihil enim attinet omnium ponere exempla, quando longum id esset, & facilius sit , quàm ut indicandū sit : Adiacentia & actus maximam & immensam pro pmodum copiam præbunt inuentioni . Ex subiecti loco, nihil est quòd de homine dicatur. Cum sit. n. homo generis earum rerum , quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic causæ, euenta , & conne-

*xa, in his præcipue rebus, quæ agendi, patiendæ
 generis sunt, primas persæpè sibi uendicant partes.
 Locus & tempus, describendis singularibus rebus;
 ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romæ, ut Athenis bel-
 lo punico, Cladi Cannensi, multam suppeditant ple-
 runque materiam. Generibus rerum, quoniam ea se-
 rè citra intellectum temporis & loci apprehendun-
 tur ab animis nostris, & efferuntur, minus idcirco
 sunt hi loci accommodati. Quinque accidentium lo-
 ci, simplici rei describendæ non facillè queunt apta-
 ri: sed rectius pronunciatis eis, quæ ex priorum lo-
 corum descriptione ducta sunt, adiungentur. Ut si
 dicamus, homo loquitur; loqui actus quidam est ho-
 minis; cui contingens est; quòd psitacus effingit uo-
 cem humanam. Psitacus autem homini comparatus
 non est contingens, sed specie diuersum. Effingere
 autem humanam uocem; ad loqui, genus est. Quic-
 quid, n. loquitur; uocem humanam effingit; sed tamè
 non quicquid effingit uocem humanam loquitur uti
 que. Quoniã animalia quæ citra intellectũ id agunt,
 non loquuntur. Sed hominem loqui comparatum ei,
 quòd est psitacum effingere humanam uocem contin-
 gens est. Sic etiam; tussire hominẽ, ad id quòd est
 hominem loqui contingens uocamus. Similiter in lo-
 co qui nominis uocatur; si dicas homo uocatur; nil
 uideris dicere quòd ad eum locum pertineat; nisi ad-
 das iam ei pronunciatum id, quòd dici solet, quo-
 niam factus sit ex humo, uel simile quiddam. Ex eo
 quoq; loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidẽ
 F F posse*

posse simpliciter, hinc patet, quod quisquis de re pronuntiaturus est, necesse est pronunciato id faciat, quod quia constare oportebit ex re, et eo quod de re dicitur, necessario ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem & similitudines rerum, non fiunt per se rerum ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo uel magnitudinem corporis, uel uires, uel celeritatem, uel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis, uel animalibus uel hominibus comparetur, ex adiacentibus hominis. Opposita & diuersa, quia solum negatione pronuntiantur, nihil est quod per se describenda rei conferant, nisi alijs locis adhibeantur, ut uel in comparationes, uel similitudines transferantur, uel aliorum locorum usum. Vt quemadmodum dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacentia sunt hæc. Sic dicimus etiam à contrarijs, homini est odium uiciorum, euitatio ignorantiae. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est uiciorum uirtutumque delectus, nullus respectus scientiae aut ignorantiae. Illud etiam admonuisse uolumus, utilissimè singulares res, & ut quæque notissima est, ab his describi, qui primam huic curæ afferant manum. Huberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbent inueniendiam. Quia constat hæc facultas usu præcipue

&

Et crebra experiendi consuetudine, non sumus ab eis inter principia maximi operis difficultate deterrendi. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur. Nonnunquam enim maiora propemodum uiribus nostris, uel per hoc solum præstamus, quia speramus commodè præstare nos posse.

Scholia in caput 28.

INTER præexercitamenta.) Paratum est illud colligere ex Rhetoricis Aphthonij progymnasmatibus, ubi inter exercitationis modos 14. ad augenda eloquentiam in primis necessarios, ponitur etiam descriptio. Quod Græcè *ἔκφρασις*) Id est, pura meraque narratio seu explicatio. Hesychius *λόγον ἑρμηνήν* .i. euidentem sermonem, orationemue interpretatur. Vt omnem eius naturam proprietatemque.) Supra lib. 1. cap. 5. Brasmus lib. 2. de Copia, de Apologis. quemadmodum enim sæpè diximus.) Præsertim lib. huius ca. 2. Is quem communem uocamus sensum rerum humanarum.) Commune & innatū fermè omnibus de rebus iudiciū. Describit hunc Quintilianus libro primo capit. 3. Ne quis parum cautus, de eo sensu communi existimet loqui Rodolphum, quem Physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos uocant interiores. Quam priore libro diximus.) Libri 1. cap. 7. Quæso autem te lector, ficcine Rodolphum locuturum fuisse credis, si hæc ad 3. spectarem librū. Non quòd homo possit diuidi in ueras species.) Nō ita, inquit, accipienda hæc sunt, quæ si ego existimè hominem in ueras species diuidi posse. Est enim species infima, quæ alias sub se species non habet. Sed idcirco specierū memini, quòd ea in

FF 2 quæ

RODOLPHI AGRIC.

quæ homo diuidi potest, quod ad inueniendi attinet rationem, nihil à speciebus differunt. qua de re lege superioris li. ca 6. Cum sit enim homo generis earum rerû, quæ per se subsistunt.) Hoc est, cum sit homo substantia, seu in genere substantiarum. Bello Punico.) Tria bella Punica gessere Romani: quorû primo, uictis nauali prælio Carthaginensius, finē fecit cōsul Luctatius: alteri, Publius Aphricanus maior, uicto Annibale: tertio, Aphricanus minor, Carthagine ipsa euerfa. Cladi Cannensi.) Quā accepere Romani apud Cānas: ubi (ut Liuij dicam uerbis.) XL. M. pediū, duo M. DCC. equites, & tanta prope ciuium, sociorumq; pars, cæsi dicuntur. Generibus rerum.) Genera uocat, quæcūq; singularia ac indiuidua non sunt. quinq; accidentium loci. Hi loci sunt contingentia, nomen rei, pronunciata, comparatio, similitudo. Sed specie diuersum.) Diuersum nunc dicit, quod superiori libro differens. Quoniam sit ex humo.) Ab humo dici hominem, autor est M. Varro. Sunt, qui diuersum sentiant, uerum nihil ad hunc locum. Illud per se quiuis animaduertat, ea, quæ hoc capite docet Rodolphus, eadem ferè esse cum iis, quæ Brasmus tradit 2. lib. Copiæ de colligendis exemplis, quæq; sunt apud Rodolphum ipsum in epistola quadam deformando studio ad Iacobum Barbirianum.

INTER DVAS RES PROPOSITAS
consentanea, & dissentanea, quomodo ex locis inueniantur.
Cap. XXIX.

EI uerò qui parauit hanc describenda cuiusq; rei facultatem. i. ut possit uidere, quid de re quaque ex omnibus loci dici possit, utile erit deinde propositis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, ut cum descripserit utranque, conferat inter se locos

eos utriusq; rei, unumquenq; alterius, alterius omni-
 bus : uideatq; , quid consentaneum possit in eis, &
 quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim consen-
 tiunt inter se loci , eatenus etiam res altera de alte-
 ra non negabitur. Quatenus autem discrepant loci,
 non poterunt etiam ne res quidem inter se conueni-
 re. Si quando uerò ducetur idem ex diuersis utrius-
 que rei locis, quemadmodum sæpè fieri suprà osten-
 dimus , si modò id, quòd ductum est è locis , certum
 habeat cum re utraq; consensum, certo etiam uincu-
 lo res inter se conuenient. Quærenda aut erunt per
 oēs locos iam cōsentanea, postea rursus dissentanea:
 tentandumq; hoc pacto, quid in utranq; partem de
 re proposita possit dici. Sumamus in exemplum, phi-
 losopho habēda est uxor. Hic primum philosophum
 per suos explicemus locos, similiter & uxorem. De-
 finiamus philosophum esse hominem diuinarum hu-
 manarumq; rerum noticiam cum uirtute sectantē.
 Pro genere erit homo , quanquā exactiūs intuenti
 subiectū sit. Species erunt : Stoicus, Peripateticus.
 Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ sectæ philo-
 sophorum numerātur. Propriū est, cura scientiæ cū
 uirtute. Totum & partes, eandem quæ hoīs. Coniu-
 gata, philosophia, philosophari. Adiacentia: pallor,
 macies , horror & asperitas frontis , seueritas uitæ,
 morū integritas, amor laborum, rerum humanarum
 incuria, contēptus uoluptatum & dolorum. Actus:
 Studere, uigilare, laborare : aliquid tale semper effi-
 cere, quo melior ipse, meliores alij fiant. Causa effi-

ciens est: philosophus qui docuit eum, & cura, & ingis intentio studiorum, quibus didicit. Finis: bene, tranquilleque uiuere. Effecta sunt: mores hominum, uitaque rectis institutis emendata, & edita praecepta uitae, conscripti libri usui & memoria posteritatis. Destinata sunt: omnia quae consequenda philosophiae causa parauit. Connexa sunt: opes eius: qualescunque discipuli, ueneratio, fama. Locus: patria, in qua natus, locus in quo uersatur, publicus, & aspectui omnium expositus, ut qui omnibus sit uita praebiturus exemplum: item habitatio satis certa, cum debeat urbium populorumque corrector & emendator esse. Temporis, ut aetas eius, iuuenis an senex. Accidentium loci, ut praediximus, quia in solam & simplicem rem non ueniunt, melius in toto pronunciato quod sumptum est, perspicientur. Hoc pacto etiam erit explicanda uxor per suos locos. Primumque definienda, ut sit uxor mulier in consortium uitae liberorum causa legitime accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, haec & illa uxor: Proprium, liberos parere. Totum & partes (ut de philosopho diximus) non aliae quam hominis. Coniugata, uxorius, uxorie. Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alenda eius, pudicitia aut negligentia tori. Actus: blandiri, quæri, rixari, suspicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rem familiarem curare. Subiectum (quoniam nunc uxorem sicut

&

& philosophum tanquam substantiam accipimus) non habet. Causa efficiens est: consensus coniunctioque matrimonij. Finis est, procreatio liberorum, conservatioque. Destinata sunt: opes, quibus ali possit reliquarumque rerum ad toleranda matrimonij onera apparatus. Connexa, maritus, opes, dos, nobilitas, ipsum etiam uxoris nomen ad connexa pertinet: & earum rerum generis est, quæ ad aliquid uocantur. Uxor enim mariti est uxor, & maritus uxoris est maritus. Nos autem in præsentia uxorem non tanquam pro qualitate uxoria, sed pro substantia, quæ ab ea denominatur, accipimus. Locus & tempus in generalibus his questionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus uocari, per conditionem inferuntur: ut dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in uxoris persona accipere, sed per conditionem potius adducuntur: suntque & eorum quæ supra memorauimus, & in philosophi & uxoris persona, plenaque huius generis. Quia tamen crebrò insunt eis, & in alterutram partem propensiora sunt, uelut pro certis & non conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci qui sequuntur, eadem ratione se habent in uxoris nomine, quemadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verum hi loci, qui ex conditione inferuntur, non incōmodè ad contingētium referentur naturā. Quanquam. n. iuuenē esse uel senē, non sit contingens uxori, cui inest iuuenta uel

Senectus : huic tamen quoddam est, philosophum habere uxorem, contingens est iuuenem habere uxorem, uel habere senem . Sicutque ista in uxore ad philosophum relata contingentia sunt; sic & in philosopho hac eadem, relata ad uxorem sunt contingentia . In eis autem rebus, quibus de certo aliquo singularique facto differitur, hic locus aptius excutitur, plusque confert antecedentibus, adiunctis consequentibus inspectis; quae omnia priore lib. sunt explicata . Similiter iam inspicimus nomen philosophi, & nomen uxoris, quid eorum uis proposito nostro afferat . Sic pronunciata de hac re, quid quisque magni nominis autor hac de re in hanc uel illam partem dixerit . Si comparata sunt ex philosophi persona, ecquid Imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis habenda sit uxor? Ex uxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmiter, an seruus, an concubina . Similia (ut suo loco diximus) nisi simul ex utrisque subiecto, & predicato summi non possunt . Ergo ea continuo, aut affirmatiue, aut negatiue pronunciare, de proposito oportebit, ut doceamus similitudine accepta, philosophum uel habere debere uxorem, uel non habere . Oppositorum & diuersorum nisi in negatiuis, nullus ferre est usus . Cum fuerint ergo, quae describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi sunt (ut diximus) loci locis : & uidendum, qui quibus conueniant . Ex his enim affirmatiue de proposito statuemus . Qui discrepant,

bunt,

Sunt, hi propositum subuertent. Primumque per omnes locos consentanea scrutemur, ut sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cum cura uirtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine uxoris sunt ducta. Definitio uxoris non multum dabit, nisi ea parte, qua ponitur in definitione Philosophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris, causa liberorum querendorum. Querendi enim liberi, cum cura uirtutis uidentur conuenire; quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare. Deinde genus uxoris, mulier parum uidetur conuenire definitioni philosophi, nisi in ea intelligamus, quod is uir sit. Vir enim & mulier nature ordine iuncta uidetur. Species uxoris, si sumamus clari nominis fœminas quarum pudicitia & uirtutū incluta memoria est, etiam non discrepabunt: digna enim consuetudo earum, talibus uiris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philosophi per omnes locos uxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi noīe sunt, eadē ratione quēadmodū de definitione diximus, cū omnibus locis uxoris coniungere, & experiari, qui conueniant; eos uerò qui non conueniunt, intactos relinquere. Hi enim cū postea dissentanea eodem ordine quæremus, quo cōsentanea quæsiuimus, materiā innēctioni nostræ dabunt. Quod si etiam contraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducuntur, innemienda tamen utrisq; consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant,
quo

quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur; Ergo huic, uoluptas tori genialis, & blanditiæ, benignaque uxoris consuetudo, & gratia formæ consentanea erunt. Stoico uerò, cura procreandorum liberorum, & studium coercendæ libidinis, ne alia quàm qua permissum est, rapiat. Hinc etiam nascuntur argumentationes illæ, quæ propriè ῥητορικά, Rhetores uoluerunt: dici: cùm diuisa una re per duo opposita, utrunque deinde asfirmamus, uel negamus, quòd in enumeratione suprâ comprehendimus. Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale est, uxor uel decora est uel deformis. Videtur quidem primo aspectu, si altera sit ducenda, alteram ducendam non esse. Qui tamen uolet utrisque consentanea quærere, dicet decoram ducendam esse, in spem pulchritudinis liberorum; deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæret, dicet decoram suspectam esse, deformem inuisam. Nec uerò primo statim conatu, desistendum est, si consentanea quærenti, prima duorum locorum collatio, parum respondeat. Sed conferendi iterum, adhibendique ad eos erunt alij loci, quibus consentanea esse peruincantur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra communem sensum opinionemque dicta: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandumque hac ratione ingenium, nec acquiescendum solum eis, quæ ultro se proferunt: sed erunt etiam quæ latent, eruenda

enda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, ut nihil tam improbabile sit quod non hac uia probabile uideatur. Usus autem horum exercitamentorum hic præcipuus est. Descriptionis quidem, quod per eam facilem assequimur omnium locorum in qualibet re, uelut uno sub aspectu, intuitum. Nec enim satis est scire locos, & in omni re inuenire posse: sed oportebit promptos esse, & uelut nutum nostrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propositam per locos describere, nihil est, quod inuenturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primum est totius inuentionis caput ex quo commodè tractato, omnia copiosissimè proferuntur. Comparatio uerò inter se duarum rerum descriptarum per singulos locos, hanc præstat utilitatem, ut quicquid inuenerimus, facile aptemus instituto nostro, & in usum argumenti traducamus; & uideamus etiam quod inuentum nostrum aptum sit argumento, quod ineptum, & quid in hanc illam uè partem magis profit nobis; & si quid conatui nostro repugnat, ut id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicumque est cura uirtutis, ducet uxorem, ergo philosophus ducet uxorem; si neget aduersarius id, quod propositum est, hoc est, ducendam esse uxorem cuicumque sit cura uirtutis, iam hac inuentione (quæ ex philosophi uoçe ducta est) habere curam uirtutis, nihil egerimus.

mus, nisi habeamus aliud ex persona uxoris inuentum, cui hoc sit consentaneum, ut dicamus, cuicumque est cura uirtutis, uolet liberos procreare, ergo cuicumque est cura uirtutis, ducet uxorem. Similiter quod in philosophi descriptione positum est, contemptorem esse eum uoluptatum & dolorum, cuicumque inuentorum ex uxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum conficies. Id uerò quod sequitur in philosophi descriptione, in curia rerum humanarum, dissentaneum ferè uidetur omnibus eis, quæ ex persona uxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, ut si non prosint, obsint quàm minimum. Vt dicamus, philosophum non uxoris molestia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor sit uoluptatum & dolorum. Sic etiam, eum non amore filiorum, curaque parendæ eis hereditatis amplioris, aut uxoris desiderio, in uicia cupiditatis aut auaritiæ prolapsurum, quoniam sit sibi in curia rerum humanarum, solum ergo philosophi innoxie bona matrimonij malaque toleraturum. Sic quæ per se quandoque obstare uidentur, contra obstantia alia munimento sunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, sic hic fit, ut quæ per se in malis numerentur, alijs comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hac quidem fundamenta sunt omnis inuentionis, quæ quisquis rectè firmiterque iecerit, exiguus in reliquis restabit labor, parataque est his omnis dicendi materia, & quicquid dicturi copiam potest instruere, ac uia
colli-

*colligitur . Sola deinceps opus est ratione , qua
presenti rerum usui aptet ista , & ordinet ea dispo
natq; & uelut in aciem producat .*

Scholia in caput 29 .

Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, cu
raz alendæ eius) Amorem uxorium hic dicit amorem
uxoris erga maritum. Curam autem uxoris alendæ, ego
putem mariti potius quàm uxoris adiacens esse. Negli
gentia tori.) Animus ad alterius, quàm mariti torum, p
pensior. Quæ propòsita alio loco diximus.) Huius li. ca.
3. Antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis.)
De his lib. 1. cap. 21. Quoniam hic uirtutem expetit, ille
aspernatur.) Hic Stoicus, ille Epicureus. Ne cui impo
nat religio illorum, qui putant pronomèn hic, semper
ad propinquius antecedens referri oportere. Connexa
sunt opes eius qualescunque.) Lucianus in Timone,
ἐλιγερὴ γὰρ καὶ μίτριον χὼρὴ ἔχει τὸν φιλοσοφῶντα, καὶ μὴδὲν
διὰ τὴν πῆραν φρονεῖν, hoc est, oportet enim philosophũ
paucis contentum ac frugalem esse, neque quicquam ul
tra perā quærere. Quæ propriè enthymemata rhetores
uoluerunt dici) Enthymema quid sit explicatũ est suprà
lib. huius cap. 14. quanquam hoc argumentandi genus
de quo hic loquitur Rodolphus, ipsi enumeratio, siue in
ductio potius, quàm enthymema est, id quòd nec ipse
hoc loco disimulat. Cicero complexionem uoluit id
uocari.) Complexio (inquit Cicero primo Rhetorico
rum,) est in qua utrum concesseris, reprehenditur, ad
hunc modum. Si improbus est, cur uteris, si probus, cur
accusas? Alii id argumentandi genus dilemma uocant,
dicius Hieronymus syllogismum cornutum. quale est,
Vxor uel decora est, uel deformis. responsum hoc est
Biantis, qui interrogatus à quodam, ecquid sibi ducenda
esset uxor? Aut formosam, inquit, habebis, aut de
for-

formę, si formosam, ea cum pluribus tibi erit cōis, si de-
formem, ea crux tibi erit, & dolor. Horum utrunque ma-
lum, non est ergo ducenda uxor. Lege Gellij libri quin-
ti caput undecimum. quam Cicero tribuit orationi.) It
paradoxis Cicero; Sed nihil, inquit, est tam incredibile,
quod non dicendo fiat probabile, nihil est tam horridū,
tam incultum, quod non splendet oratione, & tan-
quam excolatur. Velut nutum nostrum expectantes.)
Ductum à ministris ac famulis diligentioribus, qui eo-
rum, quibus famulantur, etiam nutus spectare solent, ne
dum auscultare uerbis.

ORDO TOTIUS INVENTIONIS in summa breuiter uelut aspectui subiectus.

Cap. XXX.

VT ergo demus omnia tanquā sub unum con-
spectum, totamque præceptionis huius ampli-
tudinem in unam summam colligamus, ubi materia
differendi fuerit oblata, siquidem sit formata quæ-
stio nihil est, quod in hac parte laboremus. Sin ru-
dis (ut ita dicam) materia dictionis proponatur,
qua ratione sit in quæstionis coniicienda formam
docuimus, quantum tamen id præceptione potui-
mus assequi. Cū habuerimus, autem forma-
tam quæstionem, tum diligenter est ea etiam, at-
que etiam expendenda, cuius generis quæstionum
sit, ex omni illa (quam supra explicuimus) quæ-
stionum) uarietate. Nec enim facile quis inue-
niet, quod sint probationes omnes referenda, nisi re-
tē

Et naturam quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum uidendum quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiones, quod cum hic locus à nobis tractaretur, pro uiribus est explicatū. Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primam quæstionem comprehensas tractandas, putemus quod tamen ex conditione rerum et utilitate nascatur oportet, cumque ea deliberandum est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas, et an solam eam quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quā modò pro exemplo posuimus, an philosopho ducenda sit uxor, utrum in hac quæstione solū de philosophi persona, de qua quæritur, differere uelimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquā ducenda sit uxor. Sic etiā, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiā pendet quæstione, utrū id latius uelimus fundere, et propria quæstione tractare, an solum in simplicis argumentationis formā breuiter colligere. Sic, an expectanda philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, et reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius artiusue tractari pro dicentis arbitrio, et suas quæstiones accipere possunt. Cum fuerit autem constituta nobis quæstio, siue unam, siue plures faciamus, eadem erit omnium, quæ cuiusque confirmanda ratio: ea quam proximo loco diximus, ut acceptis in quæstione omnibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit, (poterit autē ferè ex omnibus, quæ ponuntur in quæstione) describamus ea, per quod locos omnes ducamus, et tamen ex
con-

consentientium , aut discrepantium ratione , prout de questione pronunciauimus , in hanc uel illam partem argumenta colligamus . Nam de questione quæ expositione explicatur , minus suscipitur negotij præsertim cum de facto aliquo quæritur , cuius tantum ordo .i. initia , decursus ; exitusque sunt recensendi . In eis uerò ubi causæ rerum quærentur , quia possunt unius rei quandoque esse multe causæ : aut habitudo qualitatis rei alicuius inuestigatur , ut qui quærat , quibus rebus , aut quo genere uitæ Cato tantum uirtutis nomen sit affecutus ; non oportebit utique argumentari eum , qui de hac questione differet ; sed solum integrè , seuerè , iustè , constanter , prudenter facta dictaque Catonis expositione colligere . Argumenta tamen , & semina omnia confirmandarum laudum Catonis ponentur , ex quibus si quæretur , an fuerit laudandus Cato , idem id colligi posset . Sed quia genus hoc questionis credentes habet auditores , non enim quæritur , an fuerit laudandus Cato , sed quibus rebus tantum laudis sit affecutus ; idcirco expositione poterit ea questio absolui . Quod in omnibus his ferè rectissimè fiet , in quibus auditor non certantis , sed dicentis sustinet personam . Hæc ubi fecerimus peruiderimusque cuncta , quibus sit nobis opus ad id , quod ad formandam orationem pertinet , an res ea , ex qua nascitur questio , quæ per argumentationem est explicanda , simplex sit , & quæ solum proposita questione possit intelligi , quales sunt quas proposita

*sita diximus uocari : an sinuosa sit , & multiplex ;
 quæque ex uaria & flexuosa rerum oriatur serie , ut
 sunt conditionales quæstiones & ciuiles pleræque ,
 ad quas rectè percipiendas longior narratio præce-
 dat oportet . Deinde cùm nostram auditorumque
 personas , & rerum de quibus simus dicturi , conferi-
 mus æstimationem : & cogitamus , quas aures nobis
 auditores , quas eis qui contra nos dicent , si qui di-
 cent contra , sint adhibituri : quasque prius adhibue-
 rint , si qui prius , quam nos dixerint : tum non erit
 difficile iudicium nobis , an sit exordio parandus adi-
 tus ad animos eorum , & cui uel occurrendum incō-
 modo , uel spei incumbendum : cùm uiderimus quid
 sit nostrarum partium , quò uel premamur maxi-
 mè , uel cui faueatur . Sic & peroratione , an tam
 multiplex res tantaque fuerit argumentationum
 copia , ut sit auditoris memoria enumeratione resi-
 cienda ; an ea sit natura rerum , ut queri de nostra
 conditione , mouere lachrymas : ira , odio , indigna-
 tione , miscere auditorum animos debeamus . Om-
 nium nos rerum personarumque conditio rectissime
 admonebit , si cuncta consideremus , quemadmodum
 diximus , cùm loqueremur de his partibus oratio-
 nis . Omnia ex eisdem ducenda locis erunt , ex quibus
 argumentationes ostendimus duci : siue doceamus ,
 siue beneuolentiam , iram , odium , misericordiam ,
 aliosue moueamus affectus ; solisque cuncta hæc quæ-
 stionum capitibus , quòd inuentionis est , distant . Va-
 lidissimi autem affectus persæpè oratione , quæ expo-
 sitioni*

G G

sitioni

*sitioni quàm argumentationi similior est, mouentur
sæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus lo-
co. Colligendi tamen acumen, omnisque tenuior il-
la argumentandi subtilitas uitanda est. Vt quæ se-
mel dicam puritas illa docentis orationis, & impe-
tus affectibus turbantis, sicut inuentione nihil di-
distant, ita eloquendi propè extremis sunt finibus
discreta.*

Scholia in capud ultimum:

VT ergo demus omnia. ἀνακεφαλαιώσις est eorum,
quæ dicta sunt de locorum usu. qua sit ratione in quæ-
stionis formam conijcienda, docuimus. Libri huius cap.
12. Ex omni illa (quam supra explicuimus) quæstio-
num uarietate.) Cap. 9. 10. & 11. Quod cum hic locus
nobis tractaretur. Cap. lib. huius 14. Quales sunt, quas
proposita uocari diximus. De propositis & causis, item
de quæstionibus prædicatiuis & conditionalibus, lege
caput huius lib. 10. Cum loqueremur de partibus oratio-
nis.) Cap. 24. Ex quibus argumentationes ostendimus
duci) Toto lib. 1. Sæpè tamen & argumentatione, ut
alio docuimus loco.) Libri huius partim cap. 4. & 5. par-
tim eiusdem libri cap. 24. Ita eloquendi prope extre-
mis.) F. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Hactenus in secun-
dum Rodolphi.

FINIS LIBRI II.

RODOLPHI AGRICOLÆ²³⁴

PHRISII DE INVENT. DIALECTICA,

L I B E R T E R T I V S .

DE AFFECTIBVS QVID SINT, ET vnde oriantur. Cap. I.

QVONIAM, autem de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ vis sit dicam ut cum cognitos eos teneat, qui uenire cupit, paratum habeat tanquam scopum, uniuscuiusque naturam, ad quem sint omnia argumenta uelut tela dirigenda. Affectus autem mihi non aliud uidetur esse, quam impetus quidam animi, quo ad appetendum auersandumue aliquid uehementius, quam pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaque affectus, uel ex appetendarum rerum, uel auersandarum studio nascitur. Appetimusque quecunque, uel re uera, uel in speciem bona sunt; contra auersamur, quæ noxia sunt, uel nocitura creduntur. Nec solum affi-

G G 2 cimus

cimur eis , quæ nobis bona putamus , aut mala , sed alienam quoque uicem dolemus , gaudemus , irascimur , miseremur . In omni autem affectu duo sunt præcipuè , quibus mouemur : res quæ accidit aut expectatur , & persona ad quam res ea redit . Quæcunque ergo res digno contigerit , siue bona ea sit , siue mala , gaudemus . Contrà , si qua indigno , ferimus molestè . Et si quidem bona sit , inuidemus , irascimur : sin mala , miseremur , & in doloris uenimus societatem . At in his affectibus , qui in suam cuiusque ueniunt personam , res præter unque sufficit affectui , & per quàm breuis est de persona cunctatio . Nemo enim ferè non sibi fauet . Quicquid bene cesserit , id digno sibi : quicquid secus , sibi indigno id euenisse persuadet . Venit & quandoque in partem rei persona , non quidem cui contigit , sed à qua profecta res est . Unde persæpe , non tam bene aut secus de re , quæ facta est , existimamus ex re ipsa , quàm ex animo , aut opinione eius qui fecit . Vnde scitè apud Comicum dictum est . Vnum hoc scito , contumeliæ non me fecisse causa ; sed amoris . Et item alio ; Abs quouis homine (cum opus est) beneficium accipere gaudeas . Verum enim uero id demum iuuat , si quem æquum est benefacere , is facit . Sed in tractatu rei , persona hæc ad efficientium locum redigetur . Quandoque persona etiam ad subiecti locum pertinet ; ut si quis propter uirtutes amet quempiam , uel propter decorem ; similiterque oderit in eo uicia , uel deformitatem ; res qui-

quidē sunt uirtus, uel uiciū reliqua ne quibus spectatis, animus præcipuē mouetur; persona uerò uelut rerum quædam sit accessio; quoniam rebus etiam sine persona moueremur, personam sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerum subiectum est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus completti personā uidetur, & nomen affectus illi præcipuē tribuitur, tametsi prior sit nobis uirtutis uel decoris cura, sine quibus personam negligeremus, ipsa tamen persona est, quæ amari dicitur, quam odimus, cui inuidemus; idcirco in his pro re sæpè accipimus personam, & rem inter locos personę collocamus. Nihil autem refert in effectibus, aut sic esse rem, aut sic uideri. Temerarius est enim affectus omnis, & præceps, rapit mentem, & plerunque alius ex alio nascitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus, non ex uero statuatur, sed bonas eas, malasque putet ex opinione, quam indidit elterius affectus error; uel quam leuiore quacunque, & inani persuasionē secutus est. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo sunt usu firmati; ut amor, odium, inuidia, luctus metus; & in summa, omnis quicunque maioris alicuius causę persuasionē animos obsedit. Alijs breuiores & subditi magis: ut qui cum alijs, ex causis, tum orationis uento, tanquam in stipula ignis concitantur. Hi que sicut de improviso prorumpunt, sic celeriter quoque persæpè, & quamuis leui leui causa residunt. Quan-

GG 3

quam

quam sit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locum aliquando sibi uendicet in dicendo, duo tamen uel maximè Oratoribus laudè tulerunt, odium & misericordia. Sanè Aristoteles in eis libris quos de Rhetorice conscripsit, multos enumerat, & quid sit quisq; , quibusq; rebus oriatur, extinguiturque rursus, copiosissimè prosequitur: ut fuit uir ille ingeniosissimus omniq; rerum copia instructissimus. Quæ quisquis scire uolet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi uidetur, quisquis communis sensus planè non erit expers, cum rem de qua dicturus sit, cum auditoris contulerit animo, cumque perspiciat, quid dicendo uelit efficere, non latiturnum eum, in quòd affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quum res cum personis (quemadmodum modò prædiximus) coniunxerit, faciliè ex re, quod bona ea, mala uel sit; faciliè ex persona, quod ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

Scholia in caput I.

(QVONIAM autem de affectibus.) Tria potissimum hoc libro explicantur, qua ratione mouendus auditor, quomodo delectandus, quo ordine, quaq; dispositione quauis in re utendum sit. Quid autem de permissione affectuum, & quatenus his uti liceret, constitutù sit apud ueteres, lege Quintilianum libro 6. cap. 1. Item lib. 2. ca. 17. & 18. Et dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum.) Libro 2. cap. 24. Et rursus libro 1. cap. 1. Porro de affectibus multa 6. Institutionù libro Fabius,
quæ

quæ natura eorum quæ uis.) Quintilianus lib.6.cap.2 & 3. Nihil aliud uideretur affectus.) Affectus est animi motus, quo sensus aut uoluntas prosequitur, aut fugit rem oblatam: Sunt autem capita quatuor, duo malorum, & totidem bonorum, dolor, metus, spes, gaudium. Alterū præsentis, alterum imminētis, ex his fluunt reliqui. Vnum hoc scito, contumeliæ me nō fecisse causa.) Chærea in Eunuchō excusaturus se Thaidi, quod uirginem uiciasset, inter alia multa dicit & hæc.

Imò, ita quæso, unum hoc scito, contumeliæ

Me non fecisse causa, sed amoris, &c.

Et item alio loco: Abs quiuis homine. (In Adelphis. Sunt & affectuum alii diuturniores.) Lege lib.1.cap. 11. de adiacentibus. Multos enumerant.) Maxime lib.2. Rhetoricorum.

QVOD MODIS A DICENTE TRA stentur affectus. Cap. II.

TRaſtantur autem affectus triplici ratione. Prima eſt ut exprimamus oratione affectum, hoc eſt, ut irati, metuentis, amantis, dolentis, nobis aſſumamus uerba. Qualis ferè eſt omnis in Comœdia, Tragœdiaque oratio. Sed hæc ardētiores habet motus, quoniam perſona habet magis inſignes & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate diſtantes, quia res, perſonasque de medio ſumit. Qua in parte neceſſe eſt cogitationes, uota, quærelas, deſideria, preces, contentiōes oēs, pro natura cuiusque affectus exprimat oratio. Ante oīa uerò elocutionis genere iſtud conficitur, ut ipſa dictio, tum multū, perturbationemque cūcitata mētis imitetur.

Et est quidem in hac affectuū imitatione præcipue posita ea uis, quam nonnunquam colorem uocamus dictionis. Ut cum eandem rem multi dicant, siue exponant quidem, siue argumententur: alius tamen monentis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colorem. In Satyra uidemus, idem tribus illis, qui adhuc extant, Horatio, Persio, & Iuuenali institutum esse, eandemque rem tractari. Ea est, ut mores, uitamque emendent, & reprehendant uicia. Suum tamen quisquis secutus est colorem. Horatius ridentis speciem, & ingenuo (ut ipso ait) culpam desigere ludo affectauit. Persius seueriorem & propè philosophi personam accipit. Docendo itaque reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque præfert speciem. Quare erectior paulò, & profluentior carminis compositio, magis decuerit eum, sicut & sal amarior plerunque & solutior orationis libertas. Nec ulla alia in re magis positum esse decorum orationis illud crediderim (quod tantopere in Oratore suo laudauit Cicero, tantaque ubique secutus est obseruatione) quam in eo, qui sit ex hac imitatione desumptus color, isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerumque collatæ existimatione, aptè & diligenter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis, quàm inueniendi pertinet rationem. Secunda, tractandorum affectuum ratio est, cum aliquem affectu aliquo concitum describimus; & quæ fecerit,
quæ

quæ dixerit, sic explicamus, ut ex omnibus affectus possit deprehendi. Cuius rei cum multis in locis multa sunt apud autores exempla, tum egregium apud Tragicum nostrum in Oedipode: Prædicta postquæ fata & infandum genus deprehendit, quæq; sequuntur. Notus. n. est locus. Huius etiam generis est, cum uel nos uel alium quempiam esse, aut fuisse aliqua affectione permotos docemus, quæ utrolibet modo, & argumentatione & expositione possunt explicari. Multum autem interest inter hanc rationem et priorem illam. Quoniam ex priore solum color assumitur, quæ possumus etiã aliud agentes præferre. Sicut n. qui obiurgat, plerunq; irati speciẽ habet: ita possumus & amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere. Quemadmodum apud Virgilium Dido queritur primum.

Disimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas.

Deinde iam flagrat ira :

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor.
Oĩa tamen fœminæ, furētis amore colorem habent.
In hac autẽ parte, nõ color orationis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quã docere conamur, continetur. In hoc. n. dictio impeditur, ut hoc aut illo pacto affectũ quempiam esse doceamus. Tertia uia, qua tractatur affectus, est, cùm auditoris animũ tractare nitimur: cumq; non querit oratio affectum docere nostrum, sed eruere, excitareq; cupit alienum. Hocq; est quod secundo numerant loco, qui tria uolunt Oratoris esse mu-

se munera, docere, mouere, delectare. Quia nascitur autem omnis affectus (ut diximus) si quidē pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona, mala uel creditur, & existimatione personæ, quia uel dignam eā uel indignam eo casu putamus: tertium persæpè accedit, persona quæ rem opera, consilio uel explicuit. Quibus uerò affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res; efficientis tamen etiam persona sæpe adiungitur, sæpe etiam & nostra persona, quod ad dignitatem, indignitatem uel pertinet; in his ipsis utimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, uel omnibus, uel singulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex persona solum ducit, ut pro Plācio, pro Sylla. Quandoque ex re, ut in Nanarchorum casu deplorando, contra Verrem. Quandoque ex utrisque ut pro Quintio. Pro Milone uerò, cum personam Milonis indignam eo casu docuisset; pro re (ut alio loco pluribus diximus) suam subiecit personam, & suis lachrymis, tanquam iustis maximeq; fauorabilibus causam commendauit. Non sunt autem eò ducendę argumentationes, ut colligere nitamur miserendum, inuidendum, irascendum, fauendum esse. Satis est de re, personæque demonstrare (id quod natura affectus postulat) ut res bona uel mala, persona digna uel indigna sit. Quod si recte et ex sententia fiat; sitque auditoris animus, qui oratione

tionē possit expugnari, sequetur affectus ultro. Rapidus enim est, & tantum opus est cœpisse. In reliqua, cum semel impetum collegerit, uelut decedentes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur.

Scholia in caput 2.

SED hæc ardentiores habet motus.) In Tragœdia inquit, affectus insunt uehementiores, propterea quòd in ea illustriores, grauioresque personæ quàm in Comœdia introducuntur, &c. Lege Horatij libellum de Arte Poëtica. quia res, personasque de medio sumit.) Quia in cœi hoium uita uersatur, & res personasque habet plerunque humiles ac uiles, nonnunquam etiam fordidas. Vt ipsa dictio.) Ipse orationis ductus ac ueluti color. Colorem.) Habitum, speciem defensionis, ut Iuuenalis: Dic Quintilianns colorem, eodem modo dicimus nullo colore defendi factum posse, cui iusta excusatio obtrudi non possit. Horatius ridentis speciem.) De hoc persius satyra 1.

Omne uas er uicium Fidenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Et ingenuo, ut ipse ait, culpam defigere ludo.) Lapsus memoriæ est. Neque enim apud Horatium hoc carmen legitur, sed apud Perusium satyr. 5. quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam uerbis admonet ipsum poëtam Persium.

Verba togæ sequeris iunctura callidis acri,
Ore terris modico, pallentes reddere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.

Cæterum hæc triū horū Satyricorū diuersitatē is demū intelliget qui omnes singulorū satyras euoluerit, et quidem diligētissime, Sal amarior.) Amarulētiōr deprehensio,

RODOLPHI AGRIC.

hensio, amarulentiores ioci ac dicta. Solutio orationis, libertas.) Libertas maior, & quæ minus astricta, obnoxiaque ullis sit legibus, Apud Tragicū nostrum.) Apud Senecam in Tragœdia ea, cui nomē est Oedipus. Apud Virg. Dido.) 4. Aeneidos. Quia nascitur autem omnis, affectus, ut diximus.) Lib. huius ca. j. Ex rei specie.) Pro ut res bona aut mala, utilis aut nocitura, digna aut indigna uidetur. Pro Plancio.) Quem ambitus reum fecerat Laterensis. Pro Sylla.) Quem proditiōis arguebat L. Torquatus. Ut in Nauarchorum casu deplorando, cōtra Verrem.) Actione in Verrē septima. Pro Quintio.) Hūc in gratiam Sex. Nævii accusarat insignis ille Orator Hortensius. Pro Milone.) Quem Clodiani postulabant lege Cornelia de sicariis. Pro re, ut alio loco pluribus diximus.) Lib. 2. cap. 4. & 5.

QUOMODO AUGETUR, ET DIMINUITUR oratio, & quomodo soluitur affectus.

Cap. III.

EST igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, ut affectum, qui dicendo repente non potest fieri summus, paulatim excitemus oratione, demusque operam, ut rerum & personarum æstimatione, in hanc illamve partem, uelut gradibus quibusdam ab infimo ad summum perducamus. Quod tum amplificationem, tum augmentationem Rhetores uocant. Sicut autem in rebus, propè laudis suæ est expers ea, quæcunque tantum generis sui nomen tuetur, proximumque est, à conuicio, dici (quòd dici solet) est quidem homo, sed solum homo est: est doctus, sed præterea nihil. Ingentem rem, spectandam, admirandam esse oportet.

se oportet, & quæ oculos animumq; suspendat, quæcunque debet insigni aliquo loco numerari. Sic etiã, ne affectus quidem meretur nomen quisquis est à mētis tranquillitate proximus. Ergo ut moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, perq; omnia quæcunque possumus res extollēda sunt incrementa. Sicut autem quātitate magna quedam per se in rerum toto genere creduntur, ut mons omnis, omnis Elephas magnus dicitur, alia comparatione magna dicuntur, ut adamas adamanti minori cōparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum: Sic etiam in his quorum aestimatio initur, & quæ nostra opinione magni putantur, quedã per se uidentur talia, quedam comparatione tolluntur. Per se magna uidentur, ut religio, patria, parentes, coniuges, filij, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia sunt magna singulorū opinione, ut quicquid est quod unicuique maiorem in modum desideratur, ut sitienti potus, esurienti cibus, studentī eruditio, auaro pecunia. Quod si uolumus ergo aliquid augere, docebimus, pertinere ad hæc tuenda, uel paranda, uel ad ea, quæ obstant istis, depellenda. Quantoque plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus, tanto fiet res maior. Vt cū docuerimus non posse quem sine eo, de quo differimus, incolumitatē tueri. Deinde addamus, ne uitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras, focosq; in discrimen adductū iri.

*iri. Pro cuiusque rei natura ingenioq; auditorum ,
hæc erunt adhibenda . Videndumque ad quam par-
tem rerum earum, quæ uel ab omnibus magni putã-
tur, uel priuatim ab his qui audiunt, id quod in ora-
tionem uenit, possit accommodari. Nãque & hoc
inter utilissima fuerit, uidere, quid is apud quem di-
cimus, maximè probet; quid auersetur , in quem sit
pronior affectum. Alius enim ab ira facilius aufer-
tur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quos-
dam inuidia torquet, aliquot promptius metu con-
cusseris. Ergo & hæc, et quibus rebus facilius in ista
ferantur, diligenter erit explorandũ , & qua parte
facilimè uictoriã cedent , ea erunt acerrimè oppu-
gnandi. Cõparatione uerò res tolluntur, aliàs quidẽ
nõ expressa per orationẽ cõparatione, sed tacitè au-
dientis animo collecta, aliàs aperta, & dicendo de-
monstrata . Prior ille cõparationis modus fit, cùm
rẽ, de qua differimus, in partes spargimus , & uelut
unam in multas distribuimus. Multa nãq; uno, quia
plura sunt, maiora quoque uidentur. Sic qui bellum
dixit, oĩa quæcunq; solent in bello fieri cõprehẽdit,
At qui metus hostiles, prædas, incendiaq; uillarũ ,
expugnationes oppidorũ, cẽdem populariũ, impen-
sas militares uastationẽ agrorum, famem, egestatẽ,
omniaq; ferro & flamma diruta , omnia sanguine
conspersa dicet: quanquam nihil ille plus dixerit, id
tamen consequitur persẽpẽ, ut cùm sic dixerit , di-
xisse omnia; cùm aliter , hoc est , solo belli nomi-
ne , nihil ferẽ dixisse uideatur . Præterea maiora*

ui-

videntur, quæ instant, quàm quæ vel præterierunt ex multo, vel futura sunt. Quoniam hæc spei, metusve locum admittunt; illa solatium, desiderium ve percipiunt, factio iam tandem sine rerum. Ergo si res de qua differitur, præterijt, aut adhuc futura est colligendum tamen est, ea secuta esse vel pro ventura, quæ in presentia bene, aut malè nos habeant, prout est rei natura, de qua dicitur. Ad hæc, præsens rei conspectus præcipuè penetrat animos, nec est res ulla ad movendos affectus potentior. Segniùs enim (ut inquit Horatius) irritant animos demissa per aurem, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Detectæ itaque sunt in adverso pectore cicatrices in concione, & vulnèra deligata in iudicijs, & parentum cognatorumque lachrymæ, infantium puerorum ætas, reorum sordes prolata in conspectum, & presentibus aptata oratio. Quod si minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quam maximè datur, rem velut in conspectum dare, & oculis subijcere. Quod describenda re, & imagine eius verbis exprimenda, eò quod ἑρμηνεία Græci, nostri euentiam interpretati sunt, maximè consequuntur.

Aperta uerò comparatione res crescunt, quoties alijs, quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipsarum colligitur. Sicut autem in quantitativis, quoties duæ, pluresve conferuntur, maior est ea, quæ aliqua parte sola manet,

net, & quam non usquequaque aliarum magnitudo
 assequitur; sic in hac comparandi ratione; quicquid
 aliquid habet, quod non sit sibi cum alijs commune,
 ea parte reliquis maius uidetur, qua sola eminet, re-
 liquasque (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero
 itaque, cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gra-
 tias egit, præsentem illam clementiam omnibus bel-
 licis Cæsaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei
 decus, & milites & tribuni & auxilia etiam mune-
 ri sibi asciscerent: uellentque cuncti uenire in eius
 societatem gloriæ: hæc autem clementiæ sola laus sua
 esset. Et bellicas laudes multa turbulenta, aspera,
 horrida, qualia fert bellorum necessitas, habere; cle-
 mentiæ laudem benignam, fauoris plenam, plenam
 modestiæ esse. In bello quoque uires humanas hu-
 manis uinci uiribus: clementiam animos, iramque
 uincientium, qui inuicti uiribus sint, placare. Hæc ita
 que, quia clementiæ conueniunt soli, præfertur hac
 in parte bellicæ uirtuti. Quod si quis è diuerso uolet
 colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia,
 superetur, poterit eam similiter multis præferre
 clementiæ. Clementiam enim pacatis conuenire re-
 bus, & pacis potius ornamentum esse, quàm peri-
 culorum præsidium: bellicam uirtutem, rebus in ul-
 timum discrimen adductis succurrere solere: & pa-
 triam penatesque ab his, quæ uictori collibuissest,
 defendere. Et clementiæ laudem nelut in medio po-
 sitam cuius posse contingere: bellorum gloriam,
 non nisi rarissimum quemque consequi. Sic etiam non
 bo-

dominis modò, sed omnium animalium esse clementiam : ignoscere enim omnia, & post iras iterum placari : continere autem res nutu ditioneque sua, omnes quidem solius esse Dei, plurimas autem eius uideri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc augmentationis exempla per omnes locos duci. Posuerimque uel inter utilissimas exercitationes dilæctici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio omnia consilia, ferè inter magis minusque bona iactantur. Neque quicquam est, quod acrius expendere uim rerum, intuerique doceat, quam comparatio. Laudationibus in primis argumentatio conuenit. Pleraque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cum pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cum alijs rebus, tum Thesei rapina prudentissimi totius Græciæ uiri, & Paridis iudicio docuisset : exiguam tamen laudem conquisisse uidebatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quamuis incredibilis commemoratione, nisi & ipsam pulchritudinem (quam alij fortassis ne laudandam quidem putarent, alij in ultimis laudum ponerent) omnibus alijs quæ laudantur prætulisset. Diminutionis ex augmentandi præceptis parata est ratio. Quibuscunque enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractiōe decre-

H H Jcat

scat . Ergo commotos augmentatione affectus detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus ; meliusque & clementius aestimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem . Hæcque una est ratio soluendorum affectuum, ut pacata rursus compositaque mens tranquillitati reddatur . Aliter affectus contrarijs discutimus affectibus ; & iram paratam nobis regerimus in autorem ; uel conciliata misericordia , impetus eius mollimus ; & euocato , quandoque undecunque nouo effectu , prioris obliuisci cogimus . Potentissimus autem ad soluendos subitos , & recens concitatos affectus , est risus . Vnde in causa Murenæ Cicero nihil aequè uidetur opposuisse Catonis , & Sulpitij maximorum uirorum auctoritati , quàm latissimam illam suam facetè , dicendi festiuitatem , sicque omne iudicium solutum est risu , ut Cato quamuis natura , & institutione , ipsa quoque accusatoris persona , quam sustinebat , horridior : cùm tamen risum tenere nequiret , feratur dixisse . Dū boni , quàm ridiculum consulem habemus . Demosthenem quoque tradunt , cùm pro Aristide dicturus esset , in quem uehementissimè iudices , accenderat accusatorum oratio , reclamareturque ab omnibus sibi , & uelut prædam nato iam reo silentium imperaretur , orauisse , ut bona illorum uenia liceret paucissima extra causam uerba facere . Quod cùm permitteret , ait . Megarensē quendam studijs operatum Athenis , cùm redire in patriam uellet ,

con-

condueto asino imposuisse sarcinas . Meridie uerò cum nulla umbra ; qua solis ardorem leuarent ipse , & Agaso , præberetur ; statuto in uia Asino , constituit illius umbra solem uitare , eaque cum non sufficeret ambobus : Agaso sibi illam uendicare , sui illam affirmare iuris esse , operas illi non umbrâ locatam contra ille contendere ; umbram inter operas esse . Cumque diceret Orator , grauissimè inter eos de ombra asini altercatum , uideretque omnes risu quati , & exhilaritos indices esse ; tum grauissima eos increpuit oratione , qui possent de umbra asini differentem audire , de salute ciuis , quod eos iudicij religio cogeret , audire non possent , tum cepisse de causa dicere , reum que liberasse . Constat autem hæc facultas , natura primum , quæ cum in omni re multum , tum in hac plurimum potest . Deinde , quod , proximam post naturam uim habet , crebro usu . Sunt tamen etiam tradita eius rei præcepta , quatenus tradi præceptis potest quorum autores Cicero , & Quintilianus , notiores sunt , quàm , ut sint indicandi . Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse .

Scholia in caput 3.

*Q*UOD tum amplificationem , tum augmentationem .) Vide Ciceronem in Partitionibus de amplificatione , & F. Quintilianum lib. 8. cap. 4. Proximum est à conuicio .) Non longe à conuicio distat , propemodum conuicium est . Sic qui bellum dixit , omnia quæcunq ;
HH 2 solent

solent in bello fieri, comprehendit.) Hunc in modum & Fabius lib.8. de euergia: Sic urbium, inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem, complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit. Sed in affectus minus penetrat breuis hic uelut nuncius. At si aperias hæc quæ uno uerbo inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium foeminarumque ploratus, & male usque in illum diem seruati fato senes, tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum est, pugna inter uictores. Licet enim omnia, ut dixi, complectatur euersio, minus tamen est totum dicere quàm oïa. Segnius enim, ut inquit Horatius.) In arte poetica.

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Segnius irritant animos demissa per aures.

quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ Ipse sibi tradit spectator.

Et Lucretius in sexto: quia semper ad aures tardius adueniunt, quàm quæ moueant res. Adagio, Oculis quam auribus magis habenda fides. Detectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices.) Fabius lib.6. Non solum autem, inquit, dicendo, sed etiam faciendo quædam, lachrymas moueamus. Vnde & producere ipsos qui periclitentur, squalidos, atque deformes, & liberos eorum ac parentes, instituti: & ab accusatoribus ostendi cruentum gladium, & lecta è uulneribus ossa, & uestes sanguine perfusas uidemus, & uulnera resolui, ac uerberata corpora nudari. quarum rerum ingens plerumque uis est, uelut in rem præsentem animos hominum ducentium: Hæc ille. Et Antonius secundo de Oratores: Sensi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cum excitauî mœstum ac sordidatum senem, & cum ista feci quæ

quæ tu Crasse laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem, cum C. Marius mororem orationis meæ præsens ac sedens multum lachrymis suis adiuuaret: cumque ego illum appellans, collegam ei suum comendarem, atque ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc sine lachrymis meis, non sine dolorem magno miseratio, omniumque deorum & hominum, & ciuium & sociorum imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modò non miserabilis, sed etiam ridenda fuisset oratio mea, &c. His non sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus lib. 2. cap. 4. & 5. quod ἐνὰ πρῆναι Græci, nostri euidentiā interpretati sunt.) quam ἐνὶ πρῆναι Græci eam nos efficaciam, quam illi ἐνὰ πρῆναι, euidentiā appellamus, qua de Fabii Quintiliani 6. Institutionum lib. uerba sic habent Insequitur ἐνὰ πρῆναι, quæ à Cicerone illustratio & euidentiā nominatur, quæ non tam dicere uidetur quàm ostendere, & affectus non aliter quàm si rebus ipsis intersumus, sequentur. Meminit eiusdem rei idem autor lib. 4. & rursus lib. 8. Cicero itaque cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gratias agit.) Longum sit atque haud scio an etiam superuacuum, huc ascribere uerba Ciceronis. Oratio extat, qui uolet, inde perat, illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Cæsare restitutus esset, priusquam reuerteretur Romam, à familiari quodam suo P. Magio Chilone occisum fuisse, quem admodum in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. Isocrates in Helenes laudatione.) Est & hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem non est cur de ea quicquam dicamus. Porro ad exacte intelligendū locū hunc plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus li. 6. de affectibus, & de amplificatiōe lib. 8.

Vnde in causa Murenæ Cicero.) Plutarchus in uita M. Catonis de hac Murenæ defensione loquens, Cum

HH 3 uerò

RODOLPHI AGRIC.

uerò dies, inquit, dicēdæ causæ uenisset, Cicero, qui p̄r id tempus erat consul, Murenam defendit, uarijs modis Stoicos Philosophos, & ista quæ appellantur paradoxa illudens. Ex quo cum multum risum iudicibus inieci-
set, ipse quoque Cato subridens, ijs qui iuxta astabant, dixisse fertur, Dij boni, quàm ridiculum habemus con-
sulē. Verba hac de re Ciceronis ascripsimus lib. 2. Atque infra etiam de eadem dicemus causa, capite huius li. 12. Demosthenē quoque tradunt.) Videtur mihi & hic lo-
cus unus esse ex illis, quos dixi emendaturum fuisse Ro-
dolphum, si opus recognouisset. Quippe ubi nos repo-
suimus, orauisse, ibi etiam exemplar illud scriptum, quā-
quam id hac parte non erat manu Rodolphi, non ora-
uisse aut orasse, sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem
plane farinæ est cum eo, cuius meminimus in principio
libri 2. quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis di-
ximus. Quod autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho
ita scriptum fuisse, ut haberet Louanii excusum exem-
plar, eam coniecturam interim certiore fecit exem-
plar scriptum, præsertim cum id ea utiq; parte ipse exa-
rasset Rodolphus. Fabulæ porrò huius qua dicitur fuisse
usus Demosthenes, & Brasmus in Chiliadibus mentio-
nem fecit. Cōstat hæc facultas.) De ridiculis ac risu mul-
ta Fabius lib. 6. & M. Cicero lib. 2. de Oratore.

DE DELECTATIONE QVIBVS rebus fiat, & de digrediendi extra rem propo- sitam ratione. Caput II II

Explendus erit mihi fortasse numerus. Et quia
docendi rationi, mouendi præcepta subiecimus,
æquum uidebitur, ut quæ incundam faciant oratio-
nem, subdamus. Tametsi alio docuimus loco delesta-
tioni nullam inueniendi certam rationē posse accom-
modari, magisque præceptionem huius partis ad
rhetor-

rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia ta-
 men ex rebus etiam nascitur orationi delectatio, res
 autem præcipuè subduntur inuentioni, id circo pau-
 cis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (ut dixi-
 mus) quia permotio est cognitivæ virtutis, duæ sunt
 autem virtutes cognitivæ, sensus & mens: idcirco
 duplicia sunt quæ delectant, quorum alia sensu per-
 ciipiuntur, alia mente. Et iidem qui magis sensibus
 vivunt, & corporis tenentur voluptatibus, quo-
 rumque animus corpori servit, hi magis eam se-
 quuntur delectationem, quæ sensibus obijcitur.
 Contrà, quorum generosior & erectior animus
 omnem in mente curam posuit, hi velut inimicas
 & infestas instituto suo corporis aspernantur volu-
 ptates, & solum quæ mentem delectant, sequun-
 tur. Qui inter utrosque sunt medij, & suam tribuen-
 dam utriq; partem arbitrantur, utriusq; etiam volu-
 ptate capiuntur. Quarum itaque rerum usu quisq;
 & perceptione gaudet, earum etiam commemora-
 tione præcipuè delectatur, & his ipsis apud eum
 maximè captatur orationi gratia. Duplex autem
 est in summa, quæ percipitur ex oratione voluptas,
 quarum alia nascitur ex rebus, de quibus differitur,
 alia ex orationis percipitur genere. Res, quæ sensus
 oblectant, notæ sunt. Quisque enim sensus delecta-
 tur eo, quod est naturæ suæ proprium. Ut oculi co-
 loribus lætissimis, aures sonis mitioribus: & reliqui
 suo quisque obiecto. Sunt quædam tamen, quæ &
 ad mentem pertingunt: quia verò propius ad sen-

suam naturam accedunt, & inter sensum oblectamenta numerantur, ut dies festi, spectacula, ludi, choreæ, conuiuia, horti floribus confiti, uerni temporis gratia, fluminum per uirentia prata decursus, primus iuuentutis decor, corpora pulchritudine conspiciua, amores, ioci, concentus, saltationes, & omnia latiorum annorum animorumque studia, quorum tamen maxime sunt liberalia quæ oculorum auriumque studia morantur. Reliqua, quia crassiora sunt, sortidiora sunt etiam plerumque, ut quorum etiam non nulla sine honoris non sint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium est opus ueri bonique perquisitio) delectant omnia quecumque docent; quæ magna, admiranda, inopinata, inexpectata, inaudita sunt reconditarum rerum peruestigatio, noticia uetustatis, & rerum in longinquo positarum cognitio, egregia magnorum uirorum dicta factaque, & præclare in omni genere uirtutis acta. Quæ quidem si de eis differatur, iucundam nimirum faciunt orationem, in suo quidque genere. Sin asperior & tristior sit de res, de qua dicitur, tum solent ista auribus expeti. Et uel similitudines docendis rebus, hinc sumuntur, uel argumentationes queruntur quarum explicationi tale quippiam adhiberi sit necesse, uel liberius etiam digressionem ad ea dilabimur: quod commodissime fit, cum fallente transitu, sic ad ea deferimur, ut non secuti ea, sed adducti esse uideamur. Transitus autem fit aptissime, cum generale aliquid inuenimus, in quo parata est uia ex re proposita, &
ex

ex quo rursus in quòd digredi nolumus, facilis est accessus. *Vt* qui de laudibus Musices dicit: si uolet ad describendam ueris gratiam dilabi, dicat *Musas* libertate animi, omniumque rerum securitate gaudere, & syluas fluminaque expetere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentem eis musicen, facile iam transibit in ueris descriptionem, cum sit in eo summus istorum decor, & præcipua possit ex eis percipi uoluptas. Itaque quantus sit ornatus, quæ gratia florentium uirentiumque omnium, quis frondibus inter strepentium uolucrum concentus, quàm amenum riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere uolet, quantus sit labor *Rempub. administrantis*, paratum est dicere, musicam leuare curas, & mentem reficere, hæcque deinde cum reip. administratione coniungere quoniam præcipue sit his opus ei, qui rempublicam tractat, cum tot, ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autem huius rei cum apud multos uidere exempla, tum apud Platonem Lucianumque in dialogis, quo pacto sumpto diductissimo exordio à re præposita, paulatim & occulto gradu ad id, quod instituunt, adrebant. *Vtilis* est differenti hæc transeundi ratio, si quando res diuersas una complecti uolet oratione, sic, ut non turbatam disiectorum membrorum formam, sed unius faciem corporis præstent. *Vtilis* etiam si quando de re tali dicendum sit, à cuius pri-
ma

ma mentione abhorreant aures, ut tum posito fauorabili aliquo principio, sensim et plūbeo (quod aiūt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregium in primis Ciceronis exēplum in orationis exordio, quā contra legem Agrariā in concione dixit. Quod exordij genus rhetores insinuationē dixere. Cū enim nihil uideretur magis exasperaturum populi Romani animos, quā audire contra legem Agrariam, hoc est, spem alimentorum suorum differentem. Orator dilata omni rei istius mentione, primum hinc cæpit, non ordini se orationem de laudibus maiorum suorum, ne illis potius, quam populi beneficio consulatū acceptum referre uideretur, & popularem se consulem hoc ipso uelle uideri, idq; in Senatu initio consulatus sui dixisse, permultaque alia in hanc ipsam sententiam; nec esse sequi Gracchanas actiones improbet, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cumque multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetentim allabi ad rem cæpit; nec statim contrā tendere, sed primum uoluisse socium se Rullo adiungere ferendis Agrarijs legibus, isque cū refugisset, & eò adductum se tandem omnia diligentius inquisisse diceret, tum demum eò delatus est, ut non se contra legem Agrariam dicere, sed contra Rulli dominatū, qui legis specie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco transitio latens, ut fauorem, quem dicendi initio colligebat, nusquam abrupta re, etiā ad asperiora usque perferret. Digrediendi autē crebrior

brior & magis permissa poëtis libertas. Proxima
 deinde alijs, ut quisque est poëtis dicendi libertate
 proximus. Sed quia digrediendi ratione sumus addu-
 cti ut digrederemur, rursus ad institutum reuertamur.
 Secundum diximus esse, quo delectaret nos ora-
 tio, ipsum orationis genus. Qua in parte primum est,
 ut habeat oratio motus animorum, colloquia perso-
 narum, consilia, euentusque rerum inopinatos. Qua
 quidem quanquam ad res pertinere possint uideri,
 ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argu-
 mento est, quod eadem hæc magna ex parte si uidea-
 mus, non modò non delectent, sed offendant. Idcirco
 in oratione non tam res ipsa, quàm imitatio oratio-
 nis, qua exprimuntur ista, uoluptati est. Et quemad-
 modum in pictura pleraque gratissima sunt propter
 solam imitationem, nec tam rem (quæ pictura expres-
 sa est) quam ingenium miramur imitantis: sic cum
 in oratione, personis sua pro cuiusque natura,
 conditioneque uerba tribuuntur, & animorum
 affectuumque omnium figura, effingitur, idque
 consequitur oratio, ut non dici, sed agi uide-
 antur res: & inani quadam imagine audien-
 tis animus uelut medium se ipse intra actum imi-
 tationemque rerum constituit, id quoniam fit
 orationis uirtute, non rerum natura, idcirco est
 etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidem
 gratie capacissimum est omnium poema. Quia
 enim non rem sequitur oratio, sed uoluptati,
 oratio.

RODOLPHI AGRIC.

orationis res aptatur , utq; maximè placitura sunt ; sic omnia finguntur , idcirco summa est rei captanda uenustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, seuerior tamen & contractioris frontis , ut quam illæsa ueritate ludere oporteat . Ciuilis etiam oratio in narrationibus , sæpè etiam & inter argumentandū , uel ueris personis uel fictis affectus suaq; uerba tribuit, & nō parum hac orationis gratia sibi indulget ; Ne in dialogis quidem philosophi expertes huius laudis fuere . Est apud Platonem uidere tam diligenter effictas differentes personas , ut non Platonis , sed personæ : non uerba audire , sed uultus intueri uidearis. In his, in quibus ipsa philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerum , extraq; affectus , exiguus relinquitur istis locus . Hocq; præcipuè hac in parte , cū ipsi differentis personæ tribuitur oratio , delectat , quod & in alijs omnibus generibus , quæ diximus , gratissimum est , si boni emineant dicentis in oratione mores : hoc est , si non sit de se arrogans , si de alijs modesta oratio , si benignum candidumq; de rebus proferat iudicium . In primisq; placet simplicitas illa , omnia in melius flectētis . Iuuat tamē interim libertas dicenti , sine aliena contumelia , quid sentiat . Harumq; rerum, sicut omnium in dicendo uirtutum obseruantissimus fuit ubiq; Cicero . Sunt & præter hæc in oratione quæ delectant , quæ propria sunt orationis , sententiæ graues acutæ , nouæ , expectatæ, dicta facietè, amarè, falsè, prudenter. Ornamenta

namenta etiam omnia uerborum, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his, qui huius rei præcepta tradiderunt, expetenda.

Scholia in caput 4.

Tametsi ut alio docuimus loco.) Lib. 2. ca. 4. Delectatio, ut diximus, quia p̄motio ē cognitiuæ uirtutis.) Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit accommodatū. Et reliqui suo quisque obiecto. Quæ sint obiecta singulorum sensuum, dictum à nobis est lib. 1. cap. 11.

quorum tamen maxime sunt liberalia, quæ oculorū auriumque studia morantur.) Pulchrum me Hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium libr. 19. Quinque, inquit, sunt hominum sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæritur, uidetur, gustus, tactus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus quæ immodica uoluptas capitur, ea turpis atque improba existimatur. Sedenim quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea uoluptas, sicuti sapientes uiri censuerunt, omnium rerum foedissima est. Eosque maxime, qui duabus istis beluinis uoluptatibus sese dediderunt, grauisimi uicij uocabulis Græci appelle ἀκολάτους. uel ἀπραγῆς. Nos eos uel incontinentes dicimus intemperantes: ἀκολάτους enim, si interpretari coactius uelis, nimis id uerbū insolens erit. Istæ autem uoluptates duæ, gustus atque tactus, id est, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, solæ sunt hominibus communes cū bestiis, & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quisquis est his beluinis uoluptatibus præuinctus. Et paulò post. Quis igitur habens aliquid humani

humani pudoris, uoluptatibus istis duabus coeundi atque comedendi, quæ sunt homini cum suæ atque asino communes, gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent, sese bibere, atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir scientia, de coitu venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitalem dixere. Nanque ipsius uerba hæc tradūt, *συμφορὰν καὶ μὲν πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα*. Mentem delectant, omnia quæcunque docent.) Pulchrè de his apud Platonem lib. 3. de Repub. differitur: Cum triplex, inquit, sit genus uoluptatis, suauissimum id est, quod parti animi, qua discimus & erudimur, tribuendum est. Est autem huius cū apud multos uidere exempla.) Cicero actione in Verrem 4. cū ex oppido Thermitanorum antiquissima signa sublata esse quereretur, sic maioris inuidiæ ac criminis causa digreditur. Etenim ut simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, & quæ sequuntur. Plumbeo, quod aiunt, pede.) Hoc est, quasi suspenso, ac minus firmo gressu, pedetentim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidum argumentum, plumbeum pugionem appellat, quem eundem sensum habet & illud. Plūbeo iugulare gladio. In concione.) Ad populū, ad Quirites. Quam contra legem Agrariam.) Hæc est lex illa Agraria, de qua toties mentio fit apud autores, quæque omnium, propè bellorum ciuiliū fons & origo fuit. Primus eam promulgauit. Sp. Cassius regni affectator. Secuti sunt eum multi, qui idipsum fecere. Verū maximos omnium motus hac in re excitarunt. C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferendæ fuit huiusmodi: Solebant Romani, quantum uicini agri hostibus ademissent, partim uenundare, partim redigere in publicū, & tenitoris fortunæ ciuibz modica pensione utendum locare. Sed postea quā diuites, ita ut sit, augere eas pensiones cœpere, & pauperes à conducendis agris excludere: lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Rom. habere prohibebatur. Verū ea lex paucos

admo

admodum annos contra locupletos auxilio fuit. Ac principio quidem subornati sunt alij quidam, qui in illorum usum agros conducerent. Deinde uelut abrogata iam lege, ipsi etiam suis æditis nominibus omnia occupare cœperunt. Cui tam inexplētæ diuturnæ avaritię, sæpe à tribunis plebis, cum maximo reipublicę motu obuiam iri cœptum, id quod tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facile ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet, Nec esse, qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mentionem Cicero, Caius & Tiberius, quibus tanta cura fuit rogandę ferendęque legis Agrarię, ut perire maluerint ambo, quàm ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Nasicę, Caius L. Opimij cõsulis ductu occisus est. Vitam utriusque scripsit Plutar.

DE COPIA IN DICENDO, QUOMODO paretur. Cap. V.

Copia uerò & breuitas in dicendo, quoniam præsertim istis inter cætera delectamus, & offendimus, constantque etiam inuentione ista, non alienum uidetur ab instituto nostro paucis de his dicere. Constat autem orationis hubertas, uel quia pauca quidem, multis tamẽ eloquimur; uel quãuis paucis dicamus, congerimus tamẽ multa atq; ut nõ magnitudine, ac eruo tamẽ rerũ tendimus orationem; uel quod affluentissimũ est, multa dicimus de multis. Si ostenderimus autẽ, quõ multa, et quõ multis dicatur, tria hæc cuiusmodi sint, faciliẽ erit perspektu. Multa dicuntur & expositione, & argumentatione. Expositione dicuntur multa, cùm non tantum

tum satis habemus , summas rerum explicare , sed partes omnes prosequimur . Qui dicit enim : Iuno quoniam oderat Troianos , nauigante ex Sicilia Aeneas , classem eius disiecit ui tempestatum , quarum impulsu delatus ad Africam , à Didone hospicio benignissimè est acceptus . Hoc qui dicit , totum primum Aeneidos librum complexus uidetur . Qui uolet autem paulò huberius dicere ista , ille quidem causas odiorum , propter quas infensa Troianis erat Iuno , recensabit . Deinde , ut è Sicilia nauigarint , sollicitatum à Iunone Aeolum , ut tempestatem classi immitteres . Non tamen ille preces Iunonis effinget , non pollicita Aeoli , nec quo pacto immissa sit Troianis exequetur , aut iactauerit eos tempestas : sufficiet tempestate disiectos fuisse demonstrare , atque diuersos alium ab alio ad litora portusq; Africanos esse delatos . Nec Venere ille querelas , nec Iouis responsa , quibus futurus rei Romanae status explicatur , attinget . Post tempestatem , refectis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneas , tum ut explorandorum locorum gratiam profectus sit Achate comitatus , Carthaginemq; peruenierit ; cuius urbis condendae causam , & Didonis casus breuius qui dicet explicabit suis uerbis , quàm ut describenda , Venere , & querelis Aeneas , iactatisque bino inde uerbis ea effingant . Deinde , ut in templo Ilionea & socios reginae implorantes fidem , ne littoribus acerentur agnouerit , agnoscendumq; se eis ,

¶

& regina prabuerit. Nihil hic ad ordinem rerum
 pertinuerint res Troiana, pictura in templo expres-
 se: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma de-
 scripta; nihil reliqua multa, quae ut ornandis rebus
 immensum, ita cognoscendis nullum attulerint mo-
 mentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudicij quae
 non magni sanè putauit, qui fuerint casus, aut or-
 do rerum Aeneae, quarum etiam uix tenuis ad ip-
 sum peruenerat fama; sed sumpta illius persona,
 uoluit tanquam in speculo quodam uarietatem re-
 rum humanarum, Vitamque, & mores hominum
 spectandos proponere. Quae cuncta, ut maiore uo-
 luptate commendaret, latè fudit, quò orationis re-
 rum quae decorem & gratiam, quae in angustioribus
 delitescunt, in ipsa amplitudine per omnes posset
 numeros explicare. Quin & haec ipsa multò pote-
 runt effusius dici. Nam in causis odiorum recens-
 dis, singulae causae longissimarum narrationum sunt
 capaces. Et quod postea dicitur. Vix è conspectu Si-
 culae teluris in altum Vela dabant; hîc quae sit Sici-
 lia describi potest, & quae fuerint manendi ibi, rur-
 susque discedendi causa, & apparatus discessio-
 nis, & iam ipsa exprimeretur nauigatio. Sic uide-
 mus in praelijs narrandis apud historicos, tantum,
 quae acies cui cesserit, & quarum partium eques pe-
 des ne alterius profligauerit equitem aut peditem.
 Singularum rara fit, aut perquam breuis mentio,
 nisi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt;
 adeirco in angustum pugnae apud eos colliguntur.

II Apud

Apud poëtas, singula pugnae singula sæpè implens
uolumina. Quoniam non exercituum solum; sed sin-
gulorum hominum casus effingunt, quò magis ua-
rietate & rebus sub aspectu ponendis delectent. Sed
& singulorum casus quantum possint extendi, *Ae-*
neæ & *Turni* apud *Virgilium*, *Polynicis* & *Eteo-*
clis apud *Statium*, facillè declarat descriptio. Dici-
mus uerò argumentando multa, & quando propo-
sitam quæstionem in multas quæstiones diduci-
mus, & quæstiones numerosis colligimus argumen-
tationibus, argumentationesque alijs super alias
proportionibus confirmamus: & si quid exponendum
in argumentatione, non contenti caput rei anno-
iaffet, totum ordinem eius recensemus. Vt qui pro-
bet, uirtutis nomen etiam improbitati uenerandum
esse, quoniam piratæ fama *Scipionis* adducti. *Liter-*
num ubi exulabat, profecti sint: cumque conspexis-
sent eum, rursus abierint. Id qui iam uolet eo pa-
cto, quo superius ostendi, huberius exponere, & ubi
sit *Liternum*, & quare illic exulauerit *Scipio*, di-
cet: & in reliquo expositionis ordine, *Scipioni*, pira-
tisque suam dabit, si uidebitur, orationem. Mul-
tum autem dicimus una de re, id est, quoties libuit,
circa unam rem hæremus, quodque paucis dici poi-
tuit, id ipsum latè spargimus. Idque tribus illis ma-
ximè fit modis, quibus diximus rem unam in multa
diduci, diuisione, partione, & dinumeratione: quæ
quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis uolet dice-
re, uirtutem *Ciceroni* rempublicam tractanti aptis-
simam

finam esse, uirtutem diuidet, proq; ea religionem, pietatem, iusticiam, fortitudinem, magnanimitatem, constantiam, temperantiam, modestiam, prudentiam, fidem, & reliquas uirtutis species ponere potest: pro Republica partes eius, ut sunt patres & plebs, inopes, potentes, pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacentia, aut actus, aut effecta, dinumerabimus: ut qui facundus sit, qui doctus, qui nouus homo, qui consularis, qui causas agat, & quotidie in iudicijs concionibusque uersetur, quæq; reliqua sunt huius generis. Possunt igitur hæc omnia, uel inter se coniungi, & unumquodque unicuique, prout est cuiusque naturæ maxime consentaneum, aptari: uel sic ut integra cum diductorum numero componantur: ut primum diuisa uirtute, & manentibus reliquis, dicamus: certum est religionem, pietatem, iusticiam, fortitudinem, & ceteras, quas diximus, uirtutum species, necessarias esse Ciceroni tractanti Rempublicam. Deinde rursus dispartita Republica, nec quæquam dubitaturū, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas Reipublicæ partes uersetur, opus sit habere uirtutem. Post hæc, dinumeratis his quæ Ciceroni adsunt: non enim fieri posse, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæque reliqua huiusmodi sunt, Rempublicam administret, ut id rectè faciat sine uirtute. Probationum habent ista faciem, possuntque probationes esse, si quod primum est propositum, tanquam dubium ac-

xiatur: nunc tamen non in eum adhibentur usum. Alioqui quò minus ociosa & supina uideantur, non ineptè probationes aliqua inter spargerentur. Possumus itaq; hoc pacto, cum uisum fuerit, unam, plures uel res in oratione, positas spargere, & unamquaque; non uno solùm, sed tribus illis, quos diximus, explicare modis. Quæ quidem propositum respicientibus exemplum, cum tentatu, factuque haud esse difficilia credum, nihil est necesse singula suis exemplis indicari. Est & alia ratio dicendi copiosè, quæ fit, cum unam eandemq; rem iterum atq; iterum multis dicimus uerbis; quo pacto uidemus apud Ciceronem, non singula modo membra (quod crebrum est uidere apud autores) sed totos locos repetitos, in eis præsertim orationibus, quas iunior ædidi, quæ ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipuè, omnis affluentie cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, nec idcirco ad nostram pertinent præceptionem.

Scholia in caput 5.

Copia uerò & breuitas.) Fit hoc sæpenumero apud autores, ut casus quispiam interposito relatiuo, quasi absolute ac sine uerbo ponatur. Cicero ad Trebatium Familiarium epistolarum lib. 7. Cn. Octavius tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam inuitat: adhuc non potuit perducere, sed mihi tamen gratum est.

Idem

Idem in 4. Philipica. Agrum Campanum, qui cum de ue
 stigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infl
 gi magnum Reipub. uulnus arbitrabamur, hunc tu com
 pransoribus tuis & collusoribus diuidebas. Rursus in
 Verrem; Nam quis hoc non intelligit, istum absolutū
 dijs hominibusque inuitis, eum ex manibus populi Ro
 mani eripi nullo modo posse) Verum in hisce omnibus
 idem casus repetitur, ac proinde usitator est locutio,
 & apud Ciceronem frequens. Rarius est, quod hic se
 cit Rodolphus; à quo hi nominatiui, copia & breuitas,
 ita in principio orationis ponuntur, ut nullum prorsus
 uerbum accedat, ad quod ullo modo referri queant.
 Quod ut apud alios quoque interim fieri, temerè ego ne
 gare non ausim, ita sanè quam rarum atque inusitatum
 id esse, planius est quàm, ut quisquam possit ire infi
 cias. Et ut semel dicam quod sentio, aut ego planè fal
 sor opinione mea, aut hic quoque unus est ex locis il
 lis quos si recognouisset Rodolphus, emunctiores pro
 cul dubio in lucem prodidissent. Per omnes possent nu
 meros.) Perfectissimè, absolutissimè Polynicis & Eteo
 clis apud Statium.) Et heocles filius Aedipodis regis
 Thebanorum, cum fratre Polynice graue & pernicio
 sum gessit bellum, quod uide apud Statium lib. 7. Quo
 niam Piratæ fama Scipionis adducti.) Hac de re ita le
 gis apud Valerium Maximum lib. 2. cap. de Maiestate.
 Ad Affricanum eundem in Literna uilla se continentē,
 complures prædonum duces uidendum, eodem tempo
 re forte confluerunt. Quos cum ad uim faciendam ue
 nire existimasset, præsidium domesticorum in tecto col
 locauit, eratque in his repellendis & animo & apparatu
 occupatus. Quod ut prædones animaduerterunt, dimis
 sis militibus, abiectisque armis ianuz appropinquant;
 & clara uoce nuntiant Scipioni, non uitæ eius hostes
 sed uirtutis admiratores uenisse, conspectum & com
 pressum tanti uiri, quasi cœleste aliquod beneficium
 expetentes, proinde securum se nobis præstandum præ
 bere ne graueretur. Hæc post quam domestici Scipioni

retulerunt, fores referari, eosque intromitti iussit. Qui posses ianuz, tanquā aliquam religiosissimam aram, sanctumque templum uenerati cupide Scipionis dextram apprehenderunt: ac diu osculati, positis ante uestibulū donis, quæ deorum immortalium numini consecrari solent, læti, quia Scipionem uidere cōtigisset, ad lares proprios reuerterunt. Vbi sit Liternum.) Strabo lib. 3. id oppidū esse ait Campaniæ, inter Sinuessam & Cumas, fluuiumque eiusdem nominis præterfluere. Quare illic exulauerit Scipio.) De hoc lege T. Liuij de bello Macedonico & Asiatico librum 8. Diuisione, partitione, dinumeratione.) Hæc quid sint, explicatum est lib. 1. cap. 7. & 9. Illud hoc loco obseruet lector, eandem esse, quā hic dinumerationem uocat Rodolphus, & quam illic enumerationem. Deinde Ciceronem per adiacentia.) lib. 2. cap. 11. Qui nouus homo.) Ita dicebantur, qui nullas demonstrare possent maiorum suorum imagines, aut illorum res gestas, uirtutesque iactare, sed sua ipsi uirtute ac industria honores essent adepti. Sic Iphicrates ille Atheniensis, obiiciēte sibi quodam, quod nouus homo esset: Mei, inquit, generis splendor à me incipit, tui in te desinit. Et Cicero in Salustium; Ego (inquit) maioribus meis uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ, tu tuis uita, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras, ut etiam si fuerint egregii ciues, certè uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, satius est enim, me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Est & alia ratio dicendi copiose.) Cicero lib. 4. ad Herennium de expolitione, & Erasmus lib. 2. de copia in expolitione. Vide item Trapezuntium libro Rhetorices quinto. Quas iunior edidit.) quarum omnium prima fuit pro Roscio, ueluti eius orationis testimonio constat.

QUAE SIT AD BREVITER DICENDUM uia. Cap. VI.

Breuitatis ratio facilior est; quarum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus praetermissione breuitatem consequemur. Contraria enim (ut innulgato uerbo est) contrariis oriuntur causis. Breues erimus in exponendo quidem, si trita in omnibus breuitatis sequemur praeccepta, hoc est, si rem non à primis utique initijs, sed solum quatenus instituto nostro sufficit, ordiamur. Aeneas utique apud Virgilium narraturus insidias Graecorum, non labores periculaque bellorum, quibus perfuncti erant recenset; sed protinus cepit; fracti bello, fatisque repulsi. Deinde, ut in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, praetermittamus, cuiusmodi est (dixit, & multa alia, quae nunc non est narrandi locus) &; (dixit quae in rem putabat) &; respondit, quae sibi uisum est. Quae moderatio plerisque nostra aetate studia tractantibus usqueadeo deest, ut non solum uelint, quicquid de re possit, exequi, sed etiam cuiuscunque ulla parte potest inferri mentio, id undique quaesitum accersant; & quamuis diuersa, quamuis repugnantia proposito suo, uiribus detorta tamen inculcent: ex quo iam in frinolis plerisque & leuissimis quoque rebus nullus scribendorum uoluminum, neque modus neque finis fit. Post haec, si non singulas rerum particulas dicendo prosequemur, sed satis habebimus, summas, & uelut fastigia rerum perstringere.

II 4 Cuius

Cuius rei cū multa sunt apud autores exempla, cū
 inmodi est apud Virgilium: Pūnica regna nides, Ty
 rios, & Agenoris urbem, & tota fundata Cartha-
 ginis explicatio, quæ sequitur. Itē in quinto. Interea
 Aeneas urbem designat aratro, Sortiturq; domos,
 hic Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Teren-
 tium: Placuit, despondi, hic nuptijs dictus est dies.
 Tum præcipue poterunt istud ostendere argumenta
 Comædiarum, quæ paucissimis uersiculis totum fa-
 bulæ complexum tenent. Et declamationum thema-
 ta, quæ cū breuia admodum sint, uerbosis exponun-
 tur plerunq; in declamatione narrationibus. Sic &
 apud scriptores rerū crebrò uidemus copiose fuseq;
 res dictas ab alijs, rursus ab alijs in paucissima uerba
 contractas. Postremò, si quod uel ex præcedentibus
 aut sequētib; satis potest percipi, ut id ne dicamus
 quidem. Quod solet autem adiçi, ne bis eandem rem
 dicamus, id cui præcipiendum est, ignarum esse, quid
 sit breuias, oportere credam. Ex sequentibus præce-
 dentia intelliguntur, ut apud Virgilium in quinto:
 Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod qui-
 dem non dixit Poëta, satis perspicitur, imperio Ace-
 stæ subdidisse urbem recens conditam, & depositos
 in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex
 eo quod dixit Crito; Eius morte ad me lege redierūt
 bona, nec mortuam esse, nec cognatam sibi prædixe-
 rat: utrunq; tamen ex eo intelligitur. Ex præceden-
 tibus, ut quoties mandata, consilia, causas ne expli-
 cuimus, quibus uel ordo sequentiū rerum, uel nō
 fa-

facile conspicitur, quale est in Phormione Terentij
 En parasitus quidam Phormio, & quæ sequuntur.
 Deinde subiicit. Ego te cognatum dicam, & tibi scri-
 bam dicam. Non dicit hoc dixisse Phormionē, quod
 ipsum ex figura uerborū facile perspicitur. Sed hoc
 quidem prioris loci exemplū est. Quod aut huius est
 loci, postquam totum ordinem consilij recensuit, de-
 inde rem ipsam, qua hoc pacto gesta est, cum possēt
 hinc cognosci, solum dixit: Persuasit homini, factū
 est, uentum est, uincimur, dixit. Argumentationum
 breuitas in eo posita est, si primū uel recidamus
 multitudinem quæstionum, uel qua si fusius tende-
 rentur, quæstiones futura erant, ea breuiter argu-
 mentationum specie colligantur. Tum si quis sumi-
 mus quæstiones, quā paucissimis argumentationi-
 bus confirmemus: sed ne argumentationes quidem
 latē seseque colligamus, uerū nonnunquam pro to-
 ta argumentatione solam ponamus propositionem.
 Ut. Quid repetam exustas Ericino in littore Clasa-
 ses? Quid tempestatum regem, uentosque furentes
 Aeolia excitos? Singula argumentationes singulis
 propositionibus explicantur. Quin una quandoque pro
 positione singulis propè uerbis densamus argumēta.
 Ut apud eundem autorem: Quin natam egregio ge-
 nero, dignisque hymenais Des pater, & pacem hanc
 aeterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit,
 ut natam daret Aeneā, inquit, natam egregio ge-
 nero: argumentum est. Idcirco enim colligitur dan-
 dam eam esse Aeneā, quoniam sit egregius gener.

Sic

Sic quod subdidit: Dignisq; hymeneis, quanquam id priori propè sit idem. Sic etiam: Des pater, & curam filiae, & potestatem uno nomine collegit. Sic quod postremum posuit: Et pacem hanc aeterno fœdere firmes. Breuius adhuc est, quod Dido inquit, cum causam, quare coniugium auersaretur dixisset, subiecit: Huic uni forsan potui succumbere culpa. Cum uellet mollire facem amoris sui, huic uni dixit, quasi iustior esset sibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum esset datura. Et culpa dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admissuram se: sed potui, inquit, & forsan, & succumbere: ut non ipsa factura istud, sed amoris impetu uictum iri uideretur. Hoc itaq; pacto consequemur, ut quandoq; quantumuis multa, breuiter tamē ea dicamus. Nec enim fieri poterit, ut hac densitate stipemus argumenta, si uelimus singula eis, quos superius dixi, modis dilatandi, id est, uel diuisione, uel partitione, uel dinumeratione diffundere. Breuitas igitur his rebus maxime constat.

Scholia in caput 6.

Aeneas itaque apud Virgilium.) Secundo Aeneid. pu- nica regna uides.) Verba sunt Veneris ad Aeneam, primo Aeneidos libro. Sic apud Terentium, Placuit, despō di.) Simonis illius Terentiani uerba sunt in Andria. Quid reperam exustas.) Sic Venus Aeneidos libr. decimo. quin natam egregio genero.) Drancis oratoris uerba sunt apud Virgilium lib. xj. quod Dido ait) Aeneidos in lib. 4.

QV IS

QUIS SIT OPTIMVS IN DICENDO COP-
pia, breuitatisq; modus. Caput VII.

Magni est & uel præcipui in dicendo opus iudicij, quis sit orationis commodissimus modus, & quo fine sit breuitas copiaq; claudenda. Nec sanè res est, quàm facile præceptis comprehenderis, quoniam autores (quorum obseruatio primam adendorum præceptorum uiam aperuit) non eundem omnes in dicèdo statuère modum: cùm alijs plena & quodam affluentia impetu rapta probetur oratio: alijs astricta & arguta, & neruis magis quàm carne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius sit hæc in alteram partem uel damnare, uel laudare, duo maximi omnis qui in dicendo uiri effecere, Demosthenes et Cicero, quorum uter fuerit eloquentiæ laude prior, magna fuit semper, eritq; contentio inter utriusq; doctos linguæ, cùm quisq; uelut patriam hanc laudem, non sine magnis atq; diu dicatu difficilibus asserat causis. Cùm ergo Demosthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiae: & (ut Quintiliani iudicio huius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil possit detrahi, huic nihil adijci, non erit utique facile inter dissentientia tantorum uirorum iudicia, utrum sit potius, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & uelut præfinitam postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium, parumq; est, quod modum uocant, id, ut in
omni

omni re , sic in hac etiam optimum esse . A quo si quis alterutrā in partem aberabit minus quidē erit mea sententia culpandus , qui in id , quod plus , quā quod minus est , deflexerit . Nam qui minus dicet , aut non intelligetur satis , aut non satis probabit , aut utrunque pariter : dicentisq; culpa , rei damno , de qua dicitur , luetur . At si plus dicat , quam dicenti fortē sit quod obijci possit , nullo tamē id rerum uel intelligentia uel fidei detrimento cōstabit . Satiū itaque fuerit semper , uel fastidiri potius dicentem , quā rem parum probari . Modus autem quem dicimus sequendum esse , ex instituto dicentis maximē definiendus erit . Pro cuiusque enim destinatione , ut uel docere , uel mouere , uel delectare cupit , optimus putandus erit esse modus , quo poterit quiduis horum consequi , qui dicit . Ergo in rerum auditorumq; discrimine , tota huius rei posita est ratio . Partem tamen nonnullam sibi uendicabit , qui dicit . In his itaq; rebus , in quibus credentem fingimus auditorem , docendiq; tantū dicimus causa , ut in rebus gestis explicandis , tradenda rerum natura , artium præceptis docendis , reliquisq; id genus , quæ propē expositione traduntur , breuitas ferē gratissima est , quoniam id queritur solum , ut intelligat qui audit . At cum res est cum aduersario , qui peruincendus est oratione , uiribus est opus , quæ plerunque mora plus , quā impetu ualent . Quousque non probauerimus ergo quod sumus aggressi probare , quatenus tamen rei natura probatio-

nem

nem accipiet, non videbimur legitimam dictionis
 impleuisse mensuram. Quicquid autem superabit,
 id huic instituto putabimus superuacuum. Mor-
 uendi (quoniam, ut sæpè iam diximus, non est aliud
 motus, quàm uehemens quadam probatio) idem mo-
 dus est, qui docendi. Delectationi latius plerunque
 indulgetur. Vnde fit, ut quæ poterant per sæpè pau-
 cissimis absolui, postquam occupauit aures audien-
 di uoluptas, nostræ oblectationi largissima demus,
 atque expetamus tempora, cū rebus alioquin quā-
 uis angusta sufficerent. Ex eisdem causis, quas dixi-
 mus uenit, ut doctis, prudentibus, grauib, seueris
 auditoribus breuior oratio paretur. Facilius enim
 docentur, uel uolunt uideri discere: minusq; affecti-
 bus, & dicendi illecebris obnoxios se præbent. Popu-
 lus, atque omnis promiscua multitudo, omni copia
 impetu, splendoreq; dicendi est demulcendus. Idcir-
 co ad illos cuncti panduntur eloquentiæ sinus. Nec
 sanè est ulla maior eloquentiæ fax, quæ uis acriores
 subijciat dicenti stimulos, quàm latissima audien-
 tium corona. Eis autem qui dicunt, magnanimis qui-
 dem, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affe-
 ctent uideri tales, aptior est brevis dictio. Quoniam
 magnanimi natura sunt imperiosi: fidemq; nō tam
 orationi, quàm persone debere putant. Et princi-
 pes singula uerba sua uelut legem accipi uolunt, ut
 quos sæpè, quamuis pauca grauent uerba, & uel so-
 lis nutibus suis debere obsequium credant. Vnde
 & in Græco proverbio est, dominos seruis suis
 mono-

monosyllabos esse *Acres*, magis urgere videntur brevitate. *Indocti* non habent unde copiam parent. Ergo quamvis persæpe multa sint eis dicenda, singulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quamquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Contrà humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectanda magis est hubertas. Hi sunt enim, qui videntur & uelle posse rem quamlibet exactè docere: & non solum quid sit unumquodq; ostendere, sed rationem quare ita sit asserre debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenues uerò, & nullius momenti, aperta q; & simplices, breuiter dicuntur. Breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis (siquidem argumentatione constet oratio) longior expediet dictio, ut quæ fidè sit maiori labore factura. Expositioni in uniuersum breuitas est aptior, quam expediant nonnunquam etiam in suo genere narrationes huberiores, ut sicubi res repetenda altius, uel præsertim si sit inferendus acrior affectus, siue quemadmodum solet, retinendus uoluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio & conclusione cum re deliberandum est, & cum orationis etiã magnitudine: sicut meminerimus partes eas, & uelut accessiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi causa paratas. Facilius itaq; quis copia in eis, quam breuitate peccauerit. Nisi tamen præsens rerum conditio, latiorems

tiorem etiam in his partibus dictionem poposcerit : tum utilitati nimirum cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur solum, quoniam creduntur utilia : Quod si contrarium res ipsa tulerit, sicut in omni vita solemus, sic in oratione, non quod aliàs, quãquàm sæpè, laudatum : sed quod nunc quamvis in præsentia solum fuerit optimum, sequemur.

Scholia in caput 7.

Demosthenes & Cicero.) De his Fabius Quintilianus lib. 10. Oratores uerò, uel præcipuè, inquit, Latinã eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicunque eorum fortiter opposuerim. Neq. ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparè hoc tempore. Neque enim attinet, cum Demosthenem in primis legendum, uel ediscendum potius putem. Quorum ego uirtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem, diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ sunt inuentionis. In eloquendo est aliqua diuersitas, densior ille, hic copiosior : ille concludit astrictius, hic latius pugnat, ille acumine semper, hic frequenter & pondere ; illi nihil detrahi posset, huic nihil adijci, curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè & commiseratione, qui duo plurimum affectus ualent, uincimus. Et quæ sequuntur. Quod modum uocant.) Notum est illud Hesiodi, πλὴν ἤμισυ παντός, & Horatius ; Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Quos ultra citraque nequit consistere rectum. Item Phocyli. πάντων μέτρον ἄριστον, &c. Minus quidè erit mea sententia culpādus.) His plane cōsona sunt, quæ hæc Quinti. li. 4. c. de narratione. Et rursus lib. 12. Non. n. tā obest, inquit, audire supuacua, quã ignorare necessaria. Cic. tamè in Ora. In omnibusq. rebus, inquit uidendū est, quate-

quatenus. Et si. n. suus cuiq; modus ē, tñ magis offēdit nī
miū, quā parū. Nec sane est ulla maior eloq̃ētīz fax.)
Quantā uim habeat in excitando Oratore corona astā
tium, de ea re non uihil attigimus li. i. Dominos seruis
suis monosyllabos esse.] Solent enim domini imperio-
fiores rem indignam censere, si pluribus uerbis sit uten-
dum ad seruos. Atque adeo dimidiatis interim semiple-
nisque uerbis sat habent, si quid actum uelint, significa-
re. quōd si quis paulo hebetior, non uel ex nutu, uel ex
duabus ad summā syllabis, quid sibi Chremes ille suus
uelit, statim intelligat, hui, quæ tum ibi obiurgationes?
quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid non? Cælum ruere
credas, & Iouem ipsum cum omni strepitu suo inde de-
cidere. Tum utilitati cedent præcepta.] Quid enim stul-
tius, quid ineptius, quā cum dispendio causæ adhære-
re uelle præcepris? quæ in hoc modō sunt inuenta, ut p
fint, non etiam ut officiant. Porro ad exactam totius hu-
ius capitis intelligentiam plurimum momenti attule-
rint libri Brasmi de Copia, & quæ de narrandi breuita-
te præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE QUID SIT, ET
quotuplex ordo rerum. Cap. VIII.

DE ratione inueniendi, quam cōmodissimam cre-
diderim, sit nobis hætenus dictum. Nec solūm,
quibus ex locis facienda esset, sed qua facili-
mē uia nos ad inuentionem eius, quid quaque de re quæ-
retur perduceret, quā potui conatus sum apertis-
simē tradere: dixique, quæcunque utilia huic institu-
to pro capitu meo putavi, ut nō optimo forsitan cul-
tu, optima certē fide. Reliquum est, ut de dispositio-
ne pauca subiiciamus. Et sunt quidem pauca, quæ de
ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ cōstet ita mul-
tis

*tis præceptis. Aristoteles in rhetoricis ne attigit
 quidem hanc partem, in octauo Topicorum per pau-
 ca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilia-
 nus, quique alij de ea re dixere. Quo excusati-
 us nobis fuerit, si breuius eam perstringamus. Quam qui-
 dem si præterissemus in totum, poteramus fortasse
 Quintiliani auctoritate culpam hanc tueri: qui cum
 de diuisione, idest, de ratione controuersiarum in sin-
 gula questionum capita diducendarum dixisset, co-
 piofissimèque esset hunc locum executus; de dispo-
 nendi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui cre-
 didit posse, sed consilium sumi ex præsentis rerum
 conditione. Ego quemadmodum inueniendi uiam,
 ita collocandi quæ inuenta sunt, formam etiam quan-
 dam esse puto. Quæ quidem ut uaria multiplexque
 sit, neque in uniuersum demonstrari queat dicentur
 tamen ea, quæ creberrimè conueniet facere. Extra
 quæ si quid res ferat, quod faciendum sit, idque ab his
 quæ dicta sunt discrepet, eorum tamen collatione,
 quæ plurimum obseruauimus, præsentis quoque usui
 aliquod succurret consilium. Vtque inter sana nu-
 merantur morborum remedia, quæ sanitatis tempo-
 re alioquin persæpè essent mala; sic inter præcepta
 putabitur, si quid si quod legem præceptorum fu-
 giat, in eo ordinem quoque præceptorum uitasset.
 Ac difficile erit inuenire, quod Quintilianus cre-
 didit inueniri non posse. Erit quidem difficile pote-
 rit tamen fortasse. Vtque à nobis non possit, uel ip-
 hoc tamen conandum, ut nostro errore alijs causam*

K K demus

demus *facilcius ista tentandi*. Cùm sit autem dispositio (ut Cicero inquit) ordo & distributio rerum, quæ demonstrat, quid quibus locis conveniat & collocandum sit: non abs re fuerit fortasse uidere in primis, quotuplex sit ordo rerum quem in disponendo sequamur. Is mihi triplex maximè uidetur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certum ex se habent ordinem; ut annus prior ad unum sequentem. Aliæ uerò sunt res, quæ uel non habent ordinem; uel quanquam posset earum certus esse ordo aliquis; nos tamen nolum sequi; sed solùm utcumque alia alij aptissimè ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiungitur. Quale est apud Liuium cùm de Papyrio Cursore dicit, quod omnes hunc maximè, si Alexander arma in Italiam uertisset, illi parem destinaissent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellum Romanis Alexander intulisset. Tercio loco est, cùm rerum ordinem consultò turbamus; & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cum prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas ui tempestatum tandem sit in Africam eiectus; quod postremum est. Virgilius primo libro narrat; deinde priora illa sequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secundus arbitrarius (si ita uolumus) dici potest: Tertius est, quem artificialem uocant. Et naturalis quidem ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriusue quadrupliciter dicitur. Est. n. prius

prius aliquid tempore; ut dies hesternus ante hodiernum, & hodiernus ante crastinū. Est & aliud prius existendi necessitate, uel (ut aliter loquimur) prius natura. Id est autem huiusmodi, ut si hoc sit, non ideo necesse sit aliud existere; si autem existat aliud necesse sit hoc utique existere. Hoc ergo prius est; ut si sit animal, non oportet idcirco hominem esse; sed si homo est, consequens utique est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectum adjacentibus suis. Dicuntur & alia alijs priora positione, ut per fretum Gaditanum in orientem nauiganti, prior est Hispania quàm Gallia; & hæc prior, quàm Italia, postquam Peloponessus sequitur. Sic contrarium dirigenti cursum, prior quàm Italia Peloponessus erit; & deinceps, ut antea quodque fuit prius, ita nunc fiet posterius. Sic, & per hominis eunti membra, primum, si descendamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendenti primi pedes erunt, caput ultimum; mediorum uerò sic unumquodq; prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Postremò dicitur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est Consul prætor, & Tribuno Prætor, & aurū prius argēto, & argentū orichalco dicimus. Conuertimus tñ interim, & ab infimo ordinem ducimus; primumque nō quod optimum, sed quod uilissimum facimus; sic in magistratibus quæsturam primam, postremam dicturam & in metallis plumbum primum, aurum postremum

RODOLPHI AGRIC:

numeramus. Nisi tamen hunc ordinem malimus nō naturalem, sed artificialem potius uideri. Plerunq; autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem pueritia prior est quā iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaq; potest, ut ordo, qui alia ratione non naturalis esset, alio tamen capto secundum naturam sit institutus.

Scholia in caput 8.

IN octauo Topicorum perpauca tradidit.) Aristoteles Topicorum lib. 3. non in uniuersum de ordine ad dispositione tractat orationis cuiusque, sed de ea sola, quæ conuenit certaminibus ac cōsistibus istis scholasticis, aut ubi alioqui uiua uoce disceptatio fit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus.) Quintilianus de dispositione agit li. 7. quo in loco inter alia multa dicit & hæc. Quapropter totus hic liber seruiat dispositioni, quæ quidem si certa aliqua uia tradi in omnes materias ullo modo posset, non tam paucis contigisset. Et paulo post; Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionem, plerunq; utilitate mutari, nec eandem semper primam quæstionem ex utraq; parte tractandā. De disponendi deinde arte.) Hic locus quintiliani est institutionum lib. 7.

Cum sit autem dispositio, ut Cicero, inquit, distributio rerum.) Sic ferme & Quintilianus: Dispositio est utilis rerum ac partium in loco distributio. Et alio quodā loco. Dispositio est rerum quā optinio ordine collocatio. In rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo, Dispositio est, per quam illa quæ inuenimus, in ordinē redigimus, ut certo quicq; loco pronuncietur. quale est apud Lium, cum de Papyrio Cursore dicit.) Locus is quem designat Rodolphus, est primæ decados lib. 9.

Proue

Prout aliud alio prius posterius'ue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem ferè Aristoteles in ijs, quæ uocantur post prædicamenta. quanquam is quintum significatum addit, quo id prius dicitur, quod tamen simul est tempore, tamen alterius causa est. Verbi gratia. Tempore non præcedit diem solis ortus, tamen quia causa diei est, idcirco prior esse dicitur. Fretū Gaditanum.) Quod iuxta Gades est in Hispania. Postquā Peloponessus.) De hæc libri secundi capite decimo.

QUIS POETIS ORDO, QVIS HISTORIAE, quis tradendis artibus conueniat. Cap. 9.

Ordinis ergo hæc sunt discrimina. Dicamus iam, quis ordo, cui orationis generi cōueniat, priusq; de ea quæ expositione, deinde quæ argumentatione constat. Quæ igitur expositionem habet, oratio, siquidem rerum gestarum ordinem aliquem decursumq; recenset, naturalem temporum sequitur ordinem. Idq; nedum seuerior & fidem captans lectoris historia, sed letius etiam liberiusq; poëma, ut quod oblectandis solū auribus sit destinatum. Est tamen differentia poëtice dispositionis ab historica, uel maxima, quod poëta quantum ad ipsius, hoc est, ad narrantis personam pertinet, in speciem tantum sequitur temporum ordinem: quantum autē est ex rerum gestarum natura, plerunq; perturbat eas, atq; à medijs orditur rebus. Deinde quæ primæ fuerāt, earum posterius personæ colore alicuius, aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Virgilius (ut notissimo utamur exemplo) à navigatione

KK 3 Aeneas,

*Aenea, qua in Africam tempestatibus delatus est, initium facit, quæ fuit circa finem erroris eius: Troiæ captiuitatem & labores eos, quibus septimum ad id annum circum maria iactatus, ipse Aeneas, secundo deinde tertioque libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorem narrandi poetæ, naturalis quidem est ordo, prius enim erat ut Aeneas tempestate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroresque suos Didoni narraret. Sin. uerò res ipsas respicimus, non personas, quibus dat orationem poetæ, iam uidemus contrarium naturali, id est, artificialem ordinem esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam & Aeneam labores longæ nauigationis illius euoluisse, quàm ex Sicilia in Africam ueniret. Proinde quoque artificialem hunc uocamus ordinem. Simile est in comœdiâ atque tragœdiâ. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque personam imitatione exprimuntur, naturalis uidetur ordo. At totum uerò fabule complexum respicienti, cum persapè ab his quæ circa finem eius sunt, incipiant scriptores: & quæ priora sunt, personarum uerbis per occasionem explicentur: quæque prima sunt, ea ultimis quandoque iungantur: ut in Andriâ Terentij, simul naufragium Phannia aperitur, & nuptiæ Pamphili Glycerijque confiunt. Hæc qui uideat, facilè est cognitu, arte auctoris hunc ordinem, non rerum natura constare. Facilimè autem hoc poemati contingit, in quo actus sunt & personæ, quod *δραματικόν* Græci uocant. Quo
niam*

niam paratum ferè est, quamlibet orationem dare
 persona. Qua commoditate sit, ut persapè dialogi
 quoque lasciviant, & in quodvis undecunque libuit
 defleant, præsertim ij qui paulò latiores sunt. Cu-
 ius rei apud Græcos quidem cum alios multos, tum
 in primis apud Lucianum est videre expressa pluri-
 mas in formas exempla. Heroico carmini non est
 tanta copia huius rei. Ergo & persone quidem or-
 dinem reuocant nonnunquam, iam pictura res expri-
 muntur: iam uates, manes, oracula, & præterita cõ-
 memorant, & longè post uentura prædicunt. Dan-
 da tamen his omnibus in hac libertate est opera, ut
 si non rerum, quomodo eæ gestæ sunt temporum ta-
 men, quibus sub alienis personis eas narrât, saluus sit
 ordo. Historia, cuius prima laus est ueritas, natura
 lis tantum ordo conuenerit, ne si figmentis istis au-
 rium gratiam captet, fidem perdat. Ergo si fortè hi-
 storico narranda res essent *Aeneæ*, non ille inci-
 piet, unde *Virgilius* est orsus. Sed si uolet utique
Troia excidium narratione sua complecti, ab ea fa-
 ciet initium. Deinde sequentur errores *Aeneæ*:
 hæcque suis, non *Aeneæ* uerbis erunt dicenda.
 Tum denique dicet, quo pacto in *Africa* littora sit
 ui tempestatis eiectus. Iam si qua mentio uerbo-
 rum *Didonis*, quibus illa *Troia*, *Aeneæ*que ca-
 sus ab ipso percontata sit, satis erit dixisse: omnia
Aeneam illi recensuisse, & urbis ultimam no-
 tæm, & pericula quibus iactatus sit. Nec solum
 erit, hic ordo seruandus in ratione temporum, sed

etiam eo modo prioris, quo diximus causam prior-
rem esse euentis, & reliquis etiam ferè modis prio-
ris. Nam & causæ rerum consiliaq; prius explican-
tur: & sicubi insignium uirorum mentio interuene-
rit, describuntur natura moresq; eorum, quoniam
& ipsi sicuti autores gestoresq; rerum, natura præ-
cedunt eas. Iam in locorum regionumq; situ descri-
bendo, diligenter positionem eorum sequatur oport-
et: & orationem uelut per loca circumferenti sibi;
ut primum quodq; occurrit, sic aptissimè primum
docetur. Quod si plures res, & nullo inter se de-
uinctas ordine tractet historia, ut cùm gesta eodem
tempore plura describet bella, quæ quamuis simul
geruntur, simul tamen narrari nequeunt: in his ferè
scriptoris arbitrio steterit, quas res priores, quas de-
inde explicare uolet: consuletq; præcipuè rerum
noticiæ, & quo pacto poterunt illæ commodissimè
cognosci, cum tradendarum faciet ordinem. Sic Li-
uius, quum res secundo bello Punico & in Italia &
Hispania, alijsq; etiam locis nonnunquam uno
tempore gestas scribit, si quando Hispanienses res
sumat scribendas, longiore nonnunquam tractu
prosequitur eas, sicubi uerò uisum fuerit, quanquã
& interea aliæ fuerint alijs geste locis: quo minus
conciisa interim & interrupta mētio rerum, altera
cognitioni alterius obstet. Sic Cornelius Tacitus,
egregius in primis (si quid ego intelligo) autor histo-
riæ, longiores in Batavis res gestas, & alio item lo-
co multorum annorum in Britannia bella coniun-
git:

git : tum rursus ad aliarum rerum , quas abruit , ordinem reuertitur . In tradendis artibus quæ maxime conueniat dispositio , unus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissime uidetur effinxisse , uir cum omni ingenij laude multum , tum nescio an ordine rerum plurimum admirandus . Quoniam autem hoc est propositum cuiusque docentis , ut ex notiorum contemplatione , ignotiora scrutetur (qui solus est , ordo nobis discendi) horumque , & aliorum ad alia collatione constantem quandam faciat de rebus fidem ; nequit autem fides ulla de re fieri , nisi si qua contraria sit accepta mentibus persuasio , ea prius euellatur : primum est ergo , ut si quis dixerit aliquid ea de re , quam tractamus , aliter atque nobis uidetur , illius expugnemus sententiam ; si modo is sit , cuius mentio iure habeatur . Nam temeraria cuiusquæ assertione permoueri , ineptum est . Vt autem securitatis hoc est , contemnere leuiora , ita modestiæ præbet speciem , dissimulasse eos , quorum usu est opinioneque cunctorum recepta autoritas ; aut quibus alioqui debetur ea ueneratio , ut contradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos , quam nobis adiuncturi . Sed hæc iudicij sunt magis . Quod ordinis est , hoc sufficiet dixisse , maxime naturale esse , ut antequam nostra confirmemus , amoliamur aduersa . Deinde cum nostra explicabimus , à generalioribus , quoniam notiora sunt , semper ducendus erit ordo . Deinde perspicies eundem . Et hæc ipse species rursus fortasse ,
(si

(si tam latè pateant) genera fient, inque alias erunt species diducendæ. Singula ergo, ut primum quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda, ut dicatur; quæ sit substantia eorum, quod definiendo fit; si tamen eiusmodi res sit, ut sit definienda; notiores enim sunt nonnunquam, quàm ut hac indigeant cura. Tum quæ partes sint rei, dicendum, si sint ea natura ut possint aliquæ earum fieri partes. Hinc ea, quæ propriè naturæ cuiusque adiacent, dicentur, hoc est, uis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque patitur, & quæ reliqua substantiam rei circumstant. Illud tamen meminerimus, solum de re quaque dicendum, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei ueniet; ea ratione qua ipsam tractamus. Nam qui de tuenda sanitate hominis, doctrinam instituet, dicet ille quidem de homine, non tamen utique dicenda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possunt, nec quid sit mens hominis, nec quæ sint officia uitæ ad uirtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hæc quidem ad hominem omnia, sed non ea ratione, qua sibi hîc eum assumpsit, id est qua sanitatē tueri potest. A deoque fortasse non defuerit Aristoteli, qui cauilletur, quod in libris, quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & uacuo. Quoniā bis libris de eo quod mouetur in commune disseruerit; ad cuius tractatum, locum, & uacuum non uideri pertinere; sed his potius libris debuisse de eo dici, quibus de eo quod ad locum mouetur disserit, quæ de celo

de cælo & mundo uocantur. Sed datur ferè iusta libertas hæc magnis ingenij; , ut quemadmodum locupletes patres familiæ in domibus suis aliquid licentius citra reprehensionem instituant , ita & doctissimi uiri indulgeant quandoq; animis suis, satisq; rationis sit , illis ita placuisse ,

Scholia in caput 9.

Quæ hoc capite citantur ex Virgilio & Terentio, ac omnia sunt nota uel pueris. Quæ ex Liuiio & Tacito afferuntur, ea quemadmodum hoc loco paucis explicari uerbis haudquaquam possunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere, citra negocium intelligi queunt. Idq; nedum seuerior.) Valla lib. 2. Elegantiarum. c. 18. nedum postponi uult. Complexum respicienti.) Datinus ille est referendus ad clausulam, facile est cognitu, id quod pluribus uerbis interpositis sequitur. Quod *ῥητορικῶς* uocant.] Vide Diomedem lib. 3. de 3. carminum generibus. Sicubi uerò uisum fuerit.] Fortasse uerò, dispungendum est. Aristoteles libris suis.] Budæus in annotationibus prioribus in Pandect. Est enim is Aristoteles, qui res omnes, ratione, ac uia, scientificè tractare solet, eas etiam quæ sui natura artificiosè tractari nō posse uidebantur. Vir cum omni ingenij laude.] Fab. Quintil. lib. 10. cap. 10. Quid Aristotelem, quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an uarietate operum clariorem putem. Vt primum quoque sumimus.] Quintilianus lib. quarto. cap. ultimo. Turpissimum quoque non ordine exequi, quo quidque proposueris. Adeoque fortasse non defuerit Aristot. qui cauilletur.] Recte illud cauilletur. Nam Aristoteles huius ordinis ac disputationis suæ causam non plane futilè affert initio 3. lib. Physicor. Indulgeant quoq; animis suis.] Quintilianus

li

RODOLPHI AGRIC.

lib. 10. cap. 1. Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utique esse perfecta. Nam & labant aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum uoluptati, nec semper intendunt animum, nonnunquam fatigantur. Cum Ciceronis interim dormire Demosthenes, Horatio etiam Homerus ipse uideatur. Satisque rationis sit illis ita placuisse.) quemadmodum dicere solebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἴφα, ipse dixit.

DE EIS QUIBVS EST ORDINIS INSTI tuendi facultas. Cap. X.

AT cùm uaria multiplicesque res in unū quoddā iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum nature (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictæue clarorum uirorum memorabilia, quale qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt; hi per species rerum dispositio instituitur, reddunturque cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cælo ordiēti, deinde descendentī in terras, eiusque naturam in commune reddenti, tum per partes regionesque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa species, explicanti. Sic Valerius Maximus res memorabiles, per uirtutum officiorūque humanorum genera dispartiuit. Hoc pacto medici, morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiā in quibusdam non liberum modò uidere, (& quem arbi-

arbitrarium diximus) ordinem, sed ad res plane solutum, & omnis prorsus ordinis expertem. Ut apud Ovid. in *Metamorph.* qui in summa quidem rerum deductione, temporum quandam servat imaginem; verum in fabularum ordine, quando diversissima sunt, nec facile in ordinem redigi possunt, libertate ille, & (ut ita dicam) poetico lusu figurarum omnium, utitur quibuscunque transitio ad connectendas res fieri potest, quò commissuram quandam rerum nequaquam inter se coherentium assequatur. Dispositionis itaque loco in istis est rerum contextus, nexasq; eas, & quidem diligentissime, ordinatas autem dicere non possis. Similiter Cornelius Tacitus in descriptione morum Germaniæ, cum dixisset, non esse Germanis aurum & argentum, tãdem subiicit; ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius verbi, hoc est, telorum mentione, ad arma institutionemq; rei militari, quæ apud Germanos est, delabitur. Deinde cum in sæminarum mentionem uenit, quòd hæ spectatrices etiã, testesque pugnantibus adhibeantur, postq; dicat uenerationem haberi plerisque earum non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuo subdit, decorum maximè Mercurium colunt; moremque religionum hinc sumpta occasione prosequitur. Ab-rumpit tamen nonnumquam hanc texturam, ne nimia, & proinde leuior affectatio deprehendi possit. Est quidem hoc ordinis genus accommodatissimum historiæ, cuius narrationem uolubilem & nusquam
infi-

*insistentem esse conuenit, quod non fieret, si certis
nibus distincta concisaque esset, & singula partes
suis essent discretæ spacijs; nunc adeo sunt nexa om
nia, ut semel propemodum incipere, semel desinere
uideatur. Quod si eadem hæc tractentur, non ab his
torico, sed uel de laudatore, uel qui aliàs quomodo
libet disputatis præ se speciem ferat, is ea distinguat
digeratque per species; dicatque primum, quæ natu
ra regionis, quæ forma hominum, deinde, quis cultus
erga diuina, quales bello, quales pace, cum publicè
tum priuatim frugalitate uitæ, seueritate matrimo
niorum, cultu liberorum: quæ erga principes uenera
tione, erga populares æquabilitate, erga hospites be
neuolentia, erga omnes fide, reliquaque uel ad hunc
modum, uel alium quemlibet, dum tamen appareat
ordinem certum sequi eum, dicereque, unamquanq;
rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio
disposita, atque destinata. Libera tamen & hæc ipsa
disponendi ratio est, uel propter hoc, quod ad nullam
unam ordinis legem potest alligari. Quisque enim
ordinem, qui sibi uisus est instituit; nec rerum natu
ram, sed animum suum sequitur. Libera ferè est etiã
oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei do
cendæ gratia parari solere; hætenus tamen libera,
ut ordo eius non ex dicentis uoluptate, sed causæ uti
litate nascatur. Quoties tamen res ipsa non obsta
bit, tæporum ordo fuerit aptissimus. Quod si primæ
narrationis partes asperiores fuerint, fauorabilio
res reliquæ, non ab re fortasse sit, eis quæ benignius
acci-*

accipientur, occupare animos, & ad priora deinde de figura aliqua reuerti. Aut si fortè festinabit auditor, quò languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus noticia causæ continetur. At ubi excitatus fuerit, incaluerintque aures eius oratione, tum si quæ fuerint altius repetenda, ut sæpè solent; præcedunt enim pleraque causam longius, quibus præcipuus fauor maximaque eius continentur momenta, ea cum quæstiones explicabimus, quibus aptissimè iungi poterunt, tum erunt inferenda. Quam quidem rem utilem esse facilius est ratione colligere, quàm autorum exemplis. Quoniam rectus ille melior utique est ordo, quam iste necessitate detortus. Qui mandat autem literis actionem; quæ sunt optima, ea scribendo maximè cupit exprimere, ne si aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci non potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpanda uideatur. Iam uerò partimur interim narrationem, & id quod alio loco utilius dici poterit, reseruamus: ut in declamatione, quæ Gemini languentes inscribitur, Quintilianus facit. Cum enim ordo mortis, quo alter ex geminis in alterius salutem occisus dicitur, plurimum inuidiæ, reo mouere potuisset, ad epilogum maluit differre eum quòd uehemētiori affectui hic aptior esset locus. Cicero item pro Cluētio, cum prioris causæ narrationi, quæ iudiciij corrupti erat, continuo mortem Oppianici, & quæstiones de eo habi-

habitas subiungere potuisset, maluit differre ad proprium causæ suæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra uerò matris odium quod proprium illius erat causæ, cuiq; nihil negocij cum causâ corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrandum. Eratq; alioqui temporis ordine primum: quod quanquam non fuisset primum, tamē narrandū fuisse contenderim; quoniam matris, qua tota causâ maximè premebatur, detrahēda ante omnia fuit auctoritas. Itaq; quanquam pars narrationis uideri potest, quēadmodū & est utiq; narratio, usum tamē & affectum propemodū eius partis exordij præbet, quæ aduersariorū odio nobis beneuolentiam conciliamus. Eiusdem etiam prudentia, consilijq; est, quòd non nudū rerum ordinem continua narratione complectitur, sed subinde erūpit in affectus: & quibusdā uelut digressionibus uel indignationis eam uentis conturbat. Cuiusmodi est à principio statim: Nam Salsia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causâ, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater inquam appellabitur) & quæ sequuntur. Deinde non ita multo post: O mulieris scelus incredibile: & reliqua item. Tum in fine huius partis effusius: Iam initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audistis. Sic & in Oppianici criminibus recensendis, post nuptias Salsiæ & Oppianici: Sentiō, inquit, iudices uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis, uehementer esse commotos: Et paulò post iterum de Auria fra-

fratris uxore pręgnante sublata. Rursus maiori copia post Scamandri, Fabritijque condemnationem de ratione iudicij corrupti, cum uelut aditum aperit ut id non à Cluentio, sed Oppianico doceat esse corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificioque sic iaci ab eo fundamenta causę, ut si etiam nullas deinde subijceret probationes, nihil tamen ferre plus iudex desideraturus uideretur. Quod autem ordinis est, temporum rectius hac tota narratione seruatus est. decursus; quod autem artis hic est in disponendo, id in eo est quoniam subinde contextus eius interrumpitur; quod quidem sæpius, quàm ut temporum ordo turbetur, in genere narrandi contingere solet.

Scholia in caput 10.

Qui historiam animalium.] Vt Aristoteles. Aut plantarum.] Vt Theophrastus. Qui facta, dictaue clarorum uirorum.] Vt Valerius Maximus, & in Apophthegmatis Plutarchus, ac nuper Brasmus Roterodamus longe copiosissime. Ex partibus humani corporis.] Quare elegantissimum est caput apud Plinium in historia Naturę, partium animalium historia inscriptum, lib. 11 cap. 37. Scripserunt & Cicero de natura Deorum lib. 21 & Lactantius de opificio Dei. ambrosius lib. 1. Equi p. cap. 11. lib. 6. & passim scriptores ἀντομοί.

LL.

Qv

RODOLPHI AGRIC.
DE ORATIONE PARTIUM
orationis faciendus est
ordo. Cap. XI.

Aliam diximus rationem esse disponendam orationis eius, quæ constat argumentatione, quales sunt scholastica contentiones, civiliumq; rerum controuersie, & quæcunque demum repugnanti auditori sunt approbandæ. In quibus uidendum erit, quis sit ordo questionum inter se, quis item in singulis questionibus argumentationum, tum quis partium argumentationis cuiusque. Erit fortasse, qui partium orationis disponendarum oblitum me putet, credatq; hanc ante alia explicandam fuisse rationem. Nec id, sanè me latebat, nec præterissem, si ulla huius rei crederem tradenda esse præcepta, aut esset alius ordo earum, quam quo numerari solent, quiq; ex usu earum colligitur, & quem ipsis penè præferunt nominibus: hoc est, ut primum sit proæmium, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est orationis genus, ut aliquæ partium istarum sint ei superuacua, tum cum desint, nihil est quod de earum ordine dicatur. Illud uerò necessitatis potius, quàm præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris uel temporis angustia cogit nos, ut specie festinationis fastidium audientis fallamus, incipiamusq; à narratione: tum uelut digressionem quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante confirmationem, subijciamusq;

musq; narrationi proœmium . Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non solum in initio dictionis, proœmij usum uenire, sed in medio quoq; orationis decursu: sicubi uel noua quæstio tractetur, uel locus asperior, præmuniri ea, & aliquo quod proœmij uicē habeat, solere aures placari. Quemadmodum in oratione pro Cluentio, cuius modo sum usus exemplis, Cicero de censoria nota dicturus: & paulo post, cū Cluentium lege defendere uellet, & ostendere lege corrupti iudicij tantum iudicem, nō etiam eum, qui ad corrumpendum coisset, teneri. Sic pro Murena Catoni responsurus, plurimis uerbis contendit à iudicibus, ut Catonis auctoritatem aduersus reum, pro præiudicio ne accipiant. Scio istud à rhetoribus tum $\pi\rho\lambda\eta\pi\tau\iota\upsilon$, id est, præsumptionem, tum præmunitionem uocari, numerariq; à quibusdam inter figuras sententiarum. Quod siue hoc, siue proœmij nomine uocetur, non magni referre crediderim, dummodo constet tamen eundem esse usum eius, ex eisdem duci rebus, ex quibus proœmium petitur. Quod tamen cur non ita uocent, non uideo quid sit causæ. Nam cū & narrationem præcedere argumentatio possit, cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrem de Philodami supplicio, & de Nauarchorum item, Cicero nem uidemus fecisse: cur non etiam & proœmium & nouum quoddam principium medium inserta =

L L 2 tur

tur dictioni, si præsertim noua tractatur quæstio, nec locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momenta uersentur? Id autem quod solet de narratione præcipi, ut ea confirmationem præcedat, sic accipiendum est, ut eius quæstionis, cuius narratio est, præcedat confirmationem. Quod si quæstionem eam, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirum necesse erit priores quoq; confirmationes earum explicari. Quemadmodum eo in loco, de quo iam diximus, pro Milone factū uidemus. Cum enim narratio quæstionis eius esset propria, qua insidias struxisse Clodiū probare uoluit, quid attinebat narrari, nisi probatum ante foret, insidiatorem & latronem iustè occidi; & nihil neq; à Senatu, neq; à Cn. Pompeio contra Milonem esse præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione ueneficij, nullo usu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quanquam rerum continuus esset ordo, ergo ad proprium quæstionis suæ tractatum illam referuauit Orator. Quin etiam in hac ipsa quæstione, cum ex priore orationis parte notæ iam essent Oppianici Cluentijq; personæ, argumentationes quæ ex causis, personisq; ducebantur, præposuit narrationi. At cum ex re ipsa & tormentorum ordine, quibus aduersarij contra Cluentium utebantur, confutandi essent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione, subiecit illam, simulq; iudicium consuluit tædio, qui longam iam orationem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniam

niam

*niam longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cum in media rerum uelut pacia, ipsos argumentando rapuisset, quāquam tum narraret, apparebat tamē eum rem paucis (id quod fecit) esse absoluturum. Sed de partibus orationis hac obiter admonuisse sufficiat, nunc ergo quod insti-
tuimus prosequamur.*

Scholia in caput II.

ALIAM diximus rationem.) Libri huius cap. 9. Cicero de censoria nota dicturus.) Cn. Lentulus & L. Gellius censores, notarant Cluentium, quasi is iudicium illud corrupisset, quo damnatus fuerat Oppianicus. quā de re uerba facturus Cicero, primum aures placat, ac uelut aditum sibi munit ad aures iudicum, ut uidere est in ipsa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere uellet.) Lex erat, primum dicta. Sempronia, deinde Cornelia de sicarijs & ueneficijs, quā lex præter alia multa & de eius capite quæri iubebat, qui cum aut senator esset aut magistratum gessisset, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuisset, tamen coisset, conuenisset, consensisset, falsum uel testimonium dixisset, ut quis iudicio publico damnaretur. Hac ergo lege, Cicero defensurus equitem Romanum Cluentiū, quasi is ea lege non teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defensionis, primum à Cluentio, deinde à se etiam ipse repellit. Cuius rei ansam ei præbuerat T. Accius accusator: qui inter accusandum delatus huc erat, ut diceret iniquissime acturum Ciceronem, si legis præsidio Cluentium defenderet: quando æquissimum foret, omnes iisdem teneri legibus, quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibusque reijcit Cicero. quod autem addit Rodolphus, lege corrupti iudicii solum teneri iudicem, non etiam eum qui ad corrumpendum coisset, ei

dicto planè refragantur ipsa legis uerba, id quod facile animaduerneret is, quisquis ipsam legerit Ciceronis pro Cluentio orationem, cuius disputatio huc spectat, legem hanc Semproniam pertinere ad magistratus, senatores. & ad eos, qui primis quatuor legionibus fuissent tribuni militum, ac Cluentium nihil horum omnium esse, sed tantum Romanum equitem, proinde hac lege postulari illum non posse. Plura qui uolet, legat iureconsultos Pandectarum libro duodequingagesimo, ad legem Corneliam de sicariis & ueneficis. Quorum uerba aliquot adscripsimus libri superioris, capite decimo.

Sic pro Murena Catoni responsurus.) Murenam consulem designatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant Seruis Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipse sibi mortem consciiuit. Hunc ergo Murenæ defensor Cicero, posteaquam Seruio respondisset, deinde responsurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod est firmamentum & robur totius accusationis, qui tamen ita grauis est accusator & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem quàm criminationem pertimescam. In quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor: ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor & grauitas noceat, denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis quæ ille adeptus est, ut multis prodesse possit. Bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperii Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cùm accusauit L. Cottam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas: autoritas tanta, quanta in Imperio Populi Romani, quod illius opera tenebatur, sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatē plurimum L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui cum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimis aduersarii uiribus abiectus uideretur. Quid Sergium Galbam? nam traditum memoriæ est, nonne proauo tuo for-

fortissimo atque florentissimo uiro M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, Populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus uniuersus, & sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiam asserat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum. In periculo uerò & perniciæ ciuium repudientur. Nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causâ iudicasset, iniquam legem iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum: si existimabit iudicium accusatoris in reū, pro aliquo præiudicio ualere oportere. Scio istud à rhetoribus tum *πρὸ ληψις*, id est, præsumptionem.) Quintilianus lib. 9. Mire uerò in causis, inquit, ualeat præsumptio, quæ *πρὸ ληψις* dicitur, cum id quod obijci potest occupamus. Id neque in alijs partibus rarum est, & præcipue proœmio conuenit. Sed quanquam generis unius, diuersas tamen species habet. Est enim quædam præmunio, qualis est Ciceronis contra Q. Cæciliū: quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quædam confessio, ut pro Rabirio posthūmo, quem sua quoque sententia reprehendendum fatetur, quod pecuniam regi crediderit. Quædam prædictio: ut, Dicam enim non augendi criminis gratia. Quædam emendatio, ut, rogo ignoscat is mihi, si longius sum euectus. Frequentissima præparatio, cum pluribus uerbis, uel quare facturi quid simus, uel quare fecerimus dici solet. Vide Aristotelem in rhetorica ad Alexandrum, capite de Occupatione. Cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem.) Tres sunt quæstiones, quas discutit Cicero, in oratione Miloniana antequam narrat. Prima, ecquid ei fas sit intueri lucem, qui hominum quoquo modo à se occisum fateatur. Altera, de præiudicio factò à Senatu.

L L 4 Tertia

RODOLPHI AGRIG.

Tertia, de Pompeij præiudicio. Et in Verrem de Philodami supplicio.] Hic Philodamus ciuis Lampfacenus fuit, cuius filiam quomodo per uim contenderit uiolare Verres, & quo deinde modo patrem ipsum una cum filio, iniquissimo iudicio damnandum, occidendumq; curarit; tertia in Verrem actione explicat Cicero.

Et de Nauarchorum ite.] De horum longe miserrimo casu, supplicioque, multa Cicero in Verrem actione septima. Similiter pro Cluentio.] Hanc causam iam semel, iterumque attigimus; estque hic locus eiusmodi, ut intelligi plene non queat, nisi perlecta oratione tota. Quod si questionem.] Hoc dicit. Coniungit in eadem causa plures tractari questiones, ac proinde cum una quæque quæstio suam habeat & narrationem & confirmationem, ideo necesse est, ut confirmatio quæstionis prioris, sit ante narrationem sequentis quæstionis.

QUOMODO ORDINANDÆ IN DICENDO quæstiones. Cap. XII.

Quæstiones, quæ ueniunt in orationem (quoniam de earum dispositione primum dicere ordo propositus nos admonet) eæ quandoque sunt prorsus diuersæ, neq; ab uno aliquo capite descendunt. Ut omnia in Verrem repetundarum crimina. Singula enim suam capiunt quæstionem; quæ suis tabulis, testimonijs, decretis, argumentis confirmantur. Nec redigitur alia ad aliam; quãdoquidem unaquisque per se, repetundarum crimen, in quo summa iudicij uersatur, continet. Tale est, cum quæritur à philosophis, an materia distinguatur à quantitate, & habeat sine illa partem discretam à parte. *utrumvis. n.* horum per se quæri potest, ut alterum aut negetur,

416

aut affirmetur. *Alia sunt quæstiones, multa quidem, sed ab una descendentes origine, quemadmodum secundo libro demonstrauimus multas ab una deduci quæstiones: diximusq; nasci alias ex uerbis ipsis quæstionis, alias in uerbis inclusas esse, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis. Quoties igitur ueniens in orationem diuersæ quæstiones, ipsisq; (ut dicimus) fontibus discreta, siquidem nihil alteri explicanda ab altera afferetur, liberum erit utiq; de quæ uolumus primum differere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poscat laboris, & reliquæ uel ad dicendum tenuiores sint, uel ad probandum faciliores; tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori rectissime obijcietur ea, cuius difficultas quàm maximè alacres requirant aures, minoribus postea & uelut appendicibus, uel fessus etiã benignius intendet. Deinde quòd prior erit in ista fides, cum dicentis autoritas maioribus approbãdis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratiõe prior persuasio, incipimus deinde non dictioni modò credere, sed homini. At cum quõis alterius, fides alteri quæstioni innixa quolibet est, de ea, quæ astruenda uel subuertenda alterius in se continent momenta, prius est dicendũ. Et si queratur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis, sitq; summum hoĩs bonũ uirtus: ei quidẽ qui ueteris Academiæ uoluisset esse, id quòd prius est, prius explicandũ fuisset, immortalẽ esse*

esse animum : deinde quod iam hinc probari aliquā ex parte potest uirtutem esse summum bonum ; quoniam manentibus post mortem animis , multum uideatur nostra interesse rectē secus uē uitam peregrisse . Contra uerō cum dixisset Epicureus , non uirtutem , sed uoluptatem summum esse bonū , permagno ad id sibi fuisset adiumento , docere cum corporibus interire animos . Ideo enim stultissimū esse uidetur , splendida uirtutum nomina sectari : cumq; mors supra ceruicem immineret , ultro nos premori , & exiguis his uitæ bonis fraudare nosmetipsos in uita . Huic ergo idem fuisset ordo seruandus . At Stoico , qui cum uirtutem non summum modò bonum , sed solum putaret , attamen credebatur interire animam , quandoq; quidem simul cum corpore , quandoq; ut post corpus maneret , tandem etiam dissipari tamen atq; emori , libera fuisset ei ratio , utram harum quæstionum præponere maluisset : aut si quis eligendus ordo , prius de uirtute dixisset , tum de interitu animi , ne de illo prædixisse , sequentis de uirtute orationis detraheret fidei . Sic & in ciuilibus causis uidemus quæstiones eas , quæ magis ad inuidiam reorum , quàm ad summam iudicij pertinebant , quia ab eis firmari causā , non eæ firmari à causā uidebantur , & ab accusatoribus præpositas esse , & à patrono quoque prius esse confutatas . Ut in Murenæ causa , solutius eum in Asia uersatum esse saltasseque . Pauciora quidem hæc . At in Cælium tam multa , ut longe ma-

xima

xima pars patrociniū sit de criminibus, quæ sunt ex
 tra causam. Ergo cum sint adiumenta causæ ista,
 prius quoque à Cicerone diluuntur. Pro Cluentio
 contra, quoniā crimina, defensa corrupti iudiciū cau-
 sa, liquidè poterant uideri ab accusatorum odio pro-
 fecta, ista autem confutata nihil iudiciū corrupti cau-
 sam adiuuissent, idcirco Cicero in finem ea coniecit
 orationis. Cum uerò ab una prima quæstione, mul-
 tas deducimus alias quæstiones, quòd plerique diui-
 sionem rhetorum uocarunt (quam utilem quidem
 ante omnia neruis atque ossibus controuersie inue-
 niendis Quintilianus rectissimè simul & eruditissi-
 mè dixit) cum hæc obseruanda dispositionis erit ra-
 tio, ut primas eas ponamus quæstiones, quæ ex ipsis
 nascuntur uerbis. Proximas, quæ incluse sunt in uer-
 bis. Postremas quæ ex conditionibus accedunt. Quod
 ita est accipiendum, si rerum de quibus queritur sit
 ea natura, ut possint ex eis omnia hæc quæstionum
 genera deduci. Quòd si res ipsæ aliquod rerum gene-
 rum non admittent, in eis tamen quæ suscipient, præ-
 scriptus ordo sequendus erit; primumq; quæstiones
 eas quæ nascuntur ex uerbis, quæcunque demū erūt,
 rectissimè excutiemus, antequam sequentium gene-
 rum attingamus quæstiones. Hæ sunt enim quæstio-
 nes, quibus an sit aliquid, queritur: quas uelut in præ-
 sumpto necesse est esse, priusquam quicquam ulla de
 re querere ulterius possimus. Deinde per singula uer-
 ba quæ continentur prima quæstione, ducimus ordi-
 nem quæstionum. Primum quidem earum, quæ uer-
 bis

bis incluse sunt, ut quæque maxime generalis est, sic primam facimus. Post sequuntur, quæ minus latè patent, sic ut postrema sit, quæ cōtractissima. Tum conditionales subduntur, quas & ipsas quoque per generales specialesque diuidimus singulatim. Conditio naliū uerò inter se, non faciliè est dare certam ullam dispositionis legem, nisi sit in eis quæstio, quæ possit aliq̃ quæstioni firmamenti aliquid præbere, quemadmodum prædiximus, ea semper prius erit tractanda. Quòd si non sit, tum primam facimus quæstionē aliquam, quæ maiori ui mentem auditoris occupet: Postremam uerò quæ ad probandum plurimum possit in medium, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quo facilius possimus hæc omnia una quæstione compleri. Quæramus sit ne inter laudes Achillis numerandum, quòd Penthesileam ad Troiam occiderit. Primum est, fuerit ne Achilles, fuerit ne Troia, fuerit ne, Penthesilea. Nam quæ de Amazonibus Troiaque dicuntur, non defuerunt auctores, qui uetustatis hæc commenta potius, quàm ueritatis monumenta putauerint; utque non ominò, maxima tamen ex parte scriptorum libertate constare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiam. Hinc sequitur iam id quòd quæsitum est initio, an sit inter laudes ei ducendum. Certum est, aduersarijs non posse de hoc ullo pacto conuenire, nisi conuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est, quod in dubium uocare uelimus, necesse

cesse est precedat id tractatum huius questionis, de
 qua summa contentio est. Et hæc quidem quæstio-
 nes in uerbis sunt. Post hæc inclusa uerbis tracta-
 mus, in quibus ferè observatum est apud autores,
 ut ex ordine unumquodque uerbum per inde, ut pri-
 mum est per omnes quæstiones explicent: genera-
 les primum, deinde conditionales. Mihi rectissime
 ordo ex occidendi uerbo incipere uidebitur: ut; *An*
fuerit cuiusquam offendere aliquem; deinde, an
occidere: post, an occidere Penthesileam. Quam
per conditiones iam diuidimus, an occidere mu-
lierem, an mulierem armis conspicuam, an no-
bilitate memorabilem, an auxilium iure feren-
tem patriæ, amico, regi afflictæ fortunæ. Iam
an fuerit hæc Achilles, cuius generalem quæstio-
nem præposuimus cum diximus, an fuerit cuiusquæ.
Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an oc-
cidere hanc scæminam fuerit uiri, an uiri fortis? an
Græci, an præstantissimi inter eos, an his maioribus
orti, ad hoc pacto instituti. Postremò iam sequitur
(quia multum interest excusate tantum aliquid fa-
cias, & an laudem etiam ex facto uindices) an sit
propter ista laudandus. Nec hæc eò pertinent, quò
eredam has omnes quæstiones, uel etiam alias mul-
to plures, quæ ex quæstione ista possunt deduci, ex-
cutiendas esse dicenti, sed ut in eis quas uisum fue-
rit, quasque expediet explicare differentem, osten-
damus huberius in hac copia, quis faciendus sit or-
do. Non est quòd putemus, solum primarum quæ-
 stio-

stionum, quæ ex diuisione nascuntur, habendam disponendi rationem, quin & singulæ quæstiones rursus diuisione disponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniam tota propè controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicum prædixisse, uirum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur; quæstio conditionalis est, an satis magna causa uoluntariæ mortis, sit prædictio mathematici. Quod si doceatur uerum dixisse, satis utique magna erit causa, hocque est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen questionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denunciatio tanti sceleris, debeat satis esse causæ consciscendæ mortis. Post hanc iam sequitur, an uerum dixerit. Id autem obtineri non potest, nisi ante probetur, artem esse mathematicam. Quod ex duabus pendet questionibus, an siderum motu res humanæ regantur; & An possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum utraque docuisset, tum colligit, & hunc mathematicum uerum dixisse; id uero multis argumentationibus peruenit. Cicero similiter in secunda Philippica, cum respondet Antonio obücienti sibi ingratitude, necesse erat, si debebat conuinci ingratitude, ut accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepisset, beneficium esset. Postremum, illum gratiam non habuisse Antonio. Hunc itaque ordinem sequitur. At beneficio (inquit)

quit) sum usus tuo. Quod Negat scilicet. Dicit tamē id semper prae se tulisse. Subiicit deinde; Sed quo beneficio? quod me Brundusij non occideris? Docet id, quod acceperit beneficium non esse. Postremò, sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit, in quo potes me dicere ingratum? Sic etiam continuo post de literis suis, quas Antonium recitasse reprehendit, primum coarguit inhumanitatem eius, qui literas ullas recitandas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demum, quanquam agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis, quod accusare possit Antonius. Quisquis uiderit ista, diligenterque perspexerit, facile cognoscet, quomodo cuncta haec uelut gradibus quibusdam ducantur, utque peruenire adsequentia nisi per priora non possit, si modò ea quae priora sunt, dicenda credamus. Adeoque prioribus adiuuantur sequentia, ut quamuis priora forte satis constanter teneri non possint, sequentium tamen integra plerumque maneat fides. Mutatur tamen hic ordo questionum, & eiusdem generis questionum, alia alijs in causis fit dispositio. Ut pro Murena, de criminibus quae extra causam erant, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusque momenti erant, ut subleuatis illis atque contemptis, totius accusationis auctoritatem pondusque primo auditu uideretur subleuasse. Vnde tanquam ex illa fiducia erupit, ut diceret. Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plancio, quoniam in dignita

tis

tis comparatione præcipua causæ illius uis (ut accu-
sator arbitrabatur) nixa erat, inque eam uehemen-
tissimè (quod ex Ciceronis defensione perspicere li-
cet) incubuerat; tractat ergo Cicero primam hanc
partem; à qua cum deiecisset eum, quod difficile nō
erat, à tota deiecisse causa uideretur. Ante omnia
enim curandum est, ut initio firmū aliquid & quod
bene sperare auditorem de tota causa faciat, ponat-
ur. Credendumque non sine ratione iactari ab omni-
bus, principium cuiusque rei potissimam esse par-
tem. Euitatur interim perspicuus ille & nimium
diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusque
suspecta sit auditori dictio, quæ non ex dicentis astu,
sed ex re nata uideatur. Non quod non optimus
sit ad rem quancunque docendam ordo exactissimus,
quin & decor etiam præcipuus orationi, quem
admodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed
sicut in uita, qui animorum: sic in oratione, qui
aurium gratiam captat, non quæ rectissima, sed
quæ persuasioni alienæ accommodatissima, necesse
est sequatur.

Scholia in caput 12.

ORDO nos admonet. Referuntur hæc ad prin-
cipium capitis antegressi. Ut omnia in Verrem repetun-
darum crimina. Lege repetundarum qui tenerentur. ex-
plicauimus prius. Quod ad hunc attinet locum cum C.
Sacerdos prætor in Sicilia fuisset, successit ei in prætura
Ca.

Ca. Verres, qui cum prouinciam eam obtinuisset triennium, & multa ibi libidinose, auarè, crudeliterque egisset, tandem aliquando succedente ei Metello. Romam reuersus repetundarum à Siculis postulatus est. Qui omnes præter Syracusanos & Mamertinos. M. Tullium illorum tempore florentem defensionibus amicorum, ad accusandum Verrem descendere compulerunt, propterea, quòd hunc iam pridem necessitudine quadam sibi deuinctum haberent, ut qui Quæstor prætoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cum inde discederet, multa eis oratione ea, quàm Lilybei habuerat, benigne esset pollicitus. Hac ergo. Siculorum causa suscepta, multis criminibus accusauit Verrem Cicero, quorum pleraque tam diuersa separataque fuere, ut nullum alteri probando accommodari posset, sed suis singula essent quæstionibus explicanda.

Quemadmodum secundo libro demonstrauius.)
 Capite undecimo: Vt si quærat a prisca philosophia)
 A priscis philosophis. Sit ne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate uarie fuerunt philosophorum sententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei statim, ut à corpore separatur, interire eum confirmant. Stoici, manere quidem cum aliquandiu: uerum post tamen dissipari, atque in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mentione Cicero, qui ubicunque sese offert occasio, Platonis sententiæ libens subscribit. Qui ueteris Académ.) Academia locus erat iuxta Athenas. Vbi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academicus, quorum etiam nomen unum, tamen duplex sententia fuit. Vnde & duplex facta est Academia, una uetus, altera noua, quemadmodum explicatum à nobis est lib. 2. Virtutem esse summum bonum.) quam sententiam Stoicorum diximus iam asseri à Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxis: & expendi etiam in libris de Finibus. Voluptatem summum bonum esse.) Ea sententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem, primo libro de finibus defendit Torquatus, ut in Murenæ causa, solutius

MM cum

tum in Asia uersatum esse, saltasseque.) Obiecerant enim Cato, & Sulpitius Murenæ Asiam, & præterea saltatorem eum Cato appellarat; quæ duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas duas accusationis partes progrediatur. At in M. Cælium tam multa.) Nam cum auri à Clodia accepti, & ueneficij esset accusatus Cælius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, ut uel nimiam Ciceronianæ orationis partem occupent ea, de quibus erat constitutum iudicium.

Quam utilem quidem ante omnia neruis atque ossibus controuersæ inueniendis Quintilianus rectissimè simul & eruditissime dixit.) Lib.7. Quæ ex ipsis nascuntur uerbis.) Quæ quæstiones ex uerbis ipsis nascantur, quæ ue ex ijs, quæ uerbis inclusa sunt, de his lege lib. secundo, cap. 11. Quod Penthesileam ad Troiam occiderit.) Hæc Penthesilea regina Amazonum fuit, consanguinea earundem reginæ Hippolytes, quam superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Qua perempta, Penthesilea exul cum suis. Priamo contra Græcos auxilio uenit, in eoque bello Achille occisa est. Sic ferè Diodorus; In declamatione, quæ Mathematicus inscribitur. Eius declamationis argumentum est eiusmodi. Vir fortis opter præmium quod uolet. Qui causas uoluntariæ mortis in senatu non reddiderit, insepultus abijciatur. Quidam de partu uxoris mathematicum consuluit. Is respondit uirum fortem futurum qui nasceretur, deinde patricidam. Cum adoleuisset, qui erat natus bello patriæ fortiter fecit, reddit causas uoluntariæ mortis pater contradicit. Cice. similiter in 2. Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modum: At beneficio sum usus tuo. Quo? Quâquam illud ipsum quod cõmemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquâ minus prudenti non satis gratus uideri. Sed quo beneficio? Quod me Brundisij nõ occideris? Quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, derulerat ex latronibus suis principium, saluum esse uoluisset, in Italiâ ire iussisset: eum tu occideres? fac potuisset.

quod

Quod est aliud P.C. beneficium latronum, nisi sit commemorare possint, ijs se uitam dedisse, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ij qui illum interfecerunt, à quo erant seruati, tantam essent gloriā consecuri. Quale autem beneficium est, quod te abstineris à nefario scelere? Qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum à te: quàm miserū id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu reipub. queri non debui, ne in re ingratus uidere? &c. Sic etiam continuo post de literis suis.) At etiam literas, inquit, quas me sibi misisse dicere recitauit homo, & humanitatis expers, & uitæ communis ignatus. Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitauit? Quid hoc est aliud, quàm tollere è uita uitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? Quàm multa loca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse uideantur. Quàm multa seria, neque tamen ullo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, stulticiam incredibilem uidere. Quid habes quod mihi opponas homo diserte, ut Mustelæ Thamisio & Tironi Numisio uideris. Qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tandem? Si negem me unquā istas literas ad te misisse, quo me teste conuincas? Anchirographo, in quo habes scienciam quæstuosam? Qui possis? sunt enim librarij manu. Iam in uideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sapere docuit. Quid est minus, non dico oratoris, sed hominis, quàm obijcere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? At ego non nego, teque in ipso conuincio nō inhumanitatis solum, sed etiam amentię,

MM 2 quod

Quod enim uerbum in istis literis est non plenum humanitatis, officii, beneuolentiæ? Et quæ sequuntur. Porro de Murenæ & Plancii causa non est cur hoc loco quicquam dicamus, cum antea de utraq; dixerimus.

QVO PACTO DISPONENDÆ
argumentationes. Cap. XIII.

Argumentationū dispositio in eis, quæ *ἐπιεικὴς* Græci, Cicero demonstratiua uocauit, quæ uidelicet ad ostentationem tantum uoluptatemq; audientium differuntur, ex arbitrio ferè pendet eius qui dicit: abundeq; satisfecit, si decorem, cuius solius est cura sibi, dispositione consequitur. Eiusmodi sunt laudationes, uituperationes, & panegyricorum plerique, qui ex laudatione in suadendi quandam imaginem nonnunquam descendunt. Quoniam autem laudantur bona, uituperantur contraria: in homine quidē primum laudamus animi bona, ut scientias, ut uirtutes. Corporis uerò & fortune bona laudamus dupliciter, uel quia bonorum animi sunt indicia: ut uires, quia signum continentię. opes, quia frugalitatis: uel quia bene sit eis usus, ut opibus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione uituperamus hæc ipsa, & harum contraria. Per se enim, nec bona sunt, nec mala: sed ex eius qui habet, ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus utilitatem, quam præbent nobis: & ea præcipuè parte bona censemus, qua profunt. Sic deum patrem, rectorem rerum nostrarum,

*stiterunt, custodem, protectorem, datorem vite,
prosperitatis, quietis, omniumque quæ felicium ex=
petuntur votis, fontem, originemq; laudamus. Dein
de similitudine laudum nostrarum: fortune qui=
dem, quod nulli obnoxius sit: corporis, quod malo=
rum omnium quæ in nos incurrunt sit expertus: animi
humanarumq; virtutum, unde iustum eum, clemen=
tem, longanimum, propicium, sapientem dicimus.
Eadem ratione in equis, ex usu nostro, gestandi aran=
diq; commoda numerantur: quantum bello, quantum
pace nobis præstent. Tum quod alacritate ad pericu=
la, fide aduersus veteres dominos, patientia laborum,
mansuetudine, obsequioq; virtutes nostras referunt.
Ita in corporis bonis, robur, velocitas, decor. Ita in
fortuna sunt ornamenta, phalera, frena, cultus, & à
maxima quaq; fortuna maxima cura eis adhibita.
Similiter, non apes modò, sicut copiosissime Virgi=
lius: nec psittaci, ut Ovidius, ut Statius, sed inanima
quoque, sicut urbes, portus, regiones, arbores, plan=
te, lapidesq; laudantur. Sic Plinius terram laudat,
quod propter eximia merita cognomen indidimus
ei materna venerationis. Utilitas hæc eius est: Iam=
nitem, benignam, indulgentem, & usus mortalium
semper ancillam uocat. Iam uenena nostri miser=
tam instituisse putat. Imitatio quedam est hæc hu=
mana prohibitæ. Nec ego sum, nescius ista figura
tè dici (proprie enim qui possent?) Ideo & imita=
tionem dicimus. Hoc tamen constat quod initio pro=
posui, similitudine quadã uirtutis ista laudari, cum*

sint re uera longissimè ab ea remota . Sed de laude, quāquam non nostri negocij nunc ea sit, hac uelut in transcurso non inutile fuerit attigisse . Latè patet enim laus , & omnium ciuiliū questionum ratio propè ex eo fonte descendit . In iudicijs enim quid æquum , quid iniquum sit , in consilijs , quid expediat aut noceat , quæ cuncta utilitatis honestatisque fine quærentur . Quis autem non uideat hac omnia cum laudatione esse coniuncta ? Sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomen . Laudationem uerò tunc propriè signamus hoc nomine, cum laudamus rem, nullum aliū in usum, nisi ut laudemus . In hoc itaque orationis genere , quoniam præcipuè uoluptatem admirationemque sectamur audientium , quæ non contingit nisi magnis quibusdam recensendis , quæ per sepe cum fidei etiam periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis , ut magna uideantur , sic ergo nonnunquam instituitur dispositio , ut argumentationibus alia super aliam incrementibus , uelut gradibus quibusdam augeatur oratio . Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ Cæsaris , M . Marcelum restituentis . Et ad Quirites item laus beneficij P . R . quo ipse est ab exilio reductus . Quæ quomodo fiant superius diximus . At in earum rerum laudibus recensendis, quarum ipsa sibi sufficit magnitudo , ut in Põpeij laudatione pro lege Manilia , in uituperatione M . Antonij, L . Pisonis , cæterorumque item ,

bil

bilē ē necesse ſeruare banc extruendarum argumē-
tationum legem. Sed aut diſpartimus bona per ſua
genera, ſic, ut de fortunę bonis, de corporis, tum de
uirtutibus dicamus, ſingulasq; ſimiliter uirtutes or-
dine proſequimur, ut quicquid fecit ad unāquāque
pertinens uirtutū, id ad eam redigamus. Quod di-
cimus aut in bonis, id in uituperatione ſimiliter de
malis eſt accipiendum, aut uitam totam, ut natus,
ut educatus eſt, ut ſeſe geſſit, per temporum ordi-
nem digerimus. Aut ipſi nobis diſtributionem quā-
dam effingimus, quod pro lege Manilia in laudan-
do Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciē-
dum ſibi, quoniam pura laus non fuit in eo loco pro-
poſita, ſed in ſuaſionem uertebatur laudatio, nec
Pompeium bonum uirum tunc probare uoluit, ſed
utiſſimum Imperatorem, in quo dixit quatuor illa
eſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem,
autoritatem, ſelicitatem. Aut ſi multa ſunt argu-
menta laudis, quorum magna alia, alia leuiora ſint,
ne uel leuiora in unum congeſta locum, exilitate
ſua uim orationis infringant, uel eam maiora ſupra
modum tollant, ordinem quem arbitrium ſu-
pra uocauimus ſequimur. Itaque ut maiorum ro-
bore, leuiorum fulciatur debilitas, & rursus te-
nuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur,
miſcemus ea, iangimusq; incredibilia probabilibus,
ſplendida obſcuris, inſignia ignotis, propria cum his
quę ſunt aliorum communia, ut hac miſtura, conti-
nuatio quedam & equabilitas accedat orationi. In

MM 4 eis

eis uerò generibus, quæ fidem solam quærunt, fides
 quoque est ante omnia accommodanda dispositio,
 id est quemadmodum de quæstionibus diximus, si
 sint argumentationes, quæ non solum prodesse cau-
 sæ possint: sed ex quarum asseueratione reliquis ar-
 gumentationibus aliqua parte ueniat fides, ut eas
 alijs præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæ-
 stione cuius sæpè iam meminimus, qua disputat, an
 possit ullus ab altero occidi inre: primum opponit
 aduersarijs M. Horatium, qui sororem occidit, abso-
 lutusq; est P. R. sententia. In quo uelut nascentis rei
 Romanæ exemplo, reliqua quæ subiicit exempla, le-
 gesq; & testimonium ex fabulis quæsitum, innixa
 sunt. Similiter Quintilianus in Mathematico, cum
 probare uult mathematicum dixisse uerum, postquàm
 probauit sideribus regi res humanas, & eorum uim
 posse ab hominibus cõprehendi, primum argumen-
 tum ponit ipsam mathematici constantiã in respon-
 dendo: qui cum ea prædiceret, quibus merito cre-
 dere consules eum pater non debuerit, tamen ni-
 hil texerit: sed omnia sine dissimulatione protule-
 rit, pendet utiq; præcipue quæstionis istius fides ex
 mathematico. Quemadmodum futurorum omnium præ-
 dictioni, nulla re magis credimus, quàm eius scientia
 fideq; qui prædicit. Rectè ergo hoc argumentum tan-
 quàm firmamentum, primum fecit. Præter hæc, si non
 sit hæc in argumentis ordinis causa, tum proxima ra-
 tio erit, ut aliquid quod apud audiētium animos mul-
 tum habiturum sit uirium, hoc primū locemus: de-
 inde

inde debiliora in medium recipiamus : Postremum faciamus id : quod artissimè auditorum teneat , quoniam eorum ut proxima , sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano , in prima questione , quam fecit , An licuerit eum qui uim inferret occidere , primam confessionem causæ aduersario extorsit . Non (inquit) me hercule possum tenere , quo minus in accusatorem dolor meus prorumpat , Quid dicis ? Tu si tribunus esses , hoc fecisses ? similes , hoc tulisses ? Nihil ferè potuit efficacius dici pro causa , quàm quo uel impudentissimus etiã aduersarius cogeretur secundùm reum pronunciare In fine uerò questionis id posuit , quod ut non ad firmandã fidem causæ , tamen quod maius est , apud iudicis animum , potentissimum esse debuit . Itaque cùm inuassisset in luxuriam nobilitatis , quàm maximè studebat seueritate uirtutibusque premere C. Marius , subiecit in fine : Dij profectò magnitudinem tuam curant imperator ac dirigunt , qui tibi super ceteras laudes attulerunt tam honestæ sententiæ occasionem . Quod miles fortiter fecit , si absoluis , tuum exemplum est . In affectibus (quod et ante diximus) crescere semper debet oratio , et quæ admodum inter argumentationes ea , quæ affectus est capacissima , sic in ipso affectu quod est potentissimum , rectè ponitur postremum . Cùm enim sua sponte citissimè arescant lachrymæ , turpe , est eas dicentis frigore siccari . Quod ut in lachrymis , sic in omni affectu necesse est euenire , quotiens is qui dic-

cit,

*cit, præpositis efficacioribus & acrius in animum
penetrantibus, ad leuiora deinde uelut destituta ui-
ribus oratione deflelit.*

Scholia in caput 13.

QVÆ *ἐπιδεκτικὰ* Græci Cicero demonstratiua uo-
cauit.) Tria, quemadmodum & suprà attigimus, cau-
sarum sunt genera, demonstratiuum, deliberatiuum,
iudiciale. Demonstratiuum, uocant, quod in laudando
uituperandoque uersatur. Deliberatiuum, quod insua-
dendo aut dissuadendo, hortando, dehortando ue con-
sistit. Iudiciale, quo accusamus aut defendimus, peri-
mus aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum,
id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis secuti, uocāt
genus demonstratiuum Græcis *ἐπιδεκτικόν* dicitur. De
quo hunc in modum Quintilianus libro 3. Est igitur (in-
quit) ut dixi unum genus, quo laus & uituperatio conti-
netur, sed est appellatum à meliore parte laudatiuum.
Idem alij demonstratiuum uocant. Vtrunq; nomen ex
Græco creditur fluxisse, nam & *ἐγκωμιαστικόν* & *ἐπιδεκτι-
κόν* dicunt. Sed mihi *ἐπιδεκτικόν* non tam demonstratio-
nis uim habere, quàm ostentationis uideretur & mul-
tum ab illo encomiastico differre. Nam ut continet
laudatiuum in se genus, ita non intra hoc solum con-
sistit. An quisquam negauerit. Panegyricos *ἐπιδεκτι-
κούς* esse? Atqui formam suadendi habent, & plerunque
de utilitatibus Græciæ loquuntur: ut causarum gene-
ratria sint, sed ea tum in negocijs, tum in ostentatio-
ne posita. Nisi fortè non ex Græco mutuantes demon-
stratiuum uocant, uerum id sequuntur, quòd laus, &
uituperatio quale sit quicque demonstrant. Et panegy-
ricorum plerique.) *πανηγυρίς*, laudem, festum, merca-
tum conuentum significat. Hoc, *λόγοι πανηγυρικοί* hoc
est orationes, quæ in laudem cuiuspiam, aut alioqui in
conuentu populi, non tam utilitatis, quàm demulcen-
darum aurium uoluptatisque gratia apud Græcos dici
solebant.

solebant. Etiam si non nunquam (ut iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebant formam, & de utilitatibus Græcæ loquebantur, id quod nec Rodolphus dissimulat. Quoniam autem laudantur bona.] De his Fabi. Quintil. 3. cap. 9. & M. Cicero cum multis alijs in locis, tum etiam in Partitionibus. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos.] De hac equorū laude & amore aduersum dominos, multa legere ē apud Plinium lib. octauo. ca. 42. Non apes modo sicut copiosissime Virgilius.] quarto Georgicon. Nec psitaci, ut Ouidius, ut Statius. Ouidius 2. lib. Elegiarum deplorat simul ac laudat psitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem, lib. 2. Sylvarum. Sic Plinius terram laudat.] Libr. 2. ca. 63. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ.] De hoc supra, huius libri cap. 3. Et ad Quirites.] In oratione qua gratias agit pop. Romano, quod se ab exilio reuocassent. Quæ quomodo fiant, superius diximus.] Huius lib. cap. 3. Vt in Pompeij laudatione pro lege Manilia.] Manilius Tribunus plebis legem rogat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticum. Eam legem dissuasere summi uiri, ac principes ciuitatis Catulus, ac Hortensius, suasisit Cicero, & quidem ita suasisit, ut bonam totius orationis partem destinarit recensendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In uirupatione Mar. Antonij.] In quem plenis, quod aiunt, uelis inuehitur Cicero philippica secunda. Et L. Pisonis.] Hic est ille L. Piso, qui cum Gabinio consul erat id temporis, quo in exilium actus est Cicero, qui cum postea senatus autoritate, ac populi iussu esset restitutus in patriam, orationem habuit in senatu de prouincijs consularibus; idq; ea oratione effecit, ut ambo COSS. Piso, inquam, & Gabinus à prouincijs reuocarentur. Quare uehemēter offensus Piso, de insectatione Ciceronis questus est in senatu, grauiterq; in illum inuectus, maximè fiducia Cæsaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat.

Ergo

Argo huic responsurus Cicero, ita eum retaliat, ut gravissima ei in senatu obiiciat crimina, omniq; eū genere vituperationis proscindat. Atq; hæc est vituperatio illa. Pisonis cuius meminit hoc loco Agricola. In eis verò generibus quæ fidem solam quærūt. Quorum hic est finis ut vera credantur esse quæ dicuntur, ut est genus deliberratum & iudiciale. Quemadmodum de quæstionibus diximus.] Capite proximo. Opponit adversarijs M. Horatium.] Hic qua arte amissis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororem ipse suam occiderit, narrat T. Livius lib. 1. ab urbe condita. Legesq;.] Duodecim videlicet tabularum, quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnum autem si se telo defendisset, impune sinebant interfici. Et testimonium ex fabulis quæsitū.] At enim, non sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriæ prodidisse, eum Orestem, qui patris sui Agamemnonis ulciscendi causa, matrem Clytemnestræ necavisset, variatis hominum sententijs, sapientissimæ deæ Palladis sententiâ liberatum. Præter hæc, si nō hæc sit in argumentis ordinis causa.] Hoc ipsum Fab. li. 5. ca. de usu argumentorū; & Cicero itē nō uno in loco docet nempe firmissima argumenta in principio & fine locanda esse debiliora velut in medium agmen recipienda. In milite Mariano. Cuius declamationis iam semel iterumque meminimus. In effectibus, quod, & ante diximus.) Libri huius cap. tertio. Cum enim sua sponte arescant lachrymæ.) Sic Quintilianus, lib. sexto. Nunquam tamen debet longa esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lachrymas inarescere. Nam cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago; in qua si moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requiescit; & ab illo quem coeperat impetu ad rationem redit. Non pariamur igitur frigescere hoc opus, & affectum, cum ad summum perduxerimus, relinquamus; neque speremus forè, ut aliena quicquam diu ploret. Et in partitionibus Cicero. Cito enim

enim, inquit, exarefcit lachryma, præfertim in alienis malis. Item in calce li. 2. ad Herennium. Referunt autè sententiam hanc ad Apollonium Rhetorè ex Athenæo.

DE VERTENDIS ARGUMENTATIONUM
formis, deq; partibus earundem uaria col-
locatione disponendis. Cap. XIII.

P Artes argumentationum quam capiant disposi-
tionem, non est certis ullis comprehendere præca-
ptis. Quæ sint autem partes argumentationis, proxi-
mo libro satis multis dictum est. Est naturalis quidè
ordo est earum, ut præcedant propositiones, deinde
sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione
quoque, prima sit maior propositio, proxima sit mi-
nor, postrema conclusio. Sic in inductione priores
sunt species aut partes, quàm genus aut totum, quod
colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem usquequa-
que observare, frigida prorsus est & frivola cuius-
dam; nescio an curæ dicam, an cavillationis, certæ in-
fantie & fastidij. Infantie quidem, quòd nihil po-
test aut minus disertum, aut magis puerile uideri,
quàm omnia uelut puerum dictata à magistro ad
unam certam legem formamq; dicere. Fastidij quo-
que, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla un-
quam uarietate delicatissimam nostræ partem ten-
tant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium,
sic orationis præcipuè leuat tedium. Multarum ad-
eò rerum nobis gratia, non ex se, sed uel ex meliorū
etiam

etiam facietate uenit. Iam etiam pleraq; sunt argumentationes, quarum tota uis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quae qualia sint, suo loco demonstraui. Feras tamen utcunque leuioribus in rebus hanc ludicram uerborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circularum clamores petuntur. At in eis rebus, quae non ideo tantum dicantur, ut dicantur, sed ut animos nostros subintrent, & actiones emendent, quaeque uicijs eradendis ex intempestis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quae moralis philosophiae uocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profecto, inania tantum, irrita q; uerba fundetur. Maioribus ergo uiribus instructam orationem & plenioribus eam ferri uelis oportet. Auertendus enim est ab eis quae placet; quaeque multo tempore probauit animus & ipse sibi (ut ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, ut sciat meliora, quam cogen-
dus, ut uelit. A qua facultate, quantum absit confracta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quam quod ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista, quam uere philosophiam dici-
mus, e scholis prorsus excessit. Veterum certe neminem nisi Stoicorum horridissimum quenque, sic dis-
seruisse inuenias, neque id ubique tamen. Et si quis huius etiam sectae paulo latiore fuit ingenio, uictus est

est dignitate & splendidius aliquid dicere concupit. Aristoteles certe, Plato, & quorum interea in philosophia paribus laudibus eloquentia, eruditioq; celebratur, rarissime putauerunt utendum sibi nudis illis & expressis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perspectum est. At nostri seculi philosophis, si queritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & consequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus; & nihil quod dicant habituros uidebis. Nec hac eò dico, quòd ea putem esse contemnenda; Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidem exactissima cura, uelim, & exerceri quoque sed adeo ut intra scholam maneant. A grauiorum uerò rerum tractatu, doctiorumque hominum disputatione; ante omnia, cum posteritati erudiendæ res literis mandantur; crediderim maxime hanc leuem, ineptamque dicendi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuissimas etiam digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, uelut statutus lege quadam argumentationum & notandorum debeatur numerus, implentur ingentia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ singulis interdum uersibus poterant absolui. Equidem argumentationem in oratione controuersa, censeo necessariam esse, tanquam nervos sine quibus ea subsistere non possit. Sed quemadmodum deforme non modò sit corpus, sed ne corporis quidem speciem habeat, in quo soli sint, omnique carne nudati nervi: sic
nec

nec orationis aut faciem, aut nomen iure habebunt
 horrida ista, & una perpetua specie composita ar-
 gumentationes. Apud Græcos quidem in prouer-
 bio fuit, ut dicerent, Egregia fabula de lente, quo-
 ties minor res maiorem in modum tolleretur. Quan-
 to nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiam
 nugis diuina pertractent? Vertende sunt igitur for-
 ma argumentationum, & partes earum varia collo-
 catione disponenda. Nec tamen adeo uitandus ordo
 rectus, ut credamus non interdum ratiocinationem
 totam proferendam, quod & Quintilianus fecit in
 ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus con-
 tra tres rogationes; Ergo, inquit, si & lex ignominio-
 sum uult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit;
 & hic contradixit ter, nec tenuit, quomodo non
 sit ignominiosus, inueniri profecto non poterit. Sic
 & Cicero cum multis, in locis, tum pro M. Calio: Si
 qua non nupta mulier, inquit, domum patefaceret
 omnium cupiditati; & reliqua multa, quæ subijci-
 in eam sententiam, quorum omnium hæc uis est; Ne-
 mo poterit dici adulter qui cum muliere omnium cupida-
 tati exposita coire consuevit. Hoc apertum est, ma-
 iorem propositionem esse ratiocinationis. Addere
 deinde debebat minorem; Clodia autem talis mulier
 est. Variauit id dicendi figura, & in eius locum inter-
 rogat eam, fateatur ne talem esse se, an neget. Post
 ad utranque partem concludit, si neget se talē esse,
 ne debere quidem uideri à M. Calio petulantius quic-
 quam cum ea factū, si fateatur, non id uideri adul-
 terium

verum ex præcedentium propositionum probatione. At in eadem oratione paulò ante cōuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem, primamque conclusionem ponit; In M. Cælio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & lustrorum libido, quæque sequuntur.

Hæc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audiistis antea cum accusaret: minorem propositionem facit, quæ est; Cælium summa eloquentiæ, studiorumque cura teneri. Postremò maiorem addit; Atque scitote iudices, eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atque hæc studia de quibus disputo, non faciliè in eodem homine esse posse. Ut sit ratio einatio: Non possunt in eo, in quo est summus studiorum amor, esse & prauæ cupiditates: in Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, ut Quintilian, in Mathematico. Et, inquit, tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pænæ genus, ut se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat. Deinde quod assumpturus erat, & quòd ex eis conclusurus, hæc uidelicet, ego uerò talis non sum, non ergo debet mihi mors negari; ea uelut in propositione illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, ut in eadem declamatione; Quid quòd maius futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet. Quisquis prædictus parricida est, debet mori, ego prædictus sum parricida, debeo ergo

NN mori.

mori. Est ergo quod proponitur minor propositio, quod sequitur est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quamquam posset uniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc uno pronunciat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuersales propositiones remotiores esse, & minus arctè premere rem præsentem uidentur.

Scholia in caput 14.

PROXIMO libro satis multis executi sumus.) Lib. 2. cap. 17. Velle tamen hanc legem usquequaq;.) Quintilianus lib. 2. cap. 14. Neque enim rogationibus plebìs sancta sunt ista præcepta, sed hoc, quicquid est, utilitas excogitauit. Qui aures nulla unquam uarietate, delicatissimam nostri partem, tentant reficere.) Quis enim, inquit ille, est auribus usqueadeo patientibus, uti uel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique uim habet uarietas, ut nihil omnino tam uitium sit, quod non squalere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel in primis uarietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animus circumspectat, in quod se uelut nouum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus: Ars porro, inquit, uariandi cum gratiam præbet ac renouat aures, cum dicentem ipsum laboris mutatione reficit: ut standi, ambulandi, sedendi, iacendi uices sunt, nihilque eorum pati unum diu possumus. Quæ qualia sint, suo loco demonstraui.) Libro 2. cap. 27. In quibus

bus solum os instruitur.) In quibus id agitur solum, ut dicendi usum paremus. Et inanes inter disputandum circulatorum clamores petuntur.) Vbi hoc unum quaeritur, ut qui nos disputantes undequa; circumstant, ij nobis applaudant, & placere sibi ea, quæ dicuntur à nobis, plausu ipso acclamore testentur. Et ipse sibi, ut ita dicam, est auferendus.] Ita, inquit, afficiendus animus est, ut non is sibi esse uideatur qui adhuc fuit: utq; probet ea, quæ auersatus est hactenus: & auersetur, quæ hucusq; probauit. Egregia fabula de lente.] Eundè propemodum seniū habet cum eo, quod legitur apud Gellium το ἐν φανή μύρον in lente unguentum. Interim ponitur altera lex.) Libro 2. cap. 27. Quoniam ut priore libro diximus.) Lib. 2. cap. 19.

CAUTIONES ALIQUOD INTER
Argumentandū diligēter obseruandæ. Ca. XV.

Possent ista extendi, multiplexq; horum forma proferri ex autoribus. Sed longum id est, & nisi alioqui multa cura quis legendis, perspiciendisq; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Nā neq; dici oīa possunt, & ex eorum quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamen adiecisse uelim. Quod si qua sit propositio uel aliq; quid propositionis simile, in quo maius q̄nis momentum sit positum, id rectissime aliquādo antea quā aggrediamur, quod eo cōficere uolemus, in antecessum apud auditores est deponendū, & tanquā aliud agamus explicādū. Minus. n. suspectū tūc erit, cū q̄re dicatur nō apparebit: credeturq; facilius, & securus aīos blādus subibit. Sicut minus timētur arma

NN 2 quo.

quorum non intelligitur usus. Inde cum possederit mentem, paratamq; semel fidem tunc quoque perferet, cum utendum erit eo. Fauet enim quisque persuasioni suæ, nemoque vel sibi ipse libenter errorem suum fatetur. Credimusque multa, non quia uera uideantur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronem illa principio expositionis matris Cluentij inuidia, quæ quâquam præcipuè ueneficij crimini defendendo conueniat, tamen si, cum illud defendendum erat, primum poneretur, poterat tam dubia, sicut crimen, uideri. Huc pertinent altius repetite narrationum præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus est obseruationis istius usus. Ideoq; si qua sunt, quæ plus sint allatura confirmandæ intentioni nostræ, non sunt utique protinus cum eo coniungenda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusque pedem in laqueum, quem prospexerit, dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo, quod efficere uolumus, & altius repetenda, & multitudine similium propositionum, quas sine periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis Dialogis non est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus, indicemus. Demus Academicum probare uolentem Epicureo, quisquis sine uirtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille continuò, uirtutem esse summum bonum, id enim nibilo probabilius est, quam id quod intendebatur, nec id etiam unde istud deducitur, uirtutis curam maximè naturalem esse homini.

homini. *Altius igitur ordietur. Queret, ecquid fateatur animam corpore meliorem esse? Sed & hoc quoque muniendum est Socratica inductione. Quarendum est, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominum domo, & principem popularibus, & in uniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret, an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat, animam corpore potiore esse. Quod ubi constare cæpit, sequatur hinc necesse est, actiones & quæcūque animi, corporis rebus esse potiora, Quod si docuerimus hinc propriam animi uirtutem, propriam corporis uoluptatem esse, constabit uirtutem esse meliorem uoluptate. Quod ipsum erit fortasse querendum. Ex longinquo rogabit itaque, putet ne eisdem omnibus gaudere corpus & animum? quod nimirū negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersus animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auersatur. Cum gaudeant autem diuersis, uoluptas corporis erit, quod autem uoluptati contrarium sit, nihil inueniemus nisi uirtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona utriusque erunt. Quod si est proprium animi bonum uirtus, erit & summum bonum, cum demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineant. Cumque non sint alia propria hominis, quàm animi & corporis bona (nam fortune bona solum dicuntur,*

NN 3 quia

quia istis deseruiunt Ergo animi bona, quoniam meliora sunt, summa sint oportet. Et hæc quidem cum sint uirtutes, necesse est, qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod uicium erit. Atqui quisquis cum summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur quod intendimus, quisquis est sine uirtute, infelix est. Quod si à proximis cæpissimus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid sineret unquam, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distant multum, neque ferre quicquam negocij uidentur habere cum eo, quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine negaret id ipsum aduersarius, n. uinculis argumentationum teneri uideretur, & aliquid confiteris ex quo contra ipsum regredi possimus.

Sed quemadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit è contrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancque ipsam argumentationem rursus alia austruere, donec ueniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduersarius non possit. Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionem aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum uideatur à proposito, quod
det

det aduersarius. Idque cum fecerit, tum ductu eo, quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis contradicens eius, quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut sciat, quam potissimum ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in altercatione figuras esse orationis. Aut enim interrogantes, & aduersarij sententiam percontando elicientes differimus; aut asseueramus, & nostrorum argumentationum constantia, in nostram sententiam eum transire cogimus. Primum genus est ut cum querimus, sit ne uirtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus querimus, est ne opus cuiusque bonum ipsius? Deinde si id quoque detur, tum queritur, sit ne animus optima pars nostri? Posthac, sit ne optimum, quod optimo bonum est?

Hæc etiam cum data fuerint, tum relinquetur, utique optimum, id est summum bonum esse uirtutem. Secundum genus est, cum dicimus; uirtus est summum bonum. Idque probamus, est enim bonum animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est. Quod sit autem animi bonum uirtus, id rursus docemus, quoniam proprium opus est ipsius reliquaque ad hunc modum asseueramus, donec ueniamus ad postremum aliquid, quod probatione non habeat opus.

Cum possit, autem duci ordo, ille proposi-

NN 4 tionum

tionum, aut à primis atque confessis ad intentionem, aut ab intentione ad prima & confessa, per utrâque figuram apta tamèn est interrogatio priori ordini, estque genus ipsum differendi tutius atq; modestius, & plurimum laqueorum aduersus aduersarium capax. Nam si interroganti aliquid non det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseueranti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatum fatenti. Asseueratio uerò grauior est atque instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Urget enim aduersarium, & non illius consensu, sed uiribus quæ uoluit, extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quâ ab inuito nos aduersario considamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, ut qui nihil scire se affirmaret, nihilque habere, quod tanquam pro sua sententia diceret: interrogatione semper est usus, omnemque omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui uirorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni: sic omnem altercationum rationem, artemque summo ingenio, parique cura & acumine in dialogis expressit. Quanquam non destiterit eum Aristoteles incessere, tanquam copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostentatorem. Fama tamèn pro Platone stetit, & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primū: sic maximorū iudicio Plato hunc proximū qui-

quidem, sed infra se tamen, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autem, sicut declamationes, sic alterationum quoque proprium cōdidit uolūmen, quod & in nostras peruenit manus, egregium quidem, sicut sunt illius uiri omnia. Plato tamen (quāuis sint etiam insignes uirorum utriusque lingue dialogi) in quāuis uariis usibus mihi sufficere uideatur exemplo. Ut ergo quæ ad dispositionem pertinent, in summam quandam redigamus, opus est in primis quisquis bene disponere uolet, ut totam inuentionis suæ fyluam, hoc est, omnia quacunque dicturus est, uelut conspectui suo subiiciat. Tum quid in animo auditoris efficere uelit, diligenter expendat. Deinde res ipsas, rerumque partes, & uim naturamque singularum, omniumque & inter se conferat, & cum præceptis omnia. Tum non difficulter uidebit, ubi temporum sequenda ratio, ubi per species res digerenda, & quibusdam uelut limitibus singula discernenda, ubi aliud ex alio, ut quidque proximum aptissimumue fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum uoluptati, quomodo uictoria certaminiue seruendum, quis questionum ordo, quis argumentationum, quis propositionum seruandus. Est autem diligenti, multaq; cura tractanda dispositio, quando ueram hæc pars iugenū laudem meretur. Sicut enim opes fortuna munere imprudentibus persæpè contingant: recte autem administrare eas, circumspecti consultiue uiri est proprium, sic inuentionis copia in-

domitis

*domitis & insanis prope nonnunquam datur inge-
nijs, decor dispositionis & ordo, arte iudicioq; for-
matur. Quorum ut illud natura felicioris, sic hoc
cultioris doctrinae signum est. Optanda quidem utra-
que, istud tamen iustius laudes.*

Scholia in caput 15.

NAM neq; dici omnia possunt.] Quintilianus lib. 7.
Tradi enim omnia quæ ars efficit non possunt. Vide
eundem, capite de pronuntiatione. quod si qua sit pro-
positio.) Vide Aristotelis octauum Topicorum Fauet
enim quisque persuasioni suæ.) Suum, inquit, cuiq;
pulchrum, sumusq; *φιλαυτεία* *φιλόνηκος* omnes, ut non-
nunquam in manifestis etiam erratis nobis blandiamur,
ac ne a nobis quidem ipsi uinci uelimus. Quis autem
nescit, hodie multa, etiam apud magnos quosdam theo-
logos, maximis uociferationibus idcirco defendi, non
quod sint uera, sed quod aut nobis, aut ijs quorum do-
ctrinam profitemur, aliquando talia uisa sint. Nemoq;
uel sibi ipse libenter errorem suum fateatur.) Tantum
abest, inquit, ut apud alios libenter fateamur errorem no-
strum, ut nobis etiam ipsis ægre eum fateri soleamus.
In quo pedem, quod dici solet, figamus.) Ductum uide-
ti potest a bobus aut equis currû aratrum uel trahentibus.
Nam ut illis firmiori opus est solo quo pedem firment:
ita disputatē, solidū firmumq; aliquid habere oportet,
quo ceu fulcimēto ac basi tota disputatio nitatur. Notū
uel pueris est prouerbiū illud Hieronymianum: Bos
lassus fortius pedē figit. Verum id alienius est ab hoc lo-
co. quem obliquū priore libro diximus.) Lib. superioris
capite 14. Et sicut maximorum omnis æni uirorū in phi-
losophia cōsensu primę tribuuntur Platoni.) Id uel ex ci-
cerone constare potest, qui Aristotelem ita principem
philosophorum appellare solet, ut Platonem tamen sem-
per

per excipiat. Vt I. Tusculana. Aristoteles. inquit, longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans, & ingenio & diligentia, cum quatuor illa nota genera esset complexus &c. Plato hunc proximum quidem.) Verbis magis quàm sensu his simile est illud Ciceronis in Bruto; Duobus igitur summis Crasso & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, proximus, tamen. Et hunc æmulatus Virgilius. Longo, sed proximus interuallo.

Primè tribuuntur Platoni.) Quintilianus lib. decimo cap. 1. Item lib. 12. cap. ultimo. Quæ tandem ars digna literis Platonis fuit. Quintilianus autem, sic ut declamationes, sis altercationum quoque proprium uolumen reliquit, quod in nostras peruenit manus.) Demiror ego, cum nihil fermè tam obrutum fuerit hæctenus, quin id nostra hac tempestate in lucem procedat, qui fiat, ut hoc Fabij altercationum opus nondum usquam excusum sit. Nam extare ipsum adhuc, id uel inde colligi potest, quòd Rodolphus sibi id uisum testatur, neque uerisimile est, intra tantillum temporis intercideret potuisse. Quod autem ad uolumen attinet declamationum, hoc an Quintiliani sit uideò uerti in dubium. Sunt enim qui aiant, suus qui negent. Verum nihil ad hunc locum.

Vt totam inuentionis suæ syluam.) Materiam rudem impolitamque, & adhuc indigestam.) Et quibusdam uelut limitibus.) Ductum à discretionem, determinationemque agrorum. Porro, quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadem ferè cum alijs quibusdam præcipit Aristoteles, octauo Topicorum.

DE

DE VSU ET EXERCITATIONE.

Cap. XVI.

Vellem equidem, ut quacunque de dispositione
hactenus dixi, adeo & quacunque de tota in-
uentione, cui disponendi subiecimus partes tam aper-
tè potuissent dici à nobis, ut nihil fuisset præterea
requirendum. Fecissem, ut quoniammodum nunc
fides nostra candido fortasse lectori excusata erit, sic
tum fuisset facultas laudata. Iam uerò præter-
quàm quòd ingenij nobis perquàm tenuis utique ue-
na est, & aptè dicendi aperteque uires exiguae, re-
rum fortasse natura obstat, quo minus sola præce-
ptione & artis ratione demonstranda, possint ista
plenè perfectèque tradi. Quod quidem in omnibus
artibus, quæ usus actionisque causa docentur, eueni-
re uidemus: ut nisi fuerint longa consuetudine, &
exercitatione multa firmata, futuri potius operis in
agendis rebus specie quàm in præsentia subsidium
præstent. Nam & pictor quamuis multa uel lege-
rit, uel audierit de figurarum ratione; & quo linea-
rum ductu eminentia, quo reducta, quo directa in
aspectum, & ab oculis subsidientia, ipsaque uelut in
se delitescencia; quoque transuersa item & totam
ostendentia magnitudinem suam exprimenda sint;
quæ luminum, quæ umbrarum uis, quanta oculorum
uarietas, materia, mixtura, quàm multiplex in cor-
poribus partium diuersitas, quæ forma, quis color cu-
iusque, quæ omnium inter se commensio (si audebi-
mus

mus latinè sic dicere, quod Græci ^{συμμετρίαν} uocant) quis earum ordo, non modò ut nihil à natura distortum sit, sed ut dispositio earum motum quendam corporum animorumque representet. Cuncta hac quamuis à præceptore perceperit, nisi tamen ipse ad mouerit tabula manum, & multa tentauerit, multam operam spe profectus perdidit, multaque suis fecerit improbanda; ne faciet quidem unquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in Musicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis Musicorum præcipiuntur instrumentis, quibus proportionibus singula consonantie nascantur; nihil quæ de uocum interuallis, quæ de consonantibus & dissonantibus, & quæ quibus consonantie rectè aut secùs subnectantur, quæ temporum spacia sint obseruanda, qui modi, si non omnia diligens meditatio assuefecerit, firmauerit, indiderit, & propè in naturam uerterit. Hoc in rebus rusticis, hoc in bellis gerendis, in Repub. administranda in uniuscuiusque uita ritè rectèque formanda euenit, ut superuacua sit præceptio, quàm non fuerit industria discantis sequuta. Quaecunque enim discuntur operis gratia, præcipuè discuntur etiam ex opere. Nec ulla res efficacius rectè nos docet facere, quàm ut sepè faciamus. Quod si contingit in apertioribus istis et propè manuarijs artibus, ut difficiliiores, & proinde ad percipiendam obscuriores, sed et inutiles uideantur, nisi usus accesserit: quanto minus erit mirandum, in hac reconditiore arte primum eius frontem tran-

Etana

stantibus, quadam astruſiora uideri, quæ tamen aperiet proferetque in lucem creber. & diligens rerum traſtatus. Quam cauſam nos etiam omnia fuſius diximus, quam ſolent, qui iſta præcipiunt. Exemplis deinde omnia non impleuimus modò, ſed onerauimus etiam, ut quocunque poſſemus modo, cuncta quantum in nobis erat ueluti in plano conſpicioque poneremus. Et hæc ipſa tamen qualiacunque, & his quantumuis meliora contenderim non magnoperè profutura, niſi de arte fiat uſus, & in opus uerba uertantur. Uſum duabus his in rebus forè accipio; ſcriptis autorum cuiusque generis expendendis, & noſtris deinde ad illorum exemplum quantum datur effingendis. Quorum illud eſt ad artis perceptionem commodius, iſtud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem euoluendi autores, non in hoc ſolum, ut inuentionis acumen, diſpoſitionis decorem, in omni rerum orationisque genere noſcamus; ſed communis rerum humanarum ſenſus peritiaque ex eis accipitur, & copia quadam rationem ad omnem uſum paratur, unde ſemper uelut ex theſauro, uel proferamus ea quæ diſpoſuimus, uel eorum ſimilia effingamus. Præter hæc quoque exempla, ſententiæ, diuerbia, & generalis quedam rerum omnium deguſtatio ſumitur, & ad omnem orationis uſum apta quedam ſuppelleſ. Quibus fit, ut iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianum, reliquosque quorum in illuſtri nomen eſt, omnium artium,

tiū, omnisque humanitatis peritū quadam elucet.
Quam quidem eis qui in populo maioreque ciuitū
negociorum turba uersantur, usus utcunque et cre-
bra audiendi, experiendiq; consuetudo suppeditat.
Qui uerò tectō et umbra gaudentes, intra studiorum
secreta se condiderunt, nisi ab eis qui in literas ista
miserunt, deprompserint, non uideo unde ea cōsequi
possint. Legendam est ergo autorum omne genus, cū
propter hac quæ diximus, tum propter ea quæ pro-
pria nostri sunt negocij, ut collatis cum illorum obser-
uatione præceptis et ista explicatiū intelligamus, et
illorum uirtutibus ex præceptionis ratione cognitis,
incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eo-
rum quoque sequi uestigia, quos quantumlibet de
longinquo posse sequi, in hac seculi nostri desidia,
uel præcipuam arbitror laudem. Initio itaque satis
habebit, tractatas ab alijs, quas imitari uolet, quæ-
stiones etiam ipse tractare, eademq; fermè dicet
quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem
mutabit (si poterit) questionum, argumentatio-
num, partiumq; argumentationis cuiusque, uel
omnium horum, uel quatenus res permittet: ita ta-
men, ut speciem ordinis aliquam, & ipse assequa-
tur. Tum uidebit, si qua quæstio aut argumen-
tatio possit à se adijci eis, quas ille, cuius ductum se-
quetur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argu-
mentationibus quæstionem pluribus explicet. Quæ
strictim breuiterq; dicta sunt ab alio, ipse copiose:
quæ hubertim alius, ipse angustius dicat. Non quia
sua

sua meliora putet, sed ut hoc pacto, sicut pueri solent, proximis quibusque apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc questionem aliquam quàm simillimam proposita accipiat, inq; ea omnem inuentionis dispositionisq; rationem, quam obseruatam in exemplo uidet, qua tenuis potest, consequatur. Hinc eis quæ dicta sunt ab alijs, contradicere incipiet, aduersariq; tueri partes. Quod quidem liberius iam est. Multum tamen iuuabitur inuentione partis aduersæ, cum propositis illius argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se dicere debeat. Liberrimum id & consummati roboris, cum relicto (ut dicitur) nido uolare suo arbitratu cæperit: & quacunque libuit, arripit iter: ipse suo ductu inuenit, quæ dicenda sunt, ipse disponit quæ inuenta: ipse iam suo iure, sine exemplo facit, ea quæ collata exempla probent, non emendent. Quod ubi, quatenus potest, contigerit, tum danda uentis uela, & non solum id, ut bene; sed ut celeriter & sine cunctatione ista faciamus, conandum. Id assequemur, si primum locos omnes, & omnia præcepta firmiter affixa memoriæ habeamus, ut quotiescunque libuerit, cuncta uelut uno intuitu sine cunctatione perspicere possimus. Deinde, si multo usu assuefecerimus animum, intentos semper et apertos (ut sic dixerim) habere oculos, ut statim possit ex rebus per locorum ordinem descriptis, consentientia discrepantiaq; eruere. Quibus rebus, si ullis alioqui, consequemur, ut expedit, copiose, subito

subitò de omni re proposita dicere possumus. Difficile id quidem & arduum, non tamen maius, quam ut fieri possit. Ingens enim, immensa, incredibilis est vis mentis humana, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quòd non uult. Qua in re ut miracula transeam, quæ uidi, surdum à primis uitæ annis, et (quòd consequens est) mutum, didicisse tamen ut quæcumque scriberet aliquis, intelligeret, et ipse quoque tanquam loqui sciret, omnia mentis cogitata perscribere posset: cacos item per ingentia urbium spacia, non modò uicorum omnium flexus ambagesq; , sed domuum singularum aditus, & ostia sine errore permeare solitos; ea potius quæ quotidie fiunt uideamus, è quibus unum hoc suffecerit è multis, quòd in eis qui Musicis organis canunt, tantum potest animi uis præstare, ut manus pedesq; membra rationis experia, & sequentia alieni imperij nutum, non uisos antea canendi modos propositos ex tempore psallant, & cum suum quodque, & ab alterius partis diuersum officium motumque faciat, omnia tamen in unum iungantur concentum; cum interea ipsa mens præter hæc libro intenta sit, in quo quòd canit scriptum est, unde ministris illis membris, quòd sequi debeant, depromit. Quod si potuit animus istud obsequiū alia docere membra, repugnantia etiam, & non nisi longo usu domanda; quanto facilius erit ei suum agere opus, & huius rei facultatē nō modò imperare sibi, cum sit ei conatus expeditior, sed & perficere, quāto est uis sua corporis membrorum efficacior.

Ista ferè sunt quæ de parte illa Dialectices (quam Innumendi nocant) arbitror potuisse dici. Nec me latet, hæc omnia, ut in breuem admodum præceptorum summum actarentur, per facile fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spaciosius ea dicere, & legentium utilitati consulere (si qui erunt, qui legendis istis fructum aliquem consequuturos se credant) quam si per capita tantum rerum irem, uidererq; doctos potius quid didicissent admonere: quam docendis quid discere, & qua uia deberent præscribere. Rectius itaque credidi, cum possem quidem breuiori ducere itinere, sed eo aspero difficili & impedito, longo potius flexu, sed lato magis & molliore, minusque spinis obsito circuire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minime ausim sperare; sed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, si sciuerit non mei facti hac in re, sed utilitatis, profectusque sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, uolumus tamen, conatumq; præstitimus qui sicut perisque in rebus uel solus laudi sufficit, ita mihi non arroganter eum, ad ueniam sperauerim suffecturum.

Finis. Anno LXXX. III. Non. FE.

Iam

Scholia in caput 16.

IAM uerò præterquàm quod.) En summam Rodolphi modestiam, quo minus sola præceptione.) Quintilianus lib. 7. cap. ult. Quam Græci *συμμετρία* uocant *μέτρον* Græcis mensuram ac modum esse, norunt uel pueri. Hinc fit *συμμετρία*, quam recentiores commensurationem. Rodolphus conuentionem interpretatur. Budæus in placitis philosophorum *ταὶ τῶν ἀριθμῶν συμμετρίαι*, interpretatur accommodatas numerorum proportionales. Nisi tamen & ipse admouerit tabulæ manū.) Nisi & ipse pingere oceperit. Præter hæc quoq; exempla.) Exemplū diximus supra esse *ré gestā*, aut perinde ut *ré gestā*, quæ ad suadendū aliquid aut dissuadendū ad laudandum uituperandumue adhibetur. Sententiæ.) Sententia est oratio ad mores & cōmunem hominum uitā pertinens, ostendensq; , quid aut fiat in ea plerunq; , aut fieri oporteat. Vt, Princeps qui uult omnia scire, necesse habet multa cognoscere. Necesse est multos timeat, quem multi timent; Feras, non culpes, quòd mutari non potest. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Est autē parœmia, quemadmodum eam finit Erasmus, celebre dictum, scita quapia nouitate insigne, Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cum balneo? Ignem gladione feces. Qui uerò tecto & umbra gaudentes.) Qui in foro & in hominum frequentia non perstantur, sed in eis delitescunt locis, quæ strepitu carent, ac proinde aptiora sunt studijs. Cum relicto, ut dicitur, nido.) Ductum hoc est ad aures, quæ postea quàm diu-fatis à parētibus in nido alitæ sunt, & uolandi, ut sic dixerim, artē seu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto, suis ipsæ alis nituntur. Tum danda uentis uela.) Ductum à nauigātibus. Ingens enim immensa, incredibilis est uis ingenij humani, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quòd non uult.) Sic M. Cic. ad Brutum, Magnum, inquit, opus, omnino, & arduum Brute conamur, sed nihil difficile amanti puto. Quocirca si qui facultatem hanc disserendi ceu difficilē

RODOLPHI AGRIC.

ac arduam nimis perhorrescente ac desperabunt, hi primum (ut Quintilianus uerbis dicam) renuncient sibi quanta sit humani generis uis, quæ potes efficiendi quæ ueli, cum materia transire; siderum cursus numerosq; cognoscere, mundum ipsum penè demetiri, minores, sed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum est, & dimidium facti, inquit idem autor, qui bene cœpit, habet. Nihil tam est difficile, quin id labore ac industria uinci queat, nihil rursus tam facile, cui non succumbat inertia. Plura Quintilianus lib. i. 2. circa finem. Breuiore ducere itinere.] Sumptum ab Imperatoribus & ducibus exercituum. Qui fient plerisq; in rebus uel solus laudi sufficit.) Sic Ouidius.

Vt desint uires, tamen est laudanda uoluntas.

Et alius poëta.

In magnis & uoluisse sat est.

Ac uolui ego quoque studiosis hisce lucubratiunculis nostris quoad possem prodesse. quod si aliqua ex parte sum consecutus, satisfactum est uoto meo, sin

attem minus, tamen uolui certè, atque

donatum præstiti, qui laudari à bo-

nis solet etiam cum non

optimus est rei

euentus.

F I N I S.

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X
Y Z . A A B B C C D D E E F F G G H H I I
K K L L M M N N O O .

VENETIIS APVD BERNARDINVM
P H A S I A N V M
M D L I X .

